POLIROM

Convorbiri neterminate

CORNELIU MĂNESCU

în dialog cu LAVINIA BETEA

DUPLEX

POLIROM

CORNELIU MĂNESCU

în dialog cu LAVINIA BETEA

Convorbiri neterminate

În aceeaşi colecţie:

Al treilea discurs. *Cultură, ideologie şi politică în România*
ADRIAN MARINO în dialog cu SORIN ANTOHI

Editura POLIROM
ISBN 973-683-687-8
9 789736 836879
www.polirom.ro
DUPLEX

DUPLEX

Convorbiri neterminate

Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea

Corneliu Mănescu (1916-2000) – absolvent al Şcolii de ofiţeri, studii neterminate la Facultatea de Drept din Bucureşti. Comunist ilegalist din anii studenţiei. A început cariera diplomatică în funcţia de ambasador al României la Budapesta (1960-1961) şi a încheiat-o ca ambasador la Paris (1978-1982). Ministru al Afacerilor Externe într-o perioadă (1961-1972) în care România, printr-o politică abilă de speculare a consecinţelor conflictului sovieto-chinez, s-a distanţat de Moscova. Poziţia adoptată de România pe plan extern în evenimente cruciale, stabilirea de relaţii diplomatice şi economice cu ţări din Europa Occidentală, America de Nord, America de Sud şi Asia au condus la aprecierea internaţională a diplomaţiei româneşti. Dovadă a acestei preţuiri a fost alegerea lui Corneliu Mănescu în funcţia de preşedinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Organizaţiei Naţiunilor Unite (1967-1968), fiind primul reprezentant al unui stat comunist care a deţinut această funcţie. Semnatar al protestului cunoscut sub numele de „Scrisoarea celor şase" (martie 1989). Între 1990 şi 1992 a fost senator FSN de Prahova.

Lavinia Betea (n. 1956) – absolventă a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie-Filosofie. Specializare postuniversitară în jurnalistică. În prezent, lector (specialitatea psihologie) la Universitatea de Vest „Vasile Goldiş" din Arad. Apariţii editoriale: *Sfârşitul libertăţii*, Editura Mirton, Timişoara, 1993; *Maurer şi lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Editura Fundaţiei „Ioan Slavici", Arad, 1995; *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu*, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 1997; selecţia textului, prefaţa şi notele la Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000.

© 2001 by Editura Polirom

Iaşi, B-dul Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 7
http://www.polirom.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale :

BETEA, LAVINIA

Convorbiri neterminate: Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea /
Lavinia Betea. – Iaşi : Polirom, 2001
360 p. ; 21 cm – (Duplex)
Index.

ISBN : 973-683-687-8

I. Mănescu, Corneliu

94(498)

Printed in ROMANIA

Convorbiri neterminate

Corneliu Mănescu
în dialog cu
Lavinia Betea

POLIROM
2001

Sumar

Capcanele istoriei 7

Capitolul I
Prietenii tinereții 25

Capitolul II
Urmări ale „verificărilor de partid" 49

Capitolul III
Începuturile diplomației 67

Capitolul IV
„Noul curs" al politicii externe românești 82

Capitolul V
Amintiri despre Gheorghiu-Dej 97

Capitolul VI
Premise ale „deceniului de aur" în politica externă românească 117

Capitolul VII
Făuritorii de destin 137

Capitolul VIII
Drumul spre Vest 156

Capitolul IX
Președinte al celei de-a XXII-a sesiuni ONU 172

Capitolul X
1968 – Vara de la București 188

Capitolul XI
Ambasador la Paris 209

Capitolul XII
„Scrisoarea celor șase" 236

Anexa I
Stenograma şedinţei Biroului Politic al CC al PMR
din 11 noiembrie 1963 255

Anexa II
Stenograma şedinţei Biroului Politic al CC al PMR
din 20 ianuarie1964 277

Anexa III
Informări ale reprezentanţilor britanici din Bucureşti
către Foreign Office în urma „Declaraţiei din aprilie 1964" 295

Anexa IV
Nota privind convorbirea dintre delegaţia guvernamentală
şi de partid condusă de I.Gh. Maurer şi N.S. Hruşciov
din 27 septembrie 1964 299
Stenograma discuţiilor purtate cu ocazia primirii delegaţiei de partid
şi de stat a RPR de către tovarăşul Mao Zedong
în ziua de 8 octombrie 1964 303

Anexa V
Discursul ministrului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România,
Corneliu Mănescu, cu ocazia alegerii sale în calitatea de preşedinte
al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale ONU 315

Anexa VI
Convorbirea din 14 mai 1968
dintre N. Ceauşescu şi Charles de Gaulle 320

Anexa VII
Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR
din 25 august 1968, orele 11,30 327

Anexa VIII
„Scrisoarea celor şase" 343

Indice de nume proprii 347

Imagini de arhivă 355

Capcanele istoriei

Interviul – între dragoste și adevăr. Interviurile sunt ca dragostea, spunea Gabriel García Márquez. Este nevoie întotdeauna de două persoane care să se iubească. În caz contrar, va rezulta, în cel mai bun caz, un copil nereușit.

Acesta este sensul unui butade de succes a celebrului romancier, sens preluat în accepțiunea comună dată acestei tehnici de investigație utilizată, în maniera cea mai populară, în jurnalistică. O personalitate culturală, supusă îndelung conversației pe anumite teme de către o altă personalitate a lumii literare sau jurnalistice, poate, desigur, împlini semnificațiile interviului – *poveste de dragoste* a lui Márquez.

Cu o astfel de reprezentare socială asupra interviurilor și convorbirilor, îmbogățită în conținut și cu ideea că a scrie o carte cu cineva înseamnă, implicit, „a ridica intervievatului o nepieritoare statuie", am fost deseori întrebată – după apariția primelor mele interviuri cu fostul prim-ministru al României, Ion Gheorghe Maurer – cum am putut săvârși o asemenea lucrare. Invariabil, întrebarea era urmată de invective la adresa lui Maurer sau altora dintre interlocutorii ce-i avusesem în completare. Nu afirmațiile acestora păreau neverosimile sau criticabile, ci inițiativa demersului meu, care permitea acestor indivizi să se adreseze mulțimii din atemporalitatea unei cărți. Ceea ce mi se întâmpla mi se părea cu atât mai uluitor cu cât cei care-mi cereau socoteală pentru „răul ce-l fac" se recomandau și se doreau a fi adepți și promotori ai democrației și culturii civice, ai dialogului și schimbului de idei, precum și ai introducerii spiritului, metodelor și criteriilor de științificitate în disciplinele socio-umane, în locul „socialismului științific".

După aceste experiențe trecute, consider potrivită introducerea motivațiilor și sensurilor demersurilor concretizate în aceste cărți de interviuri și convorbiri cu foști lideri comuniști. În primul rând, interviul nu este doar un gen jurnalistic. Interviul și convorbirea sunt deopotrivă metode de investigație în practica juridică sau pedagogică, în practica medicală ori cea psihiatrică. Ca și studiul de caz sau analiza de conținut a discursului, ele sunt metode calitative de cercetare a socio-umanului, cu predilecție ale *psihologiei sociale*. Analiza dialogurilor dintre indivizi constituie una din temele sale preferate de studiu în contextul în care limbajul și comunicarea reprezintă expresia gândirii și relațiilor umane. Cele mai dificil de realizat, dar și mai bogate ca materiale de studiu și interpretare, sunt *interviurile calitative* sau nestructurate, în cadrul

cărora operatorul de interviu, investigatorul se adresează intervievatului punând anumite teme în discuție în scopul de a ajunge la date relevante. Pe lângă pregătirea de specialitate și capacitatea empatică deosebită obligatorii, unii investigatori practică și observația sistematică anticipată. Doar în acest fel, apreciază ei, se pot degaja teme majore de discuție, o formulare a lor conceptuală și lingvistică adecvată perspectivei subiecților. În cazul unor interviuri pe teme de istorie contemporană este obligatorie cunoașterea amănunțită și din perspectivă comparativistă. Astfel, pregătirea convorbirilor cu Corneliu Mănescu a însumat sintetizarea și selectarea materialelor provenite din cercetările proprii în arhive, a fișelor bibliografice din lucrările de specialitate și referirilor la experiența și cunoașterea comună.

În această zonă a investigației *trecutului apropiat*, în principal pe teme referențiale de sondare a *memoriei colective*, interviul nestructurat este considerat a fi tehnica de bază *a istoriei orale*. Practicată de mai multă vreme ca o alternativă sau completare la studiul documentelor scrise, organizarea cercetărilor sistematice în acest domeniu a început însă în 1948, cu „Proiectul de istorie orală de la Universitatea Columbia" inițiat de Allan Nevins. Studiile americane de istorie orală vizează în prezent teme și grupuri extinse de cercetare. Ele urmăresc în mod expres reconstituirea, pe baza relatărilor participanților, a unor evenimente, episoade sau profiluri de personalități istorice. De la fenomenul prostituției la cel al mișcării feministe, de la apariția și evoluția unor grupuri marginalizate sau minoritare la explozia și implozia unor curente cum a fost mișcarea hippy, aceste studii vizează totodată surprinderea biografiilor profesionale și sociale sau a altor aspecte din viața cotidiană a indivizilor comuni, relatate în conexiune cu anumite date sau evenimente istorice.

În cunoștință de cauză cu privire la tehnica și rolul acestor studii de istorie orală – al căror început în România se datorează proiectului inițiat de Eugen Preda la Radiodifuziunea Română în anii imediat următori evenimentelor din decembrie 1989 –, am intervievat câțiva dintre *„martorii privilegiați"* ai istoriei comunismului în România. Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Bârlădeanu, Gheorghe Apostol, Paul Sfetcu, Corneliu Mănescu – din categoria reprezentanților puterii. Corneliu Coposu, Ion Diaconescu, componenții familiei Roncov din Dudeștii-Vechi deportați în 1951 în Bărăgan, familia Stana din Sepreuș (Arad), ai cărei membri au fost întemnițați și deportați în urma revoltei din satul lor în 1949 – din categoria victimelor instaurării regimului comunist în România. Mai cunoscute au devenit interviurile și convorbirile din prima categorie, interesul pentru ele datorându-se, desigur, inexistenței posibilității de abordare directă a foștilor lideri comuniști, precum și viciilor scrierii istoriei sub auspiciile spiritului partinic.

Ce relevanță și impedimente pot prezenta pentru cunoașterea istoriei producțiile publicistice rezultate din convorbirile libere cu cei care s-au aflat ani mulți în nucleul puterii din România? Așa cum sugerează teoreticienii metodei interviului nestructurat – devenit convorbire prin extensia partiturii investigatorului –, conținutul celor declarate de subiecți nu trebuie raportat la un

referențial ontic în care se pune tranșant chestiunea adevărului sau falsului în raport cu anumite date ale realului. Declarațiile lor pot fi considerate expresii ale unor reprezentări și practici simbolico-culturale, în speță simbolico-politice ale subiecților (D. Silverman). În limbajul psihologiei sociale, raportarea răspunsurilor la referențialul exterior poate fi subsumată termenului *adevăr factual*. Cel de-al doilea aspect, care implică raportarea subiectivă a interlocutorului la tematica în discuție, fiind indicat de termenul *adevăr narativ*.

Cum cele două tipuri de adevăr – cel al faptului istoric și cel al trăirii și motivației personale a interlocutorului implicat în facerea lui – coexistă inseparabil în structura unui interviu pe teme de istorie, am preluat în calitate de investigator registrul corespunzător *adevărului factual* prin conexiune continuă la izvoarele tipice istoriei contemporane. Pentru intervievat am admis congruența sau incongruența celor două tipuri de adevăr conținute de afirmațiile sale. Astfel, cititorul se va găsi în ipostaza de liber arbitru al selecției și desemnării lor, precum și al atribuirii de sensuri și semnificații informațiilor și opiniilor prezentate. În consecință, în interfața dintre psihologia socială și istoria contemporană, am eludat, în parte, scopul produsului final al interviului – *„sincronizarea de înțelesuri"* dintre intervievator și intervievat –, în încercarea de a descifra un timp trăit de interlocutori și cititori în variate contexte de existență și interpretare.

Este o viziune concordantă cu concluziile unor teoreticieni care, subliniind caracterul deschis al interviului nestructurat și cerința adaptării lui la situații și persoane diverse, propun termenul *interviu creativ*. Aceasta fiindcă celor doi interlocutori li se recomandă deopotrivă să renunțe la orice regulă de gândire și conduită formală, să se exprime cât mai liber și deschis. În cazul unui interlocutor cu o experiență și o traiectorie neobișnuită de viață, interviul devine adesea o *life history* conținând numeroase reflecții interpretative. Se detașează astfel momente cruciale din viața intervievatului ori poate chiar a celor doi interlocutori, când întâlnirile au ca rezultat convorbiri. Asemenea momente, numite *epifanii*, concept împrumutat de la James Joyce – ce poate fi tradus în românește ca *„boboteze"* –, pot fi regăsite într-o manieră interesantă în intersecția dintre viața personală și evoluția unor lideri politici, pe de o parte, și evenimentul istoric, pe de altă parte.

Epifaniile vieții. Ce dragoste sau dorință de a-l întâlni pe Corneliu Mănescu? Cel despre care scriu acum și cu care m-am întâlnit cu multe dificultăți – ca urmare a chestiunilor de sănătate și de vârstă ale interlocutorului ori cauzate de disfuncționalitățile deplasării de la Arad sau șederii mele în București – din vara lui 1997 și până în februarie 2000. Cel cu care am stat de vorbă câteva zeci de ceasuri, în pregătirea cărora s-a aflat studiul cotidian din ultimul deceniu în scopul recuperării metodologiei și conținutului istoriei contemporane și psihologiei sociale și încercării de aplicare și interpretare a datelor lor în zona realităților postcomunismului românesc.

O opinie comună despre asemenea întâlniri este aceea că propunerea de a scrie o carte de interviu cu un fost lider politic nu poate fi altfel decât fericit

întâmpinată de prezumtivul interlocutor. Dificultatea ar fi doar drumul de străbătut până la cunoștința cu el. Altă idee de circulație publică ar fi că într-o asemenea conversație te așteaptă revelația unor mari secrete de stat, bine tăinuite de fostul om al puterii, încredințate ca o spovedanie înainte de moarte.

N-a fost niciodată așa. Desigur, în lumea cu circuit închis a oamenilor publici contactul personal este dificil. Chiar foarte dificil cu foștii lideri politici lipsiți de motivații și interese legate de viitor. Și atunci, dincolo de avatarurile vârstei a treia și disconfortul perpetuu al căderii în banalul cotidian, ce rost mai are să primești un intrus care-și va declara dezacordul cu opiniile sau faptele tale? Ce sens mai are să obosești căutând date și nume din vremuri atât de îndepărtate, când toate simțurile care te leagă de lumea din jur și-au pierdut în bună măsură funcționalitatea?

Astfel trebuie să fi simțit și gândit în bună parte și Corneliu Mănescu, care împlinise 81 de ani când i-am telefonat prima oară. Un interviu? Dăduse și săptămâna trecută – nu unui om, ci unei mari instituții de presă internaționale. Cu armura de diplomat pe care și-o păstrase după atâția ani, nu putea să mă refuze spunându-mi pur și simplu: „Și ce dacă vreți? Eu nu vreau!". Și atunci mi-a cerut să-i trimit întrebările scrise, cu promisiuni *sine die* pentru răspuns. Iar politicianul care învățase că toți din jurul tău trebuie să-ți simtă superioritatea învestiturii în orice moment, n-a uitat să adauge: „Desigur, întrebările pe care mi le puneți trebuie să fie interesante, altfel nu va ieși, doamnă, nimic". Hârtia cu respectivele întrebări puteam să i-o las în cutia poștală. Nu mă putea primi nici pentru un minut, deoarece, tocmai atunci, trebuia să participe la recepția oferită de nu mai știu ce ambasadă.

În anii din urmă învățasem să pescuiesc în astfel de ape. Cu deprinderea pescarului decis să se mulțumească și numai cu bucuria inepuizabilului farmec al naturii, pregătisem momeala. Însă gata să renunț la trudă, fără părere de rău, dacă nu aș fi izbândit o captură pe măsura așteptării. Și l-am rugat să mă primească cinci minute ori câteva clipe, deoarece îi voi aduce o amintire din tinerețe. Așa l-am întâlnit pe Corneliu Mănescu, iar cele ce-au urmat fac parte acum – când, din nefericire, interlocutorul meu nu mai este printre noi – dintr-o realitate rezultată din interacțiunea unor amintiri cu date și personaje istorice în care, intervievator și intervievat, am devenit dependenți unul de celălalt.

Dacă aceste *epifanii* le veți regăsi în momentele narate de Corneliu Mănescu, întâmplarea inițială ce m-a purtat către el este o epifanie a mea. Citeam de aproape trei ani în Arhivele Serviciului Român de Informații voluminosul „*Dosar Pătrășcanu*", cu poticnelile cauzate de distanța ce-o aveam de parcurs pentru studiu și încâlceala documentelor din dosare. Pe la mijlocul acestor lecturi, în volumul 115, tema declarațiilor și interogatoriilor altor anchetați devenise Corneliu Mănescu. Foști colegi de la Institutul Central de Statistică, anchetați în stare de arest, în 1951-1954, pentru relațiile avute în timpul războiului cu Lucrețiu Pătrășcanu sau cu alți membri ai Secretariatului PCR condus de Ștefan Foriș erau, în principal, acuzați de participarea la recensământul din Transnistria în 1942. Acțiunea fusese comandată de generalul Antonescu pentru evaluarea consecințelor sovietizării populației românești din zonă, în vederea reintegrării

ei în România la sfârșitul războiului. Faptul dobândise, în timpul anchetei, semnificația de „acțiune dușmănoasă contra Uniunii Sovietice". În proces, pe baza unei asemenea acuzații, „acțiunea" putea fi încadrată în categoria ambiguă de „crimă împotriva păcii", ceea ce putea atrage pedeapsa condamnării la moarte sau la muncă silnică pe viață. Declarațiile despre Corneliu Mănescu convergeau spre zona care ar fi dus la iminenta sa arestare. Dintr-o dată însă, înceta orice referire la viitorul ministru de Externe al României.

La finalul lecturii mele, nu reușisem să găsesc o justificare certă a deciziei ce se va fi luat – nici de către cine, nici când – de sistare a cercetărilor cu privire la Corneliu Mănescu. Notorietatea dobândită în cariera sa ulterioară de diplomat mă obliga să lămuresc și acest mister în scrierea cărții mele de sinteză asupra cazului Pătrășcanu. Astfel, cu copia fotografiei lui Corneliu Mănescu – anexată la dosar, probabil, în scopul identificării, când s-ar fi decis punerea sa sub supraveghere în vederea arestării –, făcusem acele demersuri primite cu puțina plăcere despre care am relatat anterior.

Ce s-a întâmplat mai departe? După revelația acestui pericol ce-a planat asupra destinului său, au urmat și alte întâlniri, curmate de moartea sa în vara anului 2000. Nu a fost însă nici o convorbire – cu excepția celei de la prima întâlnire – în care interlocutorul meu să nu-și fi început relatările cu episodul *„Scrisorii celor șase"* – altă epifanie a vieții lui. Protestul fusese un act de frondă al unui om în vârstă, dar care rămăsese puternic – mai puternic decât toți ceilalți lideri politici aflați în exercițiul unei puteri bolnave, dar incapabili să renunțe la ea. De fapt, incapabili prin înseși structura interioară și biografiile lor, ce dovedeau că fuseseră selectați și promovați tocmai pentru că nu prezentau nici un risc de-a se afla vreodată în dezacord cu autoritatea. Consecințele umilitoare ale acestui protest – cu atât mai umilitoare cu cât cei ce le suportau la vârsta slăbiciunii și bolilor fuseseră de zeci de ani obișnuiți cu avantajele puterii – au atras sedimentarea lui în memoria lui Corneliu Mănescu sub forma unui blocaj obsesiv ce obstrucționa fluxul celorlalte amintiri. După ce așteptam, cu răbdarea terapeutului, înlăturarea lui prin puterea eliberatoare a cuvintelor, interlocutorul meu devenea disponibil narării altor epifanii din viața sa. În felul acesta, am ascultat – de 15-20 de ori, probabil! – cu egală atenție și răbdare, povestită cu aproape aceleași cuvinte, îmbogățită cu vreun amănunt care însă nu știrbea nimic din întregul înregistrat anterior, povestea „Scrisorii celor șase".

Era acesta un simptom de indisponibilitate al interlocutorului, cum îl vor fi considerat gazetarii presați de timp și de goana după senzațional? Cu bagajul de cunoștințe de psihologie generală a individului, cunoșteam bine relațiile dintre etapele memoriei, raportul dintre stocarea, codarea, redarea sau uitarea informației, zona plină de imprevizibil și cu neputință de trasat dintre structurile conștientului și cele mult mai profunde și mai bogate ale inconștientului uman, precum și caracteristicile vârstei *„marii bătrâneți"*, cum este numită etapa de după 80 de ani. Îmi asumam, concomitent, obligația istoricului de-a inventaria baza disponibilă de date împreună cu interlocutorul meu, astfel încât să poată compara faptul trăit cu cel însemnat în cronici.

La ultima întâlnire, din februarie 2000, după ce Corneliu Mănescu petrecuse perioade alternative de spitalizare şi şedere acasă, între transfuziile de sânge şi tratamentul ce i se făcea pentru leucemia care se declanşase, ajunsesem în situaţia de a fi solicitată să ne vedem cât mai curând. „Trebuie să revedem materialele pe care mi le-aţi dat, să mai adaug câte ceva din ceea ce ştiu – spunea el despre conversaţiile anterioare, a căror înregistrare i-o predasem. Trebuie să vă mai spun şi ceea ce cred eu despre timpul de acum şi despre actuala politică externă a României", îmi spunea el. S-a întâmplat însă că, în Bucureşti fiind, m-am îmbolnăvit eu, contaminată de un virus obişnuit primei copilării, nicidecum vârstelor adulte. Astfel că aceste convorbiri au rămas, din punctul de vedere al lui Corneliu Mănescu, neterminate.

În ceea ce mă priveşte, ştiam că oricâte vom adăuga, nu va fi spus totul. Ştiam că în cea de-a doua etapă de sistematizare şi redactare a materialului, interlocutorul meu va deveni un *personaj-cheie* în deschiderea şi descrierea unei zone a politicului dintr-o anumită etapă a istoriei, că dificultatea mea va consta în „pictarea" fundalului istoric în umbrele, luminile şi culorile care-i vor ajuta pe cititori să descifreze înţelesurile reale ale acelei lumi. Despre prezent? Prezentul ne scapă atunci când îl trăim. Şi cum ai putea pretinde teoretizarea unor concepte ideologice ori compararea şi analiza unor doctrine politice unei persoane trecute de 80 de ani, când testele standard de inteligenţă sunt aplicabile, pentru etapa deplinei maturităţi şi potenţialităţi psihice, doar între 16 şi 65 de ani?

Cu sentimentul datoriei încă neîmplinite faţă de cel care-mi încredinţase într-un fel povestea vieţii sale, am continuat demersul la Arhivele Naţionale de Istorie. Căutam documente care să justifice opiniile şi amintirile narate. Şi mi-a fost dat să „întâlnesc" un alt moment crucial pentru destinul lui Corneliu Mănescu şi al altora dintre cei ce fuseseră interlocutorii mei. Destin legat de grupul de putere din care aceştia făceau sau nu parte.

După consultarea inventarelor de arhivă, sperând să aflu ceva în legătură cu decizia numirii lui Corneliu Mănescu în funcţia de ministru al Afacerilor Externe în Guvernul Maurer, am solicitat din Arhiva CC al PCR, Cancelarie, dosarul 13/1961. Credeam că aş putea găsi stenograma Biroului Politic ce-a decis compoziţia Consiliului de Miniştri condus de Maurer, făcută publică în 21 martie 1961. Am primit însă trei volume cu materiale scrise integral în limbajul stenografic, total necunoscut mie. Probabil că Gheorghiu-Dej dăduse stenografului sau şefului de cancelarie dispoziţie să nu le mai transcrie, socotind că ceea ce se întâmplase trebuie să rămână doar între membrii Biroului Politic.

În primul volum se aflau însă nişte notiţe scrise în creion, rupte dintr-un carneţel cu hârtie de proastă calitate, fără specificarea numelui proprietarului sau autorului. Conştientă că sunt în faţa unei situaţii puţin obişnuite, am început să citesc cele câteva zeci de file de notiţe scrise cu numeroase prescurtări. În ele păreau a fi citate sintetic luările critice de cuvânt ale membrilor Biroului Politic pe tema cumpărării unei bărci de un anume „B". După două-trei file de lectură, mi-am dat seama că erau notiţele lui Emil Bodnăraş din timpul respectivei

şedinţe – de fapt, păreau a fi mai multe –, unde înregistra criticile tovarăşilor la adresa sa, notându-se pe sine cu „B". Mi-am dat seama de acest lucru amintindu-mi o relatare a lui Alexandru Bârlădeanu pe care, în momentul înregistrării ei (1996), o considerasem un episod banal, ilustrativ pentru neînţelegerile şi suspiciunile din nucleul puterii. Încercând să mi-l descrie pe Bodnăraş şi misterul ce plana asupra vieţii sale, Al. Bârlădeanu mi-a spus: *„Ceea ce mai auzeam eu, indirect, despre Bodnăraş era că prin anii '60, sovieticii i-ar fi oferit locul lui Dej. Dar el a fost acela care i-a refuzat. Îmi amintesc acum că, o dată, am fost cu o delegaţie la Londra, iar Bodnăraş m-a rugat să-i aduc nişte cataloage de bărci cu motor foarte puternic şi cu instalaţii pentru posturi de radio. Mi-a trecut prin cap că el, cum stătea mult la Mangalia, pleacă în barca asta şi informează în URSS. Aşa gândeam atunci*". Relatarea interlocutorului se oprise aici – dar şi curiozitatea investigatorului ce eram. Percepusem atunci decizia numirii lui Maurer ca prim-ministru al României – al doilea om după Gheorghiu-Dej în ierarhia puterii – ca un dat, fără să investighez contextul şi motivaţiile care l-au favorizat în raport cu Bodnăraş.

Şi acum, după moartea lui Corneliu Mănescu, căutând motivele desemnării sale ca ministru de Externe, se dezlega un alt mister al jocurilor din culisele puterii dictatoriale. Conform notiţelor lui Bodnăraş, o primă reuniune a membrilor Biroului Politic pare să fi fost în 15 martie 1961. Deci înaintea anunţării numirii guvernului în frunte cu Maurer. Toţi ca unul, membrii Biroului Politic îl critică pe Bodnăraş într-o comuniune de puncte de vedere ce aminteşte de o şedinţă a Comitetului Central, din octombrie 1945, prima de la constituirea lui, unde cel criticat la fel de dur fusese Lucreţiu Pătrăşcanu, pentru abateri de la linia partidului imprimată de Stalin. Între timp Stalin murise, iar cei rămaşi în urma lui în România, la mai puţin de 20 de ani după şedinţa din 1945, îl acuză pe Bodnăraş de manifestări prosovietice. Bunăoară, Apostol îl critica dur pentru vechile relaţii cu Ana Pauker, Coliu pentru atitudine dictatorială, Ceauşescu pentru „rămăşiţele din trecut" (cu exemplul înmormântării religioase a mamei), Moghioroş îi aminteşte că în 1944 fusese cetăţean sovietic. Îl critică apoi pentru nemulţumirea ce-a manifestat-o de-a nu fi fost propus preşedintele Consiliului de Miniştri. Desigur, important este ceea ce spune Gheorghiu-Dej, cu acordul şi la iniţiativa căruia se va fi regizat, bineînţeles, această punere în scenă. Din cele consemnate de Bodnăraş din cuvântul lui Dej reiese că Sălăjan l-ar fi informat pe acesta că Bodnăraş dorise „să lege Externele cu Armata". Iar Maurer preia ştafeta de la Dej: „De ce doreşte B. să fie legat de Armată, atâta tenacitate de a fi legat de Armată? Pentru că Armata este un element de putere, iar cine o are poate avea un cuvânt greu de spus". Interesante, cu referire la tema noastră, sunt notiţele despre cuvântul lui Sălăjan, care-l critică pentru relaţiile mult prea apropiate avute cu Mănescu în cadrul Armatei.

Deşi sunt primele îndosariate, o altă parte a notiţelor pare să sintetizeze cele discutate într-o altă şedinţă de Birou Politic, din 12 iulie 1961. Aici chestiunea bărcii devine elementul ce concretizează intenţiile lui Bodnăraş. Din discuţii reiese că Dej fusese informat de Bârlădeanu (care nu era atunci membru

al Biroului Politic) de dorința lui Bodnăraș de a cumpăra o barcă, intenție despre care și Chivu Stoica știa ceva. Bodnăraș este criticat de toți că stă prea mult la Mangalia, i se amintește că nici trecerea sa în rezervă din cadrele superioare ale Armatei nu a fost făcută publică, i se aduce la cunoștință că a avut multe abateri de la disciplina partidului și înainte, și după 1944. „Proprietar de barcă? – se miră Dej. Se poate întâmpla orice, cum vom explica?", se arată el grijuliu pentru siguranța celui criticat.

Extraordinar pare tirul dezlănțuit de Ceaușescu (amintind de virulența lui Miron Constantinescu față de Pătrășcanu în 1945): „Poza ta: că tu ești îndreptățit la orice, tu ești mai mult decât primul între egali, judeci partidul foarte superficial după o concepție mic-burgheză – nu putem fi de acord cu poziția aceasta a lui". Îl acuză de crearea unei „agenturi" în Armată și de credința că este centrul ei. În consecință, „cu mentalitatea aceasta se pune problema dacă B. poate rămâne în Biroul Politic".

Iată, așadar, cum apare în culisele puterii un moment decisiv din istoria Partidului Comunist din România care oferă prezumțiile unor explicații privind accesul la putere al lui Maurer și apoi al lui Ceaușescu. Reiese din ele că Maurer a devenit, în detrimentul dorințelor și în competiție cu Bodnăraș, șeful Guvernului României în 1961, cu sprijinul unor oameni ce vor fi răsplătiți, în viitorul apropiat, cu mai multă putere. Bârlădeanu a fost primul dintre ei.

În ceea ce-l privește pe Corneliu Mănescu, deși a beneficiat din plin de sprijinul lui Bodnăraș în ascensiunea sa din cadrul Armatei și în propunerea lui ca ministru de Externe, după cum recunoaște peste ani, el trebuie să fi corespuns imaginii ce-o avea Gheorghiu-Dej despre mesagerul extern al intențiilor sale de antamare a relațiilor cu „lumea liberă". Și probabil, numirea sa va fi contat și ca o concesie făcută vechiului tovarăș Bodnăraș, care-l propusese.

Peste numai patru ani de la acest moment, marele beneficiar al sprijinului dat lui Maurer pentru a deveni prim-ministru va fi Ceaușescu, care își va clădi ascensiunea din primii ani ai puterii pe echilibrul dușmăniei dintre Maurer și Bodnăraș, disponibilizându-i în final, pe rând, și pe aceștia. Ultimul a fost păstrat Bodnăraș, cel mai vulnerabil dintre ei prin trecutul său de cetățean și agent sovietic.

Despre diplomație. Nu știam nimic. În *Micul dicționar filosofic* editat în 1954, conceptul de diplomație nu există. În 1979 însă, Editura Politică a redactat un *Dicționar diplomatic* în care „diplomația" este considerată a avea două accepțiuni. În primul rând, a fost considerată a fi „*conducerea raporturilor unui stat dat cu un alt stat, prin mijloace sau căi oficiale*". A doua accepțiune: „*formă distinctă a relațiilor bilaterale și multilaterale dintre state caracterizată prin întreținerea unor raporturi și activități oficiale și căutarea, prin intermediul negocierilor, a unei acomodări a intereselor statelor prin înțelegeri directe*". Spre o mai bună explicitare, termenul următor prezentat de dicționar este „diplomație românească". În manieră istoricistă, aceasta este declarată ca având o vechime de două mii de ani. Numele lui Herodot este citat pentru a gira inepția utilizării diplomației de către poporul român cu câteva sute bune de ani

inaintea existenței sale. Așadar, în cel mai pur „limbaj de lemn", ne-au fost oferite explicații inoperante descrierii realității politicii externe.

Ca și în manualele de istorie editate din 1969 până în 1990, politica externă a României în contemporaneitate este prezentată ca fiind rezultatul gândirii și acțiunii lui Ceaușescu. România pare a fi centrul lumii, iar inițiativele promovate de Ceaușescu – ideile după care se conduce planeta. De altfel, singura personalitate prezentată în dicționar este N. Ceaușescu, „faptele" sale de iscusit strateg al politicii externe românești fiind scrise pe nu mai puțin de șase pagini. Numele lui Nicolae Titulescu sau Corneliu Mănescu sunt pomenite doar în compendiul final al dicționarului.

Din timpul celui de-al doilea război mondial încoace, lista miniștrilor de Externe ai României, prezentată în anexele dicționarului, arată astfel: Grigore Gafencu (1938-1940), Grigore Niculescu-Buzești (1940-1944), Constantin Vișoianu (1944-1945), Gh. Tătărăscu (1945-1947), Ana Pauker (1947-1952), Simion Bughici (1952-1955), Grigore Preoteasa (1955-1957), Ion Gheorghe Maurer (1957-1958), Avram Bunaciu (1958-1961), Corneliu Mănescu (21 martie 1961 – 19 octombrie 1972). Întrerupem enumerarea la momentul Corneliu Mănescu pentru a încerca unele opinii despre această lume și această activitate aproape la fel de învăluită în mister ca și aceea a serviciilor speciale, cu care are multe zone comune.

Ce-a însemnat diplomația înaintea înființării imperiului clădit de Stalin – în alcătuirea căruia „țarul roșu" s-a dovedit, la finele celui de-al doilea război mondial, cel mai abil strateg – și după moartea liderului sovietic? Anticul Varo considera corpul diplomaților ca fiind „*suma inteligențelor*" și „*elita valorilor*" unui stat. Dacă diplomația nu este făcută de asemenea oameni, ea nu va putea fi eficientă. Cicero apreciază, de asemenea, că „*diplomații alcătuiesc un corp aparte*" compus din oameni „*capabili să fie discreți, dar și subtili; flexibili, dar și fermi, zâmbitori sau triști*", după cum o cere misiunea lor, „*publică sau secretă*".

Mai mult decât în epocile istorice precedente, când conflictele între macrogrupurile sociale se soluționau pe cale armată, istoria modernă relevă rolul elitei diplomatice în soluționarea lor, dar mai ales în promovarea intereselor naționale. Cu referire la cea mai puternică națiune a lumii din această perioadă, P. Guggenheim consideră că „*Imperiul Britanic s-a format și a supraviețuit atâția ani pentru că a avut diplomați și a practicat diplomația impusă de epoca respectivă*". În vremurile noastre, schimbările din relațiile planetare n-au redus valoarea diplomației, ci, dimpotrivă, au determinat o sporire a rolului și ponderii acestei activități. Drumul parcurs în istoria diplomației până în zilele noastre este – în opinia lui A. Toynbee – de la „*diplomația elitelor la elita diplomației*". Și în politica internațională a prezentului, diplomația este procesul în cadrul căruia ajung să fie exprimate și ajustate anumite interese naționale. Conceptul de *interes național* a fost și rămâne „*chintesența oricărui raport politic*" (H.J. Morgenthau). Prin jocul acțiunilor diplomatice, orice conflict și orice amenințare de război pot fi reduse la minimum, ajustându-se în cadrul acestui tip de negocieri. R. Aron atrage atenția asupra raporturilor și conceptelor esențiale

din politică și diplomație – cuplu conceptual inseparabil al contemporaneității: „putere și forță", „putere, glorie și idei", „strategie și diplomație", „mijloace și țeluri". Orice putere care înțelege să apere și să promoveze interesele popoarelor pe care le reprezintă își va alcătui „*un corp diplomatic de elită*", conchide ilustrul politolog.

Pentru noi, cei născuți și educați în regimul comunist – caracterizat, printre altele, prin suprimarea libertății de expresie –, rămâne dificil efortul de asumare și corelare a conceptelor și teoriilor socio-umane exterioare celor marxist-leniniste cu istoria noastră. Bunăoară, conceptul de națiune sau cel de interes național, derivat din acesta, în relație cu care se derulează și definește diplomația, își mențin în conștiința colectivă caracteristicile definiției date de Stalin (caracteristici plagiate, în realitate, după *ABC*-ul lui Buharin): „*o comunitate stabilă de oameni, istoriceşte constituită şi care a luat fiinţă pe baza comunităţii de limbă, de teritoriu, de viaţă economică şi de factură psihică ce se manifestă în comunitatea culturii*". O definiție despre care generațiile intrate în școlile românești după 1965 au învățat că-i aparține lui... Ceaușescu! După asemenea exerciții de reproducere a unor formule consacrate, sunt greu de înțeles subtilitățile notelor atribuite acestui concept care fac trimitere la memoria colectivă și la cea individuală, la trecut și la prezent. Într-o conferință susținută la Sorbona, în 1882. Renan încerca să explice astfel auditoriului ce este națiunea: „*O naţiune este un suflet, un principiu spiritual. Două lucruri care, la drept vorbind, constituie unul singur alcătuiesc acest suflet, acest principiu spiritual. Unul este trecutul, celălalt e prezentul. Unul constă în posesia comună a unei bogate moşteniri de amintiri, celălalt – în consimţământul mutual, în dorinţa de a trăi împreună, în voinţa de a valorifica moştenirea primită în comun*".

Aceste opinii inventariate după un sumar tur de orizont asupra diplomației pot fi aplicabile, oare, viziunii strămoșilor și contemporanilor noștri asupra diplomației românești? Ceea ce vom remarca în istoria ei vor fi schimbările dese de titulari ai resortului Ministerului de Externe. În perioada 1859-1862, în Țara Românească au existat șapte miniștri de Externe. În aceeași perioadă, în cealaltă provincie românească se perindă nouă miniștri de Externe (printre care Vasile Alecsandri și Dimitrie Bolintineanu). Din 1862 și până în 1938, într-un interval de trei sferturi de veac, peste o sută de politicieni au deținut conducerea acestui minister. Printre ei, nume ilustre ca M. Kogălniceanu, I.C. Brătianu, Titu Maiorescu, N. Titulescu, I.G. Duca, Barbu Știrbei. Dar viteza cu care se fac schimbările la vârf nu poate indica decât slăbiciunile unei clase politice lipsite de tradiție și puțin conștientă de necesitatea statornicirii unor tipare și permanențe în arta exercitării puterii cu ajutorul diplomației. Atunci când și cum se va fi format elita și tradiția unei profesii (pentru că a fi diplomat, ca și a fi politician, scriitor sau artist, este deopotrivă o profesie și o vocație)?

Din înșiruirea miniștrilor de Externe ai României postbelice este cert că C. Vișoianu (emigrat în 1945) și Gh. Tătărăscu (demis chiar în ziua de 7 noiembrie 1947) sunt formulele tranzitorii din cadrul manipulării reușite utilizate de sovietici sub paravanul instaurării regimurilor de democrație populară în țările

ce vor fi incluse sub dominaţia lor. Ana Pauker şi Simion Bughici sunt în mod cert „curele de transmisie" între ministerul sovietic de resort şi România. Grigore Preoteasa (decedat în catastrofa aviatică de pe aeroportul Vnukovo), Ion Gheorghe Maurer (care avea şi cu care Gheorghiu-Dej nutrea visuri măreţe) şi Avram Bunaciu (aflat în grava suferinţă ce l-a condus la moarte), toţi trei intelectuali, cu impresionantă morgă şi ţinută fizică, sunt şi nişte posibile tatonări ale lui Gheorghiu-Dej de a găsi persoana capabilă să reprezinte interesele şi ambiţiile sale secrete de a scoate ţara de sub hegemonia sovietică. Posibilitatea lor din acel moment era garantată, pe plan extern, de moartea lui Stalin, iar pe plan intern, de îndepărtarea ultimelor „cârtiţe" ale Moscovei din Biroul Politic, Chişinevschi şi Miron Constantinescu.

A găsit omul potrivit în persoana lui Corneliu Mănescu. Fără să fi avut origine proletară sau ţărănească, biografia şi uzanţele de conduită şi educaţie ale candidatului păreau cu atât mai mult să-l favorizeze prin optica intenţiilor lui Gheorghiu-Dej de a deschide o breşă înspre Occident şi Statele Unite, cu scopul desprinderii din strânsoarea „ursului" de la Răsărit. Fiind propus de Bodnăraş şi putând fi considerat omul acestuia, prin Corneliu Mănescu, care la începutul anilor '50 putea sfârşi în închisoare pentru „antisovietismul" manifestat în timpul războiului, însuşi mentorul său se putea reabilita, în parte, pentru acuzele de a fi servit, în calitate de cetăţean şi agent sovietic, interesele Rusiei. Fără a fi de etnie evreiască, fără să fi avut stagii cominterniste în Uniunea Sovietică, unul dintre puţinii intelectuali români care au aderat la mişcarea comunistă din ilegalitate, Corneliu Mănescu putea fi socotit printre rarii lideri ilustrativi pentru doctrina *„comunismului naţional"* impusă la vremea aceea. Prin urmare, biografia lui Corneliu Mănescu conţinea câteva date demne de luat în calcul de către Gheorghiu-Dej, din perspectiva intereselor pe care voia să şi le pună în aplicare. Nu în ultimul rând – ci, probabil, în primul – trebuie să fi contat carisma şi calităţile fizice deosebite cu care a fost înzestrat Corneliu Mănescu. Loialitatea şi promptitudinea execuţiei ordinului superiorului – calităţi tipice ale militarului de carieră – au atârnat, desigur, greu în balanţa cu care a fost cântărită propunerea pentru această însemnată funcţie.

Fără a avea complexele taraţilor psihic ori fizic din lumea puterii, Gheorghiu-Dej l-a ales bine pe Corneliu Mănescu pentru a reprezenta noua faţă a României peste hotare. Dincolo de frumuseţea şi prestanţa bărbatului ce nu putea trece neremarcat la o reuniune internaţională, celelalte calităţi ale sale l-au determinat să rămână în consonanţă cu ţelurile şi mijloacele diplomaţiei practicate la nivelul de vârf mondial. Pare să fi avut noroc mai ales prin destinul hărăzit de a fi ministru de Externe într-o fericită etapă a României. Fericită prin faptul că liderul ei, Gheorghe Gheorghiu-Dej, în chiar calitatea sa de dictator comunist, se afla – începând din 1958, când trupele sovietice au fost scoase din ţară – într-o perioadă când interesele sale personale coincideau cu interesele naţionale. După moartea lui Gheorghiu-Dej, în prima jumătate a „regimului Ceauşescu", politica externă şi-a urmat *„noul curs"* iniţiat de Dej, multe dintre momentele bune ce-au urmat fiind efectele inerţiei mişcării declanşate de acesta.

În ceea ce-l privește pe Corneliu Mănescu, el a devenit personalitatea pe care Valentin Lipatti, unul dintre bunii diplomați ce s-au aflat în subordinea sa, a descris-o astfel în 1996: *„Înalt, zvelt, cu părul argintiu, totdeauna bine îmbrăcat, ministrul avea o înfățișare de actor american de tipul Lee Marvin. Era respectat și temut. A te întâlni cu el pe un coridor era totdeauna riscant, pentru că nu știai niciodată în ce toane îl puteai găsi: omul era în general condescendent, avea zeflemeaua facilă și uneori era chiar brutal. De aceea în prezența lui, lucrătorii ministerului se simțeau adesea timorați și umiliți. Dar aveau totodată și un sentiment de siguranță, deoarece, ca și țăranul ce-și bate nevasta dar nu permite altuia s-o atingă nici cu o floare, Corneliu Mănescu știa să apere ministerul ca instituție și pe oamenii care-l alcătuiau (...). Cunoscut mai îndeaproape, Corneliu Mănescu dădea dovadă de gentilețe, de bunăvoință și chiar de o anumită timiditate. Avea o intuiție sigură a situațiilor și «fler» la oameni. Cu interlocutorii străini era totdeauna prudent, alcătuindu-și expunerea din vorbe puține și tăceri prelungite, ceea ce făcea impresie bună și masca cunoașterea uneori incompletă a problemei respective (...). Pe scurt, era un cap politic, cu un caracter adesea greu de suportat"*.

Judecând însă după numărul voturilor cu care a fost ales președinte al celei de-a XXII-a sesiuni ONU, fiind primul reprezentant al unui stat comunist care a deținut o asemenea funcție, ceea ce vedeau și apreciau ceilalți diplomați ai lumii cu care-a venit în contact era „capul politic". Aprecierile deceniului șapte al istoriei României în lucrări din domeniul istoriei universale sunt elogioase la adresa poziției țării pe planul politicii externe și relațiilor diplomatice, resort coordonat în această perioadă de Corneliu Mănescu. Dar, desigur, cu privire la acest aspect, rămâne deschisă problema contribuției lui Gheorghiu-Dej, a lui Ceaușescu, Maurer și Corneliu Mănescu. În parte, răspunsul poate fi găsit prin consultarea documentelor oficiale, în principal a stenogramelor Biroului Politic, respectiv CPEx, motiv pentru care în anexele prezentei cărți am reprodus câteva dintre ele.

Bineînțeles, va fi interesant și dificil de studiat raporturile dintre diplomație și serviciile speciale în deceniile opt și nouă, când cele două mari puteri, Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii, își făceau declarații reciproce de coexistență pașnică fără a eluda nici un moment realitatea de a se afla la masa de șah a lumii ca adversari. Relevante în acest context sunt declarațiile lui Oleg Gordievski, fost rezident KGB în Occident, stabilit în 1985 în Marea Britanie. Gordievski a oferit apoi numeroase date despre istoria serviciilor speciale din lagărul socialist, bogate și amănunțite descrieri ale metodelor de lucru și tehnicilor de manipulare utilizate de agenții sovietici ai serviciilor speciale din Interne și Armată ce operau „sub acoperire" în cadrul personalului ambasadelor și legațiilor Uniunii Sovietice din Europa Occidentală, tabloul intrigilor, viciilor și mașinațiilor la care recurgeau aceștia pentru a-și păstra avantajele postului în străinătate și promovarea în funcții. Pentru a ne face o impresie despre ceea ce era o ambasadă a unei țări socialiste în Occident, Gordievski a scris despre Ambasada Uniunii Sovietice la Copenhaga, unde a lucrat la sfârșitul deceniului

șapte. Dintre cei douăzeci și patru de diplomați oficiali – douăzeci civili și patru militari –, numai șase erau diplomați veritabili de la Ministerul Afacerilor Externe, nouă sau zece erau de la KGB, iar restul de la GRU. Aceasta este compoziția respectată, desigur, de toate celelalte țări socialiste, compoziție despre ale cărei dificultăți și diverse interese a vorbit și Corneliu Mănescu, precum și despre divergențele și competiția în care se aflau cele trei ministere – Externele, Internele și Armata – la nivelul realizării sarcinilor politicii externe a statului.

Se vor scrie, probabil, în viitorul apropiat interesante capitole despre istoria diplomației românești din această perioadă, coroborându-se mutațiile și succesele ei cu inovațiile din politica Bisericii Romano-Catolice. Speriată de faptul că mulți muncitori și alte categorii de oameni puțin înstăriți părăseau Biserica Catolică ce s-a afirmat de la începuturile ei ca o puternică forță conservatoare, în 1891, papa Leon al XIII-lea a emis enciclica *Rerum Novarum*, îndemnându-i pe creștini să se îngrijească unii pe alții ca membri ai familiei lui Dumnezeu. A fost începutul unui acord al acestei Biserici – căreia îi aparțineau cei mai mulți dintre cetățenii țărilor occidentale și o mare parte dintre cei ai țărilor socialiste din centrul Europei – cu ideologiile liberaliste și socialiste cu ajutorul cărora credincioșii ei erau guvernați. Înființarea sindicatelor catolice și dezvoltarea ulterioară a doctrinei creștin-democrate vor duce la nașterea *partidelor creștin-democrate*, care și astăzi joacă un rol important în Europa. O deosebită însemnătate a avut Al II-lea Conciliu al Vaticanului (1962-1965), inițiat de papa Ioan al XXIII-lea, la care s-a stabilit că liderii Bisericii își pot împlini cel mai bine menirea dacă parcurg drumul credinței alături de oameni. Intrată astfel în atenția Bisericii Romano-Catolice, problematica săracilor a condus la *„teologia eliberării"*. Sărăcia, vor opina conducătorii acestei Biserici din America Latină, nu este doar o problemă de bani și mâncare, ci și una de libertate, astfel că ei îi vor sprijini pe credincioșii lor să se elibereze de nedreptate și opresiune. „Teologia eliberării" a condus, cu siguranță, la facilitatea intențiilor de deschidere a politicii românești către țările din afara lagărului socialist. Este o temă care trebuie luată în calcul, dar pe care nu o putem dezvolta în absența unor documente oficiale de arhivă.

Ce s-a întâmplat în ultimele două decenii în diplomația românească știm și mai puțin. Un poet de curte impusese, cu privire la stilul de lucru al lui Ceaușescu, sintagma „biroul lui e harta țării". Cu o permanentă neliniște și dorință de schimbare a locului în care se află – simptom care, asociat cu clișeele și stereotipurile de limbaj și comportamentale, cu neîncrederea ce-o manifesta în ultimii ani față de alte persoane, cu excepția soției sale, indică tulburări ale echilibrului psihic –, Ceaușescu făcea mereu „vizite" în țară și peste hotare. Reprezentările sociale generate în interiorul țării de ideologia voluntaristă ce caracterizează regimul său conțin și imaginea unei Românii cu mare prestigiu internațional, creat în exclusivitate de conducătorul ei. Cum se va fi raportat Ceaușescu și clanul ce conducea țara la harta lumii e greu de spus. Cu certitudine însă, nimeni dintre cei aflați direct sub ordinele sale n-ar fi îndrăznit să-i

aducă la cunoştinţă unul dintre sfaturile adresate de şeful serviciilor speciale ale Franţei gaulliste, contele de Marenches, celor care-i conduc pe semenii lor: *„Rezervaţi-vă timp pentru linişte şi meditaţie în faţa hărţii lumii, căci acesta este decorul dumneavoastră!"*.

Moştenirea acestor vremuri e mai împovărătoare şi mai lungă decât ne-a părut în 1990. Capcanele istoriei trecute – false mituri şi practici învechite – ne ţin prinşi în continuare. Gazetar până în primăvara anului 1993 la ziarul *Adevărul* din Arad, cotidianul judeţean cu cel mai mare tiraj din ţară, am avut în acest timp acreditare în forul legislativ al României şi m-am aflat în zonele de conflict din fosta Iugoslavie şi Transnistria, prilej cu care am intervievat toţi oamenii politici ce păreau a avea merite sau opinii demne de adus la cunoştinţa publicului ori am venit în contact cu reprezentanţi ai României peste hotare. Mi-a fost astfel dat să înregistrez cu uluire opiniile unor politicieni din „noul val al democraţilor" – deveniţi ulterior chiar miniştri de Externe – ce prezentau schimbările din România prin asocierea cu un program de distrugere a tot ce existase înainte. Imaginaţi-vă o casă veche şi dărăpănată care trebuie dărâmată din temelii pentru a construi o alta nouă în locul ei, îmi spunea unul dintre aceştia, fără a-şi da seama că metafora sa derivă din ideologia şi practicile bolşevice. Mi-a fost dat să înregistrez cu tristeţe şi amănuntul unui bulevard belgrădean unde, dintre toate sediile ambasadelor străine aflate acolo, doar Ambasada Românei nu avea însemnul drapelului ţării. Am aflat în mod direct şi faptul că ataşatul cultural al României la Paris nu ştia că unul dintre savanţii de renume ai Franţei contemporane, psihologul Serge Moscovici, membru al Academiilor din Budapesta şi Moscova, se născuse în România.

Când am început să mă documentez pentru convorbirile cu Corneliu Mănescu, nu o dată m-a ispitit ideea unui chestionar pe tema diplomaţiei, aplicat celor care trăiesc azi din politică. M-am întrebat iarăşi, cu gândul la cele păţite, care să fie probele de angajare pentru diplomaţii de astăzi? Şi cât de mare să fie, oare, diferenţa dintre criteriile numirilor în funcţii diplomatice din urmă cu douăzeci de ani şi cele din prezent?

Între istoria evenimentelor şi istoria credinţelor. În anii ce-au urmat după 1989, ca oricare cetăţean al unei societăţi postcomuniste, m-am simţit strivită de avalanşa de informaţii – cu predilecţie de natură istorică şi politică – despre naţiunea din care făceam parte şi, evident, despre comunitatea planetară căreia îi aparţinem.

În acest sfârşit de mileniu însă, nu numai noi românii, ruşii sau cehii ne aflăm în dificultate cu privire la instrumentalizarea şi operaţionalizarea informaţiei. Constatarea lui F. Furet despre situaţia Franţei politice contemporane, care se confruntă cu lipsa de simetrie a surplusului de informaţii, pe de o parte, şi cu penuria de mijloace intelectuale de interpretare, pe de altă parte, m-a liniştit într-o oarecare măsură. Un om cultivat de la finele secolului al XIX-lea, afirmă Furet, era mai bine „utilat" pentru a da un sens lumii în care trăieşte, în comparaţie cu un omolog al său aflat la distanţă de un secol în urmă.

A da sens istoriei, a desprinde efectele şi semnificaţiile sale după o jumătate de secol de totalitarism comunist, timp în care te-ai născut şi ai trăit, mi se

părea și mai greu. O revelație în găsirea unei grile de lectură pentru cele petrecute a fost lectura cărții lui Serge Moscovici, *La machine à faire des dieux* (Fayard, Paris, 1988), intrată în spațiul românesc după 1990 (*Mașina de fabricat zei*, Polirom, Iași, 1994).

Pentru a înțelege perioadele de schimbare în care masele „se mișcă" iar unii actori sociali intră în „scenă" este nevoie de instrumentarul conceptual și metodologic al psihologiei sociale. În viziunea lui Moscovici, fenomenul esențial al psihologiei sociale este *credința*. Credința religioasă ori cea generată de ideologia și propaganda politică este liantul micro- și macrogrupurilor sociale. *„Orice societate, fie ea secularã sau atee, este o maşinã de fabricat zei"* – *homo credens* se află în filigranul lui *homo economicus* și *homo sociologicus*, conchide Moscovici. *Reprezentările sociale* generate de ideologia comunistă contând ca miniaturi comportamentale, copii ale realității și forme de cunoaștere, psihologia șefului carismatic, raporturile dintre lider politic și mase, relația conflict – consens în societate au fost câteva dintre grilele de lectură desprinse din teoriile acestui psiholog. Grație lor am putut sistematiza eforturile de cunoaștere și prezentare a unor aspecte din istoria noastră contemporană.

Ca și cum acest dar al întâlnirii prin lectura de specialitate și-ar fi prelungit puterea, concomitent cu convorbirile purtate cu Corneliu Mănescu și cu întrebările generate de acestea privind resorturile aderării sale la stânga comunistă, m-am „întâlnit" și cu scrierea autobiografică a marelui psiholog. În *Cronica anilor risipiți* (Polirom, Iași, 1999) am găsit și o descriere a României interbelice făcută de Serge Moscovici ca fost cetățean al țării:

„În exterior: prinsă între țări neprietenoase care-i cedaseră teritorii la sud și la vest, ea trăia între frontierele desemnate de Aliați, pentru a putea face parte din zidul de apărare împotriva Revoluției bolșevice la est. Toate amenințările veneau dintr-acolo, aceasta era convingerea cea mai răspândită. Era astfel desemnat cu claritate pericolul care pândea existența României, iar comunismul, dușmanul națiunii, era denunțat cu asupră de măsură. Așa se spunea la școală, așa scriau ziarele, așa se predica în biserică. Acesta a fost, fără îndoială, nu numai motivul care a determinat nașterea fascismului românesc, dar el explică de ce a fost și cea mai mare mișcare fascistă din Europa de Est. Toate miturile sale care s-au întemeiat pe lupta anticomunistă ca o lupă care concentrează razele soarelui și aprindea focul ce trosnea în România anilor '30.

În interior: o societate secționată în două despre care se spunea că este administrată de o constituție democrată. Or, doar o fracțiune din fiecare strat social se bucura de dreptul de vot și de o oarecare libertate. Lumea trăia într-o democrație de import care nu era garantată, în orice caz nu pentru minoritățile etnice, oricare ar fi fost ele. Desigur, țara era bogată, teribil de îmbelșugată, avea oameni iscusiți și se voia o copie a Occidentului. Toată lumea știa însă că era dezorganizată și administrată după obiceiuri corupte și arbitrare moștenite de la Imperiul Otoman, a cărui colonie fusese cândva. Orice se putea cumpăra și vinde până pe treptele tronului. Mai bine de o jumătate de secol după proclamația de independență, România continua să fie o țară rămasă în urmă, paralizată

de tradiții din alte vremuri. Apăsarea unui cler atotputernic în limita orizonturilor intelectuale și sociale, o birocrație incompetentă punea piedici în calea economiei, iar viața politică se sufoca sub greutatea unei monarhii afaceriste, susținută de marile familii. Din București, capitală rafinată, veselă, cultivată, toate acestea nu se puteau nici vedea, nici bănui. Mai ales țăranii erau la cheremul marilor proprietari și al calamităților naturale, al mizeriei și al bolilor – ceea ce într-o țară agricolă lovea în multă lume. Dacă n-ar fi domnit o anumită nepăsare, o bucurie de a trăi favorizată de generozitatea incredibilă a naturii, aceste nedreptăți, fără rațiune și fără speranță, ar fi fost intolerabile".

Din acest tur de orizont al istoriei cotidianului din România interbelică, a cărei descriere este probată de datele și cifrele Institutului Central de Statistică la care a lucrat în tinerețea sa și Corneliu Mănescu, vom înțelege incapacitatea de a emite judecăți de valoare asupra trecutului pe baza unor evenimente înregistrate mai mult sau mai puțin corect și interpretate în funcție de interesele politice ale vremii. În acest spațiu social alcătuit din indivizi de ordinul milioanelor – nu doar din câteva duzini de lideri ce propovăduiesc o credință ideologică sau alta –, după al doilea război mondial a fost instaurat, în urma unui plan bine pus la punct de Kremlin, regimul dictatorial comunist. Cum a fost cu putință ca într-o țară în care la ultimele alegeri interbelice Partidul Socialist obținuse mai puțin de 1% din voturi, iar Partidul Comunist număra în aceeași perioadă sub o mie de membri trăind în clandestinitate și delincvență în raport cu legile vremii, după o jumătate de secol, un sfert din populația ei să fie înregimentată în rândurile comuniștilor deveniți partid unic? Cum explicăm că toți românii – de la copiii de trei ani până la cei mai vârstnici – ajunseseră să fie înregimentați în una dintre organizațiile patronate de partid? Cum de s-a putut ca un absolvent de patru clase primare, remarcabil printr-un defect de vorbire și un tic gestual – datul din mână – să monopolizeze interesul exclusiv și puterea deplină asupra nației române? Mai mult decât atât, a devenit chiar unul dintre cei mai onorați politicieni de către toți mai-marii lumii. Și, mai ales, care sunt efectele pentru populația de astăzi a României și remanențele clasei politice postcomuniste din această țară?

În aglomerarea de amănunte, opinii și date istorice, principii sistematizatoare pot deveni, prin urmare, teoriile, metodologia și experimentele psihologiei sociale. În spatele evenimentului istoric care antrenează și schimbă destinul marilor mulțimi se află decizia unui lider sau unui grup de decizie. Ceea ce deosebește omul de regnul animal – cu comportamentul guvernat de instincte – este și capacitatea celui dintâi de a acționa dirijat de motivații, țeluri, scopuri și interese. *Decizia politică* este, prin urmare, totdeauna rezultatul unor *interese*. Prezentate prin intermediul mecanismelor și manipulărilor ideologiei și propagandei – componente definitorii ale politicului – ca idealuri și aspirații ale mulțimii asupra cărora vor avea efecte, aceste interese coincid adesea cu interesele personale ale decizionalului sau majorității grupului de decizie. Să amintim și „amănuntul" psihologic semnificativ pentru istoric că decizia, ca și soluția nouă în cercetarea științifică sau în creația artistică, apare din structurile

inconștientului, din acest imens și nesecat rezervor al psihicului uman în care zac informațiile stocate de memorie de-a lungul timpului, dorințele, impulsurile și aspirațiile cele mai profunde ale individului și colectivității culturale și religioase din care face parte. De aceea, o însemnătate are și metoda biografică în investigațiile asupra managerilor politici. În sistemele sociale ale istoriei contemporane în care deciziile politice aparțin unor microgrupuri, relevante pot fi investigațiile asupra relațiilor din interiorul grupului de genul celei efectuate asupra politicii americane de către J. Janis în 1977, pe tema raportului dintre justețea și efectele pozitive ale unei decizii în conexiune cu relațiile dintre membrii grupului de decizie.

În ceea ce ne privește, propunem spre reflecția iubitorilor de istorie, celor interesați de efectele trecutului asupra prezentului pe care-l trăim și, desigur, analizei cercetătorilor din domeniul științelor socio-umane, convorbirile rezultate din întâlnirea pe care am avut-o cu Corneliu Mănescu, unul dintre liderii cei mai carismatici ai regimului comunist din România. Născut în 1916, într-o familie care ar reprezenta puțin numeroasa „clasă de mijloc" a României interbelice, în studenție a aderat la mișcarea comunistă. Fără patimă, fără fanatism, dovadă fiind chiar întreruperea relațiilor cu „legătura sa superioară" atunci când disciplina tipică tagmei *„revoluționarilor de profesie"* nu i-a convenit. Corneliu Mănescu nici nu a fost un „revoluționar de profesie". Cu studii neterminate de drept dar absolvent de școală de ofițeri, când mijloacele finanaciare sau setea de învățătură au fost insuficiente, a renunțat la studii și s-a angajat la Institutul Central de Statistică fondat de fruntașul țărănist Sabin Manuilă. În penuria de cadre cu „trecut în partid", după război, Corneliu Mănescu a beneficiat de o rapidă ascensiune în structurile politice create pentru îndoctrinarea comunistă a armatei. Verificările de partid din 1952 au scos însă la iveală participarea sa la recensământul din Transnistria, comandat de Ion Antonescu Institutului Central de Statistică, și mobilizarea în calitate de cadru militar – chiar dacă pentru scurtă durată – pe Frontul de Est. După o etapă de stagnare a ascensiunii – în care, fără „știrea sa", era pândit de pericolul arestării și anchetării în „cazul Pătrășcanu" –, a avut prilejul să se evidențieze în calitate de conducător al primului turneu artistic românesc în China. Probabil că atunci se vor fi făcut remarcate în ochii lui Emil Bodnăraș, dar mai ales ai lui Gheorghiu-Dej, calitățile sale native de diplomat.

Ambasador al României la Budapesta (1960-1961), ministru al Afacerilor Externe (1961-1972), timp în care a fost ales președinte al celei de-a XXII-a sesiuni ONU, ambasador la Paris (1978-1982), semnatar al protestului public numit „Scrisoarea celor șase" din martie 1989, senator FSN de Prahova în 1990-1992, Corneliu Mănescu întrunește calitățile unei biografii și personalități de excepție.

Martor și participant la câteva dintre deciziile și evenimentele politice care au avut ca efect o poziție privilegiată a României în relațiile internaționale din deceniile șapte și opt, cunoscător avizat al indivizilor și relațiilor din grupul puterii de la București în acea perioadă, convorbirile cu Corneliu Mănescu pot

fi socotite un bun prilej de investigaţie asupra unei zone politice puţin accesibile cunoaşterii comune şi de demontare a unora dintre capcanele istoriei comunismului. A nu ne asuma trecutul, a detesta istoria propriei naţiuni poate avea pentru prezentul şi viitorul colectiv repercusiuni grave, similare dezechilibrului psihic individual cauzat de frustrări prelungite şi neconştientizate.

Temele abordate pot genera, totodată, momente de reflecţie asupra cauzelor care au generat regresul social al României în ultima perioadă a „regimului Ceauşescu" şi scăderea prestigiului său pe plan extern în perioada postcomunistă. Căci, aşa cum afirma T. de Montherland, *„cine vrea să fie observatorul epocii sale, să scruteze orizontul şi să reflecteze pentru a acţiona, trebuie să se-ntoarcă în timp, să abordeze istoria în perspectivă, ca un artist care schiţează un peisaj"*.

•

Mulţumesc doamnei Mihaela Bârlădeanu pentru generoasa ospitalitate şi găzduire oferite în timpul petrecut la Bucureşti pentru a convorbi cu Corneliu Mănescu; doamnei Dana Mănescu pentru gentileţea şi discreţia cu care mi-a onorat demersul; domnului Andrei Boncei şi doamnei Sanda Foametè de la Media Pro Pictures, precum şi domnului Radu Homescu de la Ministerul Afacerilor Externe pentru încurajare şi sprijin.

Respectuoase mulţumiri istoricilor Ioan Scurtu, Dorin Matei, Corneliu Lungu şi Frusinica Moraru, care au contribuit la medierea accesului meu la documentarea de arhivă; doamnei Sylvie Rohanova, coordonatoarea programului RSS din cadrul Open Society Support Foudation, care mi-a uşurat posibilităţile de documentare bibliografică.

Ţin să mulţumesc Editurii Polirom pentru promptitudinea şi sprijinul acordat în apariţia acestei cărţi.

aprilie 2001

Lavinia Betea

Capitolul I

Prietenii tinereții

Lavinia Betea: În convorbirea noastră telefonică de ieri, când vă rugam să-mi fixați o întâlnire, v-am promis o surpriză. Iat-o: copia unei fotografii îndosariate într-unul din volumele „Dosarului Pătrășcanu", aflat în Arhivele Serviciului Român de Informații. Vă recunoașteți în tânărul acesta foarte frumos?

Corneliu Mănescu: Să-mi pun ochelarii... Da, este o fotografie de-a mea din tinerețe. De dinainte de 1944. Mai degrabă eram simpatic, decât frumos... Cum va fi ajuns acolo?... În „Dosarul Pătrășcanu"?

Lavinia Betea: Nu ați știut, bineînțeles, că ați avut vreo legătură cu ancheta lui Pătrășcanu. N-ați bănuit că a lipsit puțin să fiți inclus în „grupul de la Statistică", așa cum sunt numiți în rapoartele anchetatorilor foștii ilegaliști de la Institutul Central de Statistică, anchetați și unii condamnați în „procesul Pătrășcanu"...

Corneliu Mănescu: Pătrășcanu... L-am cunoscut – nu prea bine – și înainte, și după 23 august. Ceea ce-ar merita să vă spun despre el este că înainte de 23 august era foarte apropiat de Miron Radu Paraschivescu, un om foarte interesant. Noi am fost foarte buni prieteni, ne-am cunoscut la Ploiești. Încercam să trecem bacalaureatul – dar ca să ai o șansă la bacalaureat trebuia să urmezi o școală de pregătire a unuia dintre profesori. Și sigur că trebuia să dai acolo niște bani. Și-atunci el, Miron, a inițiat un protest pe care toți au promis să-l semneze. Dar când s-a pus problema semnării, am văzut că nu mai rămâseserăm decât doi oameni – el și cu mine. Și la „Scrisoarea celor șase" au fost niște oameni care trebuiau să-și dea adeziunea și în ultimul moment n-au semnat... Am rămas prieten cu Miron, care era bucureștean, nu ploieștean, ca mine. Am venit la București, l-am întâlnit și el mi-a făcut legătura cu Frontul Studențesc Democrat.

Lavinia Betea: Ce fusese înființat în 1935.

Corneliu Mănescu: Era o organizație studențească de obediență comunistă ce-și avea sediul la Partidul Național Țărănesc – aripa Grigore Iunian. M-a lăsat acolo, m-am adaptat repede. Eram student la Drept.

Lavinia Betea: Din aceleași documente de arhivă am aflat că n-ați terminat facultatea.

Corneliu Mănescu: N-am terminat-o pentru că au avut grijă de asta, în ultimul an. Nu Siguranța, nu Jandarmeria, ci un profesor care, săracul, nu putea să suporte absolvirea acelei facultăți de către un agitator comunist. Cu încă vreo câțiva studenți, încercasem să adunăm semnături împotriva taxelor prea mari, a lipsei de cursuri, ceream sesiuni în plus... Erau simple revendicări studențești, posibil de satisfăcut, ce nu făceau apel la ideologia comunistă. Au fost analizate undeva și a reieșit că ar fi fost cineva în spatele lor.

Lavinia Betea: Comuniști, bănuiesc. Dar erau?

Corneliu Mănescu: În România erau puțini comuniști. În marea majoritate a cazurilor erau oameni care știau ce vor, dar nu bănuiau ce-o să se-ntâmple. Erau foarte diversificați și foarte respectați.

Lavinia Betea: Vă referiți la studenții comuniști, nu? Când spuneți că erau foarte respectați, la cine vă gândiți?

Corneliu Mănescu: Miron Constantinescu... Constanța Crăciun...

Lavinia Betea: Geo Bogza era comunist în acel timp? În documentele din arhiva fostei Securități, M.R. Paraschivescu, Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu și Geo Bogza sunt prezentați ca gravitând în jurul grupului de comuniști de la Statistică.

Corneliu Mănescu: Geo Bogza a fost un om pe care noi l-am iubit pentru ce a scris, ce a făcut, pentru ce a spus. El nu a fost însă student, și nici membru de partid în ilegalitate n-a fost. Era cunoscut ca având convingeri de stânga. Dacă mă gândesc bine, cred că nici Miron nu era pe atunci membru de partid... În ceea ce mă privește, venit la București, am păstrat o legătură foarte strânsă cu Miron Radu Paraschivescu. Împărțeam, practic, traiul de fiecare zi. Stăteam în gazdă, aveam un frate care mă ajuta să-mi plătesc chiria sau îmi dădea bani de lemne.

Lavinia Betea: Am citit în declarațiile foștilor colegi de la Statistică despre traiul greu pe care-l duceau tinerii intelectuali români ce reușiseră să găsească un loc de funcționar, în București. Iar dumneavoastră nu mai aveați nici părinți...

Corneliu Mănescu: Scriu ei și asta?... Da, părinții mei muriseră. Nu mai aveam părinți când eram student. Tata fusese funcționar la administrația financiară din Ploiești. Avutul lui era o casă. Modestă, dar o casă. Când sora mea s-a măritat, i-a dat casa aceea drept zestre. Dar nu după multă vreme, și-a făcut alta... din salariul pe care-l avea. Mama era fiică de preot de rang ceva mai mare, la Ploiești – protopop, cred. Un

popă vestit. Despre traiul acelor primi ani petrecuți la București pot spune că am împărțit greutăți de neînchipuit cu Miron. Ne întâlneam, la ora 12, la librăria Alcalay și pândeam pe cineva să ne dea un pol să ne cumpărăm mâncare. Nu cerșeam, dar așteptam să vină vreun cunoscut mai avut. Ca să putem mânca. De obicei mergeam la magazinul Herdan și cumpăram o pâine, mezeluri, muștar – Herdan-ul era și un fel de McDonald de azi. Cu 7 lei puteai cumpăra o porție de pârjoale și cârnați cu fasole. Te uitai cu înfrigurare la mâna femeii care servea, cu speranța că vei avea norocul unei porții mai mari. Câteodată mâncam gratis la cantina Dobrescu-Argeș, a țărăniștilor. Apoi drumul pe care-l făceam până acasă la Miron, unde era mai cald. Ne urcam într-un tramvai și coboram la stația următoare, înainte de a veni controlorul. Deci pentru fiecare stație câte un tramvai. Era o existență...

Lavinia Betea: Umilitoare?

Corneliu Mănescu: Nu. Eram tineri. Asta era... O existență... Miron Radu Paraschivescu avea un mijloc de existență: un aranjament la o firmă care producea și difuza filme, Warner Bross – dădea filme și pe piața românească. Făcea casieria și din costul biletelor vândute primea și el o cotă-parte. Din asta trăia.

Lavinia Betea: Era țigan?

Corneliu Mănescu: Știu și eu ce să zic? *Cântice țigănești* spune ceva. Era mititel, smolit, cu nas încovoiat. Putea fi orice. Relațiile lui erau extraordinar de extinse și la cel mai înalt nivel – atât în lumea oamenilor politici de stânga, cât și în lumea ziariștilor de stânga. Scria... Era poet, publicist... A devenit o autoritate și se manifesta ca atare și în tinerețe, când trăia cum am spus. Mă duceam cu el. Stând în acea cușcă a casieriei cinematografului unde vindea el bilete puteam vedea filmul pe gratis. Eram legați și de această plăcere de a vedea filme. Cu un asemenea prilej l-am cunoscut pe Pătrășcanu. Era prin '37 și Pătrășcanu venise la Miron Radu Paraschivescu. Am stat împreună cu Pătrășcanu în acea cușcă a casieriei, dar nu-l cunoșteam. Cred că era în legalitate, pentru că circula. Și Miron Radu Paraschivescu mi-a spus: „Cum, nu-l cunoști pe Pătrășcanu, secretarul general al Partidului Comunist?".

Lavinia Betea: Și Pătrășcanu n-a protestat la această prezentare?

Corneliu Mănescu: Deloc. Așa l-am cunoscut și i-am acordat tot respectul.

Lavinia Betea: N-a fost și mai ales atunci n-ar fi avut vreo șansă să fie. În 1935, Pătrășcanu se întorsese în țară după ce mai bine de doi ani trăise în URSS ca reprezentant al PCR pe lângă Comintern. La București a fost „legalizat" pentru a participa – conform propriilor declarații – la

acțiunea de Front Popular și pentru a organiza, ca avocat, apărarea în procesele intentate comuniștilor[1]. Pătrășcanu nu avea pe atunci nici o funcție de conducere în partid. Pentru că, prin intermediul lui Marcel Pauker, fusese mandatat de conducerea partidului să țină legătura cu liderii țărăniști, liberali și social-democrați – în spiritul noii tactici de colaborare inițiate de Comintern în această perioadă de ascensiune a nazismului în Europa –, aceștia au crezut despre el că este conducătorul partidului. Ca și în cazul când v-a fost prezentat dumneavoastră, probabil că n-a fost deloc deranjat de interpretare. Dimpotrivă. Legătura sa superioară de partid, în timpul despre care vorbiți, a fost Foriș, care abia după un nou stagiu petrecut în URSS va fi retrimis – prin trecerea ilegală a graniței românești, în noaptea Anului Nou din 1940 – pentru a fi secretarul PCR[2].

Corneliu Mănescu: Ascultându-vă pot spune cu referire la amintirea lui Foriș că lucrurile n-au fost încă bine puse la punct. Eu, de pildă, am aflat despre asasinarea lui când eram ministru de Externe, prin '62, în timpul lui Gheorghiu-Dej. Venind de undeva, am întrebat ce s-a întâmplat în lipsa mea. Mi-au spus că este un demers la Ambasada Poloniei. Demersul urmărea obținerea aprobării pentru o a doua încercare de a descoperi cadavrul lui Foriș. Cineva dăduse în vileag faptul că în curtea clădirii Ambasadei Poloniei din Aleea Alexandru se află îngropat Foriș. Ambasada Poloniei a acceptat pentru a doua oară cercetările noastre. Aceasta se întâmpla în timpul lui Gheorghiu-Dej.

Lavinia Betea: Deci nu este adevărat că i-au găsit osemintele abia în '68. De altfel, în procesul-verbal care atestă respectiva acțiune nu sunt precizați autorii descoperirii.

Corneliu Mănescu: Nu, l-au găsit mult mai devreme. Este atât de încâlcită această activitate ilegalistă, de parcă ar fi rezultatul unei puteri supraumane. Înainte de 1944, bunăoară, fără să fi știut ceva despre Foriș, am stat în aceeași clădire cu nevasta lui, Loti Foriș, care era o femeie foarte puternică. O femeie cât un munte.

Lavinia Betea: A fost una dintre „tovarășele de viață" ale lui Foriș, care, în timpul când acesta se afla în închisoare sau în URSS, a avut un copil cu avocatul Iosif Sraer, alt apărător în procesele intentate comuniștilor, care, prin 1948 – în calitate de secretar general în Ministerul de Interne – fuge în străinătate după ce află că urmează să fie arestat în

1. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 14, f. 160.
2. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 55, f. 320.

calitate de fost informator al Siguranței. Ultima „tovarășă" a lui Foriș, Victoria Sârbu – cu care el a avut o fetiță, după război –, a fost condamnată la opt ani închisoare în „procesul Pătrășcanu". Fusese unul dintre cei trei membri ai secretariatului partidului în 1943 – 4 aprilie 1944 și a fost acuzată, pe nedrept, de colaborare cu Siguranța[3].

Corneliu Mănescu: Era o lume... Tot pe atunci – 1937-1938 – și prin aceleași mijloace l-am cunoscut pe Ștefan Voitec, pe care Miron Radu Paraschivescu mi l-a prezentat drept „șeful Partidului Troțkiștilor din România".

Lavinia Betea: Social-democratul Ștefan Voitec, adept al lui Troțki?... De altfel, Pătrășcanu declara în anchetă că el a avut un alt punct de vedere privind îndeplinirea directivei Cominternului de a încheia un Front Unic Muncitoresc: „împotriva dreptei Maniu, Gărzii și împotriva grupării troțkiste Ghelerter-Voitec"[4].

Corneliu Mănescu: De ce să nu fi fost troțkist? Poate că așa era. Pe atunci, în România se putea vorbi despre Troțki. După 1944 nu mai puteai vorbi. L-am întâlnit a doua oară pe Pătrășcanu imediat după 23 august – își stabilise sediul, adică avea un cabinet pe strada Armenească. Pentru cine a trăit acel moment, 23 august a fost o explozie în care oamenii au fost luați pe neașteptate și prinși în fel de fel de situații. Eu, de pildă, îl ascundeam acasă pe fostul meu coleg de la Statistică, Mihai Levente, condamnat în contumacie. Îl ascundeam deși știam la ce pericole mă expun și cu toate că nu aveam relații bune cu el, care fusese legătura mea superioară de partid. După cum spuneam, imediat după 23 august, Partidul Comunist nu era focalizat undeva ca atare. Gheorghiu-Dej avea un sediu al lui, izolat, prin Parcul Domeniilor. Bodnăraș era cu Maurer în Aleea Alexandru – era... un fel de ramură a unui serviciu special. Bodnăraș a făcut asta toată viața lui. Avea o febleță pentru armată și vocație pentru serviciile speciale.

Lavinia Betea: Dar Maurer ce va fi căutat acolo, că mare simpatie pentru Bodnăraș n-a avut și în bună înțelegere cu el nu s-a prea aflat?

Corneliu Mănescu: Maurer venea din trecut. Un trecut ce însemna și activitatea lui de avocat al apărării în procesele intentate comuniștilor, și participarea pe Frontul de Răsărit, antisovietic. Acolo, în Aleea Alexandru, erau și agenții sovietici ce ieșiseră din închisori la 23 august, după ce fuseseră condamnați ca spioni pe teritoriul României.

---

3. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 55, f. 63.
4. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 12, f. 79.

Lavinia Betea: Patruzeci și șase de agenți sovietici au ieșit atunci din închisorile românești. Toți au rămas aici. Majoritatea și-au luat nume românești și au îndeplinit funcții înalte, în anii ce-au urmat, în principal în Securitate.

Corneliu Mănescu: Pe Nikonov îl văzusem pe-acolo. Mai știam unul – nu îmi mai amintesc cum îl chema – care n-a făcut altceva (după știința mea) decât să construiască Mausoleul din Parcul Carol, în care au fost puși „eroii patriei și ai socialismului". La puțină vreme după 23 august, eu am început să scriu la *România Liberă*. Redactor-șef devenise deja Grigore Preoteasa, care m-a primit corector. În această calitate am scris și un articolaș ce-a apărut pe pagina întâi a ziarului. Se numea „Strada" și a apărut cu oarecare dificultate, pentru că nu se încadra în tipicul celorlalte articole. Încercam să-i fac pe oameni să judece dacă e bine sau nu în cele ce se întâmplaseră după aspectul străzii... În toamna anului 1944 mai era un grup care funcționa foarte aproape de unde se află acum sediul Ministerului de Externe. Acolo puteai da de Ana Pauker, Leontin Sălăjan, Moghioroș, Vasile Luca... Nicăieri nu se vorbea că va ajunge Dej la putere. El părea chiar izolat, acolo, în cuibul lui.

Lavinia Betea: Dumneavoastră unde v-ați dus?

Corneliu Mănescu: La Pătrășcanu. Acolo veneau toți prietenii lui și se făcea o politică – a lui – deosebită de a altora.

Lavinia Betea: Deosebită prin ce?

Corneliu Mănescu: Era un intelectual.

Lavinia Betea: Era evident și potențialul său de lider?

Corneliu Mănescu: Era. Și oamenii chiar țineau la el. Avea prieteni credincioși. Printre cei mai apropiați era unul Betea, de la Statistică... Sunteți cumva rudă cu el?

Lavinia Betea: Nu, n-avem nici o legătură decât lectura documentelor de arhivă ce-i atestă un destin neobișnuit. Despre Pătrășcanu...

Corneliu Mănescu: Era totuși acolo, la el, o izolare ce va eșua în situațiile concrete cunoscute, de mai târziu. Ceea ce se înfiripa din sâmburii de atunci vor fi copacii de mai târziu. Cei din Aleea Alexandru erau un serviciu special – evident, în folos sovietic; ăștialalți din Modrogan erau toți veniți de la Moscova. Iar Dej a devenit Dej. Aici însă intrăm în istoria bine gândită și pregătită a devenirii lui Dej.

Lavinia Betea: Atunci, în 1944, cine-o pregătea?

Corneliu Mănescu: În primul rând, el. Calculat, cu abilitate, cu răbdare.

Lavinia Betea: Dumneavoastră când și cum ați intrat în Partidul Comunist?

Corneliu Mănescu: Prin 1936. Aveam 20 de ani. M-a făcut membru de partid unul Popovici, inginer – pistruiat, cu părul roşu, toată lumea credea că e evreu, dar nu era. Ce soartă a avut! S-a căsătorit cu o femeie tânără şi într-o zi şi-a tras un glonte în cap! N-am aflat de ce. Până în 1940 am fost secretarul organizaţiei de partid a studenţilor din Capitală. Această sarcină îmi fusese dată pe linia Frontului Studenţesc Democrat de Miron Constantinescu, care mi-a cerut totodată să fac tot posibilul ca să-l aduc la sentimente mai bune faţă de partid pe Grigore Preoteasa. La rândul meu, l-am făcut membru de partid pe prietenul meu de la Facultatea de Drept, Zambetti. Cum m-a făcut Popovici pe mine, aşa l-am făcut şi eu pe Zambetti. L-am întrebat: „Vrei să fii membru al Partidului Comunist?". A spus „da" şi asta a fost tot. Mai târziu, când s-au făcut verificările membrilor de partid, am dat recomandări despre el. Ce motivaţie interioară aş fi putut avea ca să ader la stânga? Aşa am fost făcut să fiu – un om interesat de semenii lui. Aceleaşi motivaţii au funcţionat şi în 1989.

Lavinia Betea: Încerc să-mi imaginez acest timp şi-mi vin în minte notaţiile ce se referă la această perioadă din *Jurnalul* lui Mihail Sebastian[5]. Lumea artistică şi intelectualitatea tânără a Bucureştiului părea a se zbate în cleştele vieţii tulburate de intersecţiile marilor curente ideologice ale vremii – nazismul, fascismul şi comunismul. El fiind evreu, avea posibilităţile opţiunilor politice limitate. Cum vi se păreau legionarii?

Corneliu Mănescu: La Ploieşti erau supermani. Am jucat fotbal acolo într-o echipă făcută de conducătorii legionari. Erau plini de informaţii referitor la ce se întâmpla în Spania, în Germania. Nu s-a atins de mine doctrina lor. În primul rând, nu-mi plăcea violenţa. Am avut chiar o ciocnire în faţa Facultăţii de Drept cu câţiva dintre ei. Noi ne cam cunoşteam acolo, iar eu mai purtam, pe vremea aceea, şi un fular roşu. La sfârşitul cursurilor, într-o zi, vreo trei l-au bătut pe un coleg evreu. Eu mi-am ieşit din fire şi am început să strig la ei şi să-i înjur. Au vrut să mă bată şi pe mine, dar nu m-au luat cum trebuie. Fiind din Ploieşti, mă cam pricepeam la treaba asta şi a ieşit o bătaie de s-a oprit circulaţia tramvaielor. După asta am crescut în ochii frizerului şi profesorului de sport de la Facultatea de Drept, care încercau să mă convingă să mă fac boxer. Eram cu Levente, care a asistat liniştit la întâmplare. „Am văzut că merge bine, aşa că eu de ce să mă amestec?", povestea el mai târziu. Iar eu îl tachinam cu acest lucru. Tinereţea era plină şi de asemenea întâmplări. Ai noştri erau cam nepricepuţi. Miron Constantinescu era o

5. M. Sebastian, *Jurnal, 1935-1944*, Humanitas, Bucureşti, 1996.

namilă de om, dar pe care unul mai rapid repede îl punea jos. Mie nu mi-a plăcut violența. Dar nici să văd cum alții suferă n-am putut suporta.

Lavinia Betea: Spuneți că nu v-a plăcut violența – dar Partidul Comunist promova lupta violentă de clasă în scopul statornicirii unei lumi mai drepte.

Corneliu Mănescu: Nu în acea perioadă. Înainte de al doilea război mondial, Partidul Comunist reprezenta o posibilitate de a te opune antidemocrației reprezentate în principal de nazism. Nici relațiile din această lume a ilegaliștilor nu sunt așa cum au fost descrise prin cărți. Iată, eu îl aveam pe Levente legătură superioară de partid. N-a fost una fericită. Era brutal, impulsiv, nu te lăsa să vorbești. O conversație cu el era aproape imposibilă. La un moment dat i-am spus: „Levente, dacă nu te duci să spui conducerii superioare de partid – despre care nu știam unde și cine este – obiecțiile mele, eu nu mai vreau să lucrez cu tine". „Să faci ce spun eu ori să fii sănătos!", mi-a răspuns el. Și n-am mai lucrat.

Lavinia Betea: Da, foștii dumneavoastră colegi de la Statistică declară și acest lucru: cum că în timpul dictaturii antonesciene ați fost fără legătură de partid și n-ați mai activat[6].

Corneliu Mănescu: Cu Levente m-am întâlnit după multă vreme prin parc. Suferise o operație, i se vedea pe față suferința. A murit între timp. A avut o viață foarte amestecată, foarte tulbure. Este unul dintre oamenii ce au avut mult de suferit și din cauza lui, și a modului în care te puteai sau nu te puteai descurca în această avalanșă de evenimente a vieții ilegale și a anilor ce-au urmat. Prin 1962, Levente ajunsese director la ICS.

Lavinia Betea: Cum ați ajuns angajat la Institutul Central de Statistică?

Corneliu Mănescu: Din aproape în aproape. Sau poate m-a recomandat cineva. Nu-mi amintesc să fi fost ceva deosebit. Am fost referent la Biroul de Studii condus de sociologul Golopenția. Era o instituție deosebit de apreciată și cu o atmosferă aparte.

Lavinia Betea: Mi-a fost dat să citesc multe amănunte în declarațiile din Arhivele SRI despre activitatea acestei instituții, despre anumiți funcționari ai ei și despre cei doi conducători – Sabin Manuilă și Anton Golopenția. Primul a plecat clandestin în străinătate în 1947. Fiul lui se căsătorise cu sora lui Alexandru Bârlădeanu în timpul războiului și amândoi plecaseră cu o bursă de studii în Elveția, unde s-au stabilit

6. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, f. 20.

definitiv. Rămas în țară, Anton Golopenția a fost arestat în cadrul anchetei „grupului Pătrășcanu". A decedat în condiții neelucidate, în 1951, în timpul anchetei[7].

Corneliu Mănescu: Sabin Manuilă a avut un rol extraordinar în timpul războiului. Ca director al Statisticii, ca om de mare influență politică, fost bursier Rockefeller, avea legături cu toate partidele politice și cu Antonescu. În casa lui s-au întâmplat multe lucruri. Mai trebuie remarcat, în legătură cu rolul lui Sabin Manuilă, și că în instituția pe care o conducea erau oameni de stânga, ca să nu spun comuniști. Cu ei s-a făcut, înainte de intrarea României în război, recensământul țării. Eu am fost șeful propagandei recensământului pe țară. Am cumpărat o pagină în ziarul *Universul* pe care, după multă vreme, am recitit-o prin intermediul Floricăi Jebeleanu, care era bibliotecară la Academie, iar în vremea despre care vorbim lucrase la Statistică. În pagina aceea semnau articole Manuilă, Golopenția și eu.

Lavinia Betea: Ce scriați dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Despre rolul pozitiv al recensământului. Basarabia ne fusese luată și exprimam speranța că la viitoarea conferință a păcii rezultatele recensământului nostru vor fi necesare. Anticipasem oarecum evenimentele pentru că, într-adevăr, din delegația română care a participat la Conferința de pace de la Paris a făcut parte și Anton Golopenția în calitate de statistician și au fost prezentate acolo și datele strânse de noi. După ce-au fost adunate, rezultatele recensământului au fost centralizate și prelucrate într-o unitate creată special, situată undeva pe lângă Operă. Îmi amintesc că pe atunci erau multe barăci în care lucrau evrei. Făceau muncă obligatorie, era un fel de lagăr. Numai că acest lagăr se afla tot în grija unor oameni de stânga – funcționarii de la Oficiul de Studii condus de Golopenția. Acești oameni de stânga au avut atunci în grijă – desigur, nu întâmplător – prelucrarea datelor recensământului și asigurarea unui regim cât mai omenesc pentru evreii din lagăr. Cred că e unul dintre lucrurile pozitive admise de autoritățile românești, fapt remarcat și de rabinul Moses Rosen, și de academicianul Nicolae Cajal. Mulți dintre evreii care au stat în acele barăci au plecat încetul cu încetul în Israel sau în alte locuri.

Lavinia Betea: Îmi amintesc din cele lecturate că Belu Zilber, prietenul lui Pătrășcanu, a declarat în anchetă că l-a cunoscut pe Sabin Manuilă după ce-i luase apărarea într-un articol. Manuilă fusese atacat de ziarele de dreapta că i-a favorizat pe evrei și a falsificat datele recensământului

7. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 111, f. 352.

în favoarea lor[8]. Același Zilber i-a făcut lui Pătrășcanu legătura cu anumiți oameni de la Statistică în vederea pregătirii evenimentelor de la 23 august 1944 și i-a procurat acestuia, de la Institutul Central de Statistică, materialul documentar care l-a ajutat să-și scrie cărțile în perioada domiciliului obligatoriu de la Poiana Țapului. Printre alte învinuiri ce vor fi aduse în perioada „războiului rece" foștilor șefi ai Institutului Central de Statistică (botezat în materialele anchetei „creație bazată pe fondurile Rockfeller"[9]) a fost și aceea că i-ar fi protejat pe tinerii comuniști din motive personale: și-ar fi făcut socoteala că dacă războiul se termină cu victoria sovieticilor, fiecare dintre ei să aibă în preajmă câte un tânăr „consacrat ca democrat". Evident că acuzația ține de contextul anchetei. În realitate, din ceea ce cunoașteți, ce i-a determinat pe Sabin Manuilă și Anton Golopenția, care nu erau comuniști, să vă protejeze?

Corneliu Mănescu: Cred că rolul principal l-a avut Manuilă, care era foarte apropiat ca formație și relații politice și științifice de americani. Cu influența ce-o avea asupra lui Antonescu, l-a convins și pe acesta să nu recurgă la brutalități. Printre atâtea lucruri care s-au spus despre România trebuie amintit și faptul că aici, excesele, regimul de teroare și exterminare a evreilor nu a avut loc. În acest sens, Manuilă putea fi sprijinit de tineri intelectuali cu convingeri de stânga. În ceea ce-l privește pe Anton Golopenția, acesta era un ardelean de formație științifică solidă, iar ca orientare politică... avea o orientare națională. Nu către legionari. Dovadă că ne-a acceptat pe noi, care eram foarte cunoscuți. Nu numai că știau că suntem comuniști, dar a existat chiar un acord tacit pentru a ne ajuta să supraviețuim. Dintre cei care lucrau la Statistică, comuniști erau Pavel, Retegan, Biji, Betea, Bucur Schiopu, Oancea, Levente, Corbea, Rațiu... Dacă ne oprim asupra acestui segment de istorie, îmi amintesc că printre noi era și un băiat pe nume Mircea Tiriung. Un om foarte plăcut, cald, îl iubeau toți. A primit ordin de mobilizare și a plecat pe front. A căzut. La scurtă vreme, mi-a venit mie ordinul de mobilizare. Și m-am dus la Golopenția și l-am rugat să facă ceva, să intervină pe lângă autorități să nu mă mobilizeze. N-a fost de acord. Iar motivarea lui avea un caracter patriotic. Național. „Cum poți să ceri așa ceva? Când toată lumea este pe front și luptă pentru reîntregirea țării, tu vrei să stai la adăpost?" Acesta era Golopenția. Un om foarte onest. În 1947-1948, când i s-a dat conducerea administrativă a

8. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 37, f. 360.
9. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 204, f. 340.

Statisticii, şi-a pus toată puterea de muncă acolo... Şi a trebuit să mă duc pe front. M-am dus.

Lavinia Betea: Nici unul dintre foştii colegi de la Statistică ajunşi în anchetă nu a declarat despre dumneavoastră că aţi luptat pe Frontul de Est! Înseamnă că eraţi simpatizat, de vreme ce v-au protejat astfel. Din una dintre declaraţiile lui Anton Raţiu reiese că eraţi ofiţer în rezervă – în 1939-1940 făcuserăţi Şcoala militară din Ploieşti[10]. Cum aţi reuşit să reveniţi înainte de sfârşitul războiului?

Corneliu Mănescu: Şi atunci, ca şi-n alte dăţi, destinul m-a apărat. Eram sublocotenent. Făceam parte din regimentul 23 infanterie, divizia 10. Am intrat în războiul propriu-zis trecând Dunărea de la Tulcea la Ismail. Ne-au bombardat rău ruşii, fiindcă apărarea noastră antiaeriană se reducea la o puşcă-mitralieră remorcată. Iar de la Ismail, am străbătut pe jos toată Basarabia, am intrat pe teritoriul sovietic şi am ajuns la Odessa. În acel moment, nemţii aveau o mare superioritate provocată de surpriza războiului, de lipsa de pregătire a armatelor sovietice – şi cineva, brusc, a hotărât că nu mai este nevoie de divizia noastră, care se poate întoarce în ţară. Am avut noroc, pentru că la puţină vreme după aceea a început vestita bătălie a Odessei, unde românii au pierdut zeci de mii de oameni. Tot acolo, după ce Odessa a fost ocupată iar comandamentul român s-a instalat într-o mare clădire de unde trebuia să organizeze armata pentru continuarea luptei, nici n-au apucat bine să plaseze hărţile şi clădirea a explodat. Au pierit multe cadre militare şi mulţi soldaţi. Sovieticii retrăgându-se, au bănuit că acea clădire ar putea fi aleasă pentru comandamentul militar şi au încărcat-o cu explozibil. De altfel, cred că Odessa rămâne pentru români un loc de neuitat.

Lavinia Betea: Şi bunicul meu a fost unul dintre soldaţii răniţi acolo... Ce-aţi făcut mai departe?

Corneliu Mănescu: Ne-am întors în ţară, iar locul regimentului meu era la Călăraşi. Destinul mi-a fost din nou favorabil. O dată cu întoarcerea la Călăraşi, am găsit acolo un ordin prin care eram rechemat de prima unitate în care-mi făcusem stagiul ca ofiţer de rezervă, după absolvirea Şcolii militare din Ploieşti. Era o unitate de fortificaţii – eu eram cotat ca specialist în fortificaţii – în partea cealaltă a ţării, la graniţa cu Ungaria. Localităţile unde am fost repartizat erau Diosig şi Săcuieni, în judeţul Bihor.

După ce m-am întors, scăpat din cleştele frontului, mi-am reluat serviciul la Statistică şi m-au reprimit. Statistica avea două sedii: unul

10. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, f. 19.

pe Splai – o clădire roșie, mare – și un altul, sediul central al conducerii, pe Brezoianu, unde am lucrat și eu. Din acel moment a urmat o perioadă când am făcut tot ce era omenește posibil ca să nu mai fiu din nou mobilizat. Pentru asta a trebuit să recurg la niște lucruri ilegale.

Lavinia Betea: Ca de pildă?

Corneliu Mănescu: De pildă să fac hârtii în care, în numele ICS, solicitam mobilizarea mea la locul de muncă pentru că eram, chipurile, indispensabil serviciului. Hârtia o semnam în fals și o ștampilam cu ștampila ce ne-o dădea o fată de la registratură. Nu numai eu foloseam respectiva metodă. Cu hârtia concepută de noi, în primul rând de mine, cu ștampila dată, semnată în fals de mine, găsisem atunci un maior ce lucra la Statul-Major. Îmi amintesc că era șchiop. Nu mai știu cum l-am întâlnit. El își găsise acel loc la Statul-Major, dar avea nevoie de bani. Toți colegii mei, Popescu, Levente, Biji... toți erau extrem de interesați să scape de concentrare, de mobilizare. Dar trebuia făcut rost de bani. În general, primeam bani de la Ștefan Popescu.

Lavinia Betea: De unde-i avea?

Corneliu Mănescu: Nu știu de unde, dar avea. Mai târziu, când ajunsesem ministru de Externe, Popescu a venit la mine și mi-a cerut banii înapoi. Mi-a cerut o sumă de m-a lăsat trăsnit. Eu nu aveam asemenea venituri.

Lavinia Betea: Cu ce se ocupa când a venit la dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Nu prea avea ocupație. Mai scria. Să știți că o dată l-am văzut și la televizor, în timpul acestui regim. Adică după 1989. A avut, probabil, un prieten care i-a înlesnit apariția. S-a prezentat decent, nepătimaș.

Lavinia Betea: Mi-ați povestit câte ceva despre colegii dumneavoastră de la Statistică. La puțină vreme după război, asupra acestor comuniști au început să planeze suspiciuni. Unele dintre ele se datorau colaborării unora dintre colegii și șefii dumneavoastră cu Lucrețiu Pătrășcanu în pregătirea evenimentelor de la 23 august 1944. În casa lui Sabin Manuilă, spre exemplu, Lucrețiu Pătrășcanu avusese o întâlnire cu Iuliu Maniu în chiar dimineața zilei de 23 august[11]. Golopenția îi fusese prezentat lui Pătrășcanu în iunie 1944 de către Belu Zilber în scopul acordării de ajutor pentru schimbarea de regim politic ce se preconiza într-un viitor apropiat. Golopenția a acceptat „să dea o mână de ajutor la radio" – acel ajutor concretizându-se în ocuparea Radiodifuziunii,

11. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 1, ff. 196-200.

imprimarea și difuzarea discului cu proclamația regelui din seara zilei de 23 august 1944[12]. Misiunea de a scoate primul număr legal din *România Liberă* a fost, de asemenea, încredințată unor oameni de la ICS – Ștefan Popescu și Anton Rațiu[13]. Au mai fost și alte fapte și întâmplări – asupra cărora vom mai reveni – care au condus la anchetarea a aproape tuturor comuniștilor ilegaliști de la Statistică. În decembrie 1949 ați fost și dumneavoastră pus sub urmărire. În paralel, se culegeau date despre dumneavoastră prin intermediul foștilor colegi aflați deja în stare de arest și prin celelalte mijloace utilizate în acel timp de Securitate sub directa îndrumare metodologică și decizională a consilierilor sovietici. Una dintre metodele „moderne" utilizate atunci era și aceea a sociogramelor pentru studiul relațiilor personale și microgrupului celui vizat de arestare. Iat-o pe a dumneavoastră![14] După cum arată legenda schemei, erau prezentate trei niveluri de proximitate: „prieteni foarte buni", „prieteni buni" și „cine poate da referințe". Conform sociogramei, dumneavoastră aveați patru foarte buni prieteni. În primul rând, un anume Zambetti, căruia, nu știu de ce, nu i-am mai întâlnit numele în dosarele Securității, decât aici, în legătură cu dumneavoastră.

Corneliu Mănescu: Pentru că Zambetti – cel mai bun prieten al meu, într-adevăr – lucra el însuși în Securitate. Am fost prieteni din facultate. Cum spuneam, eu îl făcusem membru de partid. În '44 s-au deschis foarte multe drumuri pe care oamenii au intrat care cum s-a nimerit. Zambetti – prietenul cu care eu stătusem în aceeași bancă și în familia căruia eram adeseori invitat să mănânc, familia lui fiind mai mult sau mai puțin înstărită (avea un tată cizmar, care făcea niște pantofi de damă minunați) – a intrat la Securitate. De ce? Fiindcă știa o limbă străină. Pe mine nu m-a atras.

Lavinia Betea: Printre prietenii foarte buni mai sunt trecuți Pavel Constantin, Rațiu Anton și Corbea Dumitru.

Corneliu Mănescu: Corbea Dumitru era considerat pe atunci un fel de poet popular, naturist. Un om foarte cumsecade. Nu cred că fusese membru de partid. Eram vecini, ședeam în Cotroceni. Eu mă căsătorisesem cu Tania, o colegă de la Statistică, venită din Basarabia. După război, Tania a devenit dactilografă la Ministerul de Interne. Lucra cu Sraer, cel despre care am vorbit mai înainte. Cu Anton Rațiu eram prieten

12. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 113, ff. 208-209.
13. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 7, ff. 167-170.
14. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, f. 21.

bun. Era un bărbat solid, foarte puternic. Un fel de cioban în haine orășenești. Nu puteai crede despre el că se va îmbolnăvi.

Lavinia Betea: I-a fost fatală apropierea de Pătrășcanu, începută prin intermediul lui Belu Zilber, apoi al lui Betea. Printre alte fapte socotite „criminale" în timpul „războiului rece" a fost și inițiativa lui Belu Zilber (aprobată de Pătrășcanu) de a organiza la începutul verii anului 1944 evadarea deținuților comuniști din închisoarea Caransebeș. Printre aceștia se afla și viitorul ministru de Interne, Teohari Georgescu. Pentru aceasta, la cererea lui Zilber – după ce Rațiu și Betea se oferiseră ca voluntari pentru acțiune –, Golopenția a dat o mașină și o misiune pentru eșalonul instituției evacuat în județul Arad. Considerându-l pe Zilber informator al Siguranței, deținuții au refuzat să ia legătura cu emisarii trimiși, considerând acțiunea o provocare[15]. Absolvent al Facultății de Drept, „din însărcinarea partidului" – după cum declară în anchetă –, Rațiu a intrat în 1945 în Corpul Detectivilor Publici. I s-au încredințat și alte misiuni importante. În calitate de apropiat al lui Pătrășcanu, l-a însoțit pe acesta și în campania electorală din Arad, unde candida[16]. L-a însoțit și în proces, s-a îmbolnăvit psihic în timpul anchetei și a fost condamnat în 1954 la șase ani închisoare corecțională... În ceea ce vă privește pe dumneavoastră, Securitatea îi considera „prieteni buni" pe Nicolae Betea, Vasile Macca și Ștefan Popescu. Erau?

Corneliu Mănescu: De Macca mi-aduc aminte. Ajunsese ofițer la Comitetul Central. Prieten bun cu Betea n-am fost. Avea o figură de om dezechilibrat. Îi plăcea să pozeze în atlet și bărbat bine. În ceea ce-l privește pe Ștefan Popescu, am fost întotdeauna oarecum intrigat de felul lui de a fi. Se credea mare scriitor, ceea ce era departe de adevăr. Mi-era mai simpatică nevastă-sa. O femeie serioasă, ce-l ținea și pe Popescu pe picioare. El cu poeziile lui n-a ajuns departe.

Lavinia Betea: Zambetti, Macca și Corbea n-au fost anchetați. Soția lui Popescu, Ileana (Lena), fusese înainte de 23 august 1944 una dintre „tehnicele" lui Pătrășcanu, iar după război a lucrat cu Elena Pătrășcanu și Lena Constante la Teatrul de păpuși „Țăndărică". În ceea ce-l privește pe Popescu, i-a făcut o atât de bună impresie lui Pătrășcanu, încât i-a oferit postul de șef de cabinet la Ministerul Justiției, dar Popescu a refuzat[17]. Probabil din credința în misiunea sa de scriitor, pentru că așa se recomandă în toate declarațiile citite de mine. De fapt, în 1948,

15. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 82, f. 170.
16. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 82, f. 171.
17. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 7, ff. 123-130.

Popescu era redactor la EPLA şi subşef la secţia de tipărituri de la centrul de statistică al Consiliului de Stat al Planificării. Familia Popescu făcea parte din cercul ce frecventa casa lui Pătrăşcanu. La sfârşitul anului 1949, după o lungă perioadă de supraveghere, Ştefan Popescu a fost arestat şi anchetat, în stare de detenţie, timp de doi ani. Sfârşeşte prin a declara despre Pătrăşcanu că a trădat interesele proletariatului, iar talentul său literar „se afirmă" în descrierea atmosferei „putrede", burgheze din casa soţilor Pătrăşcanu[18]. A fost pus în libertate la sfârşitul anului 1951, cu menţiunea de a fi folosit ca martor în proces – evident, al acuzării! –, ceea ce s-a şi întâmplat.

Corneliu Mănescu: N-a avut „mână bună" la oameni, Pătrăşcanu...

Lavinia Betea: Nu, n-a avut deloc. Faptul este şi mai evident din relaţiile cu Nicolae Betea, care a jucat un mare rol în drama lui Pătrăşcanu. Betea, intelectual de primă generaţie cu două licenţe – în teologie, la Blaj, şi în filosofie, la Cluj –, era, după cum singur se prezintă în anchetă, beţiv, afemeiat şi totodată bolnav de sifilis, în detenţie prezentând simptomatica nervoasă tipică evoluţiei bolii.

Corneliu Mănescu: Cât de apropiat putea să fie unul ca Betea de Pătrăşcanu?

Lavinia Betea: S-au cunoscut direct în noaptea de 23 spre 24 august. S-au reîntâlnit după ce Pătrăşcanu şi-a ţinut primul discurs „naţionalist", la Cluj, în vara anului 1945. Pătrăşcanu intrase deja în urmărirea serviciilor speciale de pe teritoriul României. După o lungă perioadă de anchetă şi confruntări, Pătrăşcanu şi-a dat seama că nu întâmplător venise Betea la el să-i prezinte omagiile şi să-şi ofere serviciile ca unul ce cunoştea bine problema Transilvaniei[19]. Printre altele, Betea devenise informatorul maiorului Filipescu – cel de-al doilea soţ al fostei dumneavoastră soţii, Tania –, şeful anchetelor din Serviciul Special de Informaţii, serviciu coordonat pe linie de partid de Emil Bodnăraş. Manevrat „în orb", cu iscusinţă, Betea a fost cel care a oferit motivul arestării lui Pătrăşcanu: pregătirea de a fugi în străinătate[20].

Corneliu Mănescu: A vrut, într-adevăr, Pătrăşcanu să fugă?

Lavinia Betea: Nu, până la congresul partidului din februarie 1948, când n-a mai fost ales membru al Comitetului Central, nici măcar n-a luat în seamă avertismentele celorlalţi apropiaţi că i se pregăteşte ceva. În schimb, Betea a încercat să fugă peste graniţă. Pătrăşcanu ştia de

18. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 7, ff. 167-170.
19. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 1, f. 107.
20. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 1, ff. 154-158.

acest lucru și se bucura, în gândul lui, că va scăpa de el. La insistențele lui Betea de a fugi și el, a făcut imprudența să-l lase să creadă că e de acord[21]. A fost suficient. În „procesul Pătrășcanu", Betea a fost condamnat la 10 ani muncă silnică. După aceea a fost trimis cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan. La simpozionul organizat la Sighet de Fundația Academia Civică, am întâlnit o fostă deținută politic ce-l cunoscuse pe Betea în satul de deportați Lătești. Mi-a povestit că după anchetă și detenție ajunsese o epavă.

Corneliu Mănescu: Ce destin! Am citit cartea scrisă de Anton Rațiu după 1990, *Cumplita odisee a grupului Pătrășcanu*, dar de acolo nu reies asemenea lucruri.

Lavinia Betea: Au fost arestați fără să fi fost în legătură unii cu alții – pe tot timpul anchetei, fiecare dintre ei a fost ținut în cea mai strictă izolare. O vreme, Betea a dat declarații cu numele său de informator al SSI[22]. Până la proces au fost constrânși, prin cele mai îngrozitoare presiuni psihice și fizice, să declare tot ce voiau anchetatorii și, evident, ce se potrivea cu rolurile care le fuseseră destinate de regizorii procesului, consilieri sovietici. La sfârșitul anchetei sau detenției, fiecare semna un angajament prin care promitea să nu discute cu cineva, vreodată, despre cele petrecute între zidurile clădirilor Securității sau în închisori. Uneori, în aceste angajamente figurau și fraze de tipul „în caz că nu voi respecta angajamentul, voi suporta rigorile legii, adică pedeapsa cu moartea". Astfel încât cei care au supraviețuit închisorii, n-au putut să se întâlnească și să recompună adevărul. Ce dramă ar fi fost pentru Betea să-și recunoască rolul de capcană pentru Pătrășcanu în care el însuși căzuse! După proces, a cerut în câteva rânduri să fie scos la raport, la ofițerul politic al închisorii, pentru a solicita posibilitatea de a scrie în URSS în vederea lămuririi situației sale, el considerând că fusese în slujba sovieticilor, fiind pe nedrept condamnat de forțe ostile lor[23]...

Corneliu Mănescu: Este, cum să spun... Te tulbură să afli asemenea lucruri despre oameni pe care i-ai cunoscut îndeaproape... Și să aflu așa, dintr-o dată, că mi se putea întâmpla și mie...

Lavinia Betea: Să ne întoarcem la pregătirile ce se făceau pentru arestarea dumneavoastră și la sociograma despre care începusem să vorbim. Cel de-al treilea nivel, „cine poate da referințe" – Mircea Biji și Mihai Levente.

---

21. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 1, f. 177.
22. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 16, ff. 30-34.
23. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 180, f. 90.

Corneliu Mănescu: Biji era un om foarte rezervat. Fusese asistentul profesorului universitar Ghidionescu din Cluj.

Lavinia Betea: În „Dosarul Pătrășcanu", despre Biji nu prea am întâlnit referiri în declarațiile „grupului de la Statistică". Au declarat despre el foștii apropiați ai lui Foriș, Remus Koffler, Victoria Sârbu, Petrea Nicolae, care voiau să se disculpe de acuzația de trădători ai partidului – în legătură cu un episod ce-i putea fi fatal lui Biji. Probabil că așa s-ar fi întâmplat. Dacă acel episod nu ar fi conținut și referiri la Constantin Pârvulescu – care conducea, de la înființarea ei, în 1945, temuta Comisie de Control a partidului – și la Ana Toma, devenită soția agentului sovietic Pantelimon Bodnarenko (Pantiușa), ajuns între timp generalul Gheorghe Pintilie, adjunct al ministrului de Interne și director general al Securității.

Corneliu Mănescu: Ce legături puteau fi între Biji și aceștia, că nu cred că aveau de unde să se cunoască?

Lavinia Betea: Ana Toma, pe numele ei adevărat Grossman, avusese în timpul războiului o idilă cu Pârvulescu și uitaseră într-un taxi un plic cu materiale din arhiva partidului. Găsite pe bancheta din spate de ucenicul care spăla mașina, hârtiile au fost predate Siguranței, care, pe baza lor, l-a identificat și arestat pe Mircea Biji. Bătut, acesta a dat anumite declarații în urma cărora a căzut „celula de la Universitate", fiind arestați și condamnați Miron Constantinescu și Vlădescu-Răcoasa[24]. Pe baza celor declarate de Biji urma să fie arestat și Levente – dar când agenții Siguranței l-au căutat la Statistică, datorită complicității în a proteja oamenii de stânga ce existau acolo, Levente a izbutit să fugă[25]. A fost condamnat în contumacie, în februarie 1944, la 25 de ani muncă silnică și, cum spuneați, el se afla ascuns la dumneavoastră în timpul evenimentelor din august 1944.

Corneliu Mănescu: Cum puteau fi făcute publice asemenea episoade ale ilegalității, un timp în care toate erau atât de tulburi? Eu crezusem că Mircea Brătucu, prietenul lui Levente, i-a dat pe oameni pe mâna poliției. Era și acest Brătucu o figură. Altfel, un om inteligent, cultivat. Cât despre Levente, era cum am mai spus, un om activ, impulsiv, cu niște legături de rudenie absolut încâlcite și pline de necunoscut. Cred că a fost căsătorit cu fiica generalului Palade înainte de 1944.

Lavinia Betea: A fost, după cum declară el în anchetă. A fost orfan de război – e vorba de primul război mondial –, licențiat în litere și

24. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 54, f. 210.
25. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 103, ff. 60-62.

filosofie, specialitatea sociologie. Şi el pare să fi fost un bărbat cu mare succes la femei. Din cele declarate de el reiese că a fost atras în mişcarea comunistă de Tasia Petrovici, prima nevastă a lui Foriş, devenită după război, prin căsătoria cu un înalt ofiţer sovietic, Tatiana Bulan, pe care primele generaţii de absolvenţi ai şcolilor superioare de partid şi-o amintesc ca profesor de marxism-leninism. Într-o anumită perioadă a ilegalităţii, foarte apropiată lui Levente i-a fost, „ca şi soţie", Saşa Sidorovici, viitoarea acuzatoare publică în tribunalele poporului[26]. Levente a fost arestat din cauza altei foste iubite, de asemenea fostă funcţionară la Statistică, Matilda Ştefănescu.

Corneliu Mănescu: Curios, nu-mi amintesc de ea.

Lavinia Betea: Era licenţiată în geografie şi se numea, înainte de căsătorie, Demetrescu. Bătută în timpul anchetei din 1949, Matilda Ştefănescu a fost forţată să declare că Levente îi dăduse nişte hârtii compromiţătoare despre Uniunea Sovietică, pentru a le arde[27]. Arestat, Levente a scris scrisori tuturor mai-marilor zilei pe care-i cunoştea: Nikonov, devenit generalul Serghei Nicolau, Teohari Georgescu, Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Bodnăraş, Chişinevschi, Vasile Luca, Moghioroş.

Corneliu Mănescu: Au ajuns scrisorile la ei?

Lavinia Betea: De vreme ce se află în arhivă, în dosarele referitoare la Levente, alţii decât anchetatorii nu cred să le fi citit. Ştiindu-se nevinovat, la un moment dat Levente solicită în scris să fie supus „probei sinuciderii". Adică să i se dea un pistol cu care ar fi urmat să se împuşte în faţa anchetatorilor strigând: „Trăiască partidul, să izbândească Revoluţia proletară!"[28].

Corneliu Mănescu: Nici asemenea cereri nu stârneau reacţii? Cum se putea să faci asemenea lucruri şi după aceea să declari că ai fost „patriot"? Pe toţi foştii securişti numai de patriotism îi auzeai vorbind şi înainte, şi după 1989.

Lavinia Betea: Pe marginea pateticei solicitări, mâna cuiva – un anchetator, probabil – a notat „teatru". Dacă în alte încăperi ale Securităţii nu s-ar fi petrecut alte întâmplări, neprevăzute în metodologia consacrată, sigur că Levente n-ar fi fost pus în libertate în iulie 1951, după doi ani şi ceva de detenţie. Anchetatorul Matildei Ştefănescu, după „mărturisirea" ei cu privire la Levente, o eliberase cu condiţia să-şi dovedească buna-credinţă prin activitatea de informatoare. La întâlnirile

26. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 204, f. 243.
27. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 103, ff. 142-143.
28. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 204, f. 249.

conspirative, îi cere să întreţină cu el relaţii sexuale. Oripilată de cele ce i se pretindeau – cu atât mai mult cu cât în timpul detenţiei sale, acelaşi anchetator o brutalizase fizic într-un mod foarte umilitor –, Matilda Ştefănescu se confesează soţului ei. Nu ştiu din acele dosare ce funcţie avea acesta, dar a urmat o cercetare în urma căreia anchetatorul a fost sancţionat, iar Matilda Ştefănescu a retractat cele declarate în legătură cu Levente. Astfel, Levente a fost eliberat, evident, fără să-i fi spus cineva cauzele arestării sau eliberării sale.

Corneliu Mănescu: Ce vremuri tulburi! Greu de bănuit... Lui Levente noi îi spuneam „Bulgaru", dar nu era bulgar. Era un tip solid, avea ceva şi din Betea... După 23 august ajunsese prefectul Poliţiei Capitalei. Avea câteva ajutoare, printre care pe vestitul Alimănescu. Acest Alimănescu ajunsese o celebritate. Făcuse nişte „gărzi" cu care strângea tâlharii. În fiecare noapte, pentru că erau agresiuni şi tâlhării, ei colindau Bucureştiul şi îi omorau pe aceşti tâlhari. Fără nici o judecată. Iar Levente făcea acelaşi lucru. Ajunsese unul dintre cei mai mari „poliţişti" pe care i-a avut România. Fiecare zi avea recolta ei de tâlhari ucişi şi lăsaţi acolo, la locul faptei, pe străzile Capitalei. Cetăţenii ce se duceau la lucru îi vedeau dimineaţa.

Lavinia Betea: Din notiţele mele vă pot citi ce traseu uluitor a avut Levente după 1944: secretar general al Poliţiei Capitalei, secretar general al ICS (aprilie 1945 – martie 1946), secretar general al subsecretariatului de stat în Ministerul Aprovizionării, secretar general în Ministerul Cooperaţiei, urmată de aceeaşi funcţie în Ministerul Agriculturii, apoi în Ministerul Industriei, iar din martie 1949, activist al CC al PCR, funcţie din care a şi fost arestat[29]... Dacă n-ar fi fost întâmplarea cu anchetatorul Matildei Ştefănescu, iar Levente ar fi rămas mai departe în anchetă şi ar fi suportat „pregătirile" pentru „procesul Pătrăşcanu", dat fiind că avusese o anumită relaţie de apropiere cu dumneavoastră prin oferirea ascunzătorii în timpul când fusese condamnat... Cu siguranţă că ar fi fost silit să declare fapte ce-ar fi făcut pasibilă şi arestarea dumneavoastră.

Corneliu Mănescu: Ce întâmplări şi ce oameni pot să-ţi determine destinul! Puteam nici să nu aflu aceste lucruri vreodată.

Lavinia Betea: De altfel, în cartea scrisă de Anton Raţiu, pe care-am citit-o şi eu şi care conţine în principal propriile sale ipoteze cu referire la ceea ce li s-a întâmplat celorlalţi condamnaţi din cele două „loturi" Pătrăşcanu – ipoteze adesea invalidate de realitate –, se dă o altă

29. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 102, f. 240.

explicație. Fosta dumneavoastră soție, Tania, din poziția de nevastă a șefului anchetelor SSI, v-a apărat[30].

Corneliu Mănescu: Cine să mai știe? Eram foarte tineri atunci. Tania se refugiase cu mama ei din Basarabia. Au venit singure și, sigur, erau foarte sărace. Nici eu nu eram mai înstărit decât ea când ne-am căsătorit. S-a întâmplat ca în urmă cu câțiva ani s-o revăd pe Tania, undeva, în grădina unui restaurant. Fiecare dintre noi era la o altă masă, cu alți oameni. După atâția ani, suntem greu de recunoscut.

Lavinia Betea: În deceniul cinci, recăsătorită cu șeful anchetelor din SSI, însemna că sărăcia se terminase. Am citit însă și o declarație a sa, dată în 1968, când se făceau cercetările pentru „reabilitarea" lui Pătrășcanu. Soțul ei, maiorul Filipescu, decedase de curând, în condiții suspecte: căzuse din mașină. Se deschisese, în mers, portiera mașinii, iar el „se lovise mortal" de caldarâm. Faptul se petrecea pe când urma să facă declarații scrise că el îl „plantase" ca „informator" pe Betea pe lângă Pătrășcanu[31]. O mărturisire ce l-ar fi antrenat pe Bodnăraș, mai puternic, încă, în 1968 decât în 1948, când coordona SSI, omul pe care Pătrășcanu, din chiar momentul reținerii sale, îl considera vinovat de soarta sa[32].

Corneliu Mănescu: După ce s-a terminat vâltoarea lui 23 august, m-am dus la *România Liberă* – corector, după cum spuneam. Era undeva într-un sediu al profesorului Dimitrie Gusti. La începutul lui septembrie 1944, la conducerea *Românici Libere* a venit Grigore Preoteasa. Preoteasa fusese condamnat în timpul războiului la aproape trei ani de închisoare. Eram prieten cu Preoteasa și am vorbit cu el.

Lavinia Betea: Am citit de curând o autocritică adresată de Grigore Preoteasa Comitetului Central după congresul de unificare a PCR cu PSD în februarie 1948, în care își pune cenușă în cap pe motiv că n-a fost destul de vigilent în privința atitudinilor antipartinice ale lui Pătrășcanu. În acel material face niște referiri interesante la perioada de început a apariției legale a *Românici Libere*, din care reiese că până și în conducerea ziarului erau serioase divergențe. Astfel, el intrase în dispută cu Belu Zilber, Elena Pătrășcanu, Mihail Sebastian, Anton Golopența – oamenii aduși de Pătrășcanu – încă de la primul număr al ziarului, când la propunerea sa de a adresa avertismente sașilor de pe teritoriul Transilvaniei de a nu se ralia trupelor germane, echipa lui Pătrășcanu cerea avertizarea în aceeași manieră dură și a ungurilor.

30. A. Rațiu, *Cumplita odisee a grupului Pătrășcanu*, Ed. Gestiunea, București, 1996.
31. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 203, f. 86.
32. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 1, f. 60.

Pătrășcanu a început curând să se ocupe de organizarea sectorului Agitprop și cu el au dispărut de la ziar apropiații lui[33]. Erau percepute și de dumneavoastră asemenea lucruri?

Corneliu Mănescu: Am venit mai târziu și eram un simplu corector. Nici Preoteasa n-a venit însă de la primele numere ale ziarului. Fusese internat în lagărul de la Târgu-Jiu și când a apărut el, după eliberarea deținuților politici, în urma decretului dat chiar în seara zilei de 23 august, ziarul apărea în legalitate. Abia prin septembrie a venit Preoteasa la ziar, împreună cu o echipă din care făceau parte Traian și Florica Șelmaru. Preoteasa a avut un destin tragic. Ajunsese ministru de Externe al României. A murit în toamna anului 1957 pe aeroportul Vnukovo din Moscova, când avionul rusesc cu care fusese trimisă delegația românească pentru a participa la festivitățile dedicate sărbătoririi Revoluției din Octombrie a aterizat greșit. Din câte-mi amintesc, din delegație făceau parte și Chivu Stoica și Ceaușescu. Cu excepția lui Grigore Preoteasa – ministru de Externe al României în acel moment – și a membrilor echipajului, care au decedat, toți ceilalți delegați au scăpat, ca prin miracol, cu răni destul de superficiale[34]. Un destin foarte tragic a avut, mai târziu, și Miron Constantinescu... În vremea aceea, când ca fost ilegalist puteai să faci orice carieră, eu mi-am găsit loc de corector la *România Liberă*. Am făcut această treabă și vă declar solemn că m-a ajutat enorm pentru tot viitorul meu politic. M-a învățat să scriu, să comentez, să mă cenzurez. Eu m-am dus acolo, ceilalți foști colegi de la Statistică au mers unde ați văzut, iar prietenul meu cel bun s-a dus la Securitate. După zeci și zeci de ani, când a apărut „Scrisoarea celor șase", acest prieten al meu, Zambetti, a ajuns să fie chemat să depună mărturie împotriva mea. El nu scrisese scrisori.

Lavinia Betea: Cu Miron Radu Paraschivescu în ce relații ați rămas după 1944?

Corneliu Mănescu: N-am avut prea multe locuri unde să ne mai întâlnim. El a rămas, după cum era și își dorea, în lumea literară. O lume unde, ca și în politică, nu este niciodată liniște. Spre deosebire de alții, Miron și-a păstrat felul de a fi din tinerețe. Noi ne apropiaserăm de comunism, de marxism, de stalinism, cum i se spunea atunci, pentru că privită de la distanța unde ne aflam, această credință părea mai bună decât celelalte. Miron s-a născut și a murit poet, în felul său propriu de a fi.

---

33. Arhivele Naționale, fond CC al PCR, Cancelarie, dosar 78/1948.
34. Catastrofa s-a produs pe aeroportul Vnukovo, la 4 noiembrie 1957.

Lavinia Betea: Desigur că la prima noastră întâlnire nu aveam cum să știu despre dumneavoastră altceva decât datele publice și cele din arhivă. Când mi-ați povestit despre amiciția cu Miron Radu Paraschivescu, mi-am amitit de *Jurnalul* său și, între timp, l-am recitit. Cunoașteți că prietenul dumneavoastră a ținut între 1940 și 1954 un jurnal?

Corneliu Mănescu: Miron putea să scrie orice. De la poezii la articole de ziar. Scria la multe ziare. Sigur că erau ziare de stânga. N-am știut însă, până acum, să fi apărut acest jurnal. Nu l-am văzut și nu mi-a spus nimeni despre el.

Lavinia Betea: Ceea ce scrie el în jurnal nu putea să apară în România. În 1967, în timpul unei călătorii la Paris, M.R. Paraschivescu și-a încredințat jurnalul lui Virgil Ierunca. A fost publicat în Franța, în 1976 – autorul murise însă în 1971 –, cu titlul *Journal d'un hérétique*. În țară a apărut, evident, după 1990. Printre notațiile din timpul războiului sunt multe referiri la viața plină de sărăcie despre care ați povestit și sunt unele referiri la dumneavoastră. Bunăoară, în 14 octombrie 1940, notează: „La «Mercur» l-am revăzut pe Cornel Mănescu. Optimist și stalinist până-n dinți"[35]...

Corneliu Mănescu: Cred că sunt multe însemnări despre femei, despre poezie. Acestea îl acaparau pe atunci. Eram tineri. Iar Stalin era o figură ce făcea impresie. Mai ales în plin război, când nimeni nu îndrăznise să i se opună lui Hitler. Toți cei invadați de el capitulau imediat. Doar Stalin a ridicat armatele împotriva lui și a organizat o rezistență a populației într-un fel tot atât de dur ca și Hitler. Unei forțe, trebuia să-i opui cel puțin o forță egală.

Lavinia Betea: Notațiile lui M.R. Paraschivescu depre politică, în 1940--1944, sunt foarte puține. După cum bănuiați, multe reflecții despre poet, poezie, femei și rosturile lor în viața sa. Ca și cum abia atunci s-ar fi trezit la realitate, din toamna anului 1944 încep reflecțiile sale despre politica vremii pe care-o trăia. Nu sunt deloc favorabile.

Corneliu Mănescu: Din câte-mi amintesc eu, Miron scria atunci cu o mare febrilitate. Foarte mult. Spre deosebire de mine, credeam că lui îi va merge mai bine. Lui păreau să-i priască acele largi posibilități de publicare. Scria la *Scânteia*, la *România Liberă*, la reviste literare. Ce putea să-l supere atât de devreme?

Lavinia Betea: Primul lucru, care contrazice visurile sale despre stalinism, este chemarea sa „la ordine" de conducerea ziarului *Scânteia*, unde lucra, deoarece în biblioteca lui Mihai Antonescu fusese găsit un

35. M.R. Paraschivescu, *Jurnalul unui cobai*, Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 74.

exemplar din *Cântice ţigăneşti*, pe care-l dăruise, cu dedicaţie, şefului de guvern din timpul dictaturii antonesciene. Atunci, în iulie 1945, când se petrecea faptul, visa să plece în străinătate, aştepta deschiderea graniţelor, pentru că aşa credea el că vor decurge lucrurile[36]...

Corneliu Mănescu: Nu ne-am mai întâlnit în acea vreme. Trecusem şi eu la pregătirea mea profesională finalizată – şcoala de ofiţeri. Era un timp când nici să dormi nu apucai. Sunt sigur că Miron, cu talentul său, dar cu altă alcătuire, putea să se bucure de cele mai mari onoruri în lumea literară. N-am prea aflat de ce nu le-a avut. Contacte mai apropiate am păstrat cu Geo Bogza, care şi el a devenit un răzvrătit.

Lavinia Betea: Geo Bogza a devenit târziu un răzvrătit, spre deosebire de prietenul dumneavoastră din tinereţe, care a fost continuu. În 1952, M.R. Paraschivescu adresa deja o scrisoare de protest lui Traian Şelmaru, în care-i cere „să lăsaţi scrisul liber"[37]. În 1953, îi adresează o scrisoare lui Gheorghiu-Dej, în care, cu o neobişnuită sinceritate pentru acea vreme, critică „agit-propul"[38]. Îi scrie Constanţei Crăciun, pe atunci ministru al Culturii, şi lui Chişinevschi. Critică dur realismul socialist al vremii şi pretenţia că „meseria de a face cărţi (...) e la îndemâna oricărui activist de partid care o va deprinde în câteva luni de praxă"[39]. În 1954, după asemenea demersuri, poetul ajunsese aproape un proscris. Locuia într-o cameră din dependinţele vilei ocupate de Ilca Melinescu – fostă Ilka Wasserman –, care devenise, între timp, directoare de editură.

Corneliu Mănescu: O ilegalistă ce fusese închisă în timpul războiului. Din câte-mi amintesc, din cele citite, a depus şi ea mărturie în „procesul Pătrăşcanu" împotriva acuzaţilor. Spuneţi că jurnalul lui Miron se termină în 1954. Aş vrea să-l citesc şi eu. Vă rog să-l aduceţi data viitoare. Miron a fost şi a rămas un răzvrătit. În lumea literară erau multe duşmănii, şi cu temperamentul şi talentul său, Miron intra repede în dispute. Însă mai târziu a devenit o figură foarte respectată, mai ales pentru ceea ce scrisese în anii din tinereţe. *Cântecele ţigăneşti* n-au putut fi egalate de nimic din câte s-au scris după aceea.

Lavinia Betea: Vă întrebam despre aceşti scriitori pe care i-aţi cunoscut în tinereţe. Despre Geo Bogza am aflat, din alte lecturi, că fusese arestat în 1937 – nu pentru convingeri comuniste, ci pentru atentat la bunele moravuri. Editase volumul *Poeme invective* şi, într-un fel de publicitate

36. *Ibidem*, p. 201.
37. *Ibidem*, p. 353.
38. *Ibidem*, p. 370.
39. *Ibidem*, p. 37.

a cărții, se plimbase gol pe stradă[40]. Era și acesta un spirit de frondă tipic tinereții și curentelor literare în vogă în această perioadă. În schimb, Miron Radu Paraschivescu a continuat până la sfârșitul vieții să încerce împlinirea crezurilor sale din tinerețe. În 1965, a preluat rubrica de scrisori a revistei literare *Ramuri* din Craiova și a transformat-o într-un supliment al publicației ce purta titlul *Povestea vorbei*. După câteva luni, suplimentul său a fost interzis. Nici atunci poetul nu s-a dat bătut. La congresul Uniunii Scriitorilor din noiembrie 1968, M.R. Paraschivescu a ținut un discurs considerat cel mai curajos de după 1948. Cerea înființarea de edituri independente și permisiunea ca scriitorii să poată călători în străinătate, indiferent de țară[41]...

Corneliu Mănescu: Asemenea poziții n-au fost făcute publice, desigur. Miron a rămas ca-n tinerețe. Ce pot să mai spun?...

40. M. Sebastian, *op. cit.*, p. 122.
41. A.U. Gabanyi, *Partei und literatur in Rumänien seit 1945*, R. Oldenburg, München, 1975, pp. 145-153.

Capitolul II

Urmări ale „verificărilor de partid"

Lavinia Betea: În 1945 s-a înființat Comisia de Control a partidului condusă de Pârvulescu, în cadrul căreia atribuții importante mai aveau Iosif Rangheț și Ghizela Vass. Verificările încep cu activitatea foștilor ilegaliști, vizați fiind mai ales cei care scăpaseră de condamnări sau internări în lagăre în timpul războiului. Cei care nu treceau de furcile caudine ale temutei comisii – neputând explica, în conformitate cu comandamentele ideologice staliniste ale sfârșitului de război, anumite episoade din viața din ilegalitate – erau excluși din partid. Unii, după cum reiese din exemplul foștilor dumneavoastră colegi de la Statistică, au fost preluați după 1948 de Securitate. Arestarea de foști ilegaliști începe în 1949, dar „corespondența" din birourile Securității referitoare la ei începe mai devreme[42]. Prima acțiune care-i face vulnerabili pe comuniștii de la Statistică a fost „recensământul din URSS".

Corneliu Mănescu: N-am știut că s-au făcut cercetări asupra acestui recensământ de către Securitate. La verificările de partid am fost întrebat despre cele petrecute. Am fost și eu acolo.

Lavinia Betea: Ce vă amintiți?

Corneliu Mănescu: Recensământul efectuat în Ucraina și Transnistria, în timpul războiului, de o echipă condusă de Anton Golopenția s-a datorat unei dispoziții a lui Antonescu. Se urmărea, probabil, repatrierea românilor aflați la est de Bug. Componenții acestei echipe, dincolo de scopurile politice urmărite de regim și de care nu eram noi încunoștiințați, am făcut cercetări monografice asupra unor localități. Totodată, în Transnistria am distribuit familiilor nevoiașe zahăr, tutun, sare, săpun, chibrituri, pungi de hârtie pentru împachetat, produse care în condiții de război lipseau oamenilor de-acolo. Erau pachete primite din partea Consiliului de Patronaj condus de Maria Antonescu. Ce ni se putea reproșa, în condiții normale, decât că executaserăm o misiune dată de Antonescu? Ce instituții din România nu executaseră dispozițiile în timpul dictaturii sale și în vreme de război?

---

42. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 1, ff. 196-200.

Lavinia Betea: Primele materiale referitoare la „recensământul din URSS", conținute în „Dosarul Pătrășcanu", sunt datate 1948. Pentru „tov. Serghei" – Serghei Nikonov, alias Sergiu Nicolau –, o altă direcție a Securității decât cea de anchete a trimis întregul material produs de echipele de recensământ din Transnistria cu observațiile că funcționarii de la ICS „și-au depășit sarcinile primite", „au primit mari sume de bani drept prime de deplasare" și concluzia că „pe baza datelor furnizate de aceste echipe s-au făcut deplasări de populație și bunuri din URSS în țară"[43].

Corneliu Mănescu: În ce măsură s-au dovedit asemenea acuzații?

Lavinia Betea: Dovezile făceau parte din metodologia proceselor staliniste din anii '30. Erau suficiente două mărturii independente. Cei arestați între timp au fost nevoiți să facă declarații în spiritul acestor constatări. Acestea serveau, de regulă, ca probe în procese, chiar și pentru condamnări la moarte. Nu conta prin ce metode se ajunsese la scrierea declarațiilor. În legătură cu călătoria în Transnistria, din materialul existent în arhivă am reținut pasaje din jurnalul unui alt fost coleg de-al dumneavoastră, Nicolae Marin-Dunăre. Jurnalul său începe așa: „În seara zilei de 19 decembrie 1941, acceleratul de Tighina purta spre Răsărit echipa ICS, care avea să parcurgă cel mai lung drum în cuprinsul nesfârșitului spațiu rusesc". Despre sosirea la această primă destinație notează: „Noroiul nesfârșit al Tighinei în care ajungem la orele 14 apare, în situația noastră, o plastică transpunere pe plan geofizic a stărilor noastre sufletești". Descrierea literară a drumului continuă cu trecerea Nistrului, care „a despărțit două lumi fundamental diferite"... Drumul spre Odessa pare a fi cu adevărat îngrozitor: „Șoseaua largă și accidentată este presărată de morminte recente, cadavre de cai căzuți, tancuri avariate, automobile zdrobite, tractoare și pluguri părăsite" – dovezi ale „prețuirii" cu care sovieticii au apărat cel mai mare port la Marea Neagră[44].

Corneliu Mănescu: Da, ne aflam în plin război. Echipa condusă de Anton Golopenția avea misiunea să efectueze observații asupra oamenilor, instituțiilor și locurilor, pe care să le consemneze într-un jurnal de călătorie. Parcursul nostru a fost Tiraspol – Odessa – Nikolaev – Valea Hoțului. Am recenzat românii din această zonă, iar în localitatea Valea Hoțului am stat două luni – ianuarie-februarie 1942 – pentru studiul monografic prevăzut. Rămăseseră acele urme ale războiului descrise de

43. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 105, f. 28.
44. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, ff. 93-100.

Nicolae Marin-Dunăre, dar în zona aceea nu mai era război. Mi-a fost dat să stau la Odessa în hotelul şi chiar în apartamentul ocupat de regele Carol al II-lea după ce abdicase de la tronul României, căsătorindu-se cu Zizi Lambrino. Eram în plină iarnă a Răsăritului şi hotelul era îngheţat bocnă. Românii au trimis acolo o trupă de teatru. Dintre actori, cel pe care-l ţin minte din timpul scurt petrecut acolo este Ion Iancovescu, unul dintre cei mai mari actori ai noştri. El a jucat multă vreme la Odessa, în timpul războiului. În limba română, că nu ştia alta. Făcea un mare rol în „Cyrano de Bergerac". Seara, după spectacol, se întorcea la hotel şi, în onoarea lui, o oră-două încălzeau hotelul. El şedea la masă singur, cu paltonul pe el – dar se dădea, pentru el, puţină căldură. Cât despre Valea Hoţului, aceasta era cea mai mare aşezare românească din sud-estul fostei Republici Moldoveneşti.

Lavinia Betea: Acelaşi jurnal consemnează că erau 5.800 de moldoveni, adică români, şi abia 500 de ucraineni. Toţi aceştia lucrau în 18 colhozuri. Nicolae Marin-Dunăre notează legat de atmosfera generală „neîncrederea şi mai ales teama cu care am fost primiţi de locuitorii satului, indiferent dacă aceştia erau moldoveni sau ucraineni, bărbaţi sau femei, tineri sau bătrâni, cărturari sau necărturari". Motivul acestei primiri: „Sosisem la puţin timp după plecarea unei echipe germane identice în ce priveşte numărul membrilor şi având aceeaşi locuinţă şi popotă şi adunări serale, care avusese sarcina de a-i executa pe evrei, ceea ce isca în conştiinţa localnicilor o analogie greu de şters". Localnicii vă priveau ca pe „iscoade, spioni ai statului român, căutători de comunişti pe care să-i împuşcăm ca şi pe evrei"[45].

Corneliu Mănescu: Cercetarea noastră monografică avea scopurile obişnuite acestui tip de investigaţie. Se urmărea evoluţia acestei insule etnice româneşti din Ucraina, convieţuirea dintre români şi ucraineni, tradiţiile româneşti păstrate, organizarea şi influenţele bolşevismului şi ţarismului. Orice echipă monografică, în momentul în care se stabilea într-o aşezare, producea o oarecare agitaţie în mediul rural. Cei care fuseseră înaintea noastră acolo, în condiţiile acelea de război, stătuseră de vorbă cu localnicii cu pistolul pe masă. Sigur că noi am stat altfel de vorbă, iar oamenii au început să capete încredere şi să se destăinuie. Trăiseră cu regimul comunist, instaurat în Rusia după 1917, dar mi-au vorbit despre Biserică. Eu eram mai necredincios decât ei. Am aflat şi alte lucruri din practica lor de colhoznici. Atunci am auzit pentru prima oară de însămânţarea artificială.

45. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, ff. 101-113.

Lavinia Betea: Mai am o surpriză pentru dumneavoastră: niște caracterizări ce vi le-au făcut foștii colegi din acel recensământ în camerele de anchetă ale Securității. Spre deosebire de diversele recomandări de cadre care sunt centrate pe calități, acestea, pentru a fi bune, trebuiau să evidențieze negativul. În mod neobișnuit, colegii dumneavoastră vă fac portrete frumoase. Iată ce scria într-o asemenea caracterizare, nedatată, Anton Rațiu: „L-am cunoscut la Ploiești, la Școala militară, în 1939-1940. Atitudinea lui a fost întotdeauna de o deosebită considerație față de partid. Fire comodă, poate chiar prea comodă, și suficient de ambițios. Levente îmi spunea când eram în Ucraina că Mănescu a refuzat munca de partid și nu a vrut să-l recunoască pe el ca legătură superioară. Din ceea ce mi-a spus atunci Levente și din constatările mele rezultă că în perioada antonesciană, Mănescu nu a avut legătură cu partidul și nu a activat sub nici o formă. Totuși, din discuțiile cu el rezulta clar că este dușman al fascismului și hitlerismului și că așteaptă victoria sovietică. În Ucraina a căutat să ajute familiile care aveau membri în Armata Roșie"[46]. Din tot ce se putea spune rău despre cineva – și acestea erau lucrurile așteptate – a ales o singură trăsătură, comoditatea, care în respectivul context vă avantaja mai mult decât activismul.

Corneliu Mănescu: Mă emoționează să aflu că Rațiu a spus acolo lucruri bune despre mine...

Lavinia Betea: Probabil că anchetatorii au fost nemulțumiți de caracterul pozitiv sau prea sintetic al caracterizării, pentru că după o vreme (pe 19 octombrie 1949), Rațiu a trebuit să vă caracterizeze încă o dată, mai amănunțit. Aici adaugă la defecte „fire foarte ironică", dar pune și alte calități; scrie că v-a avut ca ajutor – probabil după 23 august – la formațiunile de luptă și apoi la resortul militar, iar după aceea ați lucrat la ECP. „Îi place o cameră caldă, confortabilă, o muzică clasică, un pahar de vin și o carte bună" – conturează Rațiu alte preferințe și încearcă să atenueze posibilitatea altor caracterizări negative. Scrie, bunăoară, că „Levente întotdeauna s-a exprimat împotriva lui". Declară, de asemenea, că în Ucraina ați fost în aceeași echipă cu Dumitru Corbea, dar munceați în timpi diferiți: Corbea dimineața, dumneavoastră după-amiaza[47]. În echipa de 14 oameni condusă de Golopență, în diviziunea socială a muncii, dumneavoastră și cu Nicolae Betea sunteți încadrat la

46. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, f. 20.
47. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, f. 28.

„psihologie socială"[48]. Ce-aţi făcut, că n-am găsit în arhivă materialele rezultate din investigaţiile dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Unii studiau viaţa economică, alţii viaţa religioasă, viaţa juridică, şcoala şi tineretul şi altele, după metodologia cercetării monografice. Eu am făcut douăsprezece portrete ce reprezentau tipologii reprezentative de localnici. Erau scrise curat, frumos, nepătimaş. Am prezentat lucrurile astfel încât să le poată citi oricine şi cum am crezut eu că este adevărat. Nu erau antisovietice. Nu erau făcute să placă cuiva anume. Golopenţia nu le-a apreciat. Probabil pentru că nu conţineau nimic politic. În timpul verificărilor de partid intrase groaza în mine. Îmi vine să-mi muşc degetele că le-am rupt.

Lavinia Betea: Cred că au fost foarte interesante şi ar avea, în prezent, o însemnată valoare documentară. N-aş vrea să trecem peste acest capitol al vieţii dumneavoastră – de nebănuit pentru cei mulţi, care vă ştiu doar în postura de excelent diplomat – fără să vă comunic, sintetic, conţinutul unei alte caracterizări ce vă priveşte, făcută de alt fost coleg, Constantin Pavel. Destinul lui m-a impresionat în mod deosebit. „Foarte inteligent", „în discuţie argumentare logică ştiind să sesizeze esenţialul", „capabil de prietenie şi sacrificii" – vă laudă Pavel. „Nu-i plac onorurile şi funcţiile oficiale şi nici nu umblă după ele", mai spune el[49].

Corneliu Mănescu: Constantin Pavel era licenţiat în litere şi filosofie. Prin 1948 era director la Oficiul de Studii al Statisticii. Un om cu adevărat deosebit, în sensul bun al cuvântului. L-a cunoscut el pe Pătrăşcanu în timpul războiului?

Lavinia Betea: Nu l-a cunoscut în mod direct. Dar aşa cum spuneaţi dumneavoastră, Pătrăşcanu avea mulţi oameni ce ţineau la el. Printre aceştia era şi Pavel, care s-a lăsat indus în eroare de fanteziile lui Betea în legătură cu pregătirile de a fugi din ţară ale ministrului Justiţiei. Betea, care se pregătea el însuşi de fugă şi încerca să se folosească de o reţea organizată clandestin, i-a cerut lui Pavel buletine demografice şi analize statistice întocmite de ICS în perioada 1940-1948. Pe parcursul anchetei, faptul a dobândit semnificaţiile scontate de regizorii procesului, Pavel fiind acuzat de spionaj şi condamnat la zece ani muncă silnică[50].

Corneliu Mănescu: Din câte ştiu a murit devreme, înainte de reabilitarea din 1968.

---

48. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, f. 126.
49. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 115, f. 36.
50. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 129, ff. 37-42.

Lavinia Betea: Vă spuneam că am fost impresionată de destinul şi demnitatea declaraţiilor sale. Mi-au reţinut atenţia şi anumite episoade din viaţa de ilegalist a lui Constantin Pavel, care întregesc atmosfera acestei perioade. Spre exemplu, Pavel era membru de partid din 1935, dar fusese exclus încă din 1942 „pentru acte de indisciplină" tipice relaţiilor ilegaliste. După cum declară Pavel, în anchetă, Maurer, la care fusese în ziua arestării acestuia, a socotit că el a pus poliţia pe urmele sale[51]. Probabil că, în timpul verificărilor de partid, Ion Gheorghe Maurer a susţinut acelaşi lucru, deşi, în realitate, altfel stăteau lucrurile. Aşa cum reiese din declaraţiile foştilor agenţi de Siguranţă care se ocupaseră de supravegherea comuniştilor şi foştilor şefi de servicii speciale din România, Eugen Cristescu şi Traian Borcescu, anchetaţi în legătură cu aceste fapte în stare de detenţie, adresa lui Maurer, a lui Bodnăraş şi a altora era cunoscută. Lui Maurer i se făcuse o favoare prin internarea în lagărul Târgu-Jiu, iar Bodnăraş, ca şi Pătrăşcanu, erau supravegheaţi de autorităţi tocmai în scopul utilizării lor, în cazul în care vor ieşi sovieticii victorioşi din război. Pentru dumneavoastră ce urmări directe a avut recensământul din Transnistria?

Corneliu Mănescu: Am fost exclus din partid. De două ori am fost exclus din partid – în 1952 şi în 1989, după „Scrisoarea celor şase".

Lavinia Betea: Cum s-a făcut prima verificare de partid?

Corneliu Mănescu: Te chemau şi te puneau să-ţi faci autobiografia. Şi autocritica. Şi autobiografia şi autocritica puteau fi bune şi adevărate. Dar unde era nebunia? Tot ce spuneai era adevărat, dar te puneau să repeţi atât de mult, încât te aduceau în stare să întrebi disperat: ce doriţi, spuneţi ce doriţi?

Lavinia Betea: Vă amintiţi comisia de verificare la care aţi fost chemat?

Corneliu Mănescu: Mi-aduc aminte de completul respectiv. Şi Sălăjan făcea parte din el... Leontin Sălăjan, pe numele primit de la părinţi, Szilágy, care a devenit ministru al Forţelor Armate. Fusese şi el în URSS şi revenise în ţară cu divizia „Tudor Vladimirescu". Participase şi la războiul civil din Spania. Mai era în comisie un anume doctor Levy... Levy Brill. Cred că venise şi el cu divizia „Tudor Vladimirescu" din URSS sau ieşise la sfârşitul războiului dintr-unul din lagărele aflate în Transnistria. Şi, în sfârşit, mai era un ilegalist, Emil Popa, care la un moment dat devenise vicepreşedinte la Planificare. În 1956 i-am luat eu locul. Adică eu cel verificat de el şi care hotărâse să mi se retragă carnetul de partid. Şeful comisiei era Emil Popa. Acesta mi-a pus o

51. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 80, f. 121.

întrebare ce m-a stupefiat. M-a întrebat: de ce am intrat în partid? Eu am răspuns: „pentru mai bine". Iar el a spus: „Ai intrat în partid pentru că știai că partidul va ajunge la putere și vei deveni însemnat". Cine știa asta înainte de război sau în timpul războiului? Nici în primii ani după 1944 nu puteai ști. Ce mai puteai răspunde? Cu ce argumente puteai veni ca să nu intri în contradicție cu noua linie politică, impusă după ce partidul ajunsese la putere? Acum, adică în 1952, se spunea deja că partidul fusese o mare forță în România, că mulți muncitori și țărani făcuseră, de multă vreme, parte din partid. Acea verificare din 1952 avea loc la puțină vreme după ce Nicolae Ceaușescu fusese trimis în armată și devenise șef al Direcției Superioare Politice a Armatei. Cred că a fost un moment de purificare în armată.

Lavinia Betea: A fost o purificare generală.

Corneliu Mănescu: A mai fost una, în 1948. La congresul de unificare a Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, printre alte măsuri luate a fost și aceea a declanșării verificărilor de partid. Eu nu făceam parte din conducere, dar sigur că auzeai despre lucruri ce se petreceau în jur. După 1944, de problemele organizatorice în partid răspundea Ana Pauker. Sunt convins că ea nu făcuse altceva decât să aplice instrucțiunile pe care le primea din URSS, printre care trebuie să fi fost și acelea de „întărire" a partidului, care avea puțini membri la sfârșitul războiului. Măsurile luate împotriva Partidului Comunist timp de 20 de ani cât s-a aflat în ilegalitate nu erau în măsură să încurajeze pe cineva să se înscrie în el. În schimb, foarte mulți s-au înscris la legionari. Prin toate mijloacele de propagandă, în școli, Biserica susținea partidul legionarilor.

Lavinia Betea: Am citit recent o minunată carte de memorii, scrisă de un mare psiholog al timpului nostru, Serge Moscovici. Acesta s-a născut la Brăila și a fost, o vreme, membru al Partidului Comunist din ilegalitate. El a făcut o excepțională analiză a societății și vieții politice românești în perioada interbelică și în timpul războiului[52].

Corneliu Mănescu: N-am auzit decât de Ilie Moscovici, unul dintre social-democrații care au întemeiat acest partid în România. Nu am cunoscut însă nici un Moscovici în anii ilegalității și nici după război.

Lavinia Betea: Nu a făcut carieră politică. A plecat clandestin din țară și a făcut o mare carieră științifică, din păcate încă neonorată de forumurile noastre științifice. Să revenim la primirile și verificările de partid...

---

52. S. Moscovici, *Cronica anilor risipiți*, Polirom, Iași, 1999.

Corneliu Mănescu: Despre rolul Anei Pauker vorbisem, în primirea de membri de partid. Au fost primiți mulți foști legionari care, în mare parte, au fost excluși după 1948. Cum congresul partidului din 1948 consfințea faptul că în țară nu mai era pericolul unui alt partid – rămăsese unul singur, Partidul Comunist –, s-a putut trece la „verificări". Au putut fi îndepărtați cei care aveau un anumit trecut.

Lavinia Betea: După verificările de partid începute în 1948, în primul val au fost excluși din partid 192.000 de membri. În materialele oficiale de partid erau catalogați „mai mult de jumătate elemente exploatatoare, dușmănoase și străine de clasa muncitoare, elemente necinstite sau descompuse moralicește"[53]. În 1952, după al doilea val de „purificări", din cei 1.060.000 de membri de partid câți erau în februarie 1948, rămăseseră mai puțin de 800.000. „Verificările de partid" soldate cu „epurări" de asemenea proporții au fost, desigur, acțiuni coordonate de Moscova și s-au desfășurat simultan în toate statele europene intrate pe orbita sovietică[54]. V-au comunicat motivul pentru care v-au exclus?

Corneliu Mănescu: Nu. M-am gândit la „păcatele" mele: intelectual, origine nesănătoasă, recensământul din Transnistria, fusesem pe Frontul de Răsărit... Deci aveam niște etichete care nu mă recomandau ca bun ilegalist. Mi-au ridicat carnetul de partid, m-au scos din funcție și m-au trimis la Casa Centrală a Armatei sau, cum se spunea atunci marginalizaților, „la Sighetu Marmației".

Lavinia Betea: Din cele pe care vi le-am relatat cu referire la foștii dumneavoastră colegi, ei au pățit-o mult mai rău. În 1952 a fost „purificat" însuși secretariatul Biroului Politic al partidului. Din cei patru membri ai săi a mai rămas doar unul.

Corneliu Mănescu: Dej. Vasile Luca a fost condamnat, Ana Pauker și Teohari Georgescu au fost eliminați.

Lavinia Betea: Și anchetați ei înșiși. După moartea lui Stalin, în 1955--1956, Teohari Georgescu a fost reanchetat în stare de arest[55]. Sunt foarte interesante aceste declarații ale sale, păstrate în Arhivele SRI. Ele descriu cercul politic conducător cu totul altfel decât cunoaștem din materialele

---

53. *Lecții în ajutorul celor ce studiază istoria PMR*, Ed. Politică, București, 1960, p. 594.
54. M. Chiriţoiu, „Anul 1948 în documentele de arhivă ale fostului CC al PCR și ale Prezidiului MAN a Republicii Populare Române", în *Analele Sighet*, nr. 6/1998, Fundația Academia Civică, București, pp. 13-26.
55. D. Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 1996, pp. 28-29.

oficiale difuzate după 1968. Aceasta se întâmpla însă în vremea când pe dumneavoastră v-au trimis la Casa Centrală a Armatei. Ce-ați făcut acolo?

Corneliu Mănescu: Eram șeful Casei Centrale a Armatei. Era însă o retrogradare, pentru că nu ieșisem bine la verificările de partid. Înainte lucrasem la Direcția Superioară Politică a Armatei – DSPA, cum era numită, pe scurt. Avusesem o funcție importantă – șeful DSPA fusese Mihail Florescu, iar eu eram numărul doi. Aveam grad de colonel MFA. Și Florescu a fost mutat. Gheorghiu-Dej și-a amintit că este inginer chimist și l-a numit ministru al Chimiei. Mai târziu a devenit un om de sprijin pentru Elena Ceaușescu, un fel de consilier al ei, așa cum a fost, mai târziu, Ion Ursu. În locul lui Florescu a venit, cum spuneam, Ceaușescu, iar eu am plecat la CCA. În acel sector, nu numai pe mine mă afectaseră verificările de partid. Cel căruia urma să-i iau locul a reacționat îngrozitor. În momentul când m-am dus să-mi iau în primire biroul de director al CCA, în vara anului 1952, am avut parte de o experiență tragică. L-am găsit pe cel pe care urma să-l înlocuiesc în funcție, colonelul Stanciu, mort. Își trăsese un glonț în cap. El știa că va fi schimbat și știa și pentru ce. Din câte cunosc, avusese un rol destul de important în procesul lui Ion Antonescu – evident, din partea noii conduceri. Nu știu dacă fusese membru de partid, dar ca militar de carieră luptase pe Frontul de Est și comisese niște acțiuni pentru care sovieticii nu l-au iertat. Cum vă spuneam, am intrat în încăpere și l-am văzut prăvălit peste birou, iar pe perete urme din creierii lui... A fost un tablou sinistru! Acesta a fost primul meu contact cu CCA și o viziune tragică a ceea ce puteau fi verificările de partid.

Lavinia Betea: Să revenim la cele scrise despre dumneavoastră de Anton Rațiu în anchetă, în declarația din 19 octombrie 1949. După evenimentele din 23 august 1944 scrie că i-ați fost ajutor la formațiunile de luptă, după care ați lucrat la ECP. Ce este acest ECP?

Corneliu Mănescu: ECP? Abrevierea de la Educație, Cultură, Propagandă – un organism premergător DSPA – Direcția Superioară Politică a Armatei. După ce-au intrat sovieticii în țară, ei și-au introdus metodele peste tot – și în economie, și în armată. Astfel s-a creat ECP, care coordona comisarii politici, oamenii ce asigurau aplicarea liniei partidului în armată și educația politică a tinerilor ce efectuau stagiul militar. În această perioadă, șeful ECP era Dumitru Petrescu-Grivița, care a avut, la rându-i, o viață plină de neprevăzut.

Lavinia Betea: Dacă-mi sintetizez notițele despre acest personaj: a fost membru de partid din 1924, condamnat în urma grevelor din 1933 la

15 ani închisoare, de unde va evada şi va emigra în URSS, cu sprijinul Cominternului. După 1944, a îndeplinit funcţii importante precum ministru al Finanţelor şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. În urma sancţiunii „devierii de stânga" – un alt tip de „purificare de partid" –, în cadrul căreia îşi exprimase şi el anumite nemulţumiri, a fost pensionat. Ultimul şef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej relatează cu umor cum, după pensionare, nu-i ajungea pensia de general şi fost ilegalist pe care o primea. A început să-şi vândă din mobilierul de lux ce-l avea, solicitând sprijinul conducerii de partid pentru a primi, din partea magazinelor „consignaţia", un preţ mai bun. Anunţat, Gheorghiu-Dej se amuza cu sarcasm de cerinţele pe care le impun fostului „revoluţionar de profesie" nevasta şi copiii, deprinşi cu o existenţă ce conţinea vilă, personal de serviciu, maşină la dispoziţia familiei. În urma încercărilor repetate de a reintra în graţiile „şefului", a fost numit director la Loto-Pronosport, funcţie ce-i dădea dreptul să folosească o maşină. Ceauşescu l-a adus, după moartea lui Gheorghiu-Dej, în Comitetul Central, l-a făcut chiar membru al Prezidiului CPEx. S-a bucurat puţin de această demnitate, pentru că a murit în 1969[56]. Vă povestesc asemenea elemente biografice oarecum din inerţia convorbirilor purtate cu ceilalţi foşti demnitari, care m-au convins că nu cunoşteau decât biografiile oficiale ale celorlalţi tovarăşi din conducerea partidului.

Corneliu Mănescu: Nici eu nu am de unde să le cunosc. Mie acest om mi-a plăcut. A fost o figură proeminentă acest Dumitru Petrescu ce-şi spunea şi Grivița, în amintirea meritelor sale revoluţionare. Era un om plăcut la înfăţişare, cu nerv, foarte activ, ce avea o aureolă cu totul deosebită în acea vreme. El a revenit în ţară în septembrie 1944 cu divizia „Tudor Vladimirescu", cu grad de colonel şi funcţie de comisar politic. Se bucura de prestigiu şi în urma faptului că după ce emigrase în URSS luptase în „brigăzile roşii" din Spania, un merit deosebit la acea vreme, când pretutindeni în lume erau omagiaţi cei ce se împotriviseră activ nazismului.

Lavinia Betea: O atitudine demnă a avut şi în ancheta comandată în 1968 de Ceauşescu în scopul „reabilitării" lui Pătrăşcanu, cu scopul real de a compromite memoria lui Gheorghiu-Dej. Comisia de anchetă a încercat să-i sugereze că primise sarcină de la Gheorghiu-Dej, pe vremea când era ministru de Finanţe, să declare un depozit în valută pe numele lui Pătrăşcanu[57].

---

56. P. Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, pp. 163-167.
57. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 203, ff. 218-239.

Corneliu Mănescu: La ce-ar fi folosit această declarație?

Lavinia Betea: Era ceea ce se numea în limbajul Securității o „combinație" pentru ca fostul ministru al Justiției să poată fi acuzat și condamnat conform legilor în vigoare pentru deținere ilegală de valută.

Corneliu Mănescu: Mi-a plăcut Petrescu-Griviţa. A fost omul de bază al partidului în problemele militare după 23 august 1944. Când am ajuns sub direcția lui, veneam după un stagiu ceva mai lung la „Uniunea Patrioților", la Județeana de partid Ilfov, unde prim-secretar fusese Andrei Pătrașcu.

Lavinia Betea: Andrei Pătrașcu, cel care-l împușcase din greșeală pe Gheorghe Apostol la fabrica „Malaxa", în 1945, în încăierările generate de înființarea sindicatului muncitoresc unit, patronat de comuniști?[58]

Corneliu Mănescu: L-a împușcat pe Apostol din greșeală?... Nu din greșeală îl împușcase.

Lavinia Betea: Eu am asupra evenimentelor și protagoniștilor o cunoaștere livrescă. Am citit în colecția ziarului *Scânteia* cum Gheorghe Apostol, președintele Confederației Generale a Muncii, a fost împușcat de legionari cu prilejul unei vizite ce-o făcuse la uzinele „Malaxa" pentru a-i organiza pe muncitori. În urma rănii a fost spitalizat și operat de medici sovietici[59]. Am citit, de asemenea, stenograma discuțiilor purtate cu Teohari Georgescu de comisia de anchetă din 1968, unde fostul ministru de Interne afirmă că Apostol a fost împușcat „din greșeală" de Pătrașcu[60]. În relatarea ce-o face asupra cazului, Gheorghe Apostol nu scrie că Pătrașcu fusese legionar. Insistă asupra faptului că pentru a mușamaliza cazul, Pătrașcu a fost trimis în Valea Jiului de către Ana Pauker. Abia în 1952, după sancționarea „devierii de dreapta", Pătrașcu a fost anchetat și condamnat la trei ani închisoare pentru tentativă de omor asupra lui Gheorghe Apostol[61].

Corneliu Mănescu: Înainte de a intra în Partidul Comunist, Andrei Pătrașcu fusese legionar. S-a putut înscrie în Partidul Comunist datorită unor hotărâri luate de Ana Pauker și colaboratorii ei din acea vreme, printre care și Teohari Georgescu. Pătrașcu, cu trecutul lui, a făcut repede carieră, funcția de prim-secretar al Județenei de partid Ilfov, în componența căreia intra și organizația de partid București, fiind una

58. L. Betea, *Maurer și lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Ed. Fundației „Ioan Slavici", Arad, 1995, pp. 255-287.
59. *Scânteia*, 15 martie 1945.
60. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 203, ff. 294-315.
61. Gh. Apostol, *Eu și Gheorghiu-Dej*, București, 1998, pp. 62-68.

importantă. După împuşcarea lui Apostol, funcţia a fost dată, mi se pare, lui Miron Constantinescu. Apostol fusese împuşcat ca urmare a faptului că se dusese la „Malaxa" încercând să salveze situaţia. S-a ales cu o împuşcătură de pistol din partea lui Pătraşcu. Puterea comunistă instalată la repezeală în fabrică, la nivelul sindicatelor, fusese dată peste cap de legionari. Din dispoziţia personală a Anei Pauker, care se ocupa de primirile în partid, mulţi legionari au fost făcuţi comunişti peste noapte, de unde nu cu multă vreme în urmă fuseseră duşmanii cei mai înverşunaţi ai lor. Foarte tulburi au fost vremurile acelea şi pentru omul de rând, şi pentru cel implicat în politică. Chiar dacă avuseseşi convingeri de stânga de la începuturi, după august 1944 te pomeneai în situaţia de a nu şti care este conducerea, ce hotărâri să iei, de cine să asculţi. Voiai să iasă bine şi te pomeneai peste o vreme că ceea ce fusese lăudat era criticat. Era asemănător cu ceea ce trăisem înainte de 23 august, când marea majoritate a ilegaliştilor nu ştiam de unde vin ordinele, cine conduce. Azi poţi să citeşti şi să judeci cine au fost oamenii, ce-au făcut, cine-a avut dreptate. Noi eram nişte oameni care, pe lângă credinţă, aveam şi dorinţa de a citi, de a cunoaşte mai bine ceea ce se petrecea în lume. Am fi fost interesaţi de scrierile lui André Gide sau Panait Istrati, despre experienţele lor privind convingerile de stânga, dar nu aveam surse de informaţie. Ca ilegalist, singurele lecturi care te ajutau să-ţi păstrezi acea convingere erau nişte extrase aproape ilizibile din *Scânteia* ilegală cu citate din Marx, Lenin, Stalin şi atât. Să poată spune cineva acum că el a cunoscut mecanismele de luare a hotărârilor sau cine lua acele hotărâri ori ştia identitatea reală a persoanelor care le transmiteau, ar fi neadevăruri. Eu, de pildă. Organizaţia studenţească de tineret – sau de partid – pe care o condusesem o perioadă, în urma sarcinii ce-mi fusese încredinţată de Miron Constantinescu, am aflat ulterior că era coordonată, la nivel central, de Constantin David, ceferist ilegalist ce fusese luat din casă şi asasinat de legionari în timpul războiului. După ce lucrurile s-au mai liniştit şi a început să se vorbească despre o istorie a partidului în ilegalitate, punerea în valoare a meritelor lui s-a făcut prin botezarea unei fabrici de pâine „Constantin David". În afara clişeelor în care erau trataţi toţi – au luptat pentru binele şi fericirea poporului, pentru înlăturarea exploatării lui şi celelalte –, altceva n-am mai putut afla despre Constantin David. Prin urmare, atât cunosc chiar despre cel care conducea resortul din care făceam parte. În asemenea condiţii, după ce-am fost exclus din partid, trimiterea la Casa Centrală a Armatei nu era ceva deosebit.

Lavinia Betea: Ce era Casa Centrală a Armatei?

Corneliu Mănescu: Eu pot s-o asemuiesc cu o comoară îngropată. Era un loc cu posibilităţi culturale de dezvoltare extraordinare! Am stat acolo un an de zile şi am fost uimit de potenţialul artistic al CCA. Pot spune şi că în acel timp CCA a înflorit. Instituţia avea în subordine trei teatre, dintre care unul este Teatrul „Nottara" de astăzi, care se numea pe atunci Teatrul Armatei. Acolo a jucat Iancovescu, acolo se ataşaseră Vraca – un mare artist şi un om fermecător – şi Mihai Popescu, şi Calboreanu. Cei mai mari actori din România trăgeau la Armată.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Pentru că era un loc mai sigur. Teatrul Armatei concura în acea vreme Naţionalul. Era cam ceea ce este azi Teatrul „Bulandra". Însăşi Lucia Sturdza-Bulandra a jucat la Teatrul Armatei. Îmi amintesc de mari actori ca Nineta Gusti, Ileana Predescu... Erau regizori ca Finţi şi Vlad Mugur... La CCA mai era un teatru de revistă ce-şi avea sediul pe strada Uranus. Şi Ansamblul Armatei...

Lavinia Betea: De nebănuit această posibilitate a trecerii unor mari artişti sub egida Armatei într-un timp când cultura şi arta românească erau branşate la comandamentele realismului socialist!

Corneliu Mănescu: Acolo a reînviat şi opereta, care, după 23 august, fusese azvârlită ca artă decadentă, burgheză, uşoară. Sufletul ei era Sică Alexandrescu. Oricărui mare artist de azi – începând cu Beligan sau Rebengiuc – i-ai vorbi despre Sică Alexandrescu, ar spune că a fost un maestru în primul rând al operei lui Caragiale. Atunci însă el s-a ocupat de operetă. A adus pe scena Armatei, care nu părea adecvată unor asemenea spectacole, mari valori cum ar fi baritonul Ştefănescu-Goangă, a cărui voce părea a fi de neegalat, Sily Popescu, Tasian... La Armată s-au afirmat comicii celebri Mircea Crişan, Radu Zaharescu... Şi alţii, şi alţii... După 23 august, genurile şi artiştii aceştia zăceau de o parte şi aşteptau să fie scoşi la lumina scenei. Deci această unitate militară care era Casa Centrală a Armatei a reuşit să dea unor valori ale României o ieşire la public, iar instituţia în sine să fie una de mare valoare artistică. În Ansamblul Armatei funcţiona un cor extraordinar. În acest cor au cântat Elena Cernei, Irina Buciuceanu, sora actriţei Tamara Buciuceanu... În acest cor era floarea cântăreţilor bisericeşti.

Lavinia Betea: Ce repertoriu avea acest ansamblu?

Corneliu Mănescu: Repertoriul era naţional. Muzică şi dansuri populare româneşti. Sigur că în acea vreme, repertoriul trebuia să conţină şi cântece ruseşti. Şeful orchestrei era Patrichi, iar dirijorul ei, Dinu. Solişti de muzică populară de elită. Unul dintre ei era fratele lui Virgil Trofin, care m-a rugat în mai multe rânduri să-l concediez.

Lavinia Betea: Să-l concediați? De ce?

Corneliu Mănescu: Cânta și în corul Mitropoliei și îi strica, într-un fel, dosarul. Dar nu l-am concediat. Avea o voce pe care am mai auzit-o la un mare tenor sovietic, Lenceșev, o voce rară, cu care urca până la cer. Cu acest Ansamblu al Armatei am fost trimis, în 1953, într-un turneu în China.

Lavinia Betea: Prima dumneavoastră misiune ce prefigura viitoarea carieră diplomatică a fost, prin urmare, în China comunistă! Cum v-ați simțit acolo?

Corneliu Mănescu: Nu puteam bănui ce va urma. Am fost atunci și în Mongolia, iar turneul nostru artistic a durat mai bine de trei luni. China aniversa patru ani de la revoluție. Am fost primit de trei ori de Mao Zedong. O dată când alături de Mao se afla toată conducerea Chinei – iar eu eram un pârlit de colonel, șeful Ansamblului Armatei din România. Arta noastră a fost bine receptată, deși cultura artistică populară chineză avea particularități deosebite. În ceea ce privește muzica, multă finețe și voci mai subțiri.

Lavinia Betea: Cum a fost inițiat turneul?

Corneliu Mănescu: La invitația părții chineze. Nu era ceva deosebit. Anterior nouă, în China fuseseră ansambluri similare din Cehoslovacia și Ungaria. Chinezii erau încă izolați de lumea comunistă, iar această formulă însemna posibilitatea unor relații cu alte țări. Raporturile lor cu URSS începuseră să se degradeze. Pentru că după aceea a urmat ruperea relațiilor sovieto-chineze. În momentul când a apărut această ruptură, toată industria chineză, toate fabricile dotate cu specialiști au căzut, ca un mare cuptor ce nu mai are electricitate. Dar atunci când am făcut turneul, la concertele noastre și la mitingurile organizate cu acele prilejuri apăreau trei tablouri: Stalin – Mao – Dej. Aceasta era ordinea propagandistică.

Lavinia Betea: În 1953, URSS acorda Chinei un ajutor substanțial pentru construirea a mai mult de 150 de mari complexe industriale. După aceea a transferat către chinezi – ca reacție compensatorie – părțile sovietice din sovromurile constituite la ei în 1950. Nu peste multă vreme, Hrușciov retrage însă toți consilierii și specialiștii sovietici din China și sistează ajutoarele, ceea ce va duce la înghețul economic despre care vorbiți[62]. Cum ați făcut această primă călătorie în spațiul asiatic?

Corneliu Mănescu: Am mers numai cu trenul. Cred că două săptămâni încheiate a durat călătoria. Am traversat Uniunea Sovietică și am trecut

62. L. Ulrich, „China Populară și criza destalinizării", în *Dosarele istoriei*, nr. 6/1997, pp. 11-15.

prin punctul de frontieră sovieto-chinez Ulan-Ude. Am străbătut în acel turneu un spațiu imens, de la Marea Neagră la Oceanul Pacific. Ansamblul era format din circa 150 de oameni. Momentul sosirii noastre în China a fost considerat chiar intrarea în punctul de frontieră. Am coborât din vagoane și ne-am trezit în fața unei mulțimi imense. Primul contact ne-a prilejuit o enormă surpriză – steaguri, lozinci, urale, ca în fața unei delegații oficiale.

Lavinia Betea: Probabil că acolo ați avut, pentru prima dată în viață, prilejul să fiți în fața unei mulțimi care vă aplaudă. Cum vă simțeați?

Corneliu Mănescu: M-a dus gândul la faptul că de pe la noi nimeni nu mai fusese în China Populară. Personal, mă gândeam că, într-un fel, sunt pe urmele lui Nicolae Milescu Spătarul, vestitul diplomat și călător român care, în slujba țarului Moscovei, făcuse în secolul al XVII-lea o călătorie în China.

Lavinia Betea: Cum ați găsit atunci un interpret care să știe româna și chineza?

Corneliu Mănescu: Nu aveam nici un interpret. Comunicam în rușește. Bine nu știam această limbă nici noi, nici ei. Noi aveam în ansamblu un basarabean care știa ceva mai bine. Îmi amintesc că singura întâmplare neplăcută ce-am avut-o s-a petrecut imediat după sosirea în China. După acea primire ceremonioasă, gazdele ne-au invitat la masă. Era uluitoare varietatea și calitatea produselor bucătăriei chinezești, iar oamenii noștri, după două săptămâni de călătorie cu trenul, fără hrană caldă, vă dați seama cum au reacționat! La un moment dat, cineva din ansamblu a venit și mi-a spus: „Tovarășe colonel, unii dintre oamenii noștri au început să aibă un comportament care lasă de dorit". Ce se întâmpla? Am văzut cum, în urma degustării băuturilor specifice locului, unii începuseră să devină mai gălăgioși, iar de pe mese începuseră să se împuțineze unele obiecte de veselă.

Lavinia Betea: Bănuiesc că printre instrumentiștii ansamblului folcloric se aflau, ca-n orice formație bună a genului, țigani talentați. Cum ați ieșit din situația care începuse cu urale, lozinci și flori?

Corneliu Mănescu: M-am supărat și chiar m-am speriat când am văzut. Din fericire, chinezii nu observaseră, încă, ce se întâmplă. Mi-am chemat oamenii și le-am spus că vreau să le vorbesc. Dar n-aș vrea ca gazdele noastre să înțeleagă ceva. Așa că în timp ce eu le vorbesc, le-am cerut să râdă și, din când în când, chiar să aplaude. Ca și când i-aș fi felicitat! Am jucat o mică scenetă. Cum ei erau artiști, ne-a reușit și nu ne-am pus într-o situație proastă. Chinezii s-au uitat mirați și probabil au crezut că

le ţin compatrioţilor mei un discurs de felicitare. În cele trei luni de zile cât am stat în China nu s-a mai petrecut nimic reprobabil. Peste tot ne-au primit bine. La Beijing şi la Tianjin am stat în campusuri universitare.

Lavinia Betea: Cu ce i-a impresionat China pe români? Dar românii pe chinezi?

Corneliu Mănescu: Diferenţele dintre artele noastre tradiţionale erau în măsură să stârnească interes şi admiraţie reciprocă. O bună impresie a lăsat corul bărbătesc. Apoi publicul a fost entuziasmat de dansurile noastre populare. Ne-am întors din China cu cadouri făcute de gazdele noastre. Erau obiecte de artă populară de mare rafinament, cu care am făcut o adevărată expoziţie la CCA. Artiştii şi iubitorii de artă reuşesc să comunice foarte bine între ei, indiferent de naţionalitate. Am rămas cu toţii cu impresii şi amintiri plăcute. Pentru noi, totul a fost deosebit şi exotic. Noi ne aşteptaserăm să găsim o lume mai săracă decât în România, să vedem oameni subnutriţi. Ne-a mirat abundenţa de fructe, legume, peşti şi animale din pieţele lor. Miraţi am rămas în centrul capitalei, unde carosabilul era asfaltat, iar trotuarele erau din pământ. Ne aşteptam să fie invers. Dar ei ne-au spus că drumurile sunt din vremea ocupaţiei colonialiste. Pe şosele circulau coloniştii, iar chinezii erau obligaţi să se deplaseze pe trotuarele din pământ. Ne-au mai povestit gazdele noastre despre sărăcia mare în care trăiseră chinezii înainte. Ce mare realizare se socotea în China Populară faptul că se putea asigura pentru fiecare chinez o pereche de pantaloni de doc şi un castron de orez pe zi!

Lavinia Betea: V-aţi întâlnit cu diplomaţii români acreditaţi în China?

Corneliu Mănescu: Ambasadorul nostru se numea Rudenko, un om din „vechea gardă", foarte apropiat de sovietici. Am încercat şi am reuşit să am cât mai puţine relaţii cu el.

Lavinia Betea: Probabil că acest Rudenko era fratele Ivankăi Rudenko, cumnata lui Petre Gheorghe, martoră a acuzării în „procesul Pătrăşcanu".

Corneliu Mănescu: Îmi povestiţi despre mulţi ilegalişti, necunoscuţi mie, că au fost în legătură cu Pătrăşcanu. Pentru mine e de mirare cum putea Pătrăşcanu să cunoască atâţia, deoarece în ilegalitate aveai legătură cu doi-trei oameni din partid. Despre Petre Gheorghe am auzit şi eu – ca şi despre Constantin David –, dar despre Ivanka Rudenko, nu.

Lavinia Betea: Bulgari de origine, ca şi „comunistul român" Petre Gheorghe, fără acceptul lui Foriş, în timpul războiului, ei au luat legătura cu filiera bulgară a Cominternului şi s-au pus în subordinea ei. Prin agentura nazistă de informaţii de pe teritoriul Bulgariei, autorităţile româneşti au fost informate despre tentativele lor de organizare de

sabotaje[63]. Astfel a fost condamnat la moarte și executat Petre Gheorghe, și nu pentru că a fost trădat de membrii Secretariatului condus de Foriș[64]... Cum se face că v-a primit însuși „Marele Cârmaci" al Chinei?

Corneliu Mănescu: Trecuseră cam două săptămâni de la sosirea noastră în China și ansamblul românesc dădea spectacole în Beijing. Mao ne-a invitat la sediul său din fostul Palat Imperial din incinta a ceea ce fusese „orașul interzis". În această primă audiență am fost doar eu și ambasadorul României. Rudenko a insistat să mă duc în ținuta de ofițer, cu cizme, iar eu a trebuit să-l ascult pentru că el reprezenta acolo România. M-am dus cu mare emoție. Deși nu trecuseră decât patru ani de la victoria comunistă asupra trupelor armate conduse de Jiang Jieshi – căruia îi spuneam atunci Cian Kai Și –, Mao era deja o mare figură a vieții internaționale. Ne-a primit într-o încăpere al cărei prag nu l-am observat din cauza emoției și m-am împiedicat de el.

Lavinia Betea: Din cele scrise de anumiți biografi – bunăoară fostul său medic personal, Li Zhisui – reiese că mai târziu Mao devenise atât de conștient de valoarea unicității sale, încât își permitea să încalce orice reguli de protocol și îi primea chiar și pe demnitarii străini la piscină, în costumația adecvată locului[65]. Ce conversație ați avut cu el?

Corneliu Mănescu: Nu prea lungă, oarecum de tatonare. Tangențial, Mao s-a interesat de realitățile de la noi din țară – dar, trebuie să mărturisesc, eu nu eram pregătit să port o asemenea discuție, cu atât mai puțin pe teme politice. Pentru mine a fost foarte important faptul că el a dorit să mă întâlnească și și-a făcut timp pentru așa ceva. Sigur, mă primea, ca să zic așa, în calitate de emisar al Bucureștiului, dar eu nu eram decât un colonel oarecare, fără nici o altă demnitate de partid și de stat. Cum v-am spus, în clipa aceea nu mai eram nici măcar membru de partid!

Lavinia Betea: Dar la întâlnirea la care-au fost prezenți și ceilalți conducători chinezi cum v-ați simțit?

Corneliu Mănescu: Când am revenit din sudul Chinei în capitală, tot orașul era plin de afișe de bun venit pentru români. Atunci am fost, din nou, invitat la președintele Chinei. De data aceasta, Mao ne-a primit înconjurat de demnitarii săi, printre care se aflau și Zhou Enlai, Zhu De.

63. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 54 și 58.
64. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 203, f. 28.
65. Li Zhisui, *Viața particulară a președintelui Mao*, Ed. Elit, București, 1997, vol. II, pp. 140-145.

Acum a fost altfel și în privința conversației. Mao m-a întrebat ce părere am despre China. Cu sinceritate, mi-am exprimat încrederea că acest popor și această țară vor dobândi locul meritat între statele lumii, că vor ajunge foarte departe, fiindcă merită. În timp ce mă asculta, Mao făcea un gest cu mâna, ca și cum ar fi vrut să arate că vorbesc de un țânc. Am întrebat de semnificația gestului și mi-a răspuns: „China Populară este un copil de numai patru ani. Să veniți să-l vedeți peste zece ani!". În glumă, am spus: „Dar de ce peste zece ani și nu mai devreme?". Replica a plăcut gazdelor mele, care au râs copios. Mi-am dat seama mai târziu de semnificația reacțiilor lor, deoarece la discuțiile cu străinii, în China nu se râde prea des. Toată acea primire avea semnificația încrederii în evoluția favorabilă a relațiilor româno-chineze.

Lavinia Betea: Dar în țară cum v-au întâmpinat ai noștri?

Corneliu Mănescu: Când m-am întors, am făcut un raport în fața conducerii de partid și de stat, în frunte cu Dej. Le-am spus și că văzusem China de la un capăt la altul, de la granița cu Uniunea Sovietică până aproape de Hong Kong, și că am parcurs diferențe de temperatură de până la 80 °C – locuri cu –40 °C și locuri cu +40 °C. În nord, Siberia, în sud, Pacificul. Asta i-a impresionat mai mult. Atunci toată lumea a deschis ochii mari la mine.

Lavinia Betea: Încă nu începuse deschiderea spre alte granițe decât cele ale Uniunii Sovietice pentru conducătorii români! Ce-a însemnat turneul din China pentru evoluția dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: După acest turneu m-am ales cu avansarea la gradul de general. De unde, cu nici un an înainte, fusesem exclus din partid și trimis la munca de jos, mă întorceam din China cu rangul de general. Ca să vedeți evoluție! Cât privește ciocnirile cu viața, m-am învățat, încă din copilărie, să le privesc nu cu detașare, ci cu o anumită sfidare. Faptele au dovedit ulterior că a fost bine că am făcut așa. În 1989, omul din mine a dovedit că iarăși nu se dă înapoi de la risc și de la ceea ce incumba o anumită răspundere. Nici acum nu m-am schimbat prea mult. Sigur că puterea fizică nu mai e la fel, dar în gândire a rămas aceeași îndrăzneală. Însă vedeți, am citit și răsfoit, în aceste zile, câteva cărți ce se leagă de discuția noastră despre trecut. Multe din lucrurile nevralgice au fost spuse ca în realitate, altele sunt prezentate în funcție de moment. Bunăoară, „Scrisoarea celor șase" e o problemă neclarificată și nerezolvată.

Capitolul III

Începuturile diplomației

Lavinia Betea: Nimeni nu m-ar putea învinui de tendința de a vă flata dacă afirm, în acest moment, în fața dumneavoastră că sunteți o personalitate a istoriei diplomației românești. Dacă o asemenea apreciere aparține unui spațiu de evaluare comun, pentru foarte puțini dintre inițiații în politică sau istorie contemporană sunt cunoscute momentul și împrejurările în care ați intrat în diplomație. Cum și când s-au petrecut faptele?

Corneliu Mănescu: În Ministerul de Externe am ajuns în 1959, din funcția de vicepreședinte al Comitetului de Stat al Planificării. Acolo fuseseră președinți Miron Constantinescu, Gaston Marin, Alexandru Bârlădeanu. Eu mă ocupam de sectorul militar, de înarmare. Deci în atribuțiile mele intrau Ministerul Armatei, Ministerul de Interne, Ministerul de Externe – pe acest domeniu. Înlocuisem în această funcție pe cel care în 1952 mă verificase pe linie de partid și nu mă găsise bun, pe Emil Popa. Ce întoarceri, ce cotituri și răsturnări puteau fi în timpul acela! Această funcție de vicepreședinte al Comitetului de Stat al Planificării era o muncă mai complicată. Nu se putea face numai cu „hei rup!". De acolo am ajuns eu la Ministerul de Externe.

Lavinia Betea: Este lesne de înțeles că nu v-ați înscris la concurs pentru ocuparea postului. Tipicul epocii presupunea „să mergi acolo unde te-a trimis partidul", regulă aplicată la toate palierele sistemului socialist în cei aproape 50 de ani ai săi de existență. Ce post, ce funcție vi s-a încredințat în Ministerul de Externe, cu care anterior nu avuseserăți tangențe?

Corneliu Mănescu: Nu mi s-a dat nici o funcție. Am fost numit funcționar la direcția ce se ocupa de relațiile cu țările socialiste din Europa. Evident că nu mi s-a spus că ar exista vreun plan de viitor în legătură cu numirea mea. Ulterior am aflat că nu pentru a ajunge diplomat sau ambasador fusesem trimis acolo. Asta am aflat mai târziu – când am fost numit ministru de Externe – din gura lui Gheorghiu-Dej. El s-a exprimat într-un mod foarte plastic și fără menajamente. „Ăștia au crezut că te-am

trimis acolo ca să te azvârle nu ştiu pe unde!" – a spus el. Din funcţionar, am ajuns director adjunct al respectivei direcţii şi făceam treaba corespunzătoare funcţiei.

Lavinia Betea: Ce anume?

Corneliu Mănescu: În principal, primeam în audienţă diverşi diplomaţi. Chestiunile ce se ridicau în urma acestor audienţe ţineau de moment şi de ţara ce-o reprezentau. În sfârşit, am fost trimis ambasador al României la Budapesta.

Lavinia Betea: Să fii acum ambasadorul României la Budapesta cred că e foarte greu. Ce însemna acel post la finele deceniului şase?

Corneliu Mănescu: Subliniez că postul de ambasador român la Budapesta a fost şi este unul foarte complex. Acolo nu au fost şi nu pot fi trimişi oameni la întâmplare. Înaintea mea fusese Ion Popescu-Puţuri, unul dintre puţinii intelectuali care fuseseră ilegalişti. Un om ce deţinuse anumite funcţii în structurile organizatorice ale partidului în ilegalitate şi avea, prin urmare, legături cu foşti cominternişti din lumea întreagă. Puţuri a jucat un rol important în evenimentele din 1956, în raporturile dintre conducerile partidelor comuniste din Ungaria şi URSS şi în relaţiile acelui moment dintre România, Iugoslavia, Germania de Est. După mine a fost trimis ambasador la Budapesta Mihai Roşianu, unul dintre apropiaţii lui Dej, care contribuise la evadarea lui din lagărul Târgu-Jiu. Fiul său devenise responsabil cu problemele cultelor religioase şi un intim al familiei Dej. Puteai să-l găseşti oricând acasă la Gheorghiu-Dej sau în compania fiicelor sale, Lica şi Tanţi.

Lavinia Betea: Şi sovieticii au apreciat răspunderile deosebite implicate de această funcţie. Dovadă ce oameni au trimis acolo. În 1954, ambasador al Uniunii Sovietice la Budapesta era Iuri Andropov, pe atunci în vârstă de 40 de ani, viitorul şef al KGB şi, înainte de moarte, lider al CC al PCUS, calitate în care va pune bazele curentului reformator promovat de Gorbaciov. Un alt viitor şef al KGB, Vladimir Kriucikov, a fost, de asemenea, înalt funcţionar la Ambasada din Budapesta în deceniul şase. În acea perioadă, Hruşciov era îngrijorat de incapacitatea lui Rákosi de a se debarasa de stalinismul tradiţional în care acesta continua să evolueze[66].

Corneliu Mănescu: Moartea lui Stalin a creat multe complicaţii în ceea ce priveşte evoluţia politică, nu doar a Uniunii Sovietice, ci şi a celorlalte ţări în care se produseseră schimbări după modelul impus de Stalin. Cu Rákosi, conducătorul comuniştilor unguri, relaţiile lui Gheorghiu-Dej nu au putut fi prea bune. Rákosi petrecuse o lungă

66. O. Gordievski, *Următorul pas: execuţia*, ALL, Bucureşti, 1997, p. 379.

perioadă, în calitate de cominternist, în Uniunea Sovietică. Socotea că are mai multă trecere în fața lui Stalin decât unul ca Gheorghiu-Dej, care nu ieșise dintre granițele României înainte de a ajunge la conducere. Prin urmare, Rákosi socotea că Stalin îi va da lui mai mult câștig de cauză în problema Transilvaniei, după cel de-al doilea război mondial. Numai că Stalin nu putea uita că ungurii merseseră până la capăt alături de Germania nazistă.

Lavinia Betea: Din cercetarea arhivelor speciale reiese și un alt rol, puțin cunoscut, jucat de Mátyás Rákosi. Primul proces politic stalinist din lagărul socialist, în perioada „războiului rece", a fost „procesul Rajk" cu 94 de acuzați, dintre care 15 au fost condamnați la moarte. Procesul care l-a avut ca protagonist principal pe fostul ministru comunist de Interne al Ungariei a pus bazele viitoarelor procese de la Praga și Varșovia și „procesului Pătrășcanu". Anchetații schingiuiți în camerele de tortură ale AHV-ului[67] au făcut depoziții împotriva a 526 străini de toate naționalitățile, foști militanți cominterniști. Cu mare promptitudine, în numele solidarității comuniste, Rákosi a alcătuit lista „ereticilor", trimițând-o conducătorilor partidelor din țările-surori[68].

Corneliu Mănescu: N-a fost iubit nici la el în țară. În vara anului 1956 a fost nevoit să fugă – și de furia oamenilor, și de teama celorlalți din conducere – în URSS. Acolo a și murit, mulți ani mai târziu. A trăit în exil până la capătul vieții.

Lavinia Betea: Ce evenimente mai deosebite a conținut perioada cât ați stat la Budapesta?

Corneliu Mănescu: Ca fapt deosebit pot aminti că în acel timp și cred că de acolo au început relațiile noastre cu China, despre care se discută atât de mult în contextul politicii de independență față de URSS adoptate de Gheorghiu-Dej. La Budapesta, într-o bună zi, am primit dispoziție să iau legătura cu politologul numărul unu al Ungariei din acel moment, Németh Deszo.

Lavinia Betea: De unde venea dispoziția?

Corneliu Mănescu: De la București am primit ordin. De la instanța cea mai înaltă – Gheorghiu-Dej. El mi-a cerut să-l întreb ce-a căutat în China. Cred că lucrurile se petreceau în 1960, pentru că eu n-am stat la Budapesta decât o scurtă perioadă – din toamna anului 1960 până în martie 1961. În acel scurt interval de timp am legat două verigi

67. *AHV* – în Ungaria, abrevierea denumirii instituției corespunzătoare Securității Poporului din România.
68. C. Duplan, V. Giret, *Viața în roșu*, Nemira, București, 1997, vol. I, pp. 143-144.

importante ce m-au urmărit toată viața – relațiile cu China și cu Iugoslavia. Ambele au planat și vor plana asupra mea toată viața. Era un moment – cel despre care vorbesc – în care relațiile dintre ruși și chinezi erau încordate la maxim. Cele două superputeri erau aproape în stare de război – iar ai noștri, românii, păreau bine ancorați în politica sovietică. Deci eu, după dispoziția lui Dej, trebuia să-i cer politologului ungur un fel de socoteală: vreau să știu ce-ați discutat, cum e posibil să te duci la Beijing când știi că relațiile dintre URSS și China sunt atât de încordate, iar noi și voi suntem aliați cu URSS?

Lavinia Betea: Cum a reacționat?

Corneliu Mănescu: Până la urmă mi-a dat răspunsul meritat – am vrut să vedem care-i situația, cum se poate discuta cu ei, ce au în cap. A fost sincer. Nici nu putea, nici nu avea ce să-mi spună mai mult. Probabil că Dej se pregătea în acest fel, tatonând terenul. Poate că rămăsese cu mintea la anumite posibilități după cearta ce avusese loc în vara anului 1960 între delegațiile română și chineză, la București, în timpul unei reuniuni cu ușile închise prilejuite de congresul partidului român.

Lavinia Betea: Ce s-a întâmplat?

Corneliu Mănescu: Sigur că acolo eu nu fusesem de față. Din funcția de ministru de Externe de mai târziu, când trebuia să fiu informat cu toate amănuntele asupra relațiilor sovieto-chineze, am putut și a fost necesar să aflu mai multe. După moartea lui Stalin începuseră divergențele între cele două mari puteri ale lumii comuniste. Ele erau vizibile ca dispute ideologice. Fondul mai profund putea fi și diferența dintre Mao și Hrușciov, dintre personalitățile celor doi. Stalin era aureolat de participarea la organizarea Revoluției bolșevice victorioase; apărea, după război, și ca un campion al victoriei. Mao, la rândul lui, fusese fondator al Partidului Comunist Chinez, organizase „marșul cel lung", apărea, de asemenea, ca un conducător victorios. Stalin și Mao puteau avea staturi asemănătoare. Faptul că Uniunea Sovietică fusese prima țară din lume unde se construia socialismul, iar Moscova era „capitala" tuturor celor care îmbrățișau ideile comuniste îi conferea lui Stalin un ascendent asupra tuturor. Venirea lui Hrușciov la putere a fost o mare schimbare a poziției PCUS în confruntările ideologice. Pe lângă Mao, Hrușciov fusese un oarecare comsomolist, apoi activist de partid ce nu putea să se laude cu nimic. Pretenția sa de a avea supremația asupra lui Mao părea caraghioasă.

Lavinia Betea: În plan personal se înfruntau două personalități, iar în plan politic, două concepte privind relațiile dintre țările socialiste – statuarea unor relații ca între state independente și egale în drepturi,

promovată de China, şi conceptul „suveranităţii limitate", conform căruia lumii comuniste îi trebuia o conducere care nu putea să se afle în altă parte decât la Kremlin. Cum a ajuns însă România în această dispută în vara anului 1960?

Corneliu Mănescu: După ce l-a condamnat pe Stalin şi metodele sale, Hruşciov a încercat să-i copieze practicile. Aceasta şi în raporturile cu românii. Numai că Hruşciov nu era Stalin, iar Dej avea toată puterea la el în ţară. În 1960 a avut loc unul dintre congresele partidului. Ca la orice congres, au venit delegaţii ale celorlalte partide comuniste. Delegaţia sovietică era condusă de Hruşciov, care a vrut să transforme întâlnirea de la Bucureşti în ceea ce fusese consfătuirea Cominformului din 1949, întrunire care-l condamnase pe Tito, iar Dej fusese pus să citească raportul.

Lavinia Betea: Atunci a fost un raport care în ochii celorlalţi putea trece drept creaţia lui Dej. În 1960 s-au mai citit rapoarte?

Corneliu Mănescu: Nu, Hruşciov i-a convocat pe cei care-i erau fideli. Bunăoară, Gomułka, prim-secretarul polonez, nu conducea delegaţia Poloniei. A apărut drept conducător al delegaţiei poloneze abia după sosirea lui Hruşciov la Bucureşti. Şi în discuţiile care, de regulă, aveau loc între membrii diverselor delegaţii, Hruşciov a vrut să-i determine pe ceilalţi să declanşeze o campanie de critici la adresa poziţiei ideologice a chinezilor.

Lavinia Betea: O poziţie care putea fi prezentată ca fundamentată de Marx. În timp ce Marx emisese teoria unităţii lumii materiale în diversitate – concepţie ce putea fi aplicată şi la mişcarea comunistă –, Mao, din ipostaza sa de autor de poeme, lansase lozinca „Să înflorească o mie de flori!". Adică, în aceeaşi „grădină" a lumii comuniste, puteau coexista mai multe teorii. Cum a reuşit Dej să iasă din încurcătura de a fi gazda disputei?[69]

Corneliu Mănescu: Poziţia exprimată de Dej era aceea de a se pune capăt disputelor publice, pe motiv că dăunează întregii lumi comuniste. Atunci, la Bucureşti, pe motiv că delegaţia chineză nu era condusă de Mao, că era o delegaţie obişnuită şi că nu fuseseră anunţate asemenea discuţii, Dej a avansat propunerea ca fiecare partid să-şi comunice, în mod direct, conducerii Partidului Comunist Chinez poziţia sa.

Lavinia Betea: Spuneţi că la Budapesta, când aţi primit dispoziţie să-l contactaţi pe politologul maghiar, nu ştiaţi aceste amănunte... Ce apreciere aţi dat atunci convorbirii cu interlocutorul dumneavoastră?

---

69. În 20-25 iunie 1960, la Bucureşti a avut loc Congresul al VIII-lea al PCR.

Corneliu Mănescu: Mulți ani după ce devenisem ministru de Externe mi-am dat seama de importanța ei. Între timp, în România avuseseră loc foarte multe schimbări al căror rezultat începea să se vadă. În primul rând, în 1961 a fost instalat Guvernul Maurer – fapt care, în opinia mea, reprezintă momentul când Dej a considerat că el controlează (în întregime și fără fisuri) viața politică românească. Adică îi eliminase pe cei ce veniseră de la Moscova și-i lichidase pe toți potențialii adversari din interior.

Lavinia Betea: Cine erau aceștia?

Corneliu Mănescu: Când spun adversari, nu mă gândesc neapărat la oamenii care-i voiau locul, ci la cei care puteau avea alte opinii, care puteau dezvolta curente de idei cu o anumită independență față de el. De la Pătrășcanu la foștii organizatori ai grevelor muncitorești din 1933 – Constantin Doncea sau Dumitru Petrescu-Grivița –, toți fuseseră îndepărtați. Desigur, Dej a simțit atunci că este destul de puternic pentru a face următorii pași. Vedeți, au fost multe momente pentru Dej – poate mai multe decât pentru alți oameni politici – în care putea să piardă. După război, în primii ani, politica față de sovietici trebuia dusă cu mare prudență. Înainte de sfârșitul războiului, România fusese inamic al Uniunii Sovietice – și oricând ți se aducea aminte de acest lucru. Hrușciov, chiar și Brejnev, când nu le convenea ceva în întâlnirile oficiale sovieto-române, întrebau dintr-o dată: „Ce-ați căutat, cu armatele voastre, la Odessa și la Stalingrad?". După 1952, când Dej a reușit să rămână fără echipa Ana Pauker – Luca – Teohari, care părea bine sudată, n-a putut respira prea multă vreme. Moartea lui Stalin și divergențele dintre membrii Biroului Politic din Uniunea Sovietică însemnau posibilitatea acestor divergențe și în conducerile celorlalte partide. Ceea ce s-a și văzut, la noi, în dificultățile cu Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi. Mai grav s-au prezentat aceste divergențe la Budapesta și Varșovia. Pentru Gheorghiu-Dej, convulsiile de la Budapesta din 1956 au avut un rol pozitiv. Văzând Hrușciov ceea ce se întâmplase în Ungaria și în Polonia și că se poate baza pe Dej, probabil că a încetat – el și ceilalți din conducerea sovietică – să mai agite spiritele și la București cu înlocuirea echipei de la conducere.

Lavinia Betea: Dumneavoastră ce indicii aveați că Gheorghiu-Dej vă aprecia?

Corneliu Mănescu: Nu aveam cum să simt acest lucru. Însă pentru Dej nu eram un necunoscut. Pe de o parte pentru că în calitate de fost șef DSPA – asta înseamnă Direcția Superioară Politică a Armatei – jucasem un rol destul de important în formarea noii armate, în care

multe se schimbaseră în raport cu timpurile interbelice. Probabil că şi Bodnăraş exprimase opinii favorabile despre mine. Bodnăraş, care era ministrul Armatei şi la insistenţele căruia eu acceptasem să devin militar. Bodnăraş îl invita pe Dej la manevre. În acele momente eu eram prezent, dar nu aveam discuţii cu Gheorghiu-Dej. Trebuia să fii cineva ca să porţi discuţii cu Dej. Tot ce se putea era să mă observe. Nu eram un necunoscut pentru el.

Lavinia Betea: Pot să observ, după fotografiile în care sunteţi prezentat, că în orice grup vă aflaţi – indiferent de naţionalitatea şi demnităţile celorlalţi participanţi –, sunteţi remarcat. Cu aceleaşi date biografice, dar cu locul naşterii undeva, în America, aţi fi făcut probabil o frumoasă carieră cinematografică...

Corneliu Mănescu: Unul dintre diplomaţii noştri, Valentin Lipatti, mi-a făcut un portret într-o carte ce-a apărut nu cu multă vreme în urmă, în care spune că semăn cu un actor american, Lee Marvin... Gheorghiu-Dej sigur nu urmărea asemenea efecte. Dej avusese timp să mă observe şi cât am fost ambasador la Budapesta, unde purtasem discuţiile necesare cu autorităţile maghiare atât pe linie de partid, cât şi de stat. În acest timp am contribuit la buna desfăşurare a vizitei delegaţiei conduse de Gheorghiu-Dej la Budapesta. A fost o vizită importantă. Principalul însoţitor al lui Gheorghiu-Dej la Budapesta a fost Bodnăraş.

Lavinia Betea: Dacă am consulta ziarele vremii, nu am afla mare lucru din formulele consacrate anunţării unor întâlniri politice externe. Cum a decurs, în realitate, vizita lui Gheorghiu-Dej la Budapesta în vremea când eraţi acolo ambasador?

Corneliu Mănescu: A decurs în condiţii foarte bune.

Lavinia Betea: Relaţiile dumneavoastră cu autorităţile maghiare, în calitate de ambasador român, cum erau?

Corneliu Mănescu: Cel mai bun şi mai utilizat termen de apreciere ar fi „corecte". Sigur că problema principală între noi şi ei era aceeaşi ca şi acum – Transilvania. Dar ungurii nu mergeau atunci atât de departe ca acum în problema revendicării ei. Aveau de la noi pretenţii mult mai modeste. De pildă, România să le dea mai mult gaz metan. Pe atunci exportam gaz metan în Ungaria. O cantitate mică, aproape neînsemnată în comparaţie cu ceea ce primeau de la ruşi, iar ei cereau să se mărească acea cotă. Problema care sensibiliza mai tare era că cetăţenii unguri nu primeau vize să meargă în Transilvania, să-şi vadă rudele. Puţinii care puteau veni în România se plângeau de mizeriile ce li se făceau la noi în ţară. Veneau să-şi viziteze rudele, iar miliţia nu le dădea voie să

doarmă la ele, ci la hotel. Ungurul plătea hotelul, dar tot la rudele lui, la care venise, dormea.

Lavinia Betea: Se știau aceste lucruri la nivelul conducerii de partid din România?

Corneliu Mănescu: Eu am informat tot timpul, corect, Bucureștiul despre ceea ce aflam.

Lavinia Betea: Ce mijloace de informare erau utilizate de diplomații acelui timp?

Corneliu Mănescu: Pe vremea aceea comunicam prin telegrame. Erau telegrame lungi, aproape niște stenograme, conținând discuțiile purtate de diplomații României cu demnitarii și cu persoanele cu care aveau contacte în țările unde erau trimiși. Dialogul era continuu, astfel că, în momentul în care Dej a venit în vizită oficială la Budapesta, cu acea echipă, era bine informat asupra a tot ceea ce îi preocupa pe unguri. Era pregătit și în privința lucrurilor mai neplăcute pe care le-ar fi putut afla. Și totodată pregătit să dea răspuns. Așa se face că în cursul discuțiilor, când Kádár a cerut ca numărul de vize să fie mărit, Dej, cunoscând situația, a răspuns dublând numărul de vize din acel moment. A fost cam așa: ungurii au cerut, să zicem, 50.000 de vize pe an, iar Dej a răspuns, dintr-o dată, „pot veni 100.000!". Reacția lui a produs o foarte bună impresie. A avut loc și un miting mare, la care Gheorghiu-Dej a vorbit foarte îndrăzneț pentru timpul acela, când nu se puteau aminti divergențele trecute sau prezente dintre partidele-surori. „Ne-am certat și ne-am războit secole de-a rândul! E timpul să se termine această stare de lucruri! Să încercăm să ne apropiem!" – cam așa spunea Dej.

Lavinia Betea: Îmi amintesc că până în 1989, noi învățam istoria Transilvaniei scrisă în conformitate cu principiul frăției dintre clasele asuprite din lumea întreagă. Astfel, cele trei națiuni privilegiate ale Ardealului medieval erau desemnate a fi „nobilii, sașii și secuii", minoritatea maghiară fiind substituită cu „clasa exploatatoare" a nobililor. Cât de deschise puteau fi discuțiile dumneavoastră cu oficialii unguri?

Corneliu Mănescu: Puteam discuta la acest nivel și mai cu cărțile pe față. Când am început să ne mai apropiem, i-am auzit, nu o dată, spunându-mi: „Voi ați câștigat partida și ați devenit stăpânii Transilvaniei. Ați câștigat această zonă fiindcă ați știut să vă retrageți la timp din războiul alături de nemți. Pe când ai noștri, deși li s-a oferit posibilitatea de a trece de partea Aliaților, au pierdut-o. Pierzând această șansă, acest prilej, am pierdut și Transilvania". Aceasta era judecata lor.

Lavinia Betea: Cum o primeați?

Corneliu Mănescu: Era o judecată emisă de niște oameni lucizi și nu pot spune, din punct de vedere politic, că e lipsit de valoare acest mod de a judeca lucrurile. Nu știu să spun ce s-ar fi întâmplat ulterior cu Transilvania, cum s-ar fi acceptat lucrurile la nivelul Marilor Puteri dacă ungurii nu luptau până la capăt împotriva Aliaților. Probabil că tot aici s-ar fi ajuns, având în vedere componența națională a Transilvaniei – dar se iveau alte discuții, alte posibilități. Dar ei au mers până la capăt și până în ultimul moment cu marii învinși – naziștii. Iar politicienii cu care stăteam eu de vorbă îi reproșau primului lor ministru de atunci că a scăpat acest prilej care se ivește o dată în istoria unei națiuni.

Lavinia Betea: Au valorificat, în schimb, foarte bine prilejurile oferite de „perestroika" lui Gorbaciov. Îmi amintesc că într-o excursie pe care-am făcut-o cu clasa mea de liceeni la Budapesta, la începutul deceniului opt, constatam că între noi și ei – în privința bunăstării – nu prea erau diferențe. Acum însă...

Corneliu Mănescu: Vedeți, există un dicton de mare valoare politică: „nu te scalzi de două ori în același fluviu"... În deceniul nouă ei au început să lucreze, chiar au presat și au făcut foarte bine. Deschiderea granițelor spre Austria s-a făcut nu cu acordul și nu spre plăcerea sovieticilor. În timp ce noi aveam asemenea poziții în deceniul șapte și ne situam în avans față de celelalte țări din lagărul socialist, în deceniul nouă am pierdut ceea ce câștigasem greu atunci. Când eram ambasador la Budapesta – loc care, din punct de vedere diplomatic, repet, se situa în zonele dificile – totul era înghețat. Toate posibilele dispute erau sub controlul autorităților de stat, ministerelor de interne, armatelor din ambele țări. Disputele istorice nu-și aveau locul. Acum, după destrămarea Imperiului Sovietic, toate acele divergențe au erupt, dovadă că țările din fosta URSS, din Iugoslavia se confruntă cu mari conflicte generate de problema naționalităților. Cine-ar fi crezut atunci că problemele Bisericii vor începe să atragă atenția? Cine se gândea că patriarhul Bisericii Ortodoxe ar putea adresa un protest Guvernului român, cum că Biserica pe care o reprezintă nu este considerată Biserică națională?

Lavinia Betea: Raporturile religie-politică sunt foarte discutate în zilele noastre, când se pune chestiunea identității spațiului european și a apartenenței diferitelor țări la organismele internaționale ce definesc continentul. O întrebare cu care se confruntă europenii din statele postcomuniste ce visează apartenența la Comunitatea Europeană și la NATO este unde se termină Europa? Un politolog celebru, Samuel Huntington, răspunde că Europa se termină acolo unde sfârșește creștinătatea occidentală și încep ortodoxia și islamul. Acest limes – afirmă

el – datează de la divizarea Imperiului Roman în secolul al IV-lea şi de la crearea Sfântului Imperiu Roman în secolul al X-lea. Dacă urmărim pe hartă, începând din nord, linia se întinde de-a lungul a ceea ce sunt acum frontierele Finlandei, Rusiei şi ale statelor baltice, prin Belarus, Ucraina şi România – „separând Transilvania cu populaţia ei maghiară catolică de restul ţării" – şi prin fosta Iugoslavie, de-a lungul frontierei ce separă Croaţia şi Slovenia de celelalte republici[70]. Această frontieră, demarcată de religie, este considerată de mulţi politicieni din Vest graniţa politică şi economică a Europei şi a Occidentului...

Corneliu Mănescu: Aceşti politicieni trec cu vederea un amănunt esenţial când vorbesc despre o linie de demarcaţie ce separă Transilvania de Vechiul Regat. Iau în calcul populaţia de religie catolică din Transilvania, ungurii, dar omit majoritatea populaţiei transilvănene, care este alcătuită din români ortodocşi. Când s-au stabilit frontierele naţionale din Europa, la sfârşitul primului război mondial, s-a avut în vedere un principiu mai modern decât cel al religiei, principiul naţionalităţilor majoritare. Teritoriile au fost integrate între garniţele unui stat sau altul – mă refer la acele teritorii disputate – în funcţie de naţionalitatea majorităţii populaţiei care le locuia. Acesta a fost principiul ce a stat la bazele formării României Mari, principiu susţinut la Conferinţa de pace de la Paris de către puterile învingătoare în primul război mondial.

Lavinia Betea: Din păcate, în cărţile noastre de istorie, rolul diplomaţiei şi al tratativelor duse de învingători la finele unei conflagraţii aproape că este omis. România Mare este prezentată ca rezultat aproape exclusiv al voinţei de unire a românilor din toate provinciile. S-a creat o istorie oficială, paralelă celei reale, în care a fost supraestimat rolul mulţimilor şi al „fruntaşilor Unirii". Cât despre rolul religiei în istorie, dacă se amintea ceva, referirile trimiteau la epoca lui Ştefan cel Mare... În ceea ce priveşte Transilvania, în conformitate cu respectarea principiului „internaţionalismului proletar", relaţiile istorie-religie erau atât de confuz prezentate, încât acum, dacă recitesc anumiţi istorici consacraţi ai epocii precedente, am sentimentul că istoriile lor premiate şi tipărite în zeci de mii de exemplare sunt lipsite de orice valoare. Cu referire la Transilvania şi la cele două mari religii tradiţionale – ortodoxia şi catolicismul –, Huntington şi alţii care-i preiau afirmaţiile omit că tot mai mulţi contemporani ai noştri din aceste zone devin practicanţi activi ai cultelor neoprotestante.

---

70. S.P. Huntington, *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, Ed. Antet, Bucureşti, 1998, pp. 231-232.

Corneliu Mănescu: Am avut prilejul să mă exprim în această privinţă pe un post de televiziune, unde am amintit că vestita declaraţie a lui Malraux că secolul XXI va fi un secol religios sau nu va fi deloc nu reprezintă o perspectivă care să te liniştească. Fiindcă religiile, în decursul a două mii de ani de când suntem aici, au fost în numeroase rânduri prilej de război pentru oameni. De multe ori au trebuit să treacă zeci de ani până când conflictele generate de ele să se stingă. Nu cred că religiile vor rezolva toate problemele mari ale omenirii. Cum ar fi, spre exemplu, bunăstarea ei. Totuşi, religiile au ceva de excelenţă în construcţia lor. Toate pornesc de la credinţa în ceva divin, atotcuprinzător şi atotstăpânitor, fie că-i zic Dumnezeu, Allah sau Buddha. Totuşi, între o religie şi alta sunt diferenţe ce nu pot fi înlăturate. Aceste particularităţi au şi efecte politice care nu mai pot fi rezolvate cu Biblia sau altă carte sfântă în mână.

Lavinia Betea: Afirmaţiile făcute nu cuprind indicii despre credinţa sau necredinţa dumneavoastră....

Corneliu Mănescu: M-am născut ortodox. Bunicul meu, după cum v-am spus, era preot ortodox. Nu sunt practicant al vreunei religii. Sunt însă plin de respect faţă de orice credinţă religioasă. Cu cât sărăcesc mai mult, cu cât nedreptăţile cresc, oamenii se apropie mai mult de Dumnezeu. Poate că în tinereţe îmi trecea prin cap că ar conţine adevăr afirmaţia că „religia e opiumul popoarelor", că e un antidot pentru a ţine oamenii în stare de linişte şi lipsă de reacţie, dar acum nu mai cred aşa.

Lavinia Betea: Cum aţi fost retras de la Budapesta şi promovat ministru de Externe al României?

Corneliu Mănescu: În martie, în timpul unei recepţii la Ambasada României, pe la 10-11 noaptea, am primit ordin să mă deplasez imediat la Bucureşti. Aveam la recepţie, ca invitat, pe primul adjunct al ministrului de Externe al Ungariei, Peter János, episcop catolic, devenit ulterior ministru de Externe. I-am spus: „Trebuie să plec". „Pentru ce, cum?" – a întrebat el. „Nu ştiu nici eu nimic", i-am răspuns. M-am retras, am lăsat toată recepţia în toi, am urcat într-o maşină, am ajuns cu ea la graniţă. La Oradea mă aştepta un avion ce-a făcut şi o escală la Craiova. M-am dus direct la sediul Comitetului Central, aşa cum mi se ceruse, dar am ajuns ceva mai târziu, după ce începuse şedinţa. Am aşteptat 15-20 de minute, după care s-au deschis uşile. Dej a ieşit ca de obicei, în faţă, cu celebra lui ţinută de pantaloni gri şi o vestă neagră cu nasturi. S-a uitat la mine şi le-a spus celorlalţi: „Cine-a spus că-i prea tânăr? Uite ce păr alb are!". Nimeni n-a scos o vorbă. După care Dej

m-a chemat şi pe mine în biroul lui şi a spus: „Să ştii că noi am hotărât ca tu să fii ministru de Externe!". I-am mulţumit şi i-am spus că sunt convins că a avut mână bună în desemnarea oamenilor în posturi importante, dar în ceea ce mă priveşte, poate că nu voi fi în stare s-o scot bine la capăt. „Lasă, măi, că noi cunoaştem cine eşti! Să ştii că nu te-am dat la Externe caăia să te trimită la Budapesta, unde puteai uşor să-ţi frângi gâtul." Atâta ştiu referitor la numirea mea. Nu cunosc cum a luat decizia.

Lavinia Betea: În amintirile povestite de Paul Sfetcu, cel care-a fost şeful de cabinet al lui Gheorghiu-Dej în ultima perioadă a vieţii sale, este relatat şi acest episod soldat cu numirea dumneavoastră în funcţia de ministru de Externe al României. Conform relatărilor sale, Gheorghiu-Dej a ales între dumneavoastră şi George Macovescu, care, nu cu multă vreme în urmă, fusese numit adjunct în Ministerul Afacerilor Externe. Aprobarea numirii sale în această funcţie întâmpinase anumite dificultăţi din cauză că din referatul de cadre reieşea că Macovescu lucrase în Ministerul Propagandei în timpul regimului Antonescu.

Corneliu Mănescu: George Macovescu a ajuns până la urmă ministru de Externe – el m-a înlocuit –, dar tot nu a lucrat loial.

Lavinia Betea: Trebuie să vă spun că şeful de cabinet al lui Dej avea o mare simpatie pentru dumneavoastră din timpul în care lucrase în cadrul Armatei. Când am pregătit pentru editare amintirile sale, mărturisesc că relatarea ce-o face cu privire la chemarea dumneavoastră intempestivă de la Budapesta mi s-a părut aproape neverosimilă. Mă refer la situaţia de a fi fost chemat cu câteva ceasuri înainte de a fi supusă aprobării Biroului Politic numirea dumneavoastră[71]. Cum se putea să fiţi pur şi simplu chemat de urgenţă în ţară – fără să ştiţi de ce –, iar la sosire să vi se aducă la cunoştinţă că aţi devenit ministru de Externe?

Corneliu Mănescu: După cum se vede, coincid amintirile noastre. Gheorghiu-Dej mi-a mai spus, după ce am intrat în cabinetul său, să nu vorbesc cu nimeni despre funcţia ce mi se încredinţase. Am vorbit despre cele întâmplate doar cu fratele şi cu socrul meu. Cu excepţia membrilor Biroului Politic, nimeni nu ştia nimic. Îmi amintesc că am participat la şedinţa Marii Adunări Naţionale ce-a urmat, unde am stat alături de ambasadori, că m-am întâlnit cu mulţi funcţionari din Ministerul Afacerilor Externe care mă invitau să trec pe la ei înainte de a pleca la Budapesta.

---

71. P. Sfetcu, *op. cit.*, pp. 205-207.

Lavinia Betea: Președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale era atunci Ion Gheorghe Maurer, care, probabil, la fel ca și dumneavoastră, păstra secretul de puțini cunoscut că el va fi viitorul prim-ministru al României. N-ați aflat, între timp, dacă nu cumva Maurer vă propusese pentru această funcție în guvernul ce urma să-l conducă? El însuși fusese ministru al Afacerilor Externe în perioada 1957-1958.

Corneliu Mănescu: Maurer? Nu. Guvernul era condus de el, dar nu el mă propusese. Mai târziu am aflat că nici măcar nu fusese de acord cu mine.

Lavinia Betea: Când ați aflat asta?

Corneliu Mănescu: Mult după ce intrasem în funcție. Din când în când jucam tenis cu el. Atunci mi-a spus: „Eu nu te cunoșteam; pentru mine erai un general și atât". Probabil că mă văzuse în timpul unor manevre militare în această calitate. Mă știa și din corespondența trimisă de la Budapesta în calitate de ambasador.

Lavinia Betea: Dar despre reacția celorlalți apropiați ai lui Gheorghiu-Dej față de numirea dumneavoastră ce-ați aflat?

Corneliu Mănescu: Știu că Drăghici nu m-a privit cu ochi buni. Și nici Leontin Sălăjan.

Lavinia Betea: Nicolae Ceaușescu cum vă privea?

Corneliu Mănescu: Nu știu ce gândea atunci. N-am simțit. Mult, mult mai târziu, când ajunsese la putere, mă trezesc că Ceaușescu îmi spune: „Ce, tu crezi că ajungeai ministru de Externe dacă nu te sprijineam eu?".

Lavinia Betea: Cine fusese ministru al Afacerilor Externe înaintea dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Avram Bunaciu fusese înaintea mea.

Lavinia Betea: Deși Avram Bunaciu s-a născut în județul Arad, localitatea Gurba, puține lucruri am putut afla despre el. Știu că era de meserie avocat și că el l-a înlocuit pe Lucrețiu Pătrășcanu, în februarie 1948, în funcția de ministru al Justiției. A preluat totodată mandatul de deputat de Arad al predecesorului său, după arestarea acestuia. De ce n-a mai fost considerat bun în Ministerul de Externe?

Corneliu Mănescu: Nu știu de ce l-au schimbat din funcția de ministru al Justiției. Și nu știu de ce l-am înlocuit eu la Externe. Ulterior am aflat că în cea mai mare parte a timpului lipsea de la lucru. Fusese bolnav sau dezinteresat... Nu cunosc. În timpul în care el lipsea, ministerul era condus de subalternii lui și de secția de relații internaționale a Comitetului Central. Șefa acestei secții era Ghizela Vass. Omul cu care lucra ea

în Ministerul Afacerilor Externe – unde, de altfel, toți erau subalternii ei – se numea Aurel Mălnășan.

Lavinia Betea: Despre el știu câte ceva din lectura unei stenograme a unei ședințe a Biroului Politic, unde și-a prezentat raportul de încheiere a misiunii ce-o primise la Budapesta în timpul revoluției din 1956. Fusese trimis acolo împreună cu Valter Roman[72].

Corneliu Mănescu: Această relație îmi amintește câte ceva despre un timp mai recent. La un moment dat, fiul lui Valter Roman a propus pentru soluționarea crizei din Kosovo o întâlnire la Timișoara între trei lideri social-democrați din Europa și Rugova. Asta mi-a adus aminte nu că istoria se repetă, ci că există niște tresăriri din trecut. Ceea ce propunea Petre Roman amintea de schema cu Imre Nagy. Cum a fost acesta convins să părăsească Ambasada Iugoslaviei, să vină la București, unde a fost tratat de sovietici ca prizonier și dus în URSS, de unde a mai revenit în Ungaria doar pentru a fi spânzurat. Rolul lui Valter Roman, care lucrase la Comintern cu Imre Nagy, a fost mare atunci. Ascultând propunerea fiului său, mi-am zis că e bun proverbul „ce naște din pisică, șoareci mănâncă" sau „așchia nu sare departe de trunchi"...

Lavinia Betea: După 1990, la Budapesta a fost înființat un institut ce studiază evenimentele din 1956. Din păcate, cooperarea lor cu istoricii români specializați în această epocă este redusă. În percepția publică românească a fost difuzată opinia conform căreia Imre Nagy și tovarășii săi au fost „atrași" în România de către Gheorghiu-Dej, prin intermediul lui Valter Roman, după care au fost predați sovieticilor. Cine citește mai mult, află însă că la Snagov, unde au fost ținuți până la adoptarea unei hotărâri în legătură cu soarta lor – evident, de către sovietici și autoritățile maghiare –, ostatecii erau supravegheați îndeaproape prin intermediul trimișilor unguri. Documentele de arhivă atestă că, la un moment dat, a venit de la Budapesta un anume Gyula Kállay, membru al Guvernului Kádár, ca să se „informeze" și „să găsească o rezolvare problemei Nagy". În raportul ce-l face la Budapesta, Kállay acuză condițiile „indecent de luxoase" în care sunt ținuți politicienii maghiari și familiile lor în România. Croitorii români au lucrat pentru ei mult, le-au făcut haine, paltoane și costume, chiar și haine de blană; ungurii au prea multe portocale și banane la dispoziție[73]... Sigur că acestea sunt amănunte ce pun în evidență ridicolul anumitor situații.

---

72. Stenograma ședinței din 2.11.1956 cu tov. Aurel Mălnășan și Valter Roman, în *Sfera Politicii*, nr. 43/1996, pp. 32-35.
73. C. Duplan, V. Giret, *op. cit.*, vol. II, p. 212.

Corneliu Mănescu: Scot însă în evidenţă ceea ce spuneaţi: România a fost locul unde s-a decis aducerea lor. În ultimii zece ani citesc mai puţin. În schimb este o plăcere diversitatea programelor politice pe care le poţi urmări la televizor. Am văzut câteva emisiuni la care au participat şi istorici, despre cele întâmplate în 1956, la Budapesta. Sunt surprins că în acest timp când se poate spune adevărul, anumite lucruri sunt puţin scoase în evidenţă. Adevărul supără, se crede. Dacă, înainte, supărarea putea să-i cuprindă pe sovietici, acum se procedează la fel cu gândul la America şi Occident. Adevărul este că ungurii au contat pe sprijinul americanilor şi al ţărilor din Europa Occidentală. Emisiunile difuzate de aceştia în perioada respectivă îi îndreptăţeau să aştepte acest ajutor. Dar s-au suprapus alte evenimente, mai aproape de interesele acestora.

Lavinia Betea: Naţionalizarea Canalului de Suez de către Egipt[74]...

Corneliu Mănescu: Da, aceasta este. Urmată de intervenţia trupelor franceze şi britanice împotriva Egiptului. Alături de ele a participat şi Israelul. Iar sovieticii şi americanii au fost de aceeaşi părere. Au protestat împotriva intervenţiei franco-britanice.

Lavinia Betea: Să ne întoarcem la numirea dumneavoastră ca ministru de Externe. Ce-a urmat?

Corneliu Mănescu: Imediat după şedinţa în care s-a anunţat că în locul Prezidiului Marii Adunări Naţionale se instituia Consiliul de Stat, al cărui preşedinte era Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar ca preşedinte al Consiliului de Miniştri a fost numit Ion Gheorghe Maurer, în noua componenţă a guvernului fiind anunţat public şi eu, m-am dus direct la minister. Acolo erau Ghizela Vass, Avram Bunaciu şi adjuncţii acestuia, Vasile Dumitrescu, Aurel Mălnăşan şi Eduart Mezincescu. Ştiind mai multe decât mine despre situaţia lui Bunaciu, se aşteptaseră să fie schimbat. Fiecare crezuse că poate fi urmaşul lui. Am văzut cum numirea mea îi surprinsese în totalitate. Fiind militar, ei aveau o anumită rezervă, care ar putea fi exprimată cam aşa: „Ăsta vine şi pune şaua pe noi". Momentul a trecut însă repede.

74. Canalul de Suez a fost naţionalizat în 26 iulie 1956.

Capitolul IV

„Noul curs" al politicii externe românești

Lavinia Betea: Să lucrezi în Ministerul de Externe părea un privilegiu, în primul rând pe temeiul posibilității de a călători în lumea întreagă. Aceasta era reprezentarea ce-o puteai avea ca un cetățean român lipsit de pașaport. Care erau, de fapt, posibilitățile de mișcare ale diplomației românești în 1961, anul în care ați fost numit public ministrul Afacerilor Externe?

Corneliu Mănescu: Nu existau relații cu alte state decât cu cele din lagărul socialist. Și aceste relații erau marcate de schisma sovieto-chineză. Când mă uit la anumite emisiuni de la televizor care prezintă ce se întâmplă cu Iugoslavia și aud mulți politicieni români că declară că se gândesc la reconstrucția Iugoslaviei – unii chiar calculează cu ce ne-am alege dintr-un posibil nou „plan Marshall" –, nu pot să nu observ inconștiența cu care vorbesc. Nimeni nu se gândește – sau cel puțin eu n-am auzit pe nimeni declarând aceasta – cât de greu este să refaci relațiile în ansamblul și profunzimea lor. Nu am în vedere neapărat relațiile economice, de infrastructură, ci relațiile umane, culturale.

Lavinia Betea: Vedeți, politicienii care fac asemenea afirmații vin cu anumite teorii moștenite din cursurile de socialism științific din care-au fost examinați cu toții, indiferent că au calificări de ingineri, profesori sau doctori. Acolo învățam despre prestigiul României pe plan internațional și poziția de lider mondial a lui Ceaușescu. Întâmplător, am consultat unul dintre manualele de istorie contemporană a României pentru liceu, tipărit în deceniul nouă. Nici măcar nu scrie când s-a constituit CAER-ul și ce rol a avut[75].

Corneliu Mănescu: Cu atât mai puțin, cred, despre „războiul rece" și efectele sale în plan diplomatic pentru țările din blocul sovieticilor.

---

75. A. Petric, Gh.I. Ioniță, *Istoria contemporană a României*, manual pentru clasa a X-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985.

Lavinia Betea: Este interesant acum de urmărit faptul că anumite teorii sau evenimente au avut cauze de mare amplitudine şi lungă durată. Bunăoară, în 1947, revista *Foreign Affaires* a publicat un articol intitulat „Containment" („Îndiguire"). Semnatarul său, G. Kennan, fost diplomat la Moscova, propunea ca „elementul principal al întregii politici americane faţă de Uniunea Sovietică să fie o îndiguire pe termen lung, răbdătoare dar fermă şi urmărind cu atenţie tendinţele expansioniste ale Rusiei, în vederea punerii în opoziţie faţă de ruşi a unei contraforţe inalterabile în orice punct în care îşi vor arăta semnele voinţei de a încălca interesele unei lumi paşnice şi stabile"[76]. Au trebuit să treacă mulţi ani până când America să adopte alte poziţii faţă de sovietici şi ţările intrate în sfera lor de influenţă.

Corneliu Mănescu: Înainte de al doilea război mondial, Uniunea Sovietică, în calitatea sa de stat unic cu un asemenea regim, se afla într-o mare izolare. V-am povestit că noi nu ştiam mare lucru despre ce se întâmpla acolo, iar în condiţii de război, când am ajuns la Odessa şi în Transnistria, nu prea puteai aprecia starea de fapt. După război, Stalin a impus aceeaşi stare de izolare statelor în care au intrat armatele sale, în convenţie cu tratatele internaţionale. Politica externă este însă o consecinţă a politicilor economice şi a celor militare. Şi invers. Ea nu poate fi departajată de ele. Dacă înainte de instaurarea socialismului în Uniunea Sovietică se spunea că existase un singur tip de economie, economia de piaţă, după 1917 se acceptă două sisteme economice – cel socialist şi cel capitalist. După al doilea război mondial ele funcţionau în paralel, prin mecanisme suprastatale, economice şi militare, care protejau existenţa fiecăruia. De o parte CAER şi Tratatul de la Varşovia, de cealaltă parte NATO şi Piaţa Comună.

Lavinia Betea: Sovieticii au transformat ţările în care şi-au instaurat regimul mai întâi cu armatele, apoi cu ajutorul unor mecanisme economice şi abia în cele din urmă şi-au impus regimul politic. Mecanismele economice prin care s-au infiltrat în economia României şi a celorlalte state-satelit au decurs din înţelegerile între Puterile Aliate.

Corneliu Mănescu: Da, la Conferinţa de la Potsdam, Marea Britanie şi America au renunţat, în favoarea Uniunii Sovietice, la drepturile lor la reparaţii asupra bunurilor germane şi italiene din Europa Centrală şi Orientală. Astfel s-au constituit sovromurile, întreprinderi mixte sovieto-române sau sovieto-bulgare. În ele, 50% era partea sovietică constituită

76. P. Boniface, *Relaţiile Est-Vest, 1945-1991*, Institutul European, Iaşi, 1998, p. 13.

din aceste prăzi de război ale învingătorilor. Au mai adăugat și firmele franceze sau belgiene de pe teritoriile acestor țări ce fuseseră confiscate în timpul războiului de către germani, au trimis consilieri și specialiști sovietici, uneori ceva tehnologie. De cealaltă parte era proprietatea națiunii respective – solul, subsolul, forța de muncă, mijloacele financiare. Astfel, Uniunea Sovietică a ajuns cel mai mare proprietar din România, Ungaria sau Bulgaria, deoarece aceste sovromuri au înghițit ramurile economice principale. Și atunci, normal ar fi să te întrebi ce fel de relații externe poți avea ca țară atunci când, de fapt, nu poți avea o libertate economică de mișcare? Despre aceste lucruri nu s-a putut vorbi decât după moartea lui Stalin, când s-a semnat un acord sovieto-român privind vânzarea și predarea către România a cotei de participare sovietice din sovromuri.

Lavinia Betea: Teoria plusprodusului însușit de clasa exploatatoare, emisă de Marx, putea fi cu ușurință exemplificată prin politica economică practicată de sovietici în anii de după război.

Corneliu Mănescu: Pe de o parte, economia românească era controlată astfel din interior de către sovietici, iar pe de altă parte, prin crearea în 1949 a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, din exterior. Nu puteai avea alte relații economice – și, implicit, culturale sau politice – decât cu țările membre CAER.

Lavinia Betea: Nici măcar aici nu erau toate țările socialiste. Iugoslavia, China nu făceau parte din CAER, iar Mongolia, Albania, R.D. Germană, Cuba au aderat ulterior. Moartea lui Stalin și politica de destindere inițiată de Hrușciov au creat însă alte posibilități de manevră în relațiile cu alte țări.

Corneliu Mănescu: Da, în 1955, pare-mi-se, Hrușciov și-a manifestat dorința de destindere a relațiilor cu Occidentul. În același timp, a încercat să-și consolideze controlul asupra teritoriilor în care URSS și-a impus stăpânirea după război, încadrând acest control în noi forme legale. Astfel a luat ființă alianța militară cunoscută sub numele de Tratatul de la Varșovia. Statele semnatare nu puteau ieși de sub controlul Uniunii Sovietice datorită statutului acestui tratat.

Lavinia Betea: Conform statutului, cele opt state semnatare ale Tratatului de la Varșovia[77] se angajau să-și supună armatele naționale unei conduceri militare unice (art. 5) și erau de acord cu înființarea unui comitet politic consultativ (art. 6). Consultările urmau să fie convocate în toate chestiunile internaționale majore (art. 3). În cazul unui atac în

77. În 11-14 mai a fost încheiat Tratatul de la Varșovia de către URSS, Polonia, Cehoslovacia, R.D. Germană, Ungaria, România, Bulgaria, Albania.

Europa împotriva uneia sau mai multora dintre semnatarele tratatului, era prevăzută acordarea de ajutor militar (art. 4)[78].

Corneliu Mănescu: Este bine că ați citat aceste amănunte. De ele se vor prevala sovieticii în intervențiile din Ungaria în 1956 sau în Cehoslovacia în 1968. Românii însă, spre deosebire de alte țări semnatare ale Tratatului de la Varșovia, și-au păstrat o anumită independență militară. Bunăoară, pe teritoriul României n-au mai fost admise, după 1958, manevre militare ale unor armate străine. Românii n-au fost de acord nici să participe la manevre militare în alte țări – motivau prin faptul că trebuie adoptată o lege de către Marea Adunare Națională pentru aceste mișcări. S-a redus serviciul militar, au fost reduse cheltuielile pentru înarmare.

Lavinia Betea: Din nou, câteva „amănunte" ce-au lipsit din cunoștințele noastre de istorie. Imediat după semnarea Tatatului de la Varșovia, URSS parafează, împreună cu Austria, Marea Britanie, SUA și Franța, „Tratatul de stat referitor la reabilitarea Austriei democratice și independente"[79].

Corneliu Mănescu: Actul prin care Gheorghiu-Dej a putut pune problema retragerii trupelor sovietice din România. Prin acest tratat, Uniunea Sovietică se angaja să-și retragă trupele din Austria până la sfârșitul anului 1955, iar Austria să nu semneze nici o uniune politică sau economică cu Germania Federală. Venise un timp în care trebuiau rediscutate stările statornicite după război. Încep vizitele lui Hrușciov peste hotare. Ar fi fost imposibil să ți-l imaginezi pe Stalin călătorind. În 1959 însă, Nixon, care era vicepreședinte al Statelor Unite, a făcut o vizită în URSS. La rândul său, Hrușciov a participat, în același an, la sesiunea ONU, după care a făcut o călătorie prin America.

Lavinia Betea: Celebra participare când, deranjat de un delegat care critica „politica neocolonialistă" a Uniunii Sovietice, a bătut cu pantoful în tribună. Am citit interviul acordat în 1989 de un membru al acelei delegații sovietice care, peste ani, aprecia că gestul imprevizibil al lui Hrușciov i-a adus multă popularitate în rândul americanilor. Pretutindeni a fost primit cu ovații[80]. Să revenim la România anului 1961 și la situația cu care vă confruntați atunci ca nou ministru al Afacerilor Externe.

Corneliu Mănescu: Pentru noi, după 15 ani de la terminarea războiului, situația se prezenta destul de trist, în sensul că nu aveam nici

78. J.-F. Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, Iași, 1998, p. 136.

79. Tratatul s-a semnat la Viena, la 15 mai 1955.

80. G.V. Ivanova (coord.), *Pensionarii puterii*, Polirom, Iași, 1998, p. 164.

măcar acorduri culturale cu Franța, o țară de care istoria culturii și civilizației românești era puternic legată.

Lavinia Betea: În notițele mele referitoare la 1961 se găsește și sinteza unor știri de la începutul verii anului 1961, prin care *Scânteia* anunță că s-au constituit grupuri parlamentare române pentru relații de prietenie România – Franța, România – Anglia, România – Italia și România – Belgia[81]. Acordul cultural cu Franța cum a fost refăcut?

Corneliu Mănescu: Prin întâlnirea mea cu Couve de Murville, unul dintre apropiații generalului de Gaulle, mulți ani ministru de Externe și prim-ministru al Franței. Ne-am întâlnit la ONU în calitatea ce-o aveam amândoi de miniștri de Externe. Am discutat și m-a invitat ca la întoarcerea spre casă să mă opresc la Paris. Acolo am semnat acordul cultural cu Franța. Cum spuneam, relații culturale sau economice nu mai aveam cu nici o altă țară a Europei, cu excepția țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia. Ca să le refacem, am stins problemele litigioase, divergențele, contencioasele ce le aveam cu țările Europei Occidentale și ale Americii, divergențe apărute în mare parte datorită schimbărilor de regim politic din România și măsurilor ce-au decurs din aceasta.

Lavinia Betea: Vă referiți, desigur, la naționalizarea mijloacelor de producție aflate în proprietatea unor oameni de afaceri străini sau a altor state și care au fost confiscate, fără despăgubiri, de statul român în 1948. Cum ați procedat pentru a aplana aceste divergențe? În mod cert, nimic nu mai putea fi scos de sub incidența legii naționalizării.

Corneliu Mănescu: Mi-am propus de la început să procedez după cum cred eu că e mai bine atunci când aveam discuții pe această temă. Am abordat treptat asemenea probleme ce trenau de ani de zile și pe parcurs le-am rezolvat în mare măsură. Spre exemplu, problema arieratelor financiare de care ați amintit, problema datoriilor ce le aveam în urma confiscărilor făcute prin naționalizare. De pe urma guvernărilor interbelice rămăseseră fel de fel de valori, bunuri, împrumuturi. Unele dintre acestea erau proprietatea unor cetățeni străini sau români ce se aflau în străinătate și care le considerau pierdute pentru totdeauna. „Au venit comuniștii la putere, ei nu mai respectă nimic" – era sloganul cu care începeau caracterizările negative despre regimul nostru în străinătate. Era adevărat. Tot atât de adevărat ca și realitatea că nici relații normale nu mai puteam avea cu țările occidentale în acești termeni.

Lavinia Betea: Ce-ați putut face?

---

81. Colecția ziarului *Scânteia* din mai-iunie 1961.

Corneliu Mănescu: Am luat pe rând aceste probleme nerezolvate și, cu excepția Suediei, le-am închis pe toate. Am făcut-o într-un moment când nimeni nu mai credea că va obține ceva de la comuniști. Prin urmare, oamenii erau mulțumiți psihologic dacă primeau câte ceva, de vreme ce se obișnuiseră cu gândul că nu vor mai vedea nimic. Noi tratam cu guvernele țărilor respective, le dădeam niște sume forfetare și ele le împărțeau cetățenilor lor după cum credeau de cuviință.

Lavinia Betea: Cum de nu s-a făcut același lucru cu Suedia – care, iată, acum cere împrumuturile făcute în perioada interbelică României guvernate de național-țărăniști?

Corneliu Mănescu: Am ajuns prea târziu. Tratativele cu suedezii erau nu numai în curs de desfacere, dar și terminate. Se terminaseră în sensul că ei ceruseră o sumă foarte mare, împrumutată în vremea Guvernului PNȚ, și dobânzile aferente. Reprezentanții noștri de la Ministerul de Finanțe n-au fost de acord cu ea. N-aș putea spune că relațiile noastre de atunci cu suedezii au fost proaste. Dimpotrivă. Șoseaua care traversează România de la nord la sud e făcută de suedezi. Pentru că existau aceste relații, s-a convenit ca din exportul românesc făcut cu Suedia să se rețină o cotă – era vorba de 5% – până la stingerea litigiului. Nu s-a ajuns la rezolvare definitivă și așa se face că suedezii pretind azi sume fabuloase, pentru că la banii luați cu împrumut s-au adăugat dobânzi și răsdobânzi. Aceasta a fost o acțiune pe care Guvernul Maurer a rezolvat-o așa cum am spus și care s-a soldat cu posibilitatea de a avea relații cu țările occidentale.

Lavinia Betea: Ați devenit ministru de Externe al României într-un moment tensionat al relațiilor dintre țările comuniste. Pe de o parte, schisma declarată dintre cele două superputeri ale lagărului socialist. Pe de altă parte, Marea Putere în orbita căreia gravita România intenționa să supună unui strict control de natură economică și militară țările membre ale Tratatului de la Varșovia. În „desfășurătorul" meu sunt niște date însemnate. Una dintre ele se referă la conferința celor 81 de partide comuniste de la Moscova, din noiembrie 1960[82], când delegația chineză își manifestă deschis dezacordul față de politica lui Hrușciov. Ați fost acolo?

Corneliu Mănescu: Da, am fost. Încă o dată însă, subliniez diferența dintre judecata ce-o poți face acum asupra acelor evenimente peste care s-a așternut timpul și impresiile avute în vremea derulării faptelor.

---

82. Conferința a avut loc în perioada 10 noiembrie – 1 decembrie 1960.

Atunci nu cunoșteam, în mod clar, ce se întâmplă. În iarna anului 1960, la Moscova, sovieticii au început să-i critice pe albanezi. Delegația albaneză a plecat trântind ușa. În apărarea lor a venit președintele delegației chineze, premierul Zhou Enlai. Din acest gest puteai înțelege că se manifesta o poziție civilizată: cum să judeci pe cineva care nu e de față? Era însă un gest politic, cu alte semnificații. Adică voi, sovieticii, nu mai puteți dicta și nu vă mai puteți impune voința tuturor, fără drept de apel.

Lavinia Betea: Desigur că nu oricine îl putea face. Împotriva unei Mari Puteri trebuia cineva de dimensiuni asemănătoare.

Corneliu Mănescu: Sigur că după 1990 am putut să mă informez și să aflu că schisma sovieto-chineză s-a produs încă din 1959. Mao nu fusese stalinist, dar după moartea lui Stalin, când Hrușciov îl critica pe predecesorul său, i-a luat apărarea. La întâlnirile de nivel înalt dintre chinezi și sovietici – al căror conținut n-a fost, desigur, făcut public în acel timp – chinezii și-au manifestat nemulțumirea în legătură cu anularea de către Moscova a unui acord de cooperare nucleară încheiat cu ei în 1957. Îi nemulțumeau, de asemenea, ajutorul economic acordat de URSS Indiei, cu care China avea vechi rivalități, și legăturile pe care Hrușciov începea să le înfiripe cu „lagărul imperialist", în special cu America.

Lavinia Betea: De la întâlnirile pe care Stalin le avusese cu președintele american F.D. Roosevelt și cu primul-ministru britanic W. Churchill la finele celui de-al doilea război mondial, între sovietici și reprezentanții puterilor occidentale și americane nu mai existaseră contacte. Mai mult decât atât, declanșarea „războiului rece" instituie între URSS și SUA ceea ce politologii vor numi un „joc cu scor nul" – în care, conform opiniei filosofului R. Aron, funcționa principiul „război improbabil, pace imposibilă"[83].

Corneliu Mănescu: În această lume, definită de Churchill ca despărțită de „cortine de fier" și în care noi și celelalte țări din lagărul socialist ne comportaserăm în conformitate cu „doctrina Jdanov", Hrușciov a venit cu principiul coexistenței pașnice între cele două sisteme politice – comunismul și capitalismul. Mao s-a repezit să critice „iluziile" lui Hrușciov cum că cele două sisteme ar putea conviețui pașnic. Repet, toate aceste lucruri s-au limpezit după ce-a trecut un anumit număr de ani, care pot fi măsurați cu zecile. Atunci probabil că nici Hrușciov nu părea suficient de decis asupra intențiilor sale sau poate nici măcar

83. R. Aron, *Lupta de clasă. Noi prelegeri despre societățile industriale*, Polirom, Iași, 1999.

pentru el nu erau clare. Afirm aceasta deoarece când urmăresc retrospectiv acţiunile lui Hruşciov, după criticile chineze, reiese că voia să le infirme şi să se împace cu ei. Aşa se explică de ce a provocat eşecul Conferinţei de la Paris din 1960, dând la iveală, în mod public, afacerea cu un avion american de spionaj doborât cu puţină vreme în urmă deasupra Uniunii Sovietice. Pentru a dovedi şi mai bine că nu este prietenul americanilor, a decis în 1960 să sprijine regimul Fidel Castro instituit în Cuba în urma alungării dictatorului Batista, a stabilit relaţii diplomatice între Havana şi Moscova, iar după suspendarea importului de zahăr din Cuba de către americani, i-a ameninţat pe aceştia în modul cel mai direct.

Lavinia Betea: Probabil că linia politică adoptată de Hruşciov după moartea lui Stalin, un „nou curs" al politicii comuniste după „războiul rece", n-a avut nişte principii clar statornicite. După ce şi-a consolidat el însuşi puterea şi în funcţie de evoluţia din interiorul şi exteriorul ţării, Hruşciov a adoptat conduita cunoscută sub numele de „principiul coexistenţei paşnice". Pentru a câştiga încrederea occidentalilor – la fel cum procedase Stalin, spre sfârşitul războiului, cu Cominternul –, Hruşciov a desfiinţat Cominformul[84]. Ce părere avea Gheorghiu-Dej despre acestea?

Corneliu Mănescu: Încă o dată subliniez: atunci când se derulau, aceste lucruri nu erau limpezi pentru nimeni – şi, după cum vedeţi, cred că nu erau clare nici pentru autorii faptelor. După moartea lui Stalin, au fost şi pentru Dej momente critice când putea să-şi piardă locul. Eu am simţit că abia după instaurarea Guvernului Maurer Dej a început să ţină frâiele puterii şi să adopte politica pe care-o dorea.

Lavinia Betea: Prin urmare, abia în 1961, în România a fost adoptat un nou curs al politicii interne şi externe. Cum au continuat, pentru dumneavoastră, raporturile antamate la Budapesta în direcţia Chinei?

Corneliu Mănescu: A venit un moment în care Dej mi-a spus să stau de vorbă cu ambasadorul chinez – eram ministru de Externe – şi să-i explic poziţia noastră în cadrul CAER. Să-i spun cum concepem noi relaţiile dintre statele comuniste şi că dorim cu China relaţii normale. Cu China şi partidul comuniştilor chinezi, indiferent de poziţia sovieticilor, noi vrem să avem relaţii bune şi de comunicare. Cam acestea au fost indicaţiile pe care Dej mi le-a dat între patru ochi, încheind: „Dacă merge, bine, dacă nu, te priveşte".

---

84. Cominformul a fost dizolvat în 17 aprilie 1956.

Lavinia Betea: Ce înțelegea el prin „a merge"?

Corneliu Mănescu: Să-i conving că nu suntem cei pe care-i cunoșteau ei, chinezii. Din punctul de vedere al ordinii stabilite după cel de-al doilea război mondial, trebuia să fim în mod obligatoriu alături de sovietici, deci într-o stare de neprietenie, de necomunicare cu chinezii. Declarațiile noastre puteau părea false dacă n-am fi avut propriile necazuri cu sovieticii, care voiau să ne aducă sub ascultare repartizându-ne anumite misiuni în cadrul diviziunii internaționale a muncii și plasându-ne într-o zonă agricolă în conformitate cu „planul Valev".

Lavinia Betea: Cum ați procedat?

Corneliu Mănescu: Am început prin a conversa cu ambasadorul Chinei la București. L-am invitat la mine, la minister. El a venit cu translatorul lui, eu eram singur.

Lavinia Betea: Nici acum nu aveam cunoscători de limbă chineză în România?

Corneliu Mănescu: Aveam și noi traducător de limbă chineză. Dar n-am recurs la translatorul nostru, ne-am folosit numai de-al lor.

Lavinia Betea: Ce alte pregătiri s-au făcut pentru întâlnire?

Corneliu Mănescu: Întâlnirea aceasta a fost pregătită la modul cel mai puțin elegant cu putință. Adică au venit specialiști de la Ministerul de Interne, au dat la o parte covoarele din cabinetul meu, au instalat microfoane, fire... Dar aparatura noastră era de cea mai proastă calitate.

Lavinia Betea: Cu toate că „tehnica" nu făcuse mari progrese, rapoturile lui Gheorghiu-Dej din acel timp cu departamentul Securității din Ministerul de Interne se schimbaseră. După 1944, el fusese primul dintre liderii români căruia i se introdusese – fără știrea lui – aparatură de ascultare și înregistrare. Evident, din dispoziție și sub control sovietic[85]. Însă, după numirea lui Drăghici în funcția de ministru de Interne, în 1952, se poate spune că el, conducătorul partidului, avea controlul asupra Internelor, spre deosebire de situația din deceniul cinci.

Corneliu Mănescu: Dej avea în acel moment MAI în subordinea sa. Avea controlul asupra lui și, din dispoziția lui Dej, se făcuseră acele pregătiri în biroul meu. După ce s-au terminat toate, a venit chinezul. I-am spus cine suntem și ce dorim. Am insistat mai ales pe explicațiile privind poziția noastră reală în cadrul Pactului de la Varșovia și CAER, lucru ce s-a dorit cu bătaie lungă și care s-a dovedit a fi așa prin poziția ce-am avut-o față de problemele din Orientul Apropiat, Cehoslovacia și

85. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 203, ff. 210-211.

relațiile cu Germania Federală. Toate aceste aspecte, m-am convins după ce am ajuns secretar general ONU, erau urmărite departe și interpretate.

Lavinia Betea: Care a fost reacția ambasadorului chinez?

Corneliu Mănescu: M-a ascultat cu atenție. De uimire, îi cădeau ochii. Nu știa ce să creadă. Era o dilemă faptul că România, din aliatul credincios, a ajuns să se exprime în felul acesta. De curând am văzut un material pus la dispoziția unui fost amabasador al nostru la Beijing, ce conține un film cu vizita delegației române conduse de Maurer în China.

Lavinia Betea: Gheorghiu-Dej a fost mulțumit de felul în care ați îndeplinit misiunea ce v-o încredințase?

Corneliu Mănescu: Nenorocita de aparatură ce-mi fusese instalată în cabinet nu prezenta exact cum decursese întâlnirea cu ambasadorul. În orice caz, pe tot parcursul întâlnirii, eu fusesem obsedat de ideea că trebuie să prezint lucrurile astfel încât să fiu aprobat de Dej. Aprobat de el, felul în care-l lămuream pe chinez... Cred că vorbeam prea tare, ceea ce nu era indicat. În schimb, chinezul mai mult a tăcut și a notat spusele mele. Din când în când cerea câte o precizare. Tot acest material înregistrat i-a fost predat lui Dej, dar starea lui era mizerabilă: erau momente când fraza se tăia, nu mai era sunet. Dej a fost mulțumit de felul în care am vorbit eu și pentru mine asta a contat. Rezultatul s-a soldat cu vizita delegației conduse de Maurer în China.

Lavinia Betea: În 1994, când l-am intervievat pe Ion Gheorghe Maurer, avusesem la dispoziție mult mai puține surse de documentare. Cunoșteam puține despre fața nevăzută a politicii și a puterii. Prin urmare, n-am știut să-i adresez întrebările de amănunt referitoare la vizita sa în China. Mai mult decât atât, acum mi se pare caraghioasă naivitatea cu care am preluat diversele clișee ale unor oameni implicați în politica regimului comunist – activiști de partid de profesie, de rangul doi sau trei – care vorbesc despre medierea conflictului sovieto-chinez de către români.

Corneliu Mănescu: N-a fost vorba de nici o mediere. Cum să mediezi neînțelegerile dintre cele două superputeri de pe poziția noastră?

Lavinia Betea: Și fostul prim-ministru al României a răspuns cinstit că noi n-am mediat nici un conflict... Revăzând textul rezultat în urma convorbirilor cu el, vă reproduc câteva dintre concluziile sale. Ca și dumneavoastră, Ion Gheorghe Maurer afirmă că nu putea evalua bine în acel timp situația externă. Din spusele sale rezultă că pentru întâlnirea cu Mao i-au fost încredințate aceleași sarcini ca și dumneavoastră pentru întrevederea cu ambasadorul chinez. Maurer relatează că Mao Zedong i-a primit foarte prost, neîncrezător și cu o întrebare lipsită de echivoc:

„Voi, românii, de partea cui sunteți?". „De partea marxismului", a răspuns cu diplomație Maurer, invocând numele precursorului comun al internaționalismului proletar, care n-a fost rus sau chinez. Ci germanul Marx, care și-a descris viziunile asupra unei noi lumi – în care visa întruparea justiției sociale – cu ajutorul financiar și sprijinul ideatic al prietenului său, industriașul Friedrich Engels. Chestiunea Basarabiei – de care ne-au deposedat sovieticii – a fost pentru prima dată adusă într-o discuție politică la nivel înalt de către lideri comuniști în termenii unei nedreptăți[86]. Nici dumneavoastră, nici Gheorghiu-Dej n-ați făcut parte din acea primă delegație[87]. Cât de detașați erați de misiune?

Corneliu Mănescu: Ce pot să spun? La Dej acasă se organizase un fel de „celulă de partid". Eram prezenți Dej, Alexandru Drăghici și cu mine. Era acolo multă nervozitate, o atmosferă foarte febrilă în această așteptare a știrilor de la Beijing. Dej voia să știe cum merg lucrurile, cum au reacționat chinezii.

Lavinia Betea: Alexandru Drăghici ce căuta acolo?

Corneliu Mănescu: Informațiile le primeam prin cifru. Iar cifrul era deservit și de el răspundeau funcționarii ce-i avea în subordine Drăghici la Ministerul de Interne. În mâna lui Drăghici erau predate telegramele pe care oamenii lui le descifrau. Drăghici smulgea telegrama din mâna celui de la serviciul de cifru și o punea în fața lui Dej. Poate vi se va părea curios dacă vă spun, ceea ce sunt convins că Maurer n-a recunoscut, dar el a privit cu multă reținere misiunea ce-i fusese încredințată de Dej în legătură cu plecarea în China. Din lectura acelor telegrame amănunțite reieșea că Mao i-a tratat foarte precaut și rezervat: a privit cu multă reținere ceea ce părea o nemaipomenită schimbare de atitudine. La prima întrevedere, Mao i-a tratat pe ai noștri cu o anumită superioritate. I-a privit și pe Maurer, și pe Bodnăraș, și pe Chivu ca și cum ar fi fost începători într-ale politicii. Insista mereu pe „complimentul" că ei sunt „mai tineri". Singurul care a avut, în fața acestei atitudini a lui Mao, o zvâcnire de orgoliu a fost Ceaușescu. În fața celorlalți mai sus situați politic decât el, Ceaușescu i-a replicat lui Mao spunându-i ceva de genul: nu-i chiar așa cu tinerețea noastră, suntem oameni responsabili, reprezentăm un partid puternic, poziția noastră este principială și se încadrează în raporturile frățești ce-ar trebui să existe între partidele comuniste din lumea întreagă.

---

86. L. Betea, *op. cit.*, pp. 145-147.

87. Prima delegație CC al PCR, condusă de I.Gh. Maurer, a vizitat China în perioada 2-10 martie 1964.

Lavinia Betea: A fost mai direct decât ceilalţi.

Corneliu Mănescu: Ceilalţi nu i-au replicat nimic lui Mao, care-i ţinea la distanţă, copleşiţi probabil de prestigiul lui. Sigur că pentru Mao, trecutul nu putea fi şters cu o simplă strângere de mână. Acea misiune a avut ca scop nu doar clarificarea relaţiilor noastre cu China, ci şi dorinţa de a prezenta altfel stările de lucruri din Iugoslavia.

Lavinia Betea: Intervenise între Tito şi Dej o asemenea înţelegere?

Corneliu Mănescu: Cred că da. Instrucţiunile delegaţiei române trimise la Beijing au fost date de Dej. N-am fost de faţă atunci când s-au dat. În ceea ce priveşte amănuntele cu privire la Iugoslavia, ţineau sigur de responsabilităţile lui Bodnăraş.

Lavinia Betea: Responsabilităţi ce ţineau de competenţele sale în serviciile speciale?

Corneliu Mănescu: Ce atribuţii avea Bodnăraş în acest domeniu, nu ştiu. Cu serviciile de informaţii n-am avut niciodată viaţă caldă. Problemele Iugoslaviei, când se puneau, erau totdeauna de resortul lui Bodnăraş. Acea întrevedere a delegaţiei noastre cu Mao a avut ca efect nu numai schimbarea relaţiilor României cu China, dar s-au creat şi premisele unor discuţii între chinezi şi sârbi. Înainte de ea, şi Mao condamna titoismul ca abatere de la marxism-leninism. Mao protestase în numeroase rânduri împotriva sistemului politic şi economic titoist şi a adepţilor ce şi-i făcea Tito în Lumea a treia prin promovarea „mişcării de nealiniere". Convorbirea aceasta a avut un efect istoric. După noi, al doilea cap de direcţie al lui Mao a fost Iugoslavia. Din aceste rezultate au ieşit nişte premise favorabile stabilirii altor relaţii şi adoptării unei poziţii de independenţă a partidului nostru faţă de URSS. Efectele au continuat şi după moartea lui Dej. Deşi urmaşul său n-a mai recunoscut acest lucru, Dej a fost artizanul acestor merite. Vreau să vă mai spun că mai târziu mi-am dat seama că o intuiţie deosebită asupra raporturilor cu China le-a avut Nixon. De fapt, americanii au fost foarte interesaţi de relaţiile noastre cu China.

Lavinia Betea: Când şi cum aţi aflat aceasta?

Corneliu Mănescu: Imediat după ce delegaţia noastră a plecat în China, şeful Legaţiei Statelor Unite la Bucureşti, William A. Crawford, a solicitat să mă întâlnească. M-a întrebat foarte direct care sunt scopurile vizitei în China. În răspunsul meu am exprimat poziţia conducerii de partid. I-am spus că fuseserăm invitaţi de chinezi şi că aceste vizite sunt normale. În ceea ce priveşte apropierea noastră de poziţiile exprimate de chinezi – asupra cărora el insista să întrebe –, i-am spus că apreciem anumite poziţii ale lor. După cum apreciem şi anumite poziţii ale

sovieticilor, iar pe altele, nu. După cum şi noi românii avem idei proprii, cum sunt şi cele exprimate în cadrul CAER. Americanii deveniseră atunci foarte interesaţi de China, şi aveau dreptate.

Lavinia Betea: Îmi povesteaţi despre intuiţia lui Nixon în privinţa politicii Americii faţă de China[88]...

Corneliu Mănescu: În 1967, când Nixon a venit la Bucureşti, nu era cine ştie ce. Pierduse alegerile şi părea să nu mai reprezinte nimic. În turneul său prin Europa, România a fost singura ţară care l-a privit cu atenţie. Sovieticii l-au primit la nivel scăzut. Iugoslavii, polonezii şi cehii nu l-au primit. Singurul loc unde s-a bucurat de atenţie a fost România. Pe tot parcursul vizitei sale la Bucureşti a fost însoţit de unul dintre cei mai buni colaboratori ai mei – Mircea Maliţa. Maliţa l-a însoţit pe Nixon la masă, la teatru, au avut împreună discuţii din care reieşea că acel om avea în cap ceva foarte deosebit, ceva excepţional pentru acei ani. Voia ca America să se apropie de China.

Lavinia Betea: Cum?

Corneliu Mănescu: Din duşmani cunoscuţi, de la distanţa enormă dintre cele două ţări el vedea realizarea unei situaţii de normalizare. Aceeaşi atitudine a exprimat-o şi când s-a întâlnit cu Ceauşescu. Eram şi eu de faţă când l-a primit Ceauşescu pe Nixon. Când Nixon a devenit preşedintele Americii, a început să-şi pună gândurile în aplicare.

Rezultatul este că azi America nu mai priveşte China ca-n urmă cu 30 de ani. În ceea ce priveşte România, ea a fost cel mai bun susţinător al Chinei când a fost primită, în 1971, în Organizaţia Naţiunilor Unite, devenind unul dintre cei cinci membri ai Consiliului de Securitate.

Lavinia Betea: Poate fi interesant de amintit şi rolul Bisericii în politica mondială. Nu al celei ortodoxe, evident, ci al Bisericii Catolice. Papa Ioan al XXIII-lea a avut un rol deosebit[89]. În enciclica sa *Mater et Magistra*, publicată în vara anului 1961, apreciază noţiunea de justiţie socială incompatibilă cu principiile economiei de piaţă. A fost aproape o declaraţie în favoarea socialismului. În 1963, acelaşi papă a semnat enciclica *Pacem in terris*, consacrată problemelor internaţionale. Ea a fost interpretată în blocul socialist ca o declaraţie în favoarea coexistenţei paşnice dintre cele două sisteme politice şi sociale[90].

---

88. R. Nixon a fost preşedintele Statelor Unite în perioada 20 ianuarie 1969 – 9 august 1974.
89. Papa Ioan al XXIII-lea a condus Biserica Catolică între 1958 şi 1963.
90. J. Karpinski, *Istoria comunismului polonez şi mondial*, Ed. de Vest, Timişoara, 1993, pp. 111-125.

Corneliu Mănescu: Ioan al XXIII-lea a fost unul dintre acei capi ai Bisericii care au influenţat benefic pacea lumii, încercând să fie mai aproape de problemele tuturor credincioşilor de pe acest pământ. Alţi capi ai Bisericii însă, se dovedesc preocupaţi în exclusivitate de fericirea viitoare şi de salvarea sufletelor în ceruri. Alţi papi care i-au succedat lui Ioan al XXIII-lea i-au urmat exemplul. În lumea comunistă se aflau mulţi catolici. Chiar membri de partid fiind, ei erau foarte receptivi la problemele religiei. Mai ales polonezii. Poate va fi greu de crezut, dar Dej, în analizele ce le făcea în Biroul Politic, lua multe elemente în calcul. Cerea să fie bine informat asupra a ceea ce se întâmpla în lume şi în chestiunile religioase, culturale, şi în cele economice.

Lavinia Betea: Aminteam în deschiderea acestei discuţii despre mutaţiile intervenite în politica externă românească după instaurarea Guvernului Maurer, despre poziţiile exprimate de România în CAER. După destinderea internaţională promovată de sovietici, CAER-ul devenise un alt mecanism suprastatal prin care Hruşciov încerca să consolideze poziţia de lider a Uniunii Sovietice în ţările lagărului socialist. În ce raporturi se afla Ministerul Afacerilor Externe cu aceste chestiuni de natură economică?

Corneliu Mănescu: Cel care exprima direct poziţia conducerii partidului în CAER a fost Alexandru Bârlădeanu, reprezentantul României în CAER şi vicepreşedintele Consiliului de Miniştri pentru probleme economice în această perioadă. Dezbaterile teoretice ale delegaţilor în CAER reprezentau un aspect. Pozitiv şi curajos. Dar nu puteai să te declari în dezacord cu poziţiile exprimate de sovietici asupra diviziunii internaţionale a muncii, nu puteai să-ţi refuzi rolul repartizat de ei dacă nu erai pregătit să faci faţă singur nevoilor economiei româneşti. Iar noi ne asiguraserăm o anumită independenţă economică în raporturile cu sovieticii. După ce s-au desfiinţat sovromurile şi s-au stins litigiile – despre care am vorbit anterior – cu statele occidentale prin plata datoriilor pe care le aveam faţă de ele, am început afacerile economice cu ele.

Lavinia Betea: Care au fost cele mai bune afaceri pe care vi le amintiţi acum?

Corneliu Mănescu: Uzinele de locomotive din Craiova, realizate în cooperare cu firma elveţiană Szultzer. Combinatul petrochimic de la Brazi, combinatul siderurgic de la Galaţi, realizate prin cumpărări de licenţe şi tehnologie vest-europeană. Şi în agricultură încercam să dăm de o parte experienţa şi modelele sovietice care ne fuseseră impuse. Institutul de cercetări agricole de la Fundulea valorifica experienţa americană în cultura porumbului cu ajutorul dat de fermierul Garst. Toate

aceste cooperări şi acorduri se realizau cu sprijinul funcţionarilor de la Externe, erau discutate în întrevederile cu ambasadorii.

Lavinia Betea: Este uşor de înţeles atunci supărarea lui Hruşciov în timpul vizitei pe care a făcut-o în România în 1962[91]. Furia lui din vizita la uzinele „Electroputere" Craiova, laudele pe care le aduce culturii porumbului „în pătrat" şi criticile metodelor folosite de români. Vedeţi însă că totdeauna aceste investiţii economice mari au fost prezentate ca rezultatul exclusiv al muncii şi minţii românilor.

Corneliu Mănescu: Cum puteau fi făcute dintr-o dată, fără tradiţie în industrie, fără posibilitatea de a aloca pentru cercetare fonduri de dimensiunea celor din ţările cu economie foarte dezvoltată?

Lavinia Betea: S-a creat de la această falsă prezentare credinţa că e un mare rău pentru România de azi că tinerii foarte dotaţi merg cu burse în străinătate şi rămân să lucreze acolo. Mulţi politicieni, în căutare de popularitate, deplâng această stare de fapt.

Corneliu Mănescu: Că tinerii dotaţi pentru cercetare ştiinţifică de anvergură rămân acolo unde au condiţii s-o facă, nu este nici un rău. Prin meritele lor vor contribui la prestigiul viitor al României în lume. La fel şi cu marile talente artistice care necesită un spaţiu adecvat de afirmare. Gândiţi-vă cine l-ar fi apreciat pe Brâncuşi în România, în etapa sa de afirmare? Cum ar fi fost privită la Bucureşti sau la Craiova *Domnişoara Pogany*? Ca să devină mari, Brâncuşi sau Enescu au avut nevoie de mediul cultural al Parisului. Este normal ca tinerii ce fac parte din elita unei ştiinţe sau arte să-şi încerce puterile cu alţii asemenea lor din lumea întreagă sau acolo unde sunt condiţii. Rău este că mulţi tineri obişnuiţi, cu dorinţe şi visuri normale, cred că aici nu au şanse de a-şi realiza aspiraţiile de maturi.

---

91. Vizita delegaţiei de partid şi guvernamentale sovietice, condusă de N.S. Hruşciov, a avut loc în perioada 18-25 iunie 1962.

Capitolul V

Amintiri despre Gheorghiu-Dej

Lavinia Betea: Ca ministru de Externe ați intrat în ceea ce poate fi numit nucleul puterii din România. Din notițele extrase din colecția ziarului *Scânteia* – cu care m-am „înarmat" pentru a sta de vorbă cu dumneavoastră despre evenimentele interne – reiese ca eveniment important al perioadei, Congresul al VIII-lea al PCR[92]. În acel moment se aprecia că România a trecut într-o nouă etapă, aceea a desăvârșirii construcției socialiste.

Corneliu Mănescu: Nici aceasta nu este o inovație a ideologilor români. Cu puțină vreme în urmă, Hrușciov anunțase același lucru despre URSS, iar liderii celorlalte state socialiste s-au grăbit să-l imite. Chiar și după moartea lui Stalin, ceea ce se întâmpla în Uniunea Sovietică era copiat de țările vecine. Până când Hrușciov a reușit să ia puterea, a împărțit-o între funcțiile de conducător al statului și conducător al partidului, fiind imitat în toate celelalte țări socialiste din Europa.

Lavinia Betea: Măsura a generat divergențe ce vor conduce la sciziuni între „reformatori" și „conservatori". În disputa pentru putere au fost folosite argumentele proceselor staliniste din timpul „războiului rece". „Reabilitările" foștilor condamnați au fost terenul luptelor „fracționiste" ce vor conduce la mișcări de amploare, cum au fost cele din Ungaria în 1956.

Corneliu Mănescu: La noi, Dej l-a pus pe prietenul său Gheorghe Apostol să conducă partidul. A evitat acest pericol.

Lavinia Betea: După 1989, Gheorghe Apostol a declarat că în perioada aprilie 1954 – octombrie 1955, când era conducătorul partidului, nici măcar nu s-a așezat pe scaunul lui Dej. A rămas în biroul pe care-l avusese și înainte, fără să-și imagineze o clipă că ar fi șeful lui Dej[93]. Cred că e un moment potrivit să-mi povestiți despre Gheorghe Gheorghiu-Dej, cel care a condus România timp de două decenii.

---

92. Congresul al VIII-lea al PCR a avut loc în perioada 20-25 iunie 1960.
93. M. Conovici, „Gheorghiu-Dej în amintirile contemporanilor", în *Dosarele istoriei*, nr. 3/1997, pp. 51-53.

Corneliu Mănescu: E un moment bun, deoarece cred că adevărata epocă a lui Dej începe în 1961, nu cu momentul anunțării acelei etape care s-a făcut, așa cum spuneați, imitând ce se hotăra în URSS, ci cu începuturile formării Guvernului Maurer. Tot ce s-a făcut până atunci poate conta ca pregătiri ale lui Gheorghiu-Dej pentru ca lucrurile să intre pe făgașul dorit. Ce-mi vine mai întâi să spun despre Gheorghiu-Dej? A fost un om deosebit de abil, de calculat, un om cu foarte multă răbdare.

Lavinia Betea: La ce vă referiți?

Corneliu Mănescu: Un exemplu este cel pe care l-ați dat cu Apostol. Într-adevăr, moartea lui Stalin a creat premise și pentru schimbarea altor conducători. Până și Tito a avut de furcă. Djilas, președintele *Skupștinei* iugoslave, și-a permis să-l critice într-un ziar american și să afirme că pe lângă Liga comuniștilor ar mai putea exista un partid. Astfel că Djilas a fost condamnat la închisoare... Când spun despre Dej că a fost un om abil și calculat, nu mă refer însă doar la posibilitatea adoptării unor hotărâri de partid și de stat, ci și la alte raporturi ce le avea cu colaboratorii lui cei mai apropiați. Bunăoară, încet-încet, el a reușit să-i facă pe toți cei care-i erau apropiați să divorțeze de soțiile evreice sau rusoaice cu care se căsătoriseră prin deceniul cinci.

Lavinia Betea: Reușise să-i divorțeze? Cum putea face asta?

Corneliu Mănescu: Prin influență. Și uneori la modul direct. Să-l luăm pe Emil Bodnăraș, care se căsătorise cu Florica Munzer, ce fusese în ilegalitate „tehnica" lui. Avea cu această femeie – care-l iubea și suporta – un copil. Familia lui – fratele Manole și nevasta acestuia – i-a pregătit Floricăi o vacanță unde i-au pasat un cetățean cu care ea s-a încurcat. Bodnăraș, în orgoliul lui, n-a putut înghiți asta și cred că a făcut cea mai mare greșeală din viață – a divorțat de această femeie care-l suporta. Când spun asta, știu bine că Bodnăraș nu era ușor de suportat. Sever, fără imaginație, nu făcea decât ce voia el. A rămas singur cu drama de a-i fi murit fetița la o vârstă fragedă, de cancer, și cu orgoliul rănit în urma trădării soției.

Lavinia Betea: Din lecturile unor documente aflate în Arhivele Serviciului Român de Informații am avut prilejul să recompun o altă față a lui Emil Bodnăraș, foarte diferită de intransigența și corectitudinea afișate oficial. Tragediile ce au marcat viața lui Bodnăraș te fac să te gândești la o pedeapsă divină. Mi-a fost dat să cunosc un văr al soției lui Bodnăraș, pe nume Gad Calmgran, ce trăiește în Suedia. Este fiul lui Emil Calmanovici, condamnat la muncă silnică pe viață în procesul lui

Pătrășcanu și decedat în închisoare. Gad Calmgran mi-a povestit despre fosta ilegalistă Florica Munzer, care avea un palmares de revoluționară cel puțin egal cu al soțului ei. Fusese condamnată în contumacie la moarte, reușise să scape în mai multe rânduri de agenții Siguranței, iar în noaptea de 23 spre 24 august, când Ion și Mihai Antonescu au fost predați reprezentanților Partidului Comunist, ea a fost cea care i-a păzit într-o casă conspirativă a partidului din cartierul Vatra Luminoasă. Cred că mai mulți lideri comuniști aveau motive să n-o privească cu ochi buni pe fosta ilegalistă, care-i putea eclipsa cu biografia ei revoluționară.

Corneliu Mănescu: Nu pot să spun că Dej făcea acest lucru în modul cel mai direct. Mai curând cei care bănuiau că-i vor face plăcere. Și i-au făcut. S-a văzut bine cum, metodic și sistematic, a reușit aceasta. Și Moghioroș a divorțat de Stela.

Lavinia Betea: Altă nevastă cu mare reputație de comunistă în ilegalitate, numită înainte de căsătorie Stela Radoșoveţkaia, care ieșise din închisoare în 1944...

Corneliu Mănescu: Desigur, știu puține despre trecutul lor. Și Chivu Stoica a divorțat de nevastă. Și Apostol divorțase de soția evreică pe care-o luase în căsătorie după război...

Lavinia Betea: Melita Kuhn, o altă fostă ilegalistă care a stat în închisoare.

Corneliu Mănescu: Dej a făcut asta sistematic. El i-a îndepărtat și pe cei care veneau de la Moscova, foști funcționari ai Cominternului în timpul celui de-al doilea război mondial, cu legături ce nu puteau fi controlate, în URSS. A eliminat vechii tovarăși cu care organizase grevele muncitorești din 1933. Petrescu-Grivița și Constantin Doncea au fost cei mai importanți dintre ei.

Lavinia Betea: Pe Chivu Stoica și pe Gheorghe Apostol cum de i-a păstrat până la capătul vieții în apropierea sa?

Corneliu Mănescu: Îl ascultau orbește. Nu aveau personalitate. Mai bine decât Gheorghiu-Dej cine putea simți acest lucru? Și din acest motiv se poate afirma că Dej îl creștea pe Ceaușescu pentru a-i urma la conducerea țării. Ceaușescu era destinat. Sigur că Dej nu s-a gândit la sfârșitul său apropiat decât cu foarte puțină vreme înainte de moarte. Ceaușescu intrase atunci în dizgrație, iar Apostol i s-a părut a fi soluția. Dej a reușit în timp să elimine și instituțiile sovietice din țară – sovromurile, consilierii și armata sovietică. Toate acestea le-a făcut calculat, cu răbdare. În plus, avea și un deosebit instinct de răzbunare. A plătit toate polițele celor ce l-au ținut departe de conducere. Trebuie să fi fost foarte afectat în orgoliul lui când pe toate lozincile și pancartele de

propagandă era scris „Ana, Luca, Teo, Dej...", când de fapt el era secretarul partidului. Asta dovedea că puterea o aveau ceilalți. Pe toți i-a scos. Din cei ce fuseseră atât de importanți n-a mai rămas nimic.

Lavinia Betea: În 1952, când i-a eliminat pe cei trei, a fost și o mișcare globală în întregul lagăr socialist de îndepărtare a evreilor și de creare a iluziei acreditării comunismului național, mișcare patronată de însuși Stalin.

Corneliu Mănescu: Paradoxal este cum și în 1957 Dej făcea destalinizarea *à contre cœur*. Când s-a întors de la Congresul al XX-lea al PCUS, unde Hrușciov citise „raportul secret" considerat a fi începutul „destalinizării", Dej a convocat adunarea activului de partid în Sala Floreasca. Raportul delegației PCR ce participase la congresul partidului sovietic nu a fost citit de Dej. L-a pus pe Miron Constantinescu să-l citească. Or, Miron a fost și a rămas până la capătul zilelor stalinist, ceea ce-l punea în contradicție cu Dej.

Lavinia Betea: Interesant este că la congresul partidului din 1955 – înainte de „raportul secret" al lui Hrușciov – Dej a ținut o cuvântare care prefigurează renunțarea la ideile staliniste[94]. Îl citează, desigur, pe Lenin când afirmă că unitatea mișcării socialiste este „asigurată prin varietatea în amănunte, în particularități"[95].

Corneliu Mănescu: Desigur, dorea o linie politică proprie. Totodată, Dej își dorea foarte puțin, în acel moment, o conducere colectivă. Știa că pe plan intern venise timpul să ia întreaga putere. Cu foarte multă atenție a reușit acest lucru. După ce și-a îndepărtat toți rivalii, a venit momentul ca prin vocea lui Maurer, care tocmai devenise prim-ministru, să afirme că partidul nostru nu are de reabilitat pe nimeni. Datorită lui Dej, desigur. Abia după moartea lui, cei îndepărtați de el au putut fi reabilitați. Ceaușescu i-a adus în apropierea lui. Nu pentru că le acorda mai multă prețuire. S-a folosit de următoarea judecată: „ai fost prieten cu ăla, ești dușman cu mine; ai fost dușman cu ăla, ești prietenul meu". Asta era înalta politică a reabilitării.

Lavinia Betea: Iar Maurer, în cuvântarea ținută în 1968, își amintește, cu referire la „procesul Pătrășcanu", de „aceste mult prea triste și prea urâte fapte"[96]. Dar cu puțină vreme în urmă am aflat că Dej și Maurer,

94. Cuvântarea a fost ținută la Congresul al II-lea al PMR din 23-28 decembrie 1955.
95. Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări, decembrie 1955 – iulie 1959*, București, 1959, p. 25.
96. I.Gh. Maurer, „Cuvântare la Adunarea activului de partid din capitală", în *Scânteia* din 30 aprilie 1968.

în 1961, se inspiraseră, probabil, din politica liderilor chinezi. La cel de-al VIII-lea Congres al comuniștilor chinezi, Mao a fost lăudat public de ceilalți că a știut să mențină ferm principiile de conducere colectivă ale partidului, astfel că partidul comuniștilor chinezi nu are de reabilitat pe nimeni[97]... Îl întâlneați des pe conducătorul partidului și statului după ce-ați devenit ministru de Externe?

Corneliu Mănescu: Mergeam la el foarte des, mai ales cu prilejul prezentării scrisorilor de acreditare ale ambasadorilor din diverse țări. Dej se deschidea atunci față de mine. Ascultându-l, îmi dădeam seama că avea nevoie să se pregătească pentru ce voia să facă, vorbindu-le și altora despre planurile sale. Din asemenea conversații purtate cu el am auzit prima dată despre jaful practicat prin intermediul sovromurilor, de nenorocirea ce o reprezentau consilierii sovietici pentru țară. Dacă nu era Dej cel care vorbea și aș fi auzit spusele sale de la altul, i-aș fi răspuns: „Minți, ești un dușman al partidului!". Când le spunea, lucrurile acestea erau gândite, foarte bine gândite înainte, de el. Adevărata epocă a lui Dej – când acesta și-a putut pune planurile în aplicare – a început cu Guvernul Maurer. În ceea ce mă privește, am beneficiat de un regim special în raporturile cu Dej, pentru că îl întâlneam în anumite momente ale sale de reflecție. Erau momentele ce precedau primirea unor ambasadori străini care își prezentau scrisorile de acreditare. Ceea ce se știe mai puțin despre Dej este că a fost absolut pasionat de problemele de politică externă. Îl pasionau mai mult decât problemele economice.

Lavinia Betea: Ce vă face să afirmați aceasta?

Corneliu Mănescu: Telegramele care plecau la Dej, eu le repartizam. Vorbesc de telegramele din întreaga lume, primite de Ministerul de Externe. Putea să le citească sau nu, putea să le lectureze cu atenție sau superficial. Că le citea cu maxim interes era dovedit de observațiile scrise de Dej, care acopereau de sus până jos hârtiile când îmi erau returnate.

Lavinia Betea: Ce nota Gheorghiu-Dej pe ele?

Corneliu Mănescu: Reflecțiile din timpul lecturării lor, gândurile ce-i treceau prin cap atunci. Bunăoară, într-o telegramă, ambasadorul nostru relata că a fost surprins când, întâlnindu-se cu vreun ministru din țara unde fusese trimis, la expunerea poziției țării noastre într-o anumită chestiune, respectivul demnitar spunea că el știe că noi așa gândim. Iar Dej nota pe telegramă „pereții au urechi". Și stenogramele

97. J.-F. Soulet, *op. cit.*, p. 105.

convorbirilor pe care le aveau delegațiile noastre în străinătate erau pline de notațiile sale.

Lavinia Betea: Din 1962 a început eliberarea deținuților politici. Cauzelor deciziei luate de Gheorghiu-Dej li se dau diverse interpretări. Una dintre ele se referă la intervenția secretarului general ONU, U Thant, alta la intervenția americanilor. Ca ministru de Externe al timpului, cred că sunteți cel mai în măsură să clarificați acest aspect...

Corneliu Mănescu: Fără să neg că la întâlnirile pe care le-a avut Gheorghiu-Dej când participa la sesiunile ONU primea întrebări și sugestii cu referire la efectele ce le-ar avea pe plan extern eliberarea din închisori a deținuților politici, pot spune că a contat și intervenția birmanezului U Thant, secretar general ONU.

Lavinia Betea: Secretarul general al Organizației Națiunilor Unite U Thant a vizitat, de altfel, România[98].

Corneliu Mănescu: Desigur că U Thant nu putea interveni decât în mod diplomatic și foarte politicos. Amnistierea deținuților politici s-a făcut din 1962 până în 1964 în mai multe tranșe și a întâmpinat opoziția unor membri din conducerea partidului. Era, de fapt, o măsură politică în consens cu „reabilitările" victimelor stalinismului din celelalte țări. Numai că Dej i-a eliberat pe toți, nu doar pe câțiva, cum s-a întâmplat în Uniunea Sovietică, spre exemplu. Ceea ce i-a atras un mare capital politic în Occident. Aș vrea să spun – cu o anumită maliţiozitate – că Dej a acceptat să dea curs acestor intervenții deoarece și-a dat seama că va rămâne de pe urma acestei măsuri și cu un prestigiu crescut pe plan extern, și cu anumite avantaje de la cei pe care-i eliberase. În urma pușcăriei, cei mai mulți dintre supraviețuitorii ei amnistiați au rămas într-o legătură foarte strânsă cu organele de Securitate. Dej a obținut, prin urmare, mari avantaje politice.

Lavinia Betea: Este evident acest lucru și din împotrivirile și dificultățile întâmpinate în promulgarea legii privind accesul la dosarele Securității. Bieții nefericiți ce fuseseră condamnați ca reprezentanți ai „dușmanilor de clasă" ai partidului au rămas bine înregimentați în scripte ca informatori ai instituției sale represive. În schimb, zeloșii comuniști ce făceau carieră și datorită unor abjecte servicii de informatori printre colegii lor de lucru nu prea mai sunt de găsit. Evidențele lor erau gestionate de primii-secretari județeni de partid, care n-au interesul să-i deconspire.

---

98. U Thant a vizitat România în perioada 4-8 mai 1963.

Corneliu Mănescu: Eu zic că vor fi găsiți cu toții, dar ceva mai târziu. Nu puteau doar primii-secretari de județe să gestioneze aceste evidențe. Ele trebuiau centralizate și de serviciile de resort.

Lavinia Betea: Ați asistat cumva la discuția lui Gheorghiu-Dej cu U Thant pe tema amnistierii deținuților politici?

Corneliu Mănescu: N-am asistat în mod direct, dar pot afirma cu precizie că a existat. Erau momente când șefii de stat, la întâlniri de nivel înalt, rămâneau singuri, numai cu câte un translator. Chiar Dej făcea anumite declarații despre asemenea întâlniri ale sale, după ce evenimentul pregătit astfel trecuse și nu mai era necesar secretul. Multe dintre declarațiile și povestirile sale nu-mi ies nici acum din minte, pentru că vorbea foarte frumos. Avea un discurs plăcut și colorat. Presărat și cu ironii, și cu sarcasme... Când mergea cu trenul, în jurul lui se strângeau toți cei care-l însoțeau, iar lui îi plăcea să povestească și o făcea foarte frumos. La fel, când participa la deschiderea sesiunilor ONU, el nu putea să adoarmă devreme și atunci ceilalți îi țineau de urât până noaptea târziu. Țin minte poveștile lui din închisori. Despre timpul petrecut la Jilava, unde fusese închis împreună cu legionari care au vrut să-l omoare. I-au luat apărarea „viețașii", adică cei condamnați pe viață. Ei nu mai aveau nimic de pierdut, nu mai puteau primi alte pedepse. Această povestire și altele aveau frumusețea lor. Nu era un om de rând.

Lavinia Betea: Ce amintire aveți în minte când faceți această afirmație?

Corneliu Mănescu: Când în mișcarea comunistă internațională erau mari disensiuni datorate conflictului dintre sovietici și chinezi, l-am auzit spunând: „Eu m-aș declara de acord să fac parte dintr-un colectiv de reprezentanți ai mișcării comuniste internaționale, cu Togliatti, cu Thorez – și a mai spus câteva nume ilustre –, să mă implic pentru a rezolva aceste probleme". Dincolo de faptul că voia să acționeze în conformitate cu ideologia comunistă a vremii, care cerea cooperare pe plan internațional între partidele din toate țările lumii, el se punea pe sine pe același plan cu asemenea figuri ce dominau viața comunistă internațională. Erau mari nu neapărat prin personalitatea lor, ci prin ceea ce reprezentau partidele lor în viitorul mișcării comuniste. În aceste momente părea pur și simplu euforic. Uita că România e o țară mică, la cheremul intereselor Marilor Puteri, așa cum a fost întotdeauna. În acele momente își supradimensiona personalitatea și poziția politică.

Lavinia Betea: Vi se părea caraghios când făcea acele declarații?

Corneliu Mănescu: Nu caraghios, ci supradimensionat. Mi se părea că între el și ceilalți rămâne o distanță – nu datorită lui ca personalitate, ci

a partidului pe care-l reprezenta. Poate că ceilalți miniștri care aveau atribuții interne nu realizau că România nu putea juca rolul de a calma spiritele marilor puteri ce erau China și URSS.

Lavinia Betea: Cum se comporta în călătorii?

Corneliu Mănescu: Nu prea călătorea. Nu-i plăcea. Am fost cu el în Indonezia, Birmania, India. Desigur că în URSS am fost de mai multe ori împreună. Mergeam cu trenul în Uniunea Sovietică. Se scula dimineața și se uita pe fereastră. La Ungheni, pe unde ieșeam de obicei din țară, se schimba ecartamentul. Trenul nostru gara noaptea undeva pe o linie moartă, timp în care vagoanele erau acomodate la căile ferate sovietice. L-am observat într-o asemenea dimineață pe Dej. Nu știa că-l văd. Se uita pe fereastră, iar oamenii de la distanță de vreo sută de metri îl recunoșteau, îl salutau și-și exprimau bucuria de a-l vedea. Nu se putea să nu amețească de pe urma succesului. Mai ales că el a avut o foarte mare popularitate.

Lavinia Betea: O popularitate reală, se pare. Căror calități i-o datora?

Corneliu Mănescu: Știa cum să se poarte cu oamenii. Nu citea mult, nu învățase mult. Avea carismă, desigur, dar și reale calități diplomatice. O comportare adecvată oriunde se ducea. Simțea ceea ce e bine și îi aduce folos. L-am văzut odată la Brașov. Era o mare adunare populară. Cred că se organizase un miting pentru Dolores Ibárruri. Lume foarte multă, strânsă în fața Cercului Militar. Mulți oameni aveau probleme personale și visau să le rezolve cu ajutorul lui Dej. Voiau să ajungă la el și să-i pună un bilet sau o scrisoare în mână. Când încercau să facă acest lucru erau îndepărtați cu brutalitate de cei ce-i asigurau paza și care se înfuriau la culme că sunt oameni ce vor să profite de asemenea momente adresându-se cu o jalbă. Dej însă intervenea, îi potolea pe păzitorii lui, le cerea să-și vadă de treabă și spunea cuiva din apropiere: „Ia cererea și-o să vedem noi ce facem!". Acestea erau lucruri pe care nu le poate face oricine, trebuie să ai un anumit simț înnăscut pentru ele, și care i-au creat o mare popularitate.

Lavinia Betea: Același Paul Sfetcu relatează că se supăra foarte tare dacă scrisorile care ajungeau la el și cazurile persoanelor ce veneau în audiență nu erau soluționate. Motiva această pretenție cu argumentul că dacă oamenilhor ce-au ajuns la conducătorul partidului nu le sunt rezolvate problemele, atunci își pierd speranțele definitiv, pentru că mai sus nu au unde se duce[99]...

99. P. Sfetcu, *op. cit.*, pp. 83-91.

Corneliu Mănescu: Nu numai cu oamenii de rând, cu cei din ţara pe care o conducea ştia să se poarte. Să vă relatez un moment ce ţine de politica externă. Împăcarea cu Iugoslavia s-a făcut prin paşii avansaţi de Dej. El a fost artizanul principal al împăcării.

Lavinia Betea: Din afară se poate crede că aşa trebuia să fie, că acela care ar fi avut motive să fie supărat era Tito, împotriva căruia Gheorghiu-Dej citise în şedinţa Cominformului din 1949 raportul intitulat „Partidul Comunist din Iugoslavia în mâinile unor spioni şi trădători".

Corneliu Mănescu: Tito, care petrecuse ani mulţi în perioada interbelică în URSS şi fusese unul dintre cei mai apreciaţi funcţionari ai Cominternului de către Stalin, nu avea cum să nu-şi dea seama că acel raport nu putea fi conceput decât din iniţiativa şi cu aprobarea lui Stalin. Dej fusese desemnat să-l citească, socotindu-se că ar fi avut chiar de câştigat din căderea în dizgraţie a lui Tito, care, dincolo de independenţa faţă de URSS, proiecta – cu sprijinul altui cominternist vestit, bulgarul Gheorghi Dimitrov – înfiinţarea unei republici sovietice federative balcanice în componenţa căreia urma să intre şi România. Evident că fără voia ei. Probabil că planul lor strica socotelile pe care Stalin le avea în acel moment pe plan extern. Gheorghiu-Dej – care, după cum se vede, putea fi şi el supărat de intenţiile lui Tito din 1948 – a fost artizanul nu numai al normalizării relaţiilor cu Iugoslavia, ci şi al unei conlucrări deosebite.

Lavinia Betea: Când a avut loc prima întâlnire dintre Tito şi Dej după moartea lui Stalin?

Corneliu Mănescu: În 1955, Hruşciov, dornic să-şi dovedească intenţiile de normalizare a relaţiilor dintre statele socialiste, s-a dus în vizită la Belgrad. Desigur că Tito trebuia să răspundă acestei vizite cu o alta, în Uniunea Sovietică. În drum s-a oprit cu trenul în gara Mogoşoaia, unde a fost întâmpinat de conducătorii români. Acolo, în vagonul lui a stat de vorbă câteva ore cu Dej. L-am însoţit pe Dej la Belgrad, în 1956, când se puneau aceste probleme. Deşi se voia şi de cealaltă parte să ne împăcăm, să ne înţelegem, să clădim ceva nou, nu ştiam cum am putea realiza acest lucru, deoarece deosebirile deveniseră majore. Cu toată bunăvoinţa, nu puteam ajunge la un numitor comun.

Lavinia Betea: În ce chestiuni?

Corneliu Mănescu: Bunăoară, noi ştiam că sindicatele sunt cureaua de transmisie a hotărârilor partidului în rândurile oamenilor muncii, care le pun în aplicare. La iugoslavi lucrurile se schimbaseră, aveau alt contur. În întreprinderi se lucra pe bază de autogestiune, iar sindicatele

aveau altă menire. Ei aveau relații cu țările occidentale, se bucurau de încredere, primiseră ajutor extern. Relațiile noastre abia începuseră, eram în mare întârziere. Îmi amintesc că în 1963, când Kennedy fusese asasinat, ne aflam la Belgrad. Ceasuri întregi lucrasem pentru redactarea comunicatului nostru. S-a pus problema, fiind la Belgrad, să dăm un comunicat comun. Atunci m-am dus la Dej și i-am spus: „Uitați aici, iugoslavii văd într-un fel, eu văd în altul". A șters tot ce făcuserăm noi și a spus: „Lasă așa cum văd ei". Dintr-o dată a trecut de partea cealaltă. Asta însemna a tăia nodul gordian în relațiile dintre noi. Tot ce s-a pornit pozitiv în România, în deceniul șapte, a fost strategia lui Dej.

Lavinia Betea: L-ați receptat pozitiv?

Corneliu Mănescu: În primul rând trebuie să vă spun că acum, când vorbesc, mă aflu într-o relație deosebită față de momentele acelea. Atunci nu le pricepeam suficient. Să vă dau un exemplu. În timpul din urmă, sigur că m-am gândit ce-a fost „perestroika" promovată în URSS de Gorbaciov și am ajuns la concluzia că a fost o viziune a lui Togliatti. Ceva asemănător cred că visa Pătrășcanu să se întâmple în România când făcea demersuri pentru a accede la conducere. Dar Dej și-a simțit rivalii și nu i-a lăsat să o ia înainte. Începând din 1961, cu Guvernul Maurer, Dej a făcut pași extraordinari. Ceea ce începuse el a fost, o vreme, continuat bine de Ceaușescu. Sigur că atunci când trăiam acel timp nu aveam detașarea obiectivă necesară pentru a simți toate acestea.

Lavinia Betea: Când pregăteam pentru editare amintirile fostului șef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej, am fost surprinsă de o extraordinară scenă petrecută în timpul călătoriei făcute de delegația română condusă de Dej în Asia, în 1962[100]. Acesta povestește cum ați fost induși în eroare de sovietici. După ce chinezii comunicaseră refuzul de survol al Chinei de către avionul sovietic în care se afla delegația românească, echipajul a primit ordin de la Moscova să continue drumul, deoarece chinezii reveniseră, acceptând. Abia la Taşkent românii au aflat că traversaseră China pe interdicție de survol și că puteau fi în orice moment doborâți. Mi s-a părut un episod neobișnuit[101]. Aș fi vrut să aflu mai multe amănunte despre el și contextul lui, dar Paul Sfetcu murise. A trebuit să mă mulțumesc cu ceea ce relatase liber și puțin conștient de conotațiile politice.

---

100. În 13-23 octombrie 1962, o delegație de stat și guvernamentală română a vizitat Indonezia, India și Birmania.

101. P. Sfetcu, *op. cit.*, pp. 303-305.

Corneliu Mănescu: Probabil că Sfetcu scrie că am fost şi eu în acea delegaţie. Fusese o vizită importantă a unei delegaţii de stat şi guvernamentale româneşti în India, Indonezia şi Birmania, state ce aveau mare importanţă în politica mondială, care încerca să iasă din închistarea celor două blocuri – socialismul şi capitalismul. Eram bucuroşi la întoarcere de rezultatele vizitei. Călătoream, ca de obicei în acea vreme, cu un avion sovietic, condus de echipaj sovietic, în care fuseserăm îmbarcaţi de la Moscova. Pe teritoriul sovietic mai făceam o escală la Taşkent, la dus şi la întors. Deasupra munţilor Himalaya, la întoarcere, ni s-a comunicat interdicţia de survol din partea chinezilor. Aceasta însemna că dacă avionul nu se întoarce, pot să-l doboare. Gheorghiu-Dej a cerut, cum era şi firesc, să facem calea întoarsă. Însă n-am apucat bine să luăm drumul înapoi către Delhi, că de la baza din Taşkent s-a comunicat echipajului că primiserăm între timp, în urma demersurilor făcute de la sol, acceptul de a survola teritoriul Chinei. Am mers cu bine, am străbătut China conform rutei de zbor şi am aterizat la Taşkent. Trebuia să rămânem acolo, într-o casă de oaspeţi, o noapte şi abia a doua zi să continuăm drumul spre Moscova. În acea casă, şeful local de partid, care i-a întâmpinat pe Dej şi pe Maurer, ne-a spus că survolaserăm China în condiţiile interdicţiei. Că nu se mai revenise asupra refuzului chinezilor, dar Hruşciov, căruia i se comunicaseră cele întâmplate – echipajul şi avionul erau cele cu care călătorea el –, a dat ordin de continuare a drumului şi de transmitere a mesajului ce ne fusese comunicat. Sigur, spuneau sovieticii, chinezii n-ar fi îndrăznit să ne omoare...

Lavinia Betea: Cum a reacţionat Gheorghiu-Dej?

Corneliu Mănescu: Atunci l-am auzit pe Dej, pentru prima şi ultima oară, urlând de furie. Înjura cum nu mi-a fost dat să-l mai aud vreodată!

Lavinia Betea: Îi înjura pe sovietici, cumva?

Corneliu Mănescu: Nu, pe chinezi! Cum să-i înjuri pe sovietici pe teritoriul lor şi între oamenii lor?... Îi înjura pe chinezi, dar de gândit se gândea la sovietici. Ne-a şi spus după ce-am ajuns în ţară: „Hruşciov ar fi avut nevoie de cadavrul meu ca să dovedească lumii câtă dreptate are în disputa cu Mao". La Taşkent a părut să-şi revină repede. Se plimba prin casa aceea în pijama, cuprins de furie. Iar când a vorbit la telefon cu fiica sa, Lica, părea să fi uitat prin ce trecuse, într-atât de preocupat era de grijile ei. Lica-i spunea că toarnă un film, ce muncă grea şi istovitoare depune... E greu să fii părinte! În faţa ei, Dej se pierdea. Faţă de greutăţile muncii acestei fete, nu mai conta prin ce trecuse el. Pentru că vorbise la telefon cu fiică-sa, mi-a permis şi mie să vorbesc

acasă. N-a fost singura nenorocire a acelei călătorii. Ajunşi la Moscova, am aflat despre ceea ce s-a numit „criza rachetelor din Cuba".

Lavinia Betea: Cum aţi aflat?

Corneliu Mănescu: Sigur că în escala de la Moscova s-a adus vorba despre ceea ce „păţisem cu chinezii". Iar Kosîghin îi spunea lui Maurer că uite ce se poate întâmpla, şi noi avem necazuri, Hruşciov este ocupat până peste cap cu scandalul produs de amplasarea rachetelor în Cuba. Ce scandal? Şi am fost lămuriţi. Ni s-a spus că toată presa străină – nu a noastră sau a sovieticilor, bineînţeles – e plină de scandalul provocat de acele rachete amplasate de sovietici în înţelegere cu Fidel Castro. Făceam parte din Tratatul de la Varşovia, prin urmare am fi fost obligaţi, conform tratatului, să intrăm în război alături de sovietici, dacă ar fi început, şi noi nu ştiam nimic. Iar Maurer, şocat, îi spunea lui Kosîghin, făcându-se că nu înţelege că ar fi fost ei în stare să ne tragă pe sfoară, pe noi şi pe celelalte ţări din Tratat: „Aştia, adică gazetarii străini, vă cred nebuni; doar nebuni să fi fost să fi făcut aşa ceva"... Adică s-a făcut că nu înţelege, că nu crede că sovieticii ar fi fost în stare de aşa ceva. Adevărul este că noi nu ştiam nimic. Abia în ţară am apucat să ne dezmeticim. Acolo s-a depăşit repede momentul interdicţiei de survol şi am încercat să găsim căile cele mai bune de a ne pune la adăpost de ce-ar fi putut urma în toamna anului 1962, după descoperirea rachetelor cu rază medie de acţiune amplasate de sovietici în Cuba.

Lavinia Betea: Cum v-aţi dezmeticit în ţară?

Corneliu Mănescu: În primul rând ne-am informat. Am aflat că numai cu o zi înainte de sosirea noastră în ţară, preşedintele american Kennedy făcuse o declaraţie solemnă în faţa posturilor de televiziune, anunţând descoperirea rachetelor sovietice amplasate în Cuba, adică în coasta Americii, cu intenţia de a le dirija spre ea. Ceea ce însemna ideea declanşării unui război nuclear. Şi, evident, afirma în numele Americii că nu se va retrage în faţa unei asemenea ameninţări, dacă e momentul. A doua zi după declaraţia lui Kennedy, Hruşciov i-a răspuns prin intermediul posturilor sovietice de radio. Spunea că se socoteşte îndreptăţit să aibă rachete în Cuba, de vreme ce America are baze militare în Europa. Cerea retragerea lor de către americani – ceea ce-ar fi însemnat sfârşitul NATO –, iar atunci şi el, Hruşciov, va renunţa la baza lui din Cuba. Însă la mai puţin de o săptămână, Hruşciov a făcut o propunere secretă americanilor, despre care am aflat, bineînţeles, după finalizarea ei. S-a angajat să-şi retragă rachetele din Cuba, dacă Kennedy se angajează

să nu atace insula și să-și retragă rachetele din Marea Britanie și din Turcia. Ceea ce s-a și făcut.

Lavinia Betea: Dar dumneavoastră, în mod direct, ce-ați făcut?

Corneliu Mănescu: În ceea ce ne privește, am hotărât să încercăm să ne salvăm pielea în cazul în care s-ar fi întâmplat o nenorocire. După cum bine văzusem în urma celor întâmplate la întoarcerea din călătoria în Asia, pe Hrușciov nu ne puteam baza în nici un fel. Am scris la Casa Albă, secretarului de stat Dean Rusk, o scrisoare în care spuneam că indiferent ce s-ar întâmpla, noi nu purtăm nici un fel de vină, pentru că n-am avut nici o contribuție, nici măcar nu fuseserăm anunțați despre existența acelor rachete. Pe teritoriul României nu aveam armament nuclear, le-am spus. Am recunoscut adevărul. Scrisoarea era semnată de mine, în calitate de ministru de Externe, însă dispoziția venise din partea lui Dej.

Lavinia Betea: În relațiile diplomatice directe pe care Gheorghiu-Dej le avea, cu cine îi făcea reală plăcere să se întâlnească?

Corneliu Mănescu: Dej s-a întâlnit de mai multe ori și cu multă plăcere cu austriecii. S-a întâlnit cu cancelarul Austriei – cred că și cu Alfons Gorbach, și cu Josef Klaus – și cu delegații ce reprezentau Partidul Socialist Austriac. În vremea când a fost cu adevărat la putere, Dej a gândit și a pregătit îndelung acțiunile de politică externă, care au avut cel mai adesea urmări pe termen lung. Pentru mine rămâne în continuare absolut fantastică problema relațiilor cu Republica Federală Germania. Relațiile diplomatice au fost semnate și anunțate oficial în 1967, dar convorbirile au început din timpul lui Gheorghiu-Dej. Primele contacte au fost stabilite pe linie economică. Acestea au fost premisele ce-au creat condițiile unor contacte directe la nivel înalt. Primele contacte au avut loc la București, la Consiliul de Miniștri. În timpul în care au început, Alexandru Bârlădeanu era viceprim-ministru al Guvernului, iar Dej ne-a încredințat – lui Bârlădeanu și mie – misiunea de a sta de vorbă nici mai mult nici mai puțin decât cu reprezentantul firmei Krupp, pe nume Beitz. Nu era diplomat, nu era politician, ci unul dintre conducătorii acelui vestit concern. De la aceste discuții s-a mers mai departe. Anii au trecut, Dej a dispărut, moștenirea sa a fost preluată de Nicolae Ceaușescu, contactele s-au dezvoltat până la stadiul de relații diplomatice cu Republica Federală Germania. Când s-a anunțat, acest lucru a zguduit lumea politicii externe mondiale și a stârnit furia statelor membre ale Tratatului de la Varșovia, în primul rând a Uniunii Sovietice.

Lavinia Betea: Cum s-au manifestat?

Corneliu Mănescu: Foarte brutal, foarte agresiv. Articole, declarații de presă ce dezavuau poziția noastră... Sigur că ținta mai ușor de luat eram eu, care semnasem realizarea acestor relații cu Willi Brandt, la Bonn. Era mai simplu să dai în Ministerul de Externe, decât să înjuri un partid comunist dintr-o țară așa-zis prietenă.

Lavinia Betea: Altă poziție a avut presa occidentală.

Corneliu Mănescu: Multe fotografii din timpul încheierii acestor relații au apărut în presa germană și le păstrez cu mare plăcere. Sigur că ele n-au fost reproduse de ziarele românești. La noi nu apăreau decât fotografii cu Ceaușescu..Voi spune însă încă o dată că relațiile cu China și cu Germania Federală au început din timpul lui Dej și că ele pot fi considerate evenimente mondiale ale politicii. Guvernul Maurer instaurat în 1961 este momentul când România a început să respire mai liber, să-și gândească realist situația, să vadă mai larg problemele și să se elibereze puțin câte puțin de apăsarea străină. Iar Declarația din aprilie 1964 a fost actul politic cel mai însemnat din întreaga guvernare.

Lavinia Betea: Ce visa Dej să facă în viitorul pe care credea că-l va mai avea mult în față?

Corneliu Mănescu: Voia să fie recunoscut ca un lider mondial al mișcării comuniste.

Lavinia Betea: Ultimul eveniment politic extern la care conducătorul partidului a luat parte a fost reuniunea reprezentanților țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia[102]. Ați fost și dumneavoastră acolo, nu?

Corneliu Mănescu: Participarea la Consiliul statelor membre ale Tratatului de la Varșovia presupunea o formulă de echipă. Fiecare țară era reprezentată de primul-secretar al partidului comunist, primul-ministru al guvernului, ministrul de Război, ministrul de Externe și unul dintre secretarii Comitetului Central al partidului. Putea fi secretarul ce răspundea de problemele internaționale sau problemele ideologice la nivel de Birou Politic. În acel moment putea fi Paul Niculescu-Mizil. Aceasta era formula clasică. Ministru de Externe fiind, am fost acolo. Acela a fost ultimul eveniment politic la care a participat Gheorghiu-Dej, în mod real. Boala lui Dej a durat însă. Când afirm aceasta nu o fac din punctul de vedere al timpului, referindu-mă la luni sau la ani. De la drumul făcut la Varșovia până la moartea lui Dej, s-au întâmplat multe lucruri. La întoarcerea de la Varșovia m-am îmbolnăvit.

---

102. Ședința Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia a avut loc în perioada 19-20 ianuarie 1965.

Lavinia Betea: Şi dumneavoastră? Cei care şi-au povestit amintirile dintre participanţii la acea călătorie – Dumitru Popescu, Silviu Brucan, Paul Sfetcu – relatează cum conducătorul partidului se îmbolnăvise în timpul reuniunii. Credea că e bolnav de gripă, se plângea de condiţiile necorespunzătoare în care fusese găzduit, iar în trenul care îl aducea în ţară îmbrăcase cojocul îmblănit, deşi în vagon era cald.

Corneliu Mănescu: M-am îmbolnăvit şi eu. Ceea ce pentru mine era un lucru cu totul neobişnuit. Pentru că eram foarte puternic şi încă tânăr. Pe vremea aceea făceam sport, diverse antrenamente şi alte lucruri care-mi sunt şi azi de folos. După ce m-am întors de la Varşovia la Bucureşti, am fost obligat să rămân câteva zile acasă. Dej, la rându-i, se retrăsese şi el. Nici n-am ştiut că el s-a îmbolnăvit acolo.

Lavinia Betea: Ce rol poate juca întâmplarea! Nici Paul Sfetcu, şeful de cabinet al lui Gheorghiu-Dej, nu a putut fi în apropierea acestuia în perioada de dinaintea morţii. I se îmbolnăviseră copiii de oreion, iar Dej fiind spitalizat acasă, pentru a nu-l contamina, îi trimitea prin ofiţerii însoţitori actele la semnat, evitând contactul şi discuţiile directe, cum procedau de obicei. Sfetcu povesteşte despre nemulţumirea şefului său de-a fi fost atât de prost cazat de Gomułka, punând pe seama acestui fapt „răceala" sa[103].

Corneliu Mănescu: Deplasarea la Varşovia nu a decurs în condiţiile cele mai bune. Nu numai în vila în care a fost cazat Gheorghiu-Dej a fost frig. Peste tot. În sălile de şedinţe, la reşedinţe. Şi întreţinerea, meniurile au fost sărăcăcioase. Ca nicăieri la întâlniri de asemenea nivel, în afară de votca poloneză din care te puteai servi la discreţie, restul erau toate cu măsură. Din fiecare se dădea un fel de raţie. Mi-aduc aminte că-n frigul acela, m-am rugat de cineva din personalul vilei unde eram găzduit să ne facă rost de nişte rom. Prin urmare, nu numai Gheorghiu-Dej a fost prost găzduit, ci întreaga delegaţie românească.

Lavinia Betea: Şi celelalte delegaţii au fost cazate în acelaşi fel?

Corneliu Mănescu: Nu ştiu cum s-au descurcat membrii celorlalte delegaţii participante. Să vorbesc însă despre situaţia de la întoarcere. Am primit acasă un telefon de la Dej. M-a căutat cu o chestiune de familie, aflase că nu sunt la minister. I-am spus că nu mă simt bine. Iar el mi-a răspuns: „Nici eu nu mă simt bine. Am rămas cu o răceală, cu o tuse care nu-mi mai trece". Aceasta a fost ultima mea convorbire cu Dej, căci

103. P. Sfetcu, *op. cit.*, pp. 316-323.

din boala aceea nu s-a mai ridicat. Când spun că agonia lui a durat nu mă raportez la un indice calendaristic, ci la substanța, la densitatea faptelor ce s-au petrecut în acel timp. În perioada aceea Dej a renunțat definitiv la Ceaușescu, pe care noi ne obișnuiserăm ani și ani de zile să-l considerăm moștenitorul lui.

Lavinia Betea: Știți că nici unul dintre cei aflați în nucleul sau în imediata apropiere a conducerii de partid pe care i-am intervievat – Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Paul Sfetcu – nu avea impresia că Nicolae Ceaușescu ar putea fi succesorul? Probabil că pentru dumneavoastră, cei care vă situați la o oarecare distanță, lucrurile apăreau cu mai multă claritate, în sensul că vi se părea firesc ca într-o relație de succesiune, între protagoniști să fie distanță de o generație. Probabil că și filiația cu modul în care se realiza transferul de putere la Kremlin putea fi mai limpede percepută. Și Stalin, și Hrușciov fuseseră favorizați în preluarea succesiunii de funcțiile anterioare de coordonatori ai secției organizatorice a partidului. La fel s-a întâmplat cu Ceaușescu, dar cei care-l aveau în apropiere nu păreau conștienți de atuul său. De ce credeți că Dej se îndepărtase de el cu puțină vreme înainte să moară?

Corneliu Mănescu: Pentru că și-a dat seama că el, Ceaușescu, nu făcuse altceva decât să pregătească preluarea puterii, sistematic, metodic, cu pași mărunți. Așa se face că în această perioadă a agoniei lui, Dej se îndepărtase definitiv de el.

Lavinia Betea: De unde știți? Ați făcut parte sau ați asistat la ceea ce s-ar putea numi intrigile de culise ale succesiunii?

Corneliu Mănescu: Niciodată n-am făcut parte din mecanismele intrigilor de culise. Din tot ce-am aflat ulterior, de la cei situați la conducere și cu care am putut vorbi reiese, în mod cert, că Dej hotărâse să-l lase succesor pe Apostol. Și chiar se exprimase în acest fel.

Lavinia Betea: Se mai exprimase public și în aprilie 1954, când l-a desemnat pe același Apostol în funcția de prim-secretar al partidului.

Corneliu Mănescu: Atunci când, după moartea lui Stalin, Hrușciov a izbutit să ia puterea în cadrul troicii care preluase conducerea Uniunii Sovietice păcălindu-i pe ceilalți că într-un regim comunist este posibilă o putere dual㠖 partidul și statul – și că dintre acestea două mai importantă, în acel moment, e conducerea statului, era totuși un timp al începuturilor. Moartea lui Stalin făcea posibilă ideea unor împărțiri de genul „tu iei partidul, tu guvernul, iar tu statul". Pentru români, la nivel de conducere, în acea perioadă predominau alte probleme: existența

sovromurilor, a consilierilor sovietici... Nu erau posibile împărţiri reale. Acum însă, în 1965, Dej stabilise că va fi Apostol. Puteţi afla nu numai de la mine, ci şi de la Apostol că lucrurile erau clare. Că Apostol rămâne au aflat şi membrii Biroului Politic în timp ce Dej era încă în viaţă, dar muribund. Atunci Apostol a comis poate cea mai mare eroare a vieţii lui. Când i s-a propus să ia efectiv conducerea problemelor de partid şi de stat, la uşoarele împotriviri din partea lui Ceauşescu şi a lui Drăghici, Apostol a spus să decidă Comitetul Central. Asta a fost poziţia lui. Cel care l-a demolat pe Apostol a fost, de fapt, Chivu Stoica.

Lavinia Betea: Nu intra în calcul pentru succesiune.

Corneliu Mănescu: Lucrurile fuseseră concepute între cei apropiaţi lui Dej cam aşa: Apostol – prim-secretar al partidului, Maurer – prim-ministru, Chivu Stoica – preşedintele Consiliului de Stat. Chivu Stoica a avut ideea să-l întâlnească pe Apostol şi să-l întrebe direct: „Tu ce ai de gând – să iei şi partidul, şi statul, adică şi Consiliul de Stat?". A primit de la Apostol un răspuns evaziv. Adică s-aştepte, să vadă, să decidă Comitetul Central. Chivu dorise un răspuns clar: „Eu rămân cu conducerea partidului şi restul cum ne-am înţeles". De la Apostol, Chivu a fugit la Maurer. Din momentul acela erau doi – Chivu şi Maurer – alarmaţi de faptul că Apostol va tinde să ia, în mod real, nu ca în 1954-1955, locul lui Dej. Dar acum, din spate venea Ceauşescu, care se gândise de mai multă vreme la momentul când ar fi putut să intre la conducerea treburilor.

Lavinia Betea: Alexandru Bârlădeanu plasează momentul de conştientizare a acestei posibilităţi de către Ceauşescu în etapa numită „sancţionarea devierii de stânga" din 1957[104]. Stenograma discuţiilor membrilor Biroului Politic, discuţii ce-au condus la eliminarea lui Iosif Chişinevschi şi a lui Miron Constantinescu, pune în evidenţă „atitudinea combativă" a lui Ceauşescu şi rolul jucat de el în găsirea argumentelor incriminatoare pentru cei doi[105].

Corneliu Mănescu: Nu eram printre ei. Dacă ar fi să-l cred pe Maurer, Ceauşescu a venit la el şi i-a propus lui să ia conducerea partidului.

Lavinia Betea: Mie, Ion Gheorghe Maurer mi-a relatat că Gheorghiu-Dej a fost cel care i-a propus să-i ia locul, dar că el a refuzat pe motiv că este intelectual şi nu e român[106].

---

104. L. Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu*, Ed. Evenimentul Românesc, Bucureşti, 1997, pp. 130-131.
105. Stenograma şedinţei Biroului Politic al CC al PMR din 3, 4, 6 şi 12 aprilie 1956.
106. L. Betea, *Maurer şi lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Ed. Fundaţiei „Ioan Slavici", Arad, 1995, pp. 171-182.

Corneliu Mănescu: Acestea sunt relatările lui Maurer după moartea lui Ceaușescu. Cele spuse eu le-am aflat de la Maurer, desigur, după moartea lui Dej, într-una din convorbirile ce le aveam când eram în străinătate. El în calitate de prim-ministru, eu ca ministru de Externe. Maurer a refuzat, după spusele sale, pe motiv că un intelectual nu poate conduce partidul muncitorilor.

Lavinia Betea: Această viziune aparținând lui Stalin este necunoscută multor istorici ce-l prezintă pe Pătrășcanu ca adversar al lui Gheorghiu-Dej în lupta pentru putere. Ei cunosc doar că Lenin și colaboratorii lui sunt exponenții aripei radicale a „inteligheției" ruse. Pentru că n-au avut posibilitatea, în anii lor de formare profesională, să cunoască toate etapele ideologice, își închipuie că la conducerile partidelor comuniste, ce se erijau în exponente ale intereselor proletariatului, puteau accede intelectuali. Ce calcul abil a făcut Ceaușescu adresându-se lui Maurer! Pe de o parte îl flata, își declara vasalitatea, pe de altă parte îi atrăgea atenția asupra sa ca posibil candidat. Când îi va fi propus Ceaușescu lui Maurer candidatura sa?

Corneliu Mănescu: În timp ce Dej zăcea. Cine-ar fi îndrăznit să facă asemenea planuri mai devreme? De aceea spuneam că de când Dej s-a întors de la Varșovia și până când a murit, s-au întâmplat multe lucruri. Chivu, deși nimeni dintre cei care l-au cunoscut nu-i atribuie calități deosebite nici ca om politic, nici ca inteligență, cultură, în mod ciudat, ajungea întotdeauna unde se întâmpla ceva important. Ce urmări a avut demersul lui la Maurer, după convorbirea scurtă avută cu Apostol, s-a văzut în constituirea noii puteri. Cine știa semnificațiile anumitor gesturi publice își putea da seama de rolul lui Chivu chiar la ceremonialul de înmormântare. Dej era pe catafalc și în Piața Palatului s-a organizat un miting la care au vorbit Chivu și Ceaușescu. Dacă lucrurile s-ar fi derulat în normalitatea proiectată, Apostol trebuia să fie acela care să ia cuvântul. Dar Apostol nu mai era. Între timp fusese terminat. Apoi oamenii, neștiind cele întâmplate, au început să le explice dând vina pe Apostol – că nu se poate avea încredere în el, că nu putea să-și asume asemenea răspundere.

Lavinia Betea: Apostol a fost însă desemnat să-l propună pe Ceaușescu, în Comitetul Central, ca succesor al lui Dej. Ion Gheorghe Maurer și Alexandru Bârlădeanu povesteau, de asemenea, că înainte de a se îmbolnăvi, Gheorghiu-Dej intenționa să-l scoată pe Ceaușescu din funcția importantă de partid pe care o avea...

Corneliu Mănescu: Maurer îmi povestea şi mie că Dej ajunsese la o asemenea stare de spirit încât era iminentă îndepărtarea lui Ceauşescu din fruntea secţiei organizatorice. Ţin minte că-mi spunea cam aşa: „Închipuie-ţi ce vrea să-i facă lui Ceauşescu! Să-l trimită undeva, secretar într-un judeţ!". Într-un fel, cele spuse semănau cu ceea ce i-a făcut Ceauşescu lui Iliescu când l-a scos din CC şi l-a trimis la Iaşi. Maurer, când spunea aceste lucruri, manifesta o anumită indignare: cum să-l scoţi din ce era – şef al secţiei organizatorice, unde avea toată puterea – şi să-l trimiţi într-un judeţ? Aici contează mult filmul prezentării faptelor. Şi când spun acest lucru îmi amintesc din nou de „Scrisoarea celor şase". În cartea pe care a scris-o, Brucan spune că atunci când a povestit la Departamentul de Stat despre ea – moment în care scrisoarea nu exista nici ca idee finită, nici ca obiect material, nici ca participare (nu puteai să vorbeşti despre şase, doi sau patru) –, interlocutorul american şi-a manifestat satisfacţia, dar a întrebat: „Maurer unde este?". Şi Brucan ar fi răspuns: „Ne-am gândit noi la el, dar am renunţat fiindcă se pupase bot în bot cu Ceauşescu". Or, aceste pupături nu fuseseră numai în preajma „Scrisorii celor şase". Erau de mult. Din '65, Maurer a fost alături de Ceauşescu. După ce l-a ajutat să ia puterea, i-a stat aproape cu tot ce-a vrut. Este adevărat că aplauda mai în silă decât ceilalţi, nu se ridica întotdeauna de pe scaun când mulţimea aplauda fiecare frază a lui Ceauşescu, părea mai plictisit. Iar când avea ocazia să discute cu oameni politici importanţi, mai ales în străinătate, lăsa impresia că îşi sacrifică propria persoană pentru a îndrepta ce se mai poate. Şi pe această bază şi-a clădit o imagine foarte bună, mai ales pe plan extern.

Lavinia Betea: După moartea lui Dej, s-a hotărât glorificarea lui prin editarea lucrărilor şi biografiei sale, amplasarea de statui şi busturi ale defunctului în Bucureşti şi în alte oraşe, atribuirea numelui acestuia unor instituţii[107]. Hotărârea a fost repede uitată... Ce rol a avut Drăghici în scenariul succesiunii?

Corneliu Mănescu: Eu cu Drăghici nu m-am înţeles din capul locului. Niciodată nu ne-am înţeles. Nici înainte, nici după moartea lui Dej.

Lavinia Betea: Cei care cercetează arhivele serviciilor speciale româneşti au posibilitatea să argumenteze aceste afirmaţii. Nicolae Doicaru, şeful Direcţiei de Informaţii Externe a Securităţii, nu s-a bucurat deloc de numirea dumneavoastră în funcţia de ministru de Externe. Din

107. Hotărârea a fost adoptată la şedinţa comună a CC al PMR din 22 martie 1965.

poziția aceasta, ani la rând ați creat greutăți acestei direcții și, implicit, Securității prin opoziția tenace în fața invaziei ofițerilor din serviciile de spionaj în centrala diplomației bucureștene și în reprezentanțele românești din străinătate[108].

Corneliu Mănescu: Acestea pot fi cunoscute din cercetarea de arhivă? Da, este adevărat. Am considerat totdeauna diplomația și serviciile speciale niște sectoare diferite. Animozitatea amintită de dumneavoastră nu este un lucru senzațional, care să se refere neapărat la persoanele noastre. Sunt niște aspecte pe care la noi le-am văzut pe viu. Ministerul de Interne nu se poate înțelege cu Ministerul de Externe. Ministerul de Interne nu se putea înțelege cu Ministerul Armatei. Acestea sunt niște conviețuiri inamicale pe un fond istoric.

Lavinia Betea: Ale istoriei comunismului sau ale istoriei contemporane, în general?

Corneliu Mănescu: Eu aș spune ale istoriei comunismului. Adică mă limitez să spun acest lucru de care sunt absolut sigur.

108. M. Pelin, *DIE 1955-1980, Din culisele spionajului românesc*, Ed. Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 54.

Capitolul VI

Premise ale „deceniului de aur" în politica externă românească

Lavinia Betea: După toate discuţiile de până acum, aş vrea să vă întreb dacă dumneavoastră consideraţi că România putea avea o politică externă proprie, independentă?

Corneliu Mănescu: Eu contest afirmaţiile că pe plan internaţional noi nu puteam face decât ceea ce voia Moscova. Nu este adevărat. După 1961, acolo unde am putut răzbi, să scoatem măcar un deget afară din cuşcă, am făcut-o. Şi pe plan intern, în raporturile cu conducerea de partid, Ministerul de Externe putea avea iniţiativă. Pentru a demonstra cu alte fapte concrete, voi da un exemplu. Dar, din păcate, mai sunt puţini supravieţuitori care pot întări aceste dovezi. Declar cu toată fermitatea că în perioada cât am fost ministru de Externe am avut libertate de mişcare. Atunci când am considerat că trebuie să stabilim relaţii normale diplomatice şi politice, economice sau culturale cu statele din America Latină, am făcut-o.

Lavinia Betea: Prima deschidere se făcuse în 1958, când Ion Gheorghe Maurer, în calitate de preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, a condus o delegaţie guvernamentală într-o vizită în Argentina, fapt ce echivalează cu prima vizită a unui şef de stat român în America de Sud[109].

Corneliu Mănescu: Era un început, dar vremurile se schimbaseră în sensul că ofereau şi alte posibilităţi. Iar eu m-am folosit de ele. Am putut să o fac. Am putut să iau cu mine doi-trei oameni, am putut asigura transport, cazare, diurne, dreptul de a încheia acorduri. Fiindcă acolo aveam un gol în ceea ce priveşte relaţiile, am mers spre America Latină. Nu aveam relaţii nici cu Africa Neagră. Aveam colaborări cu Africa Mediteraneeană – Egiptul, Tunisia, Algerul, Marocul. Dar cu acea Africă mare şi adâncă, nu. Am avut posibilitatea, m-am putut folosi de ea, să zbor cu un avion din Bucureşti până în Madagascar. Cred că a

109. Vizita s-a desfăşurat în perioada 1-10 mai 1958.

fost primul nostru avion cumpărat din Anglia, un BAC-111. Ne-am oprit atunci și în Libia, cu care anterior nu avusesem relații.

Lavinia Betea: Atunci s-au pus bazele viitoarei prietenii dintre Ceaușescu și colonelul Gaddafi?

Corneliu Mănescu: Nu era Gaddafi președintele Libiei atunci. Toată Africa am străbătut-o de la un capăt la altul.

Lavinia Betea: Mai târziu, prin deceniul nouă, aceste legături ale noastre cu țările din Africa au fost criticate. Vizitele dese ale unor șefi de state africane în România și ale lui Ceaușescu în acea zonă nemulțumeau populația.

Corneliu Mănescu: O nemulțumeau pentru că erau mult prea dese și pentru că Nicolae Ceaușescu rămăsese atunci, din cauza politicii interne pe care o ducea, cam cu aceste relații. Când am inițiat însă aceste legături, ele se încadrau bine în principiile de politică externă ale României, care-și propunea să extindă cât mai cuprinzător sfera relațiilor sale. Nu era nici atunci o situație ușoară din perspectiva unei țări socialiste. Era greu de crezut pentru populație și pentru cei aflați la conducere că țările socialiste vor reuși vreodată să depășească distanța ce le separa de Occident.

Lavinia Betea: În 1959 însă, Hrușciov apreciase că Uniunea Sovietică ajunsese la nivelul Americii și Occidentului în privința nivelului de trai. Încă puțin și urma să le depășească[110]...

Corneliu Mănescu: Puteai face asemenea afirmații în fața unor oameni care nu aveau voie să știe cum este în altă parte decât în țara lor. Distanța tehnologică față de statele puternic industrializate creștea însă tot mai mult, iar schimburile economice care puteau avea loc deveneau tot mai inechitabile. America și Occidentul fuseseră dispuse la mari concesii în ceea ce privește România, atâta timp cât aceasta a fost privită ca o țară ce încerca să se distanțeze de principiile dure și dușmănoase cu care Kremlinul trata „lumea capitalistă".

Lavinia Betea: Au aplicat principiul „relațiilor diferențiate" în raporturile cu țările din Est. După trecerea vremii, studiile de istorie contemporană comparată relevă semnificațiile politicii externe românești. O prestigioasă cercetătoare germană, Annely Ute Gabanyi, apreciază că începând cu „dezghețul" care a urmat morții lui Stalin și continuând cu o întrerupere cauzată de revoluția maghiară, după retragerea trupelor sovietice de ocupație din România, conducerea românească s-a plasat

110. G.V. Ivanova (coord.), *op. cit.*, pp. 112-120.

în fruntea aspirațiilor de independență ale românilor. În România, afirmă Gabanyi, măsurile de derusificare au început înaintea tuturor celorlalte țări din blocul sovietic[111]. Alt istoric prestigios, membru al Academiei Franceze, opinează că singura țară din Tratatul de la Varșovia care a reușit să treacă de la statutul de satelit la cel de țară independentă a fost România, după Declarația de independență din aprilie 1964[112]. Anii '80 au fost însă ani de declin.

Corneliu Mănescu: Îmi fac plăcere cele auzite. Când Ceaușescu a devenit ceea ce știm cu toții, americanii și occidentalii s-au distanțat de el, nu i-au mai acceptat invitațiile și l-au evitat. Iar el a rămas cu acele relații din țările africane. În timpul când au fost inițiate relațiile cu Africa și America Latină, aveam relații bune și foarte bune și cu țările occidentale.

Lavinia Betea: Cum se organizau întâlnirile și asemenea turnee?

Corneliu Mănescu: În cea mai mare parte, în timpul misiunilor ce le aveam la ONU. Primele contacte au fost însă făcute de delegațiile românești pe probleme economice. Încă din 1959, Bârlădeanu începuse vizitele în Occident. A fost în Franța, Elveția, Olanda, Italia, Anglia, Belgia în astfel de misiuni. De mare succes a fost vizita lui Gaston Marin în America. Aceasta s-a întâmplat după Declarația din 1964, iar Gaston Marin a fost primit inclusiv de Averell Harriman.

Lavinia Betea: Cu ce rezultate?

Corneliu Mănescu: A încheiat acorduri economice bune pentru țară. Nu s-a făcut tot ce ne-am propus. Se urmărea chiar de pe atunci cumpărarea unei centrale nucleare. Dej cerea cea mai nouă tehnologie. Se gândea și la posibilitatea acordării clauzei națiunii celei mai favorizate, pe care americanii ne-au dat-o mai târziu. Toți membrii Biroului Politic începuseră să facă deplasări în străinătate. Se întâlneau ei acolo cu membri ai partidelor comuniste și social-democrate din țările respective, dar aveau grijă să vorbească și despre afaceri. Adică să precizeze dorința României de deschidere către Occident. Așa a fost Apostol în Austria, Gogu Rădulescu în Italia, Maurer în Franța. În ceea ce privește celelalte întâlniri, eu fiind ministru de Externe, mă întâlneam la ONU cu alți omologi. O dată ce stabileam niște relații umane în cadrul unor întâlniri, conversația decurgea cam așa: n-ar fi normal ca țările noastre să aibă relații diplomatice?

---

111. A.U. Gabanyi, *Revoluția neterminată*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1999.
112. H. Carrère d'Encausse, *Le Grand Frère*, Flammarion, Paris, 1983.

Lavinia Betea: Bănuiesc că întrebarea era şi consecinţa unei simpatii reciproce. Ce urma?

Corneliu Mănescu: Fiecare îşi întreba guvernul. Trecea un timp până aflam răspunsul, dar, de regulă, nu aveam nici o dificultate. Vă închipuiţi cum era dacă puteai lua un avion cu două echipaje de zbor, o geantă cu câţiva zeci de mii de dolari şi să începi să colinzi toată Africa pentru a stabili contacte. Când am făcut acest lucru cu America Latină, pentru că avionul era aproape gol, am luat cam 20 de oameni de presă şi film ce-au putut urmări vizitele şi întâlnirile avute.

Lavinia Betea: Vorbiţi, desigur, despre timpul când la conducere se afla Ceauşescu. Pe cine-aţi luat cu dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: I-am luat la cererea şi ideea lui Dumitru Popescu, secretar cu propaganda la Comitetul Central. S-a făcut şi un film dar a fost o realizare modestă. Nu din nepriceperea autorilor, ci pentru că nu era cu putinţă să scoţi în evidenţă, să faci publice asemenea acţiuni aproape personale. N-am beneficiat de ajutorul unor oameni care să fi trecut în revistă, să fi înregistrat sistematic şi să fi păstrat sinteza celor vizitate şi discutate.

Lavinia Betea: N-aţi avut oameni care să fi ţinut jurnale de călătorie la fel ca pe vremea recensământului din Transnistria!

Corneliu Mănescu: Îmi amintesc că în călătoria din America Latină, printre ziariştii pe care i-am luat a fost şi Horia Alexăndroaie. Lucra la *Scânteia*. Şi a rămas în America. N-a mai venit acasă.

Lavinia Betea: Când relataţi acest episod mi-am amintit de o întâmplare, în legătură cu dumneavoastră, povestită de Dumitru Popescu într-o carte apărută după 1990. Dumitru Popescu spune că în timp ce călătoreaţi pentru a sărbători cea de-a 25-a aniversare a ONU, aţi făcut o escală la Montreal. Cum bagajele n-au venit cu acelaşi avion, aţi dormit într-un hotel învelindu-vă, din cauza frigului, în ziare[113]. Cum a fost?

Corneliu Mănescu: Cu ziare m-am acoperit la Bucureşti, în timpul studenţiei. Povestea cu ziarele ţine de tinereţe, când făceam parte din tot felul de asociaţii de amiciţie cu diverse ţări, fără să pot bănui că voi ajunge să le văd vreodată. În Canada, când am fost primit – şi am fost de mai multe ori –, am dormit ca un rege.

Lavinia Betea: Să ne întoarcem la căile de realizare a politicii externe româneşti.

Corneliu Mănescu: Şi eu aş spune să ducem la capăt acest subiect. Nu pot să-mi asum răspunderea de a vorbi despre căile de realizare a

113. D. Popescu, *Elefanţii de porţelan*, Ed. Match, Bucureşti, 1994.

politicii externe românești, în general. Mă limitez la problemele legate de politica externă din anii când am lucrat în Ministerul Afacerilor Externe. La noi, politica externă s-a realizat în mai multe faze și forme, dar care, la un moment dat, au ajuns să fie bine controlate și dirijate spre a se obține niște rezultate gândite dinainte. Într-o anumită fază, puterea politică din România se sprijinea și pe Ministerul de Externe, a cărui prezență în cel puțin o sută de capitale ale lumii îi permitea să întrețină relații, să cunoască ce se întâmplă, să pună în valoare posibilitățile economice și culturale ale țării noastre.

Lavinia Betea: Avem posiblitatea, acum, după trecerea cuvenită a timpului, să cunoaștem adevărul în legătură cu istoria trăită în urmă cu o jumătate de secol. Fascinantă apare pe tabla istoriei înfruntarea din timpul „războiului rece" și inocența victimelor sale. Cât de clare apar astăzi lucrurile și cât de încurcate erau ele pentru cei care le-au trăit! Bunăoară, Pătrășcanu, unul dintre puținii comuniști români cu legături și participări la reuniuni internaționale, nu părea să fi știut nimic despre faimosul discurs rostit de Churchill la Fulton, pe 5 martie 1946. Vă citez din notițe: „De la Stettin, pe malul Balticii, la Trieste, pe Adriatica, o cortină de fier a coborât de-a lungul continentului european. În spatele acestei linii, toate capitalele fostelor state ale Europei Centrale și de Est sunt, de acum înainte, incluse în sfera de influență sovietică"[114]. Și dacă n-a fost cu băgare de seamă sau dacă n-a putut auzi avertismentul lui Churchill – el însuși actor principal al piesei după care a căzut cortina –, nici măcar termenii duri în care a fost redactat comunicatul final al constituirii Cominformului nu l-au sensibilizat[115].

Corneliu Mănescu: Astăzi cine poate aprecia consecințele unei decizii ONU sau a Consiliului Europei? Despre Cominform aproape că nu îmi mai amintesc mare lucru.

Lavinia Betea: Vă citez un fragment din acest comunicat, rostit în septembrie 1947 la Moscova, fragment ce semnifică ceea ce va fi numit mai târziu „doctrina Jdanov": „În lume s-au format două grupuri: de o parte – tabăra imperialistă antidemocratică, având ca scop esențial instaurarea dominației mondiale, de altă parte – tabăra antiimperialistă și democratică, al cărei scop esențial constă în subminarea imperialismului, întărirea democrației, lichidarea urmelor fascismului"[116]...

---

114. J. Rothschild, *Istoria politică a Europei Centrale și de Est după al doilea război mondial*, Ed. Antet, București, 1997, p. 118.
115. Biroul Comunist de Informații (Cominform) a fost înființat la 22-27 septembrie 1947 la Szklarska Poreba.
116. P. Boniface, *op. cit.*, p. 12.

Corneliu Mănescu: Cum puteam şti toate acestea? V-am povestit cât de mare era confuzia după război, cum se petreceau lucrurile cu epurările din partid! Posibilităţile de informare se reduceau la informaţia filtrată şi prelucrată propagandistic de presa de partid. Mult mai târziu, după ce am ajuns la ONU, am putut înţelege ce-a fost „doctrina Truman", care estima că popoarele Europei Occidentale sunt prea slăbite de război pentru a rezista expansiunii Uniunii Sovietice şi plasa Statele Unite în fruntea Lumii libere. Nu se scria în presa românească despre discursul generalului Marshall de la Harvard, în care se arată îngrijorat de situaţia economică europeană şi propune un ajutor gratuit şi important pentru Europa. La noi se scria doar despre refuzul acestui ajutor pe motiv că ar însemna o imixtiune în problemele noastre interne, noi primind ajutoarele acordate de URSS. Orice venea din URSS sau pleca acolo dobândea aprecieri pozitive. Ziarele noastre condamnau intervenţia americanilor în Coreea. Credeţi că Gheorghiu-Dej şi ceilalţi din conducerea partidului ştiau despre înţelegerile dintre Marile Puteri?

Lavinia Betea: Eu ştiu acest lucru. Nici măcar generalul Schyler, şeful misiunii americane din cadrul Comisiei Aliate de Control din România nu fusese înştiinţat despre înţelegerile privind sferele de influenţă după cel de-al doilea război mondial[117].

Corneliu Mănescu: Nu se vorbea niciodată cu nimeni despre alt viitor decât cel descris de ziare. Nu cred însă că putea fi cineva din România foarte sigur că o dată cu intrarea armatelor sovietice în ţară se vor schimba toate. Stalin şi Molotov dăduseră declaraţii publice, apărute în toate ziarele lumii, că ei nu intenţionează să schimbe regimul politic din ţările în care pătrund armatele lor. Erau eroii Europei! Cine-ar fi îndrăznit să le pună cuvântul la îndoială? Nu cred că presa occidentală se va fi îndoit atunci de vorbele lor.

Lavinia Betea: Când vorbim despre aceste lucruri, mi-am amintit de acuzaţiile ce li s-au adus lui Gheorghiu-Dej şi lui Maurer de trimişii sovietici în România, că i-au trimis pe cei doi mari industriaşi ai României, Malaxa şi Auschnitt, în America cu scopul de a crea relaţii economice cu americanii. Aceasta se întâmpla în 1945-1947[118]...

Corneliu Mănescu: Vedeţi, aşadar?... Ceea ce se petrecea atunci mai interesant decât în alte părţi ale Europei a fost poate faptul că dacă pe continentul nostru ar fi izbucnit războiul, aceasta părea să se întâmple

117. C.V.R. Schyler, *Misiune dificilă. Jurnal*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1997.
118. I. Chiper, „Raportul Lesakov: Kremlinul şi lupta pentru putere în PCR", în *Dosarele istoriei*", nr. 3/1997, pp. 61-63.

la graniţa României cu Iugoslavia. Toată zona de graniţă era împânzită cu cazemate, sârmă ghimpată, corpuri de armată staţionate. Sigur că nu Dej ar fi declarat acel război, dar ar fi fost nevoit să-l poarte dacă-l cerea Stalin.

Lavinia Betea: Din păcate, noi nu am ajuns încă în stadiul de valorificare publică a documentelor politice din această perioadă. De largă penetraţie sunt însă filmele documentare care au mai curând scopuri propagandistice decât ştiinţifice. Despre această perioadă, bazându-se în exclusivitate pe istoria orală, s-au realizat documentare despre deportarea în Bărăgan a mii de oameni din zonele din vecinătatea graniţei cu Iugoslavia sub acuzaţia de „titoişti". Fenomenul a fost prezentat ca generat de ideile lui Gheorghiu-Dej.

Corneliu Mănescu: Din serialul „Memorialul durerii", prezentat la televizor în anii din urmă, am aflat şi eu multe lucruri necunoscute despre represiunile din România. Am văzut acolo şi părţile referitoare la deportarea în Bărăgan a multor bănăţeni în perioada despre care vorbim. Mulţi dintre cei care se ocupă de istorie acum o fac din interesul de a sluji o politică sau alta. Nu împart în etape cei aproape 50 de ani de regim comunist în România. Pentru că au fost nişte etape deosebite între ele prin ceea ce puteai sau nu puteai face. În prima etapă nu puteai face altfel decât hotăra Stalin pentru toate ţările intrate în stăpânirea sa. Iar hotărârile sale copiau ceea ce el pusese în aplicare mai înainte în URSS. Cum să fi putut hotărî Gheorghiu-Dej asemenea lucruri în anii '50 şi cine putea avea în perioada respectivă iniţiative politice de anvergură care să nu fi fost aprobate de Moscova?

Lavinia Betea: Exact asemenea idei sunt evidenţiate de documentele de arhivă. În Bărăgan au fost deportaţi, în general, ţăranii avuţi. Liniile directoare pentru lupta de clasă fuseseră însă expuse de sovietici în 1949, cu ocazia unei întruniri organizate la Budapesta, la care au fost chemaţi pentru instruire ideologii-şefi din „partidele înfrăţite"[119]. Neînţelegerile cu Tito, care au urmat la puţină vreme după aceea, au fost bine venite pentru a pune în aplicare şi „stârpirea chiaburilor". Cu o zi înainte de a începe deportările din România, adică la 17 iunie 1951, Ministerul de Interne din Ungaria a făcut cunoscute deportările „foştilor exploatatori". Ai lor au fost strămutaţi în pusta Hortobágy, ai noştri în Bărăgan[120].

Corneliu Mănescu: Acesta a fost un timp când nu aveam politică externă. La Gheorghiu-Dej sunt câteva momente de mare satisfacţie şi

119. L. Geier, „Referitor la dedesubturile, cauzele şi contextul deportărilor din 1951 în stepa Bărăganului", în *Analele Sighet*, nr. 6/1998, p. 430.

120 *Ibidem*, p. 433.

acestea se referă la politica externă. Nu a fost simplu să devii singura țară comunistă din Europa care nu mai avea trupe străine sovietice.

Lavinia Betea: În ce măsură credeți că acest act de înaltă diplomație i-a aparținut lui Gheorghiu-Dej, despre care nu se poate spune că făcuse școli înalte, că avea o pregătire comparabilă cu a șefilor de state din Europa Occidentală?

Corneliu Mănescu: Nu întotdeauna școala făcută dă măsura unui om. Mai ales în deciziile politice. Ele cer intuiție și curaj, iar acestea nu sunt dobândite în școli.

Lavinia Betea: În psihologia conducerii, capacitatea euristică este calitatea de a lua decizii în condițiile de cunoaștere incompletă a unei situații. Este calitatea esențială a marilor manageri din politică sau economie. Probabil că Dej avea bine potențată această calitate.

Corneliu Mănescu: Sigur că o avea, de vreme ce-a reușit. A știut să speculeze momentele bune. A avut și curaj s-o facă. Bineînțeles că atunci când s-a înfăptuit retragerea trupelor sovietice din România, eu nu aveam o poziție din care să cunosc asemenea lucruri. Mi-au fost povestite mai târziu de unii care au luat parte la ele. Se știe acum că prin Tratatul de pace semnat în 1946, România era obligată să suporte prezența trupelor sovietice până la încheierea de către URSS a Tratatului de neutralitate cu Austria. Dornic să câștige încrederea Occidentului, Hrușciov l-a semnat în 1955. Aici intervine istețimea diplomatică a lui Dej. Imediat ce a aflat de parafarea tratatului, Dej a convocat Biroul Politic. Nu oficial, pentru că putea răsufla ceva, ci în vila sa de vacanță de la Eforie-Nord. „Băieți – le-ar fi spus el membrilor Biroului Politic –, a venit momentul să ne eliberăm de sovietici." Le-a spus că vor pleca urgent la București și, cu tact, se vor pune pe treabă. Hrușciov se afla într-o vizită în Bulgaria. Prin Ambasada noastră de la Sofia și prin Ambasada sovietică de la București, l-au invitat ca la plecare să facă o escală la București. S-au pus pe chef cu el și, la momentul potrivit al petrecerii, Bodnăraș, care fusese dinainte desemnat de Dej, a ridicat chestiunea... Cele ce-au urmat sunt știute. N-a fost ușor și fără riscuri. N-a fost ușor nici să devii singura țară care la nici una dintre manevrele militare organizate de semnatarele Tratatului de la Varșovia să nu participi cu trupe. În 1956 au fost reluate relațiile cu Iugoslavia pe bază de prietenie. Îmi voi aminti totdeauna de vizita pe care i-a făcut-o în 1963 Dej lui Tito. A fost primit la Belgrad cu mai multe onoruri decât fusese Hrușciov primit acolo. A fost singurul conducător comunist din străinătate căruia i s-a făcut onoarea de a fi invitat să se adreseze marii lor adunări naționale. *Skupština* se numea la sârbi. A fost o mare realizare

în 1964, când Marea Adunare Națională a hotărât că nici o țară străină nu avea dreptul să tranziteze cu trupe sau să staționeze trupe pe teritoriul românesc. Ceaușescu a preluat principiile de politică externă promovate de Dej, care vizau emanciparea și independența națională. În iulie 1967, la sesiunea Marii Adunări Naționale, Ceaușescu a prezentat o expunere cu privire la politica externă a partidului și a guvernului, care a fost programul pe baza căruia s-a desfășurat politica externă a României în intervalul ce-a urmat.

Lavinia Betea: Să rămânem puțin la această etapă a „derusificării" României, prezentată de unii apropiați ai lui Ceaușescu ca fiind finalizată după momentul alegerii acestuia în conducerea partidului[121].

Corneliu Mănescu: Când anume?

Lavinia Betea: După îndepărtarea „gărzii lui Dej". După ce-au fost eliminați Apostol, Bârlădeanu, Chivu Stoica, Drăghici – în subtext, probabil, Maurer și dumneavoastră – prin venirea la conducere a unor oameni noi. Aceștia – inclusiv autorul acestei teorii – fuseseră tineri activiști UTC în anii de instaurare a puterii comuniste.

Corneliu Mănescu: Când a preluat Ceaușescu puterea, România se bucura de un mare prestigiu în lume tocmai datorită faptului că reușiserăm să ne desprindem de sub dominația sovietică. Iar oamenii pomeniți – și în primul rând Dej – au avut aceste merite. Cei aduși de Ceaușescu au avut „meritul" de a se fi priceput bine să-l lingușească. Ilegaliști nu putuseră fi, deoarece erau prea tineri. Astfel că s-au ridicat prin laudele și supunerea ce i-o arătau lui Ceaușescu pe când era secretar cu organizatoricul. Pe aceste temeiuri i-a adus. Prin urmare, a fost un timp când am avut o politică externă proprie. Ea a fost pregătită de Dej prin scoaterea armatelor sovietice din țară și s-a desfășurat după instaurarea Guvernului Maurer.

Lavinia Betea: După anunțarea de către Hrușciov a deciziei de retragere a trupelor sovietice din România a urmat procesul de „derusificare"[122]. Ce momente mai importante vă amintiți?

Corneliu Mănescu: Anul 1962 mi se pare a fi un an în care s-a văzut bine cotitura României în fața tendinței lui Hrușciov de a prelua controlul asupra statelor socialiste din Europa prin intermediul CAER. În

121. D. Popescu, *Am fost și cioplitor de himere*, Ed. Expres, București, 1995, pp. 132-133.

122. La 24 mai 1958, în cadrul unei întâlniri a primilor-secretari, primilor-miniștri și miniștrilor Apărării ai statelor membre în Tratatul de la Varșovia, N.S. Hrușciov a anunțat decizia de retragere a trupelor sovietice din România.

acel an, Hrușciov și-a formulat aceste intenții prin publicarea într-o revistă sovietică a unui articol în care punea chestiunea „diviziunii internaționale a muncii" în lagărul socialist. Sub pretextul că și Europa Occidentală, pentru a-și proteja interesele, a creat Uniunea Europeană, Hrușciov dorea să dea CAER-ului o mai mare amploare și să sporească atribuțiile de coordonare și control ale Uniunii Sovietice asupra celorlalte state. Cât de perfide erau intențiile lui Hrușciov și ce se putea ascunde în spatele unor tratate putuserăm constata când cu „criza rachetelor din Cuba". În 1962 a venit Hrușciov în România și și-a arătat nemulțumirea față de tot ce văzuse că se construise la noi datorită licențelor și tehnologiei cumpărate din Vest. El ar fi vrut ca licențele să fie cumpărate prin intermediul CAER, țările membre ale CAER să nu dispună de autonomia de a încheia înțelegeri care să slujească intereselor proprii. Sovieticii voiau instituții suprastatale care să coordoneze și cultura.

Lavinia Betea: Adică promovarea unei culturi care să ducă la formarea „omului nou" independent de specificul național al acestuia. Ce domenii erau vizate?

Corneliu Mănescu: Cel mai periculos lucru mi s-a părut existența unei edituri pentru manualele școlare. Voiau televiziune internațională, studiouri comune pentru producția cinematografică. La fiecare dintre aceste proiecte, din România se răspundea prin măsuri care urmăreau să-i descurajeze pe sovietici. În ce limbă să faci televiziune internațională, când în 1963 – mi se pare – la noi limba rusă încetează să mai fie o limbă obligatorie de studiu în școli? Se desființează editura și institutul ce promovau cultura sovietică, se schimbă denumirile rusești ale instituțiilor și străzilor. Au început, în schimb, să fie editate publicațiile *Lumea* și *Secolul XX*, care exprimau apropierea de cultura occidentală. Ce putea fi mai edificator?

Lavinia Betea: Au început să fie scoase la lumină textele lui Marx despre români, în care problema Basarabiei apărea în conturul real al istoriei sale. Interesant mi s-a părut faptul că deși MAE semnalase, încă din 1959, secției de știință și cultură de la CC existența manuscrisului lucrării *Însemnări despre români* a lui K. Marx, într-o bibliotecă din Amsterdam, el a fost publicat abia după disensiunile apărute în CAER[123]...

Corneliu Mănescu: Chestiunea Basarabiei au expus-o după aceea și chinezii. Pentru că cel care vorbise despre Basarabia era Mao, *Pravda* a răspuns foarte dur. Dej nu se grăbea niciodată. Era o mare deosebire între el și Hrușciov în direcția aceasta. Întorcea lucrurile pe toate fețele

123. P. Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej*, Ed. I. Cristoiu, București, 1999, pp. 177-187.

și abia după aceea lua decizia. Asculta și părerile celorlalți. A scos problema Basarabiei atunci când a venit momentul. Nu ca pe o chestiune politică, ci una istorică, prezentată de specialiști.

Lavinia Betea: Nu s-a grăbit nici în a face publice dezacordurile ce existau în cadrul CAER pe chestiunea „diviziunii internaționale a muncii"[124]...

Corneliu Mănescu: Toată această politică era bine concertată și în toate direcțiile. Istorie, relații economice, relații diplomatice, întâlniri politice la cel mai înalt nivel. În aceeași perioadă, mai multe delegații economice chineze au vizitat România pentru a încheia acorduri comerciale cu noi. Nici hidrocentrala de la Porțile de Fier nu a fost un lucru ușor de făcut. Această cooperare nu a fost pe placul sovieticilor, bulgarilor, polonezilor.

Lavinia Betea: Tot în 1963 s-a pus și piatra de temelie a acestei hidrocentrale...

Corneliu Mănescu: Era un moment bun pe plan extern și totodată periculos pentru ceea ce dobândisem. Bârlădeanu era cel care exprima poziția României în CAER. Și a făcut-o foarte bine. Cred că v-a povestit și despre intenția de a se crea un complex agricol interstatal al Dunării de Jos, în care urma să intre aproape jumătate din România, puțin din Rusia și ceva mai mult din Bulgaria. Bârlădeanu a fost cel care a coordonat și scrierea articolului de răspuns semnat de economistul Costin Murgescu.

Lavinia Betea: Nu mi-a dat multe detalii care să scoată în evidență rolul său pozitiv, nu s-a lăudat prea mult în convorbirile pe care le-am avut[125]. Este ceva ce eu n-am înțeles bine din politica derulată în această perioadă. Din câte am citit până în prezent reiese că Dej era cel care desemna sau aproba persoanele care exprimau în fața sovieticilor pozițiile de independență. Nu înțeleg însă de ce au fost preferați, pentru a exprima poziții atât de importante pentru politica partidului din acel moment, oameni care avuseseră necazuri cu secțiile de cadre. Astfel, istoricul Andrei Oțetea, cel ce fusese desemnat să scrie prefața și să pregătească apariția *Însemnărilor despre români* a lui Marx, fusese o vreme exclus din partid[126]. Costin Murgescu avea, de asemenea, un

124. În 5-8 martie 1963 a avut loc Plenara CC al PCR, care dezbate „Principiile fundamentale ale diviziunii internaționale socialiste a muncii adoptate de CAER în iunie 1962".

125. L. Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Ed. Evenimentul Românesc, București, 1997.

126. Gh. Buzatu, M. Chirițoiu, *Agresiunea comunismului în România, Documente din arhivele secrete*, Ed. Paideia, București, 1998, vol. II, pp. 174-175.

trecut dubios prin participarea în tinereţe la mişcarea legionară[127]. Erau mulţi alţi oameni de ştiinţă români „cu trecut nepătat". Cum se face că Dej i-a preferat pe Oţetea şi Murgescu, acestora?

Corneliu Mănescu: Era şi aceasta o dovadă în spiritul independenţei declarate de Dej. După ce deţinuţii politici fuseseră eliberaţi, a fost „şters trecutul" intelectualilor care participaseră la alte mişcări politice în perioada interbelică. Aduşi în centrul atenţiei au fost cei de mare valoare. Cazul lui Andrei Oţetea, Costin Murgescu, Constantin Giurescu, George Călinescu, Tudor Vianu, Tudor Arghezi. După război, până în această perioadă, despre Constantin Brâncuşi nu se mai putuse vorbi în România.

Lavinia Betea: În 1963 s-au reluat şi relaţiile diplomatice cu Tirana. Ce sens a avut această decizie?

Corneliu Mănescu: Ele fuseseră întrerupte cu doi ani în urmă. Toţi cei din lagărul socialist european au făcut acest lucru urmând iniţiativa sovieticilor, care se supăraseră pe albanezi deoarece se aflau într-o prea mare prietenie cu chinezii. Poziţia geografică a Albaniei putea fi foarte avantajoasă pentru chinezi în cazul unui conflict armat cu URSS. Afirm aceasta deoarece au fost momente când un conflict armat părea iminent. Când ne-am retrimis ambasadorul la Tirana, acest lucru însemna o altă dovadă că respectam propriile noastre principii de politică externă. Dej începuse să sfideze tot mai pe faţă pretenţia sovieticilor de a dicta celorlalţi. Să nu vă imaginaţi însă că în tot ceea ce făceau chinezii aveau dreptate, iar sovieticii nu. Bunăoară, când s-au împlinit 18 ani de la bombardamentul atomic asupra Hiroshimei, Hruşciov a semnat cu reprezentanţii Statelor Unite şi Marii Britanii, la Moscova, un acord de încetare a experienţelor nucleare subacvatice, pe pământ şi în atmosferă – chinezii l-au condamnat.

Lavinia Betea: Curând au testat ei înşişi arma nucleară, devenind a cincea ţară din lume cu o astfel de putere[128]. Şi dacă revenim la frondele lui Dej... Nu a participat nici la cea de-a 70-a aniversare a liderului comunist est-german Walter Ulbricht[129]. Nu i-a păsat nici de jignirea ce i-o aducea lui Ulbricht?

Corneliu Mănescu: Tocmai asta voia. Ulbricht îl supărase pe Dej prin poziţia sa interesată în cadrul CAER, fiind unul dintre susţinătorii cei mai

127. *Ibidem*, vol. I, pp. 117-119.

128. La 16 octombrie 1964 a fost testată prima armă atomică de producţie chinezească.

129. Întâlnirea aniversară s-a organizat la 23 iunie 1963.

aprigi ai principiului diviziunii internaţionale a muncii. Lui îi convenea pentru că ţara sa era desemnată pentru susţinerea comunităţii cu produse industriale. Delegaţiile partidelor comuniste nu se deplasaseră însă la Berlin doar în scopul de a-i spune lui Ulbricht să trăiască întru mulţi ani. Acesta era şi un prilej de consultări pentru poziţia ce urma să fie adoptată, în bloc, la o nouă întâlnire ruso-chineză. În acel an, conducerile partidelor sovietic şi chinez au făcut public un schimb de scrisori în care-şi aduceau reciproc acuzaţii. Aceste polemici din presa comunistă erau în atenţia întregii lumi. Or, poziţia exprimată de Gheorghiu-Dej era aceea de stingere a conflictului ruso-chinez, deoarece aceasta dăuna mişcării comuniste mondiale. Se împotrivea mai ales publicităţii făcute neînţelegerilor dintre ei. Erau mari discuţii la nivelul Biroului Politic cu privire la ce anume din comunicatele lor să dăm în presa noastră. Se cântărea cu mare grijă cât am dat din comunicatul chinez şi cât din cel sovietic, pentru a nu părea cumva părtinitori faţă de unii sau alţii.

Lavinia Betea: În 1963, România a votat pentru prima dată la ONU altfel decât URSS. Cu ce efect?

Corneliu Mănescu: Nu era o chestiune de importanţă directă pentru România. Ne-am pronunţat pentru crearea unei zone denuclearizate în America de Sud. Sigur că noi, cei care voiam o astfel de zonă în Balcani, nu puteam decât să fim de acord cu una într-o altă parte a lumii. Însă faptul că ne-am permis să avem o poziţie diferită de aceea a Uniunii Sovietice şi a celorlalte ţări socialiste – al căror vot era coordonat continuu – a contat în opinia celor care urmăreau îndeaproape eforturile noastre de a ne manifesta independenţa. Efectul imediat a fost întâlnirea ce mi-a fost solicitată de omologul meu american, Dean Rusk. Ceea ce făceam noi venea în întâmpinarea intenţiilor americanilor. Cam în aceeaşi perioadă, preşedintele Americii, Jack Kennedy, a adresat un mesaj ţărilor din Estul Europei în care afirma deschiderea Americii spre ele. În acelaşi an însă, o delegaţie sovietică, în frunte cu Podgornîi, a venit să se întâlnească cu membrii Biroului Politic, încercând o aplanare a poziţiei româneşti.

Lavinia Betea: Din delegaţie făcea parte, în mod neobişnuit, şi Epişev, fostul ambasador al Uniunii Sovietice la Bucureşti din perioada înlăturării grupului „Pauker-Luca"[130]. Se presupune că misiunea putea fi şi de tatonare a relaţiilor existente între membrii Biroului Politic. Dacă ar fi existat fisuri, sovieticii ar fi căutat să le cultive, sprijinind un alt membru să-i ia locul lui Dej. S-a zvonit chiar că i-ar fi propus acest lucru lui Bodnăraş. Ştiţi ceva?

130. G. Ionescu, *Comunismul în România*, Ed. Litera, Bucureşti, 1994, pp. 378-379.

Corneliu Mănescu: Nu. Bodnăraş nu ar fi putut comunica şi altora o asemenea propunere. Dacă s-ar fi petrecut astfel, probabil că s-ar fi dus după aceea să-i spună lui Dej. Eu nu eram membru al Biroului Politic, nu ştiu ce s-a discutat cu sovieticii. Iar discuţiile purtate la nivel de Birou Politic nu răzbăteau în exterior decât sub formă de decizii. Nu se mai putea face însă nimic pentru a opri dorinţa noastră de a ieşi de sub ascultarea sovieticilor. Iar punctul culminant a fost Declaraţia de independenţă din aprilie 1964.

Lavinia Betea: Cine citeşte astăzi respectivul document nu poate fi prea impresionat[131]...

Corneliu Mănescu: Sigur că nu, deoarece tot ce se afirma acolo a fost atât de des spus de Ceauşescu în toţi cei 25 de ani cât a stat la cârma ţării, încât oamenii au ajuns la suprasaturaţie. Iar cele afirmate de el îşi pierduseră actualitatea. Când au fost declarate pentru prima dată public, reprezentau o schimbare impresionantă la nivelul politicii ţării. Declaraţia venea după vizita făcută în China şi în Coreea de Nord, în martie 1964, de delegaţia condusă de Maurer, din care făceau parte Bodnăraş, Chivu Stoica şi Ceauşescu.

Lavinia Betea: Şi la plecare, şi la sosire delegaţia a făcut escală în URSS pentru a se întâlni cu Hruşciov. La sosire s-au deplasat tocmai în Crimeea, unde Hruşciov se afla la odihnă[132].

Corneliu Mănescu: Sigur că da. Era un act de diplomaţie. În felul acesta, întâlnindu-te cu ambii rivali, nu puteai fi acuzat că unelteşti cu unul împotriva celuilalt. Şi lui Mao i se spunea ce se discutase cu Hruşciov, şi lui Hruşciov ce se vorbise cu Mao. Se spunea însă ceea ce era în interesul nostru. Declaraţia din aprilie 1964 reprezintă concluziile acestor divergenţe în mişcarea comunistă internaţională şi poziţia pe care şi-o asuma România în cadrul lor. Acolo găsiţi linia politică a României în raporturile cu toate statele lumii.

Lavinia Betea: În plan extern cum a fost receptată?

Corneliu Mănescu: După adoptarea acestui document, între România şi o serie de state occidentale s-au încheiat convenţii pentru ridicarea reprezentanţelor diplomatice la rang de ambasade. De atunci avem relaţii la nivel de ambasade cu Suedia, Italia, Japonia, SUA, Norvegia.

---

131. În Plenara lărgită a CC al PMR din 15-22 aprilie 1964 a fost adoptată „Declaraţia cu privire la poziţia CC al PMR în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale".

132. În 2-14 martie 1964, delegaţia CC al PMR condusă de I.Gh. Maurer a făcut o vizită în R.P. Chineză şi R.P.D. Coreeană.

A fost apoi succesul vizitei delegației guvernamentale conduse de Maurer în Franța. Delegația noastră a fost primită de președintele de Gaulle. Maurer a declarat și în întâlnirea cu de Gaulle, și în conferința de presă care a urmat că acest document va schimba politica României. Maurer avea deja popularitatea lui în Occident. Anterior, scrisese – tot la indicația lui Dej – un articol în revista partidelor comuniste. Articolul lui era un gest de tatonare a pozițiilor exprimate în Declarație. A fost mult citat în presa occidentală articolul semnat de Maurer, iar el a contat ca inițiator al unei noi politici. De Gaulle a fost pur și simplu încântat de ideea de a avea în această parte a Europei un guvern care se opune forțelor supranaționale. El milita împotriva dominației americane în Europa.

Lavinia Betea: Deceniul șapte – marcat de Declarația din aprilie 1964 – este unul foarte bun în politica externă a României. Ar putea fi numit „deceniul de aur al politicii externe românești" dacă n-am avea în istoria noastră și epoca lui Titulescu[133]...

Corneliu Mănescu: Ar fi nedrept însă să vorbești despre politica externă a României postbelice prin comparație directă cu politica externă a României interbelice, reprezentată magistral de Nicolae Titulescu. Aceasta pentru că pe vremea lui Titulescu, lumea nu era divizată în lagărul comunist și lagărul capitalist. Altfel se putea discuta ca reprezentant al României pe vremea lui Titulescu și altfel erau lucrurile când nu erai doar reprezentantul României, ci și al unei țări socialiste. Titulescu nu fusese în cleștele Tratatului de la Varșovia, cum am fost noi. Și chiar în acele condiții, am căutat să ne desprindem, să facem ceva. Relațiile cu China, atitudinea față de războiul din Vietnam, felul în care se reacționa față de evenimentele mari ale politicii mondiale au creat prestigiul de care se bucura România. Toate aceste acțiuni despre care am vorbit, culminând cu Declarația din 1964, au pus temelia celorlalte acțiuni care vor mări popularitatea României în lume și-i vor conferi poziția de lider în plutonul țărilor socialiste.

Lavinia Betea: Cred că a fost greu de făcut, din perspectiva diplomației. Care sunt, în opinia dumneavoastră, calitățile unui bun diplomat?

Corneliu Mănescu: Nu cred că este vorba de niște calități speciale, pe care să nu le întâlnești și în alte locuri. Important este cum pornești în această profesie. Cu ce motivații, cu ce interese... Poți să pleci dintr-o

133. N. Titulescu (1882-1941) – jurist, om politic, profesor universitar, ministru de Externe o lungă perioadă, de două ori ales președinte al Ligii Națiunilor, membru al Academiei Române.

iluzie, considerând că dacă vezi mai multe locuri din lume, ai o viață mai interesantă sau mai lesnicioasă. Chiar dacă pornești într-un asemenea fel, până la urmă hotărâtor este dacă iubești această profesie și dacă ești conștient de rolul tău. Dac-o iubești, poți cunoaște satisfacții, dar și deziluzii – pentru că multe nu depind de tine. E bine, pentru a începe o asemenea carieră, să cunoști limbi străine, să ai o înfățișare plăcută, o anumită deschidere, să știi să te porți, să poți stabili relații cu personalități și instituții din țara respectivă. Și să fii corect. Aceasta contează poate cel mai mult. Nu poți fi pregătit special și definitiv pentru o asemenea profesie. Într-o țară străină, în orice moment poți întâlni altceva decât te așteptai, iar tu trebuie să reacționezi, de multe ori imediat, potrivit contextului. Or, asta nu poți face după un tipar prestabilit pe care ți l-ai însușit într-o universitate. Eu am ajuns, după cum vă povesteam, din întâmplare. Mi-a plăcut însă foarte mult. Și după cum vă spuneam, când am intrat eu în diplomație, circa 80% dintre cei ce lucrau acolo ajunseseră datorită relațiilor.

Lavinia Betea: Era – poate încă este – greu de știut cine lucra într-o ambasadă ca diplomat sau ca angajat al servicilor speciale. Dumneavoastră cum ați receptat aceste raporturi între Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul de Interne?

Corneliu Mănescu: Spuneam că existau multe pricini de divergențe între reprezentanții celor două ministere. Eu cu Drăghici nu m-am înțeles niciodată.

Lavinia Betea: Din documentele care încep să apară din arhivele speciale reiese – vă spuneam – că nu vă iubeau șefii „băieților cu ochi albaștri".

Corneliu Mănescu: Între Externe și Interne existau chiar niște reglementări în ceea ce privește personalul trimis în ambasade. Adică într-o ambasadă coexistau mai multe instituții – care făceau toate, chipurile, politica externă a țării. Erau, bineînțeles, diplomații de carieră ce aparțineau Externelor. Dar era și personalul Ministerului de Interne, care, începând de la portari și până la funcțiile administrative și serviciul de cifru, reușea să ocupe o pondere foarte însemnată în personalul ambasadei. Această pondere era echilibrată prin existența unui fel de contract între cele două ministere pe care Internele îl încălcau destul de des. De regulă, recrutau sau încercau să recruteze oameni de la Externe.

Lavinia Betea: Ca informatori.

Corneliu Mănescu: Îi numeau colaboratori. Nici nu puteau să-și desfășoare munca fără activitatea diplomaților. Munca lor, a celor de la

Interne, se făcea, se extrăgea din cea a diplomaților de carieră. Este însă una să lucrezi în cadrul aceleiași ambasade respectând atribuțiile de servicu stabilite și alta să le încalci și să începi, în calitate de diplomat, o colaborare cu un alt servicu, chiar dacă acesta aparține țării tale, fără știința celor în a căror subordonare directă te afli. Într-o ambasadă era și personal ce aparținea Ministerului Forțelor Armate. Și aceștia se ocupau tot cu treburi de informații. Nu cumva să vă imaginați, când auziți despre această compoziție, că era tipică țărilor socialiste ori României, țara noastră! Ceea ce se făcea într-o ambasadă a României nu se deosebea de ceea ce se petrecea într-o ambasadă a unei țări occidentale. Datorită acestei complexități a personalului și sarcinilor de serviciu, se puteau întâmpla multe lucruri neobișnuite. Îmi amintesc că la un moment dat, în vremea când eram ministru de Externe, un ofițer francez a venit în inspecție la București.

Lavinia Betea: Ce să inspecteze?

Corneliu Mănescu: Să vadă ce face, cu ce se ocupă și cum se ocupă ataşatul militar francez din România. Cam asta putea face. Am fost anunțat că ofițerul superior venit în inspecție a murit într-un accident de mașină, pe șoseaua București-Ploiești. Mi se spunea că mașina se ciocnise cu un camion militar românesc. În această situație, fiind la rândul meu întrebat insistent cum s-au petrecut faptele și ce măsură ar trebui să ia statul român pentru a nu-i nemulțumi pe francezi...

Lavinia Betea: Cine întreba?

Corneliu Mănescu: Pe de o parte Ambasada Franței la București, care nu acționa de capul ei, ci reprezenta Guvernul francez. Pe de altă parte, eram întrebat în calitate de membru al Guvernului României. Presat, m-am adresat generalului Ion Ioniță, pe atunci ministrul Armatei. „Ascultă, i-am spus, cum s-a putut întâmpla așa o nenorocire care ne dă atâta bătaie de cap și necazul să vină tocmai din partea Armatei?" Ioniță mi-a răspuns foarte iritat și foarte ferm că acel camion nu aparținea Forțelor Armate. Avea însemnele mijloacelor de transport militare, avea și numere de înmatriculare militare, dar Ioniță a rămas pe poziție: „Nu era al nostru". Și nu era...

Lavinia Betea: Dar al cui?

Corneliu Mănescu: Eu n-am spus această întâmplare ca exemplu de incident diplomatic, ci ca fapt divers. Atunci când Ioniță îmi spunea că nu-i vina Armatei, arăta cu degetul către Interne. Iar aceste relații despre care am vorbit... Nu mai știu acum cum stau lucrurile – dar așa era în

timpul cât am lucrat eu la Externe. Şi am lucrat vreme lungă – 12 ani am fost ministru de Externe. Ce-am făcut acolo rezistă la orice cercetare, la orice îndoială. Pot aduce argumente oricui ar spune: „Nu-i adevărat, exagerezi".

Lavinia Betea: Nu mă pot desprinde mental de povestea ofiţerului francez. Cum aţi rezolvat problema?

Corneliu Mănescu: Nicicum. Chestiunea a fost îngropată, veştejită de timp. A fost un accident recunoscut. Internele au încercat să-l pună pe seama Armatei, iar Armata l-a respins. Singurii care ar putea spune clar ce-a fost acolo sunt cei de la Interne, de la Securitate. Mai trebuie să ştiţi însă şi altceva. Între serviciile speciale dintre ţări pot exista diverse relaţii. Pot fi relaţii de cooperare, de duşmănie pe viaţă şi pe moarte. Unele lucruri din ce se întâmplă acolo se află după zeci de ani. Şi uneori niciodată.

Lavinia Betea: Aparent, întregul personal din ambasade vă era subordonat.

Corneliu Mănescu: Aici este de discutat, cât era şi cât nu era. Se întâmplă un lucru curios. Când se vorbeşte despre istoria contemporană a României, aproape toţi sunt de acord că lucrurile cele mai bune care s-au făcut, după ce Dej a luat puterea deplină şi în prima parte a guvernării lui Ceauşescu, ţin de politica externă dusă de România. Înainte de 1989, subiectele politice nu puteau fi abordate la nivel de opinii personale. După aceea, mulţi au început să facă diverse comentarii politice şi istorice. Şi mulţi au abordat acest subiect al politicii externe româneşti. Mulţi foşti sau actuali ofiţeri din serviciile speciale româneşti, când au vorbit despre atribuţiile lor, au lăsat să se înţeleagă ce rol mare au avut ei în politica externă bună dusă atunci. Pe baza acestui argument se prezintă mari patrioţi.

Lavinia Betea: Printre notiţele mele se află şi un fragment copiat din una dintre stenogramele făcute cu prilejul chemării lui Alexandru Drăghici în faţa comisiei de partid desemnate de Ceauşescu „pentru a face lumină în cazul Pătrăşcanu". Drăghici le spune membrilor comisiei conduse de Vasile Patilineţ: „După socotelile mele am 42 de ani de muncă. Cu toate acestea, astăzi se spune că am fost o nenorocire pentru statul acesta, că eu am nenorocit ştiinţa. Eu aş întreba: cine a adus laserul în ţara noastră, cine a adus porumbul hibrid în ţară?"[134].

Corneliu Mănescu: Şi ce-a răspuns comisia?

134. Gh. Buzatu, M. Chiriţoiu, *op. cit.*, vol. I, p. 228.

Lavinia Betea: Nimic despre laser, nimic despre porumbul hibrid. Au continuat cu discuții despre pensia nevestei lui Drăghici și a fostului ministru de Interne. Reiese că îi caută sârguincios o altă locuință, deoarece din cea veche, mult prea mare, Drăghici ceruse să fie mutat după scoaterea sa din funcții.

Corneliu Mănescu: Aseară – vedeți cum se leagă lucrurile! – am văzut la televizor, pe Antena 1, emisiunea lui Marius Tucă. Fuseseră invitați Ion Iliescu și Mircea Dinescu. Povesteau despre evenimentele din decembrie 1989. La televiziune veniseră atunci fel și fel de oameni. Au fost și mulți gură-cască și mulți cu anumite interese față de noua putere, oricare-ar fi fost ea. S-au deschis porțile și au putut intra și cine-a vrut, și cine n-a vrut. Printre cei care-au intrat a fost și Drăghici. Cum se justifica prezența lui acolo? Iar Dinescu povestea cum soția lui Drăghici a venit să-l felicite pentru răsturnarea eroică a dictatorului. Drăghici, cel care fusese urât și temut de toată lumea, se prezenta ca opozant. Nu avusese el vreo contribuție la răsturnarea lui Ceaușescu, dar probabil îl urâse de moarte. Ani de zile, din 1968 și până în 1989 – ce ură mare trebuie să fi acumulat împotriva lui Ceaușescu! După ce Drăghici îl ajutase să ia puterea, acesta i-a făcut ce i-a făcut. Nu numai că l-a îndepărtat din funcții, dar l-a și exclus din partid și l-a adus în gura întregii țări!

Lavinia Betea: De fapt, în fața acelei comisii, Drăghici a încercat un fel de șantaj, amintind că ar trebui trași la răspundere și cei care în timpul colectivizării au împușcat oameni și copii în raionul Focșani. Adică să fie tras la răspundere Ceaușescu, pe care el îl „protejase" în sensul că la Moscova – unde informaseră consilierii sovietici – i s-a cerut socoteală pentru ilegalitatea comisă, dar el a aplanat lucrurile, cum făcuse și în fața consilierilor sovietici...

Corneliu Mănescu: Și ce-a zis comisia despre curajul de a-l ataca pe Ceaușescu?

Lavinia Betea: A schimbat tema. Pentru că Drăghici spusese mai înainte că este interesat de cuantumul pensiei sale, Gheorghe Stoica îl informează că totul va fi legal[135]...

Corneliu Mănescu: Totul a fost legal pentru Drăghici. După 1990 a fugit la Budapesta, iar autoritățile maghiare au refuzat să-l extrădeze. Știa, desigur, multe și din multe părți... Iar când e nevoie să se justifice, pentru că treburile lor nu pot fi aduse la cunoștința opiniei publice, asemenea oameni motivează totul ca fiind făcut din patriotism și din

135. *Ibidem*, p. 229.

alte interese nobile. În general, securiștii se prezintă patrioți și dau de înțeles că dacă nu erau ei – cu relațiile, combinațiile, diplomația și patriotismul lor – se ducea România de râpă. Ei sunt cei care-au făcut să meargă țara înainte... Revenind la tema politicii externe românești... Și marii reporteri ai televiziunii și ai presei scrise au considerat politica externă a României o temă frumoasă. În ceea ce mă privește, i-am urmărit pe Iosif Sava, pe Vartan Arachelian, pe Mihai Tatulici. Toți aceștia – ca și ceilalți pe care i-am mai auzit vorbind – au avut o atitudine similară. Toți credeau că pe plan extern politica era cea hotărâtă și condusă de Ceaușescu. Vorbeau de Ceaușescu pentru că despre Dej nu apucaseră să știe prea multe. În ceea ce privea raporturile lui Ceaușescu cu Ministerul Afacerilor Externe, din partea lor nu exista nici o urmă de îndoială: Ceaușescu decreta, iar ministerul executa.

Lavinia Betea: Și nu era așa?

Corneliu Mănescu: Nu era deloc așa. Nu se întâmpla să nu ai posibilitate de mișcare. Ați stat de vorbă cu oamenii care au fost apropiați ai lui Dej și v-au povestit multe despre adoptarea deciziilor. O decizie depinde mult de informările și descrierile situației ce conduc la ea. Iar acestea sunt prezentate de niște oameni care, înainte de a aduce la cunoștință situația respectivă, și-au format niște opinii, niște ipoteze despre soluționarea ei. Pe baza acestora se ia decizia. Ca și Gheorghiu-Dej, Ceaușescu a avut slăbiciune pentru problemele de politică externă. Ca și predecesorul său, dorea să știe tot, să conducă tot și fiecare dintre ei a dorit să realizeze lucruri deosebite cu care să rămână în istorie. Fiecare în felul său. Nu numai de la noi primea informări „numărul unu al partidului". Veneau și de la Interne, și de la aparatul de partid ce răspundea de probleme internaționale. Informațiile care s-au bucurat de cea mai mare trecere și la Gheorghiu-Dej, și la Ceaușescu – cel puțin în perioada în care am lucrat eu cu Ceaușescu – proveneau de la Ministerul de Externe. Deși informațiile noastre erau totdeauna obținute prin mijloace legale. Dej nu călătorea, dar citea tot ce-i venea de la Externe. Iar Ceaușescu – după cum s-a văzut bine în ultima perioadă a vieții sale – era mai interesat de imaginea lui în afara granițelor țării, prin urmare, de ceea ce se întâmpla în afară, decât de lucrurile din țară. Ministerul Afacerilor Externe și cei care-l reprezentau ocupau un loc însemnat în preocupările acestor conducători.

Capitolul VII

Făuritorii de destin

Lavinia Betea: Pe Ceauşescu în ce perioadă l-aţi cunoscut?

Corneliu Mănescu: Primele contacte pe care le-am avut cu Ceauşescu au fost în 1950. Când el a venit în Armată.

Lavinia Betea: Atunci v-aţi cunoscut în mod direct?

Corneliu Mănescu: El a venit la Direcţia Superioară Politică a Armatei. A fost numit direct şef al DSPA. Eu lucram atunci la secţia organizatorică a Armatei. Aceasta nu însemna că mă ocupam de mişcările de cadre din Armată, ci mă aflam acolo cu muncă de partid. Era un moment când Partidul Comunist încerca să se „legalizeze" în cadrul Armatei, fiindcă nu avea forme organizatorice.

Lavinia Betea: Mi se pare interesant acest traseu al dumneavoastră care a avut un punct nodal în Armată.

Corneliu Mănescu: Am intrat în Armată prin '47-'48, după ce Bodnăraş fusese numit ministru al Forţelor Armate. Bodnăraş a jucat, cred, cel mai mare rol în destinul meu. Am fost în relaţii foarte bune cu el şi l-am cunoscut îndeaproape. El a insistat mult ca eu să vin în Armată.

Lavinia Betea: De unde vă cunoşteaţi? Din documentele citite de mine nu reiese că în ilegalitate aţi fi fost în legătură cu el.

Corneliu Mănescu: Mă cunoştea, deoarece imediat după 23 august 1944, prin forţa împrejurărilor, am intrat în anumite treburi ce puteau fi considerate cu specific militar: Uniunea Patrioţilor, gărzile patriotice, sprijinirea activului destinat pregătirii armatei ce începuse să lupte pe frontul antihitlerist. Eu eram civil, dar făcusem în '39-'40 şcoala de ofiţeri de rezervă la Ploieşti şi contam ca un cadru cu o anumită pregătire. M-am întâlnit cu Bodnăraş pe când mă aflam la Uniunea Patrioţilor, apoi la Judeţeana de partid, ce avea sediul pe fostul Bd. 6 Martie. Cel mai mult, în perioada care a urmat evenimentelor de la 23 august, m-am ocupat de armată.

Lavinia Betea: Concret, ce făceaţi?

Corneliu Mănescu: Încercam, căutam pur şi simplu să atrag militarii alături de Partidul Comunist. Natural, comandanţii militari – generali,

colonei etc. Mi se dăduse la Judeţeană un birou. Îi spunea simplu – „camera 20". Acolo am lucrat împreună cu Petre Bălăceanu. Mi-l amintesc cu plăcere. Bălăceanu era de undeva din Oltenia. Provenea dintr-o familie bună, dar avusese relaţii apropiate cu oameni din mişcarea comunistă. Printre alţii era prieten cu Vasilichi, care se întorsese din URSS cu divizia „Tudor Vladimirescu" şi se bucura în vremea aceea de prestigiu şi putere. Bălăceanu a fost pe urmă ambasador al României la Washington. Când lucram la „camera 20", Bălăceanu nu era membru de partid.

Lavinia Betea: Dumneavoastră ce situaţie politică aveaţi?

Corneliu Mănescu: Membru de partid. Vechimea mea de partid a rămas cea din '36, din ilegalitate. Mi s-au şters perioadele de excludere. În perioada de care vorbesc îmi făcusem relaţii multe la nivelul cadrelor de conducere ale Armatei, dar eu rămăsesem tot civil. Prin urmare, acesta a fost traseul meu: de la *România Liberă*, unde fusesem corector, la Uniunea Patrioţilor, la Judeţeana de partid. Mai departe am ajuns la Regionala de partid Bucureşti, care avea în subordine judeţele Ilfov, Ialomiţa, Teleorman şi Bucureştiul. Am mers aşa până la secţia militară a Comitetului Central. Tot timpul m-am ocupat de probleme ce aparţineau resortului militar, adică de pătrundere şi organizare a partidului în rândul Armatei. Probabil că oamenii, deşi mă vedeau îmbrăcat civil, rămăseseră cu impresia că sunt de fapt militar.

Lavinia Betea: Bodnăraş era însă ofiţer de carieră.

Corneliu Mănescu: Da, Bodnăraş a fost ofiţer de carieră. Se poate spune că era singurul care avea experienţă în acest sector închis omului de rând. Era cel mai în măsură să dirijeze acţiunea de pătrundere a partidului în Armată şi de conducere a Armatei în conformitate cu noile orientări după preluarea puterii. După 6 martie 1945, când partidul ajunsese cu adevărat la putere – deşi acest lucru era bine perceput doar de către cei aflaţi la vârful societăţii –, după instaurarea Guvernului dr. Petru Groza, Bodnăraş a devenit ministru al Forţelor Armate, funcţie pe care a deţinut-o multă vreme. Până prin 1955. Ajungând ministru, se va fi gândit, desigur, „cu cine voi lucra acolo?". Nu mă îndoiesc că mulţi ar fi dorit să-i stea aproape. Cred că mai avea şi unele legături din trecut, ca fost ofiţer şi fost ilegalist, dar în '47-'48 i s-a părut că eu sunt o bună alegere.

Lavinia Betea: Eraţi conştient atunci de puterea imensă pe care o avea Bodnăraş în interiorul conducerii partidului?

Corneliu Mănescu: Ca să vorbesc despre Bodnăraş, în puţine cuvinte, aş spune că după ce-au intrat sovieticii în România şi partidul a început

să acceadă la putere, Bodnăraş a jucat un rol foarte important. Tot timpul. De pe atunci şi până la moartea sa. Chiar dacă n-a fost primul niciodată. Atenţie aici, pentru că e ceva important: n-a fost primul niciodată, dar întotdeauna a contat mai mult decât oricare.

Lavinia Betea: Cum se observa în primii ani de putere importanţa lui, deoarece nu era membru al secretariatului Biroului Politic?

Corneliu Mănescu: Faptul că imediat după venirea sovieticilor în ţară ajunsese şeful Serviciului Special de Informaţii putea spune mult despre puterea lui Bodnăraş. În tot ceea ce a făcut, până când a urmat desprinderea de sovietici, reprezentanţii acestora, trimişii speciali, consilierii sovietici erau mereu lângă Bodnăraş. Erau nişte semne şi în raporturile personale dintre conducători care, descifrate corect, spuneau mai mult decât funcţiile publice.

Lavinia Betea: Anume?

Corneliu Mănescu: Pe Dej nu-l tutuia nimeni din conducere, cu excepţia lui Bodnăraş. Doar Bodnăraş îi spunea lui Dej pe numele mic. Îşi spuneau unul altuia „Ghiţă" şi „Emil". Nimeni altcineva n-ar fi îndrăznit să-i vorbească lui Dej atât de direct cum o făcea el. Din anumite lucruri şi situaţii puteai să-ţi dai seama că în unele împrejurări era deasupra lui Dej. Pentru că Bodnăraş era omul sovieticilor. Şi dacă n-ar fi fost omul lor de bază, putea trece drept un individ care impune respect.

Lavinia Betea: Vă întrebam despre poziţia lui Bodnăraş în perioada aceea cu anumite intenţii. Istoricii au descoperit în arhivele de la Moscova un document important pentru descrierea relaţiilor dintre liderii comunişti în această perioadă. Este vorba de „raportul Lesakov", un document redactat de funcţionarul de partid Lesakov, trimis în anchetă la Bucureşti în perioada 7-20 august 1947. Ancheta fusese declanşată de o reclamaţie a lui Bodnăraş transmisă Kremlinului prin intermediul lui Susaikov, ambasadorul sovietic la Bucureşti. Bodnăraş îi reclamase pe Dej şi „oamenii lui", Maurer, Simion Zeiger şi Gaston Marin, învinuindu-i de divergenţe cu grupul moscovit Pauker-Luca. Învinuirile aduse şi ancheta ce-a urmat puteau să-i fie fatale lui Dej[136]. Cunoaşteţi ceva despre această iniţiativă a lui Bodnăraş?

Corneliu Mănescu: Nu. Acum aud pentru prima dată... Bodnăraş a jucat un rol bun în viaţa mea. Când a venit ministru al Forţelor Armate, eu nu mă gândeam să rămân să lucrez acolo. Dar el a insistat. A spus că

136. I. Chiper, F. Constantiniu, „Modelul stalinist de sovietizare a României", în *Arhivele totalitarismului*, INST, nr. 3/1995, pp. 28-42.

m-am obișnuit deja cu militarii, m-am deprins cu felul lor de a fi... Și bănuiesc că la fel a insistat și mai sus, ca să lucrez cu el.

Lavinia Betea: Legendele țesute în jurul lui Bodnăraș îi conțin și pe membrii familiei sale. Probabil că i-ați cunoscut.

Corneliu Mănescu: Nu prea aveai cum să știi ce se întâmpla cu adevărat. Pe Florica Bodnăraș am cunoscut-o bine. Pe atunci nu se mai vorbea despre căsătoria ei anterioară, totul limitându-se la faptul că în ultima perioadă de ilegalitate fusese „tehnica" lui Bodnăraș, că ea îi păzise în casa conspirativă a partidului din Vatra Luminoasă pe cei doi Antonești, până când aceștia au fost preluați de trupele sovietice.

Lavinia Betea: Ar fi avut ea însăși posibilitatea să facă mare carieră politică datorită acestor merite ilegaliste. Mai târziu s-a luat însă o hotărâre, la nivelul conducerii partidului, prin care nu se accepta ca membrii aceleiași familii să dețină funcții importante. Așa au fost scoase fostele ilegaliste din conducerea partidului[137]. Mai târziu, la propunerea lui Bodnăraș, în conducerea partidului a intrat Elena Ceaușescu, care nu exista ca fostă ilegalistă...

Corneliu Mănescu: Florica Bodnăraș părea o femeie foarte de treabă, foarte cumsecade. Nu cred că avea mari ambiții politice. Marta Csiko, soția lui Drăghici, sau Liuba Chișinevschi trebuie să fi suferit mult când s-a luat acea hotărâre, dar nu cred că pe Florica Bodnăraș a afectat-o. Nu cred că a fost nici casnică, adică să nu fi avut un serviciu... Muncea și ea undeva, dar nu-mi aduc aminte să fi avut vreo funcție însemnată. Era puțin cam corpolentă, dar nu era urâtă. Femeia aceasta l-a iubit și l-a suportat pe Bodnăraș, ceea ce nu era prea ușor. Și după ce s-au așezat lucrurile, au avut o fetiță. A fost foarte afectată de moartea fetiței. Avea vreo 10-12 ani când a murit de leucemie. Fetița fusese trimisă să fie consultată și îngrijită în Uniunea Sovietică, de către medicii sovietici despre care se spunea că sunt cei mai buni din lume. Tot ce era sovietic era cel mai bun din lume. N-a putut fi salvată, iar suferința părinților a fost mare. Mai înfiaseră un băiat, care acum locuiește în America, la Washington. Îmi aduc aminte de înmormântarea fetiței și de suferința mare a părinților.

Lavinia Betea: Cunoscându-l bine pe Bodnăraș, poate știți ceva mai multe despre naționalitatea lui, asupra căreia s-au făcut numeroase speculații...

Corneliu Mănescu: N-aș putea să spun exact ce naționalitate avea. Am cunoscut-o însă pe maică-sa. Era prin anii '50. Eu eram adjunct al

137. P. Sfetcu, *op. cit.*, p. 178.

ministrului Forţelor Armate şi umblam mult prin ţară, pentru că aveam în sarcină construcţiile militare – de la aeroporturi până la locuinţele ofiţerilor. Erau lucrări multe şi complicate, mai ales în ceea ce priveşte construcţia aeroporturilor. Bodnăraş mai avea o idee: să facă repede o şcoală pentru pregătirea ofiţerilor, pe care s-o amplaseze la Câmpulung Moldovenesc. Şcoala există şi acum. Într-una din călătoriile făcute pentru a vedea cum merg lucrurile acolo, a venit în gară, la vagonul special cu care călătorisem, o femeie. O bătrânică nu mai înaltă de un metru cincizeci, o bucăţică de om. Venise să întrebe dacă nu cumva a sosit şi fiul ei, Emil Bodnăraş. Am spus că nu, iar ea m-a invitat acasă. Îşi ducea viaţa într-o casă oarecare, ajutată de o altă femeie. După cum vorbea această femeie, fiul ei nu putea avea altă naţionalitate, după mamă, decât cea română. Tatăl lui Bodnăraş murise, nu ştiu ce era sau cum fusese. Şi în familia lor – ca în multe familii din acea vreme – erau unele lucruri încurcate din punctul de vedere al apartenenţei politice. Bodnăraş mai avea doi fraţi. Unul dintre ei era cu semn de întrebare. Se pare că îmbrăcase haina militară germană, că fusese ofiţer în armata hitleristă. Al doilea, Manole, îl sprijinise pe Bodnăraş în timpul ilegalităţii, era şi el comunist. A devenit preşedintele asociaţiei sportive pe ţară. A fost şi ambasadorul nostru în Albania. În acest caz au intervenit relaţiile bune dintre mine şi Bodnăraş. Eu l-am adus la Externe, l-am făcut şeful secţiei administrative. În multe privinţe, nu semăna cu Emil Bodnăraş. Dar ca şi fratele său, Manole Bodnăraş era un om de mare voinţă şi cu o înverşunată credinţă în partid.

Lavinia Betea: Şi biografia lui Bodnăraş din perioada interbelică putea fi speculată, în defavoarea lui, în anumite privinţe. Fusese eliberat din închisoare în noiembrie 1942. Dar spre deosebire de ceilalţi ilegalişti – Gheorghiu-Dej, bunăoară –, care chiar dacă pedeapsa lor fusese executată, date fiind condiţiile de război, au fost internaţi în lagăr, Bodnăraş a fost pus în libertate. Ca şi pe Pătrăşcanu, autorităţile vremii voiau să-l folosească în cazul unei colaborări cu sovieticii. Ceea ce a şi urmat, în pregătirea lui 23 august. Din propriile sale declaraţii, aflate în arhive, cunoaştem că Bodnăraş era cetăţean sovietic. În 1934, la procesul de la Galaţi, i se comunicase că a pierdut cetăţenia română deoarece pe teritoriul Uniunii Sovietice ocupase anumite funcţii. În timpul cât fusese în închisoare, fratele său Manole a făcut demersurile, astfel că în 1935, pe când se afla la închisoarea din Braşov, i s-a adus la cunoştinţă că primise cetăţenia sovietică[138]. Acest amănunt explică bine încrederea

138. D. Cătănuş, I. Chiper, *Cazul Ştefan Foriş (documente)*, Ed. Vremea, Bucureşti, 1999, pp. 125-131.

sovieticilor în el. Ca și refuzul lui Gheorghiu-Dej de a evada din lagărul Târgu-Jiu cu pregătiri făcute de Bodnăraș[139]. Cine știe până când a rămas cetățean sovietic...

Corneliu Mănescu: Nu mi-a spus niciodată despre cetățenia sa sovietică. Prin urmare, nu pot să spun sigur ce naționalitate avea. Maică-sa a fost româncă get-beget. Taică-său se pare că a fost neamț. În regiunea lui de baștină, Bucovina, oamenii sunt foarte amestecați. Ruteni, evrei, nemți, ucraineni, toate națiile. Acea bucățică de femeie despre care vorbeam pierduse – după cum mi-a povestit Emil Bodnăraș – multe zile și nopți pe lângă închisorile unde era el închis ca să-i poată trimite alimente și schimburi. Bodnăraș, pe care nimeni nu l-ar fi putut crede sentimental, avea o mare dragoste pentru locurile natale. Nu numai pentru acea școală de ofițeri se zbătuse – mai făcuse și o șosea care pleca de acolo și lega România de Europa Centrală. Am mers pe șoseaua aceea. Nu mai știu cât de folosită este acum, dar pe vremea aceea, pe acolo circulau mașini și transporturi speciale. Oamenii o botezaseră „șoseaua Bodnăraș". Cu asemenea lucruri și cu înmormântarea sa neobișnuită, Bodnăraș a intrat în legendele locului.

Lavinia Betea: Ce-l va fi făcut să ceară să fie dus la groapă după tradiția religioasă a locului în care se născuse?

Corneliu Mănescu: Slujbă religioasă mare a avut loc și la Patriarhie, la București. A avut parte și de ritualul ce se încetățenise în conducerea de partid. Dar a refuzat ca trupul lui să fie depus în Panteonul eroilor.

Lavinia Betea: Oare de ce? După 1990 a fost lăudată istețimea lui în această decizie. S-a spus că prevăzuse căderea comunismului și nu voia să-i fie profanat trupul după moarte, cum s-a întâmplat, spre exemplu, cu părinții lui Ceaușescu. În 1990 au fost scoase și rămășițele lui Gheorghiu-Dej din Panteonul din Parcul Libertății (Parcul Carol de azi), iar fiica sa, Constanța, a fost nevoită să-l reînhumeze în cimitirul Belu Militar.

Corneliu Mănescu: Nu poți să vorbești cu un om care-și așteaptă moartea despre înmormântarea lui. Eu am fost în relații bune cu Bodnăraș, am fost apropiat de el. Dintr-un motiv sau altul – după cum deja v-ați convins –, eu am fost într-o stare de tensiune permanentă cu serviciile speciale, cu Securitatea. Iar Bodnăraș sunt convins că m-a protejat de multe ori. Curioasă a fost și scoaterea mea din funcția de ministru adjunct al Armatei și trimiterea ca vicepreședinte la Consiliul de Stat al Planificării, unde m-am ocupat tot de problemele ce țineau de

139. L. Betea, *Maurer și lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Ed. Fundației „Ioan Slavici", Arad, 1995, pp. 43-51.

resortul înzestrării armatei. În același timp, Bodnăraș, știind despre mine, se temea mai puțin să-mi vorbească mie decât altora. Bodnăraș avea un croi special. Era făcut în așa fel încât să nu crâcnească în fața superiorilor săi. În mod sigur, această calitate a lui a contat în ochii sovieticilor.

Lavinia Betea: A contat, se pare, și pentru chinezi. Există și ipoteza că primele relații româno-chineze au fost antamate pe linia serviciilor speciale. Kank Sheng, șeful serviciilor speciale chineze, fusese coleg cu Bodnăraș la „școala de spioni" de la Moscova. Prima delegație chineză care a venit în România avea o misiune militară și era condusă de mareșalul Pin De Huai[140]. Cunoașteți amănunte suplimentare?

Corneliu Mănescu: Nu. Atâta doar că prima delegație românească trimisă în China, la puțină vreme după acea delegație militară, a fost condusă de Bodnăraș. Aparent era o vizită protocolară, deoarece participa la cea de-a zecea aniversare a proclamării Chinei Populare.

Lavinia Betea: Se întâmpla deci în 1959.

Corneliu Mănescu: Da. Vă spuneam că Bodnăraș conta ca om de mare influență și putere în conducerea țării. Poate că și formația lui militară, și credința politică, și școala specială pe care o urmase la Moscova făcuseră din el un om ce nu concepea să nu ducă la îndeplinire toate sarcinile primite. Așa a fost și pe timpul lui Dej, așa a fost și pe timpul lui Ceaușescu. Eu aveam ceva mai mult curaj cu el. De ce spun curaj? Pentru că nu era deloc simplu să-i spun unuia considerat un fel de „stâlp al partidului" că nu-mi place amestecul Securității în anumite chestiuni ce aparțin diplomației, că sunt unele probleme ce-ar trebui să dea de gândit conducerii partidului sau că exagerează în alte privințe...

Lavinia Betea: Nu se putea spune despre Bodnăraș că fusese lipsit de curaj. Reclamația trimisă la Moscova putea fi o inițiativă personală.

Corneliu Mănescu: Sau o altă dispoziție primită de Bodnăraș de la altcineva decât Dej. Cine știe dacă Dej va fi aflat vreodată despre acel document!

Lavinia Betea: Curajul lui Bodnăraș din 1955 a fost mare. Chiar dacă executa o dispoziție primită de la Dej, el fusese cel care pusese în fața lui Hrușciov chestiunea retragerii trupelor sovietice din România, după cum însuși Hrușciov a scris în memoriile sale publicate în străinătate.

Corneliu Mănescu: Bodnăraș a mai îndeplinit și alte misiuni dificile încredințate de Dej. În perioada când Hrușciov voia să readucă sub

140. R. Falliogot, R. Kauffer, *Serviciul secret chinez*, Nemira, București, 1993, pp. 320-326.

ascultare România, din componența delegației trimise la sărbătorirea zilei de 23 august 1959 făcea parte și mareșalul Konev – ce ne adusese, ca dar de sărbătoare, steagul de luptă al unității militare sovietice care eliberase Bucureștiul de sub naziști. Dej l-a trimis pe Bodnăraș să-i povestească mareșalului cum se făcuse istoria. După aceea s-au înființat în muzee secții care prezentau eliberarea Capitalei de trupele românești. S-a intervenit și la nivelul secției de propagandă a conducerii sovietice pentru a se face corecturile necesare în manualele de istorie din Uniunea Sovietică. Bodnăraș executa toate misiunile fără șovăire. În ultima perioadă a vieții sale se schimbase.

Lavinia Betea: Cum?

Corneliu Mănescu: Nu mai credea în Ceaușescu.

Lavinia Betea: Dar crezuse?

Corneliu Mănescu: Crezuse. În 1965, Bodnăraș a avut un cuvânt greu de spus în marginalizarea lui Apostol, în nerespectarea dorinței lui Dej de a-l avea pe el ca succesor și în aducerea lui Ceaușescu la conducere. Ceaușescu contase pentru Dej ca ucenic, dar îl nemulțumise cu ceva în vremea din urmă și atunci se întorsese împotriva lui. Cu Maurer, Bodnăraș era în relații bune. Nu știu cum se priveau unul pe celălalt după perioada de dizgrație a lui Maurer, când Bodnăraș se aflase continuu în vârf.

Lavinia Betea: Probabil că nici Emil Bodnăraș nu se gândise să scrie vreun rând despre viața sa cu excepția autobiografiilor cerute, al căror conținut, sunt convinsă, diferă de la o etapă ideologică la alta, ca și în cazul celorlalți ilegaliști. Pacepa declară că Bodnăraș și-a scris jurnalul, că în perioada cât a fost internat la Spitalul Elias era atât de puternic păzit de Securitate, încât nimeni nu se putea apropia de el... Și, evident, caietele sale au fost distruse. Și despre Ana Pauker s-a afirmat că scrisese un jurnal, de asemenea, distrus ulterior de Securitate. Fiica Anei Pauker, Tatiana Brătescu, cu care am stat de vorbă, infirmă însă aceste declarații.

Corneliu Mănescu: Nu ținea nimeni din conducerea partidului jurnale. Bodnăraș era un vechi cardiac. Unul dintre atacurile pe care le-a avut l-a adus la Elias, unde Securitatea a fost și era totdeauna puternică. Dar directorul spitalului era Gheorghiu, omul lui Bodnăraș, mai mult decât al Securității. Bodnăraș îl pusese-n funcție, nu Securitatea. După ultimul infarct, m-am dus și eu la Elias să-l vizitez. Bodnăraș nu scria, dar am putut vorbi. Nu neapărat la spital. După ieșirea din spital, am avut ocazia să-l vizitez și la biroul lui de la Consiliul de Stat. Îl vizitam și acasă. Locuia aici, aproape, în Parcul Primăverii, unde e Casa Americii Latine. Își făcuse și un bazin de înot. Ca să fie bine văzuți, mulți oameni

din partid au trebuit să-şi lase la o parte sentimentele. O dată trebuiau să se însoare cu evreice sau cu sovietice, altă dată, după ce trăiseră ani buni împreună şi înfruntaseră atâtea greutăţi, au trebuit să renunţe la familiile lor. Bodnăraş trăia singur, cu Gheorghiţă, care acum e în America. Şi atunci, în ultima lui perioadă, se arăta foarte dezamăgit de Nicolae Ceauşescu. „Măi, tu ai avut dreptate", mi-a spus el. Când recunoştea acest lucru, Bodnăraş nu mai era cel de demult. Arăta ca o mumie, palid şi zbârcit, nu mai avea nici un pic de vlagă în el. Îi citeai pe obraz apropierea sfârşitului. Şi m-a întrebat ce să facă? Eu i-am spus că părerea mea ar fi să nu renunţe.

Lavinia Betea: La ce?

Corneliu Mănescu: Voia să renunţe la funcţii. Nu ştiu dacă asta se cheamă pensionare.

Lavinia Betea: I-a şi scris lui Ceauşescu, cerând pensionarea[141].

Corneliu Mănescu: La puţină vreme după aceste discuţii, m-am internat eu la Elias şi directorul Gheorghiu mi-a spus că-i sugerase lui Bodnăraş să se pensioneze pe motiv de boală. Nu trebuia să fii doctor ca să vezi cât era de bolnav, iar moartea care a urmat curând... Dar iată că numai în acele ultime momente, Bodnăraş spunea că e dezamăgit de Ceauşescu, că Ceauşescu a scăpat frâiele din mână.

Lavinia Betea: Ce-i reproşa?

Corneliu Mănescu: Îl acuza de putere absolută, de greşeli în politica de cadre şi în politica economică. În orice caz, o conlucrare între ei nu mai era posibilă. Iată cum se schimbase Bodnăraş în puţină vreme. De ce spun în puţină vreme? Pentru că nu cu mult timp în urmă, Bodnăraş nu numai că nu şi-ar fi putut închipui despre sine că poate ieşi din cuvântul partidului, dar nici nu putea să-i treacă cu vederea pe cei care o făceau. Şi când spun aceasta, mă gândesc la cazul lui Bârlădeanu. După ce acesta a fost scos din conducerea partidului, a avut o scurtă perioadă în care scria articole în *Contemporanul*. În ele se întrevedea critica la adresa lui Ceauşescu. Iar Bodnăraş fusese cel care i-a adus lui Ceauşescu la cunoştinţă acest lucru. Lui Nicolae Ceauşescu nu i-ar fi trecut prin cap să citească *Contemporanul*, nici să-i întrebe pe alţii ce scrie acolo.

Lavinia Betea: Din amintirile şefului de cabinet al lui Dej am aflat că tot Bodnăraş fusese cel care-l informase pe Ceauşescu despre ieşirea

141. S. Tănase, „Ultimele scrisori ale lui Emil Bodnăraş", în *Sfera politicii*, nr. 43/1996, pp. 37-38.

furioasă a lui Alexandru Bârlădeanu după vestea că Lenuța Ceaușescu fusese decorată cu „Meritul cultural" clasa I[142]...

Corneliu Mănescu: Disciplina lui Bodnăraș părea și fusese de nezdruncinat. Totuși, la sfârșitul vieții se depărtase de Ceaușescu. Și de toți. Și se apropiase de Dumnezeu și de locul unde se născuse. Aceasta înseamnă hotărârea lui de a fi înmormântat în Bucovina, nu groaza sau premoniția că-i vor fi pângărite osemintele după căderea comunismului. În 1974, Bodnăraș nu putea gândi atât de departe... După ce i s-a făcut de ochii lumii slujba cea pompoasă și l-au glorificat cu tot ce avea partidul mai bun, l-au încărcat pe furiș într-o dubă și l-au dus la Câmpulung. Își făcuse acolo o casă. Și Manole construise altă casă. Două case ale fraților Bodnăraș sunt acolo. Dacă mai sunt. Nu știu unde l-au înmormântat. Poate în cimitirul satului. Puteau fi și lucruri mai deosebite. Unul dintre fiii lui Miron Constantinescu este înmormântat la Timișul de Sus, într-o pădure, aproape sau chiar în locul unde murise accidentat. E un mormânt simplu. Doi băieți i-au murit lui Miron, iar fata lui a fost nebună. Într-un acces de nebunie și-a înjunghiat mama, pe nevasta lui Miron. Și acesta a fost un suflet răvășit. Miron a fost un copil natural ce-a avut un nume pus la întâmplare. Ca și N.S. Dumitru de la PDSR.

Lavinia Betea: Să revenim la Nicolae Ceaușescu, la cunoștința cu el din 1950...

Corneliu Mănescu: Trecuseră mulți oameni pe la Armată. Unul dintre ei era Borilă. Venise și el din URSS și conta ca unul dintre oamenii de care, la începuturi, lui Dej îi era frică. Se temea, dar îi și pândea la cotitură, așteptând să greșească. I-a îndepărtat de îndată ce-a putut. Numai după venirea la conducere a Guvernului Maurer, Dej a putut lua însă măsuri concrete, care vădeau că-și consolidase puterea. Până atunci, avusese răbdare să ajungă la ea, să admită că e pe locul întâi, în timp ce primea dispoziții de la consilierii sovietici sau de la oamenii trimiși de Moscova. Cred că și-a luat revanșa punct cu punct. Mi-a venit în minte felul în care știa Dej să umilească după ce avusese răbdarea să suporte să fie el umilit. După ce s-a certat încă de la Moscova cu Miron Constantinescu – alt om care devenise foarte apropiat sovieticilor după intrarea lor în țară –, Dej a convocat tot activul de partid la Sala Florească. Și l-a pus tocmai pe Miron să citească raportul despre cele auzite și „învățate" la Moscova, în urma prezentării de către Hrușciov a raportului secret la cel de-al XX-lea Congres al PCUS. Chișinevschi,

142. P. Sfetcu, *op. cit.*, p. 155.

care vorbea o română foarte stâlcită, ajunsese ținta ironiilor lui Gheorghiu-Dej. Cât a contat ca om al sovieticilor, de care nu puteai să nu ții cont, Chișinevschi fusese foarte al dracului... Unul dintre acești oameni de temut în timpul stăpânirii sovietice a fost Borilă. Pe Borilă l-a înlocuit Ceaușescu, la Armată. N-aș putea spune că am avut situații deosebite în munca mea de acolo, după venirea lui Ceaușescu. Eram mai vechi, știam ce aveam de făcut. El era nou.

Lavinia Betea: În plus, din biografia lui Ceaușescu reiese că nu-și făcuse stagiul militar. În momentul când ajunge comandant politic al Armatei și ministru adjunct al ei, primește grad de general, deși nu petrecuse nici o zi ca soldat[143]...

Corneliu Mănescu: Pot spune, de fapt, că nu știam mare lucru despre Ceaușescu nici când a preluat puterea. Despre meritele lui în ilegalitate era un singur document public. Implicat în procesul de la Brașov, Eugen Jebeleanu scrisese un articol despre el – „Ceaușescu e un copil". Atât.

Lavinia Betea: Eugen Jebeleanu fusese și el comunist în ilegalitate?

Corneliu Mănescu: Nu, avea diferite legături, scria la diverse publicații. Am lucrat împreună cu soția lui, Florica Jebeleanu, la Institutul Central de Statistică. Jebeleanu, în timpul războiului din Răsărit, făcuse parte din resortul propagandei. Funcționari în serviciul de propagandă al lui Antonescu fuseseră și George Ivașcu, și George Macovescu. Pot să spun că nu știam aproape nimic despre Ceaușescu. Doi oameni însă povesteau mereu despre meritele sale din ilegalitate. Unul era Ion Popescu-Puțuri, care i-a rămas în mod vizibil credincios până la moarte. Ceaușescu îl făcuse și conducătorul institutului ce se ocupa de istoria partidului – un fel de paznic al secretelor și falsificărilor operate în istoria de partid. La congresul la care Pârvulescu s-a ridicat împotriva lui Ceaușescu, Popescu-Puțuri i-a sărit repede în apărare.

Lavinia Betea: Referitor la acest personaj a făcut o relatare Dumitru Popescu. Popescu-Puțuri fusese chemat, în urma unei reclamații în care era acuzat de însușirea unor fonduri de la Institutul de Istorie a Partidului, în fața unei comisii din care făcea parte și Ceaușescu. Comisia își propusese să-l mustruluiască ușor pe bătrânul ilegalist, vizibil vinovat. Ajuns în fața comisiei însă, Popescu-Puțuri a cerut el socoteală membrilor acesteia că nu cunosc nimic despre atentatul pus la cale împotriva lui. Ceaușescu a încheiat repede discuțiile, trimițându-i pe componenții comisiei la alte treburi. Lui Dumitru Popescu, care era atunci secretarul

143. I. Petcu, *Ceaușescu, un fanatic al puterii*, Ed. Românul, București, 1994, p. 136.

cu propaganda al partidului, îi scapă cheia poveștii și rămâne uluit de întâmplare și de felul în care a dat înapoi Ceaușescu în fața lui Popescu-Puțuri[144].

Corneliu Mănescu: Probabil că bătrânul ilegalist îl avertiza pe Ceaușescu că ar fi unii sau alții interesați să afle, de la el, anumite lucruri. De aceea îi organizează „atentate". Alt fost ilegalist care se recomanda ca tovarăș al lui Ceaușescu în lagărul din Târgu-Jiu și lăsa să se înțeleagă cât de multe isprăvi făcuse Ceaușescu pe acolo fusese Andrei Neagu. Era general când l-am cunoscut eu. N-am mai cunoscut alții care să-mi poată povesti despre Ceaușescu în ilegalitate. Toți știau de Petrescu-Grivița, Doncea, Chivu Stoica, dar despre Ceaușescu nu s-a auzit... Când a luat Ceaușescu comanda direcției politice în Armată, eu eram acolo pe locul doi. Ceaușescu nu a venit singur. La un moment dat au apărut la secția de tineret din Armată și Ion Ioniță, și Virgil Trofin...

Lavinia Betea: Despre Ion Ioniță, care va ajunge ulterior ministru al Armatei, se zvonea că fusese orfan de război...

Corneliu Mănescu: Se poate să nu fi avut pe nimeni. Trofin însă avea. Pe fratele lui l-am cunoscut bine. Am povestit că el cântase în corul Armatei. Poate fusese și puțin „verde" înainte de război.

Lavinia Betea: De ce tocmai pe ei îi adusese Ceaușescu? Cu ce erau mai buni decât alții?

Corneliu Mănescu: În nici un caz pe baza meritelor de ilegaliști. Cum nici Ceaușescu nu prea avea – în comparație cu alții – cu ce să se laude, a preferat să se înconjoare de oameni cu și mai puține merite decât el. Cum spuneam, i-am cunoscut bine la începuturile acelea pe cei doi – Ioniță și Trofin – care au făcut ulterior mari cariere politice. N-aș putea spune că au fost mai buni decât alții. Drumul lor a fost încununat de succes. Cei doi au venit în Armată și se ocupau de tineret, dar nu știau carte. Cum eu eram pedant în ce privește scrisul, cunoștințele, iar ei abia se puteau exprima... Și din această cauză, nu o dată îi certam pentru treaba făcută sau le înapoiam rapoartele și lucrările să și le refacă.

Lavinia Betea: Nu-i de mirare atunci că o dată ajunși în cercul prim al lui Ceaușescu n-au avut motive să vă placă...

Corneliu Mănescu: Nu mi-au purtat o amintire bună din această cauză. O dată l-am întrebat pe Ioniță cu ce amintiri a rămas de la mine. Mi-a răspuns că nu prea bune, fiindcă îi obligam să respecte anumite reguli. Dar ei au avut un traseu special spre sus. Erau oameni în care Ceaușescu vedea o nouă generație. Ioniță, Trofin, Coman, Pacoste, Dumitru Popescu...

---

144. D. Popescu, *Elefanții de porțelan*, Ed. Match, București, 1994, pp. 103-104.

Lavinia Betea: Ştefan Andrei nu era printre ei?

Corneliu Mănescu: Pe Andrei nu l-a adus Ceauşescu. Acesta a fost adus de Elena Ceauşescu. Dumitru Popescu a fost unul dintre cei mai apreciaţi şi mai de încredere oameni ai lui Ceauşescu. El îi făcea discursurile la congrese şi finisa toate materialele de bază. Avea o poziţie puternică, era un om inteligent şi un scriitor autentic. Cred că a fost cu neputinţă să nu-şi dea seama că stă pe o cracă subţire, ce se poate rupe, dar n-a fost în stare să se desprindă de ea...

Lavinia Betea: Toţi cei numiţi de dumneavoastră aparţin unei alte generaţii de lideri comunişti. După „revoluţionarii de profesie" şi intelectualii atraşi romantic de stindardul egalităţii comuniste, a venit acea generaţie de *aparatciki.* Funcţionari cu diplome universitare, selectaţi prin organizaţiile de tineret pe baza unei grile ce conţinea militantismul politic exprimat prin discursuri şi capacitatea organizatorică probată în acţiunile tipice acestor organizaţii...

Corneliu Mănescu: După părerea mea, aceştia despre care vorbesc fuseseră nişte oameni de bună-credinţă. Toţi avuseseră funcţii în organizaţiile de tineret. Probabil că era şi o reminiscenţă a lui Ceauşescu. După ce ieşise din închisoare, Ceauşescu primise sarcina să se ocupe de organizarea tineretului. Sigur că i s-a părut că acela e locul în care se văd adevăratele calităţi. Mai târziu oamenii aceştia s-au trezit, au devenit fii rătăcitori. Ioniţă este cunoscut ca adversar al lui Ceauşescu. Trofin, din vicepreşedinte al guvernului, în momentul când s-a întâmplat un gol în aprovizionarea cu cărbune, a fost mutat la Braşov.

Lavinia Betea: Ceauşescu aplica şi principiul rotaţiei cadrelor...

Corneliu Mănescu: Cei din jurul lui nu se roteau deloc. O funcţie sau alta de aceeaşi importanţă nu înseamnă rotire. Ceauşescu a „rotit" o singură dată: când i-a scos pe oamenii lui Dej. Interesant poate fi momentul consumat între mine şi el după preluarea succesiunii. Eram ministru de Externe. Aşteptam să mă cheme. M-a chemat la Snagov. Nu m-a primit singur. Era împreună cu Gheorghe Stoica...

Lavinia Betea: Fostul ilegalist Moscu Kuhn. În ce calitate asista Stoica?

Corneliu Mănescu: Era privit ca un fel de marxist fără prihană. Mai ales la începutul puterii lui Ceauşescu. De fapt, rolul acela îl moştenise de pe vremea lui Dej. Cred că îi dăduse lecţii de marxism lui Ceauşescu. Sau aşa lăsa să se înţeleagă. Îl trata ca fiind mai bătrân, de la o anumită înălţime – nu a puterii, ci a înţelepciunii vârstei. La întâlnirea de la Snagov eu am fost cel care a intrat în chestiune. I-am spus lui Ceauşescu că înţeleg că el are planuri sau opţiuni personale şi i-am oferit demisia.

Lavinia Betea: În 1965?

Corneliu Mănescu: Da. La puțină vreme după moartea lui Dej. M-am gândit că aceasta e o cutumă a civilizației noastre: se schimbă conducătorii, mă schimb și eu. Și m-am oferit să demisionez. El însă mi-a respins-o categoric. Mi-a spus: nu, nici nu te gândi, lucrăm împreună, mergem mai departe cu ce s-a început. Am mers așa șapte ani, iar îndepărtarea mea de la Externe corespunde cu îndepărtarea multor lucruri care erau reale, dar pe care el nu avea puterea să le vadă. Își asigurase autoritatea asupra celorlalți prin faptul că-i avea pe Bodnăraș și pe Maurer aproape. Sunt sigur că tot Bodnăraș avusese și atunci meritele lui în menținerea mea. În guvernul condus de Maurer, pe care-l moștenise de la Gheorghiu-Dej, Ceaușescu a păstrat puțini oameni. De fapt, Ceaușescu a avut o schimbare rapidă de comportare. Și-a intrat foarte repede în rolul puterii, pe care cred că-l pândea de multă vreme. De unde înainte de moartea lui Dej i se adresa foarte respectuos lui Bodnăraș, acum începuse să-l tutuiască. Normal că Bodnăraș îi spusese dintotdeauna „Nicu". Acum i se adresa și Ceaușescu lui Bodnăraș, ca și Dej, pe numele mic, iar Bodnăraș îi spunea la fel ca înainte. Așa cum Dej ajunsese să-și schimbe părerea înainte de moarte și să-l considere nevrednic de locul ce-l ocupa, aceeași reacție a avut-o și Bodnăraș înainte de moarte. Ceaușescu – în principal prin vârsta ce-o avea – fusese speranța vechilor ilegaliști. Abia pe patul de moarte, neavând încotro, Dej l-a desemnat pe Apostol.

Lavinia Betea: Dumneavoastră ați fi vrut să ia Ceaușescu puterea, în locul lui Dej?

Corneliu Mănescu: Când a venit la putere, nu eram nici pro, nici contra lui Ceaușescu. Pentru mine, înainte de moartea lui Dej și până în 1968 au fost multe momente bune. Au fost și unele lucruri care au mers mai aproape de normal cu Ceaușescu. Multe dintre acestea fuseseră concepute și inițiate de Dej, dar au fost și altele în care Ceaușescu a avut o contribuție personală.

Lavinia Betea: La ce vă gândiți?

Corneliu Mănescu: Ca o concluzie, aș spune că tot ce se întâmpla în deceniul șapte în politica noastră externă punea România într-o poziție mult mai favorabilă decât cea de astăzi. Cine nu împărtășește părerea mea, poate să consulte presa germană din 1967, ca să vadă cum era apreciată politica noastră externă. Sau presa din orice țară occidentală din 1968, pentru a se convinge cum se vorbea despre România atunci, cât de prezentă era țara noastră în opinia publică mondială. Acum despre ce se vorbește în legătură cu România?

Lavinia Betea: Cum se lucra cu Ceaușescu în chestiunile de politică externă?

Corneliu Mănescu: Mă întrebați despre stilul lui de lucru... Nu era ceea ce se numește un stil de lucru colectiv. Sunt oameni care au rămas, care mai trăiesc încă, implicați în asemenea chestiuni și care le redau în culori ce nu corespund realității. Mă gândesc în primul rând la descrierea traseului pe care mergeau hotărârile. L-am auzit o dată pe Paul Niculescu-Mizil spunând: „În '67 noi am hotărât sau noi am stabilit să încheiem relații cu Germania Federală...". Noi, adică CPEx-ul. „Și l-am trimis pe Mănescu la Berlin și a semnat un tratat", povestea el. Dar nu era așa. Trebuie să fiu cinstit și să spun că prima perioadă a puterii lui Ceaușescu, pentru mine a fost una bună din punctul de vedere al politicii externe. Este și perioada în care Ministerul Afacerilor Externe asigura relațiile externe ale țării și Ceaușescu nu se amesteca prea mult. N-aș putea spune că am avut dificultăți. Totuși, au fost și situații deosebite care au cerut diplomației noastre eforturi mari. Așa au fost problemele Orientului Apropiat. Deciziile nu se luau însă ca la ședințele organizațiilor de bază ale partidului, în sensul că eu citeam acolo un raport iar ceilalți îl dezbăteau, după care îl respingeau sau aprobau, după cum lăsa Mizil să se înțeleagă. Chestiunile de bază se discutau în cadrul unor întrevederi.

Lavinia Betea: Cine iniția întrevederea, dumneavoastră sau el?

Corneliu Mănescu: Depinde. În două feluri se rezolvau problemele curente de politică externă. Funcționa un birou, nu mai știu exact ce denumire purta, ceva de rezolvare a problemelor curente. Acela era organismul de luare a hotărârilor. Din el făceau parte primul-ministru, ministrul Apărării, președintele Planificării și alții, în total vreo douăsprezece persoane, între care și eu. Ca ministru de Externe veneam și informam, după care propuneam anumite soluții pentru problemele curente.

Lavinia Betea: Și erau acceptate?

Corneliu Mănescu: Cu o singură excepție, toate informările și soluțiile mi-au fost aprobate.

Lavinia Betea: Puteți să-mi povestiți?...

Corneliu Mănescu: Mă trimisese Ceaușescu la Moscova cu misiunea să-l conving pe Brejnev să vină la noi, în România. Nu trecuse mult de la venirea lui Ceaușescu la putere și voia să arate lumii că este în bune relații și chiar apreciat de sovietici. Întâlnirea mea cu Brejnev a decurs în condiții foarte bune. M-a primit la sediul CC al PCUS, ceea ce era deja un semn de atenție. Nu mă mai primea la Kremlin, ci la sediul CC.

La întâlnire era prezent și Gromîko, ambasadorul nostru la Moscova și traducătorul român. Spre sfârșit, convorbirea noastră devenise foarte destinsă, Brejnev era sentimental, se emoționa, se încălzise la tot felul de aduceri-aminte. După ce-a ajuns la acordul de a veni în vizită în România, mi-a pus condiția: „Dar să mă primiți bine!".

Lavinia Betea: Ce însemna asta?

Corneliu Mănescu: Să i se facă o primire fastuoasă, să fie privit și ovaționat de mase, să se strige lozinci, să fie dus în multe locuri... Adică program de nivel înalt. M-am întors în țară. Misiunea mea era încheiată. Obținusem ce voia Ceaușescu. Iar cele solicitate de Brejnev se subînțelegeau. Nu-l ruga Ceaușescu să vină la noi ca să stea între patru ochi cu el de vorbă. Tocmai asta voise și Ceaușescu – să-l arate lumii. M-am întors și am început să lucrez la raport cu translatorul. Între timp, m-am dus la Ceaușescu să-i prezint cum stau lucrurile. A fost foarte mulțumit. Apoi m-am dus să prezint situația și în fața acelui birou din care făceau parte și Maurer, și Bodnăraș. De unde Ceaușescu aprobase și fusese mulțumit, m-am trezit de la ei cu o sumedenie de reproșuri. După părerea lui Maurer, eram vinovat că n-am ridicat la Brejnev chestiunea Basarabiei, pretenția să ne dea tezaurul înapoi...

Lavinia Betea: Dar el fusese acolo după „înscăunare" și se puseseră aceste chestiuni[145]...

Corneliu Mănescu: Toate acestea fuseseră ridicate în fața lui Brejnev la prima vizită a lui Ceaușescu la Moscova, după congresul ce legitimase alegerea lui, și nu fuseseră în măsură să-i bucure pe sovietici. Pe Bârlădeanu îl pusese Ceaușescu să ridice problema tezaurului. Or, Ceaușescu tocmai asta voise când m-a trimis la Moscova: să dregem busuiocul... În fața atacului celorlalți, a uitat că mai înainte fusese mulțumit de misiunea mea și a trecut de partea lor. A fost singura dată când am avut neplăceri.

Lavinia Betea: Cum își manifesta nemulțumirile în acea perioadă?

Corneliu Mănescu: Nu obișnuia să țipe niciodată. De fapt, după cum povestesc cei care s-au aflat în apropierea lui când era în apogeul puterii și când nu mai punea mare preț pe opiniile celorlalți, nu de gura și de furiile lui se temeau cei din CPEx, ci de ale Elenei Ceaușescu.

Lavinia Betea: Spuneați că erau două căi de informare și decizie în relațiile dumneavoastră ca ministru cu puterea de partid...

---

145. Prima vizită oficială în URSS a unei delegații de partid și guvernamentale conduse de N. Ceaușescu a avut loc în perioada 3-11 septembrie 1965.

Corneliu Mănescu: Cealaltă cale de luare a deciziilor se făcea direct cu Ceaușescu și era între patru ochi. Chestiunile din categoria aceasta se refereau la persoane. De exemplu, numirea unui ambasador. Acestea le rezolvam întotdeauna numai cu el.

Lavinia Betea: Care vi s-au părut cele mai dificile chestiuni de rezolvat din practica obișnuită de ministru de Externe?

Corneliu Mănescu: Componența delegației României la ONU era un punct nevralgic. Totdeauna stârnea discuții. Nu pe tema problemelor de rezolvat, ci a componenței. Era alcătuită din cinci oameni – pe vremea aceea, în sala ONU fiecare țară dispunea de cinci locuri. Acele locuri nu puteau fi date oricui. Iar între cei cinci trebuia neapărat să fie o femeie.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Așa se aprobase componența delegației. Propunerile le făceam eu. Intra în atribuțiile mele. Spre finalul mandatului meu, la acele discuții începuse să participe și Elena Ceaușescu.

Lavinia Betea: În ce calitate?

Corneliu Mănescu: Nu avea greutate atunci, dar voiau să arate că și ea contează. Avea și ea obiecțiile ei când se desemna femeia din delegație. Că trebuie să fie distinsă, respectabilă... zicea ea.

Lavinia Betea: Pe cine trimiteați să reprezinte femeile României?

Corneliu Mănescu: Pe vremea aceea, de regulă, pe Mia Groza.

Lavinia Betea: Ce era ea?

Corneliu Mănescu: Conta mult datorită memoriei tatălui ei. Era totodată o femeie distinsă și foarte apreciată. Nu numai de noi, dar și de ceilalți reprezentanți la ONU, unde a ocupat funcții importante. Trăiește, cred că încă mai trăiește, la Deva. A făcut parte din delegație și Dina Cocea. Și Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Discuții în privința componenței delegației ridica și numirea celui care reprezenta cultura. Discuții au fost, spre exemplu, când la desemnarea omului de cultură, de obicei un scriitor, eu, Manea Mănescu și Ceaușescu am venit fiecare cu altă propunere. Manea Mănescu voia să-l trimită pe Zaharia Stancu, Ceaușescu pe Titus Popovici, iar eu pe Geo Bogza.

Lavinia Betea: Propunerea cui a avut câștig de cauză?

Corneliu Mănescu: A mea. Cum am reușit? Am spus foarte mult și în mai multe feluri că Geo Bogza este cel mai bun. În rest, componența delegației curgea de la sine: eu, un adjunct al meu și ambasadorul nostru la New York. Ceilalți erau personal tehnic. Nicolae Ceaușescu, conducătorul partidului și statului, nu făcea parte din componența delegației. Dar el a fost de multe ori la ONU. A ținut discursuri și a fost

primit cu tot ceremonialul. Chiar cu ceva în plus față de alți șefi de state. Din aceleași considerente ce vizează politica externă remarcabilă pe care o avea România atunci.

Lavinia Betea: Relatările lui Pacepa despre vizitele lui Ceaușescu în America îl descriu pe acesta hăituit de emigranții români[146]...

Corneliu Mănescu: Pe stradă era altceva. Emigranții români nici nu voiau să audă de el. Au fost, cu adevărat, și momente penibile în care manifestări de amploare ale acestora l-au obligat pe Ceaușescu să iasă pe ușa din spate a hotelului sau reședinței unde era găzduit. Într-un fel reacționau și românii din țară înainte de 1990 când auzeau de proteste. Acum s-au obișnuit. Explicațiile sunt firești. Cei care au emigrat în țări occidentale sau în America au plecat, în cele mai multe cazuri, deoarece făcuseră activ o altă politică, din cauza căreia nu puteau avea decât neplăceri în anii '50. Cum să le placă reprezentantul politicii comuniste, atunci? Românii din America erau nemulțumiți și de posibilitățile foarte scăzute de comunicare cu rudele lor rămase în România. Lucrurile sunt știute. Într-un fel apreciau ei politica românească și într-un alt fel era aceasta judecată la nivelul intereselor Americii în care trăiau. În acele momente, Ceaușescu era foarte supărat, dar conștient de neputința lui. Să nu mă întrebați despre celelalte lucruri povestite de Pacepa, cu blănurile și bijuteriile pe care și le cumpăra din călătorii Elena Ceaușescu, că nu știu. Diplomații nu erau amestecați în asemenea lucruri. Și nici în obținerea titlurilor științifice și a traducerilor. De fapt, în anii când am fost eu în funcția de ministru de Externe, ea încă nu începuse activitatea științifică internațională.

Lavinia Betea: Față de care alt om politic din lume avea admirație Ceaușescu? Cu cine-ar fi dorit să semene?

Corneliu Mănescu: Nu am simțit să aibă mare admirație față de cineva. Totdeauna căuta defectele la cei pe care-i cunoștea. Nu calitățile. De Gaulle cred că-l impresionase. Și pe el, și pe ea.

Lavinia Betea: Am citit cartea de amintiri a Sandei Stolojan, care l-a însoțit pe de Gaulle în vizita sa din mai 1968 în România, în calitate de translator. Ultima vizită în străinătate a lui de Gaulle în calitate de șef de stat. Dumneavoastră n-ați fost prezent. A fost doar adjunctul dumneavoastră, George Macovescu[147]... De ce?

Corneliu Mănescu: Am cunoscut-o pe Sanda Stolojan. O femeie foarte distinsă, ce ne făcea cinste ca româncă. Ea a fost translator al părții

146. I.M. Pacepa, *Orizonturi roșii*, Ed. Venus, București, 1993, pp. 305-306.
147. S. Stolojan, *Cu de Gaulle în România*, Ed. Albatros, București, 1994.

franceze şi pentru Giscard d'Estaing, la întâlnirea acestuia cu Ceauşescu. Sanda Stolojan era în relaţii foarte bune cu d'Estaing. Îi spunea pe nume. În mai 1968, când de Gaulle a vizitat România, eram şi preşedintele celei de-a XXII-a sesiuni ONU. Nu stăteam tot timpul la New York şi aş fi vrut mult să fiu prezent la vizita preşedintelui Franţei la noi. Ştiam că el conta pe apropierea de Ceauşescu.

Lavinia Betea: Despre această mare personalitate a istoriei contemporane s-a spus că după instaurarea celei de-a cincea Republici Fanceze a deviat cursul construcţiei europene[148]...

Corneliu Mănescu: A schimbat multe. Nemulţumit de prezenţa americanilor în Europa, i se părea că poate stabili nişte puncte comune cu Ceauşescu pe care-l percepuse tot atât de nemulţumit de prezenţa sovieticilor în alte părţi decât la ei acasă. Poate că dacă de Gaulle n-ar fi fost îndepărtat după grevele studenţeşti din 1968, relaţiile ar fi evoluat.

Lavinia Betea: Din convorbirile pe care le-am avut cu Ion Gheorghe Maurer a reieşit că de Gaulle a fost dezamăgit de Ceauşescu[149]. Şi Sanda Stolojan povesteşte că de Gaulle a fost nevoit să şteargă din discursurile pe care şi le pregătise în Franţa anumite părţi, la cererea lui Ceauşescu. Bunăoară, Ceauşescu nu a admis observaţia că regimul comunist fusese instaurat în România datorită sovieticilor. O anumită parte a convorbirilor – scrie Sanda Stolojan – s-a desfăşurat doar între Ceauşescu şi de Gaulle, cu Maurer ca translator[150]...

Corneliu Mănescu: În ceea ce mă priveşte, s-a întâmplat un lucru curios la această vizită. Am fost chemat de la New York special pentru a participa la ea. După o zi-două de la sosirea mea, am fost chemat în faţa a trei tovarăşi – Ceauşescu, Maurer şi Bodnăraş – care mi-au comunicat foarte pe scurt să fac drumul înapoi. M-am speriat, dar pentru că se crease o anumită tensiune, am căutat să profit puţin de ea. Şi am întrebat dacă pot s-o iau şi pe soţia mea cu mine. La fel de scurt mi s-a răspuns că nu. Doar Bodnăraş mi-a spus: „Nu te supăra, sunt multe lucruri de făcut, dar se rezolvă". Şi nu s-a rezolvat. Până atunci, cât am stat în misiune la ONU, soţia mea a fost cu mine. Dar atunci nu i s-a aprobat. Iar despre vizita lui de Gaulle am cunoscut doar raportul prezentat. Dacă vorbim de Ceauşescu, eu trebuie să adaug că abia la congresul partidului din 1965 am fost ales în Comitetul Central.

---

148. T. de Montbrial, *Memoria timpului prezent*, Polirom, Iaşi, 1996, p. 87.
149. L. Betea, *Maurer şi lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Ed. Fundaţiei „Ioan Slavici", Arad, 1995, pp. 217-224.
150. S. Stolojan, *op. cit.*, pp. 24-31.

Capitolul VIII

Drumul spre Vest

Lavinia Betea: În timpul din urmă au apărut cărți cu caracter memorialistic ale unor politicieni ce-au făcut carieră după al doilea război mondial. Istoria Partidului Comunist din România este prezentată ca o înfruntare între două curente: naționalist și internaționalist. Liderii comuniști din timpul lui Gheorghiu-Dej desemnează ca exponenți ai curentului internaționalist pe cei veniți de la Moscova, în toamna anului 1944. Cei din garda lui Ceaușescu, care au intrat în partid după venirea comuniștilor la putere, apreciază că vechii ilegaliști au fost adepții principiilor Internaționalei Comuniste și abia după instaurarea lui Ceaușescu la conducerea partidului s-a afirmat o politică națională[151]. Dumneavoastră de partea cui sunteți?

Corneliu Mănescu: Sigur că aici părerile provin din interesele personale ale celor ce le exprimă. Mizil sau Dumitru Popescu sunt interesați să-și justifice pozițiile.

Lavinia Betea: În ceea ce mă privește, am trecut prin momente de mare mirare datorită contactului direct sau indirect cu foștii politicieni. Când am vorbit cu Maurer, Bârlădeanu, Apostol sau fostul șef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej nu-mi venea să cred că știu atât de puțin despre istoria partidului din care au făcut parte.

Corneliu Mănescu: Nu aveai cum să știi. După intrarea sovieticilor în țară, controlul asupra publicațiilor și informației a funcționat pentru toți cetățenii. În timpul războiului, la fel, nu puteai ști mare lucru despre Stalin și regimul său. M-ați văzut și pe mine: nu-mi cunosc bine nici propria istorie. M-ați surprins foarte tare cu informațiile din arhivă. Habar n-am avut că în ancheta lui Pătrășcanu ăia scriau acolo și despre mine.

Lavinia Betea: Și mai mirată am fost de inconștiența altor relatări, în special ale lui Pacepa și Brucan. Debitează, cu mare siguranță, amănunte

---

151. Internaționala Comunistă (Cominternul) sau Internaționala a III-a (1918-1943) a reunit partide comuniste și muncitorești din diverse țări. PCR s-a afiliat la Comintern de la crearea sa în 1921.

fără acoperire, în flagrantă contradicție uneori cu documentele din arhive. Despre cei pomeniți nici măcar nu se poate spune că mai așteaptă alt viitor politic în România. Să revenim însă la opinia dumneavoastră despre curentele din interiorul PCR.

Corneliu Mănescu: Nici eu nu prea pot vorbi despre istorie. Însă întrebarea aceasta o aud deseori altfel exprimată: când a devenit Dej naționalist? Întrebările conduc la politica externă a României. Nu Ceaușescu i-a imprimat direcția de apărare și sprijinire a intereselor naționale, ci Gheorghiu-Dej. Ceaușescu a continuat – cât a continuat – ce începuse Dej. Iar Dej a croit această direcție în momentele în care a avut posibilitatea s-o facă. Am mai citit și eu, am mai ascultat emisiuni la radio și televizor cu istorici, cu politologi... Când vorbesc despre diplomația lui Dej, toți dau detalii despre strategia și priceperea cu care și-a eliminat adversarii politici din interior. Sistematic și pe etape. Se opresc însă aici cu strategia. Sistematic și pe etape a gândit și acționat Dej și în politica externă. A profitat de slăbiciunile lui Hrușciov, de crizele sistemului sovietic, de anumite conjuncturi internaționale favorabile atunci când și-a pus planurile în aplicare. Iar planurile erau ale lui. Mai târziu s-a spus că i-au aparținut lui Nicolae Ceaușescu.

Lavinia Betea: După 1990 am aflat însă că celebrele principii ale politicii externe românești, despre care noi învățam la socialism științific că sunt rodul gândirii creatoare a lui Ceaușescu, aparțin de fapt lui Zhou Enlai. Principiul „coexistenței pașnice", preluat de Hrușciov mai târziu, a fost folosit pentru prima dată de premierul chinez în acordul semnat cu India, în aprilie 1954, în legătură cu Tibetul. Acolo sunt deja citate cele „cinci principii" ale noii politici chineze. Acestea vor fi reluate în comunicate comune cu Nehru și U Nu, reprezentantul Birmaniei, la sfârșitul lui iunie 1954 și proclamate în comunicatul conferinței afro-asiatice de la Bandung din aprilie 1955[152].

Corneliu Mănescu: În perioada respectivă nu eram la curent nici cu politica externă. Lucram în Armată. Dar după aceea, despre aceste principii se va vorbi mult. Nici Dej n-ar fi putut să le preia atunci. După ce Hrușciov lansase conceptul „coexistenței pașnice", nimeni din lagărul socialist n-ar fi putut spune că nu-i aparține. Primul din Europa care s-a aliat acestor vederi a fost Tito. Tito, împreună cu Zhou Enlai, Nasser, Sukarno sunt cei care au creat principiile și au pus bazele ideologiei *Pancasila* – erau niște principii care au avut un impact extraordinar asupra a zeci și zeci de state din întreaga lume. Sunt principiile care au

152. J.-F. Soulet, *op. cit.*, p. 110.

dus la crearea mişcării ţărilor nealiniate. Cum au fost prezentate la noi lucrurile, se fac uneori confuzii între ţările în curs de dezvoltare şi ţările nealiniate. Din grupul ţărilor în curs de dezvoltare făcea parte şi România. Prin politica externă dusă, România a fost până la urmă acceptată ca membru asociat al grupului ţărilor nealiniate. N-a putut deveni membru titular din cauza apartenenţei la Tratatul de la Varşovia.

Lavinia Betea: Prestanţa lui Tito în această mişcare şi prestigiul pe plan internaţional al acestuia au fost invidiate de Ceauşescu...

Corneliu Mănescu: Sigur, Ceauşescu ar fi vrut locul lui Tito în această mişcare internaţională. Şi cu Tito, adică deschiderea spre Iugoslavia, meritele îi aparţin lui Dej. Primii care au reluat legăturile după divergenţele din 1948 au fost sovieticii. Hruşciov s-a dus la Belgrad, a venit o vreme în care buna înţelegere părea să se fi restabilit în relaţiile sovieto-iugoslave. Însă după „raportul secret" prezentat de Hruşciov, au urmat tulburările din nucleele de conducere ale statelor comuniste. Dacă Stalin murise, se părea că toţi ceilalţi conducători vor fi schimbaţi. Tito l-a susţinut pe Gomułka în Polonia. Acesta fusese închis în timpul proceselor staliniste şi Hruşciov nu-l voia. Când s-au produs aceleaşi mişcări reformatoare şi în Ungaria, Tito l-a susţinut în primă fază pe Imre Nagy. După aceea s-a răzgândit şi a colaborat cu sovieticii la înnăbuşirea a ceea ce s-a numit atunci contrarevoluţia maghiară. Sprijinul pe care l-a dat însă la începuturi lui Gomulka şi lui Imre Nagy a condus la bănuiala că Tito ar vrea să creeze un cordon de teritorii neutre de-a lungul frontierelor Iugoslaviei.

Lavinia Betea: Cine-ar fi intrat în acel cordon?

Corneliu Mănescu: Austria, Ungaria, Polonia şi, bineînţeles, Iugoslavia, care prin promovarea mişcării de nealiniere reprezenta deja o zonă de neutralitate. De aceea se şi bucura de un asemenea sprijin din partea ţărilor occidentale. Aceste mişcări ale lui Tito au condus, prin 1958, la o a doua ruptură între sovietici şi iugoslavi. Hruşciov ar fi vrut, după modelul impus de Stalin, ca şi ceilalţi să rupă relaţiile cu Iugoslavia, dacă el se certase cu Tito. Aici este meritul lui Dej. Nu numai că n-a urmat modelul impus de Hruşciov, dar a dezvoltat relaţiile cu Tito. Iugoslavia a devenit unul dintre partenerii cei mai importanţi ai României. A fost şi aceasta o dovadă de nesupunere. Când s-a hotărât construirea hidrocentralei de la Porţile de Fier, nici sovieticii, nici bulgarii nu s-au bucurat de această cooperare dintre noi şi Tito. A fost nevoie de multe explicaţii din partea lui Dej cu privire la motivele pentru care aveam nevoie de această hidrocentrală. Să nu cumva să credeţi că lui Tito i-a fost uşor să ducă acea politică. A avut şi opozanţi în propria ţară. Împotriva lui s-au

ridicat Djilas, apoi Ranković. Nu cred că sovieticii au fost străini de aceste încercări de îndepărtare a lui Tito de la conducerea Iugoslaviei.

Lavinia Betea: În acest timp, Dej a profitat de conflictul sovieto-chinez şi s-a apropiat de China...

Corneliu Mănescu: Da, aceasta a fost o etapă. Simultan au început tatonările relaţiilor cu ţările occidentale, pregătite prin stingerea litigiilor financiare de care v-am vorbit. Primirea lui Maurer de către de Gaulle reprezenta reuşita intenţiilor de a deschide relaţiile cu Vestul. Iar stabilirea de relaţii diplomatice cu Germania Federală a fost o continuare strălucită a acestor deschideri.

Lavinia Betea: Am fost recent la un simpozion internaţional la München, pe tema realităţilor postcomunismului. În discuţiile purtate acolo cu participanţii se încerca stabilirea unor particularităţi în evoluţia ţărilor din lagărul socialist, care puteau conta drept cauze ale unor efecte actuale. Mi s-a reproşat de ce nu spuneam mai des şi în mai multe locuri despre politica externă a României din deceniul şapte, care a dus la distanţarea ţării, în sens pozitiv, de celelalte state socialiste europene. „Dacă voi, românii, nu vreţi să amintiţi despre ceea ce a fost bine la voi, cine vreţi să-şi amintească?" – am fost întrebată. Istoricii şi sociologii germani participanţi la simpozion erau dornici să evoce momentele ce-au condus la stabilirea de relaţii diplomatice dintre Germania Federală şi România – o ţară din lagărul capitalist şi una din lagărul socialist, o primă relaţie diplomatică de acest fel. Considerau acest act o capodoperă diplomatică a vest-germanilor şi păreau nedumeriţi că noi, românii, nu vedem lucrurile la fel...

Corneliu Mănescu: La noi, când se scrie despre asta... A scris Paul Niculescu-Mizil. El e mai tânăr, poate să scrie. Însă n-a fost în miezul lucrurilor de la început, iar când scrie despre ce a fost, o face fals. Lasă să se înţeleagă că la nivelul CPEx – din care făcea şi el parte după venirea lui Ceauşescu la putere – a fost o dezbatere colectivă. Şi în urma acelei dezbateri, „noi" – zice el, adică Ceauşescu şi membrii CPEx – „l-am trimis pe Mănescu la Bonn ca să semneze cu Brandt tratatul de stabilire a relaţiilor diplomatice". Aşa sunt prezentate lucrurile. Şi citind aceasta, sigur că spui: „Ce mare lucru? Ei au decis, l-au trimis pe Mănescu şi vest-germanii îl aşteptau cu tratatul pregătit pentru semnare...".

Lavinia Betea: Putem adăuga şi alte amănunte ale reprezentării cititorului acestor relatări. Acesta, fiindu-i interzise călătoriile în Occident, şi le închipuia ca pe o succesiune de plăceri. Probabil că sunteţi imaginat în aceste vizite ca şi cum aţi fi avut scopuri turistice. În altă ordine de idei,

când citesc amintirile unor foşti demnitari din „epoca lui Ceauşescu", sunt surprinsă de viziunea limitată asupra istoriei partidului şi chiar a României. Deşi în ultimul deceniu s-au tradus numeroase lucrări care oferă posibilitatea cunoaşterii reale a istoriei comunismului mondial, ei continuă să prezinte Partidul Comunist din România ca o „creaţie" a maselor. Istoria României postbelice este, de asemenea, ocultată de contextul relaţiilor internaţionale şi prezentată strict în raporturile cu Uniunea Sovietică.

Corneliu Mănescu: Unii procedează astfel ca să-şi pună mai bine în valoare meritele politice şi, implicit, pe cele ale lui Ceauşescu...

Lavinia Betea: Probabil că nici nu sunt dispuşi să cunoască istoria reală a comunismului, nici nu-şi imaginează cât de bulversate vor fi afirmaţiile lor de documentele din arhivă. Deocamdată, accesul la aceste documente îl poţi avea până la anul 1965. E suficient ca să-ţi dai seama însă în ce măsură „războiul rece" şi relaţiile sovieto-chineze au determinat politica României. Referitor la antamarea relaţiilor cu Germania Federală, cum vă apare dificultatea lor după atâta timp?

Corneliu Mănescu: Problema celor două Germanii – apărute în urma războiului – ilustrează bine cât de complicată a fost perioada „războiului rece". Îmi vine greu să spun perioadele prin care au trecut. Datele scapă memoriei... Dar toată lumea care a trăit evenimentele ştia că în urma capitulării necondiţionate a Germaniei, aceasta a fost împărţită de către învingători – URSS, SUA, Marea Britanie şi Franţa – în patru zone de ocupaţie. Câştigătorii războiului urmăreau să facă din Germania o ţară incapabilă de vreo agresiune militară. Într-atât de mare era oroarea faţă de ceea ce făcuseră naziştii în ţările ocupate – şi se descriau cu vârf şi îndesat aceste orori –, încât etnicii germani din Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria au fost expulzaţi forţat în Germania în perioada imediat următoare încheierii războiului. Conferinţa de la Potsdam a trasat noile graniţe ale Germaniei şi a fixat condiţiile necesare pentru instaurarea păcii.

Lavinia Betea: Pe baza reglementărilor Conferinţei de la Potsdam a fost posibilă şi înfiinţarea sovromurilor în ţările intrate în zona de influenţă sovietică[153].

Corneliu Mănescu: Totul părea să fie bine până la declanşarea neînţelegerilor dintre Aliaţi. A început ceea ce s-a numit „războiul rece". Cele trei puteri ce reprezentau lumea capitalistă – America, Marea Britanie şi

153. Conferinţa de la Potsdam a avut loc în perioada 17 iulie – 2 august 1945.

Franța – au acceptat unirea părților controlate de ei și așa a rezultat Republica Federală Germania.

Lavinia Betea: Proclamată la 7 septembrie 1949.

Corneliu Mănescu: Pentru dumneavoastră e ușor să citiți din însemnări!... Cealaltă zonă, aflată sub control sovietic, a devenit Republica Democrată Germană, țară cu regim socialist.

Lavinia Betea: Proclamată la 7 octombrie 1949. E normal ca eu să fiu pregătită cu însemnări ale datelor sau evenimentelor.

Corneliu Mănescu: Ați făcut bine că ați procedat așa... O lungă perioadă, de la proclamarea Germaniei Federale și până în 1963, cancelarul ei a fost un mare om politic, Konrad Adenauer. Țara condusă de el a evoluat foarte bine. S-a industrializat puternic, a avut o democrație stabilă, a beneficiat din plin de ajutor american și a devenit în deceniul șapte un model de dezvoltare industrială. Se vorbea mult despre „miracolul economic vest-german".

Lavinia Betea: Se vorbea în afara „lagărului socialist", nicidecum în țările din interiorul lui...

Corneliu Mănescu: Nici măcar est-germanilor nu le făcea plăcere să-i vorbească de bine pe conaționalii lor. Aceștia aveau mereu tendința să-i acuze de fascism pe vest-germani, ca și cum s-ar fi făcut o alegere a oamenilor înainte de împărțirea țării. Nu pe unități teritoriale s-ar fi făcut divizarea și ca o dovadă a divergenței între Marile Puteri, ci pe baza apartenenței la fascism sau la comunism. Pe mine m-au criticat că, într-un interviu publicat de o revistă americană, am declarat că Guvernul Ludwig Erhard – succesorul lui Adenauer – nu este un guvern fascist. Erau mai catolici decât papa conducătorii comuniști est-germani! Nu o dată, Walter Ulbricht, conducătorul comuniștilor est-germani, l-a servit pe Hrușciov în relațiile pe care acesta voia să ni le impună în cadrul CAER.

Lavinia Betea: Au fost mai catolici decât papa, cum spuneați, și după declanșarea reformelor lui Gorbaciov, când au respins dur programul lui de schimbări. Abia căderea „zidului Berlinului" din noiembrie 1989 îi aduce pe liderii comuniști la realitățile noi ale lumii...

Corneliu Mănescu: Acest zid al Berlinului fusese ridicat în 1949, cu scopul de a împiedica trecerea cetățenilor est-germani în cealaltă țară. Berlinul, capitala Germaniei Democrate, avea o zonă ce făcea parte din cealaltă Germanie. Cum să descrii mai bine urmările neînțelegerilor dintre câștigătorii celui de-al doilea război mondial decât prin această situație a Berlinului? Și atunci, vă puteți da seama foarte bine ce însemna

pentru o țară socialistă europeană dorința de a avea relații diplomatice cu Germania Federală... Ca să fiu și mai explicit, să puteți înțelege cât de nepotrivite sunt exprimări de felul „am decis în Biroul Politic și l-am trimis pe Mănescu să semneze...", voi spune că aceste probleme se discutau în cadrul posibilităților de unificare a celor două Germanii. Era o situație cu totul și cu totul neobișnuită ca în Europa, o națiune să trăiască divizată. Însă asemenea discuții n-au putut avea loc decât după moartea lui Stalin.

Lavinia Betea: Acum se știe – după deschiderea arhivelor speciale sovietice cu documente din acea perioadă – că primul care a pus o asemenea chestiune, declarându-se de acord cu unificarea, a fost tocmai Beria[154]. El a pus și problema eliberării deținuților politici din lagăre. După îndepărtarea lui, Hrușciov a reluat subiectele, fără să mai amintească de gândurile predecesorului pe care îl condamnaseră la moarte, făcându-l vinovat, numai pe el și pe Stalin, de toate crimele și neîmplinirile regimului stalinist.

Corneliu Mănescu: Bineînțeles că nimeni din România nu cunoștea atunci asemenea lucruri. Am aflat despre conținutul „raportului secret" după ce delegația românească participantă la congres și-a citit raportul. Nu puteai nici să ceri explicații, decât să te declari – dacă ți se ceruse să iei cuvântul – în asentimentul celor spuse. Dar după ce Hrușciov inițiase politica de destindere, vizitase Franța și America, s-a pus, desigur, problema încheierii acestei existențe nefirești a celor două Germanii. Din 1963 și până la invazia Cehoslovaciei de către sovietici, problema cea mai discutată la nivelul relațiilor internaționale europene a fost aceea a unificării celor două Germanii. Ce poziție aveam noi? Ar fi fost greu de adoptat o poziție clară, de vreme ce însești guvernele celor două țări aveau poziții atât de deosebite. Nici nu se puteau rezolva lucrurile în mod simplu, deoarece Germania Federală era membră NATO și membră fondatoare a Comunității Economice Europene, iar în țară era interzis partidul comunist. Cealaltă Germanie era membră fondatoare a Tratatului de la Varșovia și a CAER. Nici nu se puteau explica mai bine cele două blocuri militare și economice opuse – socialismul și capitalismul – decât prin statutul celor două Germanii. Statutul Landului Berlinului era o altă problemă de litigiu între cele două țări. RFG îl considera componentă a ei,

154. L.P. Beria (1899-1953) – conducător de partid și de stat sovietic. A condus NKVD, temuta poliție internă din cadrul Uniunii Sovietice, în perioada 1942-1953.

Germania Democrată îl declara teritoriu independent, cu administrație proprie și sub controlul celor trei Mari Puteri. În Germania Democrată și în celelalte țări socialiste, nici măcar nu erau recunoscute pașapoartele eliberate de RFG cetățenilor din Berlinul de Vest și se aplica viza de intrare sau ieșire din țară pe niște foi volante concepute de ei.

Lavinia Betea: Încă din iunie 1955, între reprezentanții celor trei foști aliați din al doilea război mondial au început discuțiile în legătură cu statutul celor două Germanii....

Corneliu Mănescu: Da, ele au început, însă tratativele nu duceau la nici un rezultat. Hrușciov voia să pară deschis și binevoitor, dar în același timp își menținea trupele în Germania Democrată. Să nu mai vorbim despre schimbarea de regim politic! De aceste tratative am încercat să profităm și noi. Ca și în cazul Franței. Să știți că prima dată Hrușciov a vizitat Franța și abia după aceea am trimis noi delegații. Dacă Hrușciov nu s-a putut înțelege cu vesticii, în schimb noi ne-am înțeles foarte bine. Și de aceste discuții privind statutul celor două Germanii am profitat când am semnat acordul de înființare a reprezentanțelor comerciale dintre România și Germania Federală. Aceasta s-a întâmplat prin 1963. Vedeți, între politica economică internă și cea externă lucrurile sunt foarte strânse. Dej, care gândea desprinderea de sovietici, așa cum fusese conceput sistemul economic după război, n-ar fi putut reuși dacă nu pregătea condițiile de dezvoltare economică a țării, independent de sovietici. Și pentru aceasta era nevoie de ajutorul Occidentului. Așa s-a procedat prin reprezentanțele comerciale, care beneficiau de mari drepturi diplomatice.

Lavinia Betea: Ce fel de drepturi?

Corneliu Mănescu: Dreptul de a elibera pașapoarte și de a acorda vize, cifru, protecția corespondenței, imunitate, drepturi consulare... Dacă ar fi fost vorba de o țară fără problemele ridicate de existența celor două Germanii, de la înființarea acestor reprezentanțe comerciale și până la relațiile diplomatice la rang de ambasadă n-ar fi fost decât un pas. Dar așa lucrurile au durat patru ani – din 1963 și până în 1967 –, cu multe poticneli, care păreau când în favoarea, când în defavoarea noastră.

Lavinia Betea: Cine punea piedici și cine le ridica?

Corneliu Mănescu: Să știți că în privința piedicilor, sovieticii nu ieșeau singuri la rampă. La un moment dat, Ulbricht își bucura conaționalii anunțându-i de Anul Nou că problema unificării celor două Germanii poate fi rezolvată în cadrul unei confederații în care fiecare să-și mențină sistemul. Puțin mai târziu a spus că unificarea nu poate fi gândită decât

în cadrul unui proces îndelungat. Anii nu-i preciza. Sigur că acolo interveniseră sovieticii, în corectarea poziției exprimate. Nici cu vest-germanii nu era mai simplu. Guvernul condus de Erhard a afirmat la un moment dat că trebuie considerat ca reprezentând interesele tuturor germanilor, deoarece divizarea țării fusese făcută forțat de către sovietici. La sfârșitul anului 1966, când a venit la putere guvernul condus de Kiesinger, printre primele sale declarații cu privire la relațiile cu România a fost aceea că ele trebuie privite sub raportul unificării Germaniei.

Lavinia Betea: Este de înțeles că est-germanii erau atât de reticenți. Dar ceilalți?

Corneliu Mănescu: Vest-germanii puneau la baza relațiilor lor externe așa-numita „doctrină Hallstein". Asta însemna că RFG nu întreține relații diplomatice cu o țară care recunoștea existența ca stat a celeilalte Germanii și avea relații diplomatice cu ea. Or, noi românii făceam parte din CAER și Tratatul de la Varșovia împreună cu Germania Democrată. La rându-le, est-germanii ne-au făcut multe reproșuri din momentul încheierii acordului de funcționare a reprezentanțelor comerciale cu RFG. Îl informasem pe omologul meu est-german despre conținutul acordului, dar acesta voia să-i fie transmis textul integral. Ceea ce n-am făcut.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Dej considera nepotrivit acest lucru în relațiile unui stat independent cu alt stat. Nu eram în subordinea nimănui, voiam să promovăm relații întemeiate pe egalitate și respect reciproc, de ce să supunem aprobării altui stat conținutul înțelegerilor noastre, dacă ele respectă principiile pe care le declaram public? Însă pe măsură ce avansam în înțelegerile cu vest-germanii – și prima relație directă s-a derulat la nivel de delegații economice, coordonate din partea noastră de Bârlădeanu –, aveam de întâmpinat tot mai multe greutăți din partea est-germanilor. Acestea se vedeau în pozițiile exprimate în CAER. Acolo Bârlădeanu a purtat greul și a exprimat poziția hotărâtă de Dej de comun acord cu ceilalți membri ai Biroului Politic... Relațiile noastre cu est-germanii deveniseră foarte grele. Îmi amintesc că la un moment dat am purtat tratative cu omologul meu est-german pentru un acord de comerț și navigație. El a pretins ca în document să fie menționat în mod expres Berlinul de Vest. Acest lucru nu-l puteam face, pentru că i-am fi supărat pe vest-germani – și discuțiile s-au blocat. Est-germanii – implicit sovieticii – voiau să ne dea indicații, nouă și celorlalți din tabăra socialistă, cum să ne purtăm cu vest-germanii. Așa se obișnuiseră să se poarte în relațiile internaționale și nu voiau să renunțe la linia lor.

Lavinia Betea: Se refereau doar la România şi încercările sale de a avansa în relaţiile cu Germania Occidentală?

Corneliu Mănescu: În acel moment, nu. Urmând exemplul nostru, al românilor, şi alte ţări socialiste au început relaţiile cu vest-germanii. N-aveau decât de câştigat, după cum se putea observa din tactica utilizată până atunci de Tito. Decalajul dintre ţările socialiste şi cele capitaliste se mărea în loc să scadă, la nivelul condiţiilor de viaţă.

Lavinia Betea: Dar acest lucru nu se spunea în ţările noastre! Dimpotrivă, se estima că progresăm tot mai mult, în timp ce „imperialiştii" o duc tot mai greu. În spiritul adevărului, trebuie să recunoaştem însă că deceniul şapte a fost o perioadă economică prosperă pentru România.

Corneliu Mănescu: Despre acest lucru nu se mai vorbeşte acum. Se spune că tot ce s-a făcut, s-a făcut rău.

Lavinia Betea: Se repetă viziunea promovată în deceniul cinci. Nici atunci nu se considera ca fiind ceva pozitiv în perioada interbelică, exceptând mişcarea comunistă. Acum se procedează la fel cu „anticomunismul", căruia îi este asimilată şi interpretată pozitiv mişcarea legionară... Să sperăm însă că nu va mai dura mult această etapă de remanenţe în scrierea istoriei, că vom renunţa la acele aprecieri politizate ce ţin de maniera consacrată în deceniile trecute şi vom recurge la studiile comparative, argumentate cu date statistice şi grafice ce vor releva realitatea. Dacă revenim la tema noastră, voi aduce eu datele în discuţie. Abia în 1966, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria şi Polonia îşi deschideau reprezentanţe comerciale cu Germania Federală. În timp ce România făcuse acest lucru cu trei ani înaintea lor, cu raţionamentul că singura şansă de a scăpa de presiunea sovietică era aceea de a deveni autarhică din punct de vedere economic[155]. Aceasta este deja o bază de comparaţie care permite o estimare pozitivă a politicii noastre externe din acea perioadă...

Corneliu Mănescu: Anul 1966, când celelalte ţări socialiste şi-au deschis reprezentanţe comerciale cu Germania Federală, a fost un an bun pentru a mai face şi noi un pas înainte. Îmi amintesc că la Bucureşti se deschisese o expoziţie industrială vest-germană, vernisată în prezenţa unui secretar de stat din Ministerul de Externe al Germaniei Federale. Era o reprezentare de nivel înalt care i-a nemulţumit iarăşi pe est-germani. La sfârşitul anului, în Germania de Vest au fost alegeri soldate cu o guvernare de coaliţie, în care intrau şi social-democraţii. Atunci a devenit cancelar Kiesinger, iar ministru de Externe, Willy Brandt, cu

155. V. Tismăneanu, *Reinventarea politicului*, Polirom, Iaşi, 1997, p. 91.

care eu am avut mai multe întâlniri. Lucrurile n-au părut de la început mai uşoare, pentru că ei ne-au cerut, în vederea stabilirii de relaţii diplomatice, să recunoaştem în scris că Guvernul vest-german este unicul reprezentant al poporului german şi că Landul Berlinului aparţine Germaniei Federale.

Lavinia Betea: Care a fost poziţia lui Ceauşescu la aceste pretenţii?

Corneliu Mănescu: În această perioadă, Ceauşescu se menţinea încă pe poziţia exprimată de Dej. O bună bucată de vreme, Ceauşescu n-a făcut altceva decât să continue acţiunile începute de Dej. Vedeţi că reprezentanţele comerciale fuseseră înfiinţate în timpul lui Dej, care urmărea să meargă mai departe. Iar Ceauşescu a răspuns acestor pretenţii conform poziţiei adoptate atunci: nu ne puteam abate de la principiile expuse în Declaraţia din aprilie 1964. Pentru a menţine pacea în Europa trebuiau respectate acordurile încheiate la sfârşitul celui de-al doilea război mondial şi graniţele stabilite atunci. A le pune în discuţie însemna nerespectarea suveranităţii statelor. Prin urmare, noi spuneam că trebuie admisă existenţa a două Germanii şi a unui Land al Berlinului independent. Însă şi Germania de Vest voia să spargă tiparele şi să încheie relaţii diplomatice cu noi. Sigur că voiau să obţină cât mai mult pentru ei, de aceea au iniţiat aceste relaţii cu ţările socialiste, cunoscute sub numele de „ostpolitik". Dacă au văzut că nu ne pot clinti din poziţiile noastre, au acceptat partea bună din ceea ce se putea. Au avansat propunerea să nu încheiem un tratat, ci fiecare dintre guvernele noastre să-şi exprime acordul pentru stabilirea relaţiilor diplomatice; iar în chestiunile de litigiu, prin scrisori separate, să ne exprimăm poziţia oficială. Conform poziţiei hotărâte la nivelul conducerii, în numele Ministerului de Externe, am trimis o scrisoare omologului meu în care afirmam că înţelegerile noastre nu implică suveranitatea şi jurisdicţia statelor.

Lavinia Betea: Era necesară o mare grijă în utilizarea termenilor!...

Corneliu Mănescu: Sunt termeni de drept internaţional şi pentru a emite asemenea documente, într-un minister de Externe este nevoie de experţi. Dacă la nivelul Ministerului Agriculturii puteai roti specialiştii – care uneori n-aveau nici o legătură cu zootehnia sau legumicultura –, deoarece puteau merge în controale şi transmite indicaţii pe baza hotărârilor conducerii de partid, aici nu mai puteai face la fel.

Lavinia Betea: În ianuarie 1967 aţi semnat înţelegerile pentru înfiinţarea de reprezentanţe diplomatice...

Corneliu Mănescu: Când totul părea mai greu. Dar şi aici a contat conjunctura internaţională. La Bucureşti a venit o delegaţie vest-germană

pentru a pregăti vizita mea la Bonn. Simultan, delegații vest-germane cu misiuni asemănătoare s-au deplasat la Praga și Budapesta. Neliniștită de aceste discuții, conducerea est-germană a propus ca la începutul lunii februarie să aibă loc la Berlin o consfătuire a miniștrilor de Externe din țările socialiste în vederea adoptării unei poziții comune în relațiile cu Germania Federală. Sesizând pericolul – printre altele ni se recomanda amânarea tratativelor în curs –, în înțelegere cu vest-germanii, am fost trimis și primit la Bonn mai devreme decât fusese stabilit. Cu Willy Brandt, ministrul lor de Externe, am semnat tratatul ca între țările noastre să se stabilească relații diplomatice la rang de ambasadori extraordinari și plenipotențiari. Și Brandt a fost un mare om politic, care a făcut o carieră deosebită, cu bune rezultate pentru vest-germani.

Lavinia Betea: Va fi interesant când vor fi date publicității documentele din arhiva CC al PCR pentru acești ani. Stenogramele discuțiilor dintre primul-ministru al României, Ion Gheorghe Maurer, și omologul său vest-german pe aceste teme cred că vor releva surprize deosebite. Poate că aceste discuții nici n-au fost stenografiate, dat fiind că Maurer era neamț după tată și vorbea perfect germana. Probabil și acest lucru – faptul că Maurer era pe jumătate neamț – a contat în bunul mers al tratativelor.

Corneliu Mănescu: Probabil. Dar din aceste lucruri – la care eu am luat parte și pe care vi le-am relatat – vă puteți da seama câte subtilități și nuanțe, câte probleme despre care nu se putea vorbi public se aflau în spatele încheierii unor relații externe de asemenea anvergură. Când afirmi „am decis și l-am trimis" se înțelege că totul depindea de noi. Că era suficient să spună Ceaușescu și cei din jurul lui „facem și dregem", iar din afară toți ne aprobau și nu ziceau altfel decât noi.

Lavinia Betea: Se vorbește astăzi și despre o altă față ascunsă a acestor relații. Când a semnat cu Guvernul vest-german stabilirea de relații diplomatice, Ceaușescu a încheiat și un acord prin care Germania Federală se obliga să achite Guvernului român o taxă pe cap de cetățean contra aprobării de emigrare. Sumele variau între 4.000 și 10.000 mărci germane, în funcție de vârsta și calificarea etnicului german[156]. Ce știți despre acest acord?

Corneliu Mănescu: Ministerul Afacerilor Externe nu se ocupa de emigrări. Prin urmare, nu eram informat asupra numărului celor care plecau, de vreme ce nu se dădea nimic publicității. Cu atât mai puțin asupra sumelor plătite.

156. D. Deletant, *Ceaușescu și Securitatea*, Humanitas, București, 1998, p. 125.

Lavinia Betea: Cum au evoluat relaţiile prieteneşti cu China în această perioadă?

Corneliu Mănescu: Tocmai în această perioadă în care noi eram ocupaţi cu tratativele diplomatice cu ţările occidentale, în China începe o perioadă de criză cunoscută sub numele de „Revoluţia culturală". Printre altele, Gărzile Roşii au început distrugerea monumentelor şi cărţilor occidentale. Când noi semnam tratatul de la Bonn, la Beijing erau atacate clădirile misiunilor diplomatice din Europa Occidentală. Vă daţi seama că în acel moment nu puteam fi aprobaţi de chinezi. Iar Mao trecea, la rându-i, printr-o perioadă foarte tulbure în ceea ce priveşte cultul personalităţii sale. Nu mai era Mao cel de odinioară.

Lavinia Betea: Am citit mult despre anomalia acestui cult care, în acei ani, ajunsese la apogeu în toată China.

Corneliu Mănescu: Da, portretul lui Mao era peste tot. Tunicile chinezilor erau încheiate cu nasturi cu chipul lui Mao şi aveau în buzunare *Cărticica roşie*, un fel de selecţie din operele alese ale conducătorului lor.

Lavinia Betea: Cred că nicăieri şi nicicând nu s-a încercat mai pregnant înlocuirea funcţiilor şi practicilor religioase cu cele ale ideologiei comuniste! Chinezii îşi începeau ziua prosternându-se în faţa unui portret al lui Mao, cu rugămintea de a le da indicaţii pentru ziua respectivă. Şi o încheiau în faţa aceluiaşi portret, raportându-şi faptele şi mărturisindu-şi greşelile. O acţiune propagandistică din vremea lui Mao seamănă foarte bine cu o liturghie creştină profană. La un moment dat, Mao primise în dar de la ministrul de Externe al Pakistanului nişte fructe de mango. Ca semn al preţuirii sale faţă de muncitori – începuse prigoana împotriva intelectualilor –, le-a trimis unor fabrici. La fabrica de textile din Beijing, fructele au fost ceruite şi aşezate pe un altar prin faţa căruia, în timpul unei mari ceremonii, au trecut toţi muncitorii. Când fructele au început să intre în putrefacţie, au fost fierte într-o mare cantitate de apă. S-a organizat o nouă ceremonie, închinată măreţiei şi mărinimiei lui Mao, în cadrul căreia, din nou, muncitorii au trecut în şir prin faţa aceluiaşi altar, de data aceasta pentru a înghiţi câte o linguriţă din compotul „sacru"[157].

Corneliu Mănescu: Vedeţi? Cei care nu cunosc asemenea lucruri se tot miră cum au putut fi românii prostiţi să-l ovaţioneze pe Ceauşescu. Să nu vă închipuiţi că noi vedeam asemenea lucruri în delegaţiile oficiale! Acolo ni se organizau vizite după protocolul pentru oaspeţii

157. Li Zhisui, *op. cit.*, vol. II, pp. 187-188.

străini şi ceremoniile aveau acelaşi tipic. Se vorbea despre prietenia dintre popoarele, partidele şi conducătorii noştri care, aţi văzut, a fost foarte folositoare ţării într-o anumită perioadă. Noi însă nu puteam, după stabilirea relaţiilor diplomatice cu Germania Federală, să ne bucurăm prea tare şi prea în văzul lumii de acest succes. A scris mult presa occidentală, ziariştii au început să se intereseze de Ceauşescu şi s-au publicat multe fotografii din timpul semnării înţelegerilor diplomatice. Fotografiile cu mine nu apăreau în presa românească. Doar fotografii cu Ceauşescu în prim-plan.

Lavinia Betea: Să revenim la alte evenimente petrecute curând în alte zone ale globului pământesc, care au avut, de asemenea, urmări însemnate pentru prestigiul României: „războiul de şase zile".

Corneliu Mănescu: În ceea ce mă priveşte, am fost acaparat de aceste evenimente. „Războiul de şase zile" a fost un alt bun prilej de detaşare a României. Noi nu aveam acolo interese, putea să ne fie egală poziţia sovieticilor. Am acţionat însă în conformitate cu principiile expuse şi nu ne-am mai raliat poziţiei Uniunii Sovietice de condamnare a Israelului.

Lavinia Betea: Poziţia sovieticilor putea fi şi o consecinţă a deziluziei lor. După ce sprijiniseră activ înfiinţarea Israelului după al doilea război mondial – în speranţa că vor instala un cap de pod al mişcării comuniste în această zonă –, Uniunea Sovietică i-a acordat ajutoare însemnate. Israelul însă a început să se apropie, prin politica sa, de statele occidentale[158]. Revoltat de acest lucru, ca şi de numărul mare al evreilor care cereau să emigreze în acest stat nou-creat, Stalin a dezlănţuit prigoana împotriva evreilor, poziţie ce şi-a extins unda de şoc şi în celelalte ţări-satelit. Fenomenul „devierii de dreapta" din 1952 şi eliminarea multor şefi de etnie evreiască din serviciile speciale au fost în România consecinţe ale acestui fenomen[159]...

Corneliu Mănescu: Acea zonă este una dintre cele mai fierbinţi de pe globul pământesc. Aşa a fost întotdeauna şi probabil va rămâne multă vreme. Acolo se observă puterea religiei în viaţa popoarelor. Nu sunt un mare cititor al Bibliei, dar mai ştiu şi eu câte ceva despre „Pământul

158. În baza hotărârii Adunării Generale a ONU din 29 noiembrie 1947, Palestina a fost împărţită în două state – arab şi israelian –, statul Israel fiind proclamat la 14 mai 1948.

159. C. Andrew, O. Gordievski, *KGB, istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, ALL, Bucureşti, 1994, pp. 260-295.

sfânt". Şi pe vremea lui David, şi a lui Solomon acolo au fost mereu războaie. Dacă veţi citi în orice enciclopedie a statelor lumii despre conflictele din epoca actuală, veţi observa că ele sunt generate de înfruntarea dintre cele două religii – islamul şi iudaismul. Altfel, oamenii ar putea trăi în acelaşi oraş dacă ar fi catolici sau neoprotestanţi. Acolo sunt religii vechi de două mii de ani şi cei care le respectă cu sfinţenie sunt foarte intoleranţi. Când Adunarea Generală ONU a decis înfiinţarea statului Israel, Liga ţărilor arabe a refuzat recunoşterea acestei hotărâri, ceea ce a dus la izbucnirea unui conflict armat. Era însă necesară respectarea hotărârii ONU, deoarece în teritoriile atribuite Israelului începuseră să vină sute de mii de imigranţi evrei din Europa. Mulţi dintre ei scăpaseră din lagărele naziste de concentrare şi nu mai aveau unde să meargă.

Lavinia Betea: S-a creat atunci şi o amplă mişcare sionistă care propovăduia întoarcerea evreilor la locurile lor de baştină, odihna definitivă în Pământul sfânt.

Corneliu Mănescu: Am vorbit despre „criza Suezului", care a implicat şi Israelul. Dornic să aibă mai multă susţinere în Occident, Israelul a participat alături de Franţa şi Marea Britanie la războiul împotriva Egiptului, cu care se învecinează.

Lavinia Betea: Însă în „războiul de şase zile" Israelul a fost cel care a ocupat noi teritorii[160]...

Corneliu Mănescu: De aici pretenţia de a fi definit „agresor". Însă Egiptul a fost cel care întâi a solicitat retragerea trupelor ONU de la graniţa cu Israelul şi a blocat accesul navelor maritime israeliene. Abia după aceea Israelul a atacat Egipul şi a ocupat în timpul „războiului de şase zile" teritorii aparţinând Egiptului şi Siriei. S-a vorbit mult în perioada acestei ocupaţii despre dreptul lor istoric şi religios de a avea Ierusalimul în componenţa Israelului. Şi cruciadele din Evul Mediu au ţintit spre eliberarea acestui pământ de sub „păgâni". Şi oamenii au parcurs mii de kilometri, în condiţiile de atunci, şi cei mai mulţi au murit din dorinţe ce semănau bine cu cele exprimate în 1967. În timpul desfăşurării acestor ciocniri, la Moscova a fost convocată întâlnirea conducătorilor partidelor comuniste şi muncitoreşti pentru analiza situaţiei din Orientul Apropiat. Se voia, desigur, o poziţie în bloc, un comunicat comun în care Israelul să fie condamnat fără drept de apel. Şi să se rupă relaţiile diplomatice cu acest stat.

160. În perioada 5-10 iunie 1967 a avut loc „războiul de şase zile", ca urmare a ocupării de către Israel a Peninsulei Sinai, malul vestic al Iordanului, Ierusalimul vechi şi un teritoriu sirian din zona înălţimilor Golan.

Lavinia Betea: „Nu suntem de acord să definim Israelul drept agresor", a declarat Ceaușescu în 9 iunie 1967 la întâlnirea la care participau, din partea sovieticilor, Brejnev, Kosîghin și Podgornîi[161].

Corneliu Mănescu: A fost iarăși o frondă care ieșea din spiritul Tratatului de la Varșovia. Întorși în țară, Ceaușescu și Maurer au convocat o plenară a Comitetului Central în care a fost dată o declarație cu privire la poziția noastră față de problemele din Orientul Apropiat. N-au fost rupte relațiile diplomatice cu Israelul. România a fost singura țară din blocul socialist cu o asemenea poziție. În același timp, au fost menținute relațiile cu țările arabe. Chiar și cu Organizația pentru Eliberarea Palestinei am avut relații bune. Vă dați seama însă ce impact a avut pentru evoluția relațiilor României cu Occidentul poziția noastră singulară în raporturile cu Israelul.

Lavinia Betea: De ce în Occident?

Corneliu Mănescu: Israelul se dovedise, de la înființarea sa, un sprijinitor al țărilor occidentale, al intereselor economice și politice ale Franței și Marii Britanii în această zonă foarte importantă. Mai este un alt aspect care nu trebuie trecut cu vederea: nici o etnie din lume nu are mai mulți oameni de mare influență în presă și în finanțe ca evreii. Asta pretutindeni în lume, în Europa Occidentală și în America. Vă dați seama ce mare ajutor au dat aceștia la creșterea prestigiului nostru în urma poziției adoptate de România în privința „războiului de șase zile"!

Lavinia Betea: Să înțeleg că și creșterea ponderii comerțului exterior cu țările capitaliste dezvoltate este o consecință a acestor poziții? Statisticile publicate arată că în 1960 doar 0,5% din comerțul nostru exterior se realiza cu asemenea parteneri, pe când în 1980, procentajul se ridica la 25% din volumul comerțului nostru exterior[162]...

Corneliu Mănescu: Desigur că lucrurile pot fi înțelese și așa. Acestea au fost consecințe ale politicii externe. După 1980 însă... Aș vrea să vorbim odată și despre ceea ce cred eu despre timpul prezent. Să spun unde mi se pare că am greșit și greșim în continuare. Poate când veți reveni cu această discuție, data viitoare.

---

161. P. Otu, „Ceaușescu, rebelul din Tratatul de la Varșovia", în *Dosarele istoriei*, nr. 10/1997, pp. 34-50.

162. I. Scurtu, „Încercări de reformare a regimului socialist totalitar și de ieșire de sub dominația sovietică", în *Dosarele istoriei*, nr. 5/1998, pp. 39-40.

Capitolul IX

Președinte al celei de-a XXII-a sesiuni ONU

Lavinia Betea: Momentul care pare cel mai glorios din cariera dumneavoastră este cel în care ați ocupat funcția de președinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. Primul și singurul român care a deținut o asemenea funcție. Cred că are o istorie interesantă alegerea dumneavoastră....

Corneliu Mănescu: Am fost ales la 19 septembrie 1967. Anul acela, 1967, a fost unul în care s-au întâmplat mai multe evenimente ce-au făcut să se vorbească despre România. La începutul anului am reușit să avem relații diplomatice la nivel de ambasadă cu RFG. Au urmat apoi evenimentele din Orientul Apropiat. Prin poziția adoptată față de țările angajate în conflict ne-am detașat de ceilalți, am făcut să se vorbească despre noi.

Lavinia Betea: Am reținut că pe plan extern, România a beneficiat de pe urma refuzului lui Ceaușescu de a defini Israelul ca stat agresor.

Corneliu Mănescu: Beneficiile pe care le-am amintit sunt mai importante decât dezavantajele și neplăcerile. Pentru că am avut și necazuri. Decizia de a avea poziția amintită în cazul Israelului a fost mai mult decât o simplă alegere de termeni. Datorită unei abilități politice și unei diplomații realiste care a fost în final eficientă, am reușit să obținem un profit de prestigiu politic și avantajele ce decurg din aceasta. În tot timpul conflictului din Orientul Apropiat noi am menținut relații corecte cu toate statele. Și cu Israelul, și cu statele arabe. Și vă rog să notați că gestul de a nu rupe relațiile cu Israelul pe moment ne-a costat destul de mult.

Lavinia Betea: În plan diplomatic?

Corneliu Mănescu: Și diplomatic, și economic. Nu am ajuns la ruperea relațiilor diplomatice cu nimeni, dar răcirea a fost evidentă din partea multora. Țările arabe s-au înfuriat că noi nu adoptaserăm poziția celorlalte

state socialiste, ba chiar ridicaserăm la rang de ambasadă relaţiile cu Israelul. Au fost multe ocazii când diplomaţii noştri au întâmpinat greutăţi, când vapoarele noastre comerciale întâmpinau piedici. Noi făceam comerţ şi cu ţările arabe; dar ca să ajungi în India, Pakistan sau China – ţări de care ajunseserăm să fim legaţi prin mari interese economice – trebuia să urmăm căile maritime din Golf. Au fost chiar acte de încălcare a regulilor diplomatice şi a legislaţiei maritime, când diplomaţii noştri au trebuit să se zbată ca să calmeze situaţiile. Cam aşa stăteau lucrurile, iar noi am folosit toate pârghiile posibile în sprijinirea intereselor noastre şi a ceea ce credeam noi că este bine în relaţiile internaţionale.

Lavinia Betea: Puteţi fi mai explicit?

Corneliu Mănescu: Să vă dau un alt exemplu de mare actualitate atunci: războiul din Vietnam. Noi discutam în acelaşi timp la ONU sau direct cu reprezentanţii americani acolo, că ar trebui să înceteze prezenţa americanilor şi să se termine războiul. În concordanţă cu solidaritatea dintre mişcările comuniste, trimiteam însă şi diferite misiuni şi chiar ajutoare militare în Vietnam. Totodată, încercam să-i facem pe vietnamezi să înţeleagă că în afară de eroismul şi spiritul lor de sacrificiu, ar trebui să folosească şi alte pârghii care să ducă la stingerea conflictului. Poziţia noastră însă nu era aprobată de celelalte state socialiste.

Lavinia Betea: Ce voiau aceste ţări?

Corneliu Mănescu: Voiau să-i sprijinim pe vietnamezi – indiferent de sacrificiu – până la victoria lor finală. Atmosfera putea fi uneori foarte tensionată. Îmi amintesc o întâmplare tristă petrecută la Bucureşti cu prilejul unei şedinţe a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia. În cadrul ei, într-o reuniune a miniştrilor de Externe ce pregăteau documentele pentru întâlnirea şefilor de partid şi de stat, ministrul de Externe al Poloniei, Rapatki, a făcut un infarct. Venise, trimis de ceilalţi care ştiau că noi doi avem relaţii foarte bune, să-mi ceară să renunţăm la această poziţie publică a noastră în problema Vietnamului. Omul nu a murit atunci. A murit mai târziu, dar bine nu m-am simţit în urma celor întâmplate. Voiam să vă spun însă că în toate aceste chestiuni care au sporit prestigiul României, nu s-a lucrat pe un singur fir. Era Ministerul de Externe, munca diplomaţilor, dar şi instrumentele specifice relaţiilor între partidele comuniste. Aveau şi serviciile speciale rostul lor. Şi, nu în ultimul rând, relaţiile personale ce se stabileau între conducătorii ţărilor şi cei care lucrau în diplomaţie. Ştiţi bine ce relaţie deosebită – la nivel personal – a avut Ceauşescu cu Arafat.

Lavinia Betea: Așa cum arată cronica verii anului 1967, poziția exprimată de România în „războiul de șase zile" pare să fi avut un rol determinant în alegerea dumneavoastră. La sesiunea extraordinară a Adunării Generale ONU consacrată evenimentelor din Orientul Apropiat, Maurer a rostit o cuvântare pe această temă. La 23 iunie s-a întâlnit cu secretarul de stat american Dean Rusk, iar pe 26 iunie, cu președintele Americii, Lyndon Johnson. După care, primul eveniment important pe plan extern a fost alegerea dumneavoastră[163]. Din comunicatele *Scânteii* nu înțelegi mare lucru despre discuțiile din aceste întâlniri, dar poți bănui că au conținut niște tratative. Cum s-au purtat?

Corneliu Mănescu: După cuvântarea lui, Maurer și cu mine am fost invitați de către Dean Rusk și apoi de președintele Americii la Casa Albă. Am fost primiți în celebrul Birou Oval și am discutat de la egal la egal.

Lavinia Betea: Nu cum discutați cu Andrei Gromîko![164]

Corneliu Mănescu: Poate o să vă pară ciudat ceea ce vă spun, dar niciodată, față de nimeni nu m-am purtat cu umilință. Nu este o lăudăroșenie, dar așa am fost făcut, să-mi cunosc locul. Reprezentam o țară și mă aflam în fața unui om ce reprezenta o altă țară. Gromîko era un om deștept și se purta ca atare... La sfârșitul discuției de la Casa Albă, președintele Johnson ne-a poftit afară. Acolo este o peluză unde cred că sunt cei mai frumoși trandafiri din lume. Am avut alte câteva schimburi de cuvinte, am făcut fotografii, iar la sfârșit, președintele Americii s-a întors către mine și Maurer și a spus cam așa: „Știm că dumneavoastră vreți să ocupați postul de președinte al sesiunii ONU ce va urma. Deși noi nu obișnuim să spunem înainte dacă sprijinim sau nu pe cineva, vă anunț că noi avem încredere în acest om". Adică în mine. „Am auzit lucruri bune despre dumneavoastră", a continuat el către mine. Acestea au fost cuvintele de final ale lui Johnson. M-am folosit de această declarație a lui în august 1968, când a fost atacată Cehoslovacia și ne aflam și noi în pericol, pentru a-l ruga să intervină în cazul României amenințate de invazie. Asta a fost în iunie 1967. În septembrie, când am fost ales președinte, mă aflam în postura de a fi primul reprezentant al unei țări socialiste ales președinte al unei sesiuni ONU.

Lavinia Betea: Nu mai existase nici un precedent ca un reprezentant al unei țări socialiste să-și depună candidatura la ONU?

---

163. Colecția ziarului *Scânteia*, iunie 1967.
164. A. Gromîko (1909-1989) – ministru de Externe al Uniunii Sovietice în perioada 1957-1985.

Corneliu Mănescu: Ba da. Candidați din Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, ce păruseră a avea merite mai mari decât mine – dar n-au reușit. De pildă, Iugoslavia avusese un candidat serios. Iugoslavia juca în acea vreme un rol foarte însemnat pe scena politică în cadrul mișcării țărilor din Lumea a treia și a țărilor nealiniate. Bazele acestei mișcări a țărilor nealiniate s-au pus la Belgrad în 1961. Tito era invidiat din acest punct de vedere de către Ceaușescu. Și Ceaușescu ar fi vrut să ajungă în rândul țărilor nealiniate, însă n-a putut pentru că România era membră a unui bloc militar, semnatară a Tratatului de la Varșovia. În această perioadă, adică în 1966-1968, dacă veți consulta presa, veți vedea că sunt foarte multe întâlniri între Ceaușescu și Tito. Aici se petrecea ceva interesant. Ceaușescu voia pe de o parte să fie ajutat de Tito pentru a face parte din mișcarea de nealiniare, dar în același timp ar fi vrut să-i ia locul.

Lavinia Betea: Nu se vorbea prea mult în presa noastră și în documentele de partid despre mișcarea țărilor nealiniate.

Corneliu Mănescu: Mișcarea de nealiniere era reprezentată de niște monștri sacri ai politicii mondiale: Zhou Enlai, Sukarno, Nasser, Nehru și Tito. În cadrul acestei mișcări au fost elaborate principiile *Pancasila*, valabile și astăzi în relațiile dintre state. Gândiți-vă numai la ce făcuseră fiecare dintre acești cinci oameni. Gamal Abdel Nasser fusese prim-ministru, apoi președintele Egiptului din 1956, când țara își dobândise independența. El a fost inițiatorul naționalizării Canalului de Suez și al unor reforme care au schimbat țara. Măsurile promovate de el au dus la modificarea raportului de forțe în Orientul Apropiat. Ahmed Sukarno a fost liderul victorios al mișcării de independență a Indoneziei, una dintre cele mai mari și mai bogate țări ale Asiei. Despre ce putere reprezentau țările lui Nehru și Zhou Enlai și ce însemnătate aveau ei nu are rost să mai vorbesc. Cât despre Tito, după excomunicarea făcută de Stalin, reușise să stabilească toate aceste legături, să aibă o poziție foarte deosebită și o politică pe placul multora și în primul rând al iugoslavilor. Tito semnase, după moartea lui Stalin, un pact balcanic cu Turcia și Grecia, țări care erau membre NATO. La o candidatură venită din partea țărilor socialiste, România nu era favorită. De altfel, pretutindeni în politică se procedează fără scrupule. Cu doi ani înainte, în 1965, își depusese candidatura Kocea Popovič. Era ministru de Externe al Iugoslaviei, fost șef al statului-major al trupelor iugoslave ce luptaseră împotriva naziștilor. Era considerat ca și ales. Dar n-a fost.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Pentru că atunci papa Paul al VI-lea a dorit să viziteze ONU. Şi a căzut candidatura lui Kocea Popovic, iar preşedinte a fost ales Fanfani, ministrul de Externe al Italiei.

Lavinia Betea: Paul al VI-lea a fost un alt conducător al Bisericii Catolice cu vederi inovatoare privind rolul Bisericii sale. În 1964 a călătorit la Ierusalim, unde s-a întâlnit cu Athenagoras, patriarhul Bisericii Ortodoxe. Ultima întrevedere a conducătorilor celor două mari Biserici avusese loc în secolul al XV-lea[165]...

Corneliu Mănescu: Da, vedeţi ce înseamnă la nivelul Bisericilor să fie conduse de mari personalităţi? A călătorit la Ierusalim, a fost la ONU, a călătorit în India... Şi nu degeaba. Vizita papei la ONU a fost însă benefică pentru mine, deoarece întâmplarea a făcut ca eu să ajung în faţa Sanctităţii Sale, împins din spate de şeful protocolului de la ONU. Se făcuse un fel de defilare, toţi reprezentanţii la ONU veniseră cu soţiile lor – şi acestea erau acoperite cu voal negru – şi stăteau la un fel de coadă pentru a săruta mâna papei. Soţia mea nu era cu mine acolo. Stăteam în cumpănă: să merg, să nu merg. Noi nu aveam voie din partea sovieticilor şi a guvernanţilor noştri să întreţinem legături cu Vaticanul. Din punctul de vedere al sovieticilor, reprezentanţii Vaticanului erau diavolul pe pământ. Şi am încercat să plec – dar mi-a ieşit în faţă şeful protocolului. „Dar de ce nu vreţi să fiţi prezentat Sanctităţii Sale?" – a zis acesta. Am găsit un pretext: „Uite ce rând lung!". A sărit peste rând şi m-a prezentat papei: „Acesta este domnul Corneliu Mănescu, ministrul de Externe al României".

Lavinia Betea: Cum de vă aflaţi tocmai atunci acolo?

Corneliu Mănescu: Eram şeful delegaţiei României la ONU. Conform atribuţiilor de ministru de Externe, eram totdeauna şeful delegaţiei româneşti la ONU. Când şeful protocolului m-a prezentat papei, ce-mi aud urechile din partea acestuia? Că ştie că noi am dori să recuperăm copia Columnei lui Traian şi că se poate rezolva. Că el ar dori să discute cu Guvernul României condiţiile în care aceasta ne poate fi restituită. Ştiam că în ţară, acest contact şi această abordare a mea în văzul întregii lumi vor fi primite cu multă răceală. M-am întors în ţară şi l-am informat pe Ceauşescu. După cum îmi imaginasem, a primit lucrurile cu răceală – dar în cele din urmă a acceptat să facem demersuri pentru a recupera această copie a Columnei lui Traian, comandată şi plătită de Guvernul

165. J. Karpinski, *Istoria comunismului polonez şi mondial*, Ed. de Vest, Timişoara, 1993, p. 129.

român de dinainte de război și care, în toți acești ani, zăcuse în pivnițele Vaticanului. A mers Maurer la Vatican, s-au făcut înțelegerile cuvenite și copia a venit în țară. Spre deosebire de Columna de la Roma, ridicată pe una dintre coline, la noi plăcile cu sculpturi sunt așezate pe podea, astfel că scenele înfățișate pot fi mai bine studiate. A fost, prin urmare, o șansă acea întâlnire cu papa.

Lavinia Betea: Ce contracandidați ați avut în 1967 la președinția sesiunii ONU?

Corneliu Mănescu: În 1967 a apărut din nou posibilitatea alegerii unuia dintre reprezentanții țărilor socialiste. Candidatura la acest forum internațional este o chestiune care presupune și existența unor elemente de considerație și, dacă vreți, de afecțiune. În 1967, eu aveam câțiva ani buni la activ de când participam la sesiunile ONU. Îi cunoșteam aproape pe toți ceilalți. Vorbisem cu ei, lucrasem cu ei. Pentru că acolo nu candidează România, sau Ungaria, sau Suedia. Candidează Popescu, sau Varga, sau Petersen. Alegerea este personală. Totul depinde de impresia pe care-o faci celorlalți. Nu puteai candida însă, din poziția în care se afla țara pe care o reprezentam, fără înștiințarea sovieticilor. Deși toată lumea din lagărul socialist considera că a venit momentul să ieșim în față cu o candidatură, nu eu eram favoritul. Nici conducerea românească nu era de acord. Eu simțisem cu mult înainte de convorbirea cu Johnson că aș putea să câștig. Dar Ceaușescu a spus: n-ai nici o șansă. Și Maurer, în principiu, fusese de acord cu Ceaușescu. Până la convorbirea cu președintele Americii, când n-a mai avut ce spune.

Lavinia Betea: Cine era favoritul lagărului socialist?

Corneliu Mănescu: Ministrul de Externe al Ungariei, Peter János, cu care eram bun prieten. Înainte ca acesta să-și depună candidatura, a avut loc o ședință la sediul Ambasadei Uniunii Sovietice de la New York cu toate delegațiile. Se pregătea într-un fel cum să acționăm, cum să colaborăm în cadrul sesiunii pentru a-l impune pe unul dintre noi. Printre puncte era și alegerea candidatului. Deci așa se acționa. În cazul nostru, trebuia să fii mai întâi aprobat aici și după aceea să te prezinți în fața tuturor reprezentanților. Toată lumea știa că cel care candidează este reprezentantul Ungariei. Când s-a ajuns la acest punct – Gromîko prezida ședința –, s-a pomenit de această alegere. Dar când să se prezinte numele candidatului, s-a lăsat o tăcere mormântală.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Fiindcă se simțise și se știa că pe lângă cel aproape desemnat mai era cineva care aspira la această funcție. Era vorba de

mine. Bineînțeles, eu n-am scos nici un cuvânt. Pe tăcerea lăsată, Gromîko a spus că el ar fi informat despre existența mai multor variante. Din nou tăcere. Nici atunci n-am intervenit. Cei din spatele meu, adică membrii delegației noastre, începuseră să mă împingă, să mă tragă de haină: haideți, dați-i drumul, spuneți că dumneavoastră sunteți candidatul! După ce-au trecut câteva momente care pentru mine au fost grele, în mod diplomatic, am început să cuvânt, să le spun că în cazul în care tovarășii vor fi de acord să fiu eu candidatul, voi face tot ce pot să reprezint ideile socialismului etc. Și s-a terminat. Din acel moment toți au știut că eu voi candida.

Lavinia Betea: Și le-ați suflat ungurilor locul...

Corneliu Mănescu: Pe umerii ungurilor atârnau greu încă evenimentele din 1956, în judecata celorlalți și în primul rând a sovieticilor. Nu-i sigur că mai departe ar fi câștigat. Erau toate condițiile în favoarea noastră.

Lavinia Betea: Cum ați reușit să vă faceți cunoscută intenția de a candida înainte de a o fi anunțat?

Corneliu Mănescu: A fost o perioadă în care se lupta din răsputeri pentru ca România să aibă un cuvânt mai important în lume. În toamna anului 1966, Misiunea permanentă a României la ONU a transmis o scrisoare celorlalte misiuni prin care se anunța intenția mea de a candida. Guvernul României, reprezentat de Maurer, a adresat alte scrisori șefilor de guverne cu care noi ne aflam în relații bune, prin care se anunța candidatura mea. Ceaușescu însă tot nu părea convins că se poate.

Lavinia Betea: Ați repetat, într-un fel, practica lui Nicolae Titulescu atunci când a devenit președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor[166]...

Corneliu Mănescu: Da, era o vreme în care se căuta întoarcerea către moștenirea trecutului. Se încerca să preluăm ceea ce fusese bun atunci. Și cu inițiativele externe privind crearea unei zone denuclearizate în Balcani. În spiritul metodelor utilizate de diplomația românească în perioada interbelică, în cursul anului 1967 am făcut mai multe vizite pentru a mă întâlni cu omologii mei din alte țări și a purta discuții referitoare la susținerea candidaturii mele. Sigur că nu acesta era scopul declarat presei și sovieticilor.

Lavinia Betea: Ați efectuat un adevărat turneu, după cum reiese dintr-o sumară analiză de conținut a oficiosului partidului. În februarie ați vizitat

166. N. Titulescu a fost președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor în 1930 și 1931.

Tunisia, Belgia, Somalia. În aprilie, Irakul. În mai, Iranul. În mai-iunie ați fost în Singapore, Pakistan, Japonia. În acest timp, la București au fost prezenți miniștrii de Externe ai Olandei, Finlandei, Suediei, Turciei, Austriei, Italiei, Danemarcei[167]. Deci cu omologii dumneavoastră din țările socialiste a fost mai greu...

Corneliu Mănescu: După întâlnirea cu Johnson, Ceaușescu se declarase de acord să-mi depun candidatura, fără să discut însă mai departe cu el felul în care urma să procedez la întâlnirea cu sovieticii.

Lavinia Betea: Gromîko de unde-a aflat, prima dată, că vreți să vă depuneți candidatura?

Corneliu Mănescu: A aflat înainte de a trimite acele scrisori. Cum a aflat? Ei, se mai scăpa câte-o vorbă!

Lavinia Betea: Cine-o scăpa? Dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Sigur. Și dintr-o vorbă, din alta se face un fel de „cocoloș"... Știau și că noi fuseserăm la Johnson, care-și dăduse acordul.

Lavinia Betea: Dar el, Gromîko, sovieticii cum știau asta?

Corneliu Mănescu: Dacă-i scapi cuiva anume câte-o vorbă de felul „uite, vreau să-ți spun ceva – tu ce zici – dar să ai grijă să nu spui la nimeni", vorba ta va ajunge exact unde vrei dacă știi să alegi omul potrivit pentru „confidențe" și secrete de stat. A fost în această alegere a mea un amestec de nuanțe, dar și de lucruri de o anumită gravitate. Am simțit însă în acel timp că vântul suflă favorabil din spatele meu, că mă împinge înainte. Și de fapt sovieticilor nici nu li s-au dat în acel timp prea multe prilejuri să se opună. Începuserăm să mai absentăm de la reuniunile delegațiilor țărilor socialiste, unde puteam fi atacați. Țin minte că în 1967 n-am fost nici la Karlovy Vary, în Cehoslovacia, nici la Budapesta la astfel de reuniuni. Începuse să se observe absența noastră și să fie comentată în America și în Occident ca semn pozitiv de distanțare față de sovietici. Și astfel am devenit primul reprezentant al unei țări socialiste și primul român care a condus o sesiune ONU.

Lavinia Betea: Va mai fi oare, vreodată, un alt român?

Corneliu Mănescu: Nu știu. Se poate întoarce lumea. Sunt 188 de state membre ONU. Ele sunt cuprinse în cinci grupuri: Europa Occidentală, Europa de Est, Africa, Asia și Americile. Este greu să te voteze reprezentanții tuturor. Eu am fost al 22-lea președinte. Acum mi se pare că s-a ajuns la al 55-lea. Din 188 de state, doar 55 au ocupat până acum

167. Colecția ziarului *Scânteia*, 1967.

această funcție. Vă dați seama că toate sunt interesate. Ce mi se pare mie acum mai grav este faptul că am simțit că pot fi ales, că am șanse reale, în 1969, să devin secretar general ONU – când a fost ales Kurt Waldheim, reprezentantul Austriei.

Lavinia Betea: Și de ce n-ați fost ales?

Corneliu Mănescu: Pentru că nu m-au lăsat să candidez. Conducerea de la București s-a împotrivit. Dintr-un interviu dat de Ștefan Andrei, după 1990, la televiziune am aflat că împotrivirea nu venea atât de la Ceaușescu, cât de la Maurer. „Cum, să ajungem să ne conducă Mănescu pe noi? Să primim noi ordine de la Mănescu?", ar fi zis acesta. A mai fost și soarta altora care au pățit cam la fel. Bunăoară, birmanezul U Thant. Conducătorul Birmaniei nu fusese de acord, dar până la urmă i-a aprobat. Și a fost ales. Spun acum, după zeci de ani, că aveam șanse reale să fiu ales secretar general ONU. Aveam semne pozitive din multe părți. România avea din nou vântul în spate după poziția adoptată în invazia Cehoslovaciei. Dar n-au vrut. Nu interesele țării au contat, ci invidia – cum să ajungă Mănescu? Nu gândeau că va ajunge acolo România, ci că va ajunge Mănescu.

Lavinia Betea: De altfel, în anii din urmă, când se vorbea despre președinția dumneavoastră la cea de-a XXII-a sesiune ONU, se adăuga că „venise rândul României"...

Corneliu Mănescu: Vedeți, așadar, cum se confirmă ce vă spuneam? N-avea cum să fie România al 22-lea stat al lumii, nici în ordine alfabetică, nici după vreun alt criteriu. Dar spuneau și acest lucru umilitor. Numai ca nu cumva să fie umbrite meritele lui Ceaușescu, care singur le făcuse pe toate și altul ca el nu mai era.

Lavinia Betea: Ce-a urmat după alegerea dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Au urmat televiziunile. Te inundă reporterii lor. Imediat după alegere, am dat o conferință de presă. Mă aflam în fața unor corespondenți de presă din lumea întreagă, de cel mai înalt nivel. La acea conferință am găsit o cale bună de comunicare cu ei. O consider un succes. Conferința a fost înregistrată și pentru România, dar nu mi-au transmis-o în țară, integral. În schimb, postul de radio „Europa Liberă" a transmis-o în întregime. Am avut un prieten care a înregistrat-o pe casetă așa cum au dat-o ei. Mi-a adus-o și mie – mi-au plăcut răspunsurile mele. La puțină vreme, am mai dat o conferință de presă. Aici n-am mai fost la înălțime. Prea de stânga. Nici mie nu mi-a plăcut și nici n-am prea fost băgat în seamă în comparație cu prima conferință. Aceasta a fost partea festivă. După aceea m-a luat valul treburilor.

Lavinia Betea: Ce însemna aceasta?

Corneliu Mănescu: Acolo ai de-a face în primul rând cu ordinea de zi a sesiunii, care e totdeauna foarte încărcată. Uneori ajunge și la o sută de puncte.

Lavinia Betea: În general ce se discută?

Corneliu Mănescu: Pe baza Cartei ONU există o mulțime de probleme care cad în soluționarea acestui organism internațional. În acel timp – ca și acum, de altfel – importante erau problemele legate de dezarmare, proliferare sau neproliferare nucleară, dezvoltare, conflicte zonale, statale sau regionale. Ce-am făcut eu mai deosebit acolo? Am introdus, în mod discret, un stil de lucru ce se deosebea de ceea ce fusese până atunci. Până atunci, președintelui sesiunii i se prezenta în fiecare dimineață ordinea de zi și soluțiile pentru fiecare punct. Trebuie să știți că ONU are un aparat de funcționari foarte bine pregătit și foarte competent în diversele probleme. Acolo lucrează vreo 50.000 de funcționari care nu se schimbă de la un an la altul, ci au slujbe stabile. Unii lucrează acolo o viață. Am reușit să conving să nu mi se mai prezinte de-a gata punctele de pe ordinea de zi cu soluțiile lor, ci toate acestea să fie discutate în prealabil cu mine. Faptul a însemnat o modificare a raporturilor președintelui sesiunii, care eram eu, cu predecesorii mei. Pare un lucru mărunt, dar trebuie să ai mare grijă să nu superi pe nimeni când faci ceva nou, în sensul că dobândești mai multă importanță, că te implici mai mult la un asemenea nivel.

Lavinia Betea: Ce calități credeți că v-au fost atribuite, în timp, la ONU?

Corneliu Mănescu: Oamenii au văzut că au de-a face cu un om onest. Aceasta cred că a fost prima apreciere în ceea ce privește activitatea mea. Am lucrat în deplină corectitudine și în respectul Cartei ONU.

Lavinia Betea: Ce însemna viața privată într-o asemenea funcție?

Corneliu Mănescu: Președintele nu are cine știe ce avantaje. Aveam o secretară, un bodyguard, un șofer. La șoferul dat de ei am renunțat și l-am luat pe Rusache din Ploiești. Pe Rusache l-ați cunoscut și dumneavoastră ieri, când a fost în vizită la mine. A venit să ne mai vadă, să ne mai întrebe de sănătate, pe nevastă-mea și pe mine.

Lavinia Betea: Ce alți oameni apropiați aveați acolo?

Corneliu Mănescu: Foarte bun era Corneliu Bogdan.

Lavinia Betea: Știu câte ceva despre el din anumite scrieri pe tema serviciilor speciale din România. Este de etnie evreu – se numea Grunberg – și a făcut o căsătorie mai deosebită, cu Emilia Milco, fosta soție a lui Petea Goncearuc, agent sovietic arestat pe teritoriul României

în timpul celui de-al doilea război mondial, care a avut funcții însemnate în serviciile speciale românești în perioada sovietizării țării. Emilia Milco, fostă ilegalistă, și Petea Goncearuc au avut din această căsătorie o fiică, înfiată de Corneliu Bogdan[168].

Corneliu Mănescu: N-am știut că Svetlana nu era fiica lui Corneliu Bogdan. Știu însă că fata aceea i-a creat niște probleme deosebite. Deosebite în felul în care erau privite atunci. Fata s-a măritat cu un străin, un american. Eu m-am dus la coana Leana să-i dea aprobare. Așa trebuia făcut atunci – să se obțină aprobare de la acest nivel pentru căsătoria cu un străin. Iar ea a răspuns foarte supărată: „Cum să se căsătorească fata unui ambasador român cu un străin?". În cele din urmă n-a avut încotro. Și cu aprobarea ei, și fără, lucrurile erau decise de fată. Nu i-a folosit lui Corneliu Bogdan atunci acest lucru. A trebuit să intervină și un grup de congresmani americani pentru obținerea aprobării de căsătorie. Dar asta se întâmpla mai târziu, prin 1975. Despre el, ca ambasador, n-aș putea spune decât lucruri bune. A fost unul dintre cei care-și făceau bine treaba. Și el fusese ilegalist. Cum majoritatea evreilor primeau în familie o bună educație, în care intra și învățarea limbilor străine, Bogdan a fost unul dintre puținii diplomați bine pregătiți. De fapt, el și-a început cariera ca șef de cabinet al Anei Pauker. Cunoscând limba engleză, a fost trimis consilier al Legației române de la Washington, a fost consilier al reprezentanței României la ONU și, în cele din urmă, ambasador în Statele Unite.

Lavinia Betea: Cu referire la prezența României la ONU, un alt ilustru colaborator al dumneavoastră, Mircea Malița, a distins trei perioade. O primă perioadă pe care o numește „anii uceniciei", în 1956-1961. Urmează „perioada de creștere și plafonul" – 1962-1975 și „era eroziunii, a declinului și a decăderii" – 1976-1989[169]. Dumneavoastră, în calitate de ministru de Externe, acoperiți aproape toată perioada de vârf.

Corneliu Mănescu: Malița a fost un alt diplomat excepțional. Și el provenea dintr-o familie – de undeva din Bihor – unde primise o educație corespunzătoare exercitării profesiei de diplomat. A fost o vreme și ministru al Învățământului. Cunoștea bine problemele de relații internaționale și era foarte stimat în lumea diplomaților. În această

168. M. Pelin, *op. cit.*, p. 123.
169. V. Sandru, „Factor activ, factor obstrucționist", în *Dosarele istoriei*, nr. 2/2000, p. 50.

periodizare pe care o face el... Ce să spun? E adevărat. Poate că ar fi bine de spus câte ceva şi despre înfiinţarea acestei organizaţii internaţionale, despre nevoia care s-a simţit după al doilea război mondial de a se crea o organizaţie internaţională bazată pe egalitatea statelor, deschisă deopotrivă statelor mari şi mici.

Lavinia Betea: În conformitate cu doctrina noii ordini mondiale lansată de preşedintele american Woodrow Wilson în 1918, ale cărei principii – pacea mondială şi autodeterminarea popoarelor – au stat şi la temelia constituirii României Mari. Însă, după desfiinţarea Societăţii Naţiunilor în timpul celei de-a doua conflagraţii mondiale, tocmai la Conferinţa de la Moscova din octombrie 1943 s-a hotărât crearea unei alte organizaţii internaţionale[170]. Se mai aminteau asemenea date?

Corneliu Mănescu: Se mai aminteau pe la diferite festivităţi. Se amintea şi despre rolul văduvei preşedintelui Roosevelt, care s-a ocupat în perioada de început de crearea acestei instituţii. Nu a fost atât de democratică pe cât s-a declarat. Dovadă că România, deşi a dorit să adere încă din 1947 – şi a revenit în timp cu alte cereri –, a fost respinsă. Abia în 1955 a fost primită. Primul reprezentant al nostru la ONU a fost filosoful Athanase Joja, ce se manifestase ca fiind de stânga în timpul războiului şi chiar fusese închis o perioadă.

Lavinia Betea: În 1955, când s-a discutat candidatura României, în Consiliul de Securitate a avut 9 voturi pentru şi 2 abţineri – Statele Unite ale Americii şi Taiwanul[171]. În Adunarea Generală au fost 52 voturi pentru şi 7 abţineri în ceea ce ne priveşte. De ce tocmai America se abţinea – nu doar în cazul nostru, deoarece atunci au fost primite 16 state, dar şi în cazul Ungariei şi Bulgariei?

Corneliu Mănescu: Deşi România – spre deosebire de Bulgaria şi Ungaria – participase cu mari forţe şi eforturi alături de Aliaţi la înfrângerea Germaniei naziste în cel de-al doilea război mondial, la Conferinţa de pace de la Paris ea nu a primit statut de cobeligerant. A fost socotită o ţară învinsă. S-a luat în considerare participarea ei pe Frontul de Răsărit.

Lavinia Betea: Nici sovieticii nu au vrut să ia în considerare proclamaţia dată de regele României, la 23 august 1944, de întoarcere a armelor. De fapt, regele a plusat în proclamaţia adresată atunci către ţară prin anunţarea semnării armistiţiului cu URSS. E un lucru destul de curios hotărârea de

170. V.F. Dobrinescu, „1919-1945. De la Liga Naţiunilor la Organizaţia Naţiunilor Unite", în *Dosarele istoriei*, nr. 2/2000, pp. 4-5.

171. O. Rusbach, *ONU contra ONU*, Coresi, Bucureşti, 1999, pp. 128-129.

a declara sărbătoare națională a României ziua de 23 august ... Trecuseră însă mulți ani de atunci, ca să mai conteze la ONU asemenea date.

Corneliu Mănescu: Se poate spune și așa. Dar între timp venise perioada de răcire între cei patru aliați din timpul războiului. Se separaseră cele două blocuri politice și militare. Apăruse NATO, Tratatul de la Varșovia, CAER și Uniunea Europeană. Desigur că URSS intrase ca unul dintre fondatorii ONU, dar în perioada „războiului rece" și după aceea își impunea poziția cu ajutorul celorlalte state socialiste. Se vota în bloc. De regulă, înainte de deschiderea sesiunii ONU avea loc o întâlnire convocată de Moscova, unde se hotăra poziția pe care toți trebuiau să o adopte. Ați văzut ce mare efect a stârnit spargerea „mașinii de vot" de către noi, în 1963, când nu a fost o chestiune importantă, și în timpul „războiului de șase zile", care a fost un mare eveniment mondial. Prin urmare, între Carta ONU și interesele Marilor Puteri, în speță ale Americii, sunt niște diferențe. Cu China a fost și mai greu. Ea a fost primită abia în 1971. Și România a realizat multe acțiuni și manevre diplomatice pentru a o ajuta. Toți reprezentanții României la ONU, și în primul rând eu, ca ministru de Externe, ori de câte ori se ivea ocazia, puneam chestiunea primirii Chinei în acest organism. Pentru că în China se instaurase puterea comunistă în 1949, fapt ce nu a fost deloc convenabil americanilor, locul Chinei în ONU fusese luat, până în 1971, de Taiwan. Prin primirea Chinei în ONU s-a realizat un act de dreptate la care, cum spuneam, am contribuit și noi. Acum China este unul dintre cei cinci membri ai Consiliului de Securitate, cu statut permanent și cu drept de veto, alături de Federația Rusă, Franța, Statele Unite, Marea Britanie. Ceilalți zece membri – pentru că sunt 15 în Consiliul de Securitate – sunt aleși pe o perioadă de doi ani.

Lavinia Betea: În China, puterea comunistă fusese instaurată din interior. De fapt, problema drepturilor omului despre care s-a vorbit atât de mult în deceniile opt și nouă a fost rezolvată, și în America, abia la finele deceniului șapte[172].

Corneliu Mănescu: Abia atunci s-a abolit și în America discriminarea rasială. În același timp, în lume se desfășura o mare mișcare de decolonizare. De Gaulle a fost un om politic extrem de realist când a retras trupele și administrația franceză din Algeria.

---

172. La 19 iunie 1964, Senatul Statelor Unite a votat Legea dreptului civil, care interzice discriminarea rasială, decizie cu o importanță deosebită mai ales pentru populația din Sud. Decizia a fost validată de președintele Johnson în 2 iulie 1964. La 16 decembrie 1966, adunarea legislativă a Americii a aprobat, în unanimitate, Legea drepturilor omului.

Lavinia Betea: Se vorbeşte în prezent despre ONU ca despre un mecanism cu puţină eficienţă în rezolvarea marilor probleme ale planetei. Cât de funcţionale erau mecanismele ONU în deceniul şapte?

Corneliu Mănescu: Principalul organism este Adunarea Generală, în care intră reprezentanţii ţărilor membre ONU, unde am spus că noi aveam cinci locuri. La înfiinţare, Uniunea Sovietică a vrut să aibă drept de vot fiecare republică din federaţie, dar nu i s-a aprobat. A obţinut doar pentru Rusia, Ucraina şi Bielorusia. Acum, după dezintegrare, au reuşit să împlinească visul lui Stalin. Pentru a se ocupa de marile probleme mondiale, fiinţează ca organisme permanente Curtea Internaţională de Justiţie, Consiliul de Tutelă şi Consiliul Economic şi Social. De cea mai mare importanţă sunt însă Consiliul de Securitate şi Secretariatul General. Într-un fel, Consiliul de Securitate este „Guvernul ONU" – iar acolo, vă spuneam, este o dictatură a Marilor Puteri, a celor cinci cu statut de membru permanent.

Lavinia Betea: Bănuiesc că şi între cei cinci există nişte înţelegeri în privinţa deciziilor...

Corneliu Mănescu: Da, de regulă Statele Unite îi au ca aliaţi pe Marea Britanie şi Franţa. Aşa se întâmpla în deceniul şapte. ONU are ca document programatic Carta ONU, care impune fiecărui stat să se conformeze deciziei Curţii Internaţionale de Justiţie în orice litigiu în care este parte.

Lavinia Betea: Şi dacă nu se conformează?

Corneliu Mănescu: În condiţiile în care un stat nu-şi respectă obligaţiile care îi incumbă în virtutea unei hotărâri a Curţii Internaţionale de Justiţie, el poate ajunge în situaţia de a fi „citat" în faţa Consiliului de Securitate, care în acel caz devine autoritatea executorie a deciziei respective. Partea care a avut câştig de cauză în faţa Curţii Internaţionale de Justiţie se poate adresa Consiliului de Securitate. Acesta, în situaţia în care consideră că este necesar, poate face recomandări sau poate decide luarea de măsuri în scopul executării hotărârii. Aţi văzut cum s-au petrecut lucrurile cu Iugoslavia în cazul acestor decizii. Ziariştii s-au oprit mai mult la aspectele exterioare, au scris despre impresiile copleşitoare ale războiului. Dar aici era vorba de nişte decizii internaţionale. Vedeţi că nu e deloc uşor în problemele care implică milioane de oameni să spui cine are şi cine nu are dreptate.

Lavinia Betea: Cum discutam anterior, chestiunea drepturilor omului pare să fie primordială în momentul actual...

Corneliu Mănescu: Da. În deceniul şapte, principiul „coexistenţei paşnice a sistemelor", promovat de Hruşciov, dezarmarea, mişcările de

eliberare națională erau chestiunile prioritare. Când a ținut Gheorghiu-Dej primul discurs la ONU, în 1960, a fost tot pe tema dezarmării. S-a declarat de acord cu Hrușciov, care spunea că se poate ajunge foarte repede la dezarmare generală, însă în particular credea că ar trebui zeci de ani pentru realizarea acestui vis.

Lavinia Betea: Probabil că Nicolae Ceaușescu a rămas „înțepenit" aici cu gândirea. Tema sa favorită, „lupta pentru pace" – această nefericită sintagmă, caracteristică discursului său public –, a păstrat-o până la moarte.

Corneliu Mănescu: El vorbea despre pace într-un timp în care, pe plan internațional, prioritară era problema drepturilor omului. Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost elaborată imediat după încheierea războiului și adoptată de Adunarea Generală ONU în 1948. În primăvara anului 1968 a avut loc la Teheran o conferință unde s-a sărbătorit împlinirea a 20 de ani de la adoptarea Declarației la ONU. Acolo au participat și statele socialiste alături de celelalte state. Cu acel prilej s-a pus în discuție și războiul din Vietnam. După ce America și-a retras soldații din Vietnam, problema nerespectării drepturilor omului a fost mereu adusă în discuție în relațiile cu statele socialiste. Li se reproșa acestora că nu le respectă. Semnarea Actului Final de la Helsinki l-a făcut foarte vulnerabil pe Ceaușescu și, implicit, poziția României în lume, în deceniul nouă.

Lavinia Betea: Am amintit mereu de Ceaușescu. În vara anului 1967, înainte de alegerea dumneavoastră la ONU, în iulie, Ceaușescu a ținut o expunere cu privire la politica externă a României[173]. Din acel moment și până la moartea lui în 1989, s-a spus că acesta este programul care conține principiile sale novatoare în relațiile internaționale ale statelor lumii, principii care l-au făcut apreciat pe întregul mapamond...

Corneliu Mănescu: O expunere care reia Declarația din aprilie 1964, fără să mai amintească de ea și, bineînțeles, fără a mai fi amintit numele lui Gheorghiu-Dej. Curând, prin reabilitarea lui Pătrășcanu, a scos din istorie tot ce făcuse bun predecesorul său, însușindu-și toate meritele acestuia.

Lavinia Betea: Recent, am consultat colecția ziarului *Scânteia* din curiozitatea de a vedea cum este prezentat evenimentul alegerii dumneavoastră ca președinte al celei de-a XXII-a sesiuni ONU. Nici o fotografie nu aveți în ziar. Dintr-o corespondență trimisă de la New York de

173. „Expunerea cu privire la politica externă a partidului și guvernului", prezentată de N. Ceaușescu la sesiunea Marii Adunări Naționale din 24-26 iulie 1966.

Romulus Căplescu reiese că din cele 118 voturi exprimate, 112 au fost pentru, 5 delegați s-au abținut, iar reprezentantul Tanzaniei a obținut un singur vot. Căplescu scrie că ați fost ovaționat și fotografiat între U Thant, secretarul general ONU, și adjunctul acestuia, C.V. Narasimhan. Abia pe ultima pagină a ziarului a fost publicat și discursul dumneavoastră[174]... Dacă în zilele noastre s-ar fi petrecut un asemenea eveniment, cred că toată presa românească ar fi fost plină de fotografiile dumneavoastră!

Corneliu Mănescu: Vedeți?...

Lavinia Betea: Care au fost, în realitate, inițiativele României la ONU?

Corneliu Mănescu: Ca să vă răspund exact, trebuie să caut prin niște hârtii... Printre rezoluțiile inițiate de România au fost: „Declarația cu privire la inadmisibilitatea intervenției în afacerile interne ale statelor și protejarea independenței și suveranității lor", „Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținând unor sisteme social-politice diferite", „Declarația privind promovarea în rândurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare" – toate în 1965; „Rezoluția Adunării Generale cu privire la stricta respectare a interzicerii amenințării cu forța ori a folosirii ei în relațiile internaționale și a dreptului popoarelor la autodeterminare" – în 1966; „Declarația cu privire la întărirea securității naționale" – în 1970. Au fost, desigur, și altele. Ceea ce e de reținut... În acei ani, pe care Mircea Malița îi consideră „perioada de creștere", delegația României la ONU a fost o prezență activă și apreciată. Despre rolul ONU, indiferent ce se spune și ce critici i se aduc acestei organizații internaționale, vreau să spun că aceasta este o instituție de o importanță extraordinară. Aproape toate contactele pe care le-am stabilit pe plan extern începeau, cum vă spuneam, cu aceste întâlniri între miniștrii de Externe, între membrii delegațiilor. Începeau prin contacte personale și continuau ca relații diplomatice și politice. În incinta acestei instituții au avut loc întâlniri și negocieri mai mult sau mai puțin secrete, care au condus la soluționarea a numeroase conflicte. A fost și rămâne o instituție importantă a planetei.

174. *Scânteia*, 20 septembrie 1967.

Capitolul X

1968 – Vara de la București

Lavinia Betea: În vremea când dumneavoastră eraţi preşedinte al celei de-a XXII-a sesiuni ONU s-a produs invazia Cehoslovaciei. Cum au decurs pentru dumneavoastră aceste evenimente?

Corneliu Mănescu: Întrebarea este foarte directă, dar pentru răspuns e nevoie de multe amintiri... Anul 1968 a intrat în conştiinţa publică prin refuzul României de a participa la invazia Cehoslovaciei. Din punctul de vedere al activităţilor diplomatice, a fost însă un an plin de evenimente. Preocupările diplomaţiei româneşti erau îndreptate, la începutul anului, spre pregătirea de tratate bilaterale cu URSS şi celelalte state socialiste.

Lavinia Betea: Se încheiaseră asemenea tratate în urmă cu 20 de ani... În cuvântarea rostită cu prilejul semnării Tratatului de prietenie şi asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică, Molotov a declarat că acest tratat a devenit posibil o dată ce „între statele noastre sunt lichidate toate chestiunile litigioase cu privire la graniţă", iar „România a intrat în rândul statelor democratice"[175].

Corneliu Mănescu: Da, dar trebuiau reînnoite, tocmai pentru că trecuse perioada cât erau în vigoare. Trebuiau elaborate noi tratate de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală cu celelalte ţări-surori şi în primul rând cu URSS, cu care, de altfel, începea această acţiune. Dacă în urmă cu 20 de ani România semnase pur şi simplu tratatul pregătit de diplomaţii sovietici, alta era poziţia ei de acum.

Lavinia Betea: Presa redă doar, sub formă de ştire, momentul final al semnării unor asemenea tratate de către şefii de state, de guverne sau miniştrii de Externe. Bănuiesc însă că sunt mai multe etape preliminare...

Corneliu Mănescu: În redactarea unor astfel de acte sunt absolut necesari diplomaţii de carieră şi cu pregătire în domeniul dreptului internaţional. Toate formulările trebuie studiate în contextul implicaţiilor

175. *Scânteia*, 5 februarie 1948.

politice ce derivă din ele. Spre exemplu, pentru elaborarea proiectului de tratat cu Uniunea Sovietică, Ministerul Afacerilor Externe din România a recomandat la capitolul „asistenţă mutuală" să se menţioneze ca aceasta să se acorde în cazul unui atac armat din partea unui stat, respectiv grup de state imperialiste. Punctul de vedere al diplomaţiei sovietice şi, implicit, al conducerii sovietice era acela ca asistenţa mutuală să se acorde în cazul atacului unui stat, respectiv grup de state, fără nici o specificare. Este o mare diferenţă între aceste puncte de vedere, deşi, la prima impresie, este doar o diferenţă de un cuvânt în plus sau în minus. Diferenţa aceasta spune mult şi în evaluarea celor petrecute în august 1968. Dar acestea nu erau singurele contradicţii discutate într-o primă etapă de către diplomaţi. Au fost mai multe.

Lavinia Betea: Fără amănuntele date de dumneavoastră, dintr-o analiză de conţinut a presei nu-ţi poţi da seama ce se întâmplă. Din *Scânteia* reiese că delegaţia sovietică pentru elaborarea Tratatului de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală a stat la Bucureşti mai bine de o săptămână[176]. Curând după plecarea delegaţiei, atrage atenţia călătoria lui Maurer la Roma şi mai ales programul său de vizite. Reprezentanţi ai Partidului Comunist Italian, omologul său de la Roma şi... Vaticanul[177]. Ce-a vorbit cu ei primul-ministru român nu reiese din *Scânteia*, iar în arhivă, deocamdată, nu avem acces la stenograme.

Corneliu Mănescu: Din câte-mi amintesc, la Vatican s-a adus în discuţie şi problema Bisericii Greco-Catolice.

Lavinia Betea: Ion Gheorghe Maurer şi-a amintit la fel. În discuţiile cu unul dintre cardinalii Vaticanului, a dat vina pe sovietici, care au cerut desfiinţarea acestei Biserici şi ruperea relaţiilor cu Vaticanul. Şi-a reafirmat respectul faţă de orice credinţă religioasă. Mai mult nu putea face, mi-a declarat el[178].

Corneliu Mănescu: Aceasta era situaţia. Dar aceste întâlniri şi discuţii contau. Ca reprezentant al unei ţări socialiste, nici nu putea fi vorba să le ai în urmă cu zece ani! Cu Guvernul italian colaboram foarte bine. Se aduceau mereu în discuţie posibilităţile de extindere a schimburilor economice. De asemenea, în relaţii foarte bune eram şi cu comuniştii italieni. La Roma s-a discutat, desigur, despre întâlnirea ce urma să aibă

176. În perioada 4-11 ianuarie 1968, la Bucureşti au avut loc tratativele româno-sovietice.

177. În perioada 22-23 ianuarie 1968 s-a desfăşurat vizita oficială în Italia a preşedintelui Consiliului de Miniştri, Ion Gheorge Maurer.

178. L. Betea, *Maurer şi lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Ed. Fundaţiei „Ioan Slavici", Arad, 1995, pp. 198-199.

loc curând, la Budapesta, între reprezentanții partidelor comuniste, în vederea pregătirii Conferinței Internaționale a partidelor comuniste și muncitorești, programată pentru finele anului, la Moscova.

Lavinia Betea: Ce sens și ce semnificații aveau aceste întâlniri preliminare de la Budapesta?

Corneliu Mănescu: La Budapesta era prima. Dar au mai fost și altele. La astfel de reuniuni preliminare se pregăteau materialele, se stabileau pozițiile ce urmau să fie adoptate la reuniunea finală, în urma căreia se dădeau comunicatele publice. Iar noi simțeam că lucrurile nu vor merge ușor în ceea ce ne privește. După poziția adoptată în „războiul de șase zile" și intențiile lui Brejnev de a încerca să revină la postura de coordonator al partidelor comuniste, căutam niște aliați. Iar în cele ce s-au petrecut la Budapesta, reprezentanții comuniștilor italieni au fost de partea noastră.

Lavinia Betea: Ce s-a întâmplat la Budapesta când delegația românească, în frunte cu Paul Niculescu-Mizil, ce coordona secția de relații internaționale a CC, s-a întors înainte de sfârșitul reuniunii?[179]

Corneliu Mănescu: Eu l-am citit pe Mizil. Și nu pot înțelege de ce continuă să prezinte mereu lucrurile în favoarea lui Ceaușescu. Mă uimește că un om a cărui familie a fost atât de umilită de Ceaușescu păstrează atât de multă credință celui care l-a călcat în picioare. Mă refer la cele ce i s-au întâmplat fiicei lui Mizil în urma relației ei cu Nicu Ceaușescu. Nu pot să-l aprob pe Mizil și pentru că e împotriva adevărului în multe privințe. Eu nu văd nici un fel de patriotism în faptul că prezintă lucrurile în favoarea lui Ceaușescu, dacă nu acesta e adevărul. Mizil a fost cel care a condus acea delegație la Budapesta, iar el se afla atunci într-o poziție foarte bună și se părea că are un mare viitor politic.

Lavinia Betea: Poate chiar îl avea – de fapt l-a și avut –, dacă soții Ceaușescu n-ar fi ajuns după o vreme la concluzia că mai credincioși decât oamenii aduși în funcții de Ceaușescu pot fi proprii lor frați și cumnați. Referitor la întâlnirea de la Budapesta...

Corneliu Mănescu: Da, acolo au reînceput discuțiile ca pe vremea lui Hrușciov, când voise și el să semene cu Stalin. Au început criticile la adresa altor partide. Și reprezentantul Partidului Comunist Sirian, care nici nu-și avea sediul în Siria, ci la Moscova, a criticat poziția României în legătură cu „războiul de șase zile", spunând că aceasta înseamnă lipsă de solidaritate din partea noastră. Mizil a protestat împotriva acestui

179. La 29 februarie 1968, la București s-a întrunit CPEx, pentru a decide poziția delegației României ce participa la reuniunea de la Budapesta.

atac şi a cerut stabilirea unei ordini de zi a reuniunii. Din care, evident, trebuiau să lipsească criticile la adresa altor partide. Bineînţeles că Mizil i-a spus, prin telefon, lui Ceauşescu ce se întâmplă acolo şi a cerut indicaţii ce să facă mai departe. Ceauşescu a convocat ambasadorii ţărilor socialiste la Bucureşti şi le-a cerut să informeze că ar dori să se desolidarizeze cu toţii de atacurile împotriva noastră şi a altor partide. Nu era o pretenţie care să-ţi fie împlinită uşor. N-a obţinut acest lucru, aşa încât a rechemat acasă delegaţia condusă de Paul Niculescu-Mizil. A doua zi s-a ţinut o şedinţă CPEx, în care Mizil a expus cele petrecute.

Lavinia Betea: Acesta a fost, prin urmare, motivul pentru care România nu a mai fost invitată, nu a mai participat la celelalte întâlniri de la Dresda, Varşovia şi Moscova, unde se pregătea conferinţa internaţională de la Moscova şi unde, totodată, s-a pregătit invazia Cehoslovaciei...

Corneliu Mănescu: Acesta a fost pretextul. După plecarea delegaţiei româneşti de la Budapesta, delegaţiile poloneză şi est-germană au depus o rezoluţie de condamnare a poziţiei României, care a fost respinsă. Delegaţia italiană a fost de partea noastră. Lucrurile nu s-au oprit aici. În primăvara acelui an, la Bucureşti a sosit un material din partea conducerii poloneze, care a repus în discuţie întărirea colaborării economice între ţările CAER. Exact ca în 1962. Se reluau aceleaşi teme cu aceleaşi pericole. Cam tot atunci, în primăvara lui 1968, la Sofia a avut loc o reuniune a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, în vederea pregătirii poziţiilor pentru reuniunea de la Geneva, unde urma să fie semnat Tratatul de neproliferare a armamentelor nucleare. La Sofia, Ceauşescu a intrat din nou în dezacord cu sovieticii şi, evident, cu poziţia adoptată de celelalte ţări membre ale Tratatului de la Varşovia, după indicaţia sovietică. Ceruse amendamente la proiectul prezentat, în sensul că ţările cu armament nuclear în dotare trebuie să ofere celorlalte state care nu posedă arma nucleară garanţii că nu o vor folosi împotriva lor.

Lavinia Betea: În această perioadă, primul-ministru al României a vizitat Finlanda şi Suedia. Despre vizita în Finlanda se vorbeşte mai mult acum, decât la momentul respectiv[180]...

Corneliu Mănescu: Da, pentru că Maurer, în spiritul respectului faţă de eroii naţionali ai finlandezilor, a propus să se depună coroane de flori la mormântul lui Mannerheim. Acesta era considerat de către sovietici – care aveau cu finlandezii diferende teritoriale, în cazul Kareliei, ca şi noi cu Basarabia – un aliat al lui Hitler şi Antonescu. Aşa

180. I.Gh. Maurer a vizitat Finlanda în perioada 31 martie – 5 aprilie şi Suedia în perioada 8-11 aprilie 1968.

au şi specificat în nota de protest adresată de ambasadorul sovietic la Bucureşti Ministerului de Externe.

Lavinia Betea: Ce le-aţi răspuns?

Corneliu Mănescu: Nimic. Era dreptul nostru de a proceda cum credeam de cuviinţă în relaţiile cu alte ţări, aşa cum se specificase de atâtea ori de la Declaraţia din aprilie 1964 încoace. Primăvara aceasta a fost, după cum vedeţi, plină de evenimente pentru diplomaţia românească.

Lavinia Betea: Aceste evenimente nu sunt observabile din presa românească – preocupată, în acest timp, de evenimentele interne. În februarie, în România avusese loc o nouă reorganizare administrativă a ţării. Ţara nu mai era împărţită în regiuni, ci în judeţe. După ce-a trecut acest eveniment, au venit şedinţele de partid lărgite, comandate după plenara din aprilie, unde s-a produs „reabilitarea lui Pătrăşcanu"[181]. Alt eveniment interesant pentru români a fost apoi vizita lui de Gaulle în România[182]. Ce frământări se petreceau în Cehoslovacia nu reiese din ziare...

Corneliu Mănescu: Erau frământări, dar nimeni nu se aştepta în 1968 ca nişte trupe străine să intre în Cehoslovacia. Ca să vă daţi seama de atmosferă, vă voi povesti câte ceva despre timpul premergător invaziei. Mă aflam la New York şi fusesem chemat la Bucureşti pentru a lua parte la vizita lui de Gaulle în România. Era ziua naţională a Cehoslovaciei, iar eu, în noaptea următoare, trebuia să urc în avion pentru a ajunge la Bucureşti. De ziua lor naţională, la Ambasada Cehoslovaciei de la ONU s-a dat o recepţie. M-am dus acolo şi m-au primit cu recunoştinţă – plecam peste o oră, dar am trecut pe la ei. Atmosfera era foarte încărcată. Zvonurile circulau peste tot. Zvonuri despre orice, dar nu despre invazie. Soţia ambasadorului ceh a venit la mine, când mi-am luat rămas-bun, plângând în hohote. Era soţia ambasadorului Cehoslovaciei şi, totodată, fiica preşedintelui Cehoslovaciei, mareşalul Svoboda. „Domnule Mănescu, ce se întâmplă, ce ne aşteaptă? Suntem îngroziţi!", spunea ea. Am încurajat-o cât m-am priceput şi m-am simţit în stare.

Lavinia Betea: Se gândea, probabil, la schimbările ce avuseseră loc în Cehoslovacia, schimbări dintre care cea mai vizibilă era înlocuirea primului secretar la partidului Antonín Novotný cu Alexander Dubček[183].

---

181. Plenara CC al PCR din 22-25 aprilie 1968 a cercetat învinuirile pe baza cărora a fost arestat şi executat L. Pătrăşcanu.
182. În perioada 14-18 mai 1968 a avut loc vizita oficială în România a preşedintelui Franţei, Charles de Gaulle.
183. Alexander Dubček l-a înlocuit pe Antonín Novotný la conducerea partidului în 5 ianuarie 1968.

Dumneavoastră l-aţi cunoscut pe Dubček. Vi se părea un politician strălucitor?

Corneliu Mănescu: N-aş putea spune. Nu era un bun orator. Nu părea un om care să fie remarcat de la sine, dacă nu i-ai fi cunoscut funcţiile.

Lavinia Betea: Vă întrebam aceste lucruri deoarece la noi se scriu, în continuare, cărţi de istorie din care lipsesc biografiile şi motivaţiile celor care fac istoria, adică a liderilor politici. Despre Dubček şi traseul carierei sale nu s-a scris nimic de către istoricii şi memorialiştii noştri care s-au ocupat de evenimentele din august 1968. Ca şi Paul Niculescu-Mizil şi Ion Iliescu, Dubček îşi datorează ascensiunea rapidă din tinereţe trecutului părinţilor săi. Fascinat de miracolul justiţiei sociale întrupat în ţara sovietelor, tatăl său, de meserie dulgher, a emigrat în URSS împreună cu toată familia. Au ajuns să fie repartizaţi tocmai la un colhoz din Kirghizia. Micul Alexander avea în momentul plecării patru ani. În 1931, Stalin a vrut să înceteze această stare de lucruri – a existenţei unor oameni cu altă cetăţenie decât cea sovietică, oameni despre care guvernele ţărilor lor de baştină erau îndreptăţite să se intereseze – şi a cerut fie opţiunea pentru cetăţenia sovietică, fie revenirea lor în ţările de origine. Familia Dubček s-a reîntors în Slovacia. În timpul războiului, Alexander a luptat în formaţiunile de partizani din Slovacia împotriva naziştilor, iar după război a făcut carieră ca activist în organizaţia de tineret. Astfel a dobândit profilul ideal pentru liderul comunist al anilor '60. Novotný a fost schimbat cu el în contextul reabilitărilor din „procesul Slánský"[184].

Corneliu Mănescu: Nu ştiam nici eu asemenea date. Mă îndoiesc că în timpul „Primăverii de la Praga", care a fost o mişcare naţionalistă, despre Dubček s-a spus că şi-a trăit copilăria şi tinereţea în Uniunea Sovietică.

Lavinia Betea: Să revenim la plecarea dumneavoastră la Bucureşti pentru vizita lui de Gaulle...

Corneliu Mănescu: La Bucureşti, contrar pregătirilor şi aşteptărilor mele, n-am fost lăsat să stau decât o zi.

Lavinia Betea: Cine nu v-a lăsat?

Corneliu Mănescu: Ceauşescu. Fără să-mi spună de ce. La puţine ceasuri după sosirea mea, m-a chemat şi mi-a spus să mă întorc urgent la New York. Că e mai bine să fiu acolo. Că e nevoie de mine. Fără alte

184. C. Duplan, V. Giret, *op. cit.*, vol. II, p. 423.

precizări. Probabil că între timp Ceauşescu reflectase şi la raportul meu despre întâlnirea ce-o avusesem cu ambasadorul Americii la ONU, înainte de a veni la Bucureşti. Acesta mă abordase să mă întrebe despre poziţia noastră faţă de evenimentele din Cehoslovacia. Ei voiau să ştie de la mine mai multe despre cele ce se petrec în Cehoslovacia, dar în acelaşi timp păreau mai la curent cu ideea invaziei. Mie mi s-a părut atunci imposibilă. Şi cum credeam că în cazul acelei invazii trupele sovietice ar trebui să treacă prin ţara noastră, le-am dat asigurări că România nu va permite un asemenea lucru. Vedeţi şi această convorbire a mea cu Ceauşescu, desfăşurată între patru ochi... Aşa am ratat întâlnirea cu de Gaulle. Aş fi dorit mult să-l întâlnesc.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Politica sa, ideile promovate şi personalitatea lui mi s-au părut foarte interesante. Nu numai eu aveam această impresie. Probabil că v-a povestit şi Maurer despre el. În momentul când se afla la Bucureşti, de Gaulle avea mari probleme la Paris cu mişcările studenţeşti... Studenţii aveau ciocniri de stradă cu forţele de poliţie. De la ei, valul grevelor s-a extins la muncitori. În vară, de Gaulle a fost nevoit să dizolve parlamentul, dar a câştigat alegerile prin sufragiile publice. Cu toate că n-am fost la vizita lui de Gaulle în România, francezii nu m-au uitat. Cu acea ocazie, de Gaulle şi Couve de Murville, ministrul de Externe francez, venit şi el în vizită în România, m-au decorat cu „Legiunea de Onoare" – mare ofiţer.

Lavinia Betea: V-aţi întors la New York. Foarte curând a fost publicat la Praga „Manifestul celor două mii de cuvinte"[185]. Care a fost cronologia evenimentelor premergătoare invaziei Cehoslovaciei de care aţi avut ştiinţă sau la care aţi luat parte în mod direct?

Corneliu Mănescu: La puţină vreme după plecarea lui de Gaulle din România, a avut loc o vizită a unei delegaţii de partid şi guvernamentale conduse de Ceauşescu în Iugoslavia, la care eu n-am luat parte. Am fost, în schimb, chemat să iau parte la o altă vizită, la Praga, cu puţin timp înainte de invazia Cehoslovaciei. Delegaţia de partid şi guvernamentală românească era condusă de Ceauşescu, iar din ea făceau parte Maurer, Apostol, eu şi alţii. A doua zi după sosirea la Praga, delegaţia noastră a semnat Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală româno-cehoslovac. Vă daţi seama ce însemna acest lucru, într-un moment în care noua conducere cehoslovacă – spun nouă, deoarece

185. La 27 iunie 1968, la Praga a fost publicat „Manifestul celor două mii de cuvinte", care îndemna la acţiuni împotriva autorităţilor.

era un rezultat a ceea ce s-a numit „Primăvara de la Praga" – nu se mai simțea sprijinită de nimeni din lagărul socialist. În ceea ce privește convorbirile particulare purtate de mine atunci, îmi amintesc întâlnirea cu președintele Cehoslovaciei, mareșalul Svoboda, care mi-a mulțumit că m-am purtat bine cu fiica lui și am încurajat-o în vizita ce-o făcusem la ambasada lor de la ONU, în mai. Pe el am îndrăznit să-l întreb dacă crede cu adevărat în justețea și eficiența schimbărilor făcute. Mi-a răspuns: „Da. Dacă n-aș fi crezut, nu mai eram aici". Cu noua conducere se putea discuta sincer.

Lavinia Betea: La ce se așteptau ei atunci, cu mai puțin de o săptămână înainte de invazie?[186]

Corneliu Mănescu: Se așteptau la invazie. Ce se întâmpla atunci? În momentul acela, noi românii eram singurii care-i sprijineam. Faptul că ne aflam acolo era o dovadă incontestabilă pentru întreaga lume politică. Avusese loc o ședință a Tratatului de la Varșovia, la care România nu a participat. Acolo s-au hotărât măsurile de reprimare a ceea ce fusese numit „Primăvara de la Praga".

Lavinia Betea: Avusese loc și întâlnirea dintre Dubček și Brejnev, la Čierna nad Tisou, un orășel de frontieră în estul Slovaciei, unde trenul blindat cu delegația sovietică gara în fiecare dimineață[187]. În timpul întâlnirii, un anume Antonín Kapek, membru supleant al CC al Partidului Comunist Cehoslovac, i-a scris lui Brejnev, solicitând „sprijinul frățesc" pentru a riposta „forțelor antisovietice și antisocialiste care au preluat conducerea în partid". Nu a fost singura scrisoare de „ajutor" adresată Moscovei de anumiți „conservatori" din conducerea partidului. De fapt, despre această întâlnire, unul dintre participanții sovietici va povesti că vina ratării ei s-a datorat lui Brejnev. S-a tot întâlnit cu Dubček, au făcut „politica sărutărilor frățești" și până la urmă au intrat cu trupele în Cehoslovacia[188].

Corneliu Mănescu: Vedeți că acum m-ați făcut să-mi amintesc! La întâlnirea de pe Tisa, printre discuțiile de acolo s-a pus și problema că cehoslovacii nu sunt în stare să apere frontiera de vest și nord-vest a țării lor. După ce a primit asemenea informații, Maurer a adresat o scrisoare primului-ministru al Cehoslovaciei, în care, cu bunăvoință și solicitudine, în spiritul internaționalismului proletar pe care eram acuzați

186. Vizita delegației românești a avut loc în perioada 15-17 august 1968.
187. Întâlnirea sovieto-cehoslovacă la nivel înalt de la Čierna nad Tisou a avut loc în perioada 29 iulie – 1 august 1968.
188. G.V. Ivanova (coord.), *op. cit.*, p. 188.

că nu-l avem, propunea să trimitem o delegație reprezentând unitățile de grăniceri din România. Ne ofeream, prin urmare, în spirit frățesc, ajutorul! Dubček s-a mai întâlnit apoi și cu ceilalți – Gomułka, Ulbricht, Kádár și Jivkov. Au dat o declarație comună, în spiritul „doctrinei Brejnev", în care spuneau că apărarea socialismului în fiecare țară este problema întregii comunități socialiste.

Lavinia Betea: Prin urmare, acea declarație reprezintă un fel de acord pentru cele ce urmau să se petreacă. După ce Dubček s-a întâlnit cu cei cinci, au urmat întâlnirile cu Tito și apoi cu Ceaușescu[189].

Corneliu Mănescu: Probabil că și aceste vizite i-au iritat pe sovietici. Și faptul că noi ne-am dus la ei când erau astfel amenințați a fost un mare gest politic, ce însemna curaj și prietenie. Nu știu până unde s-ar putea merge cu interpretările, dar acest act asta a însemnat. Curios este că de atunci nu s-a păstrat nici o fotografie.

Lavinia Betea: Interesant este – așa cum mi-a povestit regretatul istoric Cristian Popișteanu – că nici din curajoasele corespondențe trimise de el de la Praga din zilele invaziei, primele mărturii ale presei libere postbelice românești, nu s-au mai păstrat, la radio, înregistrări...

Corneliu Mănescu: Da, cunosc reportajele lui Popișteanu transmise de la fața locului, dar nu știam că și acestea au fost ulterior distruse. Probabil că distrugerea s-a făcut din dispoziția lui Ceaușescu. El s-a folosit în această perioadă bună a lui de cele învățate în timpul lui Dej. Dej era pentru propaganda în rândul populației. Să se țină adunări populare, dar să nu fie publicate anumite luări de poziție care i-ar deranja pe sovietici. Acest lucru l-a cerut și în popularizarea Declarației din aprilie 1964. Scrisul rămâne, vorba zboară. În ceea ce privește delegația noastră la Praga, a avut loc o mare conferință de presă. După ziariștii care participau îți dădeai seama că toată Europa este cu ochii pe noi. La masa conferinței, Ceaușescu, Maurer și eu eram protagoniștii. Nu s-a spus ceva decisiv. De răspuns, la toate întrebările puse – indiferent de subiectul lor și de persoana căreia îi erau adresate – a răspuns numai Ceaușescu. Țin minte că printre întrebările mai deosebite era una în legătură cu precizarea situațiilor când trupele țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia pot interveni în ajutorul unei țări-surori. Ceaușescu a răspuns că numai în cazul atacului unei țări imperialiste.

Lavinia Betea: Ceaușescu a mai fost întrebat și dacă nu se gândește să reînvie Mica Antantă, iar el a răspuns în maniera ortodoxă a vremii: în

189. Tito a vizitat Praga pe 9 august 1968.

lagărul socialist european sunt mai multe state, iar România nu doreşte să-şi limiteze relaţiile doar la câteva dintre ele[190]... Ce vă mai amintiţi?

Corneliu Mănescu: Eu eram preşedintele sesiunii ONU şi ziariştii erau cu ochii şi cu întrebările pe mine, dornici să cunoască reacţiile forumului internaţional pe care-l reprezentam în acel moment. Dar Ceauşescu prelua întrebările ce-mi erau adresate mie sau lui Maurer şi răspundea el.

Lavinia Betea: Bănuiesc că ziariştii nu s-au lăsat păcăliţi de tactica lui şi au insistat...

Corneliu Mănescu: Da, au insistat adresându-mi-se direct, iar Ceauşescu a replicat că aceasta este o delegaţie de partid şi guvernamentală românească pe care o conduce el. La un moment dat, excedat de insistenţe, mi-a cerut să spun şi eu câteva cuvinte. A fost ceva anost. Nu puteam expune altă părere decât că Cehoslovacia trebuie ajutată...

Lavinia Betea: Tactica adoptată de Ceauşescu s-a înscris, probabil, în strategia recomandată de Maurer. Pentru a nu lăsa sovieticilor impresia posibilităţii creării unei fisuri la nivelul conducerii Partidului Comunist Român, Ceauşescu trebuia să-l reprezinte în toate.

Corneliu Mănescu: Probabil că aşa a fost.

Lavinia Betea: Exact în ziua când s-a desfăşurat vizita delegaţiei româneşti în Cehoslovacia, la Moscova a avut loc o şedinţă de trei zile a Biroului Politic, unde a fost hotărâtă invazia[191]...

Corneliu Mănescu: S-a desfăşurat la Moscova... Nu puteam cunoaşte acest lucru... Dar între timp m-am gândit mai bine la cele petrecute atunci. Am mai şi citit câte ceva. Nu de mult a apărut în presa românească reproducerea unui articol din presa engleză unde se vorbea despre faptul că în 1968, România fusese pe punctul de a crea serioase divergenţe între Uniunea Sovietică şi Marea Britanie. Nu mult după acest articol, am fost intervievat de corespondentul „Europei Libere". Mi s-a cerut să spun ce s-a întâmplat atunci şi relatarea mea a fost repede difuzată. Povesteam acolo cum după invazia Cehoslovaciei, la Bucureşti a venit la mine ministrul de Externe al Marii Britanii, Stuart. Am şi o fotografie de atunci, cu el. Venise să vadă ce se întâmplă, ce se poate face, cum ne poate ajuta.

Lavinia Betea: În ce situaţie?

---

190. N. Ceauşescu, *România pe drumul desăvârşirii construcţiei socialiste*, Bucureşti, 1969, vol. III, pp. 398-399.

191. M. Retegan, *1968, din primăvară până în toamnă*, RAO, Bucureşti, 1998, pp. 123-125.

Corneliu Mănescu: A unei posibile invazii sovietice în România. A fost singura vizită oficială a unui demnitar străin, de această natură, la București. Bineînțeles că evenimentul nu a trecut neobservat de Moscova. Despre aceasta a scris presa britanică, a reprodus presa românească și eu am vorbit la radio. Săptămâna trecută, când mă aflam în spital, unul dintre doctori a venit la mine și mi-a spus că a ascultat interviul meu. Și i s-a părut foarte interesant. El nu-și închipuise că așa se pot petrece lucrurile după cele pe care le știa în legătură cu 1968.

Lavinia Betea: În ce sens?

Corneliu Mănescu: Vedeți, toată lumea este de acord că august 1968 este un moment istoric pentru țara noastră. A fost un moment important nu doar pentru România, ci pentru întregul mapamond în acel moment, deoarece se putea declanșa un al treilea conflict mondial al acestui secol. Când se vorbește însă despre acest moment însemnat – invadarea Cehoslovaciei de către trupele sovietice, la care au participat toate statele membre ale Tratatului de la Varșovia, cu excepția României – se aduce în discuție un singur fapt: discursul lui Ceaușescu de la balconul din Piața Palatului. Urmat de adeziunea și înflăcărarea ce a cuprins toată țara. A fost momentul când am avut o rezistență unanimă în fața pericolului de a fi pedepsiți pentru această atitudine. Atunci toată lumea a apreciat, pe drept, că în fața mulțimii, Ceaușescu a condamnat invazia și a afirmat, în numele românilor, că dacă ne vor invada și pe noi, ne vom opune cu arma în mână. Asta într-adevăr se știe. Toată lumea știe. Și la noi, și în alte părți. Ceea ce nimeni nu pare să vrea să știe, iar istoricii nu par prea interesați să cerceteze și să scrie, este că în acel an, și chiar mai devreme, și la noi, și în alte părți – mai ales în Cehoslovacia – s-au întâmplat și alte lucruri.

Lavinia Betea: Și mie mi s-a părut ciudat cum istorici români – cu o reputație serioasă – care au scris despre invazia Cehoslovaciei omit analiza cauzelor acestui eveniment. De fapt, istoricii noștri n-au fost pregătiți să folosească în analizele lor metodele consacrate în științele socio-umane. Metoda biografică și a studiului de caz multiplu se impun în astfel de situații. Mulți istorici români continuă să enumere date și evenimente, să evidențieze câteva cauze din care decurg niște efecte. O altă greșeală des întâlnită în istoriografia noastră este scoaterea din contextul internațional a evenimentelor naționale. Referitor la scrierile despre situația României în august 1968, n-am întâlnit corelații cu tendințele de reformare economică și socială încercate în unele țări din lagărul socialist. Nu și în România. Îmi spuneați, când am vorbit despre

amintirile dumneavoastră legate de Gheorghiu-Dej, despre schimbările ce avuseseră loc în Iugoslavia, prima țară care, fără să renunțe la principiile marxismului, a abandonat metodele staliniste de realizare a lui.

Corneliu Mănescu: Iugoslavia nici nu fusese destinată de către Marile Puteri pentru a intra în sfera de influență sovietică. Tito a făcut acest lucru de bună voie și atât de mare a fost influența lui în calitate de comandant al rezistenței antinaziste, încât a putut transforma acea federație într-un stat socialist. Scoaterea din Cominform a avut consecințe multiple. Neputând conta pe schimburile economice cu țările coordonate de Uniunea Sovietică, Tito a adoptat strategia schimburilor comerciale cu țările occidentale și cu cele nealiniate, a impus principiul autogestiunii economice în întreprinderi și a relansat libertatea prețurilor. Și în Ungaria s-au încercat noi reforme economice.

Lavinia Betea: S-au încercat și în Uniunea Sovietică. „Doctrina Liebermann", propusă de un profesor universitar de economie, ce considera profitul drept principalul indicator al activității întreprinderilor și propunea utilizarea lui în funcție de decizia muncitorilor a fost testată cu succes în câteva uzine. Brejnev a stopat însă repede experimentele[192].

Corneliu Mănescu: Ați vrea să discutăm despre amploarea pe care au avut-o reformele cunoscute sub numele de „Primăvara de la Praga".

Lavinia Betea: Puțină lume știe că denumirea aceasta a fost dată după numele festivalului organizat la mijlocul lui mai 1968 cu prilejul comemorării morții compozitorului Bedřich Smetana[193]. „Manifestul celor două mii de cuvinte", redactat de savanți și intelectuali celebri, a fost semnat de zeci de mii de cetățeni ai Cehoslovaciei. Era un bilanț al guvernării comuniste ce propunea înnoirea ei. Mai târziu s-a spus că această mișcare reformatoare este baza de pornire a „comunismului cu față umană" promovat de perestroika lui Gorbaciov sau „gaige"-ul lui Deng Xiaoping, apărut zece ani mai târziu. Dumneavoastră cum ați luat cunoștință despre mișcarea reformatoare?

Corneliu Mănescu: Prea multe nu știam. Ambasadorul nostru la Praga, Ion Obradovici, trimitea rapoarte mult mai des decât în regim obișnuit. Și pentru a fi mai bine informați, fuseseră dublați corespondenții de presă pe care îi aveam de obicei acolo. Lui Ceaușescu nu cred că-i plăcea prea mult ce se întâmpla la Praga, dar voia să se opună cu orice preț sovieticilor.

---

192. J.-F. Soulet, *op. cit.*, p. 148.
193. *Ibidem*, p. 153.

Lavinia Betea: Cred că nu i-a plăcut mai ales când noua echipă venită la putere, în frunte cu Dubček, a fost de părere că trebuie procedat la separarea puterilor în stat. Ceaușescu procedase pe dos. Tocmai devenise, în decembrie 1967, prin înlăturarea lui Chivu Stoica, președinte al Consiliului de Stat, cumulând decizia pe linie de partid și pe linie de stat.

Corneliu Mănescu: Nu i-a plăcut nici lui Tito ideea de a se da libertate și mișcării social-democrate. Să nu mai vorbim despre spaima celor din Polonia, Germania Democrată sau Uniunea Sovietică!

Lavinia Betea: Un istoric român, Mihai Retegan, a avut posibilitatea de a consulta și arhivele românești, și cele străine cu privire la acest moment. Din documente reiese că Gomulka s-a plâns ambasadorului sovietic că Cehoslovacia, Iugoslavia și România sunt legate între ele prin dorința comună „de a se rupe de lagărul socialist, de a crea un fel de alianță specială închisă care ar putea apărea între ele". Curând după această conversație, Alexei Kosîghin a afirmat că „în Cehoslovacia sunt semnele unei contrarevoluții". Gomułka a spus că în spatele Comitetului Central din Cehoslovacia acționează un grup în legătură cu România, Iugoslavia, Italia și Marea Britanie pentru a face o contrarevoluție. Premierul sovietic a telefonat primilor-secretari din Varșovia, Berlin, Budapesta și Sofia să se prezinte incognito în data de 8 mai la Moscova. Aici, Jivkov a propus organizarea de manevre pe teritoriul Cehoslovaciei. În 20 iunie au început marile manevre, conduse de mareșalul Iakubovski, comandantul trupelor Tratatului de la Varșovia[194]. Șeful KGB-ului era atunci Andropov. Va fi interesant de aflat și rolul lui. Dumneavoastră ce gândeați despre ceea ce se întâmpla în Cehoslovacia?

Corneliu Mănescu: În general, reacțiile noastre se produceau în funcție de reacțiile celorlalți. Nu în funcție de ceea ce se întâmpla la Praga, ci de ceea ce se decidea în Uniunea Sovietică. Și în raport cu interesele noastre. Sincer credeam – și sunt convins că și Ceaușescu, și ceilalți conducători ai României erau de aceeași părere – că în Cehoslovacia trebuie să se întâmple ceea ce vor ei să facă acolo. Și că sunt îndreptățiți să-și aleagă calea pe care o doresc. La fel a crezut Ceaușescu și în privința noastră. Numai că la un moment dat a confundat țara cu persoana și dorințele lui. Îmi amintesc că în același an, la Varșovia, a avut loc o întâlnire a celor cinci țări socialiste participante la invazie. Atunci nu era vorba de invazie, ci de condamnarea reformelor din Cehoslovacia. Ziarele de la noi au publicat și poziția conducerii Cehoslovaciei.

194. M. Retegan, *op. cit.*, pp. 126-140.

Lavinia Betea: În paralel, se încercau noi relații pe linie economică, în vederea independenței României. Corneliu Bogdan, ambasadorul României la Washington, a vizitat în vara anului 1968 câteva uzine americane și firma canadiană „General Electric", încercând demararea programului nuclear românesc cu ajutorul lor. În iulie 1968, Alexandru Bârlădeanu, viceprim-ministru al guvernului de atunci, s-a întâlnit cu Dean Rusk. Bârlădeanu cerea sprijin american pentru achiziționarea unei uzine de apă grea și tehnică de calcul de ultimă generație. Conform documentelor aflate în arhivele americane, mesagerul român își asigura interlocutorii că acestea nu vor fi folosite decât în economie, nu în domeniul militar[195]. Probabil însă că americanii n-au avut încredere. Se gândeau că aceste achiziții vor intra în patrimoniul comun al țărilor din lagărul socialist.

Corneliu Mănescu: Vedeți cum ies dovezile că Guvernul României dorea o economie de înaltă eficiență și modernitate în acel timp? Vă dați seama ce-ar fi însemnat asemenea tehnică atunci când ați văzut că primii oameni care s-au îmbogățit în fostele țări comuniste, după 1990, au reușit făcând importuri de calculatoare?

Lavinia Betea: Să revenim la momentul august 1968. Erați ministru de Externe al României și președintele celei de-a XXII-a sesiuni ONU. Unde vă aflați?

Corneliu Mănescu: În 21 august n-am fost în țară. Mă găseam într-o vizită oficială în Algeria. De acolo am fost chemat să mă întorc imediat la București. Am ajuns acasă, cred, în două zile. Din Algeria nu aveam nici o legătură cu Bucureștiul. Am luat un avion pentru Londra. De la Londra am telefonat acasă, unde am vorbit cu fiica și cu soția mea. Soția mea, Dana, lucra atunci la revista *Lumea* și îmi povestea îngrozită despre starea de spirit din țară. Oamenii așteptau să fie invadați. De la Londra, cu cursele aeriene occidentale, am ajuns la Viena. La Viena mai era o cursă Tarom ce se pregătea să decoleze spre țară. Toți românii aflați în străinătate, cu diferite misiuni sau delegații, primiseră ordin să se întoarcă acasă. Ca și mine. Avionul a trebuit să preia cât mai mulți dintre noi. Nu mai era un avion, ci pur și simplu o gară plină de bagaje și oameni. Cu bagaje, claie peste grămadă, pe podea se călătorea în acel avion. Încărcat la maximum, avionul a zburat nu pe ruta obișnuită – peste Ungaria –, ci prin Iugoslavia. În acel moment, august 1968, pe care noi îl discutăm și-l comentăm de ani de zile destul de imprecis, Iugoslavia era amenințată ca și noi.

195. *Ibidem*, p. 120.

Lavinia Betea: Nu întâmplător, după acea „scenă a balconului", Ceaușescu s-a grăbit să meargă cu Bodnăraș la Vîrșeț, să se întâlnească, incognito, cu Tito...

Corneliu Mănescu: Despre acel Vîrșeț nu știu dacă au aflat în 1968 mai mult de 20 de oameni. Și aceia erau din conducere și din serviciile speciale de informații, pază și protecție. Când am vorbit cu Ceaușescu, după ce-am ajuns la București, el se întorsese de la Vîrșeț. Când mi-a povestit, nici eu nu mi-am dat seama de importanța acelei întâlniri.

Lavinia Betea: Cum părea când s-a întors de la Vîrșeț?

Corneliu Mănescu: De acolo venise „cu coada între picioare", cum se spune. L-am întrebat dacă discutase cu Tito să ne ajute în cazul în care vor intra armatele sovietice în țară. Mi-a răspuns că da. Când am întrebat în ce va consta ajutorul la care se angajase Tito, Ceaușescu mi-a spus: „Vă deschidem frontierele, vă dezarmăm și vă oferim azil politic". Un fel de „vă internăm în lagăr", deși n-a folosit cuvântul „lagăr". Iugoslavia fusese totdeauna privită de noi ca un fel de poartă de salvare în caz că s-ar putea întâmpla ceva. Dar Tito l-a dezumflat repede pe Ceaușescu: vă deschidem poarta, vă dezarmăm și n-aveți decât să stați aici. Și cu asta a încheiat discuția. Ceaușescu s-a întors dezamăgit. Ce-i drept, și eu am fost dezamăgit.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Mie mi-a plăcut Tito. Și chiar cred că am avut – păstrând proporțiile funcțiilor – relații personale cu el. Era un om căruia îi plăcea viața. Adică îi plăcea să se îmbrace bine, să bea o băutură bună, să fumeze țigări de foi, să danseze la serate și petreceri.

Lavinia Betea: Acești oameni care se bucură de plăcerile firești ale vieții, în calitate de decizionali, sunt mai puțin periculoși decât frustrații și complexații de categoria lui Stalin sau Hitler. Psihologii cunosc bine faptul că frustrarea generează agresivitate, extrem de periculoasă atunci când poate fi dirijată împotriva unor mulțimi...

Corneliu Mănescu: Tito a fost un om care, din punct de vedere politic, a contat în timpul său drept unul dintre cei mai importanți din lume. Dar dublat de un om de viață.

Lavinia Betea: S-a publicat și stenograma întâlnirii din 24 august de la Vîrșeț[196]. La București venise în acele zile și Ota Šik, unul dintre reformatorii praghezi, care a oferit, probabil, informații suplimentare conducerii românești. Între timp, Dubček și apropiații săi au fost duși cu un avion în URSS, de unde au fost preluați de noii lideri ai Cehoslovaciei,

196. *Magazin istoric*, nr. 2/1998, stenogramă publicată de I. Scurtu.

instaurați după invazie[197]. După întâlnirea cu Tito, Ceaușescu a adunat, din nou, CPEX-ul. Interesant mi s-a părut, în expozeul pe care l-a ținut atunci, referirea la tinerețea sa revoluționară. Le spunea celorlalți membri ai CPEx-ului că el fusese arestat, prima dată, pentru că participase la o manifestație în cinstea zilei de 7 noiembrie. Fapt neadevărat, dar semn că începuse să se teamă de consecințele poziției sale. Pe ceilalți membri ai conducerii i-a trimis la treburile lor, iar pe câțiva dintre ei „pe teren", adică prin țară. El a plecat în secuime.

Corneliu Mănescu: Pe Maurer l-a trimis la Cluj, unde a ținut un discurs în scopul calmării lucrurilor. Pentru a calma tot ce fusese agresiv și senzațional în discursul lui Ceaușescu din Piața Palatului.

Lavinia Betea: Povesteați cum ați receptat dumneavoastră evenimentul invaziei, la Viena. Eu eram atunci un copil de 12 ani. Locuiam într-un sat din Apuseni, unde oamenii trăiau puțin deosebit față de Evul Mediu în ceea ce privește muncile și obiceiurile practicate. Pe toate dealurile satului se lucra la cositul și uscatul fânului. Părinții mei aveau un aparat de radio. Agățat de craca unui prun, acel radio, cu volumul dat la maximum, îi făcea pe toți consătenii să se oprească din lucru și să asculte tulburați știrile. Îmi amintesc bine cum povesteau înfricoșate femeile de vârsta bunicii mele despre soldații ruși ce trecuseră pe acolo, în timpul celui de-al doilea război mondial, spre frontul din Ungaria. Oamenii priveau către cer așteptând avioanele vestitoare de război. Pe acest fond de mare tulburare a comunității mele rurale s-a așternut dintr-o dată tăcerea. Radioul n-a mai spus nimic despre Praga, nimic despre război. Dar dumneavoastră – ministrul de Externe al României și președintele în exercițiu al sesiunii ONU – ce făceați și spuneați atunci?

Corneliu Mănescu: Nu știam ce s-a spus în CPEx. Nu cunosc stenogramele discuțiilor de acolo. Însă lucrurile nu sunt cum spune Paul Niculescu-Mizil când lasă să se înțeleagă că la cel mai înalt nivel al conducerii se purtau niște discuții colective, după care se lua decizia ce mi se aducea mie la cunoștință și eu o executam. Așa spunea în legătură cu Germania Federală: noi am analizat problema și l-am trimis pe Mănescu la Bonn să semneze tratatul. El judecă în acest fel aproape toate momentele cruciale ale istoriei. Și, din păcate, nu este singurul care ne face să credem că acolo, în CPEx, se luau hotărâri pe bază de discuții colective.

Lavinia Betea: În stenogramă însă Ceaușescu spune clar: l-am trimis pe Mănescu la New York cu indicații să nu facă zarvă, să împiedice convocarea Consiliului de Securitate. Nici așa nu este exact?

---

197. G. Ruge, *Mihail Gorbaciov*, Ed. Doina, București, 1993, pp. 108-109.

Corneliu Mănescu: L-am întâlnit pe Ceaușescu între patru ochi. Nu cu conducerea colectivă. Între patru ochi m-a primit după ce am sosit de la Viena și mi-a spus despre întâlnirea cu Tito. Am spus că era pleoștit. A decis să plec la ONU. Nu conducerea colectivă a decis asta, ci numai Ceaușescu. În privința indicațiilor însă, eu am fost cel care a sugerat că nu e cazul să facem valuri.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Reacția lui Tito spunea multe. Apucasem să vorbesc și cu președintele Turciei, Cevdet Sunay. El mi-a spus: „Asta e o chestiune care vă privește. Sunteți membri ai Tratatului de la Varșovia. Este o problemă ce vă privește pe voi". Eu am spus că nu e cazul să facem tevatură. Și am plecat la ONU – așa cum mă înțelesesem cu Ceaușescu – să văd ce se mai poate face acolo, unde te puteai întâlni cu ceilalți. Eu cu Ceaușescu conversam într-un mod mai special. Una era să fii ministru al Agriculturii și altceva ministru de Externe. De multe ori aceste discuții între patru ochi atingeau problemele mai în profunzime. Mai departe nu știu ce spunea el în CPEx. Pot să spun însă că nu-i făcea plăcere să ai părerile tale. Nu suporta să-l contrazici. Nici dacă era și părerea lui cea pe care-o spuneai, nu-i făcea plăcere. Credea că el este singurul care poate avea păreri. Tu nu trebuia decât să te declari de acord. În ceea ce mă privește, totdeauna când am crezut că trebuie să-i comunic ceva important, chiar dacă știam că n-o să-i facă plăcere, i-am comunicat cu comentariile pe care le consideram potrivite. Dar așa cum spuneam, el era de așa natură încât tot ce se făcea bun trebuia să fie făcut de el.

Lavinia Betea: Toată lumea s-a răspândit: membrii CPEx prin țară, dumneavoastră la ONU... Ce-ați făcut acolo?

Corneliu Mănescu: Vă spuneam că singurul care venise în România, să vadă ce se întâmplă, fusese ministrul de Externe britanic. Din cele rememorate aici, cu ajutorul dumneavoastră, este evident că sovieticii își luaseră niște măsuri de siguranță. Cererile de ajutor trimise din partea unor conducători cehoslovaci, declarațiile date și de Dubček, și de ceilalți în spiritul „doctrinei Brejnev" legau mâinile. Mai trebuie să spun că numărul militarilor intrați în Cehoslovacia cu ocazia invaziei era aproape la egalitate cu efectivele militare americane aflate la acea oră în Vietnam. După invazie, reprezentanții permanenți la ONU ai Franței, Canadei, Marii Britanii, Danemarcei, Paraguay și Statelor Unite au cerut imediat, chiar în ziua de 21 august, convocarea de urgență a Consiliului de Securitate. Și reprezentantul Iugoslaviei a susținut pentru început același lucru. Reprezentantul Uniunii Sovietice a transmis însă

secretarului general un mesaj prin care a exprimat poziția țării sale: împotrivire deplină față de un asemenea lucru. Explicațiile date – cum că cele petrecute privesc țările membre ale Tratatului de la Varșovia – au convins, pentru că toți și-au temperat pozițiile. La ONU am luat legătura cu Debré, ministrul de Externe al Franței. Și el a căutat să vadă faptele într-o lumină mai estompată. Am discutat cu Malik, ambasadorul Uniunii Sovietice la ONU, despre cele întâmplate. Era un foarte bun diplomat, fusese ambasador al Uniunii Sovietice la Londra în timpul celui de-al doilea război mondial. Eram, de fapt, în plină vacanță de vară și la ONU se aflau doar delegațiile permanente. De aceea, Malik a venit el la mine să mă întrebe ce caut acolo. În același fel mi s-a adresat reprezentantul Statelor Unite la ONU, George Bol. El m-a întrebat de ce avem nevoie, cu ce poate să ne ajute? „Vezi care e situația, faceți tot ce puteți și ajutați-ne să evităm invazia noastră, i-am spus. În principal, am avea nevoie de o declarație a președintelui Americii." În urma acelei discuții, a luat legătura cu președintele Johnson, care a dat declarația celebră în care spune „nu asmuțiți câinii războiului"... Bol s-a dus la Johnson, care era în vacanță la ferma sa și se distra la rodeo – distracția care-i înnebunește pe americani... Însă atunci când am vorbit cu Bol, acesta s-a mirat. Credeți că aveți nevoie de o declarație, că o simplă declarație vă poate ajuta să vă păstrați independența și suveranitatea? – m-a întrebat el.

Lavinia Betea: De ce această mirare?

Corneliu Mănescu: Din același motiv al apartenenței noastre la Tratatul de la Varșovia. Iar „doctrina Brejnev" își făcea simțită prezența. Principiul suveranității limitate, în numele apărării cauzelor socialismului, a fost aplicat în justificarea invaziei Cehoslovaciei de către sovietici. Un fel de „doctrină Brejnev" aplică și americanii, dar sub altă formă. Și ei spun că suveranitatea poate fi încălcată, dar atunci când nu sunt respectate drepturile omului. Așa au intrat să facă pace în Iugoslavia. Însă aveau nevoie și de niște organisme internaționale. La ei aceste organisme sunt NATO și ONU. Vedeți totuși că și în acea perioadă, americanii se confruntau cu propriile lor probleme. Războiul din Vietnam era marea lor problemă. În 1964, când președintele Johnson preluase conducerea operațiunilor militare în Vietnam, nu se putea bănui criza ce va urma. În perioada invaziei Cehoslovaciei și în anul care a urmat, opinia publică americană manifesta din plin pentru retragerea trupelor.

Lavinia Betea: Cei zece mii de tineri americani omorâți în Vietnam au lăsat urme în memoria colectivă americană. Dovadă filmele numeroase pe care le vedem la televizor pe această temă.

Corneliu Mănescu: Întrebarea care se poate pune cu privire la prezența americanilor în Vietnam poate fi aceeași și pentru trupele sovietice în Cehoslovacia.

Lavinia Betea: În primăvara anului 1968, în America fusese asasinat și pastorul Martin Luther King, lider al mișcării pentru drepturile negrilor... Cât ați rămas la ONU în vara lui 1968?

Corneliu Mănescu: Nu mult, că n-aveam pentru ce, în plină vară. M-am întors acasă. Și acolo s-a întâmplat altceva, ce nu veți găsi în documentele oficiale. Ulterioară declarației lui Johnson a fost, la București, vizita mareșalului Iakobovski, comandantul trupelor Tratatului de la Varșovia. A venit însoțit și de primul adjunct al ministrului de Externe sovietic, Andrei Gromîko. Primul său adjunct era Kuznețov. Deci această delegație venită în România nu mai avea caracter pur militar. Kuznețov nu avea ce să caute într-o delegație militară – nu-și afla locul acolo.

Lavinia Betea: Ce semnificații avea participarea lui?

Corneliu Mănescu: Dorința de a calma atmosfera, spiritele care, într-adevăr, urcaseră la cele mai înalte temperaturi. Pentru că pe Kuznețov îl cunoșteam foarte bine, am organizat o masă la mine acasă.

Lavinia Betea: Se mai putea? Știam că pe vremea lui Gheorghiu-Dej, demnitarii erau primiți în casele celor de același rang cu ei.

Corneliu Mănescu: Eu am crezut că se putea sub forma asta și așa am făcut. Nici acolo n-a fost o discuție colectivă, după care a decis Ceaușescu și mi-au dat indicații, cum scrie Mizil. Stăteam atunci pe Aviatorilor, la 46. Și pentru că delegația era alcătuită mai mult din militari, la masă a participat și Ioniță, ministrul Forțelor Armate. Și în tot ce s-a petrecut la masă, sigur că nu puteau fi ocolite discuțiile despre relațiile noastre după cele întâmplate.

Lavinia Betea: Cine a avut inițiativa?

Corneliu Mănescu: Eu am avut-o. Am început prin a invoca absurditatea amenințării invaziei noastre, despre care se vorbește în lume. În același timp, am spus cât de nefiresc este să fim înconjurați la granițe de armatele lor. Normal că știam ce forțe desfășuraseră ei la granițele noastre. M-am uitat peste hârtii și pot să vă spun. La granițele noastre făceau manevre de intimidare și diversiune 10-12 mari unități sovietice, 4-5 mari unități maghiare și 2-3 unități de bulgari. Este contrar preceptelor dreptului internațional, principiilor dintre țările socialiste. Interlocutorul meu era Iakobovski. El nu putea însă, în virtutea funcției ce-o avea, să susțină discuții sub această formă. Și atunci a fost ajutat de Kuznețov, care a spus că nici vorbă nu poate fi ca Uniunea Sovietică să

aibă intenții agresive față de noi, că nu avem nici un motiv să ne temem de ceva. A dat asigurări în privința relațiilor pașnice dintre noi.

Lavinia Betea: Ce efecte a avut această „masă tovărășească"?

Corneliu Mănescu: Îmi amintesc două dintre ele. Primul a fost din partea lui Ioniță, care mi-a spus chiar în seara aceea că n-ar fi crezut că un diplomat folosește un asemenea limbaj.

Lavinia Betea: Adică?

Corneliu Mănescu: Adică un limbaj fără dubii, fără posibilități de repliere și nuanțare; un limbaj fără echivoc în ceea ce privește condamnarea interlocutorilor noștri în calitate de sovietici ce intraseră pe teritoriul unui stat străin. Cea de-a doua reacție a venit din partea lui Ceaușescu, după ce i-a primit în audiență pe Iakobovski și pe Kuznețov. Eu n-am participat la acea audiență, dar Ioniță a fost. După ce-au plecat sovieticii, Ceaușescu a interzis să mai primim acasă oaspeți din străinătate sau să mai purtăm cu ei alte discuții decât cele prin interpret, adică oficiale.

Lavinia Betea: S-au plâns sovieticii de poziția dumneavoastră? Ei trebuie să fi fost obișnuiți din vremea lui Stalin cu „mesele tovărășești" care contribuiau la „buna înțelegere".

Corneliu Mănescu: Nu, nu s-au plâns sovieticii. Nu intra în uzanțe. Dacă găseau ceva reprobabil în invitația mea, ar fi refuzat-o. Dar Ioniță a informat. Nu cred că mă blamase. Ioniță avea însă față de acel mareșal sovietic o stare specială. Un respect fizic, aș putea spune. Ioniță era un bărbat de statură mijlocie, bine clădit. Însă acești mareșali sovietici, Malinovski, Rodionov, Iakobovski, erau niște uriași. Pe lângă statura prin care impuneau, erau încărcați de medalii și decorații din timpul celui de-al doilea război mondial. V-am mai povestit însă despre Ioniță, pe care îl avusesem în subordine la DSPA. Și Ioniță, și Trofin, care au făcut carieră, aveau niște vederi foarte stângiste. Când primeai rapoartele lor, constatai că din cauza acestor vederi limitate nu erau așa cum trebuia. Ceea ce nu era deloc plăcut. Asta nu i-a împiedicat să ajungă la vârful piramidei. Fiindcă au ajuns pe bază de credință.

Lavinia Betea: La balcon, în august 1968, în fața imensei mulțimi adunate, Ceaușescu spusese: „Invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia constituie o mare greșeală și o amenințare pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume și este o zi a rușinii pentru mișcarea internațională. Nu există nici o justificare și nu există nici un motiv care să facă admisibilă, fie și numai pentru o clipă, ideea unei intervenții în treburile interne ale unui stat socialist frățesc... Nici

un străin nu are dreptul de a spune ce formă trebuie să capete construirea socialismului"[198]. Aceste cuvinte au fost preluate de agenţiile de presă şi retransmise în lumea întreagă. Ca o retrospectivă a evenimentelor din august 1968, mie mi s-a părut că poziţia lui Ceauşescu, modul în care şi-a exprimat-o constituie apogeul şi, totodată, finalul forţei sale interioare. Tot ceea ce a făcut mai departe nu mai prezintă importanţă. Ce părere aveţi?

Corneliu Mănescu: Poate că e aşa. Când a vrut să se adreseze poporului în 22 decembrie 1989 încă mai confunda timpul cu cel din august 1968. Dar acel eveniment l-a ridicat în ochii lumii.

Lavinia Betea: Vă voi povesti o altă întâmplare a copilăriei mele legată de acest eveniment. Consătenii călătoreau puţin, astfel că un drum cu trenul putea fi ceva deosebit. Vecinul nostru a mers cu treabă la Brad şi în tren fusese abordat de un călător curios să ştie cum trăieşte. Vecinul s-a întors acasă cu vestea că în tren călătorise cu însuşi Ceauşescu, care începuse – credea el – să umble ca un necunoscut prin ţară pentru a sta de vorbă sincer cu cetăţenii. Semnificaţia pe care-o dau acum acestui episod ţine de impresia profundă a atitudinii lui Ceauşescu asupra cetăţenilor României. După acea cuvântare, Ceauşescu devenise un erou naţional de dimensiunea şi cu obiceiurile lui Cuza-Vodă sau Avram Iancu. Intrase în mit.

Corneliu Mănescu: N-a ştiut să rămână acolo... Aţi văzut, v-aţi dat bine seama după ce-aţi stat de vorbă şi cu mine, că şi dacă eşti în miezul evenimentelor, aşa cum am fost eu, nu poţi să înţelegi multe lucruri şi semnificaţii. Sunt documente de mare importanţă pe care n-ai cum să le citeşti atunci când se emit, pentru că sunt secrete. Ce s-a văzut în opinia publică mondială, ce-au văzut gazetarii lumii a fost discursul lui Ceauşescu, un discurs care li s-a părut şi a fost foarte curajos. Despre ce discuta Brejnev cu Dubček în trenul blindat de la graniţa slovaco-ucraineană n-aveau cum să ştie. Nici despre scrisorile adresate sovieticilor de membrii conducerii de la Praga. Acesta e momentul în care Ceauşescu, România a dobândit un mare capital politic. La ONU şi oriunde în lume eram priviţi cu mare respect... O declaraţie cum a fost cea din aprilie 1964, chiar dacă a fost de mare importanţă pentru cursul politicii noastre, nu este de senzaţie pentru lume. Dar acea cuvântare a lui Ceauşescu din august 1968, în care spunea, în numele tuturor românilor, că vom rezista până la ultimul om dacă vom fi invadaţi, era mai clară decât orice în privinţa faptului că făceam opinie separată de sovietici şi de ceilalţi membri ai Tratatului de la Varşovia.

198. *Scânteia*, 22 august 1968.

Capitolul XI

Ambasador la Paris

Lavinia Betea: După atâtea succese ale politicii externe românești, cum ați ieșit din funcția de ministru al Afacerilor Externe?

Corneliu Mănescu: Momentul de ruptură a fost în 1972. Trebuia să facem o vizită în Belgia și așteptam cu mare plăcere să mă reîntâlnesc acolo cu un mare prieten al meu, ce era ministru de Externe al Belgiei. Înaintea plecării, Ceaușescu mă cheamă la el și dintr-o dată mă anunță că nu mai sunt ministru de Externe. Scurt și dintr-o dată. Și mă poftește în sala de consiliu de lângă biroul lui, unde era adunat CPEx-ul. De față cu mine, a luat cuvântul și mi-a spus în culori pozitive că-mi mulțumește pentru toată activitatea, că ministerul condus de mine și-a realizat toate sarcinile, că s-au făcut mari progrese... Și în continuare îl propune ministru de Externe pe George Macovescu. Ascultând cele spuse de Ceaușescu, eu și unii dintre cei de față am crezut că mă va promova.

Lavinia Betea: Ce-ați fi putut deveni?

Corneliu Mănescu: După cum decurseseră lucrurile, puteam fi numit viceprim-ministru. Dar aceasta a fost concedierea mea. Rămăsesem, cum se spune, în vânt. Am trimis-o pe nevastă-mea la Ministerul Afacerilor Externe și cei de acolo mi-au fixat un salariu sau o pensie – că nu prea știai ce putea fi – de 3.000 de lei. Nu știam nici ce post era acela ce mi se dăduse. M-am supărat. Mi se părea nedrept. Am spus celor de acasă aceste lucruri – soției, fiicei, celorlalți membri ai familiei. Uite ce s-a întâmplat și gata. Simțeam că împotriva mea începuse o adevărată prigoană. Normal că el, Ceaușescu, a fost încunoștiințat despre reacția mea.

Lavinia Betea: Cum, oare?

Corneliu Mănescu: Așa cum afla de toate, prin aparatul de urmărire pe care-l avea. Probabil gândindu-se că voi face ceva ce nu i-ar conveni, a vrut să vorbească cu mine. Dar am plecat.

Lavinia Betea: Unde puteați pleca?

Corneliu Mănescu: Normal că nu mai puteam să plec din țară. Dar am părăsit Capitala. Întâi m-am dus la „Cota 1400". Acesta era hotelul meu

favorit, mai sus de Sinaia. Poate aţi auzit de el în anii din urmă, când a devenit obiect de scandal, legat de numele lui Gigi Kent. Director al hotelului era un om cu care mă împrietenisem şi care şi-a căsătorit unul dintre copii încuscrindu-se cu Păcurariu, şeful cancelariei Comitetului Central. Stăteam la hotel cu soţia şi purtam asupra mea un revolver.

Lavinia Betea: Un revolver?

Corneliu Mănescu: Da. Aveam voie să port armă. Cât am stat în acel hotel, am fost continuu urmărit. Îi vedeam pe cei de la Securitate, puşi să mă urmărească, imediat ce ieşeam din cameră. Fie că mergeam pe jos, mă plimbam prin faţa hotelului sau cu maşina, cu telefericul, ei erau la un metru în spatele meu. O urmărire sălbatică, de nesuportat. Am pus mâna pe telefonul hotelului şi l-am sunat pe prim-secretarul judeţului. I-am spus: „Ia golanii ăştia de pe capul meu, că nu mă lasă să trăiesc!". Cum mă aşteptam, el mi-a răspuns că nu ştie de nimeni şi de nimic. Şi atunci, într-o zi am conceput cu nevastă-mea un plan ca să fugim de acolo. Era cu noi şoferul meu, în care ajunsesem să avem destulă încredere. Şi am fugit. Am pornit cu nevastă-mea să ne plimbăm pe şosea, cu cel care ne urmărea după noi. În acest timp, şoferul ne-a încărcat lucrurile în maşină. Când a terminat, ne-a ajuns cu maşina din urmă şi am urcat aproape din mers. Aşa i-am lăsat pe cei ce ne urmăreau fără obiectul muncii lor. De la Sinaia, pe drumul ce traversează muntele, am ajuns la Târgovişte, de unde era directorul hotelului „Cota 1400" – dar nu aveau, în casa părintească, mijloace să ne găzduiască. Neavând încotro, ne-am îndreptat către hotelul partidului din Târgovişte, unde n-am stat mai mult de o jumătate de oră.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Ce rost avea să stăm acolo şi s-o luăm de la capăt cu alţi însoţitori după noi?

Lavinia Betea: Vi se luase cumva şi locuinţa de la Bucureşti?

Corneliu Mănescu: Nu ni se luase, dar când am plecat la „Cota 1400", închisesem tot. Era ger, era iarnă şi pe drumul către Bucureşti au apărut alţi însoţitori care ne escortau. Am ajuns la casa noastră, dar în apropierea ei se aflau deja postaţi alţii. Am luat atunci legătura cu patriarhul Iustinian. L-am rugat să ne sprijine în această situaţie şi să ne ajute să găsim un adăpost unde să nu mai fim urmăriţi. El a înţeles şi ne-a trimis la Cozia.

Lavinia Betea: La mănăstire?

Corneliu Mănescu: Da, la mănăstire. Am stat acolo câteva săptămâni. În timpul acesta, am devenit o figură. Şedeam într-o cămăruţă, lângă

biserica lui Mircea cel Bătrân. O cameră cu două pătucene, pentru mine și nevastă-mea. Acum mi se pare o copilărie când îmi amintesc cum dormeam și acolo cu revolverul la cap. Mă împrietenisem cu preotul. Cele câteva săptămâni au fost o cură de odihnă, dar și un prilej de reflecție. Și de însănătoșire sufletească. Numai că între timp începuse pelerinajul.

Lavinia Betea: Al cui?

Corneliu Mănescu: Veneau camioane, autobuze cu vizitatori la mănăstire. După ce stăteau la slujbă și vizitau obiectivele turistice, voiau să se fotografieze cu mine.

Lavinia Betea: În ce calitate?

Corneliu Mănescu: Spuneau călugărilor că auziseră că se află acolo și fostul ministru de Externe, că ar vrea să-l vadă și să rămână cu o amintire de la această întâlnire. Că ar vrea să aibă o fotografie cu el, mai ales că a fost președinte ONU... Dacă și el este de acord. „El" – adică eu – era totdeauna de acord. Și veneau tot mai mulți... Ce mai făceam? Treceam Oltul cu barca unui localnic și urcam munții. Începusem să am tot mai mulți cunoscuți prin partea locului. Când ne-am întors de acolo, m-a căutat Geo Bogza.

Lavinia Betea: Unde, acasă la București?

Corneliu Mănescu: Acasă, da. Când ne-a văzut, primul lucru pe care l-a spus a fost: „Voi niciodată n-ați arătat atât de bine". Fuseserăm foarte apropiați în tinerețe și relațiile au continuat. Și pentru că ne știa fără bani, Geo Bogza ne-a dat 5.000 de lei. I-a lăsat, la plecare, în cutia de scrisori, cu un bilet adresat mie: „Să nu cumva să nu-i primești, că mă superi". Nu ne spusese nimic despre ei. I-a lăsat la plecare.

Lavinia Betea: Dar legăturile cu foștii tovarăși cum au continuat?

Corneliu Mănescu: Desigur că fuseseră informați despre toate. S-a pus problema ca totuși să fiu și eu ceva. De problema aceasta s-a ocupat mult Bodnăraș. El m-a propus vicepreședinte al Consiliului de Stat. Nicolae Ceaușescu m-a întrebat dacă nu vreau să fiu vicepreședinte sau secretar general la Frontul Unității Socialiste. Și am ajuns acolo. Am stat până în 1978, când am plecat ambasador la Paris. Eram vicepreședinte la FUS, președintele comisiei de politică externă a Marii Adunări Naționale, președintele grupului Uniunii interparlamentare.

Lavinia Betea: Un bun cumul de funcții...

Corneliu Mănescu: Aveam funcții bune, deoarece se iscaseră valuri. Nu doar la noi, ci și în altă parte. Ambasadorilor noștri, asaltați de întrebări pe tema dispariției mele din viața publică, li se dăduseră

instrucțiuni să spună că în acele momente aveam niște probleme temporare de sănătate. O dată depășite, voi primi funcții importante... Explicațiile au fost inverse celor oferite în 1989.

Lavinia Betea: Se vorbea despre dumneavoastră și în legătură cu anumite opinii, mai puțin „ortodoxe", privitoare la viața culturală a României. Cultura devenise atunci o zonă în care erau posibile unele schimburi de opinii, spre deosebire de politică, unde nu puteai decât cita sau elogia.

Corneliu Mănescu: Da, de aceea era un teren atât de atractiv pentru toți cetățenii. Revistele literare n-au fost niciodată mai citite decât în această perioadă. Le citeau oameni care prin profesia și preocupările lor n-aveau nimic în comun cu literatura. Probabil că a reverberat în acest sens colaborarea mea cu Adrian Păunescu, din care a rezultat un interviu. Un amplu interviu în care am vorbit și despre filmul *Reconstituirea* al lui Lucian Pintilie. Am vorbit cu totul în afară de șabloanele obișnuite și în afară de ceea ce se aștepta de la un demnitar român, de la un membru al guvernului. După ce-a apărut acest film, peste ani, mulți și-au arogat merite de a fi vorbit în culori pozitive despre el, de a-l fi apărat de cenzură și ajutat să iasă pe piață. Printre aceștia se numără și unul dintre cei ce făceau articole elogioase lui Ceaușescu, Constantin Mitea. Dar de fapt, pentru acest interviu al meu s-a pus de două ori problema în ședințele CPEx. Montate de Ceaușescu. Și multe abordări în cerc restrâns de către Ceaușescu și Dumitru Popescu. Dumitru Popescu sau Mizil – nu mai știu exact care – mă ruga să renunț la anumite declarații. În cele din urmă interviul a apărut, iar Păunescu voia să publice o carte în care să-l includă. Cartea n-a putut să apară cu acel interviu. Într-un articol scris mult mai târziu, Păunescu declară că n-a fost posibil cu nici un chip să fiu făcut să-mi schimb declarațiile.

Lavinia Betea: Opiniile despre film?

Corneliu Mănescu: Aveam „șopârle" în fiecare frază. Știți bine teoriile propagandistice ale vremii, ca să vă dați seama ce însemna să-l citezi pe Shakespeare. Și cum spuneam, nu era totuna că se referă la Shakespeare, într-un articol cultural, un scriitor sau un artist în comparație cu referirile unui demnitar. Nu era puțin lucru, în acel timp, să afirmi că-ți place o operă de artă actuală pentru că din ea poți învăța și cum cucerești, și cum pierzi puterea.

Lavinia Betea: Am vizionat *Reconstituirea* nu de multă vreme. E greu de înțeles acum de ce-a stârnit atâta vâlvă...

Corneliu Mănescu: Faptele prezentate pot părea mai ofensive sau mai puțin ofensive, în funcție de momentul acțiunii. Ca și cu „Scrisoarea

celor șase". Cine citește acum textul ei poate spune că nu era mare lucru să scrii asta, în comparație cu ce scriu ziarele de azi. Atunci, în 1989, noi am riscat ceea ce se cunoaște. Dacă nu erau evenimentele din decembrie, aș fi murit la Chitila, cu domiciliu obligatoriu. Așa și cu anumite documente de partid sau cu filmul despre care vorbim. Acum scenariul filmului poate să nu mai însemne nimic. Dar atunci filmul dezvăluia o parte din mecanismele puterii partidului, practici ale muncii de partid, aranjamente între oameni ce-și doreau o anumită putere sau pentru scoaterea cuiva dintr-o funcție de partid. Ceea ce era un sacrilegiu.

Lavinia Betea: Poate fi considerat și un film ce răspundea dorinței lui Ceaușescu de-a apărea ca inițiator al „destalinizării" în România. Atunci s-a scris mult despre ceea ce Marin Preda a numit „obsedantul deceniu". Ceea ce se întâmpla era o transpunere în plan artistic și literar a unei tehnici de manipulare – a „țapului ispășitor" – utilizate în planul politicii mai întâi prin ceea ce s-a numit „reabilitarea lui Pătrășcanu".

Corneliu Mănescu: În *Reconstituirea* era într-adevăr vorba despre practicile din timpul lui Dej. Dar rezerve în privința filmului a avut, în primul rând, Ceaușescu. Spunea că este antipartinic. Am discutat cu el despre un alt film, *Duminică la ora 6*, cu Dan Nuțu și Irina Petrescu. Nici acesta nu i-a plăcut. Mie mi-a plăcut deoarece mi se părea că prezintă o imagine mai apropiată de realitate, cu mai puțină poleială, despre mișcarea de stânga. De ce nu i-a plăcut? Am înțeles, din cele discutate, că el voia clișee. Documentul de partid transpus cu mijloace artistice. Și poate că uneori vedea și câte o legătură cu persoana lui.

Lavinia Betea: L-am auzit într-o seară la televizor pe Sergiu Nicolaescu și am citit în cartea sa *Un senator acuză* despre necazurile pe care le-a avut cu anumiți demnitari de la cenzură pentru filmele *Dacii*, *Mircea cel Bătrân*, *Mihai Viteazul*. Or, astăzi, aceste filme apar ca o transpunere a cerințelor documentelor partidului, ca o repetare a viziunii lor globale, în care România veche și actuală este un fel de „axis mundi", precursorii lui Ceaușescu sunt Burebista, Decebal, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul. Iar idealurile lor de libertate și unitate națională sunt lăsate a fi ghicite în împlinirile Partidului Comunist...

Corneliu Mănescu: Ca să le facă, Sergiu Nicolaescu a avut din plin sprijinul lui Maurer și sprijinul statului.

Lavinia Betea: De ce spuneți asta?

Corneliu Mănescu: Fiindcă nu se poate să comanzi mii și mii de oameni – în calitate de figuranți – și importante mijloace de luptă fără să beneficiezi de sprijinul statului. Ca să obții un asemenea sprijin trebuie acordul cuiva... Un astfel de film ar avea în străinătate un buget

de milioane de dolari. Fiind filme istorice şi pe considerentul că fac educaţie patriotică, a putut fi motivat acest sprijin. Eroii lor seamănă într-adevăr cu ceea ce se voia cineva care le aproba. L-am auzit şi eu pe Sergiu Nicolaescu declarând că filmele sale au fost vizionate de mai bine de un miliard de oameni. Poate şi mai mulţi, având în vedere că au rulat în URSS şi în China. Poate că am părut răutăcios în cele spuse despre aceste filme, dar vedeţi, când vorbesc despre ele mă gândesc că nu prea stăm bine cu premiile internaţionale luate.

Lavinia Betea: Suntem o cultură mică, cu o limbă de circulaţie redusă, se poate motiva...

Corneliu Mănescu: Uite, Iugoslavia e mai mică decât noi. Şi câte premii n-a luat! Acum le ia prin Emir Kusturica.

Lavinia Betea: Rulează acum la televizor *Underground.* Am văzut şi *Vremea ţiganilor.* Temele prezintă personaje şi practici dezavuate de democraţiile tradiţionale. Kusturica ar putea fi criticat, în maniera patriotardă prea utilizată la noi, că-şi face compatrioţii de râs în lume... Pe subiecte-tabu, el creează personaje şi situaţii amar-ironice, dar în substratul creaţiei sale simţi o nemărginită tandreţe pentru acea lume din care vine. Starea aceasta reuşeşte să o transfere subconştientului spectatorului, indiferent de etnia acestuia. Reuşeşte, prin urmare, să producă simpatii în favoarea ţării sale, mai profunde şi mai statornice decât cele vizate de români printr-o propagandă de proastă calitate...

Corneliu Mănescu: Am văzut şi eu aceste filme cu dispoziţii asemănătoare. La noi, Pintilie a mai făcut alte filme, a luat şi premii... N-a ajuns atât de cunoscut precum Kusturica, dar nici filmele lui nu seamănă cu ale acestuia. Nu s-a ridicat nici peste nivelul din *Reconstituirea... Reconstituirea* purta în el sâmburele unei condamnări, incrimina ceva în mod constructiv. După aceea, mesajul filmelor sale te ducea cu gândul la cineva care distruge din plăcerea de a distruge. Simţi că Pintilie – şi nu numai el – s-a străduit să stoarcă din viaţa acestui popor tot ce are mai mizerabil. Să arate toate aceste mizerii ca şi cum n-ar mai exista nimic bun. Kusturica, că despre el vorbeam acum, îţi arată că şi în mizerie există ceva bun, un vis, un gând neisprăvit, o pedeapsă a păcatului. Poeziile lui Vîsoţki, muzica lui Goran Bregović sunt la fel. Au o ironie tandră. De aceea sunt iubite în lumea întreagă. Cu noi nu se întâmplă astfel.

Lavinia Betea: Sunt slavi, au altă bază psihologică...

Corneliu Mănescu: Nu suntem mai răi. Războiul din fosta Iugoslavie îi poate arăta ca fiind mai răi decât noi. Au alt mod de a se bucura de artă, de a se folosi de ea. Concertele rock organizate de sârbi nu sunt

pur și simplu o sfidare sau o distracție – sunt o armă de luptă. Un război, o nenorocire atinge sufletele oamenilor. Și această armă n-a fost inventată de ei... În America, în timpul războiului din Vietnam, erau multe forme de exprimare a dezacordului populației cu privire la război. Pe Broadway, un teatru de seamă prezenta o operetă, *Hair*. Era pur și simplu un manifest împotriva războiului din Vietnam. Deși totul se petrecea pe muzică, dans, unii interpreți apăreau în pielea goală pe scenă, *Hair* era o condamnare a războiului mai plină de succes decât articolele de ziar sau discursurile publice. În Iugoslavia de acum, războiul nimicește tot ce s-a durat în zeci de ani. Cine cunoaște America, nu poate să creadă că acolo nu sunt exprimate și poziții împotriva intervenției, a războiului ce se poartă în fosta Iugoslavie. În America sunt multe cercuri democratice și cercuri pacifiste care se opun folosirii forței împotriva altor popoare. Dar vom vorbi despre aceste lucruri mai încolo, fiindcă aș vrea să-mi expun mai pe larg părerea despre lumea de azi...

Lavinia Betea: În legătură cu îndepărtarea dumneavoastră din minister... Speculațiile făcute de oamenii de rând, după zvonurile ce reverberau din viața elitei politice, o privesc pe soția dumneavoastră. Se spunea că frumusețea ei o deranja pe Elena Ceaușescu și că îndepărtarea dumneavoastră se datora faptului că într-o vizită oficială, la o masă protocolară, cineva o confundase cu prima doamnă a țării...

Corneliu Mănescu: Faptul că erau deranjați de aspectul soției mele putea fi „bomboana de pe colivă". Nici când s-a pus problema candidaturii pentru funcția de secretar general ONU n-au fost de acord. Nici Ceaușescu, nici Maurer.

Lavinia Betea: Referitor la anul 1972, când dumneavoastră ați fost înlăturat din funcție, Maurer afirmă că începuse să fie convins că n-a făcut alegerea cea mai potrivită în persoana lui Ceaușescu. Că deși era președinte al Consiliului de Miniștri, Ceaușescu discuta peste capul lui cu miniștrii, le dădea dispoziții fără să-l informeze... De asemenea, adusese oameni noi în conducerea țării, după ce scăpase de Alexandru Bârlădeanu, Chivu Stoica, Gheorghe Apostol. În 1972, Maurer încercase să atragă atenția prin ținerea la Cluj a unui discurs cu titlul „Mai bine mai puțin, dar mai bine". El spune că n-a găsit pe nimeni în acea perioadă care să se declare deschis împotriva lui Ceaușescu și să vrea să facă ceva în acest sens[199].

199. L. Betea, *Maurer și lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Ed. Fundației „Ioan Slavici", Arad, 1995, pp. 215-229.

Corneliu Mănescu: Maurer m-a perceput întotdeauna ca pe unul dintre apropiaţii lui Emil Bodnăraş. Pe Bodnăraş l-a considerat un rival al său aproape dintotdeauna. Încă de la evadarea lui Dej. Apoi steaua lui Maurer a început să scadă. A fost şi el îndepărtat în 1947, până prin anii '50. Rivalitatea lui cu Bodnăraş a atârnat greu în 1961, când Maurer a devenit preşedintele Consiliului de Miniştri, deşi se părea că Bodnăraş merita mai mult acest lucru. Simţindu-l pe Bodnăraş nedreptăţit de Dej, Ceauşescu l-a păstrat pe lângă el şi l-a îndepărtat în schimb pe Maurer. Aici sunt lucruri greu de precizat, deoarece nimeni nu vorbea direct despre ele. Înaintea îndepărtării mele au existat şi câteva ocazii în care eu şi Ceauşescu am avut păreri diferite. A fost o vizită în India, Indonezia, Pakistan. De-abia sosisem la Delhi şi nu ştiu ce discutase cu Maurer sau cu ceilalţi, că dintr-o dată Ceauşescu a spus: „Plecăm!". Eu am refuzat. Am spus că nu putem proceda aşa. Era şi Maurer de faţă.

Lavinia Betea: N-au existat în realitate acele episoade despre care se zvonea referitoare la invidia Elenei Ceauşescu faţă de soţia dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Lenuţa cred că era invidioasă şi în chestiunea copiilor. Soţia mea şi-a iubit şi îşi iubeşte foarte mult fiica. O consideram un copil foarte bun şi ne mândream cu acest lucru. Lenuţa îşi iubea şi ea mult copiii, dar ei îi făceau supărări. Însă acestea sunt fleacuri. Chestiunea poate fi discutată pe alte planuri. Se făceau glume, oamenii mai vedeau câte ceva şi cu referire la neveste.

Lavinia Betea: Da. Aveţi o soţie foarte frumoasă...

Corneliu Mănescu: Ce vină avea ea? În afară de asta, nu se putea băga în acel cerc de femei care-i plăcea Lenuţei.

Lavinia Betea: Ce fel de cerc avea?

Corneliu Mănescu: Cercul Lenuţei? Lina Ciobanu, Tamara Dobrin, Alexandrina Găinuşe... Acestea erau prietenele ei. Dana nu era. Şi era o anumită invidie în această lume feminină. Fie că e la nivel înalt, fie la oameni cu meserii obişnuite. Nevastă-mea îmi spunea o dată despre doamna Maurer, care s-a repezit la ea şi a început să o tragă de păr. Credea că are perucă şi voia să se convingă. Dana nu purta perucă, era părul ei natural. Sunt lucruri de care lumea e plină...

Lavinia Betea: Din păcate, practica aceasta a Elenei Ceauşescu a fost adoptată şi de femeile care erau sau sunt şi acum în funcţii de conducere. Acest aspect este unul dintre cele care conduc la scăderea eficienţei manageriale a femeilor din România şi la puţina simpatie ce-o inspiră celorlalţi...

Corneliu Mănescu: În ceea ce-o priveşte pe Lenuţa şi grandomania ce-o apucase, pot povesti un episod. Eram în Franţa, la un dineu oficial, invitaţi de Giscard d'Estaing. Lenuţa, după ce le-a privit în amănunt şi de aproape pe doamnele franceze invitate, printre care şi doamna d'Estaing, i-a spus Danei, cu mare dispreţ, că „astea, franţuzoaicele", au toate fuste de tergal. Ieftine adică, lipsite de gust. Intrase în ea morbul măreţiei fără limite. Din care n-a mai ieşit. Voiau şi se credeau mai frumoşi şi mai deştepţi decât oricine. Şi când ajungi la asta nu mai ai haz.

Lavinia Betea: Să revenim la demiterea dumneavoastră din funcţie. În 1972 eraţi unul dintre ultimii oameni ce ocupaseră funcţii şi în timpul lui Gheorghiu-Dej, şi rămăseseră încă în funcţii înalte. Să urmărim puţin „mutările" făcute de Ceauşescu în nucleul puterii. În 1965, la Congresul al IX-lea al PCR, unde el a fost învestit deplin cu puterea, sub motivaţia respectării principiului conducerii colective, a mărit CC al PCR la 121 de membri plini – printre care eraţi şi dumneavoastră – şi 55 supleanţi. În 1945, CC avea 31 de membri. Evident că acest organism de conducere, din care, în numele democraţiei socialiste, făceau parte muncitori şi ţărani din toată ţara, era total lipsit de eficienţă, iar oamenii respectivi, în majoritate, aveau statut de lideri doar pe hârtie. Dintre ei a fost ales Comitetul Politic Executiv – CPEx-ul, cum i se spunea pe scurt –, compus din 15 membri plini şi 10 supleanţi. Conducerea efectivă a activităţii internaţionale şi interne o avea însă Prezidiul Permanent. În 1965, în Prezidiul Permanent, alături de Ceauşescu se aflau toţi „oamenii lui Dej" – Maurer, Apostol, Chivu Stoica, Bodnăraş, Drăghici[200]. În 1966, în areopagul puterii apar Paul Niculescu-Mizil – care din adjunctul lui Leonte Răutu, mai-marele peste propagandă şi ideologie, devine responsabil cu probleme internaţionale – şi Ilie Verdeţ – care în mai puţin de un an este „secundul" lui Maurer. În 1969, din fostul Birou Politic de pe vremea lui Dej mai rămăseseră doar Maurer şi Bodnăraş. În 1969, Ceauşescu îşi avea „curtenii" proprii, care petrec cu el Revelionul 1970: Mizil, Manea Mănescu, Dumitru Popescu, Trofin, Verdeţ, Patilineţ, Giosan[201]. Eraţi, prin urmare, unul dintre veteranii păstraţi multă vreme de Ceauşescu. V-aţi gândit de ce?

Corneliu Mănescu: În momentele când se făceau schimbările, evenimentele decurgeau, probabil, la fel cum se întâmplase cu mine în 1972. Nu se prezentau CPEx-ului motivele promovărilor sau retrogradărilor. V-am spus, eu mă aşteptam la o promovare, după cum procedase Ceauşescu în CPEx. Mă gândesc că am fost păstrat din raţiuni asemănătoare celor

200. *Scânteia*, 25 iulie 1965.

201. D. Popescu, *Am fost şi cioplitor de himere*, Ed. Expres, Bucureşti, 1995, p. 169.

pentru care au rămas mai mult Maurer și Bodnăraș. Lui Ceaușescu îi trebuia o anumită continuitate, niște oameni care să-i cunoască pe alții pentru bunul mers al problemelor internaționale. Și cum eu eram foarte cunoscut... Cum vorbeam anterior, după invazia Cehoslovaciei și poziția exprimată în numele conducerii țării, Ceaușescu a dobândit un mare prestigiu internațional.

Lavinia Betea: Ce alte succese marcante pe plan internațional s-au înregistrat după aceea?

Corneliu Mănescu: Dintre realizările mai însemnate care au detașat în continuare România de celelalte state socialiste în timpul ce-a urmat pot fi socotite aderarea, în 1971, la sistemul generalizat de preferințe vamale GATT, care reglementa pe baze contractuale multilaterale desfășurarea schimburilor comerciale internaționale. România a fost prima țară socialistă care s-a integrat în sistemul economic mondial. Încă din timpul lui Dej, ea devenise membră a Băncii Internaționale de Cooperare Economică. După aceea a fost membră a Băncii Internaționale de Investiții. Curând după plecarea mea de la Ministerul Afacerilor Externe, am aderat la Fondul Monetar Internațional, dar și această reușită fusese pregătită de multă vreme. În vremea când România a aderat la FMI, acesta era socotit de către sovietici un instrument de oprimare a imperialismului.

Lavinia Betea: După 1968, Ceaușescu a început să fie unul dintre invitații de onoare ai capitalelor lumii. Circula chiar o anecdotă despre un concurs internațional de interpretare, la care participă câțiva lideri politici. Printre care și Ceaușescu, care cântă, cu cel mai mare succes, la țambal, compoziția proprie „Pe-aici am fost, pe-aici n-am fost...". Dincolo de enormitățile scrise despre rolul său pe arena politică internațională, unii apropiați ai lui din ultima perioadă a puterii îl prezintă drept negociatorul conflictului dintre America și Vietnam. Cum a procedat?

Corneliu Mănescu: Cine îl prezintă astfel?

Lavinia Betea: Dumitru Popescu. Vă și citez ce scrie, după 1990, în legătură cu participarea lui Ceaușescu la deschiderea sesiunii ONU din 1970 și invitarea lui de către Nixon la Casa Albă: „În momentul acela s-a conturat clar că Ceaușescu are un cuvânt greu de spus în viața internațională, că este luat foarte în serios de marii șefi de state ai epocii, că a devenit o personalitate de care trebuie să se țină seama și care, iată, își asuma rolul foarte dificil de a media, între partidele comuniste asiatice și Statele Unite, încheierea păcii în Vietnam..."[202].

202. *Ibidem*, p. 166.

Corneliu Mănescu: Vi s-ar părea normal să preiau afirmaţiile lui Dumitru Popescu şi să-mi arog merite, pentru că în acel moment eram ministru de Externe...

Lavinia Betea: Nu neapărat. Nici Maurer nu mi-a confirmat poziţia sa şi a lui Dej de mediatori în conflictul sovieto-chinez, idee cu care eu venisem intoxicată la conversaţia cu el[203].

Corneliu Mănescu: Dumitru Popescu, cu care eu am avut o relaţie mai specială, în sensul bun, îl însoţise pe Ceauşescu atunci, în acea vizită de aproape trei săptămâni prin America. Ceauşescu participase la cea de-a 25-a aniversare de la crearea ONU şi de acolo a fost invitat în America. O vizită care, de asemenea, s-a bucurat de mare interes internaţional, deoarece la Casa Albă, Ceauşescu a fost primit cu onoruri mai mari decât oricare alt şef de stat. Nixon nu uitase că el fusese primit la Bucureşti cu mari onoruri înainte de a deveni preşedinte, pe când celelalte ţări îl considerau lipsit de perspectivă. Nixon-ar fi fost unul dintre marii oameni politici ai ţării sale dacă nu era „afacerea Watergate", care a dus la demisia sa. El a fost şi primul preşedinte american care a vizitat Uniunea Sovietică. Desigur că şi Nixon fusese impresionat de poziţia lui Ceauşescu, în august 1968. Acea vizită în America a contribuit mult la ceea ce a fost Ceauşescu. După Nixon au început să-l invite toţi şefii de state. Vizita lui Ceauşescu a coincis şi cu momentele cruciale din conflictul americano-vietnamez. La puţină vreme după alegerea sa ca preşedinte al Americii, Nixon a început să retragă trupele americane din Vietnam.

Lavinia Betea: Cum a negociat Ceauşescu acest lucru? Cine l-a desemnat, cine l-a rugat?

Corneliu Mănescu: Nu l-a desemnat, nu l-a rugat nimeni. Nu au existat negocieri în acel stil clasic în care două delegaţii se aşază la masa tratativelor şi un negociator mediază conflictele şi ajută la soluţionarea lor. V-am mai spus că românii ajutau financiar şi tehnic forţele vietnameze. În acelaşi timp, insistau pe lângă vietnamezi pentru soluţii diplomatice, contrar opiniilor din celelalte ţări-surori. În paralel, americanilor li se vorbea – la toate întâlnirile şi la toate nivelurile – despre nevoia de pace, de stingere a conflictului. La asemenea lucruri se referă cei care scriu. Alte negocieri, aşa cum vi le imaginaţi dumneavoastră, n-au fost. Îşi aveau şi acestea, despre care vă vorbesc, rolul lor important.

---

203. L. Betea, *Maurer şi lumea de ieri: mărturii despre stalinizarea României*, Ed. Fundaţiei „Ioan Slavici", Arad, 1995, pp. 145-146.

Lavinia Betea: Cred că vor fi foarte interesante stenogramele CPEx-lui din anul 1969 încoace. Mă mir că Dumitru Popescu şi alţii care scriu memorii nu sunt conştienţi de aceste documente, care vor releva adevărul, precum şi poziţiile nefaste ale celor care au contribuit la creşterea grandomaniei lui Ceauşescu. Când aţi simţit-o?

Corneliu Mănescu: Eu nu eram prea mult timp în preajma lui. După cum aţi constatat consultând presa, eram unul dintre numeroşii membri ai Comitetului Central. Când eram invitat să informez în faţa CPEx-ului, îmi prezentam rapoartele, iar din discuţiile între patru ochi cu Ceauşescu nu puteam să-mi dau seama de ceea ce făcea şi gândea el în afara problemelor noastre comune. Vedeţi, pentru mine a fost o noutate pe care am aflat-o de la dumneavoastră, aceea cu revelioanele, cu cine le petrecea. N-aş putea spune că am simţit ceva special în comportamentul lui – în afară de ceea ce am relatat deja –, pentru că nu-l cunoşteam în intimitate.

Lavinia Betea: S-a spus, şi este evident pentru cine compară datele, că vizita din 1971 în China şi Coreea de Nord l-a „inspirat" în „minirevoluţia culturală" marcată de „tezele din iulie"[204].

Corneliu Mănescu: În aceste vizite, eu aveam propriile mele obligaţii care nu difereau de cele din 1962, spre exemplu. Nu eram nici la curent cu ideologia chineză propusă de „Revoluţia lor culturală". Poate că acum ai putea fi mirat şi de interesul subit al lui Ceauşescu pentru cultură. Faptul că învăţământul de zece clase devenise obligatoriu şi gratuit nu putea însă decât să te bucure.

Lavinia Betea: Atunci a fost lansat termenul „umanism socialist", care a devenit criteriul de apreciere a artei, culturii şi politicii. Acesta este începutul vizibil al protocronismului, al modei citatelor anacronice şi al confuziilor voite. Afirmaţia lui N. Iorga cum că „nu e poet acela care nu e pentru tot poporul său" a fost utilizată ca argument justificativ al creaţiei cu mesaj în spiritul documentelor de partid. Utopia omului multilateral dezvoltat, a omului enciclopedic şi viziunea protocronistă a istoriei şi culturii au, din păcate, puternice remanenţe şi în timpul nostru. Efectele acestor poziţii dumneavoastră le-aţi simţit în interviul cu Păunescu despre filmul lui Pintilie, când a-l cita pe Shakespeare era un act de curaj. N-aţi aflat niciodată nimic despre culisele deciziei demiterii dumneavoastră din funcţia de ministru de Externe?

---

204. La întoarcerea din vizita în Asia, la 6 iulie 1971, N. Ceauşescu a expus un program în 17 puncte inspirat din doctrina şi sloganurile „Revoluţiei culturale chineze".

Corneliu Mănescu: Nu. V-am povestit cum s-au petrecut lucrurile. Știți ceva în plus? A scris cineva?

Lavinia Betea: A apărut o carte scrisă, după declarația autorului, în urma consultării documentelor ce-au constituit ancheta Securității după fuga generalului Pacepa în Statele Unite. Este o colecție uluitoare de mașinațiuni ale unor ofițeri de rang superior în Securitate și demnitari ai regimului Ceaușescu, care căutau să-și asigure spații de manevră favorabile ascensiunii și intereselor lor personale. De remarcat este „clubul oltenilor", patronat de Ștefan Andrei. Componenții lui purtau această denumire după locul de baștină, un loc de mare cinste în vremea lui Ceaușescu, când pretutindeni în țară, și mai ales în Transilvania, a fi din Oltenia însemna o prezumție de promovare profesională și, implicit, politică.

Corneliu Mănescu: Chiar se simțea aceasta la dumneavoastră, în Ardeal?

Lavinia Betea: De-ați ști cum! Din acel „club", care organiza dese agape, făceau parte Cornel Pacoste, Dumitru Aninoiu, Constantin Flitan.

Corneliu Mănescu: Aninoiu și cu Flitan au fost, o vreme, ambasadori la Paris.

Lavinia Betea: Iar Pacoste și cu Andrei erau prieteni cu Pacepa, care avea nevoie de buni aliați la vârful Ministerului Afacerilor Externe. Cum dumneavoastră nu agreați „specialiștii" din aceste domenii, în „club" s-au discutat multe variante pentru a vă înlocui, fapt ce s-a realizat în 1972. Numai că postul părea promis lui Pacoste. L-a luat Macovescu și apoi, abia în 1978, Ștefan Andrei[205]. Cine știe ce manevre – despre care se va afla amănunțit mai târziu – vor fi făcut aceștia pentru înlocuirea dumneavoastră! Nici ca ambasador la Paris n-ați fost pe placul serviciilor speciale...

Corneliu Mănescu: M-ați făcut să cad pe gânduri. Ce pot să spun?

Lavinia Betea: În ce perioadă ați fost ambasador la Paris?

Corneliu Mănescu: 1978-1982. Am plecat la Paris în anul în care a fost cutremurul.

Lavinia Betea: Și anii petrecuți de dumneavoastră la Paris se încadrează într-o perioadă bună pentru fața vizibilă a politicii externe românești. Pe plan intern începuseră însă foametea, frigul, întunericul și mitingurile pentru pace...

---

205. M. Pelin, *op. cit.*, p. 164.

Corneliu Mănescu: Da, din exterior părea un timp bun. Uitați ce coincidență! Înainte de a veni dumneavoastră, începusem să citesc în ziar despre scandalul în legătură cu ambasada noastră de la Paris... Sunt numiți în articol și ambasadorii noștri. Primul, după 1989, a fost Alexandru Paleologu. După aceea a fost trimis Caius Traian Dragomir. Acum este Dumitru Ciaușu. Pe acesta îl cunosc bine. Era un băiat foarte bine pregătit, care lucra la „tratate" în Ministerul de Externe. Un adevărat diplomat de carieră... M-am uitat să văd dacă nu amintește în articol și de mine. Dar nu scrie. Și ce comentarii... Ați văzut?

Lavinia Betea: Nu, n-am citit ziarele. Scandal în legătură cu ce?

Corneliu Mănescu: Cu reparațiile făcute la clădirea ambasadei. Se pare că devizele întocmite nu corespund materialelor întrebuințate. Clădirea ambasadei a fost și a rămas proprietatea statului francez. A fost cumpărată pentru statul român, pe timp de o sută de ani, de Carol al II-lea, când acesta a făcut o vizită în Occident. A cumpărat-o cu drept de folosință pentru un veac tocmai pentru a putea stabili aici Legația României în Franța. Clădirea este un palat care a aparținut unei contese de Beague. I-a fost dăruit acesteia de către Napoleon al III-lea. Palatul se află în arondismentul 16, lângă Arcul de Triumf, și este trecut în toate ghidurile turistice ale Franței. Când am fost ambasador acolo, am satisfăcut dorința francezilor de a lăsa publicul să viziteze palatul. Au fost foarte mulțumiți de faptul că noi le-am oferit posibilitatea de a-l introduce în circuitul turistic. Decorațiunile interioare ale palatului erau poleite cu aur. Acum, la renovare, se spune că acel aur a fost înlocuit cu bronz... Am stat cinci ani acolo. Spre sfârșitul șederii mele, în 1982, obținusem promisiunea Ministerului de Finanțe român că va da bani pentru reparații.

Lavinia Betea: Cum v-ați retras de la Paris?

Corneliu Mănescu: La Paris începusem, în funcția în care mă aflam, să nu mă mai simt bine. Simțeam că palatul acela, în care stăteam de câțiva ani închis, pur și simplu mă strivea. Mai erau niște lucruri care-mi displăceau și niște discuții ce se purtau cam pieziș. Ajunsesem la un moment dat la concluzia că ar fi bine să mă dau de-o parte. M-am întors de la Paris și am ieșit la pensie.

Lavinia Betea: Ați fost pur și simplu pensionat sau ați cerut pensionarea?

Corneliu Mănescu: Ceaușescu m-a retras de la Paris, dar și la cererea mea. Când m-am întors de la Paris, n-am mai cerut să fiu primit de Ceaușescu. Poate că el ar mai fi vrut să mă întrebuințeze undeva. Dar n-am mai vrut eu.

Lavinia Betea: Aveați un motiv anume?

Corneliu Mănescu: Eram într-o stare în care nu mă mai trăgea inima. Nici la el, nici la ea. Pentru că la alții n-aveam unde mă duce. În starea aceasta, am vorbit cu un cetățean ce lucra la personal să-mi facă actele și am ieșit la pensie. Și după aceea, pensionar.

Lavinia Betea: Cum ați trăit ca pensionar?

Corneliu Mănescu: Ca toți pensionarii – gândindu-mă de azi pe mâine. Nu mai bine, dar nici mai rău decât astăzi. Am ieșit cu o pensie de 6.200 lei. Mai mică decât s-ar fi cuvenit. Am ieșit cu pensia de adjunct de ministru. Regula era să-ți alegi cinci ani din alții zece de lucru și, în funcție de salariul avut atunci, ți se calcula pensia. Dar fiindcă fusesem ambasador, perioada de cinci ani se amesteca în ceea ce mi s-ar fi cuvenit dacă eram ministru. N-a contat că fusesem 12 ani neîntrerupt ministru de Externe.

Lavinia Betea: 6.200 lei par bani mulți pentru timpul de dinainte de 1989...

Corneliu Mănescu: Erau bani mulți dacă aveai cheltuieli mici. O pondere mare au avut pentru mine cheltuielile de reprezentare. Și după pensionarea mea, ca și în timpul când lucram, am fost mereu invitat de ambasadele străine la diverse recepții. Și acum sunt invitat. Să refuzi, nu se poate. Ieri a fost ziua națională a Italiei și am fost la recepția dată de ambasador. Acum te întâlnești cu altă lume.

Lavinia Betea: Ca de exemplu?

Corneliu Mănescu: Ieri m-am întâlnit cu Silviu Brucan. M-am întâlnit la recepție și cu Octavian Paler. „Ce faceți, domnule Mănescu, vă scrieți memoriile?" – m-a întrebat Paler. Nu, i-am răspuns eu, pentru că e foarte greu. Le-am spus și altora care mă întreabă, la fel. Iar ei insistă că de ce e greu? E greu să scrii adevărul despre atâția oameni pe care i-ai cunoscut într-un fel, iar lumea îi știe în altul. Și uneori ți se pare și ție că poate ceea ce știi tu nu este adevărul despre ei... Am vorbit împreună despre Tito. După ce-ați plecat, eu n-am mai putut adormi în acea noapte. Mi-l aminteam în diverse ipostaze. Uneori am crezut că face bine, alteori rău, după aceea lucrurile s-au amestecat. Ce credeai c-a fost bine în timpul cât ai trăit evenimentul, poate să ți se pară acum rău. Dar cu ce drept să-l critic, cum pot să-l vorbesc de rău, când m-am bucurat de ospitalitatea lui, în atâtea rânduri? La fel și cu alții. Mă scormonesc aceste amintiri, îmi iau somnul și liniștea, iar sănătatea mea se duce. Nu mai am putere. Nu mă doare ceva anume, dar n-am putere și chef de nimic... Mă bucur acum că în 22 decembrie 1989 n-am fost la

București. Nici la televiziune, nici în balconul Comitetului Central. Printre cei care au ajuns la televizor a fost și Nicolae Doicaru...

Lavinia Betea: L-ați cunoscut bine pe acest personaj? A fost descris de Pacepa, dar poate fi și mai bine cunoscut din documentele aflate în arhivele SRI referitoare la „procesul sabotorilor de la Canal", a căror anchetă a fost coordonată de el.

Corneliu Mănescu: Da. L-am cunoscut. Devenise la un moment dat unul dintre cei mai puternici oameni din Securitate. După „procesul sabotorilor de la Canal" devenise unul dintre coordonatorii acțiunilor prin care anumiți emigranți erau atrași în capcane, în străinătate, prinși și aduși în țară pentru a fi luați la întrebări și la cine mai știe ce... El era șeful Direcției de Informații Externe a Securității – DIE, pe scurt.

Lavinia Betea: Despre acest Doicaru, Pacepa a scris că după ce-și luase bacalaureatul în 1960, peste un an a fost avansat general. De fapt și Ceaușescu, cu certificatul de patru clase de la școala primară din Scornicești, în 1966 a luat licența la Academia de Științe Economice din București, iar în 1983 a devenit membru titular și președinte de onoare al Academiei Române. Faptul că s-au întâmplat aceste lucruri înainte de 1989 poate fi acceptat mai ușor decât cele ce-au urmat. După 1990, același Doicaru a devenit consilierul lui Gelu Voican Voiculescu. Apoi presa a informat despre moartea sa petrecută în circumstanțe ciudate, la o vânătoare.

Corneliu Mănescu: Vedeți, unul dintre motivele pentru care mă săturasem de ambasada de la Paris erau și acești oameni.

Lavinia Betea: Dumneavoastră știați cu ce se ocupau cei de la Securitate, ce lucrau „sub acoperire" în cadrul personalului ambasadei?

Corneliu Mănescu: Să știu de la ei ce făceau? Nici vorbă să mă informeze! Nu aveau acest gen de raporturi cu mine. Dar când se mai destindeau, la un pahar, se mai și lăudau cu măiestria și curajul lor. Așa, de pildă, am aflat despre rolul nevestelor celor din Securitate: erau obligate să-i însoțească în străinătate și, într-un anumit fel, erau implicate în ceea ce făceau ei. Soții plecau să se întâlnească cu cineva, dar nu știau ce se întâmplă – dacă se întâlnesc, dacă se mai întorc... Și din această cauză, nevestele care-i însoțeau tremurau pentru viața soților și pentru propria lor viață.

Lavinia Betea: Unele dintre ele erau, cu siguranță, încadrate în aceeași instituție...

Corneliu Mănescu: Probabil. Stăteau cu toții în incinta ambasadei și nu puteai să nu observi anumite lucruri. De pildă, brutalitatea aproape

generală a celor ce lucrau în Securitate. Îmi aduc aminte de unul de o grosolănie ieșită din comun. Ăsta era, de formă, consilier cultural. Stăteam o dată mai mulți la masă și beam ceva. Acesta devenise atât de violent și de nepoliticos cu nevasta lui, și în fața celorlalți, încât am fost nevoit să-i spun că dacă nu încetează, eu plec de la masă. Aș spune un neadevăr dacă aș afirma că aveau viață ușoară.

Lavinia Betea: Din pricina misiunilor pe care le primeau?

Corneliu Mănescu: Nu știam nimic despre misiunile lor. Nu cred însă că mă puteam înșela asupra identității lor. Se distingeau de diplomații de carieră prin anumite trăsături, anumite moduri de comportament. Nu erau deloc tari la meseria pe care erau trimiși s-o facă de suprafață, adică la diplomație. Și cum eu mă prefăceam că iau de bune numirile lor pe post și că nu bănuiesc nimic despre adevărata lor misiune, îi puneam serios la treabă. Cât despre muncă, aproape toată cantitatea de informație și activitate, toată producția lor diplomatică o extrăgeau de la ceilalți.

Lavinia Betea: Cine-l citește pe Pacepa sau pe Neagu Cosma – ca să dau doar două nume dintre cei care s-au lansat în viața publică prin scrierile lor – poate avea impresia că întregul spectru de relații internaționale ale României era dirijat de acești oameni, că tot ce s-a făcut bun în politica externă a țării ține de meritele serviciilor speciale. Bunăoară, Pacepa scrie despre marea operațiune de manipulare cunoscută sub numele de cod „Orizont", care a avut ca rezultat creșterea prestigiului lui Ceaușescu peste hotare. O mie de ofițeri și angajați în informații externe, scrie el, au fost trimiși în Occident sub paravan de diplomați, comercianți, ziariști, profesori și preoți misionari. Datorită lor – afirmă el din America, fără a-i păsa de ofensa ce-o aduce gazdelor sale, care apar ca niște bieți naivi dispuși să înghită orice operațiune croită de indivizii puși sub comanda „bacalaureatului" Doicaru –, România a obținut clauza națiunii celei mai favorizate, credite occidentale și a furat tehnologii secrete din Vest[206]. Aceste acțiuni, în viziunea celor care, spre deosebire de Pacepa, au rămas „acasă" sunt prezentate ca merite patriotice. O altă operațiune ce prezintă interes din aceeași perspectivă „patriotică" este aceea denumită „Geneza", în cadrul căreia a fost furată tehnologia de producere a porumbului hibrid, cu care se lăudase și Drăghici, în 1968. Pacepa mai scrie și despre trimiterea de bursieri în străinătate cu scopul eliminării importului de licențe know-how[207]. Ca

206. I.M. Pacepa, *op. cit.*, pp. 16-18.
207. *Ibidem*, p. 222.

fostă studentă la finele deceniului opt, știu bine că nici o instituție de învățământ superior din România nu punea în circuitul liber burse în străinătate. Sunt îngrozită însă de naivitatea unor politicieni care au promovat în funcții importante de decizie „somități" cu titluri obținute în străinătate în acea vreme, pentru că nu exista decât o cale pentru obținerea lor – apartenența la DIE.

Corneliu Mănescu: Sau o legătură foarte apropiată cu mișcarea comunistă internațională. Acesta e cazul, probabil destul de singular, al lui Petre Roman, al cărui tată avea multe legături printre foștii cominterniști din Occident...

Lavinia Betea: De fapt, liderul comunist cel mai marcant din lume, Lenin, este și primul caz notoriu de politician comunist a cărui ascensiune se datorează intereselor serviciilor speciale. Arhivele sovietice, investigate în ultimul deceniu, reliefează că Lenin a dobândit puterea în Rusia datorită ajutorului dat de serviciile speciale germane. Aflați în război cu Rusia, germanii i-au ajutat pe revoluționarii ruși să vină clandestin din emigrație, cu scopul precis de a da, prin ei, o lovitură din interior Imperiului țarist[208].

Corneliu Mănescu: Erau de nebănuit asemenea realități! Lenin în slujba serviciului de spionaj german... Vedeți, am cunoscut și eu una dintre „vedetele" Securității – pe Caraman. Aș putea spune că el și oamenii lui erau mai altfel, mai bine pregătiți. Nu am lucrat cu ei. Când am venit eu, ei plecau deja. Dar Caraman și nevasta lui aveau o înfățișare și o conduită mai deosebită decât ale celorlalți. Erau o pereche agreabilă, vorbeau bine franțuzește și se îmbrăcau cu gust.

Lavinia Betea: Știați ce misiune îndepliniseră?

Corneliu Mănescu: Nu, de unde să știu? Mai târziu chestiunea a izbucnit, au apărut și cărți... Am aflat în țară despre asta. Abia în țară am știut ce hram purtau. Normal că nu cunosc amănunte despre misiunile lor.

Lavinia Betea: Vă voi prezenta eu o sinteză. Mihai Caraman fusese trimis la Paris în 1958 – anul în care venise la putere de Gaulle –, iar în 1966 devenise șeful rezidenței românești de spionaj de acolo. Se presupune că pe fondul aversiunii lui de Gaulle față de influența NATO în Europa, cu sprijinul serviciilor franceze, Caraman a reușit să recruteze doi agenți importanți: Francis Rousilhe, șeful biroului de documente secrete din cadrul serviciului de traducători de la sediul NATO, și Robert van der Vielle, șef al biroului de documente secrete din aceeași instituție, acesta din urmă fiind plătit pentru informațiile aduse direct în

208. D. Volkogonov, *Troțki, eternul radical*, Ed. Lider, București, 1996, pp. 88-122.

monede de aur. Informațiile erau furnizate, se spune, și sovieticilor. „Rețeaua Caraman" a căzut într-un moment apropiat de cel al invaziei Cehoslovaciei[209]. Bănuiesc că nimeni nu povestea despre aceste lucruri.

Corneliu Mănescu: Bineînțeles că nu. Iar serviciile aduse de respectiva „rețea" nu pot fi evaluate, pentru că nu putem cunoaște conținutul documentelor. De fapt, după venirea lui Ceaușescu la putere, DIE fusese scoasă și din subordinea Ministerului de Interne. În 1965, Drăghici a devenit secretar al Comitetului Central, iar ministru de Interne a fost adus un individ oarecare, ce-i plăcuse lui Ceaușescu. DIE intrase în subordinea Consiliului Securității Statului. Patilineț, unul dintre preferații lui Ceaușescu în prima etapă a puterii sale, se ocupa de probleme speciale pe linie de partid, între care și de problemele Securității și ale spionajului. Dacă veți înțelege că n-am fost apropiatul acestor oameni, veți înțelege și fapul că nu știam mare lucru despre activitățile lor.

Lavinia Betea: Surpriza mea a fost că nici cei care lucrează în aceste sectoare nu înțeleg mare lucru din poziția lor în raport cu celelalte segmente ale politicului și socialului. Am cunoscut, într-o călătorie, un fost și actual ofițer DIE. Un drum lung, în care am conversat întâmplător despre structura și atribuțiile „birourilor" de spionaj din străinătate. Tot ceea ce cunoșteam provenea din lecturi – în primul rând din scrierile lui Gordievski, fost rezident sovietic în Marea Britanie –, iar companionul meu nu-și revenea din uimire cum de pot ști asemenea amănunte ce „cad", la noi, sub incidența Legii Siguranței Naționale[210]. Nici nu-și dădea seama că organizarea noastră în acest sector – ca în toate celelalte domenii – nu era altceva decât o copie după metodele sovietice... Dumneavoastră ce momente mai însemnate ați trăit legate de conviețuirea cu angajații DIE?

Corneliu Mănescu: Legat de conviețuirea diplomaților cu serviciile speciale, cel mai serios moment pe care l-am trăit a fost „momentul Pacepa".

Lavinia Betea: În vara anului 1978. Când a plecat în America, Pacepa era șeful adjunct al DIE, secretar de stat în Ministerul de Interne și consilier pentru securitate națională și dezvoltare tehnologică al lui Ceaușescu. Printre informațiile pe care le-a făcut publice în scrierile sale sunt și unele referitoare la încrederea nemărginită pe care Ceaușescu ajunsese să o aibă în Securitate. În 1973, acesta semnase un decret prin care DIE

209. M. Pelin, *op. cit.*, p. 50.
210. O. Gordievski, *op. cit.*

era împuternicită să recruteze și să plătească suplimentar angajați de orice nivel din Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul Comerțului Exterior. În 1978, DIE avea în străinătate 560 ofițeri legali și clandestini și 1.100 „asociați" la Comerțul Exterior. Astfel că fuga lui Pacepa a avut drept consecințe și demiterea unei treimi din conducerea Consiliului de Miniștri și înlocuirea a 22 ambasadori[211].

Corneliu Mănescu: Ei bine, nu mai știu cum am aflat eu că s-a petrecut treaba asta, fuga lui Pacepa, că nu mă privea prea mult pe mine. Dar am simțit atunci că oamenii Securității au primit o lovitură mortală. Unul după altul plecau către țară.

Lavinia Betea: În ce fel erați dumneavoastră înștiințat de rechemarea lor?

Corneliu Mănescu: Eu primeam o simplă înștiințare că Popescu Ion este rechemat în țară pentru a i se încredința alte sarcini. Despre ce rang avea, în acel moment, Popescu Ion sau ce-l aștepta în țară nu se spunea nimic. Oficial, Popescu sau Ionescu făcea o muncă diplomatică. Un oficiu cum este Parisul se încadrează la prima categorie, dar nu avea mai mult de șapte-opt diplomați, la care se adăuga șeful agenției economice, și el cu rang de diplomat. Eram puțini și ne loveam unii de alții în fiecare moment. Aseară l-am văzut la televizor pe generalul de securitate Nicolae Pleșiță, care a pronunțat numele altui general de securitate. Generalul acela lucrase la Paris – era șeful agenției consulare când eram eu ambasador. Era ofițer de securitate, iar misiunile lui cele mai însemnate priveau moștenirile. Parisul devenise în acea vreme locul cel mai productiv din punctul de vedere al recuperărilor de averi și moșteniri, ceea ce era o sarcină continuă a Securității.

Lavinia Betea: Cum se proceda?

Corneliu Mănescu: Cum și de ce? Ei aflau – și aveau sarcina să afle – că există anumiți emigranți români ce reușiseră să aibă mari averi în Franța. De îndată ce asemenea oameni decedau, ei se repezeau să facă actele și procesele menite să ducă la recuperarea acestor bunuri care urmau să fie transferate fie statului român, fie anumitor moștenitori din România. De multe ori, acești moștenitori români primeau, în mod excepțional, autorizația și pașaportul pentru a veni în Franța și a-și susține cauza. Interesant este că deși în America există o comunitate românească foarte numeroasă, de acolo nu s-a scos nimic. În schimb Franța, în acel moment, cred că era pe locul întâi în lume în privința averilor și bunurilor recuperate în avantajul statului român.

---

211. I.M. Pacepa, *op. cit.*, p. 502.

Lavinia Betea: Unde ajungeau aceste bunuri? Eu nu-mi amintesc să fi citit în presă sau să fi auzit la nivelul zvonurilor despre vreun român care s-ar fi îmbogăţit datorită moştenirii unchiului sau mătuşii din Franţa. În schimb, putem citi astăzi despre cadourile pe care ofiţerii de securitate le aduceau în România sau le trimiteau demnitarilor politici ori capilor Securităţii[212]...

Corneliu Mănescu: Unde ajungeau, nu ştiu să spun. Asta era treaba direcţiei consulare, ce aparţinea şi era încadrată, în fapt, de Securitate. Ea avea o conducere în Ministerul de Externe, dar care era încadrată tot de Securitate. Nu ştiu unde se duceau moştenirile. Îmi amintesc de două asemenea afaceri.

Lavinia Betea: Ar fi interesant să povestiţi...

Corneliu Mănescu: Una dintre ele mi-a cauzat o atitudine de dezgust şi dorinţă de depărtare de asemenea treburi. Un român stabilit în Franţa avusese o proprietate pe Coasta de Azur şi moştenitorii lui trăiau în România. Cum au lichidat cei de la consulat moştenirea? Au vândut repede acel domeniu de pe Coasta de Azur. Şi era un adevărat domeniu. Un imobil splendid, pe un teritoriu întins ce avea o configuraţie de reşedinţă de vacanţă. Avea chiar şi un râuşor ce trecea prin acel loc. L-au vândut pe nimic. Şi asta m-a făcut să-mi ies din indiferenţă şi să mă plâng ministrului de Externe.

Lavinia Betea: Ştefan Andrei, nu?

Corneliu Mănescu: Da, Andrei. Dar nici el nu s-a băgat. Vorbind despre el, mi-am amintit că mi s-a spus că e bolnav, că a suferit o operaţie de curând... Aşa au lichidat, prosteşte, proprietatea de pe Coasta de Azur. Nici nu au încheiat bine actele de vânzare-cumpărare, că noul proprietar a început să pună anunţuri că vinde parcele pentru construcţii. Îl distrusese, lichidase domeniul parcelându-l, însă a câştigat nemaipomenit de bine. Pe Coasta de Azur este fabulos preţul unui teren de construcţii.

Lavinia Betea: Este foarte interesantă această mişcare. În ultimii ani de putere ai lui Ceauşescu, funcţionarii din aceste servicii se bucurau de mai mare încredere decât activiştii de partid sau diplomaţii. Până la urmă nici ei n-au putut să-i mai stea alături.

Corneliu Mănescu: Aşa este. Şi asta a aflat în primul rând Ceauşescu. A fost însă prea târziu... Cea de-a doua afacere a fost legată tot de o

212. M. Pelin, *op. cit.*

moştenire. Nişte monede de aur. Câteva kilograme. Mi s-au lăudat şi mie cu ele şi i-am spus celui de la direcţia consulară că aş vrea să văd şi eu nişte bani de aur. Erau monede vechi, cel puţin două-trei kilograme de aur.

Lavinia Betea: Ce-au făcut cu ele?

Corneliu Mănescu: Le-au trimis în ţară. Câte au trimis şi cui, n-am de unde şti.

Lavinia Betea: Moştenitorii n-au aflat, poate, niciodată ce-au moştenit.

Corneliu Mănescu: Se poate şi aşa.

Lavinia Betea: Îmi amintesc că la un moment dat am auzit o discuţie despre un pretins fiu natural al regelui Mihai, despre altul al lui Iosif Constantin Drăgan... Ambii trăind în România. Nu cumva se fabricau şi moştenitori pentru posibilele moşteniri?

Corneliu Mănescu: Pot să pun aceleaşi întrebări, dar nu ştiu răspunde la ele. Şi dacă trimiteau întreaga valoare a moştenirii în ţară, ea era schimbată în lei. Un dolar valora şase lei. Vă daţi seama ce puteai cumpăra cu ei în România, când dreptul la proprietate nu era deloc încurajat! Cum se făceau afacerile cu moştenirile...

Lavinia Betea: După ascensiunea lui Ceauşescu s-a declanşat o adevărată goană după aur purtând numele de cod „Recolta". 20% din bunurile în valută, aur sau alte valori intrau într-un cont special al DIE[213]. Exactitatea valorilor, după cele relatate de dumneavoastră, era greu de verificat...

Corneliu Mănescu: Vă daţi seama atunci ce-a însemnat „momentul Pacepa" pentru ofiţerii de securitate rechemaţi în ţară. Trebuiau să plece în ţară, unde nu ştiau ce-i aşteaptă pe ei şi familiile lor. Se învăţaseră să trăiască într-o manieră occidentală... Ei dacă lucrau unde lucrau, nu puteau să se plimbe doar pe Champs-Élysées, aveau anumite cercuri de informaţii. Dădeau, probabil, în scopul obţinerii lor, şi anumite sume de bani. Când vorbeşti despre asemenea lucruri nici nu ştii unde e bine să te opreşti...

Lavinia Betea: Cu români emigraţi în Franţa n-aţi avut de-a face?

Corneliu Mănescu: Ba da. În Franţa erau mulţi. Pe mulţi dintre ei i-am întâlnit. Veneau la mine şi-mi povesteau că sunt originari dintr-un loc sau altul din România. Mulţi dintre ei au devenit informatori.

Lavinia Betea: Cu ce se alegeau în urma acestei activităţi?

---

213. *Ibidem*, pp. 84-86.

Corneliu Mănescu: Puteau să vină atunci în țară. Sau puteau obține ca o rudă de-a lor să vină să-i viziteze.

Lavinia Betea: Dumneavoastră, ambasadorul României la Paris, nu le puteați aproba asemenea cereri?

Corneliu Mănescu: Eu nu puteam aproba aceste lucruri. Nici nu mi se puteau adresa mie cu asemenea cereri, ci la direcția consulară, care funcționa așa cum am spus. Se duceau acolo la ghișeu, își prezentau doleanțele, iar ei acționau după interesul pe care-l prezenta respectiva persoană... Îmi amintesc că după trădarea lui Pacepa, ofițerii de securitate nu și-au mai ascuns identitatea. Erau plini de spaimă, fiindcă se simțeau ai nimănui și veneau să mă întrebe dacă nu cumva știu ce-o să se întâmple cu ei...

Lavinia Betea: În 1982, anul în care ați încheiat mandatul de ambasador la Paris, a avut loc un alt eveniment cu semnificații de cutremur la nivelul serviciilor speciale românești. Fuga ofițerului Haiducu, care a relatat serviciilor și presei franceze despre instrucțiunile ce le primise în țară pentru asasinarea scriitorului Paul Goma și a regizorului Virgil Tănase. Din această cauză, afirmă exegeții acestor servicii, președintele Mitterrand și-a anulat vizita ce urma s-o facă în România[214].

Corneliu Mănescu: Ei vedeți?... Știam și eu ce publica presa. Însă cui puteai să te plângi? Ar fi fost împotriva interesului național.

Lavinia Betea: Pe marii oameni de cultură români care trăiau în Franța, i-ați cunoscut? Ofițerii DIE aveau și misiuni de compromitere a celor care nu colaborau cu Securitatea. N-ați primit indicații să intrați în legătură cu ei?

Corneliu Mănescu: Indicații? De la cine? Dacă s-ar fi intrat în contact cu ei pe bază de indicații, știți că nu mie mi-ar fi fost transmise. La care oameni de cultură români vă referiți?

Lavinia Betea: În primul rând la Mircea Eliade... După 1990, citatele din Ceaușescu, Lenin și Marx afișate în locurile publice au fost înlocuite cu altele din Mircea Eliade sau Emil Cioran.

Corneliu Mănescu: L-am cunoscut pe Eliade. Știam despre el din perioada interbelică din România. Puțini iau în considerare faptul că în tinerețe, și Eliade, și Cioran au cochetat cu mișcarea legionară, motiv pentru care au avut dificultăți când s-au stabilit în Franța. Dar țara aceasta este una cu adevărat democrată și a știut să promoveze marile valori. Deasupra oricăror alte criterii a fost nu politica pe care a

214. D. Deletant, *Ceaușescu și Securitatea*, Humanitas, București, 1998, p. 304.

făcut-o în tinereţe un om sau altul, ci valoarea lui. La Paris, l-am cunoscut destul de greu pe Eliade, pentru că el trăia mai mult în America. A trebuit să aştept până când a făcut un popas la Paris. Şi m-am dus la el acasă.

Lavinia Betea: Cum v-a primit?

Corneliu Mănescu: Avea un apartament în Place Pigalle. Locul este cunoscut ca un cartier de prostituate al Parisului. Nu stătea strălucit. Un apartament cam înghesuit. M-a primit el şi cu nevastă-sa. M-am dus cu o carte de-a lui, cumpărată din târg, să-mi dea un autograf. O cumpărasem dintr-o librărie din centrul Parisului, din cartierul Saint-Nazaire. Când am cerut o carte de Mircea Eliade, librarul nu a înţeles despre cine e vorba. Abia când i-am pronunţat numele în franceză, am fost priceput. Am cumpărat o *Istorie a religiilor...*, nu mai ştiu care ediţie... Pe această carte l-am rugat pe Mircea Eliade să-mi dea un autograf. El s-a uitat la mine şi m-a refuzat. A scos din biblioteca sa un alt exemplar, pe care mi l-a dăruit cu autograful lui. Aş fi vrut să mai revăd această carte, dar n-am mai găsit-o. S-a pierdut cu multe alte lucruri în mutarea forţată de la Chitila. Nu atât lucruri de valoare materială am pierdut atunci, ci spirituală. Cartea lui Eliade, o scrisoare de la Bush...

Lavinia Betea: Ce temă a avut discuţia cu Mircea Eliade?

Corneliu Mănescu: Normal că eu fiind un reprezentant al Guvernului României în Franţa, discuţia a fost deschisă de el pe tema realităţilor şi schimbărilor din ţară. Eu aveam o atitudine măsurată. Acceptam public că în România este o situaţie deosebită de cea din Occident, că suntem departe de a ne compara cu realizările Occidentului pe toate planurile. În acelaşi timp, afirmam că s-au făcut şi multe lucruri bune. Aici am fost puternic contrat de soţia lui, care mi-a spus: „Hai, domnule, cu ce încerci să ne duci? Ce vrei să ne spui? De parcă noi n-am şti cum e în ţară! Că toţi românii care vin la Paris trec pe la noi şi noi ştim ce se întâmplă în România".

Lavinia Betea: Ceea ce nu ştia doamna Eliade era că toţi românii care ieşeau din graniţele ţării în Occident erau fie trimişi în misiune directă, fie după ce se întorceau de la treburile pe care erau lăsaţi să le facă, îşi scriau rapoartele către serviciile speciale, în care relatau despre contactele şi conversaţiile avute... Cine să bănuiască de la Paris că în anii '80, în conformitate cu normele adoptate în ţară, trebuia să anunţi Securitatea şi dacă te întâlneai întâmplător cu un străin pe stradă asupra conversaţiei purtate cu el? Îmi amintesc ce chin era să te duci an de an cu maşina de scris la miliţie pentru „identificare"! Toţi românii care treceau pe la familia Eliade...

Corneliu Mănescu: Fuseseră consideraţi, desigur, oameni de încredere în România, ca să fie lăsaţi să ajungă la Paris. Puteau să fie şi în misiune, puteau chiar să fie agenţi provocatori... Se întâmpla însă şi ca o dată ajunşi acolo şi confruntaţi direct cu lumea occidentală, despre care în ţară se spuneau multe neadevăruri, toată devoţiunea lor să se topească. Şi dădeau cât mai tare în regimul de la Bucureşti. Că se întâmpla asta am înţeles şi din conversaţia cu Mircea Eliade şi soţia lui. Într-adevăr, şi mie Eliade mi-a lăsat impresia că e la curent cu situaţia din ţară. Mi-a mai povestit şi că în America, de unde tocmai se întorsese, l-a cunoscut pe Adrian Păunescu.

Lavinia Betea: Cu ce impresie rămăsese despre poetul tânăr şi plin de succes?

Corneliu Mănescu: Păunescu fusese trimis cu o bursă în America. Cred că împreună cu soţia lui de atunci, Constanţa Buzea, şi cu băiatul lor. Pe Păunescu, Eliade era cam supărat. Sigur că asta nu putea să-i facă plăcere lui Adrian Păunescu. El voise, desigur, să-l întâlnească pe Eliade. A scris despre acea întâlnire, parcă i-a luat şi un interviu. Tocmai aici l-a supărat pe Eliade. Aveam impresia că el nu citise materialul, dar că îi povestise cineva. Şi din ceea ce auzise reieşea că Păunescu îi trecuse la socoteală nişte vorbe care nu erau ale lui.

Lavinia Betea: Nu-şi dorea să revadă ţara?

Corneliu Mănescu: Nu ştiu ce să spun. Nu cred că dorea să revină în ţară.

Lavinia Betea: Pe Emil Cioran nu l-aţi întâlnit?

Corneliu Mănescu: În mod curios, despre Cioran auzeam mai multe lucruri în România decât în Franţa.

Lavinia Betea: Am citit în povestirile autobiografice, publicate de Dumitru Popescu în volumul *Elefanţii de porţelan*, o relatare a unei vizite pe care aţi făcut-o împreună Elvirei Popescu. El povesteşte cum marea actriţă – pe atunci la o vârstă destul de avansată – v-a invitat la masă şi vă complimenta spunând că sunt înţelepţi conducătorii de la Bucureşti că trimit în străinătate numai bărbaţi înalţi, bărbaţi frumoşi. Despre dumneavoastră, în versiunea lui Dumitru Popescu, marea actriţă s-a exprimat astfel: „Pe la recepţii este de departe cel mai arătos. Franţuzoaicele nu respectă decât bărbaţii înalţi. E cel mai bun ambasador, prin el aţi cucerit şi nobilimea veche, şi pe cea nouă a Franţei"[215]...

Corneliu Mănescu: Dumitru Popescu venise la Paris cu o misiune de rutină – contacte cu Partidul Comunist Francez. Dumitru Popescu arăta

215. D. Popescu, *Elefanţii de porţelan*, Ed. Match, Bucureşti, 1994, pp. 140-141.

foarte bine. Îi spuneau lui „Dumnezeu" – cei aflați în subordinea sa și care depindeau de verdictele sale –, dar avea și o ținută aparte. Se îmbrăca foarte corect și avea o morgă naturală. Ținea oamenii la distanță, nu ca mine!...

Lavinia Betea: Nu ca dumneavoastră?

Corneliu Mănescu: Nu ca mine. Eu nu țineam oamenii la distanță. Mie, Elvira Popescu îmi spunea „Corneliu, mamă". Eu îi întorceam această formulă cu numele ei...

Lavinia Betea: O formulă de alint.

Corneliu Mănescu: Da, eu cu Elvira Popescu am avut relații foarte bune. Și cu Dumitru Popescu am avut niște relații mai aparte. Și atunci i-am spus: „Nu vrei s-o cunoști pe Elvira Popescu?". A acceptat imediat. Am vorbit cu Elvira și, cum eram în relații minunate, ne-a invitat la masă.

Lavinia Betea: Dumitru Popescu relatează amănunțit despre acea masă. Cum la sfârșitul ei, marea actriță l-a rugat să-i găsească o menajeră româncă și să i-o trimită. Încheie cu încercarea „organelor de stat" de a-i trimite Elvirei Popescu o angajată de-a lor...

Corneliu Mănescu: Îmi amintesc că la sfârșit, Dumitru Popescu, care era mai-marele propagandei din România, a rugat-o pe Elvira Popescu să scrie câteva rânduri pentru presa românească. Și într-adevăr, Elvira Popescu a scris o scrisoare scurtă, care se încheia cu formula „Așa să vă ajute Dumnezeu!". Dumitru Popescu, întors în țară, a publicat scrisoarea. Nu în *Scânteia*, ci în revista pentru străinătate. Însă fără formula finală.

Lavinia Betea: Ea s-a supărat?

Corneliu Mănescu: Nu știu dacă ea reușise să citească scrisoarea apărută. Elvira era imperială!

Lavinia Betea: În ce sens?

Corneliu Mănescu: Era mare. Și în lumea artistică era mare, și în cea politică. Foarte apropiată de cercurile gaulliste. A fost decorată și cu „Legiunea de Onoare" – mare ofițer, pe care i-a conferit-o de Gaulle. La masă la ea veneau cele mai mari personalități din lumea politică. Avea un teatru pe Champs-Élysées. Jucase cu mari regizori și actori francezi, care o respectau și o apreciau. Jean-Claude Brialy îi spunea „elle vire", adică „ea virează, se-nvârtește...".

Lavinia Betea: Pe la Ambasada României de la Paris venea?

Corneliu Mănescu: Nu, nu venea. Fusese o singură dată. S-a întâmplat înainte de a fi eu ambasador. La masă fuseseră invitați niște importanți oameni politici francezi. Ambasadorul român – și din patriotism, și din rațiuni ce țineau de preferințe gastronomice proprii – a servit oaspeților

saramură de pește cu mămăligă. Francezii nu înțelegeau ce au în față și cum se mănâncă. Or, să faci asemenea gafe într-o lume de înaltă diplomație și înalt rafinament cum este Franța!...

Lavinia Betea: Și acum se pune o prea mare nădejde în îmbunătățirea imaginii României cu mititei și sarmale!

Corneliu Mănescu: Ca și cum diplomații sau vizitatorii străini n-ar avea ce să mănânce și-ar veni la noi anume pentru asta!... Elvira nu a iertat niciodată acea seară. În alte privințe, s-ar putea spune despre ea că păstrase multe din felul românesc de a fi. Bunăoară, la un moment dat m-a întrebat dacă n-ar fi bine să-și schimbe banii din Franța, în Elveția. După schimbările politice petrecute, se temea de devalorizarea monedei. Eu am râs de ea și i-am spus că nu se schimbă decât un guvern cu altul, pleacă niște oameni de la putere și în locul lor vin alții, dar cele mai multe lucruri vor rămâne neschimbate în țară. Ca să vedeți ce mentalitate păstrase! Mai curând românească, decât occidentală.

Lavinia Betea: Avea mulți bani?

Corneliu Mănescu: Nu era bogată. Avea o reședință pe malul Senei, dar nu era bogată. Spre sfârșitul vieții a reînceput să facă teatru. A reluat o piesă, *Mama* cred că se numea, a unui polonez. Știu că am văzut-o în rolul mamei unui copil handicapat. S-a dus cu acea piesă în turneu prin toată Europa. Și ea era paralizată. Dar așa bătrână și paralizată, era tot frumoasă.

Lavinia Betea: Câți ani avea?

Corneliu Mănescu: Anii nu și-i spunea niciodată.

Lavinia Betea: Ca și Coco Chanel. Și această mare femeie își ascundea vârsta.

Corneliu Mănescu: Cred că avea 85-90 de ani. Acea piesă o juca deplasându-se cu mașina între orașe. Făcea niște eforturi supraomenești ca să se poată achita de rol și ca să primească niște bani. Câteodată, Elvira se ridica din scaunul ei de paralitică în picioare, iar spectatorii o aplaudau în delir și îi strigau numele. Numai ea știa cu ce eforturi putea face asta, iar lumea lua foc. Asta era Elvira...

Capitolul XII

„Scrisoarea celor șase"

Lavinia Betea: În martie 1999 s-a împlinit un deceniu de la difuzarea pe postul de radio „Europa Liberă" a „Scrisorii celor șase". Ce loc ocupă în amintirile dumneavoastră de acum?

Corneliu Mănescu: „Scrisoarea celor șase" apare, după părerea mea, ca un document de mare importanță. Aș spune că acea scrisoare apărută în martie 1989 a zguduit opinia publică românească. S-au dat, prin ea, foarte multe speranțe oamenilor. Pe plan internațional a avut un răsunet deosebit. Acestea nu sunt evaluări subiective, personale. Ziaristul Neculai Constantin Munteanu, care lucra la „Europa Liberă" atunci, a declarat că toți miniștrii de Externe occidentali aflați într-o reuniune la Madrid au hotărât să trimită pe cineva la București să intervină în favoarea noastră. Cel care trebuia să vină, din câte cunosc, era Hans-Dietrich Genscher – dar de ce nu a venit, nu știu. După 1989 a sosit în România. Și Dumas a fost aici. Au venit să-mi strângă mâna și să-mi spună că le pare bine că sunt viu... „Cei șase" puteau să fie mai mulți. Nu e vorba de oamenii de pe stradă, ci de oamenii politici însemnați care gândeau la fel. Ei au dat înapoi sub diferite pretexte. Unul spunea „n-am să rezist torturilor"; altul că „vom pierde spitalul, medicamentele, o aprovizionare mai lesnicioasă"... Au avut dreptate în felul lor. Când în scrisoare s-a inserat acel rând în care se spunea „ne dăm seama că ne riscăm libertatea sau chiar viețile", n-a fost o exagerare. Și nici un gest de frondă. Acolo se spunea adevărul.

Lavinia Betea: După apariția ei nu s-a mai spus întotdeauna adevărul...

Corneliu Mănescu: În cartea ce-ați lucrat-o cu Maurer, întrebat de scrisoare, el a spus că n-a știut nimic, că nimeni nu l-a întrebat dacă vrea să semneze scrisoarea, pentru că dacă l-ar fi întrebat, putea vedea altfel lucrurile. Pe de altă parte, întrebat de nu știu cine din străinătate unde este Maurer, că lipsește din protest, Brucan a răspuns că la Maurer nu ne-am dus pentru că „Maurer se pupa în bot cu Ceaușescu".

Lavinia Betea: Și nu era adevărat?

Corneliu Mănescu: Să spui acest lucru în 1990 ca şi cum s-ar fi petrecut de curând e o inexactitate. Pe Jenică nu-l interesa. El avea cel puţin două feţe: una pentru uz intern de partid, alta pentru persoanele cu care stătea de vorbă între patru ochi, cu care vorbea despre democraţie, cultură, despre faptul că noi ducem o politică pe care n-am face-o dacă nu ne-ar fi fost impusă. Adopta o figură agreabilă, ce inspira încredere şi respect. Aşa s-a întâmplat şi la întâlnirea cu de Gaulle, cu care a discutat şi care a rămas cu o impresie bună. De fapt, el trebuie judecat pentru ce-a făcut aici. Şi dacă spune „am greşit", întrebarea următoare este „când?". În 1965, spune el, când l-a propus pe Ceauşescu. Dar din '65 şi până în '74 el a continuat să fie prim-ministru. Au trecut încă zece ani de la greşeală până s-a hotărât să iasă la pensie. Iar relaţiile lui bune cu Ceauşescu au continuat şi după '74. Şi despărţirea nu s-a făcut în mod brutal, ci cu adevărat de nivel înalt. A fost lăsat într-un palat cu aceleaşi drepturi ca înainte. A avut maşină, şofer, gardă de corp, vânători unde voia. Îşi comanda vânătorile. Acolo avea vânat şi gonaci. Cineva plătea toate astea.

Lavinia Betea: Poporul. „În numele poporului" s-a exercitat pentru prima dată conducerea Partidului Comunist, de către „revoluţionarii de profesie", după primul război mondial, în Rusia. Imediat ce s-a sfârşit războiul şi a fost declanşată „lupta de clasă", cu scopul final al exterminării burgheziei şi moşierimii, în casele naţionalizate ale acestora s-au aşezat tocmai noii conducători, în calitate de reprezentanţi ai poporului. Cel care a deschis practica a fost Lenin, stabilit, după încercarea Fannyei Kaplan de a-l asasina, în reşedinţa unui fost magnat al petrolului[216]. După el toţi ceilalţi, iar practica a fost imitată în toate statele-satelit după cel de-al doilea război mondial...

Corneliu Mănescu: La un singur lucru nu s-a gândit Maurer. Că va veni într-o zi o lege prin care proprietarii îşi recuperează casele confiscate.

Lavinia Betea: Am fost de multe ori în acea vilă superbă de pe Aviatorilor 104, despre care vorbiţi. S-a întâmplat că atunci când a apărut cartea *Maurer şi lumea de ieri...* şi am vrut să i-o dau – aceasta se întâmpla în toamna anului 1995 – să găsesc casa pustie. Cu mare greutate am reuşit să aflu unde se mutase. Mi-a rămas din acea ultimă întâlnire a noastră o imagine tristă. Cel care ocupase funcţia de prim-ministru al României timp de 13 ani – cea mai lungă perioadă din toată istoria ei –, la cei peste 93 de ani pe care-i avea, zăcea neputincios, îngrămădit între o mulţime de mobile, lucrurile familiei lui şi ale rudelor în casa

216. D. Volkogonov, *Lenin, o nouă biografie*, Ed. Orizonturi, Bucureşti, 1997.

cărora ajunsese. Am înțeles că, de rușine, a dorit să fie mutat noaptea – iar acea mutare a fost un șoc atât de mare, încât sedimentase în memoria lui ca o insulă la care revenea mereu.

Corneliu Mănescu: Merita o casă dăruită de stat. Nu trebuia făcut așa.

Lavinia Betea: Casa aceea – despre care juristul Ion Gheorghe Maurer crezuse că poate fi pe veci a lui, chiar dacă faptul era mai presus de lege – și-a continuat neobișnuita poveste. Din întâmplare, în ziarul *România Liberă* am citit cum cel care devenise proprietarul ei, Ion Neicu, cetățean american de origine română, se plângea de necinstea oamenilor legii de la noi. După ce câștigase procesul cu Ion Gheorghe Maurer, care domiciliase în acel imobil din 1961 – fără a avea măcar contract de închiriere –, proprietarul a dat o procură avocatului ce-l avusese în proces, de data aceasta pentru a vinde imobilul. A fost păcălit de respectivul avocat. Din cele declarate de Neicu reporterului, reieșea că frumoasa vilă ajunsese în posesia unui clan țigănesc, iar proprietarul se alesese cu un preț de nimic[217]... Să revenim la momentul scrisorii. Ce oameni politici ați mai contactat pentru semnarea ei?

Corneliu Mănescu: Bârlădeanu spune, când vorbește despre Iliescu, că s-ar fi dus la el fratele lui Virgil Trofin să-i propună să semneze scrisoarea. Fratele lui Virgil Trofin este cel care fusese cântăreț în Ansamblul Armatei. Eu am avut – și acum vorbesc despre aceasta prima oară – o înțelegere cu Fazekaș să semneze scrisoarea. Și i-am spus despre ea lui Apostol. Lui Bârlădeanu i-am spus după. Pentru ultimul moment am fixat o întâlnire pe acoperișul casei – eu locuiam cu Fazekaș în același imobil –, unde am crezut că suntem la adăpost de priviri. Regret, mi-a spus atunci Fazekaș, dar nu pot s-o semnez. Pentru că dac-o semnăm, va fi urmată de consecințe foarte grave: vom pierde totul, casă, magazinul alimentar ce-l avem... Și n-a fost de acord. Mai târziu a dat două versiuni: una că a vrut să rămână liber și să ne ia apărarea nouă dacă vom fi arestați; și alta că i s-a părut că problema minorităților nu este bine tratată. Altă dată vorbea ca și cum ar fi participat. Este un interviu al lui Fazekaș cu Păunescu, în care Fazekaș se simte obligat să spună cum am fost eu și soția mea evacuați călcându-se toate drepturile în picioare. Cei care au refuzat, au avut dreptate în felul lor. Dar șase oameni s-au prins.

Lavinia Betea: Dumneavoastră cum v-ați „prins"?

Corneliu Mănescu: Discuțiile au fost între mine și Apostol. Gheorghe Apostol a venit la mine acasă, m-a anunțat și mi-a vorbit despre această

217. *România Liberă*, 3 octombrie 1996.

idee, despre acest proiect pe care mi l-am însușit de la început. Urma să se redacteze o scrisoare către Ceaușescu. A revenit cu o scrisoare redactată în stil strict anticeaușist. Or, aici era vorba de mai mult: populația care suferea frigul, foamea, relațiile internaționale, drepturile omului... I-am făcut aceste observații lui Apostol și el mi-a promis că va fi refăcută în noul context. Când a venit a doua oară, mi-a spus că scrisoarea era deja plecată. Într-adevăr, fusese expediată prin nu știu ce intermediar.

Lavinia Betea: Exista o scrisoare? Alexandru Bârlădeanu – spre deosebire de Brucan, care în cartea sa *Generația irosită* a istorisit o poveste a expedierii ei prin cutia poștală din fața Hotelului „Intercontinental" – mi-a relatat că „materialicește" nu a existat acea scrisoare[218]...

Corneliu Mănescu: Scrisoarea a fost un *gentleman's agreement* – o înțelegere. Nu a existat un text cu semnăturile noastre pe el. Textul lui Apostol trebuia refăcut în funcție de observațiile aduse. Avusese loc un congres pe tema drepturilor omului și Apostol i-a dat textul lui Brucan. Când l-am întrebat pe Apostol de ce n-a revenit cu textul, mi-a spus că Brucan a insistat...

Lavinia Betea: Am încercat să recitesc scrierea autobiografică a lui Brucan. Sigur că atunci când a apărut, declarațiile sale puteau fi considerate ca fiind reale. După lecturile din ultimii ani, constat flagrante neadevăruri. După primele pagini, am abandonat cartea cu convingerea că nu merită să mai pierd vremea.

Corneliu Mănescu: Ce v-a deranjat mai mult?

Lavinia Betea: Spre exemplu, se declară ilegalist, având ca legătură superioară de partid pe Foriș[219]. Or Foriș, în perioada despre care vorbește el, nici măcar nu se afla în țară, ci în Uniunea Sovietică. Cât despre posibilitatea de a fi fost în legătură cu Foriș, aceasta este absolut exclusă. În condițiile de clandestinitate, nu-l cunoșteau pe cel care conducea partidul nici responsabilii secției financiare a CC al PCR, inginerii Berman și Calmanovici[220]. Și alte multe inexactități ce țin de istoria partidului... În consecință, ce valoare de adevăr au declarațiile acestui personaj? În ce ordine cunoașteți dumneavoastră că s-au derulat discuțiile între „cei șase"?

Corneliu Mănescu: Pentru mine, inițiativa îi aparține lui Apostol. Când Apostol a discutat cu mine, eu eram pe locul patru. Adică el discutase

218. L. Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Ed. Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 210.
219. S. Brucan, *Generația irosită*, Ed. Universul & C. Hogaș, București, 1992, p. 26.
220. ASRI, fond P, dosar 40.002.

cu Brucan, cu Bârlădeanu şi cu Pârvulescu. Am fost de acord cu toţi cei pe care mi-i comunicase Apostol. Cu Bârlădeanu fusesem întotdeauna în relaţii apropiate, cu Brucan lucrasem la o revistă, *Dacia Nouă*, când mă ocupam de politica externă. Apostol mi-a zis şi de Mircea Răceanu. El mi-a spus că e ilegalist.

Lavinia Betea: Prin urmare, nici după o jumătate de veac de la evenimentele vieţii de partid din ilegalitate, protagoniştii nu se cunoşteau, toţi, unii cu alţii... Grigore Răceanu a fost într-adevăr ilegalist. Chiar intrase în contradicţie cu Foriş în timpul războiului. Şi el, şi viitoarea lui soţie, care pe atunci se numea Ilonka Papp. Răceanu fusese criticat de Foriş pentru slaba sa pregătire politică, iar Ilonka Papp fusese sancţionată pentru neglijenţă, motiv pentru care au ajuns să dea declaraţii în „ancheta Pătrăşcanu" şi să fie chiar martori ai acuzării în proces. Dacă n-ar fi fost sancţionaţi şi în dispută cu Foriş, ar fi sfârşit ca acuzaţi în acel proces[221]. În 1958 însă, Răceanu a fost exclus din partid pentru fracţionism. A făcut cerere de a fi reprimit în 1964, dar Comisia de Control a partidului, condusă de Coliu, l-a respins[222]. Probabil că l-a reprimit Ceauşescu.

Corneliu Mănescu: Habar nu aveam că este tatăl lui Mircea Răceanu, pe care-l cunoşteam ca diplomat ce lucra în spaţiul american. Ajunsese la o funcţie mare în Externe în 1989, iar după aceea a plecat în America.

Lavinia Betea: Fusese condamnat la moarte de Ceauşescu pentru trădare de ţară. Ştiaţi despre această condamnare a lui Mircea Răceanu?

Corneliu Mănescu: Am aflat într-un fel aparte. Înainte de citirea scrisorii, fusesem invitat cu soţia mea la dejun de către ambasadorul Franţei la Bucureşti. La sfârşitul mesei, ne-am mutat într-un salon, unde am servit un ceai sau o cafea. Acolo l-am rugat pe ambasadorul francez, Jean-Marie Le Breton, să-mi dea cartea lui Orwell, *1984*. Şi mi-a dat-o. Dar când mi-a dat-o, mi-a adus şi un număr din *Scânteia* în care scria că fiul lui Răceanu a fost judecat şi condamnat pentru trădare. Nu-l citisem. L-am rugat să-mi împrumute ziarul şi l-am pus peste carte. În acest timp, chelnerul servea cafeaua. În ancheta mea la Securitate am fost mult întrebat despre masa aceea, insistându-se pe amănunte ce putuseră fi date de respectivul chelner. După 1989, am revăzut acelaşi chelner, în acelaşi loc... Când l-am văzut... Ce să mai crezi? Îşi făcea omul slujba mai departe, iar francezul habar n-avea. În ceea ce-l priveşte

221. ASRI, fond P, dosar 40.002, vol. 37.
222. Gh. Buzatu, M. Chiriţoiu, *op. cit.*, vol. II, pp. 77-80.

pe fiul lui Răceanu, mai erau și alți diplomați proveniți din foști ilegaliști. Băiatul lui Rangheț, bunăoară.

Lavinia Betea: Ministerul de Externe, Agerpresul, televiziunea, presa centrală păreau a fi locuri predilecte de muncă pentru fiii foștilor ilegaliști...

Corneliu Mănescu: Când am intrat în Ministerul de Externe, în '59-'60, era acolo o garnitură în care predominau elementele prosovietice. Cu deosebire femeile. După Ana Pauker, rămăseseră acolo Ida Felix, Cristina Luca, sora lui Teohari Georgescu, pe care nu mai știu cum o chema... Toate femei prosovietice și cu trecut de ilegalitate. Încetul cu încetul au plecat din minister. A venit peste ele – ca să zic așa – momentul de retragere. În 1961, când s-a format Guvernul Maurer, Dej a început să schimbe politica de până atunci. Au venit și au rămas cei tineri ca fiul lui Rangheț, fiul lui Răceanu... Dilomați de limbă engleză, care era mai puțin cunoscută în Ministerul de Externe.

Lavinia Betea: Mi-ați povestit despre vizita la Ambasada Franței. Știți că fostul ambasador a scris o carte în care relatează și despre ea?

Corneliu Mănescu: Nu. N-am știut. A apărut și la noi?

Lavinia Betea: Da. Jean-Marie Le Breton are aprecieri deosebite pentru activitatea dumneavoastră la Externe și vă prezintă ca fiind, împreună cu Maurer, „artizanul deschiderii spre Vest". Menținerea relațiilor cu Tel Aviv-ul, vizita lui de Gaulle la București, condamnarea invaziei din 1968, vizita lui Nixon în 1969 sunt considerate marile momente pe plan extern ale lui Ceaușescu, „dar poate mai ales ale lui Maurer și Corneliu Mănescu", subliniază diplomatul francez, licențiat la Oxford și Sorbona și autor al unor recunoscute studii de diplomație și istorie contemporană. „Sub aerele sale de play-boy cam nonșalant se ascundea un om fin, competent, cunoscând bine politica internațională", scrie el despre dumneavoastră. Mai afirmă că ați căzut în dizgrația lui Ceaușescu, situația fiindu-vă agravată de strălucirea soției, a cărei frumusețe o eclipsa pe searbăda Elena Ceaușescu în timpul vizitelor oficiale. Povestește că dumneavoastră și Maurer frecventați Ambasada Franței la București într-un timp când era în vigoare decretul 408, nepublicat vreodată, dar care interzicea contactele cu străinii[223].

Corneliu Mănescu: Eu n-am ținut niciodată seama de acest lucru. M-am dus, când eram invitat, la toate ambasadele. Dar și reprezentanții străini în România începuseră să aibă probleme. Din cele ce-mi povesteau ambasadorii, li se interzisese și lor să întâlnească români în cadru

223. J.-M. Le Breton, *Sfârșitul lui Ceaușescu*, Ed. Cavallioti, București, 1997, pp. 56-58.

neoficial. Lui Le Breton i se interzisese să mă întâlnească, să mă mai invite la ambasadă. Ambasadorii mi se plângeau că nu puteau avea cu politicienii români alte relaţii decât cele strict reglementate. Mi se mai plângeau şi de lipsa de cultură în domeniu a ultimului ministru de Externe al lui Ceauşescu, Ion Totu.

Lavinia Betea: Le Breton povesteşte şi despre lipsa de curaj – în speţă lipsa de clarviziune – a unor politicieni români. Încercase să-l contacteze pe Ştefan Andrei, dar acesta a refuzat invitaţia la Ambasada Franţei, desigur, de teama ca nu cumva să afle Ceauşescu[224]. Interesant mi s-a părut că politicieni căzuţi oarecum în dizgraţia lui Ceauşescu nu-şi dădeau seama că regimul nu mai poate rezista. Străinii care vedeau ţara erau în schimb conştienţi de apropierea sfârşitului. Laureatul Premiului Nobel Saul Bellow, care a fost la Bucureşti în 1977, a scris o carte în care povesteşte despre cenuşiul şi sărăcia oraşului[225].

Corneliu Mănescu: Cu ce prilej a fost la Bucureşti?

Lavinia Betea: Soţia sa este românca, fiica doctorilor Dumitru şi Florica Bagdasar, ambii foşti miniştri ai Sănătăţii, care şi-au succedat unul altuia în această funcţie, în 1944-1946. Despre anul 1989 în România, Le Breton scrie: „Oricât mi-aş scormoni memoria, nu mi-am putut aminti să fi întâlnit vreodată asemenea penurie nici în Franţa ocupată, nici în URSS, nici în celelalte democraţii populare pe care le-am vizitat... Dar ceea ce te exaspera era lipsa celei mai elementare responsabilităţi din partea interlocutorilor noştri oficiali, care păreau să creadă că situaţia era mult mai rea în ţările capitaliste"[226]. Ce semne vă puteau ghida pe dumneavoastră şi ceilalţi semnatari ai scrisorii că se va schimba „regimul Ceauşescu"?

Corneliu Mănescu: Ştiam. Asistasem şi la sosirea lui Gorbaciov la Bucureşti. A fost un miting în Piaţa Palatului. Şi sigur că acolo fiind, puteam vedea lucrurile altfel decât în faţa televizorului. Gorbaciov ţinea mâna pe masă. Iar Ceauşescu s-a agăţat de mâna lui şi i-a ridicat-o strigând: „Trăiască prietenia româno-sovietică!". Am citit şi discursul ţinut de Gorbaciov, publicat în *Scânteia*. Era foarte clar că Gorbaciov îşi dorea un alt conducător al partidului din România. Tot ceea ce critica el – se referea la timpul lui Brejnev în Uniunea Sovietică, un timp considerat al stagnării, corupţiei, nepotismului – se potrivea să gândeşti că e pentru Ceauşescu. Critica tărăgănarea de către „unii" a măsurilor de reformă şi neglijarea necesităţilor populaţiei, deficienţele democraţiei şi îndepărtarea partidului de popor.

---

224. *Ibidem*, p. 37.
225. S. Bellow, *Iarna decanului*, Ed. Elit Comentator, Bucureşti, 1992.
226. J.-M. Le Breton, *op. cit.*, p. 14.

Lavinia Betea: Am citit cuvântarea lui în *Scânteia*[227]. Sigur că eu nu puteam să fac comparații între textul și subtextul său. La scurtă vreme după venirea lui Gorbaciov în România, în presă s-au simțit ecouri. Spre exemplu, Iliescu a publicat un articol cu „șopârle"[228]. Citit în momentul publicării sau azi, nu poate fi însă interpretat ca fiind opera unui disident în sensul intelectualilor reformatori din Cehoslovacia sau Polonia....

Corneliu Mănescu: Nu am citit ce-a scris atunci Iliescu. Cam în același moment s-a zvonit că Iliescu fusese, la Moscova, coleg de studenție și prieten cu Gorbaciov, ceea ce-i sporea creditul în ochii oamenilor și-l făcea să apară ca un urmaș dorit al lui Ceaușescu și, oarecum, un fel de adept al ideilor lui Gorbaciov...

Lavinia Betea: Zvonurile le-am auzit și noi. Sunt convinsă că au fost lansate de serviciul din Securitate care se ocupa cu asemenea manipulări. Zdenek Mlynar, unul dintre reformatorii „Primăverii de la Praga", fusese coleg de studenție și prieten cu Gorbaciov[229]. Securitatea, în 1987-1989, nu făcea altceva decât să copieze modelul sovietic. Gorbaciov emisese teza răspunderii Uniunii Sovietice față de celelalte țări din lagărul socialist. Este ceea ce s-a numit doctrina „răspunderii colective pentru destinele socialismului mondial". Gorbaciov nu a intervenit pentru a-și impune doctrina cu armatele, cum făcuse Brejnev în Cehoslovacia în 1968, dar a încurajat în schimb conducerea Partidului Comunist din Ungaria să-l înlocuiască pe Kádár în mai 1989. În octombrie 1989 l-a încurajat pe Krenz să retragă ordinul lui Honecker de a trage asupra participanților la protestele de stradă, l-a invitat pe Mladenov la Moscova, ca să arate sprijinul ce-l acorda acestuia[230].

Corneliu Mănescu: Cu Ceaușescu, vedeți că n-a putut face mare lucru. Ceaușescu îl acuza pe Gorbaciov de „deviere" de la fundamentele comunismului. Spunea că în România avuseseră loc reforme înainte ca Gorbaciov să fie în stare să le declanșeze, că noi avem dreptul să construim comunismul după propriile dorințe. Erau tezele emise în 1964, dar care acum nu se mai potriveau.

Lavinia Betea: De ce spuneți că nu mai erau valabile?

Corneliu Mănescu: Traiul zilnic al oamenilor dovedea că nu se putea merge mai departe. Însă Ceaușescu și cei din jurul său continuau să susțină că la noi viața era democratizată și se făcuseră toate reformele posibile. După mișcările muncitorești din Polonia, și la noi se înființaseră comitete

227. *Scânteia*, 25 mai 1987.
228. I. Iliescu, „Creație și informație", în *România literară* din 3 septembrie 1987.
229. G. Ruge, *op. cit.*, p. 109.
230. Fr. Thom, *Sfârșiturile comunismului*, Polirom, Iași, 1996, pp. 120-128.

ale oamenilor muncii. Erau pe hârtie, că în realitate nu se schimbase nimic. Se desființase cenzura, nu mai aveam acel organism de cenzură...

Lavinia Betea: Se introdusese însă autocenzura, care era mult mai drastică decât cenzura de dinainte. În redacțiile ziarelor se găseau liste cu subiecte interzise, iar filtrele interioare prin care trecea un articol făcea imposibilă orice libertate.

Corneliu Mănescu: După 1980 s-au raționalizat alimentele și devenise infracțiune – ca și în 1946 – stocarea de produse alimentare. Fuseseră desființate cotele cu atâția ani în urmă, iar Ceaușescu îi obliga pe oameni să cultive grădinile și să predea statului, la prețuri de nimic, produsele lor. Ca să mai scoată bani, obligase populația să depună „părți sociale" la locurile unde lucrau, deși toate erau decretate bunuri ale poporului. Și vorbea despre progres și viață liberă și fericită! Aveam apoi noul mecanism economico-financiar. Erau penalizate, în principal, nerealizările la export.

Lavinia Betea: Intelectualii încadrați în serviciile administrative ale instituțiilor și întreprinderilor ajunseseră să fie primii penalizați. Se copiase și la noi acea reformă chinezească numită a „doctorilor în picioare goale". Dacă Mao ajuns la bătrânețe – și cu sechelele psihologice tipice vârstei a treia – ținea discursuri că pentru doctori, esențial este să învețe de la țărani și n-au nevoie de prea multe clase pentru a fi trimiși la țară, Ceaușescu îi trimitea pe toți intelectualii de formație umanistă în sate. Bunăoară, pentru noi, absolvenții de filosofie, sigur că nu erau catedre în altă parte decât în liceele din orașe. Trimiși la țară, eram nevoiți să predăm tot felul de discipline școlare... Interesant mi s-a părut faptul că mult înainte de căderea regimului Ceaușescu, aceasta fusese monitorizată și prognozată de serviciile speciale din alte țări. Inclusiv din Uniunea Sovietică. Spre exemplu, Gordievski scrie că în 1983, în viziunea departamentului de profil din KGB, statul cel mai periclitat – „în pragul falimentului" – era România. Numai că în prognoza lor, la noi urma să aibă loc o revoluție, iar țara putea să intre în lagărul occidental[231]...

Corneliu Mănescu: Vedeți că și analizele lor puteau fi foarte deficitare. La începutul anilor '80, Ceaușescu era departe de Uniunea Sovietică, dar și de Occident. Relațiile lui se limitau la statele din Africa și Asia. După ce România fusese prima țară ce încheiase acorduri de cooperare cu Comunitatea Europeană, în 1989, România ajunsese să fie singura țară din CAER care nu mai avea raporturi cu acest organism internațional.

---

231. C. Andrew, O. Gordievski, *op. cit.*, pp. 375-380.

După venirea lui Gorbaciov la putere, Occidentul şi America începuseră să manifeste un interes deosebit faţă de el. România îşi pierduse prestigiul de ţară aflată în rândul fruntaşelor din lagărul socialist. Dimpotrivă, trăgea lucrurile înapoi. Devenise – şi pentru mişcarea socialistă, şi pentru statele occidentale –, datorită lui Ceauşescu, un factor care disturba relaţiile internaţionale la care se urmărea să se ajungă. Gorbaciov era foarte pe placul occidentalilor când vorbea despre faptul că trebuie să construim o „Casă Europeană". Le plăcea în special francezilor, pentru că aici regăseau conceptul lui de Gaulle – „Europa patriilor". Ceauşescu dădea în replică „Europa unită a naţiunilor libere şi independente". În mintea lui, probabil, nici nu-şi dădea seama că era imposibilă existenţa unei ţări izolate, că mereu sunt configuraţii politice internaţionale din care faci parte... Cum să lauzi minţile oamenilor pe care i-a avut pe lângă el şi care-l lăudau pentru asemenea aiureli, din care reieşea că România era buricul pământului şi că noi putem trăi în mijlocul Europei „liberi şi independenţi", fără legături cu nimeni, făcând ce-i tăia capul pe Ceauşescu şi oamenii lui? În anii aceştia din urmă ai puterii lui Ceauşescu trebuie căutate multe dintre relele din timpul de acum. Atunci am rămas în urmă, ca ungurii în 1944.

Lavinia Betea: Am pierdut, cum s-ar spune, trenul istoriei... Se publică mărturii ale unor apropiaţi ai lui Gorbaciov care au făcut declaraţii despre întâlnirile acestuia cu Ceauşescu. Fostul ministru de Externe, Şevardnadze, a povestit că discuţiile dintre ei erau uneori atât de aprinse, încât oamenii de pază încălcau consemnul ca să vadă ce se întâmplă[232]. „Perestroika" lui Gorbaciov a cauzat căderea comunismului, se spune...

Corneliu Mănescu: Fără îndoială. A fost lovitura de moarte dată sistemului, care nu putea rezista la reforme de asemenea anvergură. Unii spun despre Gorbaciov că a fost naiv, că după catastrofa de la Cernobîl s-a simţit vinovat de lipsa de informare a cetăţenilor sovietici. Atunci a introdus „glasnost" – măsurile de transparenţă a politicii la nivel înalt şi pentru cetăţean. Că mai apoi l-a luat valul şi n-a mai putut opri avalanşa. Dar eu nu cred că a fost naiv şi nu ştia ce va urma. Cum au fost şi alţii care au acţionat cu mare înţelepciune. Ungaria a fost „calul troian" în căderea lagărului socialist. Când a deschis graniţele spre Austria, a schimbat practicile impuse de o jumătate de secol. În schimb noi, prin Ceauşescu şi oamenii lui, am pierdut atunci trenul. Ceea ce câştigasem în anii de diplomaţie şi acţiune politică din deceniile şapte şi opt s-a prăbuşit în acele luni.

---

232. A.U. Gabanyi, *Revoluţia neterminată*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, p. 127.

Lavinia Betea: Noi nu ştiam mare lucru despre disputele cu Ungaria. În 1987 a venit premierul maghiar Károly Grósz la Arad, unde s-a întâlnit cu Ceauşescu. În mediile de intelectuali se vorbea numai despre publicarea, sub egida Academiei Ungare, a unei istorii a Transilvaniei în trei volume în care se prezenta fals trecutul acestei provincii românești. Nu ştiam despre demonstraţiile organizate la Budapesta – demonstraţii cu cea mai mare participare după evenimentele din 1956 – împotriva sistematizării satelor din România şi, evident, în favoarea apărării drepturilor minoritarilor maghiari[233].

Corneliu Mănescu: În timpul când în România nu se vorbea decât despre gândirea clarvăzătoare a lui Ceauşescu, Ungaria a devenit prima ţară din blocul socialist care a semnat Convenţia ONU din 1951 cu privire la statutul refugiaţilor. Asta s-a întâmplat într-un interval de timp apropiat celui difuzării scrisorii noastre de protest la „Europa Liberă". Astfel, politicienii lor au recuperat ce pierduseră cei din 1944, când au rămas până la capăt alături de Hitler. Vă daţi seama ce credibilitate dobândise Ungaria în politica mondială din acel moment! De la ambasadorii pe care-i mai vizitam am aflat şi cum, în aceeaşi lună martie 1989, Comisia ONU pentru Drepturile Omului de la Geneva a adoptat o rezoluţie care cerea o anchetă privind încălcarea drepturilor omului în România. S-au abţinut de la vot Uniunea Sovietică, Bulgaria, Germania Democrată. Ungaria a semnat. Ce puteam să spun auzind asemenea lucruri? Din Bucureşti se retrăseseră ambasadele Danemarcei şi Portugaliei. Considerau că nu mai au ce face aici. Ce puteam simţi când îmi aminteam cât de greu au fost construite relaţiile cu aceste ţări?

Lavinia Betea: Deschideam în schimb ziarele, din care aflam că tot mapamondul este fermecat de lupta pentru pace a lui Ceauşescu! Auzeai prin vecini că unii au trecut clandestin graniţa. Din statisticile la care avem acces acum reiese că dacă în 1987, 6.500 de cetăţeni români ceruseră azil politic în Ungaria, în 1989, numărul lor depăşea 15.000. Alţi 5.000 de fugiţi trecuseră în ianuarie-mai a aceluiaşi an graniţa spre Iugoslavia[234].

Corneliu Mănescu: Acesta era un argument pe baza căruia maghiarii, şi nu numai ei, puteau face mare agitaţie în mediile politice, diplomatice şi de presă internaţionale cu privire la regimul de la Bucureşti. Nu se mai putea trăi, era clar.

Lavinia Betea: În mod paradoxal însă, nimeni nu se gândea la posibilitatea organizării unei mişcări protestatare. Într-atât se dezvoltase, în

233. D. Deletant, *Ceauşescu şi Securitatea*, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 139.
234. *Ibidem*, p. 143.

anii din urmă, credința că sunt imposibile mișcările împotriva regimului, încât simțeai că doar dacă erai iresponsabil ai fi crezut în sorți de izbândă. Iar cei care au îndrăznit aveau norocul unor „ancore" peste hotare.

Corneliu Mănescu: Oamenii așteptau fie să moară Ceaușescu, fie, un alt paradox, să ne scape rușii de el. Ajunsesem să așteptăm salvarea de la sovietici.

Lavinia Betea: Iakovlev, unul dintre oamenii lui Gorbaciov în mișcarea sa reformatoare, scrie că în 1989 primiseră multe scrisori din România prin care se cerea ajutor, intervenție sovietică pentru a scăpa de Ceaușescu. N-au dat curs acestor scrisori, scrie el[235]. Vom vedea, vor afla poate urmașii noștri, când va fi permis accesul la arhivele speciale rusești și americane, cine și cum a acționat.

Corneliu Mănescu: Vedeți, eu cred că oamenii așteptau ajutor de la sovietici și pe baza a ceea ce se petrecuse în ultimii 50 de ani. S-a schimbat ceva la ei, se aștepta să determine schimbări și la noi.

Lavinia Betea: După citirea scrisorii la „Europa Liberă", știu că ați fost chemați, pe rând, în fața unor membri din conducerea partidului, care au încercat să vă provoace la dezicerea de scrisoare, iar după aceea v-au exclus din partid. Pe dumneavoastră cine v-a „prelucrat" politic?

Corneliu Mănescu: Am dat o declarație la CC, în fața lui Radu și a lui Nicolae Constantin. Ei m-au chemat, cerându-mi să retractez. Nu ne-am înțeles. Nu numai că nu ne-am înțeles, dar la plecare și unul, și altul au manifestat mari rezerve de a mai discuta cu mine. La sfârșit, Nicolae Constantin m-a prevenit: „Dacă nu înțelegeți care e situația, veți fi mutat din casă, exclus din partid, s-ar putea să fiți ținta unor atacuri personale". Toate s-au adeverit.

Lavinia Betea: Ce declarații ați dat în anchetă?

Corneliu Mănescu: N-am dat nici o declarație scrisă. În toată ancheta Securității – pot fi răscolite arhivele ei – nu se găsește un rând scris de mine. Pentru fiecare cuvânt din acea scrisoare erau discuții. De scris, am spus că nu pot. Îmi tremură mâna. Să înregistreze, dacă vor.

Lavinia Betea: Nu v-au agresat fizic?

Corneliu Mănescu: Nu, Securitatea are metodele ei. Pe fiecare, în parte, voia să ne facă să ne dezicem de scrisoare. În final voiau să acrediteze versiunea că a fost scrisă într-o ambasadă străină, de un spion străin. Securitatea avea metodele ei de a încâlci lucrurile, de a

235. A. Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică?*, Humanitas, București, 1991, pp. 109-117.

crea bănuieli personale, de a-i face pe oameni să se dezică de semnături. Pe mine m-a anchetat un anume colonel Dima, ajutat de altul, ce-şi zicea colonelul Iordache.

Lavinia Betea: Acelaşi presupus colonel Dima l-a anchetat şi pe Alexandru Bârlădeanu, care mi-a povestit la ce manipulări s-a recurs în cazul lui...

Corneliu Mănescu: Mi s-au arătat mai multe proiecţii televizate. Una era cu Bârlădeanu. Absolut insultătoare pentru unul care a făcut ceva în viaţa asta pentru ţară.

Lavinia Betea: De curând, istoricii Gheorghe Buzatu şi regretatul Mircea Chiriţoiu au editat o culegere de documente din arhivele secrete româneşti. Printre documentele reproduse se află şi un referat provenit din Arhivele CC al PCR despre Alexandru Bârlădeanu. Nedatat şi nesemnat, referatul detaliază abaterile lui de la prevederile statutului partidului, legile statului, codul eticii şi echităţii socialiste şi aşa mai departe. Printre rânduri reiese că i-a fost trimis „cetăţeanul vest-german Bujaker Alexandru, agent al serviciilor de spionaj ale RFG", cu care a realizat „tranzacţii ilicite de vânzare a unor bunuri ce fac parte din patrimoniul cultural-naţional". În acel referat, Alexandru Bârlădeanu era învinuit de concepţii retrograde, profund ostile politicii partidului şi statului, de incitarea la concepţii antipartinice şi a altor membri ai familiei sale, mai cu seamă a fiului său, Alexandru Baladier, stabilit la Paris. Probabil că acesta a fost referatul care a dus la excluderea din partid a lui Alexandru Bârlădeanu în 1989, pentru că se precizează că în faţa Colegiului de partid, acesta a dovedit o atitudine duşmănoasă[236]. Vi s-au povestit, în anchetă, aceste lucruri?

Corneliu Mănescu: Am văzut un film, în anchetă, cu Bârlădeanu. A fost sinistru. Pentru acuzaţiile de care vorbiţi – tranzacţii cu aşa-zise bunuri din patrimoniul naţional – a fost anchetat mai întâi de Miliţie, iar după difuzarea „Scrisorii celor şase", a fost anchetat şi el de Securitate. În filmul ce mi s-a arătat mie, Bârlădeanu era confruntat cu un individ dezechilibrat, isteric, ce voia să-l strângă de gât pentru că i-a vândut casetofoane stricate. Apărea şi fiica lui Bârlădeanu, Irina, şi o acuzau de lucruri de care nici nu vreau să-mi aduc aminte.

Lavinia Betea: Tehnicile de discreditare utilizate de Securitate.

Corneliu Mănescu: Mi s-au citit şi declaraţiile lui Apostol, dar vă spun, cu toată sinceritatea, că n-am crezut nimic. L-am auzit pe Apostol înregistrat pe bandă de casetofon.

---

236. Gh. Buzatu, M. Chiriţoiu, *op. cit.*, vol. II, pp. 182-184.

Lavinia Betea: În declarațiile înregistrate ale lui Apostol acesta s-a dezis într-adevăr de scrisoare, așa cum a declarat după aceea Silviu Brucan?

Corneliu Mănescu: În acele declarații ascultate de mine, Apostol îl învinuia pe Brucan că este agentul unei puteri străine, că e agent american. Nu l-am auzit dezicându-se de scrisoare. De la Brucan nu mi-au pus nimic, nici înregistrări, nici declarații. Dar mă tocau cu întrebări de genul cum am putut eu, un om atât de respectat, să am de-a face cu un asemenea individ ca Brucan – spion sovietic, iar după aceea spion american. Eu mă miram ironic: dar bine, Brucan pleca în toată lumea, ținea conferințe, s-a întors înapoi, cum a putut avea încredere partidul în spioni sovietici și americani să-l reprezinte? Despre Bârlădeanu, când îmi arătau filmul spuneau: cum v-ați putut compromite cu asemenea oameni?

Lavinia Betea: Încercau o fisură în grupul dumneavoastră.

Corneliu Mănescu: În timpul acelei anchete mi-am impus să nu cred nimic din cele ce mi se spuneau și m-am servit de toate lucrurile ce-mi puteau fi de folos. Le aminteam de felul în care fusesem scos din casă și întrebam de ce s-a procedat cu mine atât de barbar. Răspundeau că eu fusesem vinovatul, deoarece refuzasem să primesc organele de ordine în casă. De ce n-ați trimis o înștiințare, un mandat? – insistam eu. Iar ei reveneau cu răspunsuri stupide. Stăruiau să declar amănunțit ce-am discutat la dejunul de la Ambasada Franței. Dar nu pot fi obligat să spun, ziceam eu. Anchetatorii își exprimau perfid mirarea: „Cum se poate ca un om ca dumneavoastră să adere la o asemenea mârșăvie, împotriva intereselor statului, a iubitului nostru președinte?" ș.a.m.d.

Lavinia Betea: Măsura extremă a fost fixarea unui domiciliu obligatoriu – în absența unui text de lege – pentru unii dintre dumneavoastră.

Corneliu Mănescu: Brucan scrie despre Apostol că s-a clătinat din poziția pe care trebuia s-o păstreze datorită faptului că atunci când li s-a spus că trebuie să se mute și au fost duși să-și vadă locuința în Militari, datorită insistențelor soției sale, Apostol a dat anumite declarații referitoare la el, la Brucan, dar a rămas în casa lui. Pârvulescu a rămas și el în casa lui: mică, mizerabilă, dar a rămas în casă. Lui Brucan i s-a dat ca domiciliu obligatoriu o casă în Dămăroaia, unde a stat vreo două luni. Bârlădeanu a fost mutat din spațiul luxos din Rabat, dar într-un apartament, într-o casă.

Lavinia Betea: Ce explicație aveți că pentru dumneavoastră a fost aleasă Chitila?

Corneliu Mănescu: Mă bucuram de oarecare notorietate. Fusesem ministru de Externe al României timp de 12 ani, fusesem președinte al

Organizației Națiunilor Unite, fusesem în Biroul Executiv al Uniunii Interparlamentare. Dintre cei șase semnatari, eu eram cel mai cunoscut pe plan extern. Pârvulescu dobândise notorietate prin atitudinea sa de la Congresul al XII-lea al PCR, dar pe plan internațional nu prea știa lumea cine este. Bârlădeanu era cunoscut în țările socialiste. Apostol se făcuse cunoscut atunci când fusese numit ambasador în Argentina și i-a povestit lui Aristide Buhoiu anumite lucruri. Despre existența lui Răceanu nu știa nimeni până atunci. În acel timp de mari greutăți pentru noi, de nimeni nu s-a interesat lumea mai mult decât de mine. Iar autoritățile au fost obligate să răspundă prin ambasade. Mi-au cerut să semnez scrisori pentru ambasade în care să mulțumesc pentru amabilități și să spun că o duc bine cu sănătatea și că avem medici excelenți. Cu prezența mea în protestul reprezentat de scrisoare, ceilalți semnatari au avut anumite înlesniri, au avut o șansă în plus. Ambasadele și-au pus în mișcare toate mijloacele și n-au putut să se atingă de noi. Uneori – după cum am aflat ulterior – s-a recurs la mijloace rocambolești pentru a putea informa despre noi. Fiindcă problema era cunoscută de ambasadele străine, n-au îndrăznit să ne facă să dispărem.

Lavinia Betea: Am stat de vorbă și cu soția dumneavoastră, a cărei sănătate se resimte și acum de pe urma șocului mutării forțate din casă...

Corneliu Mănescu: E puțin spus că am fost mutați prin forță. S-a trecut atunci peste orice fel de limită. Am fost pur și simplu asediați, înspăimântați. Noi baricadaserăm ușa de la intrare. Am pus în ea tot ce-am avut greu în casă: masă, bibliotecă, dulap... Eram în familie, cu soția, cu fata mea, cu soțul ei. Bubuia ușa de drugii de fier, lungi de doi metri, iar noi strigam în gura mare, pe fereastră, „ajutor!". Curtea era plină de armată, strada era blocată. Eram tot aici pe Kiseleff și acolo erau ambasadele. Dar nu le-a mai păsat de nimic. Ușa a fost spartă și în casă au năvălit – nu vă exagerez – 40-50 de oameni care ne-au imobilizat, ne-au brutalizat. Eu mă închisesem și nu mai voiam să stau de vorbă. Culmea a fost că pentru prima dată am văzut atunci oamenii îmbrăcați în negru.

Lavinia Betea: Trupe USLA?

Corneliu Mănescu: Era o echipă de 10-12 oameni, îmbrăcați în costume sinistre: căști negre, ochelari negri, niște barbișoane negre montate, și restul, totul negru. Negri de sus până jos – nici nu vorbeau între ei. Erau așa-zisa bandă antiteroristă. Știți cum m-au luat pe sus și m-au dus la mașină? Ca pe-un pachet. Ai mei m-au așteptat să vin de la sediul Securității din Rahovei până a doua zi. Cred că am stat atunci cel puțin 20 de ore în anchetă până mi-au dat drumul să vin acasă. Din acel moment, timp de șapte luni de zile s-au terminat relațiile cu alți oameni.

La plecare, nevasta lui Fazekaş era în curte. Ţin minte că avea ochii înlăcrimaţi. Era speriată. Dar ea fusese secretara lui Iulian Vlad.

Lavinia Betea: În 1989?

Corneliu Mănescu: Nu, dar fusese. De altfel, în interviul dat mai târziu, Fazekaş spune că s-a dus la cei din curte şi i-a întrebat: dar când terminaţi o dată cu gălăgia, că nu mai pot să trăiesc?

Lavinia Betea: Ce-a fost domiciliul obligatoriu la Chitila?

Corneliu Mănescu: Cel mai groaznic lucru a fost izolarea totală. Apoi faptul că te simţeai responsabil de răul de care aveau parte şi alţii din cauza acţiunilor tale. Fiica mea Alexandra şi soţul ei fuseseră mutaţi – din dispoziţia soţiei lui Emil Bobu, care conducea atunci Ministerul Justiţiei – la Piatra Neamţ. În ceea ce ne privea pe mine şi soţia mea, una e să stai într-o casă cu acoperiş bun, calorifer, apă curentă, să poţi merge la farmacie şi alta să te izoleze ca pe-un ocnaş. E o diferenţă. Am aflat mai târziu că se căutase vreo săptămână un asemenea loc pentru mine. Casa era pur şi simplu infernală. Stătuseră acolo nişte cetăţeni care plecaseră în Canada. De vreo doi ani, casa era pustie. Omul ce plecase în Canada nu s-a mai gândit să plătească lumina, chiria. Şi ne-au obligat pe noi să-i plătim toate restanţele.

Lavinia Betea: Probabil plecase ilegal.

Corneliu Mănescu: Cine mai ştie? Jumătate din casă era sub pământ. Nu era canalizare, nu puteai face baie, apa ieşea afară de sub scândurile podelei. Nevastă-mea umbla cu apa până la glezne încercând să usuce scândurile acelea. Când reuşeam să fac rost de lemne – care erau o mare problemă – şi încălzeam casa, camera se umplea de aburi. În fiecare zi, anchetă. Să vezi un cârd de maşini în faţă şi cu cete de oameni în stânga, cete de oameni în dreapta... Localnicii nici să se uite la noi nu aveau voie. Singurul semn pentru noi era semnalul trenului. Mecanicii ştiau şi, când trecea trenul, trăgeau de semnal. Şi chitilenii ştiau, dar nu aveau voie să se apropie de casă.

Lavinia Betea: Din fotografiile făcute pe 22 decembrie 1989 se vede că era foarte izolată. Cum se derula viaţa cotidiană?

Corneliu Mănescu: Izolarea a fost completă. Zilnic venea maşina să mă ia la anchetă. Zilnic, până pe 22 decembrie. Din momentul când reveneam acasă, până a doua zi, la cealaltă anchetă, nu mă gândeam decât cum să continuu, cum să rezist. Tot timpul eram în priză – să găsesc subiecte, să tergiversez, ceea ce era un efort foarte mare. O credincioasă din Chitila ne dădea brânză de capră, o altă femeie, coana Florica, ne vindea câte-o sticlă de vin... Şapte luni de zile nu prea am

vorbit cu soţia mea. Casa era înţesată de microfoane, de aparate de filmat. Ne uitam unul la altul, singura corespondenţă, singurul mijloc de comunicare între noi fiind privirile. Privirile şi nişte bileţele scrise pe sub pătură, în care îi comunicam câte ceva.

Lavinia Betea: Cum vi s-a spus de fuga lui Ceauşescu?

Corneliu Mănescu: În casa aceea nu aveam radio, televizor, telefon...

Lavinia Betea: Dacă aţi fi avut radio şi aţi fi ascultat Radio Moscova pe 21 decembrie, aţi fi aflat informaţii mult mai utile decât cele din Capitală. Trei deputaţi ai Sovietului Suprem au condamnat în acea dimineaţă ceea ce se întâmpla în România, l-au criticat pe Ceauşescu spunând că e „totalitar" şi „stalinist". Au afirmat că pentru a fi admis să se tragă în popor, nici măcar socialist nu mai este[237]. Vă daţi seama ce-au însemnat aceste informaţii pentru cei de la vârfurile Securităţii şi Armatei, ale căror servicii speciale monitorizau, desigur, astfel de emisiuni. Din păcate, membrii CPEx au rămas opaci...

Corneliu Mănescu: Vedeţi, se tot spune că şi la noi ar fi putut porni o reformă de la vârful partidului, că Ceauşescu ar fi putut fi înlocuit de către cei din CPEx. Nu mai putea fi înlocuit de CPEx. Spre deosebire de ceea ce se întâmpla în conducerea celorlalte state socialiste, la noi, Ceauşescu nu putea fi înlocuit la vârf. Din câte ştiu eu, Ştefan Andrei, pe vremea când se afla în graţiile lui Ceauşescu, propusese ca alegerea lui să se facă prin mandatul organizaţiilor de bază. De-acolo de jos – în conformitate cu „lărgirea democraţiei de partid" – venea propunerea alegerii lui Ceauşescu. Iar delegaţii la Congres, care era organul suprem de conducere al partidului, veneau mandataţi să-l aleagă pe Ceauşescu. Mandataţi de „popor". Despre cei care au făcut asemenea propuneri ce-au dus la dezastru se spunea după aceea că au fost de-o mare inteligenţă şi clarviziune... Cred că a fost mai bine că nu am fost atunci la Bucureşti.

Lavinia Betea: De ce?

Corneliu Mănescu: Am auzit că la Televiziune s-au prezentat şi Dumitru Popescu, şi Gogu Rădulescu... Iliescu venise cu fiul lui Bujor Sion. Ce bine-ar fi prins mai multe proteste, cu mai mulţi semnatari! Oameni mai tineri. Nu vârstnici ca noi, despre care se putea spune că ne pare rău că nu mai era Gheorghiu-Dej la conducere, că ne pare rău că alţii conduc ţara în locul nostru. Mai era apoi şi handicapul că presa din România nu mai amintise de ani buni de noi. Nu se mai ştia ce făcusem. Sigur

237. A.U. Gabanyi, *Revoluţia neterminată*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, p. 197.

că dacă ar fi semnat și câțiva din jurul lui Ceaușescu, altfel decurgeau lucrurile. Se mișca ceva și în gândurile oamenilor cu privire la viitor.

Lavinia Betea: La ce vă referiți?

Corneliu Mănescu: L-am auzit mai zilele trecute pe fiul lui Tismăneanu spunând la televizor că el a stat de vorbă, după 1990, cu Ștefan Andrei și l-a întrebat ce sperau să se întâmple în 1989. Iar Andrei răspunsese că așteptau să moară Ceaușescu. Și atunci ar fi început, pe față, rivalitatea dintre „grupul Lenuței" – nu știu care era acesta – și „grupul lui Nicușor". Și că era de dorit să ajungă Nicu la conducere. Din grupul lui făcea parte, probabil, Andrei. În ceea ce mă privește, nu știam nimic despre cele petrecute la Timișoara. Pe 22 decembrie a venit o femeie și mi-a spus: „S-au schimbat, domnule, lucrurile, acum e vremea meritelor". Au venit mulți chitileni, aveau și steaguri – iată, se văd în fotografiile făcute atunci de unul dintre ei. Au venit, ne-am bucurat, iar eu, după manifestația lor, am rămas singur... Mai târziu am aflat că în acea zi, lumea strigase-n piață „Mănescu!". Oamenii cunoșteau raporturile dintre Ceaușescu și mine. Fie și numai sub forma că nevasta lui nu o agrea pe nevasta mea. Oamenii au strigat așa și datorită scrisorii. Și datorită popularității. Sergiu Nicolaescu a scris, referitor la acel moment, pe care-l trăise direct: „Alesul n-a fost Iliescu, alesul a fost Mănescu!". Toate agențiile de presă din lume și în toate părțile României s-a rostit numele meu. *Le Monde* a scris că Mănescu este urmașul lui Ceaușescu. Articolul a apărut cu o fotografie în care era Sergiu Nicolaescu. Oarecum semănăm. A fost întrebat și regizorul Nicolaescu. „Semănăm, a spus și el. Deși – nu l-a răbdat inima să nu adauge – eu sunt mai tânăr..." Așa este. Acestea sunt lucruri absolut adevărate.

Lavinia Betea: Certificat de „revoluționar" ați primit?

Corneliu Mănescu: Nu. Am primit de la o comisie a Ministerului Muncii un fel de certificat că am fost arestat la domiciliu și mutat cu domiciliu obligatoriu. Nu beneficiez de nici un avantaj, deoarece nu au de unde veni aceste avantaje. Scutiri de impozite – sunt pensionar, pensia nu este impozitată. Călătorii gratuite cu trenul? Unde să mai călătoresc la vârsta mea?

Lavinia Betea: Unii au primit spații pentru firme, alții terenuri pentru locuințe... N-aș vrea să dau nume... Vi se par firești aceste avantaje

---

* Este vorba de Vladimir Tismăneanu, bine cunoscut politolog, profesor de științe politice la University of Maryland, College Park, director al Center for the Study of Post-Communist Societies al aceleiași universități și editorul revistei *East European Politics and Societies* (n.red.).

acordate la fel cum și foștilor comuniști ilegaliști le-au fost conferite anumite beneficii?

Corneliu Mănescu: Ar trebui duse până la capăt cele începute în decembrie 1989. Duse la capăt pentru toți românii, nu doar pentru câțiva. Fără îndoială că oamenii nu mai puteau răbda, voiau o altfel de viață. Ceea ce a urmat seamănă puțin cu ceea ce doreau ei. În ce mă privește pe mine și avantajele mele, casa în care stau este proprietate de stat, declarată a nu fi vândută. Blocul vecin – care e identic cu acesta și în care stăteam înainte de a fi dus în domiciliu forțat – a fost vândut chiriașilor ca orice bloc obișnuit. Când am revenit în București, n-am mai suportat să stau în apartamentul vechi, deoarece îmi amintea de acel moment îngrozitor din viața mea. Și m-am mutat în blocul vecin, în apartamentul acesta. Ca și vecinii mei, ne-am pregătit cu bani, să-l cumpărăm, așa cum a putut face orice om din România, care și-a cumpărat apartamentul construit de stat, în care trăia. Când toate erau gata, am fost anunțați că nu putem cumpăra apartamentele, deoarece au fost declarate locuințe de protocol. Uitați-vă ce „protocol"! Cum se scurge apa pe peretele holului... Ar trebui făcute reparații, dar de unde atâția bani? Și cum să repari o casă din care nu știi unde și când vei fi dat afară? Prin urmare, eu n-am putut, ca orice om din România, să-mi cumpăr o casă în care să stau liniștit la bătrânețe. Acestea sunt avantajele...

Anexa 1

Protocolul și stenograma ședinței BP/PMR din 11 noiembrie 1963 cu privire la vizita delegației de partid și guvernamentale conduse de Gheorghiu-Dej în Iugoslavia și informarea lui Corneliu Mănescu despre activitatea delegației române la ONU și a vizitelor din Argentina, Brazilia și Franța

Stenograma
ședinței Biroului Politic al CC al PMR
din 11 noiembrie 1963

La ședință au participat tovarășii: Gh. Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Chivu Stoica, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Drăghici, Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Bârlădeanu, Dumitru Coliu, Leonte Răutu, Ștefan Voitec, Gh. Gaston Marin, Gogu Rădulescu și Corneliu Mănescu.
Ședința a început la orele 18,00.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Tovarăși, am convocat această ședință cu scopul de a face un schimb de păreri privind cele ce urmează să facem în legătură cu plecarea unei delegații în Iugoslavia, pentru semnarea Acordului privind hidrocentrala de la Porțile de Fier.

Înainte de aceasta aș vrea să citim – mi se pare că nu cunosc tovarășii – o notă de audiență a lui Arso Milatovic, ambasadorul Iugoslaviei la București, care a avut loc la 7 noiembrie a.c. la MAE. El s-a întors din Iugoslavia și a adus la cunoștință punctul de vedere al conducerii Iugoslaviei în legătură cu cele ce ar urma să se întreprindă.

Se dă citire notei de audiență, care a durat 40 de minute.
În timpul lecturii s-au făcut următoarele comentarii:

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Am spus că nu voi da înapoi dacă vor fi condiții pentru a lua cuvântul la un miting.

Deci prima alternativă a lor este ca noi, în ajunul sărbătorii lor naționale, să ne terminăm vizita și să ne întoarcem acasă. A doua alternativă are în vedere ca vizita să înceapă la 21 noiembrie.

Milatovič mi-a spus în convorbirea de astăzi că ei propun varianta a doua. Trebuie să spunem că în toate împrejurările când ne-am întâlnit cu Milatovič, a fost foarte corect şi a avut o atitudine mai mult decât prietenească.

În ce priveşte programul vizitei, cred că nu este o părere personală a lui Milatovič, ci a conducerii lor.

Ei au arătat că în timpul convorbirilor s-ar putea aborda probleme privind situaţia internaţională, dezarmarea, crearea de zone denuclearizate, acordul de la Moscova, colaborarea în cadrul ONU, colaborarea în cadrul CAER.

Vedeţi ce cerc larg de probleme propun ei. Parcă le-am fi suflat la ureche ce probleme să pună, întrucât toate acestea sunt şi problemele noastre. Dacă nu sugerau ei aceste probleme, trebuia să le sugerăm noi.

Nouă ne convine ca ei să menţioneze problemele acestea, deoarece mergem în Iugoslavia ca să semnăm acordul privind hidrocentrala şi cu acest prilej este bine să avem un schimb de păreri asupra unui cerc larg de probleme. Urmează să vedem cum vor decurge discuţiile.

Ei au prezentat şi programul vizitei. Astăzi l-am chemat pe Milatovič şi le-am comunicat că am luat la cunoştinţă cu interes de nota de convorbire. De asemenea, i-am spus următoarele: Delegaţia va fi probabil alcătuită din tovarăşii Gh. Gheorghiu-Dej, I.Gh. Maurer, Emil Bodnăraş, Alexandru Bârlădeanu, ministrul Afacerilor Externe şi ambasadorul nostru la Belgrad.

După cum vedeţi, i-am subliniat, compoziţia delegaţiei este la nivelul cel mai înalt. Deşi este o delegaţie pe linie de stat, aceasta nu ne va împiedica să discutăm şi probleme de partid, dacă partea iugoslavă va dori, deoarece suntem membri de partid şi membri ai conducerii partidului. Aceasta este însă în funcţie şi de modul cum va crede de cuviinţă partea iugoslavă, lăsându-i să înţeleagă că noi nu ţinem neapărat la aceasta.

În ce priveşte programul, i-am spus că noi ne gândim să plecăm din Bucureşti la 21 noiembrie şi vizita să înceapă la 22 noiembrie. Dv. aţi propus două variante: una care are în vedere să plecăm din Iugoslavia în ajunul sărbătorii dv. şi alta, să ne găsim în Iugoslavia în timpul acestei sărbători, urmând ca în acest caz să primim o invitaţie de a participa la aniversarea sărbătorii dv.

Dacă vizita ar avea loc în preajma acestei sărbători şi noi o terminăm exact înaintea manifestărilor care au loc, acest lucru ar putea fi greşit înţeles. Ce se va putea spune oare despre noi în cazul acesta?! Populaţia Iugoslaviei va spune probabil că au venit românii aici, au discutat tot felul de probleme, s-a dat şi un comunicat, au vorbit la miting, dar s-au grăbit, nu au vrut să ia parte la sărbătoarea noastră. Ar fi privit cu totul greşit un asemenea procedeu.

De aceea, noi am înclina pentru varianta a doua, adică de a ne găsi în Iugoslavia cu acest prilej. Mulţumim că v-aţi gândit să ne invitaţi să participăm

la festivitatea aceasta, deşi ştim că dv. nu obişnuiţi să invitaţi delegaţii de stat din alte ţări la asemenea solemnităţi. Probabil că cei care vor vorbi se vor referi şi la prezenţa delegaţiei române şi cred că nu veţi avea nimic împotrivă dacă cineva dintre noi va mulţumi pentru cuvântul rostit la adresa delegaţiei şi a ţării noastre.

Ambasadorul a notat totul şi a mulţumit, spunând că va fi pentru ei o mare cinste, o onoare şi fel de fel de lucruri din acestea.

I-am spus: Îmi place perseverenţa dumitale, ai stăruit şi am ajuns să ne apropiem de dorinţa exprimată de a ne întâlni şi iată că ne vom întâlni.

În ce priveşte semnarea acordului, i-am spus că noi ne vom sfătui şi vom fi de acord, ţinând seama şi de părerea părţii iugoslave. El aici mi-a lăsat impresia că a încurcat lucrurile. Spre deosebire de audienţa precedentă, când i-am spus de ce să nu semnăm la nivel înalt, pentru că acesta este scopul vizitei, pentru asta ne ducem, acum dimpotrivă, a spus: Având în vedere importanţa acestui obiectiv, să se semneze la cel mai înalt nivel. Din aceasta deduc că ei au adoptat aceeaşi poziţie.

Dacă însă Tito şi ceilalţi vor spune: având în vedere faptul că noi am semnat protocolul, să semneze acum Maurer şi una dintre persoanele corespondente lui, sau una dintre persoanele care îi urmează lui Tito, nu voi avea nimic împotrivă. Dacă vor manifesta interes pentru formula aceasta, sigur că mie mi-ar conveni să semneze Maurer, deoarece eu am semnat cu Tito protocolul şi acum acordul îl semnează o altă persoană. Dacă vor spune să semnăm totuşi noi, pentru că obiectivul are importanţă – şi într-adevăr are importanţă, pentru că se angajează şi Tito, şi asta e ceva –, atunci o să-l semnăm.

Iată, tovarăşi, cam aşa stau lucrurile, stadiul la care s-a ajuns în legătură cu întâlnirea aceasta cu conducătorii Iugoslaviei.

I-am spus lui Milatović că ar trebui să dăm un comunicat pentru informarea opiniei publice, că cele două guverne, sau cele două ţări, s-au înţeles să se întâlnească. Un comunicat scurt, care să fie dat cu câteva zile înainte de plecarea noastră în Iugoslavia. Să nu spunem că la invitaţia lor, ci să spunem că cele două ţări s-au înţeles să construiască hidrocentrala şi să formulăm în aşa fel încât să punem accent pe acele laturi care ne interesează pe noi.

În ce priveşte compoziţia delegaţiei, am crezut că este bine să-i dăm caracter de stat, pentru că de fapt nu ne ducem să lucrăm pe linie de partid, ci în probleme de relaţii între cele două ţări, precum şi în probleme privind poziţiile pe plan internaţional.

Noi suntem comunişti, nu ne putem desprinde de problemele mişcării. La urma urmei, ne interesează cum privesc ei cutare şi cutare problemă.

Cred că este suficientă compoziţia aceasta şi să luăm cu noi un aparat. În perioada aceasta, când ne apropiem de vizită, va trebui să apară în presă lucruri în legătură cu Iugoslavia, cu industria ei, cu anumite aspecte despre

poziția Iugoslaviei pe plan internațional. Să găsim motive pentru a prezenta opiniei publice părerea și poziția noastră.

Tov. E. Bodnăraș: Va fi și aproape de cea de-a XX-a aniversare a *Skupștinei.*

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Neapărat va trebui să facem aceasta. În această privință ei au o atitudine frumoasă față de noi. Este un fapt că cei mai buni fii ai Iugoslaviei de astăzi și-au dat sângele și viața, ei au început o luptă foarte inegală, au dat jertfe de un eroism legendar în lupta cu cotropitorii fasciști. A nu recunoaște, a nu vorbi despre aceasta înseamnă pur și simplu a închide ochii față de un adevăr istoric.

În preajma sărbătorii lor va trebui să luăm contact cu ei ca să ne dea ceva materiale, să vedem cum pun ei problemele. Sigur, să dăm nuanța corespunzătoare lucrurilor, să nu-i umflăm prea tare, dar nici să nu minimalizăm ce-au făcut dânșii. Să numim locuri unde au fost nenumărate bătălii, unde este mare numărul celor care și-au dat viața.

Am văzut, la muzeu, tineri iugoslavi cum strigau: Trăiască libertatea! Au fost oameni curajoși, chiar în fața morții strigau. Trebuie adus un omagiu acestor eroi care s-au jertfit pentru cauza libertății poporului iugoslav. Sigur că aceasta va trebui să găsească o reflecție și în poziția pe care o luăm cu diferite prilejuri.

Ați observat ce poziție au ei în legătură cu CAER. Noi am apreciat just la timpul respectiv că Iugoslavia va merge în direcția unei colaborări mai strânse cu țările socialiste, care fac parte din CAER, însă nu va merge în CAER, ea având punctul său de vedere, având anumite considerațiuni de fond, de formă și de metodă, care o țin departe de ideea unei participări efective la CAER.

Niciodată de câte ori am discutat cu dânșii n-am auzit vreo referire negativă la adresa CAER. Noi cunoaștem părerile lor în legătură cu situația pe care am avut-o la un moment dat în CAER. Ei dau o apreciere justă poziției noastre în CAER, deoarece nu reflectă numai interese naționale înguste, ea depășește cu mult granițele României, este o poziție principială, justă. Iugoslavilor le place poziția aceasta.

Ceva ține departe de CAER China, Vietnamul și Coreea, iar acum nu mai face parte nici Albania. Iugoslavia, mai curând sau mai târziu, va trebui și ea într-un fel sau altul să colaboreze mai strâns. Se vede însă că prevederile actuale și tendințele care s-au manifestat în CAER au confirmat temerile care au fost cândva și constituie și astăzi o piedică în calea acelor țări socialiste care ar fi dorit să colaboreze în cadrul CAER. Astfel, CAER-ul a devenit o organizație foarte strâmtă – deși noi vorbim de colaborare, baza materială a acestei colaborări nu este consolidată și ne înfățișăm ca o organizație îngustă, sectară. Ea cuprinde numai câteva țări. Nu se pot găsi argumente pentru a susține cât de cât situația în care ne aflăm astăzi. Cu

foarte mare uşurinţă se dă calificativul că sunt „manifestări naţionaliste", se atârnă tinicheaua de coadă şi cu asta gata.

De asemenea, iugoslavii dau o înaltă apreciere atitudinii tov. Hruşciov, care a manifestat înţelegere deplină pentru punctul de vedere al României. Ei şi în aceasta găsesc ceva semnificativ. Şi într-adevăr lucrurile aşa stau. Pentru că dacă Hruşciov n-ar fi manifestat înţelegere faţă de cele ridicate de noi şi s-ar fi mers în mod rigid la o poziţie de luptă, atât aşteptau şi Ulbricht, şi toţi ceilalţi care abia aşteptau şi pistonau lucrurile.

Nu am putea spune că am convins pe toată lumea, nu putem face o asemenea apreciere, totuşi s-a dat satisfacţie – aş putea spune deplină – poziţiei noastre în problemele cele mai importante ale colaborării între ţările socialiste care participă în CAER.

Deci din acest punct de vedere este interesant că Iugoslavia manifestă înţelegere, dă o apreciere înaltă poziţiei lui Hruşciov şi poziţiei noastre, pe care o consideră justă. Ei probabil îşi spun că dacă ar fi fost în cazul acesta Stalin, sau perioada aceea grea în care s-a produs ceea ce se cunoaşte, ar fi fost oare posibil ca România să exprime puncte de vedere contrare punctelor de vedere – ca să numesc şi eu cum numesc alţii – exprimate de majoritate?! Sigur că nu.

După Congresul al XX-lea şi al XXII-lea al PCUS, după condamnarea metodelor cultului personalităţii, s-a spus să nu mai apară în relaţiile dintre partide şi ţări socialiste asemenea metode şi s-a inaugurat o nouă etapă istorică în ce priveşte relaţiile dintre ţările socialiste. Acum poţi să-ţi spui părerea fără riscuri sau doar cu riscul că unii te pot califica „naţionalist", cum au şi încercat de altfel să facă. În orice caz, împotriva voinţei noastre nu este posibil să se facă astăzi ce se făcea înainte.

La drept vorbind, şi înainte noi ne-am opus în diferite probleme cum era cu sovromurile, însă lucrurile nu ne erau aşa de clare cum ne sunt astăzi.

Iugoslavia are interes să colaboreze cu noi, au şi spus că doresc să colaboreze în primul rând cu ţările socialiste. Au mai făcut afirmaţia că nu urmăresc să-şi clădească relaţiile cu ţările socialiste pe baza înrăutăţirii relaţiilor dintre unele sau altele din ţări. Cu alte cuvinte, nu vor încerca să stârnească intrigi sau să ne învrăjbească şi pe asemenea metode să-şi bazeze relaţiile.

În cele mai importante probleme internaţionale nu văd nici o deosebire între poziţia celorlalte ţări socialiste şi poziţia Iugoslaviei. În problemele de fond se manifestă deosebire în faptul că Iugoslavia nu se consideră ca făcând parte din lagăr (ea consideră lagărul drept bloc), deci se consideră o ţară neangajată – nealiniată, cum spun ei – şi în afara blocurilor. Ei continuă să rămână pe această poziţie, colaborând mai strâns cu ţările socialiste. Ideea blocurilor este considerată de ei perimată.

Tov. L. Răutu: Ideea de ţări neangajate, spun ei, este perimată, pentru că toţi trebuie să se angajeze în lupta pentru pace.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Iugoslavia nu face parte din CAER şi Pactul de la Varşovia, însă în problemele internaţionale are aceeaşi poziţie.

Noi nu putem fi de acord cu atitudinea chinezilor, care socoteau Iugoslavia ca fiind o ţară capitalistă. Tot ce se debitează la adresa Iugoslaviei este absolut nejust. În această privinţă suntem complet de acord cu aprecierea făcută de Hruşciov, de Uniunea Sovietică. Va trebui să ne documentăm mai serios asupra lucrurilor.

Am ajuns în situaţia când CAER a devenit o organizaţie îngustă şi se împinge în continuare la stări de lucruri care duc la o îngustare şi mai mare. Criticăm Piaţa Comună că este o organizaţie închisă, care operează cu măsuri discriminatorii, dar noi ne deosebim în această privinţă doar prin aceea că suntem ţări socialiste, deoarece nu ne interesează şi nu suntem entuziasmaţi să participe la CAER şi celelalte ţări socialiste. Deci în cea mai mare parte a problemelor internaţionale avem poziţie comună. Curios că chinezii îi critică pe iugoslavi în fel şi chip, dar ei înşişi manifestă cam aceeaşi poziţie când spun nu vă amestecaţi în treburile interne, respectaţi independenţa, suveranitatea.

Tov. P. Borilă: Dacă se discută tovărăşeşte o să fie o poziţie apropiată.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Acestea sunt problemele în legătură cu iugoslavii. Consider că este bine să ne folosim de prilejul oferit de semnarea acordului pentru construirea hidrocentralei de la Porţile de Fier, deoarece lucrurile sunt definitivate. Este un prilej foarte bun, nu ne ducem aşa cum s-au dus reprezentanţii altor partide şi ţări-surori, nici oficial, nici în vizită, neoficială sau semioficială, ci mergem cu treabă.

Avem interese comune într-o serie de probleme şi este normal ca ţări vecine să le examinăm cu toată atenţia şi să găsim căi de lărgire, de dezvoltare a relaţiilor.

Şi la noi sunt unele rezerve, pe diferite trepte. Am în vedere faptul că până nu de mult a existat o anumită atmosferă. Ţinând seama în primul rând de interesele ţării noastre în tratatul în discuţie şi promovând aceste interese, să ţinem seama şi de interesele celeilalte ţări, că nu se poate când discuţi să obţii tot ce doreşti tu. Trebuie făcut un efort de a se găsi soluţii pentru lărgirea schimburilor comerciale şi de a colabora în construcţia anumitor agregate, pentru a ieşi pe piaţă folosind relaţiile pe care le are Iugoslavia. Făcând socoteli precise, înseamnă prietenie sinceră şi bună.

Iugoslavia nu este o ţară săracă, economia ei s-a dezvoltat în ultimii ani foarte puternic, cu toate fenomenele care au loc acolo, datorită metodelor folosite în conducerea economiei. Cu toate acestea, este clar că a avut loc o ridicare a nivelului de trai. Bulgarii sunt mult în urmă din acest punct de vedere.

Iugoslavia este mai bogată în materii prime decât alte ţări şi a folosit din plin perioada de nealiniere, cum zic ei. Ne poate folosi şi nouă în colaborare pe diferite domenii.

De ce am putea să colaborăm cu Austria, spre exemplu, şi cu alte ţări, şi n-am putea să colaborăm cu Iugoslavia. Sigur, evitând să ne angajăm în lucruri care ar putea să ne dea durere de cap.

Probabil ei ar vrea să ne atragă să colaborăm în industria automobilistică. Să avem grijă aici, deoarece ei s-au fript destul de bine, au două fabrici, n-au cui să le dea, au fabrici bune. Probabil ne vor prezenta aceste lucruri, dar să nu le spunem că le respingem, însă că tindem să ducem colaborarea spre sectoare unde avem interese.

Cred că se poate imagina un cadru de probleme economice, folosind ce mai cunoaştem până acum şi care să constituie, pe lângă ce vor spune şi ei, baza de discuţii cu cercurile conducătoare iugoslave.

Nu-mi închipui că vom intra în probleme de detaliu, însă să nu ne pronunţăm în principiu foarte largi şi pe urmă, în practică, să se screască un munte şi să iasă un şoarece.

Eu cred că cercul de probleme pe care l-am înfăţişat aici îl putem lua în considerare. Componenţa delegaţiei v-am spus-o şi cred că ar fi potrivit să fie şi un grup de lucru; aceasta este o chestiune mai simplă. Dacă credeţi că sunt potrivite cele ce am adus la cunoştinţa Biroului Politic, să procedăm ca atare.

Tov. P. Borilă: Te-ai referit la ce s-au referit şi ei, ca să nu i se dea caracter ca şi cu ceilalţi, însă înainte de a pleca trebuie să se spună care este principalul scop pentru care se duce delegaţia.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Sigur că noi nu putem să ne limităm, să spunem că ne ducem pentru altceva.

Tov. P. Borilă: Şi cu semnarea, probabil dacă spune să semneze altcineva, atunci se va pune problema de ce s-a dus Dej acolo.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nu are importanţă. Eu am fost încântat când am auzit ideea asta de a semna Maurer acordul, iar noi să semnăm un comunicat comun, care să cuprindă ceva mult mai larg decât acest acord.

Noi suntem doi oameni de stat, reprezentanţii a două state care se întâlnesc şi examinează probleme comune, mai cu seamă că este o ţară socialistă.

Tov. Chivu Stoica: Ei vor să spună că noi nu mergem pentru semnarea acordului, ci răspundem la o invitaţie.

Tov. Al. Bârlădeanu: Eu am impresia că ei au oscilat în privinţa semnării documentelor, spunând că dacă semnează tovarăşul Gheorghiu-Dej se reduce efectul politic al vizitei, iar acum, când au văzut că se vor discuta mai multe probleme, au spus să nu se semneze la nivel înalt.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nici eu nu m-aş duce, şi numai pentru acest lucru nu trebuie să meargă o asemenea delegaţie. Noi vom examina şi alte probleme interesând cele două ţări, cum sunt cele privind relaţiile bilaterale şi problemele internaţionale.

Se duce Guy Mollet în Uniunea Sovietică și dă un comunicat și noi, o delegație de stat la cel mai înalt nivel, mergem în Iugoslavia socialistă și ar fi nu știu cum să discutăm numai probleme privind hidrocentrala.

Tov. Chivu Stoica: Probabil va fi atinsă în discuție trecerea populației la frontieră.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Vor fi multe probleme de discutat.

Tov. Chivu Stoica: Să fie pregătită delegația.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Noi trebuie să ne obișnuim cu gândul că la graniță avem o Iugoslavie care este o Iugoslavie socialistă, nu capitalistă. Nu am altă apreciere pentru Iugoslavia decât aceea care a fost dată și de Hrușciov. Consider că chinezii nu au dreptate, oricât ar avea în altă privință, dar în privința înjurăturilor nu suntem de acord.

Nu ne ducem acolo să luăm poziție împotriva Chinei. Alaltăieri, într-o notă, dacă ați observat, rezulta că iugoslavii au înțelegere în privința noastră, dar dacă sunt atacați nu pot să tacă din gură. Dacă și pe noi ne-ar ataca cineva nu am tăcea. În orice caz, noi o să discutăm cu cercurile conducătoare iugoslave să nu folosească prilejul acesta pentru a face rău mirositoare atmosfera.

Noi ne ducem cu inima deschisă și vom trata problemele cu sinceritate, deschis, fără ocolișuri. Nu are nici un rost să umblăm cu tertipuri diplomatice. Acesta este punctul nostru de vedere. Vă amintiți, cu prilejul vizitei din 1956, când Kocea Popovič a pus problema cu populația sârbă, i-am „tăiat nasul" lui Popovič și Tito a fost de acord cu mine, pe loc l-a dezavuat pe Popovič.

Nici noi nu va trebui să-i punem într-o situație delicată, adică să începem să discutăm cu ei Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, să discutăm că sunt revizioniști moderni.

Ei ne vor cere, cum i-au cerut și lui Hrușciov, să spunem ce părere avem despre organul lor. Putem să le spunem, fără să-i jignim, că la noi sunt alte forme.

Lenin spune că pe măsură ce noi și noi popoare vor păși pe calea socialismului, varietatea formelor va fi aproape infinită și aceasta îndreptățește noțiunea teoretică emisă de Togliatti despre „unitate în diversitate". Dacă nu accepți cutare și cutare lucru și spui că faci altfel, se spune că aceasta înseamnă diversionism.

Bine că avem capul nostru, să acționăm cu capul nostru.

Așa că noi nu trebuie să ne limităm la problema semnării, pentru că dacă ar fi vorba numai de semnare nu ar avea nici un rost să mergem la nivelul acesta.

Deci să manifestăm rezervă și mie mi se pare că conducerea noastră merită aprecierea că știe să se orienteze în împrejurări ca acestea, când se

va întâlni cu oameni care au experienţă politică, cum sunt cotaţi tovarăşii noştri iugoslavi.

Să îndrăznim să ne considerăm oameni care sunt în stare să înfrunte problemele cele mai delicate şi mai complexe cum sunt cele la ordinea zilei.

Dacă ne-ar fi fost teamă nu am fi venit deloc cu poziţia noastră, aici nu e vorba numai de CAER, este vorba de poziţia noastră în probleme ale mişcării. Vedeţi ce ecou a stârnit articolul tovarăşului Maurer, care este foarte frumos, foarte bine scris.

Tov. L. Răutu: *Borba* a fost printre primele publicaţii care au redat articolul tovarăşului Maurer.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: „Europa Liberă" sau Radio Londra sau alţii vorbesc cu respect: „satelitul România a început să manifeste independenţă".

Tov. Al. Bârlădeanu: Spre deosebire de slugărnicia de care dau dovadă bulgarii şi ungurii.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Avem susţinători, nu aveţi nici o grijă.

Deci sunteţi de acord, tovarăşi.

(*Toţi tovarăşii prezenţi la şedinţă sunt de acord cu problemele prezentate de tov. Gh. Gheorghiu-Dej privind vizita în Iugoslavia.*)

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Dacă sunt la iugoslavi anumite tendinţe, să le atragem atenţia ca să nu se transforme într-o acţiune îndreptată împotriva chinezilor, să nu îngăduim asta.

Dacă sunteţi de acord şi cu compoziţia şi cu timpul de plecare şi cu măsurile luate, atunci putem asculta informarea tovarăşului Mănescu Corneliu.

Tov. C. Mănescu: Delegaţia care a reprezentat punctul de vedere al partidului şi guvernului nostru la şedinţa actuală a ONU şi-a efectuat pregătirile pe baza unui program de lucru îndelung alcătuit, iar directivele care au stat la baza acestei activităţi au fost examinate şi aprobate în cadrul Consiliului de Miniştri, iar apoi au fost aprobate de conducerea partidului. În ultima parte tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a dat indicaţii şefului delegaţiei în legătură cu problemele care trebuie înfăţişate, precum şi modul de punere a acestor probleme.

În mod succint pot să informez Biroul Politic că discursul care a prezentat poziţia externă a partidului şi guvernului nostru a fost ascultat cu atenţie. În mod deosebit au reţinut atenţia propunerile noastre cu privire la reînscrierea punctului intitulat „Înţelegeri regionale" care a fost prezentat încă de la a XV-a sesiune ONU.

De asemenea, ca o problemă deosebită a reţinut atenţia adunării faptul că au fost puse o serie de probleme economice care sunt în momentul de faţă de importanţă majoră şi actuală.

Impresia pe care a reţinut-o întreaga delegaţie şi toţi funcţionarii care reprezintă ţara noastră în acest organism, ca şi în alte organisme internaţionale,

este aceea că prestigiul țării noastre a crescut foarte mult. România este considerată în momentul de față un interlocutor de talie internațională.

Aceasta o înfățișez bazat pe o serie de fapte și considerații care toate au ca izvor succesele economice dobândite de țara noastră, claritatea și stabilitatea politicii sale externe.

Este interesant, redau în această direcție părerea unuia dintre cei care ne-au vizitat țara, și anume ziaristul american Pearson, care în cadrul unei întâlniri organizate la misiunea noastră de la Washington, pentru grupul de americani care ne-au vizitat țara, a spus că el admiră aceste succese economice, admiră calmul și chibzuința conducătorilor politicii externe a țării noastre. El a declarat că consideră aceasta ca fiind de natură să permită României să joace un rol foarte important în ce privește exprimarea unui punct de vedere față de cele două lumi, față de calificarea unei serii întregi de probleme care se dezbat în momentul de față între cele două lumi.

Ținând seama de acest Pearson, un gazetar reputat, care scrie la cca 500 de ziare, unul dintre cei care în mod inteligent și competent sprijină administrația Kennedy, se poate aprecia că părerea acestui om bine informat, care are și atitudine prietenească față de țara noastră, este o părere care nu este numai personală, ci într-o mare măsură poate fi considerată că înfățișează un punct de vedere mai de fond al administrației actuale americane.

Aș vrea de asemenea să subliniez în fața Biroului Politic că acest interes pe care noi l-am putut înregistra cu prilejul activității noastre, al întâlnirilor și discuțiilor, nu poate fi în nici un caz considerat ca fiind spontan. Acest interes este determinat de studierea atentă a poziției țării noastre, de studierea actelor de politică externă pe care guvernul le înfăptuiește, de studierea succeselor economice și a popularității regimului nostru în țară.

Aceasta am putut să constat chiar din exprimarea directă a acelora cu care am avut prilejul să stau de vorbă, mă refer în special la Rusk.

Cred că acest lucru este mai bine explicat și de faptul că în afară de această studiere a situației interne și a politicii externe a partidului și guvernului nostru, aceste mari puteri, respectiv America și Franța, au dorit să-și confirme un anumit punct de vedere, să-și întregească această impresie printr-o confirmare directă. Din această cauză cred că unii dintre reprezentanții acestor țări, care lucrează în România, vor avea de explicat motivele pentru care în anumite domenii ei nu au înfățișat destul de corect rezultatele din țara noastră. Mă refer în mod deosebit la Bouffanais, care a avut tot timpul o situație aproape penibilă, mulți i-au cerut socoteală: dar bine, dumneata puteai să spui acest lucru și înainte și puteai să fii informat altfel decât am cunoscut noi.

Un lucru formal, dar care are o oarecare semnificație, a fost și acela că în timp ce din partea noastră a luat parte la discuții și ministrul nostru la Paris, dr. Dumitriu, ministrul francez nu a fost asistat de Bouffanais, deși el fusese chemat special pentru acest lucru de la București.

De asemenea, aș dori să subliniez că deși aceste întâlniri nu pot fi calificate ca oficiale, totuși în același timp este greu să nu se aprecieze că prin pregătirea lor, prin problemele expuse de reprezentanții statelor cu care am discutat, au avut însă și foarte multe din ceea ce, de obicei, determină caracterul oficial al unei întâlniri. Dacă ziarele franceze nu s-au sfiit să comenteze că nu este nici oficială, dar nici particulară, nu va fi socotită altfel această discuție și acest dejun dat acolo.

Tov. E. Bodnăraș: Inițiativa întâlnirii de la cine a pornit, din partea noastră?

Tov. C. Mănescu: Prima întâlnire din America a fost dată de o invitație făcută de Rusk de a ne întâlni. S-a interesat dacă sunt la New York și dacă vreau să discut – am spus că sunt de acord. Deci invitația a venit de la Rusk.

Am mai avut încă o discuție nu în cadru oficial, ci cu prilejul unei recepții care s-a transformat într-o discuție largă și care a fost urmată de întrebarea lui Rusk dacă mai rămân în America în vederea continuării acestei discuții.

Când am anunțat că plec în Argentina, el s-a interesat dacă reîntoarcerea va fi prin America, pentru a mai avea o discuție. I-am spus că plecarea în Europa va fi din America, la care el a spus că se va interesa de data sosirii și va anunța prin oficiul nostru când ne vom întâlni.

Ne-am întâlnit. Se poate spune că și cu această ocazie inițiativa a venit de la americani, că s-a făcut în baza unui acord și a unei discuții care a avut loc în cadrul continuării discuției pe care o începusem.

În discuțiile care au avut loc, conform indicațiilor primite înainte de plecare și pe durata desfășurării acestui program fie la New York, fie în Argentina și Brazilia și apoi la Paris, am căutat să respectăm cu strictețe câteva puncte de orientare, anume că prin atitudinea noastră să nu permitem speculații în legătură cu poziția țării noastre, să folosim prilejul ivit pentru a expune poziția partidului și guvernului nostru în probleme de politică externă, în problemele economice, în problemele privind relațiile bilaterale și, de asemenea, să căutăm să aflăm care este poziția partenerului în aceste probleme.

Noi am respectat aceste indicații și respectarea lor ne-a ajutat foarte mult pentru a putea înfățișa mai exact punctul de vedere al politicii partidului și guvernului nostru.

Tovarăși, în ce privește unele aspecte legate de vizita făcută în Argentina și Brazilia, am să redau în ordine principalele rezultate.

În primul rând, primirea delegației noastre în Argentina s-a bucurat până la urmă de o atenție deosebită, iar momentul în care delegațiile au prezentat noului președinte salutul lor a fost, în ceea ce privește delegația noastră,

foarte avantajos folosit. Cu această ocazie, fiecare delegație stătea circa 15-20 de secunde, în care exprima un salut. Salutul nostru a fost ascultat cu atenție de președinte, căruia i-am mulțumit călduros pentru invitația făcută și i-am transmis un salut din partea președintelui Consiliului de Stat, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, urări de sănătate, de rezultate în activitatea pe care a început-o, lucru pe care președintele Illia l-a ascultat atent până la urmă. După prezentarea întregii delegații am exprimat dorința ca relațiile pe care le avem să se îmbunătățească, iar el a spus „domnule, acest lucru noi îl dorim și vă asigur că așa va fi".

În alte întâlniri cu ministrul de Externe și cu ministrul Economiei, noi-numiți în Guvernul Argentinei, am întâlnit aceeași bunăvoință. Se poate spune că la acești conducători am întâlnit o atitudine binevoitoare, lucru reflectat și prin faptul că la foarte puțină vreme după ce ei, așa cum au promis, au propus ridicarea legațiilor la rangul de ambasade, adică de la un regim unde pentru fiecare dintre diplomați este o problemă obținerea unei vize, au trecut dintr-o dată la această problemă. În Argentina noi avem diplomați ai agenției economice care stau 6-7 ani acolo, pentru că există teama că o dată schimbați s-ar putea ca Argentina să nu mai dea viză. Aceasta face ca funcționarii respectivi să fie rămași în urmă în privința cunoașterii multor lucruri care se realizează în țara noastră.

Aceasta este atitudinea politică a conducătorilor principali cu care am stat de vorbă. În ce privește posibilitățile de realizare, este o chestiune care urmează să fie văzută. Am recepționat la ei interesul american și al organizației statelor americane care joacă un rol puternic în influențarea negativă a treburilor politice ale acestei țări și în primul rând prin intermediul armatei, un rol de răsturnare și de tulburare permanentă a oricăror încercări de a se face ceva în interesul poporului argentinian. De altfel, însăși configurația acestui stat implică anumite greutăți specifice.

La o suprafață de peste trei milioane de kilometri pătrați există o populație de 22 milioane de locuitori, dintre care jumătate sunt în jurul orașului Buenos Aires; restul sunt locuri aproape virgine, teritoriul se întinde aproape de polul sud, ceea ce din punct de vedere economic explică bogăția lor în carne. Aceasta este sursa lor principală națională; ei cresc vite în deplină libertate, nimeni nu se îngrijește să le dea nici mâncare, nici adăpost – toată problema stă în apă, singurul lucru pe care ei trebuie să-l asigure.

În ce privește realizarea punctului de vedere exprimat de conducători autorizați, este de văzut în ce măsură vor putea să-și justifice încrederea dată de alegători. Însă exprimarea a fost făcută, iar în ce privește atitudinea oamenilor de afaceri din Argentina, ea este într-o măsură exprimată prin aceea că auzindu-se că în delegația noastră este un adjunct al ministrului Comerțului Exterior, oamenii de afaceri au organizat o întâlnire cu tov. Anghel, unde ei și-au exprimat dorința de a avea relații și în ce constau

posibilităţile noastre, la care tov. Anghel a dat răspuns. Deci această chestiune a fost în mod concret exprimată prin faptul că oamenii de afaceri nu au organizat o asemenea întâlnire decât ca oameni de afaceri. Eu cred că ei acordă atenţie dezvoltării relaţiilor economice cu România.

Există şi un factor subiectiv, care după părerea noastră nu trebuie neglijat – este acest factor al latinităţii. Ei vorbesc cu plăcere despre faptul că şi unii şi alţii sunt latini şi cred că nu trebuie neglijat acest lucru, cu atât mai mult cu cât argentinienii fac aceasta cu anumită sinceritate, cu anumită spontaneitate. Alta este situaţia în raport cu francezii, care şi ei vorbesc tot cu plăcere despre faptul că în România se vorbeşte limba franceză. Ei brodează o serie întreagă de amintiri şi înfrumuseţează mult tradiţia care există în ceea ce priveşte cultura românească, dar asta se deosebeşte de felul cum văd argentinienii. În timp ce argentinienii se simt aproape, francezii văd aceasta ca un element cu care ei pot să determine mai mult lărgirea legăturilor cu România.

În Brazilia, discuţiile puţine pe care le-am avut, deoarece timpul a fost extrem de scurt, s-au purtat cu De Silva, preşedintele „Pehostrosului", care nu de mult a fost în România. El s-a declarat satisfăcut de întâlnirea avută şi că foarte repede vor lua măsuri pentru semnarea unui contract de cumpărare de sonde. Cu privire la problemele economice în general, el şi-a exprimat părerea că ar trebui studiată situaţia Braziliei, ţinându-se seama de faptul că şi ea se dezvoltă şi dacă astăzi cele două economii sunt oarecum complementare, într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, ar putea să nu mai fie complementare şi atunci trebuie căutate posibilităţi de a menţine aceste relaţii ţinând seama de cele două economii şi de realitatea respectivă.

La Ministerul Afacerilor Externe, unde am discutat cu ministrul de Externe, care se ocupă şi de economie, am întâlnit un punct de vedere binevoitor, precum şi exprimarea acestei dorinţe care conţine şi un reproş, pentru ce în afară de România toate celelalte ţări au trimis delegaţii economice, în timp ce România până în momentul de faţă nu a făcut acest lucru.

Economia Braziliei este destul de zdruncinată, ei au greutăţi foarte mari, există o inflaţie puternică, puterea dolarului a ajuns la 1.300 de cruzeiros, adică faţă de momentul când a fost scos din funcţie preşedintele Quadros a avut loc o creştere de 3-6 ori a dolarului în raport cu moneda Braziliei. O secetă puternică a zdruncinat şi mai mult această economie şubredă, astfel că oraşe ca Brasilia şi Rio sunt în situaţia de a avea goluri în problemele de aprovizionare cu energie, cu pâine, cu lapte şi chiar cu apă.

După terminarea acestor două deplasări în Argentina şi Brazilia ne-am întors din nou la New York şi am avut ultima întrevedere cu Rusk.

Am căutat să arăt şi până acum în ce cadru s-au desfăşurat aceste întrevederi şi din punctul nostru de vedere, şi din punctul lor de vedere. Discuţia a fost într-adevăr deschisă, a îmbrăţişat multe probleme internaţionale în

care ei şi-au expus punctul de vedere, mai mult sau mai puţin corect, iar în privinţa relaţiilor bilaterale au manifestat interes; s-a degajat respectul şi atenţia pe care o dau înfăţişării problemelor de către ţara noastră în diferite acţiuni.

Ziariştii au întrebat dacă România, cu prilejul acestor întrevederi, a cerut grâu. Noi am răspuns că ne face plăcere să-i informăm că România este o ţară producătoare de grâu şi porumb. Altă întrebare a fost: Dar este adevărat că şi anul acesta veţi face export?! La aceasta de asemenea au primit răspunsul corespunzător, în care făcând apel la faptul că nu cunoaştem precis evaluarea recoltei, totuşi planul de stat şi prevederile care există ne îndreptăţesc să credem că şi anul acesta obligaţiile vor fi respectate şi România va continua exportul respectiv. Răspunsul acesta n-a fost urmat de nici o altă întrebare.

Nu au publicat în presă, pentru că de obicei ei nu publică lucruri care ar putea să facă propagandă unui punct de vedere cu care ei nu sunt de acord, atunci când este vorba de declaraţii politice. În ce priveşte ministrul maghiar, când acesta şi-a ţinut discursul, datorită faptului că unul din pasaje conţinea anumite atacuri la adresa Chinei, ziarele americane i-au acordat o largă publicitate, publicându-i chiar şi fotografia.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Sunt dispuşi să facă toate concesiile, să dea chiar şi băţ în mână, ca să lovească.

Tov. C. Mănescu: Era un lucru care alimenta propriul lor punct de vedere şi din această cauză i-au dat foarte mare atenţie.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: În legătură cu sugestiile noastre de a trimite o delegaţie la nivel corespunzător, pentru prospectarea posibilităţilor în Statele Unite de a lărgi relaţiile, ce au spus?

Tov. C. Mănescu: Am omis acest lucru.

Spre sfârşitul discuţiei cu Rusk au fost abordate o serie de probleme bilaterale şi în special cu caracter economic. Rusk a anunţat că Departamentul de Stat – cum de altfel fusesem informat de acasă – a aprobat să se livreze României o oţelărie şi a subliniat dorinţa fermă a Guvernului american de a îmbunătăţi relaţiile economice cu România. El a mai vrut să sublinieze cu acest prilej faptul că toate aceste lucruri trec prin Departamentul de Stat.

Profitând de această înlănţuire, i-am spus că noi contăm pe aceasta ca un lucru logic pe care l-a spus America, dar că problemele ar putea fi mai bine abordate şi tratate dacă s-ar face în aşa fel încât o delegaţie română competentă să fie invitată în America; aşa cum s-au purtat discuţiile de către domnul Freeman atunci când a fost primit de domnul Gheorghiu-Dej.

Am avut impresia că Rusk n-ar fi vrut să vorbească despre această problemă.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: După ce ai vorbit despre relații, despre faptul că trebuie înlăturate discriminările, ți-a vorbit de aprobarea Departamentului de Stat în legătură cu acea instalație metalurgică. Deci afirmația de sinceritate era în legătură cu aceasta, deoarece după aceea ai venit cu istoria asta.

Tov. C. Mănescu: Istoria aceasta era când de fapt se terminase discuția în legătură cu oțelăria. Pe noi ne interesa să aflăm care este poziția lor în legătură cu delegația despre care a fost vorba. Atunci el a spus: ca să-ți arăt că sunt sincer – s-a ridicat de la masă și s-a dus la birou; părerea mea este că el n-a vrut să discute în acel moment cu mine despre aceasta –, a luat un raport de pe birou, din care a citit că în interesul dezvoltării relațiilor comerciale cu România, se propune ca o delegație română, condusă de dl vicepreședinte Gaston, să vină în America.

Tov. E. Bodnăraș: Ce material era acesta?

Tov. C. Mănescu: Un raport al lui Rusk către Kennedy.

Și atunci l-am întrebat: Aceasta este părerea lui Freeman? A spus: Nu, domnule, eu nu știu ce părere are Freeman. Aceasta este părerea Departamentului de Stat, care urmează să fie înfățișată președintelui.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Am impresia că el poate n-a vrut să prezinte problema aceasta atunci. Dar asta nu are importanță. Însuși răspunsul lui are importanță. Din acesta se vede clar că dânșii merg în întâmpinarea celor ridicate de noi când au venit aici Freeman și ceilalți reprezentanți americani.

Tov. C. Mănescu: Am să trec acum la întâlnirea cu ministrul francez.

La francezi a existat o oarecare ezitare în ce privește compunerea delegației sau a grupurilor care să se întâlnească. La un moment dat a fost vorba să se întâlnească numai el și cu mine.

După aceea a întrebat dacă avem altă propunere. Noi am spus că considerăm util să participe ministrul nostru la Paris și ei au acceptat.

Apoi în legătură cu masa. Mai întâi s-au gândit să facă o masă la care să fie invitat și Dimitriu, și eu. După aceea au revenit și i-au invitat și pe cei trei consilieri pe care îi avem la Paris. Au avut acest proces.

De pildă, se știe că înainte de discuție – și asta ziarele publică –, Couve de Murville a discutat cu de Gaulle și Pompidou și imediat după aceea ziarele au anunțat această discuție între cei trei.

De fapt la masă au fost prezenți toți conducătorii Ministerului de Externe francez. Mai mult decât atât, unii dintre ei – de pildă Lusse, o figură importantă, și încă unul – au fost chemați din concediu să participe.

Tov. E. Bodnăraș: La masă l-au invitat pe Bouffanais?

Tov. C. Mănescu: L-au invitat, dar pentru toți a fost clară jena lui în această chestiune, pentru că în timp ce ministrul nostru a participat la discuții, el nu a fost de față. Chiar ca atitudine, felul cum se mișca dintr-un loc în altul,

dovedea o anumită agitaţie şi o dorinţă de a se afirma. La un moment dat m-a zărit la o anumită distanţă de ministrul francez şi imediat s-a năpustit să stea de vorbă cu mine.

Voi spune câteva cuvinte în ce priveşte protocolul primirii, pentru că are o anumită semnificaţie. Ei au respectat în această privinţă un protocol de un înalt nivel. Au dat masa în salonul rezervat şefilor de state; au organizat discuţia la cafea în salonul rezervat şefilor de state; au pus în mişcare întregul protocol – cu majordom, au adus tacâmuri de aur... Desigur că aceasta este o chestiune care nu joacă un rol deosebit, dar puteau să servească şi altfel. Dacă se are în vedere că această atenţie a fost acordată unei delegaţii care reprezenta ţara noastră, cred că merită a fi luată în seamă. Au scos vinuri vechi de 10-12 ani. În sfârşit, şi din acest punct de vedere a fost o atenţie deosebită.

Tov. E. Bodnăraş: Au fost toasturi la masă?

Tov. C. Mănescu: Nu au fost. Discuţia a fost foarte vie. După 10-15 minute toată lumea discuta. Discuţia propriu-zisă a început la ora 12,30. Aşa a fost prevăzut. Masa trebuia să aibă loc după 45 de minute, adică la 13,15. A început la 13,20, s-a depăşit cu 5 minute. În general au un protocol foarte bine pus la punct. Deci discuţia a durat 50 de minute. Masa şi discuţiile care au urmat au durat împreună cu convorbirile exact 2 ore şi 30 minute, adică de la 12,30 până la ora 15,00.

Ce probleme principale s-au abordat? În primul rând probleme de relaţii generale. Discuţia s-a dus multă vreme în legătură cu neparticiparea Franţei la conferinţa de la Geneva sau la sesiunea ONU, însă ei au spus: Noi înţelegem punctul dumneavoastră de vedere în ceea ce priveşte participarea la ONU şi când aţi semnat tratatul pentru interzicerea experienţelor nucleare. Dar noi avem alt punct de vedere. Înţelegem şi considerăm că dv. aţi făcut un lucru bun, aţi făcut un gest frumos.

Mai târziu noi am răspuns că nu este un simplu gest, ci o expresie a politicii noastre permanente.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: El a apreciat gestul nostru ca fiind legat de interesele României. România nu este o putere atomică şi nici nu se gândeşte să fie, de aceea îşi poate permite un asemenea gest, dar nu ne pretindeţi lucrul acesta nouă, francezilor, care vrem să avem bomba atomică, întrucât dorim foarte mult ca Franţa să fie considerată o mare putere. De aceea nu au semnat nici tratatul de la Moscova.

În problemele acestea au o poziţie diferită de poziţia noastră. Îmi face impresia că a scos în evidenţă sincer toate lucrurile acestea, şi, dacă vreţi, cu o oarecare doză de umor francez, nu vreau să spun ironie, referitor la gestul nostru, pentru că vorba aceea, ce am avut şi ce am pierdut.

Judecând după modul cum au decurs lucrurile, este un tip uns cu toate alifiile, de o inteligenţă sclipitoare şi cu reflexe foarte iuţi. De altfel cum

este și Rusk. Dar sunt doi oameni diferiți. Sigur că într-o asemenea discuție fiecare urmărește scopul său; unul vrea să-l înfăptuiască într-un mod mai direct, altul într-un mod mai diplomatic, mai ocolit.

Uneori se poate întâmpla ca cineva să nu sesizeze contradicțiile în care intră singur, pentru că, pe de o parte, afirmă un lucru, ca după aceea, cu timpul – nu poate să fie așa o minte ageră încât să rețină exact ce a spus cu vreo 15 sau 30 de minute înainte la o temă, pentru a putea fi logic cu punctul său de vedere –, să afirme altceva, la aceeași temă, privită din altă parte. Am în vedere în primul rând Piața Comună, unde a căutat să ne liniștească spunând că problema aceasta să nu ne preocupe până în 1970. Mai este până în 1970 și după aceea vom vedea, poate că nu va mai fi această Piață Comună.

Dacă examinăm textul acestui duel se vede ce spadă prăpădită avea el, deoarece Piața Comună constituie fundamentul economic al instrumentului pe care se sprijină însești ideile lui de Gaulle și ale cercurilor conducătoare franceze de a avea bomba atomică, de a rezista celor doi giganți. Aici apare încă o contradicție legată de nediseminarea armelor atomice. Ei au spus că nu vor să dea arma nucleară nemților, ca și cum ei nu se pricep să o facă!

Referindu-mă la cei doi giganți, s-ar părea că se tem de ei, dar în fond se tem de sovietici, care au chiar la graniță 200 de divizii, pentru că America este departe. Se gândesc ce să facă cu acest gigant, care dacă o dată se pune în marș, imediat ajunge la Paris.

De aceea trebuie privite declarațiile lui cu foarte multă seriozitate; trebuie văzut nu numai conflictul, ci și cauzele lui, precum și faptul că el are anumite intenții să introducă spiritul francez la noi. Ei rețin numai ce le place, după cum și noi reținem numai ce ne place nouă. Ei vorbeau despre cultura franceză, despre cărți franceze, însă trebuie să fim atenți, deoarece nouă ne trebuie numai anumite cărți.

El sublinia la un moment dat în discuția cu Mănescu: vedeți, Polonia de exemplu, ea nu are disponibil în Franța, dar dv. sunteți disponibili în Franța și aveți condiții materiale să importați mai multe cărți. De asta ne arde nouă, să importăm cărți? El a sesizat just că noi am tradus și am publicat clasicii literaturii franceze, dar acei clasici care ne interesau pe noi.

Este interesant amănuntul acesta – sigur, el este foarte politicos –, când a spus: ce-ar fi să luați literatură contemporană, ce vă convine, ce vă place?

Desigur, noi o să stăm de vorbă și în ce privește această literatură contemporană și vom lua atâta cât ne interesează, dar în momentul de față ne interesează documentație tehnică. Sigur, în măsura în care nu apar tendințe din acelea pe care noi trebuie să le combatem, influențe ale ideologiei burgheze în domeniul culturii, muzicii, în măsura în care acestea nu ne deranjează, vom cumpăra.

Dacă discutăm prin prisma măsurilor pe care noi le luăm cu privire la turism, dacă vrem să vină cât mai mulți turiști, asta este bine, dar la graniță grănicerul ideologic trebuie să fie cu baioneta la armă, pentru a nu le da voie să pătrundă.

Tov. E. Bodnăraș: Problema aceasta trebuie văzută și în legătură cu fundația Ford.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Trebuie văzut totul. Eu am luat masa cu reprezentantul lor. Vă amintiți cum se puneau problemele cu cărțile, cu schimburile culturale. El vedea chestiunile culturale în domeniul filosofiei, al sociologiei. I-am spus: Da, da, este foarte interesant, dar pe noi ne-ar interesa mai mult documentație tehnică. Și atunci a spus: Da, s-ar putea, și a ajuns la un procentaj – dintr-o sută, să spunem 60% să fie tehnice și restul literatură. El îmi spune că undeva, la o școală din Franța, se predă filosofia marxistă, lucrările lui Marx.

Deci trebuie să stăm cu mâna pe armă împotriva lucrurilor care nu ne convin. Așa cum ei înțeleg să folosească perioada aceasta de destindere, conjunctura aceasta, s-o folosim și noi pentru interesele noastre. Eu nu zic să revizuim orice ne trimit, însă să le trecem prin sită. Să fiți atenți la lucrurile acestea, să discutăm concret problemele schimbului de cărți, iar disponibilul pe care îl avem nu-l vom da pe cărți, ci pe utilaje serioase.

Tov. C. Mănescu: El s-a referit în cadrul acestei discuții la dorința lor ca pentru traducerile pe care le facem din clasicii francezi să ne trimită aceste cărți în original. La aceasta am răspuns că problema va fi examinată de guvern și am ridicat imediat problema îmbunătățirii schimburilor tehnico-științifice, la care francezul a răspuns că este de acord și a dat dispoziții diplomatului care l-a însoțit tot timpul și care a notat cuvânt cu cuvânt toată discuția ca imediat să intre în contact cu organele respective pentru a vedea ce trebuie făcut în această direcție.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Este clar că ne bucurăm de un prestigiu mare în afară, pentru că altfel nici francezul nu ar fi stat de vorbă numai așa pur și simplu. Cercurile conducătoare nu ne mai privesc ca pe o forță politică neglijabilă.

Tov. C. Mănescu: Aș vrea să subliniez că în tot cursul discuției s-a ferit să abordeze probleme controversate sau care ar putea necesita explicații. N-a ridicat nici o problemă în legătură cu China, nici cu CAER, a evitat toate aceste probleme.

După ce au fost trecute în revistă aceste probleme internaționale și economice, el a pus întrebarea: Ce am putea discuta acum? La aceasta i-am răspuns: Iată, am putea discuta probleme diplomatice. Imediat el a trecut la problema ambasadei, în sensul că ei se gândesc de mult, deoarece între România și Franța au existat întotdeauna ambasade și că ei examinează în prezent problema normalizării acestor relații și ne vor da în curând un

răspuns. A adăugat că rezolvarea acestei probleme pentru ei nu este așa de simplă, pentru că mai sunt o serie de țări de care trebuie să țină seama când au în vedere această problemă. Asta a fost totul.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Aveți vreo întrebare de pus?

Tov. P. Borilă: Nu, am citit notele.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Este interesantă atenția acordată de cercurile conducătoare franceze. Este ceva cu totul deosebit. Aceasta arată prestigiul țării noastre. Nu ai atenție față de un prăpădit, nici nu te uiți la el.

Consider că discuția cu Rusk și ceilalți factori din Statele Unite, cu francezii, cu toate că inițiativa a fost a lor, arată importanța care se dă țării noastre, atenția care se acordă politicii guvernului țării noastre și prestigiul de care am început să ne bucurăm în lume.

Sigur, cineva ar putea să spună – unul căruia îi place să caute nod în papură, de a avea o privire negativă asupra tuturor acestor contacte și convorbiri – că nu ni se dă atenție degeaba. Suntem de acord că nu ne dau atenție degeaba. Numai că o astfel de apreciere va fi justă în măsura în care nu va avea un caracter tendențios. Noi suntem conștienți și de aspectele pozitive, și de aspectele negative.

Partea cealaltă caută să-și promoveze interesele, la care uneori se referă deschis, iar alteori mai puțin deschis sau le țin camuflate cu grijă. Și pentru noi acționează aceleași reguli ca și pentru dânșii. Este bine să folosim conjunctura actuală. Această conjunctură, după părerea mea, așa cum s-au desfășurat până acum lucrurile și cu perspectivele care sunt, se va îmbunătăți și mai mult. Vom avea condiții și mai bune în măsura în care vom continua cu această orientare echilibrată și serioasă. Trebuie ca fiecare pas să fie bine gândit, pentru a fi activi și în plan internațional. Simpla copiere, simpla traducere în practică a unor măsuri generale care interesează toate țările noastre socialiste, fără a da acele elemente caracteristice unei forțe active, în acțiune și originalitate, sigur că până la urmă sfârșește prin aceea că nu te mai ascultă nimeni.

Aceasta a apărut cu toată claritatea la ONU, când reprezentanții noștri au avut o poziție de sine stătătoare, nu alta decât au avut-o toate țările socialiste, însă modul de prezentare și ținuta noastră a fost într-adevăr remarcată la ONU. De exemplu, au fost acolo reprezentanți ai țărilor-surori care au atacat China. De ce trebuie să ne dăm la China și în același timp vorbim să încetăm polemica? China nu are reprezentanți la ONU ca să se apere. Este caraghios să mai vii după aceea și să ne reproșezi că nu ne aliniem și nu condamnăm China, când dv. o condamnați chiar într-un asemenea for internațional, care are caracter universal. Vrem coexistență pașnică cu țări cu regimuri sociale diferite și nu avem înțelegere ca măcar în văzul lumii să nu avem asemenea ieșiri. Aceste afirmații aveau un caracter tăios, rigid, în spiritul recomandărilor care s-au făcut în ședințele de

instructaj care au avut loc înainte cu reprezentanții țărilor socialiste și unde pur și simplu se căuta să se explice de ce eu, de exemplu, nu voi ataca, însă dv. dimpotrivă, chiar este recomandabil să fiți cât se poate mai tari. Este așa o chestiune parcă am fi niște cățeluși, cărora le dai drumul: Ia lătrați! Vă imaginați în ce hal s-au prezentat unii!

A fost remarcată poziția reprezentanților noștri acolo și din acest punct de vedere, că s-a deosebit de poziția celorlalți. Presa l-a remarcat pe reprezentantul ungur care a atacat, însă în același timp a remarcat ținuta diferită a reprezentanților României, diferită chiar de a tuturor celorlalți, chiar și de ținuta cehului, care voia să fie mai dur.

În aceste reuniuni tovărășești, după câte mi-am dat seama din notele informative, se stăruia pe orientarea lucrurilor de o baghetă. Consider just că am dat indicații tovarășilor să asculte toate părerile și să judece fiecare pas și să ne prezentăm punctul de vedere – sigur, nu zic propriu, dar original: asta este poziția noastră.

Aș propune ca în modul cum am fost și noi informați de discuțiile lui Gromîko cu Rusk, Kennedy și alții, am în vedere materialul trimis prin Cebotarev, să fie întocmită o informare, o redare a acestor contacte în spiritul materialului care s-a prezentat. Cred că este just să procedăm așa, că și noi suntem informați de tovarășii noștri. E normal așa.

Sigur, dacă se citește atent informarea pe care am primit-o despre contacte, despre convorbirile lui Gromîko cu Rusk, cu Kennedy și alți conducători americani și modul cum se pun lucrurile, cercul de probleme și modul de a le trata mi se par că sunt diferite de ale lui Hruşciov în convorbirile cu noi, față de modul cuprins în nota aceasta. Am în vedere problema creării forțelor multilaterale. De altfel se referă la propunerile lui Gromîko, însă referindu-se la propunerile și aprecierile lui Gromîko, la acele probleme îmbrățișate și de Hruşciov în discuțiile cu noi, nu au fost prezentate ca aprecieri numai ale lui Gromîko.

S-a spus că sovieticii consideră juste aceste aprecieri realiste și propuneri. Vede doar unele impedimente și ne atrage atenția că se vor pronunța imediat. S-a referit la unele dificultăți în legătură cu tovarășii polonezi și nemți, că este de înțeles atitudinea lor negativă având în vedere faptul că ei au făcut declarație publică la adresa NATO și a creării forțelor multilaterale.

Se prezintă atitudinea lor oarecum subiectivă, dar nu este nici o grabă, spune el. În fond, mie mi s-a părut că reia expunerile lui Hruşciov. În orice caz, aprecierea dată de Hruşciov, concluziile la acel număr de probleme sunt altele decât cele cuprinse, nu numai ca nuanță, ci și ca formă.

Așa că în problema asta de politică externă aș ruga ca tovarășii din Biroul Politic, din guvern, ministrul Afacerilor Externe să examineze cu mare atenție conținutul convorbirilor noastre cu Hruşciov, în paralel cu materialul informativ pe care l-am primit de acolo. Să fim preocupați de

lucrurile acestea pentru că sunt dorințe și că aceste dorințe sunt datorate unor situații, unor stări de lucruri legate și de poziția chinezilor, deoarece chinezii vor face un scandal extraordinar dacă s-ar ajunge la o înțelegere cu americanii pe chestiunea nediseminării, ar înnebuni de-a binelea.

În fond, chiar dacă vrei sau nu, nemții au posibilitate să se înarmeze, dar fiind înglobați în forțele multilaterale, ei nu mai au interes să creeze forțe proprii, cum fac francezii. Sunt o serie de raționamente care mi se par logice. Mâine o să aibă francezii, poimâine o să aibă și RFG și ce câștigăm?! Așa mișcăm lucrurile din loc dacă luăm în considerare toți factorii și ajungem la o înțelegere pe chestiunea nediseminării.

Părerea lui Rusk este că Franța va fi de acord până la urmă cu încheierea unui asemenea tratat.

Tov. C. Mănescu: Dacă s-a făcut acum, spunea ăsta, n-au făcut-o s-o dea la alții, dar ca s-o aibă. Când l-am întrebat pe Murville de asta, a spus că este propagandă.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nu este nevoie să le-o dea nemții, sunt în stare s-o facă și singuri. Fiind înglobați în NATO, trăgaciul se găsește la americani.

Și la noi este aceeași situație. Noi nu vrem arma atomică, o are Uniunea Sovietică și ea servește la apărarea tuturor. Hrușciov a fost destul de sincer, foarte sincer în discuțiile cu noi.

Este foarte instructiv, merită să ne strângem o dată s-o citim, să citim și una, și alta și să discutăm pe problemele astea. Trebuie să avem totuși o poziție, să nu mai lăsăm pe alții să gândească pentru noi.

Tov. Al. Bârlădeanu: Aceste probleme se pot ridica și în discuții cu Tito.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nu cred, o să vedem, părerea mea este că nu trebuie să ne angajăm, pentru că sunt probleme foarte delicate. Se poate spune ca o părere că ar fi posibilă asta și cealaltă și o ia cineva și o învârtește.

Recomand să studiem aceste două materiale cu seriozitate și pe baza lor să discutăm cândva, dar special asupra celor cuprinse aici în problemele internaționale, pentru că vom fi puși curând în fața a noi și noi aprecieri și concluzii. Trebuie să fim pregătiți, pentru că lucrurile se schimbă de la o zi la alta.

Noi am auzit anumite aprecieri în legătură cu Berlinul, am auzit că a trebuit să-l convingem pe Ulbricht că de fapt nu ne mai interesează problema Berlinului, că o ținem la ordinea zilei ca să nu le dăm zile liniștite și că de fapt ce trebuia realizat s-a realizat. Acum se pune problema ce rost are să oprești pe șoseaua aceea 24 sau 48 de ore, să provoace ce s-a întâmplat acolo și apoi să le dai drumul – asta nu mai înțeleg.

Interesant, referindu-se la un șir de alte motive, rezultă că americanii se bucură de ce au făcut până acum și că ar fi dispuși să se meargă în continuare, dar nu au încredere.

Iată ce se întâmplă la Berlin în timp ce Mănescu îi spune de tratatul de pace, de lichidarea rămăşiţelor celui de-al doilea război mondial. Este o problemă care te plictiseşte. Când a vorbit de Berlin, a spus: Care Berlin? De ce vorbiţi numai de Berlinul Occidental, dar nu şi de cel de Răsărit? (...)

(Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelaria, dosar nr. 53/1963, ff. 1-27)

Anexa II

Procesul-verbal şi stenograma şedinţei BP/PMR în care s-a discutat despre răspunsul lui L. Johnson la mesajul lui Hruşciov din 31 decembrie 1963

Stenograma
şedinţei Biroului Politic al CC al PMR
din 20 ianuarie 1964

La şedinţă au participat tovarăşii: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş, Petre Borilă, Nicolae Ceauşescu, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Moghioroş, Alexandru Bârlădeanu, Dumitru Coliu, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan şi Ştefan Voitec.
Au fost invitaţi la şedinţă tovarăşii: Gheorghe Gaston Marin şi Gogu Rădulescu.
Şedinţa începe la orele 18,00.

Tov. L. Răutu: Ne-a parvenit răspunsul lui Lyndon Johnson la mesajul lui N.S. Hruşciov.

Tov. I.Gh. Maurer: (*dă citire răspunsului lui Lyndon Johnson la mesajul lui N.S. Hruşciov)*

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Să vedem cam ce o să răspundă la asta. Pentru întocmirea răspunsului trebuie să fii un mare avocat.

Tov. Al. Bârlădeanu: De două ori se spune că nu ne trebuie principii, ci acţiuni concrete.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Este bine venită istoria aceasta – ne dă un prilej să ne pronunţăm asupra implicaţiilor pe care le comportă acest schimb activ de mesaje şi cu cine o să votăm noi, care va fi locul nostru aici, ce anume va trebui să facem.

Partea cea mai grea aici, după părerea mea, constă în cunoaşterea mobilurilor urmărite de mesajul lui N.S. Hruşciov. Nici astăzi, după ce l-am examinat cu toată seriozitatea, vă mărturisesc sincer că nu sunt în măsură să mă pronunţ asupra implicaţiilor mesajului lui Hruşciov. Repet, cuprinde un

cerc foarte larg de probleme, se lansează într-o incursiune de ordin istoric care îți lasă impresia că se urmărește evitarea cu toată hotărârea a unor încordări, înlăturarea încordării, fricțiunilor dintre state, înlăturarea acelor cauze care au dus în trecut la ciocniri armate, ca mai apoi, coborând la lucruri mai apropiate epocii noastre, să categorisească lucrurile.

Prima categorie și cea mai importantă se referă la situația rezultată în urma înfrângerii puterilor fasciste, care este considerată ca fiind justă. Orice tendință de schimbări teritoriale și de graniță înseamnă război. Deci așa cum s-au reglementat lucrurile după înfrângerea acelora sunt juste și orice încercare de revizuire duce la război.

Dacă au apărut acestea, în primul rând aceste grupări, cum le numește el acolo, și le punem alături de istoria aceea lungă, cum se naște războiul, cum un război aduce alt război, cum astăzi partea învinsă, gruparea aceea de țări, se pregătește să-și recupereze teritoriile, veți vedea ce rezultă. Și iată că acum Hrușciov se gândește la un principiu universal, care să elimine complet asemenea cauze în viitor. Pentru asta, după părerea mea, se cere: să recunoști că există un grup de probleme ca acelea legate de cele două războaie mondiale, unde nu se mai poate mișca nimic. Deci tot ce s-a luat de la Germania ca teritoriu istoricește legat de Germania, așa cum era ea cunoscută, cum era Prusia Orientală, Silezia care a fost dată polonezilor. Polonezii au primit partea aceasta de la Germania ca un schimb pentru partea de teritorii care au trecut la Uniunea Sovietică în virtutea acțiunii care a fost întreprinsă în 1939. De aceea a rămas așa cum s-a rezolvat atunci.

După ce a fost înfrânt fascismul, nu s-a spus: fraților, acum că ați fost eliberați, luați-vă înapoi teritoriile care sunt ale voastre, că nu avem nevoie nici de Prusia, nici de alt teritoriu, nu avem nevoie de aceste teritorii pentru că se creează condiții ca învinsul să se pregătească să-și ia înapoi teritoriul. Este logic ce spune în prefață că orice încercare, indiferent în numele cărui principiu, duce în mod inevitabil la un război pentru acapararea teritoriilor pierdute. Dacă acest principiu este just, apoi trebuie o logică de la început până la sfârșit; trebuie spus așa: dacă este vorba de reglementarea problemelor în mod pașnic, să fie reglementate în așa fel încât să nu mai dea naștere la altfel de probleme.

Însă la scrisoarea asta, la mesajul acesta, cum a fost el prezentat aici, pot să răspundă nemții și să spună că Uniunea Sovietică dorește să aibă o poliță iscălită în alb pentru teritoriile care au fost smulse Germaniei după cel de-al doilea război mondial. Acest lucru nu-l recunoaște nimeni.

Tov. E. Bodnăraș: În nici un caz nemții nu pot să-l recunoască.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Japonezii s-au și pronunțat, cum se pronunță ei, că sunt teritorii luate de la Japonia și care trebuie să le fie date înapoi, pentru că nu sunt negociabile.

Întrebarea care se pune examinând lucrurile este ce a urmărit în definitiv acest mesaj? Să-i facă pe nemți să spună că nu sunt negociabile teritoriile care le-au fost smulse? Sau se consideră că în vecii vecilor Germania va fi așa cum este astăzi. Vorbind așa, pe baza unei constatări despre sentimentele care stau la baza acestui mesaj și toți animați de aceleași sentimente, nu era oare mai potrivit, vorbind acum despre lucruri care nu se mai pot schimba, asta numai așa, că îți vine în minte, dacă a avut loc o schimbare acolo, s-a născut Republica Democrată Germană, teritorii care erau pur germane nu puteau fi considerate ca făcând parte din Republica Democrată Germană și ai de a face cu o Germanie mai puternică, în loc să fie izgonită populația, așa cum a fost izgonită din teritoriile acestea.

Ce a câștigat, să spunem, Uniunea Sovietică cu asta – niște poziții înaintate? Și așa are poziții înaintate prin crearea Republicii Democrate Germane, pentru că acest stat este în lagărul nostru, sunt acolo trupe sovietice, trupe sovietice sunt și în Polonia.

Sigur că în toată încurcătura asta de mațe este așa de greu să te orientezi, încât îți vine să te întrebi de ce era nevoie de acest mesaj. Numai dacă ești un apolitic, numai atunci poți înlătura toate aceste considerații care vin în minte și care le pronunți aici. Eu nu spun să facem acum ce n-a făcut Stalin și conducătorii țărilor din coaliția antihitleristă – ar fi o prostie să se gândească cineva la asta. Dar atunci de ce este nevoie de acest mesaj? Toate acestea au fost rezolvate just, sunt linii de limitare teritorială a frontierelor, așa cum au fost stabilite și rezolvate la înfrângerea forțelor fasciste, orice încercare de modificare însemnând un război – și cu toate acestea să spui hai să reglementăm pe cale pașnică problemele, eu nu mai înțeleg raționamentul.

Spun drept, nu înțeleg nici astăzi ce se urmărea oare prin acest mesaj atât de contradictoriu. Frumoasă prefață, minunată așa o descriere, o desfășurare frumoasă a unor principii minunate, cum trebuie să privim lucrurile, că vorba aceea, dacă ar fi să ne apucăm să vedem dacă străbunii noștri au procedat just sau istoricii privesc just încolo și încoace, ar însemna să stăm numai cu războiul.

La ce s-o fi referit, ca după aceea să vii să împarți lucrurile. Bucata asta aici, cealaltă dincolo. Nici discuție nu poate să fie. Mai face și alte categorii și dă acel exemplu că s-ar putea face, s-ar putea înțelege.

Tov. E. Bodnăraș: După ce se face introducerea de 8 pagini, spune că vor să se ocupe de frontierele deja statornicite ale statelor.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nu întâmplător diverselor personalități cărora le-a fost prezentat – și încă cu indicația de a le sonda părerea, de a cunoaște părerea lor, îți face impresia că avea nevoie de părerea lor – nu le-a fost greu să-și dea seama că urmărește în foarte mare măsură și scopuri propagandistice.

Au fost date răspunsuri. Fiecare a înțeles în felul său, așa cum i-a convenit. Unii au spus că documentul este străbătut de dorința de a se rezolva pe cale pașnică chiar și diferendele teritoriale și de graniță, cu excepția unei zone care este tratată în mod special și de care dacă se atinge cineva înseamnă război. Înlăturarea acestor stări de lucruri care sunt foarte numeroase în lume – le-o fi numărat și a considerat că sunt foarte numeroase – lasă impresia că acesta ar fi scopul urmărit de memoriul acesta, de mesaj.

Într-adevăr, lucrurile sau grupările de lucruri contradictorii se pot stabili cu precizie dacă dăm unor oameni sarcina să grupeze lucrurile și ai să vezi că A nu este egal cu B sau B nu este egal cu C, ajung să se bată cap în cap. Se pot stabili lucrurile acestea cu mare precizie.

În ce privește răspunsul nostru, sigur, noi nu am dat răspuns la mesaj. Nu văd ce am putea spune în plus față de cele spuse în scrisoarea pe care am întocmit-o referindu-ne la propunerea de a se crea un organ special al Tratatului de la Varșovia.

Viața o să ne arate despre ce poate fi vorba aici. În orice caz, nu numai pe noi ne-a încurcat, sunt convins că a încurcat multă lume, cred că i-a încurcat și pe autorii mesajului.

Singurii care au studiat și au spus: ia, hai să potcovim lucrurile, au luat mesajul lui Hrușciov și au venit foarte logic cu răspuns sunt americanii și vedeți cum este răspunsul lui Johnson. O să vedeți ce cearșaf de răspuns îi va trebui la acest răspuns, pentru că se poate răspunde la asta. Dacă intenția a fost să rezolve pe cale pașnică un șir de probleme teritoriale și de graniță care stau în fața dezarmării generale și totale, apoi atunci trebuie pusă problema în toată amploarea ei, hai să vedem.

Sunt foarte încurcate lucrurile. Întâi, sunt încurcate chiar înainte de a intra în horă Uniunea Sovietică cu Germania hitleristă, cu pactul acela de neagresiune. Aceasta a fost o înțelegere pe seama Poloniei și s-a făcut ce s-a făcut. După asta a fost chestiunea cu Basarabia și Bucovina de Nord. Eu nu-mi închipui să nu fi fost o înțelegere între ei. Și după aceea a venit istoria cu Dictatul de la Viena.

Aici nu-i vorba de istorie, nu-i vorba de controverse între istorici, ci este vorba de stări de lucruri care s-au produs și care într-adevăr au complicat în așa măsură lucrurile, încât nu poți fi de acord cu primul punct al celor spuse de Hrușciov, cu incursiunile acelea făcute de el în istorie.

Lucrurile le-au încurcat rău strămoșii noștri, dar să dea Dumnezeu să nu le încurcăm și noi mai tare. Ce i-o fi trebuit asta?

Trebuie să examinăm în continuare mesajul lui Hrușciov. Nu sunt convins că deocamdată vom reuși să ne dăm seama. Însă pe parcurs vom putea înțelege ce anume a urmărit.

Apoi, ceea ce cred că este sincer și este o dorință mare la tovarășii noștri este aceea de a nu se agrava lucrurile, de a nu se rezolva anumite probleme teritoriale pe cale de conflicte și vedeți că se referă la conflictul

chino-indian, la pretenţiile chinezilor referitor la Uniunea Sovietică. Probabil că sunt şi alte pretenţii în lume.

Probabil că lucrătorii de la MAE sovietic au făcut o listă lungă cu pretenţiile teritoriale din lume, nu pe bază de istorie, ci stări de lucruri, de fapte şi spun că toate statele, cea mai mare parte dintre ele au diferende teritoriale şi au zis: hai să le rezolvăm pe cale paşnică. Este un principiu de înţeles, însă trebuie ca principiul acesta să aibă o logică. Aici propui asta, iar dincoace propui altceva. Într-un loc spune cu toată claritatea că nu se referă la istoria mai veche sau mai nouă, se referă chiar la unele criterii care de acum dau de gândit şi pune chestiunea şi aşa, recomandând celor care au pretenţii teritoriale că nu se pot aduce pretenţii de naţionalitate, etnografice, că nu-mi ajunge teritoriul sau că aceasta ar împiedica dezvoltarea economică.

M-am gândit foarte mult dacă ce scrie acolo le-a convenit revizioniştilor care continuă cu problema Transilvaniei sau a unei părţi din Transilvania. Nu este nici măcar în avantajul lor ce scrie acolo. Însă nu poţi să spui pur şi simplu că nu este important şi că nu este necesar să te acoperi cu justificări de naţionalităţi, de chestiuni etnografice, că sunt cunoscute state multinaţionale şi că un popor trăieşte pe teritoriul mai multor state. Ce a vrut să înţeleagă?

Dacă compartimentăm lucrurile şi luăm fiecare compartiment veţi vedea că are fiecare logica sa, dar care nu seamănă una cu cealaltă.

Eu găsesc că procedăm bine că ne pregătim, pentru că noi am abordat cu toată seriozitatea răspunsul la mesaj. Să se documenteze oamenii bine, din toate punctele de vedere, că este posibil să aibă loc şi o discuţie pe aceste probleme. Nu îmi închipui ca toată această istorie să fie doar o explozie de petardă – să nu aibă nici un fel de urmări.

Se vede că au fost purtate discuţii, au fost continuate discuţiile între reprezentanţii acestor două mari puteri, Uniunea Sovietică şi SUA. Din multe chestiuni rezultă asta. Eu nu am nimic împotrivă, foarte frumos să se poată discuţii şi noi ne vom putea aduce contribuţia. Noi suntem interesaţi în rezolvarea problemelor pe cale paşnică, oricât de spinoase ar fi ele.

Ce o să facem cu mesajul acesta al lui Lyndon Johnson, aş vrea să cunosc şi părerea voastră. Nu ştiu cum vor reacţiona celelalte ţări socialiste. Probabil că o să fie dat publicităţii, nu este exclus să fie publicat în presa sovietică, în măsura în care i s-a dat publicitate şi mesajului lui Hruşciov.

Sigur, merită să fie examinat cu atenţie acest răspuns. Noi va trebui să ne ghidăm şi după ceilalţi, în primul rând să vedem cum procedează şi vecinii noştri.

Tov. E. Bodnăraş: În nici un caz nu trebuie să dăm mai mult decât am dat din mesajul lui Hruşciov.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: De aflat tot o să afle lumea despre acest răspuns. Asta este părerea lui Johnson, nu a noastră – nu noi răspundem la mesaj,

ci Johnson. Interesant cum pune el chestiunea. Merge în întâmpinarea lui Hruşciov. Poţi să nu fii de acord cu una sau alta dintre părerile exprimate de el. Dar o discuţie are să aibă loc. Asta nu poate rămâne fără răspuns, de asta sunt convins.

Tov. Al. Drăghici: Şi americanii vor face caz şi la Comisia de Dezarmare de la Geneva.

Tov. N. Ceauşescu: Zice, noi v-am prezentat împreună cu aliaţii noştri, aşa cum aţi făcut şi dv.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Atinge o serie de probleme şi le atinge în mod pozitiv, parcă îţi face impresia că este dispus să zică: hai să discutăm. Interesant că ei au făcut şi unele reduceri de cheltuieli militare.

Părerea mea este că noi nu putem trece cu tăcerea acest răspuns la mesajul lui Hruşciov. Sigur că o să menţionăm că a scris un mesaj, aşa, redat în mare. Aşa mi se pare mie să redăm, urmând ca mai încolo să ne documentăm mai bine, să vedem ce reacţie produce în lume.

Părerea mea este că deşi sunt acolo nişte şopârle foarte bine colorate, însă ce să-i faci, dacă nu sunt chiar crocodili... Interesant e că este o atitudine pozitivă. Eu nu spun că el respinge.

Tov. N. Ceauşescu: Ei spun, uite, este conferinţa de la Geneva, putem să discutăm.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Părerea mea este să stăm aşa, cu antenele încolo şi încoace, dar ca poziţie va trebui să redăm, să ne referim că ăsta este un ecou mai concret la mesajul lui Hruşciov, un ecou pe care noi să-l dăm în presă. Să arătăm că şi Johnson a venit cu un răspuns, că acesta este primul semn concret.

Eu sunt convins că el a colaborat cu principalii săi aliaţi la elaborarea acestui mesaj.

Eu întrevăd posibilitatea unor noi paşi. Ţin să subliniez aici, în Biroul Politic, că vor fi făcuţi noi paşi în direcţia destinderii încordării internaţionale.

Tov. Al. Bârlădeanu: Aceasta confirmă aprecierea care s-a discutat mult după moartea lui Kennedy şi venirea lui Johnson, dacă el va fi sau nu pentru destindere.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nu trebuie să vă lăsaţi derutaţi de un lucru. S-ar putea pune în discuţie, între reprezentanţii ţărilor noastre, la cine este iniţiativa. Pe noi ne interesează fondul ăsta, sunt deci şi pot fi interpretate pur şi simplu manifestări care nu au nici un rost şi care ţin de prestigiu. Important este dacă sunt posibilităţi de a merge în întâmpinarea unor noi paşi în direcţia destinderii, hai să-i zicem.

Noi nu putem spune că suntem numai pentru războiul ăla sau ăla, dar pentru altele nu suntem. Important este să subliniem rezolvarea pe cale paşnică, aşa cum spune şi el, că nu putem să nu fim de acord, domnule Hruşciov.

Aici, tovarăși, consider că va trebui – dacă nu peste o zi, peste două zile – să punem chestiunea să se întocmească de pe acum un text de redare, să prezentăm ca un ecou, ca un rezultat, ca un răspuns, răspunsul lui Johnson la mesajul lui N.S. Hruşciov. Este, să zic aşa, anume prilejul că Johnson nu spune de revoluţia mondială.

Tov. N. Ceauşescu: Limbajul este cam la fel, nu a spus nici de unul, nici de altul.

Tov. Al. Bârlădeanu: Acesta este primul răspuns oficial al unui şef de guvern, de stat la mesajul lui Hruşciov.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Este un dialog între cele două Mari Puteri.

Tov. L. Răutu: Probabil că o să urmeze şi altele. Franţa însă nu se va grăbi.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Franţa se va grăbi însă să reia relaţiile diplomatice cu China şi după Franţa, un şir de alte ţări occidentale vor relua relaţiile cu China.

Face parte din procesul de destindere, de clarificare a lucrurilor că până la urmă trebuie să recunoască existenţa Chinei.

Uite, cam asta ar fi în legătură cu răspunsul lui Lyndon Johnson la mesajul lui Hruşciov.

Al doilea lucru asupra căruia cred că este bine să vă spuneţi părerea, să scoateţi în evidenţă unul sau altul dintre aspecte, este în legătură cu procesele care au loc acum în lume, procesele economice, relaţiile economice. Se văd grupări şi regrupări de forţe pe plan economic, încercări de a depăşi limitele unor organe constituite cum ar fi Piaţa Comună şi altele. Mi se pare că stăm în faţa unui proces de accentuare a contradicţiilor între marile firme, concerne, mari grupări economice, o accentuare a contradicţiilor între marile puteri din lumea capitalului. Am în vedere acele ţări care acţionează pe piaţă prin metode şi mijloace noi pentru o aşa-numită reîmpărţire în condiţii noi, când nu mai este posibilă reîmpărţirea prin război, ci prin noi mijloace.

Dacă observaţi, la cele mai importante dintre ţările capitaliste au apărut capacităţi foarte mari de producţie, continuă să se manifeste ceea ce noi numim nefolosirea integrală a capacităţilor de producţie. Dacă luăm industria navală, să zicem, se manifestă o criză foarte serioasă, sunt nevoiţi să închidă şantiere şi aceasta înseamnă şomaj, conflicte etc. Pe aceste şantiere se construiesc numai vase, pentru că ele sunt legate de cele mai mari firme care construiesc şi alte utilaje, cum este de pildă utilajul chimic. Vedeţi ce se întâmplă în lume tocmai în aceste zone ale capitalului unde avem de a face cu cele mai dezvoltate ţări capitaliste? Aceasta se răsfrânge şi în alte compartimente.

Să luăm, de pildă, industria constructoare de maşini, unde nu putem vorbi de o creştere a cererii, pentru că nu avem de a face cu o creştere a investiţiilor, a reînnoirii capitalului fix. Chiar capacităţile existente nu sunt

folosite în întregime. Sigur, asta nu înseamnă totuşi că nu se fac investiţii. Eu nu asupra acestui aspect vreau să atrag atenţia. Investiţii se fac, dar ştiţi cum se fac. Se fac în aceeaşi ramură sau în altă ramură, în măsura în care este o luptă de concurenţă pentru a-l elimina pe celălalt, în virtutea procesului de concentrare a forţelor în ţara dată.

Aţi fost atenţi şi aţi remarcat, desigur, afirmaţiile făcute de Johnson în cuvântul său cu privire la starea naţiunii. Aţi putut vedea că nu este câtuşi de puţin încântat de starea lucrurilor din America, mai ales dacă ţinem seama că America reprezintă o mare putere industrială în lume. Aţi putut observa unele tendinţe, ce lupte înverşunate se duc pentru a înfrânge acea parte conservatoare care frânează posibilităţile de lărgire a afacerilor cu alte ţări, de a crea condiţii favorabile unei descătuşări a afacerilor Statelor Unite ale Americii. Cine împinge la aceasta? Nu mai sunt suficiente comenzile de război, cât de mari stocuri îţi trebuie pentru război şi ce înseamnă asta? Care este situaţia bugetului, datoria publică? Luaţi toţi aceşti factori laolaltă şi veţi ajunge la concluzia că SUA suferă grav de nevoia relaţiilor cu ţările socialiste. Nu întâmplător sau de dragul României sau al altor ţări au făcut declaraţiile acelea pe care le-aţi auzit. Le lasă gura apă capitaliştilor când au văzut ce cumpărături a făcut Uniunea Sovietică din Canada şi Australia, câte sute de milioane de dolari au câştigat aceia.

Întrecerea a devenit mai uşoară pentru capitalism, pentru că i s-a dat posibilitatea să-şi completeze rezervele de aur, să impulsioneze afacerile într-un domeniu care era cel mai gâtuit, legat de fermierii de produse agricole. Aveau stocuri pentru care îi costa depozitarea. Acestea nu erau rezerve, ci stocuri nevandabile.

A avut loc acţiunea cunoscută şi în Congres, şi în afara Congresului; cercuri politice, economice, cercuri de afaceri au cerut guvernului, lui Johnson – ce n-a reuşit Kennedy, a reuşit Johnson – să scoată legea aceea care punea căpăstru vinderii de produse Uniunii Sovietice.

Ce sunt acestea? Nu sunt semnale caracteristice unei schimbări în această direcţie? Luaţi lista produselor considerate produse de embargo şi veţi vedea câte produse din acestea sunt sub embargo. A fost un timp când Statele Unite dictau şi Franţei, şi Angliei, şi Germaniei Federale, însă acest lucru a fost lăsat la o parte pentru că nu puteau, oricât ar fi încercat ei, să respecte aceste obligaţii. Sigur, la început a fost făcut mai pe sub mână, ajungându-se să se facă apoi direct. S-a ajuns la conflicte şi cunoaşteţi cum a fost cu problema ţevilor, apoi cu autobuzele pentru Cuba.

Acestea sunt semnale puternice ale unor factori care presează în direcţia lărgirii relaţiilor care creează condiţii extrem de favorabile pentru îmbunătăţirea relaţiilor de schimb între ţări. Sigur, eu nu vreau să exagerez în această privinţă, însă ce am vrut noi să luăm din alte ţări – mă refer la instalaţii de înaltă tehnicitate – şi n-am putut lua? În domeniul industriei chimice, doar cunoaşteţi ce am luat. Că i s-a întâmplat lui Kitz ce i s-a întâmplat,

nu-i nimic, el o să devină erou. Cu izoprenul, butadienul, cauciucul am aşteptat puţin. Noi abia acum suntem în curs de plămădire a lucrurilor. Chiar dacă nu vom lua de la americani, vom găsi la alţii şi tot vom lua.

Se putea pune o asemenea problemă acum câţiva ani? Sigur că nu.

Tovarăşi, Uniunea Sovietică este o piaţă colosală, China este o piaţă colosală şi oricât nu le place regimul politic din aceste ţări, îşi dau seama că au nevoie de ele. Sigur că sunt şi cercuri politice care acţionează aici. De pildă, Franţa vrea să joace rolul de mare putere şi de Gaulle nu va fi de acord cu Johnson în multe privinţe.

Stalin spunea că factorii economici vor obliga lumea capitalistă să refacă circuitul economic.

Ceea ce facem noi cu piaţa socialistă este o încercare de îngustare a lucrurilor şi nu de lărgire şi este în contratimp cu orientarea lucrurilor de azi. Este în contradicţie chiar cu ceea ce facem.

Tov. Gh. Gaston Marin: Chiar dacă ar exista asemenea îngrădiri, ar trebui date la o parte.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Aţi auzit cum se pune problema în Uniunea Sovietică – 48 de miliarde de ruble se vor aloca pentru industria chimică. Auzeam nişte lucruri care pot fi de domeniul fanteziei, că ar dori Uniunea Sovietică să i se livreze 1-2 uzine pe săptămână. Gaston râde, dar asta este realitatea. Trebuie să fiţi foarte atenţi şi foarte prudenţi când vă pronunţaţi asupra celor ce se petrec azi în lume. Să nu credeţi ceea ce spun occidentalii cu privire la plenara PCUS, ce-i interesează pe ei. Oamenii de afaceri pun mâna pe creion şi socotesc ce înseamnă 48 miliarde de ruble – înseamnă 48 milioane dolari. Imediat se formează un concern. Recent, am avut de a face în Franţa cu o asociere a celor mai bune întreprinderi cu scopul de a merge în întâmpinarea Uniunii Sovietice, pentru a-i livra instalaţii. Această asociaţie nu va livra numai Uniunii Sovietice, ci şi altor ţări. Aşa cum s-au stricat preţurile la cereale, cum s-au stricat preţurile la nave, se pot strica preţurile şi la asemenea instalaţii.

Eu nu ştiu ce rezerve de aur are Uniunea Sovietică. Bănuiesc că nu din lipsă de aur s-au scurs 250 tone aur din Uniunea Sovietică pe cereale.

Tov. Al. Bârlădeanu: Pe total vor da circa 800 tone aur.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Eu îi rog în special pe economiştii noştri să privească cu toată seriozitatea aceste probleme, pentru că altfel pot să ne dea peste cap lucrurile. Să nu vă închipuiţi că italienii şi francezii vor spune că ne dau nouă întâi – ei se vor duce acolo unde bucata este mai mare.

V-am atras atenţia asupra câtorva probleme din străinătate şi nu întâmplător i s-a dat un interviu lui Konstompon.

Ce ne trebuie nouă? Ne trebuie instalaţii la cel mai înalt nivel tehnic, şi aceasta dacă vrem să ne lăudăm că am fost cei dintâi care am pus chestiunea aceasta. Însă important nu este aceasta, ci faptul că cerem instalaţii la cel

mai înalt nivel tehnic. Aceasta să fie regula în relaţiile noastre, indiferent că sunt ţări socialiste sau ţări capitaliste. Se reduce în felul acesta volumul schimburilor cu Cehoslovacia. Nu-i nimic, să faceţi bine să ridicaţi nivelul tehnic. Dacă România, de pildă, nu este în stare să facă faţă, să ridice nivelul tehnic. În nici un caz economia nu trebuie dotată cu echipament industrial depăşit.

Deci nu întâmplător toate ţările, inclusiv America, nu ne va alege pe noi înaintea Uniunii Sovietice, a Cehoslovaciei, deşi Gaston manifestă o oarecare încredere în informaţia că cehii sunt gata să contracteze credite pe termen lung.

Tov. Gh. Gaston Marin: Nu ştim încă precis.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Aici trebuie să fiţi criticaţi, de ce nu ştiţi?

Tov. Gh. Rădulescu: Avem de mult o informaţie că ar fi vorba de 6 milioane de lire numai pentru îngrăşăminte chimice şi utilaj chimic.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: S-a manifestat o oarecare îndoială, este firesc, însă cehii de mult trag clopotele după credite pe termen lung. Noi de abia începem. Sigur că noi trebuie să acţionăm ţinând seama de ceea ce fac alţii. Să nu ne ducem cu limba scoasă după credite pe termen lung, însă sunt posibilităţi acum şi trebuie să ne folosim de aceste posibilităţi, de această conjunctură care există în momentul de faţă. Oferă credite şi englezii, şi francezii, şi italienii. Este destul să înceapă unul şi o să vedeţi cum vin şi alţii.

Eu vă rog să vă referiţi la toate aceste probleme pe care le exprim acum. Să nu pierdem trenul. Repet, ne găsim într-o competiţie nedeclarată cu ţările socialiste. Să lăsăm la dracu întrecerea cu capitalismul, că îl umplem cu devize, cu comenzi.

În ceea ce priveşte folosirea conjuncturii din ce în ce mai favorabile, un accent deosebit trebuie să-l punem pe acele ramuri ale economiei care au condiţiile cele mai favorabile în această competiţie nedeclarată. Avem ţiţei, produse petroliere, avem deci petrochimia. Avem gaz, deci toată chimia, industria chimică, petrochimică, unde nu suntem obligaţi să aducem nici cocs şi nici minereu de fier. Le avem aici. Tovarăşii în curând vor fi gata cu lista aceea de produse pe care le putem face în ţara noastră.

Într-o discuţie ne-am înţeles să prezentăm conducerii de partid şi de stat un program care să constituie o punte de trecere de la planul de şase ani la planul până în 1970, o listă de produse care pot fi făcute pe baza materiilor prime din ţara noastră, în condiţii avantajoase, care să poată fi exportate. Cu alte cuvinte, să asigurăm o creştere mai mare a exportului nostru. Aici am în vedere produsele din industria chimică şi nu numai produse finite, să ne gândim la semifabricate, prin care putem încheia tranzacţii de lungă durată; îi legăm într-un fel şi pe cei care vor cumpăra aceste semifabricate şi asigurăm şi industria noastră cu comenzi. Putem să ne înţelegem cu

respectivii şi să le dăm în condiţii de concurenţă. De asemenea industria forestieră, industria lemnului pot să ne dea o asemenea listă. Mă bucură un fragment din discuţia avută cu Gaston. Mi-a adus la cunoştinţă fapte îmbucurătoare, care mă conving ce condiţii are ţara noastră faţă de alte ţări producătoare de cherestea, pentru că aici suntem imbatabili şi cred că şi în acest domeniu va trebui să mărim eforturile noastre la export. În interior să găsim soluţii pentru înlocuirea cherestelei. De pildă, la vagoane să înlocuim cheresteaua cu tablă. Să facem un calcul cât ne-ar costa dacă am aduce tablă şi să exportăm cherestea, pentru că tabla va fi şi mai durabilă decât cheresteaua. Trebuie să vedem ce calităţi de cherestea se vând în Vest. Cheresteaua este mai bună la export chiar decât celuloza. Aspectul acesta să-l tratăm şi mai concret, să-l conturăm şi la alte produse pentru export, pentru a ne crea disponibilităţi de dublare a posibilităţilor noastre în afară, pentru că noi nu avem aur.

Deci în primul rând să ne concentrăm pentru a mări posibilităţile noastre la export. Sigur, ca bază pentru export rămâne în continuare agricultura. Eu nu am în vedere carne de porc şi nici porci, însă produse din acelea care au căutare la export. Porumbul merge foarte bine, zahărul... S-a produs o dereglare cu zahărul după cele ce s-au întâmplat cu Cuba, încât de acum încolo pe câţiva ani s-a dereglat pe plan internaţional piaţa zahărului şi a făcut din zahăr o marfă foarte căutată. Deci trebuie să vedem ce am putea face să mărim exportul de zahăr. Deci: porumb, zahăr, floarea-soarelui, ulei – o listă de produse. Sau chiar produse finite, în înţelegere cu firme sau cu oameni de afaceri, în orice caz, să putem dubla efortul nostru la export dacă vrem să ne achităm de ratele unor credite de durată şi de un mare volum al importurilor de instalaţii.

Eu mă îndoiesc că vom putea exporta strungul „Carusel" sau raboteze în Franţa sau în altă parte. Să privim cu seriozitate lucrurile şi să ne concentrăm mijloacele materiale pentru ca în această competiţie să păstrăm avansul pe care l-am luat. Eu nu am în vedere avansul în industria chimică, pentru că sunt mai înaintaţi nemţii, polonezii. Însă dacă avem în vedere posibilităţile noastre, noi putem să-i batem în acest domeniu.

În interior va trebui să avem în vedere şi îmbunătăţirea nivelului de trai. Să îmbrăcăm ţara cu tergal, cu piele artificială. Există soluţii care permit înlocuirea pielii, produse mai bune decât pielea. Deci trebuie să ne gândim şi la piaţa internă, la nivelul de trai.

Rog ca în discuţii să ne oprim mai întâi la prima parte a celor expuse de mine şi apoi la cealaltă parte.

Aţi reţinut, desigur, că după informaţiile primite pe linia externelor, la Moscova se vorbea despre un interviu al Agenţiei TASS la care m-am referit mai înainte. Autorul notei atrage atenţia că sunt menţionate toate ţările în afară de România în realizarea sarcinii ce şi-o propun de dezvoltare a industriei chimice. Eu am scris pe margine, acolo, că nu este mare nenorocire

faptul că România n-a fost menţionată. Asta este realitatea. Noi am pretins Uniunii Sovietice să ne dea instalaţii chimice. Acesta este un adevăr.

Tot acolo era emisă ideea unei coordonări a activităţii organizaţiilor de proiectare din ţările socialiste, care trebuie să vă reţină atenţia, pentru că nu este exclus să fim supuşi la unele încercări. Noi nu avem interesul să ne amestecăm în asemenea ciorbe.

Participăm în măsura în care putem, aşa cum am răspuns şi prin scrisoarea către PCUS. Noi nu avem nevoie.

Acestea sunt în linii mari lucrurile pe care am vrut să vi le înfăţişez.

Vă rog să vă spuneţi şi voi părerea, să gândiţi cu glas tare. Asupra primei părţi legate de mesajul lui Hruşciov şi mesajul de răspuns al lui Johnson, asupra unor perspective mai apropiate sau mai îndepărtate, cum vedeţi lucrurile. Mai mult ar fi de dorit să ne concentrăm asupra părţii a doua.

Tov. E. Bodnăraş: Eu aş vrea să informez Biroul Politic că în legătură cu mesajul, conform unor indicaţii care s-au stabilit când tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej şi ceilalţi tovarăşi erau la Timiş, noi am constituit un colectiv care să pregătească o analiză din punct de vedere politic şi juridic asupra termenilor şi conţinutului problemelor care sunt expuse acolo. Nouă ne-au apărut la prima vedere un şir de contradicţii, dar care trebuie aşezate în ordine şi numai atunci când ele vor fi aşezate, grupate, vom cunoaşte toate elementele care ar putea constitui baza unui răspuns la acest mesaj. Eu cred că această activitate care s-a iniţiat să fie continuată.

Astăzi ne-am întâlnit în cadrul acestei comisii restrânse şi cred că în vreo 10 zile materialul va fi gata şi vom avea o evidenţă a problemelor potenţiale pe care le ridică în diverse continente şi în primul rând în Europa. Acest colectiv va studia în mod deosebit problemele din Europa, cum ar fi problema frontierelor Poloniei, ale Germaniei şi, în mod special, toate problemele care se referă la problemele noastre din trecut, care ar merita atenţie cu bună- sau rea-credinţă. Până când nu vom avea această analiză, să nu ne grăbim să dăm răspuns.

Dacă Johnson a răspuns, este posibil ca el să fi avut cunoştinţă mai devreme de ceea ce se proiectează în Uniunea Sovietică.

În ceea ce priveşte publicarea răspunsului lui Johnson, sunt de acord să se înceapă redactarea unei redări într-o formă corespunzătoare rămânând ca mâine – interval în care, fără îndoială, se vor produce anumite manifestări în legătură cu acest răspuns – să vedem modul de a-l publica, de a aduce la cunoştinţa opiniei publice acest răspuns.

Propun ca tot colectivul care analizează mesajul lui Hruşciov să ia şi să analizeze şi mesajul lui Johnson, pentru că ele se leagă, şi să ne înarmăm cu ceea ce se desprinde din ele.

Cele mai convingătoare sunt acţiunile concrete. Aceasta este părerea mea cu privire la aceste probleme.

Asupra oportunității mesajului în momentul de față și cu implicațiile pe care le comportă problema așa cum a fost derulată s-a scos în evidență de către tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, însă vreau să spun că oricât de bune sunt intențiile, dacă mijloacele nu corespund intențiilor, ele pot fi ratate.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Foarte interesant, este ca un făcut, legat de dorința aceasta de a rezolva pașnic problemele, cum apar diferite probleme în unele țări.

În cursul lunii octombrie 1963, în librăriile din Ungaria a apărut cartea intitulată *Demografia istorică a Ungariei* de Kovacsics Jozsef, editată de Editura economică și juridică din Budapesta și care are 440 de pagini și 4 tabele statistice anexe. Lucrarea tratează din punct de vedere istoric și teritoriile, și populația care au aparținut cândva Ungariei.

Cartea cuprinde numeroase referiri la Transilvania. (*Tov. Gh. Gheorghiu-Dej dă citire informării Ambasadei RPR la Budapesta privind cartea* Demografia istorică a Ungariei.)

Nu întâmplător apar asemenea lucruri. Recent au apărut și memoriile lui Horthy. Acestea trebuie traduse și la noi. Noi să le traducem pentru uzul activului, să fie traduse într-un număr mare pentru tot activul de partid, pentru activul cultural și ideologic, de stat, să le citească, să le aibă la îndemână.

Cred că nu întâmplător au apărut toate acestea – eu le leg de voiajul tovarășului Hrușciov în câteva rânduri în Ungaria, de discuțiile avute acolo, pe urmă de cuvântarea lui la Leipzig, în R.D. Germană.

Tov. E. Bodnăraș: Trebuie legate și de răspunsurile noastre date în CAER.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Asta a fost înainte. Eu sunt de acord că poți face orice pentru a câștiga bunăvoința poporului maghiar, mai ales după stările de lucruri din 1956 – poți face orice, dar nu pe seama celorlalți.

Sigur, în mesaj sunt unele lucruri. Noi, în scrisoarea pe care am trimis-o am spus că sunt lucruri care nu ne sunt clare și nu vor putea fi clare decât în legătură directă cu felul cum se vor manifesta lucrurile în viață.

Nici chiar tovarășul Hrușciov nu ne-ar putea lămuri, pentru că dacă ar întreba ce nu ne este clar, nu i-am putea spune ce nu ne este nouă clar, i-am spune că nici lui nu-i este clar. Doar mai târziu ar putea ieși sula din sac. El este conștient de ceea ce face.

Eu te rog (*către tov. L. Răutu*), te rog foarte mult să te ocupi de traducerea acestui material, să fie tradusă și aceea cu celuloza și aceea cu Horthy și alte documente legate de Dictatul de la Viena.

Tov. E. Bodnăraș: Sunt biblioteci întregi care cuprind lucrări care au format obiecte din acestea. Macovescu mi-a spus că americanii dețin într-o bibliotecă documente numai despre Basarabia pe rafturi întregi.

Sunt o mulțime de memorii care s-au publicat după război, diferite lucrări care dau explicații despre război, despre Germania, despre Polonia.

Noi vom avea în câtva timp o documentare bună asupra acelor lucruri care pot fi consultate pentru documentare. Numai sistemul lui Hitler şi relaţiile lui de diverse naturi au format obiectul de analiză care cuprinde multe biblioteci, atâta bogăţie de materiale există.

Aşa că eu sunt de acord că va trebui să ne documentăm cât mai bine din toate aceste materiale. Sunt memoriile lui Horthy, au fost publicate memoriile lui Nagy Ferencz, asupra cărora ne-a atras atenţia încă de multă vreme Groza şi pe care le vom procura. Apoi există materiale din perioada când la conducere era Rákosi. Este o bogăţie de ordin material, dacă nu şi de altă natură, care se poate procura pentru a servi la documentarea noastră. Aceasta face parte din preocuparea acelui colectiv pentru asigurarea unei bune documentări.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Cred că materialul acesta este bine să fie strâns, multiplicat, să fie găsită o formă de documentare pentru uzul intern. Este păcat să nu avem acest material. Să pregătim lucrarea aceasta la care s-a făcut traducerea, să pregătim şi lucrarea cu dezvoltarea industriei hârtiei în Ungaria şi memoriile lui Horthy. În primul rând ne interesează memoriile lui Horthy.

Tov. Al. Bârlădeanu: Există o notă în care se spune că în Uniunea Sovietică va fi tradusă şi publicată.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: N-au decât s-o publice.

Foarte interesant cum îi preocupă pe ei aceste lucruri, dacă se preocupă să traducă până şi memoriile lui Horthy.

Tov. Gh. Gaston Marin: Eu vreau să atrag atenţia că este un material istoric bogat, sigur de natură burgheză, la arhiva Academiei, în colecţia Ligii române antifasciste, condusă de Nicolae Iorga. În problemele revizioniste acolo au fost publicate lucruri foarte serioase, strânse din toate bibliotecile lumii. Din punct de vedere istoric şi faptic este foarte interesant. Nicolae Iorga personal a condus lucrările acestea. Nu s-a făcut nimic mai bun până la război cu problemele istorice. Aici ele au fost puse pe baze foarte serioase de oamenii aceştia.

Tov. Ştefan Voitec: De asemenea, mai pot fi folosite şi materialele de la Conferinţa de pace în legătură cu Transilvania.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Sigur, acolo, ca fapt istoric, este ceea ce a scris Nagy Ferencz. Este aşa-numita Carte Albă.

Atunci am respins toate încercările. Cu Gaston, tot timpul am fost cu el, de câte ori ne-am întâlnit pe terenul ăsta, l-am avut alături de mine pe Gaston. Întotdeauna noi le-am spus să-şi vadă de treabă.

Tov. Gh. Gaston Marin: Molotov i-a ţinut la inimă, însă Stalin i-a alungat de câteva ori.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Stalin, în auzul meu, eu am auzit când a spus: „Transilvania vecinîi na Rumania". Chiar dacă nu spunea aceasta, cât era el

de Stalin, nu putea să trateze altfel lucrurile când aici este vorba de majoritatea populației românești. Sigur că sunt soluții și soluții, poți să faci o republică româno-maghiară.

Tov. E. Bodnăraș: Trebuie reținută împrejurarea că la un moment dat s-a creat iluzia că aceasta este problema. La un moment dat s-a format convingerea pe acest temei, că populația română este majoritatea – nimeni nu a obiectat.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Nici măcar Mussolini și Hitler nu au îndrăznit să pună altfel problemele – se punea însă problema numai pentru o parte din Ardeal, Ardealul de Nord.

Tov. E. Bodnăraș: Pe noi ne interesează documentarea care se prezintă cel mai corespunzător.

Tov. Gh. Gaston Marin: Mai este un element destul de important. În 1943, Beneš i-a făcut o vizită lui Stalin și a încheiat Pactul ceho-sovietic. La întoarcerea de la Moscova, Beneš s-a întâlnit cu generalul de Gaulle, căruia i-a redat o parte din convorbirile pe care le-a avut cu Stalin. Această convorbire a lui Beneš cu de Gaulle este redată în memoriile lui de Gaulle. Beneš îl informează că în convorbirile avute cu Stalin referitoare la diferendul în ceea ce privește apartenența Ardealului, Stalin categoric a spus că el este pentru ca Ardealul să aparțină României. Legătura era oarecum între poziția lui Beneš ca fost președinte al Micii Antante, din care făcea parte și România, și pentru aceasta a pus problema sau întrebarea a venit ocazional. Însă această problemă este așa de importantă pentru că de Gaulle o pune în memoriile sale și acesta este un fapt real, din care se vede că poziția lui Stalin era orientată spre aceasta.

Acum se poate pune întrebarea: de ce oare a spus Stalin acest lucru, pentru că în acel moment România nu ieșise din război și nu avea nici un angajament, însă aici nu dă nici un răspuns. Stalin cunoștea din situația istorică internațională realitatea cu Ardealul, că Dictatul de la Viena este un act de brigandaj. Se pare că avea și interesul ca la marginea Uniunii Sovietice să existe o Românie, un stat închegat care să nu aibă probleme deschise ca urmare a arbitrajului de la Viena. Altfel nu se poate explica o apreciere așa de clară a acestor lucruri.

Tov. E. Bodnăraș: Trebuie să examinăm lucrurile atent, trebuie să confruntăm toate împrejurările.

Tov. Gh. Gaston Marin: Interesant de ce în Armistițiu nu au apărut aceste lucruri.

Tov. Al. Bârlădeanu: Nu se poate ști dacă și când va avea loc o discuție cu Hrușciov ca autor al acestui mesaj, poate că nu va avea loc niciodată și poate că va avea loc mai devreme sau mai târziu. Noi am scris în scrisoare că sunt implicații care nu ne sunt clare și le studiem. Nu este exclus ca într-o situație să fim puși în fața unei întrebări: care sunt acestea? Oricare

ar fi condiția în care s-ar putea pune întrebarea, există posibilitatea de eschivare; însă problema rămâne deschisă, pentru că s-ar putea pune întrebarea și din dorința de a da unele lămuriri. De aceea cred că este bine, așa cum a spus și tovarășul Bodnăraș, că se lucrează un material și eu cred că trebuie grăbită întocmirea materialului și să venim să facem chiar un schimb de păreri la Biroul Politic, ca să fim pregătiți.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Trebuie studiat cu foarte multă grijă mesajul acesta.

Tov. Chivu Stoica: Este interesantă poziția și mentalitatea unor oameni, însă oricum ar fi aceștia, nu pot să aibă o atitudine care să nu fie controlată de partid.

Tov. E. Bodnăraș: Ei au o astfel de mentalitate.

Tov. L. Sălăjan: La generali, la ofițerii sovietici există o asemenea mentalitate.

Tov. N. Ceaușescu: Noi trebuie să pregătim materialul, dar cred că ar trebui să avem în vedere, la problema aceasta, ceea ce reiese clar, că ungurii nu numai în țară, dar și în Uniunea Sovietică și în alte părți desfășoară de vreo doi ani, sistematic, o activitate de masă și tot ceea ce noi auzim sunt lucruri adevărate. Ei duc o activitate sistematică.

Trebuie încă să ne gândim, dar până la urmă va trebui, într-un fel sau altul, față de această activitate care nu este numai din dorința de a face istorie, ci are un scop bine precizat, să ne gândim la anumite răspunsuri, să luăm o anumită poziție, pentru că asemenea oameni spun că trebuie să ții seama de istorie, dar în fond creează anumite stări de lucruri.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Sunt lucruri spuse de Hrușciov care, după cum sunt puse de el, sunt mijloace pe care trebuie să le folosim. Aici trebuie să fim atenți, dacă ne documentăm, să fim atenți să nu dăm drumul la sentimente, la resentimente, să fim prudenți, pentru că ne-ar fi foarte recunoscători, ne-ar ridica și o statuie dacă ne-am lăsa antrenați într-o polemică oarecare. Dar se știe că există un Tratat de pace și pe noi nici capul nu ne doare.

La fel se pune chestiunea acum și pentru Königsberg. Mai mult decât a îndrăznit Hitler și Mussolini nu va putea îndrăzni nimeni în numele oricărui principiu, oricât de îndrăzneț ar fi el. 1944 este o pecetluire, avem o contribuție la acest tratat, am fost și parte beligerantă. Noi nu trebuie să ne enervăm, să fim calmi, că dreptatea este de partea noastră, nu trebuie să ne enervăm din pricina tuturor acestor speculații de ordin istoric; avem și noi istorici, care au scris și continuă să scrie. Trebuie să nu intrăm în polemică, nu avem de ce intra în polemici – n-au decât ei să scrie, iar noi, ca și cum nu văd, nu aud. Dacă ei vor ridica, este altceva. Iau materialul, mă uit la el ce spune, reglez tirul meu în direcția care trebuie. Și la propuneri de a

colabora la elaborarea unor lucrări de istorie în comun trebuie răspuns: deoarece dv. ştiţi foarte bine că noi ştim după ce umblaţi, este bine să vă vedeţi de treabă, aceasta ca să fim prieteni.

Ce mi se pare deosebit de important sunt câteva lucruri la care noi nu le-am dat drumul şi trebuie să le dăm. Este lucrarea lui Marx. Trebuie să-i dăm drumul în masă. Avem scrisoarea de la Institutul Marx-Engels-Lenin care atestă valabilitatea textului acestei lucrări. Să se păstreze scrisoarea undeva într-un loc, ca să nu dispară cum au mai dispărut şi alte documente. Trebuie să nu dispară. Asta este una.

Trebuie publicată aceasta şi cât mai recent. Trebuie dat titlul cum figurează acolo.

Când o să fie gata?

Tov. L. Răutu: Chiar săptămâna aceasta.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Trebuie făcute şi câteva volume mai de lux. Trebuie dat drumul mai repede, până la sfârşitul săptămânii s-o avem. Trebuie publicată şi pentru uzul istoricilor.

Tov. L. Răutu: Manuscrisul lui Marx trebuie să apară în două variante: o variantă în care se dă textul în original şi alături traducerea, asta pentru uzul cercetătorilor, iar pentru publicul larg vom da numai traducerea.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Varianta ştiinţifică trebuie trasă în câteva mii de exemplare şi între ele câteva şi de lux, să fie dotate bibliotecile universităţilor cu ele şi până departe de tot. Este bine să le avem în biblioteci. Să se publice şi Atlasul acela de la 1846 al lui Heifler.

Tov. L. Răutu: Chiar în această lucrare de etnografie se recunoaşte în mod direct că în Transilvania populaţia în majoritate era română. Se recunoaşte că în 1864 erau trei milioane de români în Transilvania, faţă de şase milioane de unguri în toată Ungaria – deci românii erau în număr de trei milioane.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Propun să se publice şi acesta ca un material documentar istoric, cu adnotări temeinice ştiinţifice atât în ceea ce priveşte datele Bisericii Catolice, cât şi ale oficialităţilor statului austro-ungar. Dar să fie redate serios, prelucrat. Acolo unde sunt anumite probleme care cer a fi explicate, punem o steluţă şi dăm jos explicaţii. Trebuie explicat grupului de istorici că acest material trebuie folosit ca material documentar ştiinţific.

Tov. E. Bodnăraş: Şi aceasta se poate face în două variante, una pentru uz ştiinţific şi a doua pentru uz mai larg.

Tov. L. Răutu: În istoria Transilvaniei avem aceste lucrări de la început şi până în zilele noastre.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Să se pornească imediat la editarea acestor două lucrări.

Tov. L. Răutu: Lucrarea lui Marx este sub tipar.

Tov. E. Bodnăraş: Eu sunt de părere să nu venim cu amândouă imediat. Venim acum cu însemnările lui Marx şi pe urmă cu cealaltă.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: S-o faceţi cât mai urgent, până la sfârşitul săptămânii să fie gata.

Tov. L. Răutu: Noi mai avem ceva în pregătire, care va urma. Avem o culegere de texte din operele complete ale lui Marx privind Transilvania. O lucrare importantă, este un articol al lui Marx care a dispărut şi nu a fost publicat. A fost un articol tot cu privire la Transilvania. Acest articol trebuie să apară într-o revistă engleză. Nu a apărut pentru că a ajuns pe mâna consulului rus de la Londra şi el a intervenit ca articolul să nu apară – şi Marx îi explică acest lucru lui Engels: probabil că am avut o poziţie prea favorabilă faţă de populaţia română din Transilvania. Nici până la ora actuală acest articol nu a apărut.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Este bine ca în bibliotecile membrilor Biroului Politic, membrilor Comitetului Central al partidului nostru să existe toate materialele acestea, să le aibă la îndemână, să poată reflecta asupra lor, pentru că o să vă întâlniţi cu necazuri din acestea.

Tov. E. Bodnăraş: Însemnările acestea care sunt în curs de tipărire se referă în aceeaşi măsură la Basarabia, cu sublinierile din vremea aceea.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Mai aveţi ceva, tovarăşi, la primul punct, vă gândiţi să aduceţi ceva în plus, ceva lucruri pozitive? Atunci, dacă nu aveţi, să trecem la partea a doua.

Aş vrea să vă referiţi la raţionamentele legate de partea a doua, care au o explicaţie practică.

Tov. I.Gh. Maurer: Eu n-am nimic de spus în plus. Aceasta înseamnă că sunt absolut de acord cu cele spuse de tovarăşul Gheorghiu-Dej în ce priveşte evoluţia economică generală, ceea ce creează o conjunctură favorabilă pentru acţiuni practice din partea noastră. Sigur, trebuie să gândim bine lucrurile pe care le facem. Aşa cum a spus tovarăşul Gheorghiu-Dej, nu trebuie să apărem că alergăm cu limba scoasă după credite, dar să căutăm să le obţinem, să nu aşteptăm să vină singure.

Ce trebuie să facem? O să facem lucrarea aceasta despre care s-a spus şi astăzi – şi aceasta cât mai rapid – spre ce trebuie să ne orientăm. (...)

(Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelaria, dosar nr. 55/1964, ff. 1-23)

Anexa III

Informări ale reprezentanților britanici din București către Foreign Office în urma „Declarației din aprilie 1964"

„Adunările pentru a informa – și a forma – opinia publică despre fondul Declarației au continuat în cea mai mare parte a lunii mai. La început au fost limitate la membrii de partid, extinzându-se în final la o bază cât mai largă, ca să-i acopere pe membrii tuturor organizațiilor, sindicate, ministere, întreprinderi de stat, oficii de presă, fabrici, universități și centre culturale. Membri ai Biroului Politic – ca domnii Apostol, Drăghici și Răutu – s-au adresat unor grupuri și la aproape fiecare întâlnire membri de partid din conducere au fost invitați să-și exprime punctele de vedere. Nota dominantă a fost independența României și hotărârea ei de a urma în viitor o linie economică și politică națională. Potrivit unor rapoarte numeroase și bine verificate, cel mai impresionant aspect constă în acuzațiile directe adresate Uniunii Sovietice pentru exploatarea economică exercitată mai mult de 20 de ani și pentru amestecul în treburile interne ale partidului și țării. În referirile la CAER, accentul a fost pus nu numai pe încercarea Uniunii Sovietice de a forța România să accepte o organizație de planificare supranațională, ci și pe «exploatarea economică» exercitată de Cehoslovacia și alți membri ai CAER. În general, vorbitorii au descris relațiile româno-sovietice într-un limbaj aspru, care a uimit audiența. Modul sovietic de a interpreta istoria României a fost atacat. Referiri pline de resentimente au fost făcute față de anexarea Basarabiei și Bucovinei. Uniunea Sovietică a fost acuzată de a fi infiltrat serviciile de informații, inclusiv Securitatea. Profesorii și învățătorii au fost sfătuiți ca în viitor să înceteze de a mai idealiza rolul sovietic în mișcarea comunistă și, la un instructaj la Ministerul Educației, am auzit că vorbitorul a spus că o culegere de texte despre istoria României și despre relațiile sovieto-române va fi modificată. Recenta eliberare a unui mare număr de deținuți politici din închisorile românești a fost menționată în contextul încercărilor de a arunca asupra Uniunii Sovietice blamul pentru «erorile» trecutului, ca și pentru arestările arbitrare și întemnițarea oponenților regimului. Artiștilor, scriitorilor, actorilor și muzicienilor li s-a spus că în viitor arta trebuie să abandoneze stilul doctrinar de abordare sovietică și că accentul trebuie pus pe dezvoltarea etosului românesc."

Diplomatul britanic John McGhie a sesizat și interesul conducerii române pentru a nu păstra secretul discuțiilor din Biroul Politic, dar și maniera în care s-a acționat în vederea atingerii acestui scop:

„Un surprinzător aspect al situației, dar tipic pentru România – continua McGhie –, este că nici un singur cuvânt despre întâlniri sau subiectul lor nu a fost publicat, deși ele și surprinzătorul lor ton și conținut au constituit subiect de conversație timp de săptămâni. În același timp, deși întâlnirile nu au fost menționate în nici un organ de presă (într-adevăr, eu înțeleg autoritățile române care erau grăbite să nege, într-o declarație oficială de presă publicată de Ambasada română de la Viena, o aluzie dintr-un ziar austriac că «demonstrații antisovietice» au loc în București), este evident că nu se face nici o încercare de a păstra secretul asupra desfășurării acestora sau despre lucrurile care s-au spus acolo. Pronunțându-ne despre anvergura acestor întâlniri, la care se spune că au participat aproximativ 4 milioane de oameni, aceasta ar fi imposibilă. Absența oricărei știri în ziare sau în transmisiunile radio despre ceea ce s-a petrecut și care ar fi putut să ducă la acuzarea guvernului de către Uniunea Sovietică de imprimare a unei note antirusești, se potrivește pe de-a-ntregul cu conținutul comentariilor oficiale pentru diplomații, jurnaliștii și vizitatorii occidentali. Acestea confirmă că întâlnirile au avut loc, dar micșorează importanța lor și mai ales a impresionantelor tendințe antisovietice. Persoanele oficiale explică simplu că este în practica obișnuită românească a discuta și expune în fața organizațiilor de stat un act politic important ca Declarația din 26 aprilie*. Ei atribuie ecourile pe marginea acestui text care, spun ei, vorbește prin el însuși ziariștilor; ei minimalizează zvonurile, prezentându-le ca exagerate și deseori răutăcioase, și își dau osteneala să sublinieze că România nu este împotriva nimănui. Ei neagă că ar fi fost o linie antisovietică și, desigur, nu fac nici o referire la atacurile împotriva lui Hrușciov. Oricum, unul sau doi oficiali români nu au fost atât de prudenți când întâlnirile se desfășurau și înainte ca potopul zvonurilor să se stingă. De exemplu, un membru al Ministerului Afacerilor Externe a mers până acolo încât i-a spus însărcinatului cu afaceri american că în trecut, suveranitatea națională românească a fost violată de multe ori și că poporul a suferit mult de pe urma exploatării sovietice. El a continuat, oarecum ilogic, să spună că numai dacă americanii și-ar fi arătat dorința de a ajuta în primii ani de după război – așa cum fac acum –, România ar fi suferit mult mai puțin de pe urma exploatării sovietice".

Orice diplomat care se respectă nu se limitează doar la a informa centrala sa despre evenimentele din statul unde este acreditat. Pe baza datelor pe care le are, el trebuie să prezinte ideile asupra derulărilor imediate și pe termen lung. Aceasta încearcă diplomatul britanic să facă în continuare:

---

* De fapt, 22 aprilie.

„Două întrebări foarte importante se ridică. *(a)* De ce autorităţile române adoptă şi încurajează o linie atât de violentă şi provocatoare antisovietică exact în acest moment?; şi *(b)* ce speră ei să realizeze pe termen lung? Încercând să răspund la aceste întrebări, voi începe prin a face abstracţie de toate ideile care circulă aici mai liber ca fiind posibile explicaţii.

Abordând problema *(a)*, nu cred că Guvernul sovietic poate fi atât de inabil sau atât de imprudent încât să facă demersuri fie pe lângă generalul Bodnăraş, de mult presupus a fi «omul Moscovei la Bucureşti», sau generalul Sălăjan, ministrul Apărării, sau dl Doncea, fost membru al Comitetului Central, eliminat în 1958, ca să-l înlăture pe dl Gheorghiu-Dej; toate cele trei nume sunt menţionate aici [în legătură cu aceasta]. Este plauzibil totuşi să atribui atitudinea românească unei secrete şi puternice presiuni sovietice [efectuate] cu scopul de a determina [Guvernul român] să se comporte «mai rezonabil» şi eu sunt înclinat să acord încredere unui raport pe care Ambasada franceză îl deţine de la o sursă bine situată, referitor la o întâlnire secretă ce a avut loc între Hruşciov şi Gheorghiu-Dej înainte de vizita ultimului la Cairo sau poate, mult mai logic, chiar cu mult înainte, când Hruşciov s-a întors din Ungaria, în jurul datei de 10 aprilie. S-a sugerat că la această întâlnire liderul sovietic a lovit în masă, a ameninţat cu sancţiuni economice şi a cerut chiar o schimbare a politicii şi chiar a conducerii. O abordare nefăcută public, însă tranşantă sau chiar tipic grosolană din partea lui Hruşciov, pe problemele menţionate mai sus ar fi fost suficientă să trezească mânia guvernanţilor români şi hotărârea lor de a se monta opinia publică împotriva Uniunii Sovietice, de teama unor presiuni ulterioare, însă problemele exprimate în Declaraţia din 26 aprilie, în absenţa oricărei reacţii făţiş adverse, n-ar fi făcut necesară perseverenţa opiniei publice împotriva unui presupus duşman. [...]

Abordând problema *(b)*, câţiva observatori occidentali de aici afirmă că românii intenţionează o impresionantă reorientare a politicii, îndepărtându-se de blocul comunist european, îndreptându-se spre Vest [...]. Nimic de acest fel nu este în mintea conducătorilor români; cel mult, ei caută o intensificare multilaterală a relaţiilor cu Vestul, dar aceasta este o diferenţă de intensitate şi nu de substanţă, consecventă cu progresul în aceeaşi direcţie din ultimii trei ani, şi nu implică abandonarea poziţiilor lor de comunişti convinşi care aplică politica comunistă. Ministrul Afacerilor Externe mi-a expus poziţia şi politica României la 2 iunie cu toată sinceritatea şi a subliniat următoarea direcţie, care mi se pare că are sens: acum România este un stat care stă pe propriile lui picioare, care nu se sprijină şi nu este îndatorat nimănui, dornic să promoveze interesele româneşti prin menţinerea şi dezvoltarea relaţiilor prieteneşti de orice natură cu toate celelalte state care îi sunt prietene, Uniunea Sovietică, Statele Unite, China comunistă, Regatul Unit, Franţa, ţările africane şi asiatice etc. El a subliniat

că românii au o delegație la nivel înalt în Statele Unite, un membru al Biroului Politic, dl Chivu Stoica, a condus o delegație de partid în Uniunea Sovietică, unde au fost cordial primiți. Românii au trimis un alt lider să-i reprezinte la funeraliile dlui Nehru. În toate privințele, sensul este că românii se consideră ei înșiși a nu fi cetățenii unui stat oarecare, iar interesele acestui stat sunt mai presus de orice.

Concluzia, cred eu, poate fi numai aceea că România este hotărâtă să-și asigure și să-și păstreze o completă independență de acțiune, dar în interiorul lumii comuniste, în interiorul Pactului de la Varșovia și, în măsura în care i se permite, în CAER, cu care, m-a asigurat ministrul Afacerilor Externe, România intenționează să continue cooperarea pe baza respectării suveranității ei. Cu alte cuvinte, ei doresc aproape tot atât de multă libertate de acțiune, externă ca și internă, de câtă se bucură mareșalul Tito, dar nu doresc să înainteze pe calea «nealinierii» în măsura în care a făcut-o el. În acțiunea pe care o dezvoltă față de Rusia, eu cred că au fost preocupați de ideea eliminării tuturor rămășițelor trecutului, să lase poporul să se «descarce» și să pregătească cooperarea cu Sovietele pe «baza politică» ce este respectul pentru interesele fiecăruia".

(Reproducere din Mihai Retegan, *1968, Din primăvară până în toamnă*, RAO, București, 1998, pp. 47-51)

Anexa IV

Nota privind convorbirea dintre delegația guvernamentală și de partid condusă de I.Gh. Maurer și N.S. Hrușciov din 27 septembrie 1964. Stenograma discuțiilor purtate cu Mao Zedong în ziua de 8 octombrie 1964 cu prilejul participării delegației la sărbătoarea celei de-a XV-a aniversări a R.P. Chineze.

Ambasada Republicii Populare Române
Moscova
Nr. 652
Anexe: 4 file

Copie Nr. 936/3
Strict secret

Rezoluția tov. ministru C. Mănescu
t. E. Bodnăraș, vă rog să indicați dacă să multiplicăm pentru Bir. Politic
19 oct. 1964

Rezoluția tov. vicepreședinte E. Bodnăraș
Tov. Mănescu
Întrucât întreaga discuție a fost cuprinsă într-o notă care se află la Secretariatul CC, cred că e necesar ca prezenta notă să fie trimisă tov. Păcuraru spre a fi atașată dosarului respectiv.
20 oct. 1964

Tovarășului Corneliu Mănescu
Ministrul Afacerilor Externe
Pentru stricta dv. informare, vă trimitem alăturat o scurtă notă privind convorbirea dintre delegația guvernamentală și de partid condusă de I.Gh. Maurer și N.S. Hrușciov din 27 septembrie 1964.
După câte ne este cunoscut, conducerea de partid și de stat a fost informată asupra acestei convorbiri direct de către delegație.
Ambasador,
ss. N. Guină

Nota
privind convorbirea dintre delegația guvernamentală și de partid condusă de I.Gh. Maurer și N.S. Hruşciov din 27 septembrie 1964

Delegația guvernamentală și de partid condusă de tovarășul I.Gh. Maurer, care în drum spre Pekin s-a oprit la Moscova pentru câteva ore, a fost invitată la o masă de către N.S. Hruşciov.

Din partea delegației române au mai participat tovarășii: E. Bodnăraş și P. Niculescu-Mizil.

Din partea sovietică: A.N. Kosîghin, V.P. Mdjavanadze, V.V. Kuznețov, L.N. Tolkunov și E.D. Karpeşcenko (traducător).

Din partea Ambasadei RPR au fost prezenți tovarășii: T. Sinu și G. Marin (traducător).

Prânzul a fost organizat la Casa de recepții a CC al PCUS și Consiliului de Miniştri la orele 15,00, după care a urmat o convorbire până la orele 20,00.

În timpul mesei și convorbirii au fost abordate următoarele probleme:

1. N.S. Hruşciov a prezentat o situație a recoltei agricole din acest an, citând date caracteristice pentru toate republicile unionale și pe unele regiuni.

A vorbit de o producție foarte bună de grâu, menționând că la suprafața însămânțată anul acesta s-a obținut o recoltă record.

În 1964 URSS nu va mai importa grâu, iar în decursul viitorilor 4 ani speră să realizeze o rezervă de stat egală cu consumul pe un an.

2. Tovarășul I.Gh. Maurer a relatat despre începerea lucrărilor la hidrocentrala de la Porțile de Fier, arătând că o delegație română de specialiști urmează să vină în URSS în prima parte a lunii octombrie a.c. pentru tratative privind achiziționarea de utilaje. A.N. Kosîghin, intervenind în discuție, a spus că ei sunt pregătiți pentru începerea acestor tratative.

3. N.S. Hruşciov a vorbit despre vizita pe care a făcut-o la un poligon experimental pentru armele noi. Fără să dea detalii, a relatat despre o nouă armă de apărare pusă la punct în ultimul timp de către specialiștii sovietici.

4. Comentând cu Mdjavanadze concediul de odihnă pe care acesta l-a făcut în RPR, tovarășul I.Gh. Maurer – adresându-se lui V.V. Kuznețov – i-a reproşat că nu dă curs invitațiilor de a veni la odihnă în țara noastră. N.S. Hruşciov, intervenind în discuție, i-a recomandat lui Kuznețov să răspundă favorabil acestor invitații.

5. Problema litigiilor teritoriale și de frontieră cu R.P. Chineză a constituit o mare parte din expunerea lui N.S. Hruşciov – după terminarea mesei. El a arătat că înainte de a se publica în *Pravda* discuția lui Mao Zedong cu

socialiştii japonezi şi articolul redacţional privind poziţia Uniunii Sovietice, Guvernul sovietic s-a adresat printr-o notă Guvernului chinez în care a cerut confirmarea exactităţii relatărilor din presa japoneză.

Răspunsul primit – a continuat N.S. Hruşciov – lăsa să se înţeleagă că relatările presei japoneze corespund realităţii.

Prezentând problema conflictului teritorial ca o problemă ce a ajuns într-un stadiu de mare încordare (N.S. Hruşciov a vorbit despre numeroase încălcări de frontieră şi de concentrarea unor forţe militare chineze pe unele porţiuni ale graniţelor cu URSS), şeful Guvernului sovietic a precizat că dacă partea chineză ar privi în mod realist lucrurile, renunţând la cererea de a se include în convenţia ce s-ar încheia a unei formule care să stipuleze caracterul inechitabil al acordurilor încheiate de ţarism, partea sovietică ar fi dispusă să trateze unele corectări ale demarcaţiilor actualei frontiere cu R.P. Chineză.

N.S. Hruşciov a făcut istoricul unor regiuni de graniţă ale Uniunii Sovietice învecinate cu China, evocând discuţiile avute în trecut, cu diferite ocazii, cu conducătorii chinezi, printre care şi despre problema Mongoliei.

Vorbind despre referirile din discuţia lui Mao Zedong cu socialiştii japonezi la teritoriile poloneze şi germane, N.S. Hruşciov a subliniat inactualitatea unor asemenea probleme. Este de menţionat că, vorbind despre unele animozităţi ce s-ar fi creat în relaţiile dintre bieloruşi, ucraineni şi polonezi – pe de o parte, sau între nemţi şi polonezi – pe de altă parte, spre deosebire de alte ocazii, şeful Guvernului sovietic nu a amintit nimic despre R.S.S. Moldovenească.

Referindu-se la activitatea comisiei mixte sovieto-chineze pentru problemele de frontieră, N.S. Hruşciov a spus că, după întreruperea lucrărilor, nu s-a stabilit data reluării lor.

6. Tovarăşul I.Gh. Maurer a început să relateze despre vizita delegaţiei guvernamentale române în Franţa şi discuţia avută cu de Gaulle, subliniind că obiectivul principal l-au constituit relaţiile economice dintre cele două ţări. A fost abordată şi problema coexistenţei paşnice. Întrerupându-l, N.S. Hruşciov a spus: „Iată, când voi românii vorbiţi despre coexistenţa paşnică, chinezii nu zic nimic; dacă eu vorbesc despre coexistenţa paşnică sunt imediat atacat de către ei. Spuneţi-ne şi nouă care este secretul tacticii dv., cum aţi reuşit să-i băgaţi în buzunar pe chinezi".

N.S. Hruşciov a vorbit în continuare despre campania propagandistică a chinezilor îndreptată contra conducerii PCUS şi a statului sovietic, despre diversele acuzaţii aduse şi despre necesitatea de a se răspunde cu fermitate acestor atacuri. În acest context, el a amintit că în ultimul timp conducerea PCUS este acuzată de intenţia de a duce tratative cu RFG în dauna RDG. „Este oare posibil să nu se răspundă unor asemenea acuzaţii?" – a întrebat N.S. Hruşciov.

Tovarășul I.Gh. Maurer a arătat că trebuie văzut ce fel de acuzații sunt aduse și analizat dacă merită răspuns. „De exemplu – a spus el –, nu merită să dai un răspuns la o asemenea problemă cum ar fi afirmația că în URSS s-ar restaura capitalismul, când toată lumea cunoaște că URSS construiește comunismul."

Intervenind în discuție, Kosîghin a încercat să argumenteze necesitatea de a răspunde la toate problemele pe care le ridică conducătorii chinezi. El a spus printre altele: „Cum ați proceda dv. dacă la granițele României s-ar agita anumite lucruri?". Tovarășul I.Gh. Maurer a răspuns: „Desigur că am analiza cu toată atenția situația creată, și dacă ar fi cazul, am lua măsurile corespunzătoare".

N.S. Hrușciov a reluat discuția afirmând că „voi puteți să fiți împotriva polemicii publice, pentru că pe voi nu vă atacă chinezii. Vă spun eu care este secretul: chinezii au un plan tactic care prevede ca RPU, RPP, RPR și RDG să fie lăsate deoparte, focul urmând a fi concentrat asupra Uniunii Sovietice, a PCUS și îndeosebi asupra persoanei mele".

7. În legătură cu problema consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, N.S. Hrușciov a subliniat necesitatea convocării acesteia, arătând că nu se pune problema excluderii vreunui partid, ci a elaborării unui nou document programatic al mișcării comuniste și muncitorești internaționale. De altfel, a spus el, nici nu există un asemenea for din care ar putea fi exclus vreun partid, iar documentul care s-ar elabora nu ar fi altceva decât o continuare a Declarației din 1960, semnată, printre altele, și de către P.C. Chinez.

Tovarășii I.Gh. Maurer și E. Bodnăraș au expus punctul de vedere al partidului nostru, subliniind că manifestarea unei griji deosebite, calm și înțelepciune în tratarea problemelor ar putea contribui, după părerea lor, la unele schimbări din partea P.C. Chinez. S-a reliefat existența unor elemente noi în această privință, cum ar fi, spre exemplu, noțiunea și conținutul comunei populare, acceptarea principiului coexistenței pașnice în unele comunicate semnate de Guvernul chinez cu conducătorii unor state din Asia și Africa, revederea căilor și metodelor industrializării socialiste.

În acest context s-a apreciat că, deși invitarea unei delegații sovietice la festivitățile celei de-a XV-a aniversări a R.P. Chineze – din câte a relatat N.S. Hrușciov – a fost făcută într-o formă nu tocmai potrivită, conducerea PCUS a dat dovadă de înțelepciune politică trimițând o delegație la Pekin.

8. Afirmând că PMR și Guvernul RPR și-a însușit teoria chineză a bazării pe forțele proprii în construirea economiei socialiste, N.S. Hrușciov a spus că el nu are nimic împotrivă și a dat ca exemplu perioada în care URSS era singura țară socialistă.

El a spus că nu înțelege, spre exemplu, poziția coreenilor, care teoretic susțin aceeași idee, dar practic, în relațiile economice bilaterale cu URSS, ar

reclama necesitatea ajutorului, propunând schimburi comerciale nu în egală măsură avantajoase ambelor părți. A relatat în continuare că înțelege ca relațiile dintre țările socialiste să se bazeze pe principiul egalității și avantajului reciproc și că conducerea PCUS a făcut multe pentru a înlătura practica greșită din perioada lui Stalin. A exemplificat cu sovromurile care – a spus el – „vă scot pe voi românii din sărite când auziți despre ele".

9. N.S. Hrușciov a spus că o perioadă de timp va lipsi din Moscova, întrucât va merge la Gagra pentru a definitiva raportul pe care urmează să-l prezinte la plenara CC al PCUS ce ar urma să aibă loc în a doua jumătate a lunii noiembrie sau la începutul lunii decembrie a.c.

ed. T. Sinu; G. Marin
exempl. unic
dact. N. Rădulescu

Stenograma
discuțiilor purtate cu ocazia primirii delegației de partid și de stat a RPR de către tovarășul Mao Zedong în ziua de 8 octombrie 1964*

La discuții au participat:
- din partea română, tovarășii: I.Gh. Maurer, Emil Bodnăraș, Paul Niculescu-Mizil, Dumitru Gheorghiu. Au asistat tovarășii: Budura Romulus – interpret și Mateescu Constantin – stenograf;
- din partea chineză, tovarășii: Mao Zedong; Liu Saoqi, Zhou Enlai, Deng Xiaoping, Zhu De, Pîn Cijen, Li Xian-nian, Wu Xiu-chuan, Wang Ping-nan, E Hu-sheng. Au asistat tovarășii: Lu Chi-xin, interpret, și trei stenografi.

Discuțiile au început la ora 18,00.

Tov. Mao Zedong: S-au limpezit toate problemele.

Tov. I.Gh. Maurer: Este adevărat, n-a rămas nici una nelimpezită.

Tov. Mao Zedong: V-ați întâlnit cu tovarășii coreeni, cu tov. Toi En Ghen, v-ați întâlnit cu albanezii?

Tov. I.Gh. Maurer: Ne-am întâlnit cu tovarășii coreeni. Cu tovarășii albanezi ne-am întâlnit cu diferite ocazii, fără a purta discuții.

Tov. Mao Zedong: V-ați întâlnit cu conducători ai țărilor africane?

---

* Întreaga stenogramă este subliniată și adnotată în creion, de Gh. Gheorghiu-Dej. Notițele sale conțin aprobări („f. bine", „just"), scurte comentarii și indicații pentru viitoare analize și acțiuni.

Tov. I.Gh. Maurer: Cu conducători ai ţărilor africane nu ne-am întâlnit în mod special. Însă discuţii, schimburi de idei în legătură cu problemele noastre am avut cu coreenii, vietnamezii şi polonezii.

Tov. Mao Zedong: Este bine.

Cu tovarăşii polonezi este bine să facem cât mai multe schimburi de vederi.

Tov. I.Gh. Maurer: Asta este şi părerea noastră, că este bine să stăm de vorbă mai ales cu polonezii, cu italienii.

Tov. E. Bodnăraş: Şi cu alţii când va fi prilejul.

Tov. Mao Zedong: Şi cu tovarăşii germani.

Tov. I.Gh. Maurer: Cu germanii o să stăm de vorbă, dar mi se pare că în momentul de faţă este mai greu de discutat, deşi s-ar putea să se creeze condiţii mai bune.

Tov. Mao Zedong: După mine, în viitor va fi posibil.

Tov. E. Bodnăraş: Este acum o delegaţie a noastră la aniversarea lor în frunte cu tov. Ceauşescu. Germanii, rândul trecut, când a fost o delegaţie a noastră la înmormântarea lui Grotewohl, în frunte cu tov. Alexandru Drăghici, membru al Biroului Politic, au încercat de câteva ori să-l convingă să participăm la consfătuirea din decembrie. Este posibil ca ei să repete această stăruinţă acum şi aceasta va prilejui o discuţie, dusă de tov. Ceauşescu cu toată fermitatea pe această chestiune.

Tov. I.Gh. Maurer: Acum însă cu nemţii nu o să discutăm în contradictoriu de pe poziţii de opoziţie, ci dacă s-ar putea discuta liniştit. Probabil că s-ar putea crea condiţii de felul acesta.

Tov. Mao Zedong: Şi noi vedem aşa.

Statele Unite şi Germania Occidentală luptă să câştige Germania Răsăriteană. Dacă Hruşciov va face concesii şi în această problemă, atunci tov. Walter Ulbricht va trăi foarte greu. Asupra lui se exercită presiuni din două părţi. Una din partea lui Erhard şi una din partea lui Hruşciov. Presiuni vin din ambele părţi. De aceea trebuie să-l sprijinim pe Walter Ulbricht, oricât ne-ar înjura.

Tov. I.Gh. Maurer: Trebuie să vedem cum evoluează lucrurile.

Tov. Mao Zedong: În ciuda înjurăturilor pe care le debitează la adresa noastră, noi trebuie să-l sprijinim. El nu poate să nu ne înjure; dacă nu ne înjură, nu poate trăi. Spuneţi şi dv., ce fel de ciocniri de interese sunt între Germania Răsăriteană, tov. Ulbricht şi noi şi ce fel de ciocniri de interese sunt între ei şi dv.? Oare i-aţi asuprit sau ei v-au asuprit pe dv.?

Tov. E. Bodnăraş: RDG nu, dar vechea Germanie a avut cu noi unele socoteli.

Tov. Mao Zedong: Este vorba de Germania Democrată de astăzi.

Pericolul actual îl constituie Germania Occidentală.

Tov. Zhou Enlai: Boltz, ministrul de Externe, este sigur că SUA vor organiza împreună cu Germania Occidentală forţele nucleare multilaterale şi este foarte îngrijorat de lucrul acesta. SUA au declarat în mod deschis că dacă se va realiza un acord asupra forţelor nucleare multilaterale şi se va pune în faţa lui Hruşciov un asemenea acord, atunci Hruşciov va accepta şi lucrul acesta.

Tov. I.Gh. Maurer: Aici este o împrejurare foarte interesantă. Acum câteva luni am avut o discuţie cu Hruşciov în legătură cu crearea forţelor nucleare multilaterale în cadrul NATO, în cadrul căreia el înclina spre acceptarea acestui lucru.

Tov. E. Bodnăraş: Considerându-l ca un rău mai mic.

Tov. I.Gh. Maurer: A fost chiar o notă pe care am primit-o din partea lui Gromîko în acest sens, însă s-a opus mai ales Ulbricht şi Gomułka.

Tov. Mao Zedong: Pentru că acesta este prejudiciul tuturor ţărilor socialiste – aduce prejudicii dv., Germaniei Răsăritene, Poloniei, Cehoslovaciei, Ungariei...

Tov. Zhou Enlai: Procedeul lui Erhard va fi următorul: va purta întâi discuţii cu SUA, cu Marea Britanie şi apoi cu Uniunea Sovietică.

Tov. I.Gh. Maurer: Asta este sigur.

Tov. Zhou Enlai: Iar procedeul lui Johnson, când va fi ales preşedinte al Statelor Unite, va fi următorul: el va face întâi o vizită în Marea Britanie, apoi în Germania Occidentală şi în sfârşit în Uniunea Sovietică.

În momentul când s-a încheiat Tratatul tripartit pentru interzicerea parţială a experienţelor nucleare, Rusk a declarat că forţele nucleare multilaterale nu înseamnă răspândirea armei nucleare.

Tov. Mao Zedong: Ce înseamnă răspândirea armei nucleare? Aceasta înseamnă că ei nu vor să răspândească arma nucleară în ţara noastră, în Polonia, în România... Este adevărat că nu vor lucrul acesta. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, ei vor să răspândească arma nucleară în Germania Occidentală, în India, Japonia şi chiar în Italia. Deci sunt două feţe: una adevărată şi alta falsă. Se vede că nu vor să răspândească arma nucleară nici în Indonezia şi nici în China şi nici în ţările din Europa Răsăriteană, adică nu vor s-o răspândească în ţările care sunt hotărâte să lupte împotriva imperialismului. Iar în ţările capitaliste se admite să se răspândească arma atomică.

Tov. E. Bodnăraş: Germania Occidentală este astăzi aliatul cel mai puternic al Statelor Unite pe continentul european.

Tov. Mao Zedong: Este adevărat. Scopul nostru este să determinăm Germania Occidentală să se ridice împotriva imperialismului american. Oare nu este mai bine să facem ca Marea Britanie, Franţa, Italia, Germania Occidentală şi Japonia să lupte împotriva Statelor Unite?

Tov. E. Bodnăraş: Sigur.

Tov. Mao Zedong: Hruşciov vrea ca toate aceste ţări să lupte împotriva noastră. Dar evoluţia evenimentelor internaţionale nu va merge pe linia pe care o doreşte el. Ţările capitaliste ca Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia vor merge pe drumurile lor proprii. Acum SUA sunt cele care controlează aceste ţări, nu Uniunea Sovietică, nici ţara dv., nici Ulbricht, nici Gomułka, nici Sukarno şi nici noi. Putem noi oare să controlăm Japonia, Germania Occidentală, Italia, Marea Britanie? Nu, nu putem. SUA le controlează şi controlul SUA a stârnit împotrivirea Franţei.

Tov. Liu Shaoqi: Dar Hruşciov ajută SUA ca să controleze aceste ţări, iar noi ajutăm aceste ţări să lupte împotriva controlului SUA. Nici Hruşciov nu poate controla Germania Occidentală, Italia şi Marea Britanie.

Tov. Mao Zedong: Dar el este în stare să facă un nou München, să facă o alianţă formală anticomunistă. De fapt, atât Erhard cât şi Japonia vor lupta împotriva Statelor Unite. Dar pentru aceasta este nevoie de timp, de 5-10 ani. Vedeţi, acum Franţa s-a ridicat şi produce încurcături Statelor Unite ale Americii. Acum putem să vedem că şi japonezii au început să facă lucrul acesta.

Tov. E. Bodnăraş: Şi în Marea Britanie sunt fenomene de natura aceasta, dezacord faţă de politica americană în multe probleme. Dacă nu luăm decât embargoul faţă de Cuba. Englezii nu ţin pasul cu dictatul american.

Tov. Mao Zedong: Nu se supun.

Tov. E. Bodnăraş: Nu se supun.

Tov. Mao Zedong: Există două ţări mari: SUA şi Uniunea Sovietică. Conducătorii Uniunii Sovietice vor să ne controleze pe noi, ţările socialiste. Ei vor să controleze ţări ca Iran, RAU, Indonezia, adică ţările naţionaliste, şi să controleze unele ţări din Africa, cum este Algeria. După cum cred eu, în cele din urmă ei nu vor putea controla pe nimeni. Hruşciov vrea să pozeze în tată şi să-i controleze pe fii. Când fiii cresc mari, atunci nu mai ascultă de tatăl lor. Aşa se întâmplă într-o familie. Dacă totuşi vrea să-i controleze, fiii nu-l mai ascultă. Cu atât mai mult când este vorba de ţări, de partide, cărora nu le convine să fie controlate. Eu nu cred că Ulbricht şi Jivkov se simt aşa de bine când sunt controlaţi.

Tov. E. Bodnăraş: Probabil nu se simt bine.

Tov. Mao Zedong: Nu se simt prea bine. Dacă ei nu se vor lăsa controlaţi de Hruşciov, atunci Hruşciov va căuta un al doilea Ulbricht sau un al doilea Jivkov, care să-i înlocuiască pe primii.

Partidul dumneavoastră este un partid unit şi de aceea n-au ce face.

Tov. I.Gh. Maurer: Este, este un partid unit.

Tov. Mao Zedong: Nu ştim dacă Partidul Muncitoresc Unit Polonez este aşa unit.

Tov. I.Gh. Maurer: Nici noi nu ştim prea bine.

Tov. Mao Zedong: După cum cred eu, cunoașteți ceva. După mine, polonezii nu sunt chiar așa de uniți. Problema este așa : Gomułka n-a ridicat steagul patriotismului, steagul socialismului, al egalității în drepturi, al independenței. Dacă el ar ridica sus acest steag, atunci el i-ar putea uni pe toți tovarășii polonezi. În Polonia există grupări de dreapta și de stânga. După cum știu eu, dacă Gomułka va ridica steagul acesta, atunci tovarășii care fac parte din aripa de stânga nu-i vor face greutăți.

Tov. Wang Ping-nan: Zambrovski reprezintă forța cea mai de dreapta în Polonia. Înainte Hrușciov era împotriva lui Zambrovski, acum însă Hrușciov caută să-l atragă de partea lui.

Tov. Mao Zedong: În unele țări asiatice, ca de exemplu în Cambodgia – Sianuk, în Pakistan – Ayyub Khan luptă împotriva controlului SUA și în felul acesta ei au putut să unească majoritatea poporului din țara respectivă. Proamericanii joacă un rol mult mai mic. Sianuk nu vrea să accepte ajutorul economic și militar al Statelor Unite. I-a izgonit pe consilierii americani și pe ambasadorul Statelor Unite. Americanii n-au ce să facă. Ayyub Khan mai vrea ajutor american. Ministrul de Finanțe al Pakistanului este un pro-american. Pakistanul este împotriva Statelor Unite pentru că Statele Unite ajută India să lupte împotriva Pakistanului.

Aveți relații diplomatice cu Pakistanul?

Tov. I.Gh. Maurer: Nu, tovarășe Mao Zedong. Acum, la înapoierea spre țară, am cerut dreptul de a ateriza pentru o escală tehnică la Karachi. Cu această ocazie Ayyub Khan mi-a propus o discuție, o conversație. Ne-a întrebat dacă am fi dispuși să stăm o zi de vorbă. Noi am răspuns că ne vom opri. De la Karachi vom zbura la Peshawar, unde se găsește Ayyub Khan, și vom fi oaspeții lui pentru o zi. Este probabil că în cadrul acestor discuții se va ridica și problema relațiilor diplomatice, pentru că noi avem cu Pakistanul relații economice destul de importante.

Tov. Mao Zedong: Aveți schimburi comerciale cu Pakistanul în domeniul petrolului?

Tov. I.Gh. Maurer: Acum avem o serie de produse pe care le exportăm acolo. Și ei au o serie de produse care ne interesează. Relațiile economice au bază de dezvoltare. Până acum însă n-am avut relații diplomatice. Au fost mai multe sondări din partea Pakistanului și noi am răspuns că suntem în principiu de acord, dar lucrurile au rămas așa. Faptul că Ayyub Khan a cerut această conversație cu noi – nu noi am cerut-o – înseamnă că el vrea să meargă ceva mai departe în normalizarea relațiilor.

Tov. Mao Zedong: Volumul schimburilor comerciale dintre țara dv. cu India este mai mare sau mai mic decât volumul schimburilor comerciale cu Pakistanul?

Tov. I.Gh. Maurer: Cu India este mai mare.

Tov. E. Bodnăraş: Sunt relaţii mai vechi.

Tov. I.Gh. Maurer: Noi cumpărăm din India destul de mult minereu de fier.

Tov. Mao Zedong: Vreau să vă întreb dacă aţi luat poziţie în problema Kashmirului?

Tov. I.Gh. Maurer: Noi, în ultima vreme, n-am luat poziţie împotriva Kashmirului. Mai înainte, la ONU, noi am adoptat poziţia care a fost adoptată de toate ţările socialiste şi pentru care, la timpul său, a fost de acord şi Pakistanul, aceea de a scoate problema din Consiliul de Securitate şi a recomanda părţilor să o rezolve între ele. De atunci însă n-am mai avut prilejul de a lua poziţie în problema Kashmirului.

Tov. E. Bodnăraş: Alta decât aceasta.

Tov. Mao Zedong: Această problemă este o problemă-cheie. Hruşciov stă de partea Indiei şi de aceea Pakistanul este nemulţumit.

Tov. Zhou Enlai: Poziţia noastră în problema Kashmirului este următoarea: în trecut noi am considerat că această problemă trebuie să fie rezolvată prin consultări între cele două ţări. Acum însă am adăugat că această problemă trebuie rezolvată potrivit voinţei populaţiei de acolo. Hruşciov spune că această problemă este rezolvată, recunoscând suveranitatea Indiei asupra Kashmirului. Acum există o nouă evoluţie, pentru că Pakistanul s-a ridicat în mod hotărât împotriva acestei păreri a Uniunii Sovietice şi de aceea Uniunea Sovietică adoptă o atitudine mai şovăitoare în Consiliul de Securitate.

Tov. E. Bodnăraş: Astăzi noi am văzut o informaţie potrivit căreia Hruşciov l-ar fi invitat pe Ayyub Khan să facă o vizită în Uniunea Sovietică.

Tov. Zhou Enlai: Ca să realizeze un echilibru.

Tov. Mao Zedong: Este posibil să stabiliţi relaţii diplomatice cu Pakistanul.

Tov. I.Gh. Maurer: Noi credem că este chiar folositor.

Tov. Zhou Enlai: Aş vrea să adaug ceva în legătură cu vizita lui Ayyub Khan în Uniunea Sovietică. Ayyub Khan ne-a informat de câteva ori că înainte de a vizita Uniunea Sovietică vrea să vină în ţara noastră. Şi asta tot pentru echilibru.

Tov. I.Gh. Maurer: Noi credem că este folositor să stabilim relaţii diplomatice cu Pakistanul. Şi dacă ei vor dori să le stabilească cu noi, noi vom fi de acord.

Tov. Mao Zedong: Pakistanul pretutindeni caută prieteni.

Tov. E. Bodnăraş: Asta este bine.

Tov. Zhou Enlai: Pakistanul vrea să încheie un tratat cu Turcia şi Iran, pentru ca aceste ţări să iasă din Pactul CENTO. După aceea vrea să atragă la acest tratat Indonezia şi Afghanistanul.

Tov. E. Bodnăraş: Nu ştiu, Pakistanul participă la Conferinţa de la Cairo?

Tov. Zhou Enlai: Nu, pentru că este angajat în CENTO.

Tov. Mao Zedong: Din punct de vedere militar, Pakistanul este o țară angajată, iar India este o țară neangajată. În realitate însă, India este o țară angajată, iar Pakistanul este o țară neangajată. De aceea sunt multe alte lucruri care nu pot fi înțelese la suprafață, trebuie cunoscută esența lor.

Tov. I.Gh. Maurer: Iranul a trimis acum 2-3 săptămâni la noi pe fostul premier Ecbal. Am avut cu el o discuție foarte interesantă. Noi până acum un an nu puteam obține o viză pe un pașaport pentru Iran. Practic, nu aveam aproape nici un fel de relații. Acum, acest Ecbal, care conduce societatea de stat care se ocupă de petrol, a discutat cu noi un câmp destul de larg de afaceri. Asta înseamnă că Iranul se gândește la o altă orientare, cel puțin față de noi. După cum cunoaștem, se pare că Ecbal va forma noul Guvern iranian.

Tov. Zhou Enlai: Iranul se teme de emisiunea postului nostru de radio în limba persană, spunând că s-ar referi la probleme interne ale Iranului.

Tov. Mao Zedong: După cum văd eu, nici Hrușciov nu o duce prea bine.

Tov. I.Gh. Maurer: Asta este drept. Dacă nu trăiește bine, este drept să nu trăiască bine, că și-o face singur. Dar din cauza lui nu trăim nici noi cum trebuie. Asta nu mai este drept. Și nouă ne face destule griji.

Tov. Mao Zedong: De fapt trăiți mult mai bine decât trăiește el. Cel puțin nu cumpărați cereale din SUA. Cel puțin n-ați stabilit dv. data convocării consfătuirii.

Tov. I.Gh. Maurer: Asta este adevărat.

Tov. Mao Zedong: Prin aceasta el și-a pus ștreangul de gât. El vrea ca cele 26 de partide să fie prezente acolo pe data de 15 decembrie. Noi spunem: convocați consfătuirea, dar noi nu vom participa. Consfătuirea aceasta este ilegală. Dacă o veți convoca, va fi în defavoarea voastră; dacă nu o veți convoca, atunci nu vă va fi ușor, pentru că nu vă respectați cuvântul dat. Premierul nostru spune că acesta este obiceiul lui Hrușciov, vorbește ceva și nu se ține de cuvânt. Când un profesor scrie un articol, el poate să spună că acesta a greșit. Dacă dv. nu participați la consfătuire, care este prevăzută pentru data de 15 decembrie, el nu are ce face.

Tov. I.Gh. Maurer: Asta este adevărat. El știe că nu participăm. I-am spus și acum.

Tov. E. Bodnăraș: Acum nici n-a mai încercat să ne convingă. (*râsete*)

Tov. Mao Zedong: De aceea nu trebuie să ascultați ceea ce spune Hrușciov, crezând că el va face ceea ce a spus. Adeseori el nu procedează așa. Poziția lui este determinată de anumite condiții: dacă sunt mulți care se ridică împotriva părerilor lui, atunci el n-are ce face. De aceea eu spun că el este un animal cu oase moi, este un animal cu corpul moale, este un om lipsit de caracter. De aceea nu trebuie să ne temem de el. El a spus că are o

bombă atomică deosebită, a cărei explozie ar putea nimici întreaga lume, în primul rând cei 650 milioane de chinezi. Imediat ce a spus lucrul acesta, după 2-3 zile s-au auzit ecouri nefavorabile pentru el din toată lumea. Delegația japoneză a afirmat că de fapt el nu posedă o asemenea armă, el însuși n-a văzut o asemenea armă. Poate a văzut o machetă. Asta a spus delegația Partidului Socialist din Japonia. Pentru că ecourile i-au fost nefavorabile, el a negat de câteva ori că ar fi spus așa ceva. El a spus: oare sunt așa de prost? Însă japonezii susțin că a spus așa ceva.

Tov. E. Bodnăraș: El nu face un lucru numai când nu poate. De asta ne-am convins și noi. Dacă poate, el îl face chiar dacă nu este just.

Tov. Mao Zedong: Este adevărat. Dacă suntem conștienți și vom rezista față de el cu fermitate, el devine un animal cu corpul moale.

Tov. Liu Shaoqi: Tovarășii italieni se pronunță ca Hrușciov să se dea înapoi în problema convocării consfătuirii din 15 decembrie, dar cu obraz curat. În realitate, Hrușciov este un om care nu vrea să-și păstreze obrazul curat. El dă înapoi, fără a-și păstra obrazul curat. În problema crizei din Marea Caraibilor el a dat înapoi și n-a ținut seama de obraz.

Tov. Mao Zedong: Și în problema Berlinului. El a prevăzut la început ca problema Berlinului să fie rezolvată în câteva luni; după aceea a mai amânat câteva luni; iar acum nu mai menționează despre această problemă.

Tov. Liu Shaoqi: Și în problema Poloniei a fost așa. A trimis trupe sovietice să lupte împotriva lui Gomułka. Gomułka a rezistat. Noi ne-am exprimat împotrivirea noastră și el a dat înapoi, fără să țină seama de obraz. De aceea noi nu trebuie să ținem seama de obrazul lui; dacă ținem seama de obrazul lui, atunci el devine și mai îndrăzneț.

Tov. Mao Zedong: Când au avut loc evenimentele din Polonia, un număr mare de conducători sovietici – Hrușciov, Molotov, Kaganovici, Mikoian, Malenkov – au plecat cu avionul la Varșovia. Avionul a zburat deasupra Varșoviei și Gomułka nu i-a dat voie să aterizeze. După ce a aterizat, Hrușciov i-a înjurat pe tovarășii polonezi, spunând că sunt niște renegați și că au uitat de ajutorul sovietic.

Tov. Zhou Enlai: Gomułka și Cyrankiewicz s-au ridicat și au spus: trebuie să țineți seama de faptul că vă aflați pe teritoriul polonez, că noi suntem gazde și dv. oaspeți. Tovarășul Wang Ping-nan era de față.

Tov. Wang Ping-nan: După ce a coborât din avion, Hrușciov s-a dus și a dat mâna cu ofițerii sovietici care se aflau pe aeroport și abia după aceea s-a dus la conducătorii polonezi, aducându-le injurii. Acest lucru s-a petrecut în fața reprezentanților diplomatici și a șoferilor de la mașini.

Tov. Mao Zedong: Cât privește problema Berlinului, Hrușciov preconiza să aibă loc o conferință a șefilor de guverne care să rezolve această problemă în câteva luni. Dar țările occidentale n-au dat înapoi. Hrușciov în

schimb a făcut concesii. Hruşciov a amânat rezolvarea acestei probleme cu câteva luni, altădată cu alte câteva luni ş.a.m.d. Ţările occidentale şi-au dat seama că Hruşciov se teme foarte mult de popor. Aceasta s-a văzut în mod evident şi în timpul evenimentelor din Ungaria. Când a avut loc contrarevoluţia lui Imre Nagy, lui Hruşciov nu-i erau clare lucrurile. Întregul Birou Politic al PCUS era de părere să fie retrase trupele sovietice din Ungaria. Aceasta era împotriva părerii partidului nostru, împotriva părerilor tov. Liu Shaoqi şi Deng Xiaoping, care în acest scop merseseră la Moscova. Părerea noastră era că trebuie să menţinem poziţiile acolo şi să înăbuşim rebeliunea. Sovieticii erau de părere ca trupele sovietice să fie retrase din Ungaria. În această situaţie, tov. Liu Shaoqi şi Deng Xiaoping au spus că întrucât nu mai au treabă, pot pleca a doua zi. A doua zi, toţi membrii Biroului Politic al PCUS au venit la aeroport şi au spus că nu vor mai retrage trupele din Ungaria, ci, dimpotrivă, vor trimite întăriri. Toate acestea s-au întâmplat în curs de două zile. În prima zi au fost de o părere, iar a doua zi de o altă părere.

Poate aveţi şi dv. experienţă în privinţa aceasta.

Tov. I.Gh. Maurer: Din păcate, avem.

Tov. E. Bodnăraş: Nu s-ar supăra nimeni dacă şi-ar schimba hotărârea în sens bun, dar nenorocirea este că şi-o schimbă în sens rău. Aceasta atunci când se poate.

Tov. Mao Zedong: Care este perspectiva CAER-ului?

Tov. I.Gh. Maurer: Deocamdată, anul acesta încă nu s-a ţinut consfătuirea primilor-secretari şi a preşedinţilor Consiliului de Miniştri. Obişnuit, această consfătuire se ţinea în cursul lunii iulie. Acum suntem în octombrie şi până acum n-a suflat nimeni nimic. Noi rămânem la punctele noastre de vedere. I-am spus acest lucru.

În discuţiile pe care le-am avut la Moscova, înainte de plecarea mea la Paris, am discutat 10 zile. S-a abordat şi problema CAER. Noi am susţinut punctul nostru de vedere, am crezut şi credem că este just să ne împotrivim oricăror formaţiuni suprastatale care să îngăduiască un control economic asupra ţărilor membre CAER. Am arătat că toate aceste lucruri înseamnă până la sfârşitul sfârşitului pierderea suveranităţii, pierderea independenţei şi că deci noi nu putem fi de acord cu aceste forme.

Pe de altă parte, am arătat că organizaţia aceasta nu cuprinde toate ţările socialiste şi că trebuie găsite forme convenabile tuturor ţărilor socialiste pentru a organiza mai bine ajutorarea reciprocă şi colaborarea dintre ele. Adică am discutat pe baza punctului de vedere pe care l-am înfăţişat şi discutat în martie, când am venit aici.

Tov. Mao Zedong: Dacă dv. vă menţineţi poziţia aceasta, atunci drumul dv. este un drum pe care puteţi merge în continuare. Pe drumul lui Hruşciov

nu se poate merge. Nu numai ţara dv., dar mai multe ţări din Europa Răsăriteană au început să simtă că acest drum nu este bun. Germanii spun că industria de ceasornice germană este mai bună decât cea sovietică. Acum i se cere lui Ulbricht să închidă fabricile de ceasornice şi să importe ceasuri din Uniunea Sovietică.

Tov. I.Gh. Maurer: Noi suntem convinşi că drumul acesta este bun şi din drumul acesta nu ne clinteşte nimeni. Noi ne hotărâm greu să facem un lucru pentru că judecăm cât se poate de bine înainte, dar când am ajuns la concluzia că trebuie să facem un anumit lucru, atunci îl facem în mod hotărât.

Tov. Mao Zedong: În legătură cu CAER-ul, eu prevăd două perspective: o perspectivă este că se va prăbuşi, iar o altă perspectivă este că se va lărgi. Nu avem nevoie de CAER, avem nevoie de discuţii bilaterale şi multilaterale şi pe baza aceasta putem colabora.

Tov. I.Gh. Maurer: Just.

Tov. Mao Zedong: Aceasta este o perspectivă. Dacă nu este perspectiva aceasta, să facem după părerea dv., adică la CAER să participe toate ţările socialiste. Să fie incluse China, Coreea, Vietnam, Albania şi Cuba. De ce Hruşciov ne înjură că lucrăm de unul singur? Spune că în acest fel nu putem intra în socialism, iar pe de altă parte nu este de acord ca ţările socialiste din Orient să participe la CAER. Cum credeţi, are el vreun argument temeinic? Pe de o parte spune că nu putem construi socialismul de unul singur, iar pe de altă parte nu este de acord ca toate ţările socialiste să participe la această organizaţie. El ştie că lărgirea CAER-ului nu-i este favorabilă, deoarece trebuie să-şi schimbe metodele de lucru. El trebuie să ţină seama cu adevărat de egalitatea în drepturi şi ajutorul reciproc. Nu se va mai putea merge pe drumul creării de organisme suprastatale pentru a controla alte ţări. În această privinţă, părerile noastre sunt identice.

Tov. I.Gh. Maurer: Sunt.

Tov. Mao Zedong: Până în prezent noi încă n-am deschis focul. În scrisoarea noastră din 28 februarie am ridicat problema reorganizării CAER-ului şi că trebuie revizuit statutul.

Tov. E. Bodnăraş: În schimb noi am exprimat această poziţie în repetate rânduri – şi în scris, şi verbal – şi ulterior şi public, după ce am consultat întregul partid şi am dezbătut aceste probleme în partid. Asta l-a supărat foarte mult pe Hruşciov. De ce în partid? – a spus el. De ce le-am adus în discuţia partidului?

Tov. Mao Zedong: Atunci să vorbim în faţa oamenilor fără de partid, să ştie întregul popor.

Tov. E. Bodnăraş: Aşa am şi făcut. Când am publicat articolul lui Valev, am pus pe larg aceste probleme, pentru ca întregul popor să vadă. Aceasta

după ce am publicat Declarația, în care este un capitol consacrat acestei probleme.

Tov. Mao Zedong: Am auzit că pe vremea aceea Declarația dv. n-a fost publicată nici în presa chineză și nici în presa sovietică.

Tov. E. Bodnăraș: Puține partide au publicat-o: italienii, polonezii, englezii și alte câteva partide.

Tov. Mao Zedong: După ce am ridicat problema revizuirii statutului CAER, Hrușciov nu s-a mai referit la această problemă în corespondența cu noi?

Tov. Deng Xiaoping: Nu.

Tov. Mao Zedong: Faptul că nu a mai menționat acest lucru constituie o problemă. Lui îi este teamă, nu îndrăznește să vorbească despre această problemă. În viitor, dacă vom avea ocazia, vom menționa problema aceasta – trebuie schimbat statutul CAER; trebuie să ne ajutăm reciproc, pe baza egalității.

Tov. I.Gh. Maurer: Just.

Tov. E. Bodnăraș: Noi credem că asta va fi foarte bine.

Tov. Mao Zedong: Noi ne vom consulta cu tovarășii din Vietnam, din Coreea ca să ridicăm împreună problema schimbării statutului CAER și a participării la această organizație pe baza liberului consimțământ. În felul acesta îi vom pune o problemă grea.

Tov. E. Bodnăraș: Asta este o problemă interesantă. Ei continuă presiunile pe toate liniile – în subcomisii, în diferite organe tehnice –, tinzând spre același scop, instituirea de forme suprastatale.

Tov. I.Gh. Maurer: Suntem siliți să verificăm fiecare literă din cadrul lucrărilor tuturor comisiilor din CAER. Tovarășe Mao Zedong, vă rog să credeți că aceasta este o muncă uriașă. Acolo sunt foarte multe comisii, comitete.

Tov. E. Bodnăraș: Pentru că peste tot sunt capcane.

Tov. Mao Zedong: Ați căzut în capcană pentru că n-ați știut dinainte ce urmărește. Înainte ei erau de acord să participăm și noi la această organizație.

Tov. E. Bodnăraș: Noi n-am știut. Nouă ni s-a spus altfel.

Tov. I.Gh. Maurer: Nouă ni s-a spus că nu vreți să participați și noi am spus: bine, dar de ce? Poate statutul nu este bun. Hai să vedem ce nu este bun, să discutăm cu fiecare țară socialistă și să facem un statut care să convină tuturor.

Tov. Mao Zedong: Ei spun că noi putem trimite observatori. Acum nu ni se mai permite să trimitem nici observatori. Dacă țara noastră ar deveni membră CAER, atunci s-ar teme și mai mult.

Tov. I.Gh. Maurer: Aceasta este şi socoteala noastră.

Tov. E. Bodnăraş: Noi la fel credem.

Tov. Mao Zedong: Peste o jumătate de an, un an sau mai mult noi vom dezlănţui o ofensivă şi ne vom pronunţa pentru organizarea unei comisii de ajutor economic reciproc între cele 13 ţări socialiste, pe baza egalităţii. Cred că nu veţi fi împotrivă.

Tov. I.Gh. Maurer: Asta este sigur.

Tov. Mao Zedong: Probabil că dv. sunteţi de părere că noi ridicăm problema aceasta prea târziu.

Tov. I.Gh. Maurer: Şi asta este adevărat.

Tov. Mao Zedong: Prea târziu am ridicat-o, acum trebuie să vă ajungem din urmă. Acesta este un ajutor pentru dv., dar este un ajutor şi pentru noi.

Tov. E. Bodnăraş: Până atunci noi vom merge înainte pe acest drum şi pe această poziţie, oricât de greu ar fi, pentru că nu este uşor.

La plecare, Mao Zedong a transmis salutări cordiale tovarăşului Gheorghiu-Dej şi celorlalţi conducători ai partidului.
Discuţiile s-au terminat la ora 19,40.

10.X.1964
PV. 6 ex.

(Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelaria, dosar nr. 55/1964, vol. II, ff. 1-5; 140-156)

Anexa V

Discursul ministrului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România, Corneliu Mănescu, cu ocazia alegerii sale în calitatea de președinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale ONU

Distinși delegați,
Doamnelor și domnilor,

Încrederea pe care mi-ați acordat-o alegându-mă președinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale și onoarea de a mă învesti cu această înaltă magistratură se adresează țării mele. Nu pot să exprim mai bine recunoștința mea profundă decât asigurându-vă că, în îndeplinirea funcțiilor mele, voi căuta – în deplin respect pentru regulile acestui for – să servesc lucrările Adunării Generale cu aceeași dorință sinceră de a promova un climat propice rezolvării marilor probleme internaționale și de a asigura preeminența principiilor conviețuirii pașnice a statelor care animă politica externă a Republicii Socialiste România.

Poporul român, căruia îi aparțin, a dobândit, în cursul multor secole de încercări aspre, virtuțile păstrării ființei naționale, a apărării unității și independenței, a unei dezvoltări de sine stătătoare. El a cunoscut suferințele războaielor, ca și binefacerile păcii, amărăciunile subjugării sau dependenței, precum și bucuria de a fi stăpân în casa sa. Dar unul din învățămintele cele mai de preț pe care el și le-a însușit este acela că pentru a fi respectat trebuie să respecți și că drumul cel mai sigur spre a vedea aplicate regulile de conduită internațională trece prin observarea strictă a acestor reguli de către fiecare, unul față de altul.

Egalitatea în drepturi, acest principiu fundamental pe care este construită Carta Națiunilor Unite, comportă nu numai drepturi, dar și obligații. Ca membră a Organizației Națiunilor Unite, România a privit întotdeauna acest organism menit să consolideze pacea și securitatea și să instaureze cooperarea internațională ca un for de armonizare a eforturilor tuturor națiunilor spre realizarea țelurilor lor comune.

Fiecare naţiune este deţinătoare a unei experienţe originale, ce reclamă respect, atenţie şi receptivitate. Fiecare are drumul său de dezvoltare istorică, drum ce îi determină, în ultimă instanţă, fizionomia şi personalitatea specifice în marea familie a naţiunilor. În lumina obiectivelor şi metodelor Cartei, această diversitate, departe de a fi o sursă de încordare şi de conflicte între state, constituie punctul de plecare sănătos pentru apropierea lor, pârghia de stimulare a aportului sporit al fiecăruia la întărirea păcii şi securităţii internaţionale.

România este o ţară socialistă. Dornică să extindă cooperarea cu toate ţările, indiferent de regimul sau filosofia lor, ea pune în centrul politicii sale prietenia cu ţările cu care împărtăşeşte aceeaşi concepţie. Hotărârea Adunării Generale de a alege ca preşedinte al acestei sesiuni pe reprezentantul unei ţări socialiste este o recunoaştere a necesităţii participării egale a diferitelor regiuni şi sisteme la activitatea Naţiunilor Unite. Nimeni nu va putea parcurge în mod obiectiv istoria acestei Organizaţii fără a consemna participarea esenţială a ţărilor est-europene la înfiinţarea şi creşterea ei, rolul lor activ în ansamblul evenimentelor din viaţa internaţională.

Cincizeci de ani după Revoluţia din Octombrie, care a avut o însemnătate covârşitoare nu numai pentru unul din marile popoare ale omenirii, ci a marcat începutul unei ere de prefaceri fundamentale în societatea contemporană, socialismul este o parte integrantă a lumii noastre. Ideile sale, materializate în existenţa şi activitatea unui sistem de state, exercită astăzi o influenţă netăgăduită, astfel încât rezolvarea oricărei probleme internaţionale nu poate fi concepută fără el.

Într-o lume de prefaceri ce se succed cu o rapiditate fără precedent, a ţine seama de fapte şi a recunoaşte realităţile cu clarviziune şi fără idei preconcepute reprezintă o condiţie de seamă a capacităţii de a le îndrepta cursul într-un sens pozitiv. Această sală, în care am salutat primirea atâtor noi membri ai Organizaţiei – astăzi mai numeroşi decât cei fondatori –, reflectă şi ea prefacerile ce au loc în lume.

Apariţia pe harta politică a lumii a unui mare număr de state tinere ce îşi afirmă dreptul la existenţă, independenţă şi suveranitate adaugă o nouă dimensiune problemelor internaţionale. Lupta pentru libertate şi pentru construirea unei vieţi mai bune, de sine stătătoare, întăreşte şi dă o actualitate deosebită acelui drept cardinal – dreptul popoarelor de a dispune liber, fără amestec străin, de soarta lor – de respectarea căruia depinde în ultimă instanţă pacea lumii.

În respectarea acestui drept vedem garanţia desăvârşirii procesului de închegare şi de dezvoltare a naţiunii, care în zilele noastre reprezintă o forţă motrice a progresului societăţii. Totodată, nu trebuie să uităm că sistemul colonialist nu este pe deplin lichidat, iar formele de dependenţă

neocolonialistă, precum şi încercările de a menţine ultimele poziţii ale colonialismului reclamă din partea comunităţii internaţionale acţiuni vigilente şi energice.

Cercetarea cauzei tuturor crizelor internaţionale care periclitează grav pacea lumii conduce în ultimă instanţă la concluzia că în fiecare caz a fost încălcat dreptul inalienabil al popoarelor de a-şi hotărî singure soarta. Nu există nimic mai primejdios, mai costisitor şi în acelaşi timp atât de ineficace, decât încercarea de a impune soluţii din afară prin coerciţiune, peste voinţa celor interesaţi.

Interesele păcii generale cer ca în Asia de Sud-Est, conflictul care provoacă suferinţe atât de mari poporului demn şi curajos vietnamez să înceteze, punându-se astfel capăt unui focar ce întreţine mentalitatea violenţei în relaţiile internaţionale, focar susceptibil să genereze noi primejdii pentru pace.

Sesiunea extraordinară specială a transmis acestei sesiuni problema Orientului Apropiat. Este o mare răspundere pentru această Adunare de a-şi concentra toate eforturile în vederea unei examinări aprofundate, care să permită găsirea unei soluţii trainice, în conformitate cu interesele vitale ale popoarelor din această regiune.

În perspectiva dimensiunii problemelor care vor confrunta pe cei şase miliarde de locuitori ai planetei noastre în cursul acestei generaţii – probleme ce se pun şi astăzi cu acuitate – trebuie să vedem un motiv nou de lichidare a conflictelor armate, a focarelor de încordare, adevărate obstacole ridicate în calea propăşirii popoarelor.

Astăzi, problema păcii şi securităţii este indiscutabil legată de satisfacerea aspiraţiilor legitime de bunăstare şi progres ale celei mai mari părţi din omenire. Lichidarea discrepanţelor dintre stadiile de dezvoltare a ţărilor este un imperativ pentru comunitatea internaţională. În timp ce cheia pentru combaterea înapoierii, analfabetismului, foametei rezidă în ultimă instanţă în capacitatea fiecărei ţări de a-şi pune în mişcare resursele materiale şi umane proprii şi de a se angaja într-un program de dezvoltare, bazat pe ştiinţa şi tehnologia modernă, revine comunităţii internaţionale şi în primul rând marilor ţări industrializate sarcina nobilă de a sprijini şi stimula aceste acţiuni. Orice efort în această direcţie va fi recompensat fără întârziere în folosul general al omenirii, care va integra astfel în circuitul mondial al bunurilor şi ideilor un potenţial de care era până acum lipsită.

Pentru a se dedica unui proces intens de dezvoltare, toate statele au nevoie de securitate şi de resurse.

Ambele cerinţe sunt contrazise de cursa înarmărilor, ambelor cerinţe le corespunde comandamentul dezarmării generale. Cursa înarmărilor continuă să fie un afront la adresa omenirii, o condamnabilă risipă de resurse într-o lume lipsită de mijloace de existenţă, o periculoasă sursă de încordare.

Experienţa arată că, o dată fabricate, armele creează un potenţial de primejdii, fiind susceptibile de a fi folosite fie direct, fie ca instrument al politicii de presiune şi ameninţare.

Dezarmarea – acest deziderat fundamental al umanităţii – impune măsuri eficace îndreptate spre distrugerea stocurilor de armamente şi în primul rând spre interzicerea şi distrugerea armelor nucleare. Lipsa de rezultate a negocierilor în domeniul dezarmării nu satisface aşteptările legitime ale popoarelor, iar situaţia din lume reclamă o reînnoire a eforturilor în această direcţie. Realizarea dezarmării ar duce la promovarea legalităţii internaţionale, la aşezarea relaţiilor interstatale nu pe forţă, ci pe raţiune. Forţa, şi în primul rând forţa armelor, nu poate să rezolve problemele internaţionale, ci, dimpotrivă, ea nu face decât să îngreuneze şi să îndepărteze soluţionarea lor.

Încercarea de a se asigura primatul dreptului asupra forţei a fost şi rămâne o năzuinţă perseverentă a omenirii, pe care şirul fără număr al experienţelor sângeroase, care dovedeau zădărnicia războiului ca mijloc de realizare a intereselor sau de impunere a voinţei faţă de alte ţări, nu fac decât s-o întărească. De la cei vechi care au enunţat dorinţa ca armele să se plece în faţa legii – *cedant arma togae* – şi până astăzi, generaţiile s-au străduit să perfecţioneze instrumentele de soluţionare paşnică a litigiilor.

Organizaţia Naţiunilor Unite este o manifestare a acestei năzuinţe a omenirii de a substitui violenţei şi bunului plac norme raţionale de conduită, corespunzătoare intereselor generale. Apare mai necesar ca oricând ca Organizaţia Naţiunilor Unite să reflecte cu fidelitate imaginea lumii contemporane, să devină universală, astfel încât toate statele, fără discriminări, să-şi poată aduce contribuţia la cauza comună a păcii şi cooperării. În arsenalul instrumentelor de acţiune ale Organizaţiei figurează mijloace paşnice indicate de Cartă, şi în primul rând metoda fundamentală a negocierilor care, aplicate în mod constructiv, şi-au demonstrat în numeroase rânduri eficacitatea. Concentrarea asupra acestor mijloace paşnice, folosirea lor cu mai mult curaj, cu calm, încredere şi perseverenţă, este de natură să promoveze soluţii trainice pentru problemele ce ne stau în faţă.

La începutul acestei sesiuni este firesc să ne punem întrebarea, devenită tradiţională: sub ce semn se vor desfăşura lucrările noastre? Fără a dori să anticipez un răspuns, pe care nu-l putem da înaintea săptămânilor încordate de lucru care ne aşteaptă, cred că ceea ce rezultă din ansamblul relaţiilor dintre state, precum şi din reflectarea lor în activitatea Organizaţiei Naţiunilor Unite, este necesitatea intensificării eforturilor tuturor ţărilor spre rezolvarea problemelor lumii contemporane. Aici aportul oricăruia poate fi de preţ. Soluţii durabile sunt cele care ţin seama de interesele popoarelor, ale statelor în cauză, de principiile relaţiilor internaţionale, sunt rezolvările fără presiuni şi amestec străin. În ceea ce priveşte criteriul de apreciere a soluţiilor, el nu poate fi altul decât realismul, eficienţa şi valoarea

lor intrinsecă. Procedându-se în acest spirit, se vor evita întârzierile în rezolvarea problemelor internaţionale, transformarea lor în cazuri cronice.

La efortul comun de consolidare a păcii şi securităţii sunt chemate să contribuie toate statele, mari sau mici. Istoria demonstrează că, departe de a fi descurajate de disproporţiile în resurse şi dimensiuni şi fără a nega rolul şi răspunderea Marilor Puteri, ţările mici şi mijlocii, fie ele europene, africane, asiatice, latino-americane, vădesc vocaţia lor în imprimarea unui climat de moralitate, de respectare a legalităţii, în îmbunătăţirea relaţiilor bilaterale, cu un cuvânt, în acea operă continuă de creare a unui climat de destindere fără de care nu se pot concepe marile soluţii.

Situaţia internaţională reclamă mai mult ca oricând sporirea acestor strădanii.

Distinşi delegaţi,

În faţa noastră se află un câmp larg de acţiune. Îmi exprim convingerea că delegaţiile vor desfăşura iniţiative valoroase care să fructifice bogata experienţă a statelor membre în folosul păcii şi securităţii internaţionale.

Apreciind experienţa şi competenţa predecesorilor mei, din rândul cărora ţin să aduc un omagiu special distinsului meu coleg, dl Pazhwak, apelând la cunoştinţele şi generozitatea eminentului secretar general, U Thant, şi recurgând la cooperarea binevoitoare în cadrul celor mai largi consultări, sunt decis să consacru toate forţele mele pentru ca eforturile constructive ale delegaţiilor statelor membre să fie încununate de succes.

(*Scânteia*, 20 septembrie 1967)

Anexa VI

Convorbirea din 14 mai 1968 dintre N. Ceauşescu şi Charles de Gaulle

Ceauşescu: Aş dori să-mi exprim satisfacţia spunându-vă cât de fericiţi suntem că vizitaţi România. Aş vrea, de asemenea, dacă sunteţi de acord cu mine, ca discuţiile noastre să fie sincere şi deschise. Acum, domnule Preşedinte, întrucât sunteţi oaspetele nostru, după obiceiul românesc, vă dau cuvântul.

Generalul de Gaulle: Sunt foarte mişcat, aşa cum v-am spus adineaori, de primirea ce mi-a fost rezervată în ţara Dvs. V-am mărturisit impresia mea şi vă spun încă o dată mulţumesc!

Vom vorbi deci deschis despre toate subiectele care ne interesează; vă voi spune cum stau lucrurile şi ce urmărim. Înainte de toate, am renunţat la cuceriri şi apoi la vechile colonii. Într-adevăr, nu mai vrem să avem colonii; de altfel, ne-am schimbat şi comportamentul în legătură cu aceste ţări. Acum nu mai reprezintă pentru noi teritorii supuse, ci le considerăm elemente apte să se dezvolte; altfel spus, vrem să le ajutăm. Făcând acest lucru, vom veni în mod sigur în ajutorul propriilor noastre interese. Aceste ţări n-au uitat Franţa, nici chiar Algeria n-a uitat-o. În ce priveşte ţările în curs de dezvoltare care n-au fost niciodată colonii franceze, facem eforturi ca să întreţinem şi cu ele relaţii cât mai strânse.

Aşa se întâmplă cu ţările din America Latină, de exemplu, ca şi cu unele ţări asiatice: India, Pakistanul, Vietnamul, Laosul, Cambodgia. În realitate, toate ţările care doresc, inclusiv ţările arabe care cunosc bine Franţa, beneficiază de ajutorul nostru.

În ce priveşte Statele Unite ale Americii, am fost întotdeauna în bune relaţii cu ele. Să nu uităm că noi le-am ajutat să se elibereze de englezi în secolul al XVIII-lea. N-am purtat niciodată războaie contra lor, n-am tras nici o lovitură de tun împotriva lor, cu toate că adesea am fost forţaţi să ne îndreptăm tunurile împotriva altor popoare. Există într-adevăr între noi obişnuinţa unei prietenii. Ea se datorează împrejurărilor istorice, precum şi faptului că multă vreme Statele Unite n-au fost o putere imperialistă. Nu avem deci motive să nu ne înţelegem. E adevărat că noi n-am aprobat ocuparea Cubei, de exemplu, sau a Filipinelor luate de la spanioli, dar

acest lucru nu a afectat legăturile noastre de prietenie. Ca urmare, în cele două războaie mondiale, Statele Unite au intrat în acțiune, târziu, e adevărat, dar de partea noastră. Toate acestea explică existența unei tradiționale prietenii între noi.

Totuși, după cel de-al doilea război mondial pe care Statele Unite l-au purtat și în Europa, dar mai ales în Asia, forța lor a crescut, ele devenind o putere imperialistă. La aceasta se adaugă un oarecare mesianism american: ei sunt încredințați că puterea lor se împletește cu adevărul. Ei cred că binele e de partea lor și că răul le este adversar. Desigur, nu suntem de acord cu această atitudine. Se știe că după ultimul război mondial, o dată cu planul Marshall și cu Organizația Atlanticului, americanii au preluat într-un fel conducerea lucrurilor. La asta se adaugă și puterea dolarului, devenit monedă internațională, lucru nedorit de Franța. Fără să mai punem la socoteală că americanii au vrut să ne înlocuiască în Indochina și încearcă să ia locul altor factori de influență în Asia și America Latină. În consecință, America domină datorită banilor și economiei ei. Ea este o putere enormă. Dar americanii își fac iluzii, comit și greșeli, nu au obișnuința războiului, n-au fost invadați, bombardați, așa cum am fost noi în Europa și tocmai pentru asta îndrăznesc orice, crezând că lucrurile merg de la sine. Or, iată că popoarele refuză să se supună. Franța a demonstrat-o, Vietnamul o dovedește și el.

În Europa am fost deseori în război cu Germania sau cu Anglia. Mereu când cu una, când cu alta, și asta pentru că aceste țări, Franța, Germania și Anglia, au fost mereu rivale. Anglia a fost rivala noastră pe mare. Cu Germania am avut rivalități pe continent. Războaiele noastre au fost duse întotdeauna împotriva Angliei sau a Germaniei. Uneori Germania se alia cu Spania, ca pe vremea lui Carol Quintul, alteori cu Italia, ca în epoca lui Mussolini, dar asta este ceva secundar.

Față de Rusia am nutrit totdeauna sentimente bune, suntem prietenii ei firești. E adevărat, Rusia ne-a jucat câteva renghiuri urâte. Și noi de altfel, o dată, în epoca lui Napoleon, apoi datorită politicii duse de Napoleon al III-lea. Dar Rusia ne-a jucat și ea o festă foarte urâtă în 1917, când ne-a părăsit, apoi în 1940, când a semnat cu Hitler pactul de neagresiune. E adevărat că pe urmă a luptat împotriva Germaniei, s-a apărat bine și a câștigat. Astfel, în ciuda regimului politic diferit de al nostru, nu avem sentimente ostile față de Rusia. Avem cu ea relații bune și nimic nu ne desparte nici în Europa, nici în Orient, nici în Asia.

Astea fiind spuse, în ciuda bunelor noastre sentimente, știm că Rusia este o mare putere și că este în curs de a-și spori forțele militare, și dacă astăzi o considerăm pașnică, nu știm dacă va fi mereu așa. În consecință, păstrându-ne bunele raporturi cu ea, noi vom veghea să nu-și mărească puterea peste măsură.

Spunând asta, ne gândim mai ales la țările așa-zise „satelite" și în special la starea de lucruri care a urmat celui de-al doilea război mondial, când Rusia a susținut venirea la putere a regimurilor și a oamenilor aleși de ea. Or, anexarea acestor state face imposibil un echilibru în Europa. Este vorba de Polonia, România – țara dumneavoastră, care e vecina Rusiei –, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Finlanda și în cele din urmă Albania. Aceste țări se află aproape toate în vecinătatea ei, au suferit influența Rusiei, care s-a impus. În cazul Greciei a existat o împărțire a influențelor. Când l-am văzut pe Stalin în timpul războiului, în 1944, mi-a spus că Franța trebuie să recunoască regimul din Polonia, regim format din oamenii aleși de el. Am refuzat și Franța nu a recunoscut regimul polonez decât după ce el a fost recunoscut de toate celelalte țări occidentale.

Credem deci că o dependență prea îndelungată sau definitivă ar compromite echilibrul în Europa. Într-o asemenea situație, Occidentul este nevoit să se înțeleagă cu Statele Unite ale Americii, altfel spus, să existe două blocuri. Asta înseamnă că, pentru a asigura pacea în Europa, dumneavoastră, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria puteți juca un rol capital. Am spus că mi se pare cu totul firesc să fiți în bune raporturi cu Uniunea Sovietică, dar ea nu trebuie să-și sporească autoritatea asupra Europei de Est, căci acest lucru va avea drept consecință o creștere a influenței Statelor Unite. America va fi aceea care se va ocupa de Europa Occidentală, ceea ce s-a și întâmplat într-o oarecare măsură. Or, Franței, Germaniei și Angliei nu le va conveni acest lucru, de altfel nici Italiei. Trebuie evitată dezvoltarea peste măsură a Rusiei, altfel se va sfârși cu independența celorlalte state.

Dintre țările Europei Centrale și Orientale, ne interesăm în mod special de România. Aceasta din cauza sentimentelor pe care le cunoașteți, precum și pentru că ați știut să vă recâștigați libertatea de acțiune în domeniul economic și politic. E un lucru deosebit de îmbucurător că România a putut face asta. S-ar putea spune același lucru și despre Iugoslavia, dar noi nu avem o afinitate deosebită cu această țară. Același lucru ar fi valabil și pentru Polonia, dacă Polonia n-ar avea o situație aparte datorită vecinătății ei cu Germania.

Iată deci în ce situație ne aflăm și cum gândim.

Ceaușescu: Voi începe răspunzând la ultimele probleme pe care le-ați ridicat, domnule Președinte, dar înainte de asta aș vrea să vă spun că apreciez sinceritatea cu care ați vorbit despre situația internațională.

În ceea ce privește poziția României, ea trebuie să fie bine înțeleasă în raport cu poziția ei geografică și cu regimul pe care îl are, și care o plasează în grupa țărilor care pun bazele unui nou sistem social. România este, desigur, o țară care și-a câștigat independența târziu și care a reușit să se constituie în „România Mare" numai după primul război mondial, cu toate problemele pe care le comportă faptul acesta. Or, datorită unor împrejurări,

datorită politicii cercurilor conducătoare din epocă şi a situaţiei politice a anilor 1938-1940, România a fost împinsă alături de Germania hitleristă. Dar în realitate România nu a fost alături de Germania nici în primul, nici în cel de-al doilea război mondial. În momentul în care forţele interne au putut schimba situaţia (desigur, şi ca urmare a victoriei obţinute de Uniunea Sovietică, Franţa şi celelalte ţări aliate), România a ieşit din război, ea s-a alăturat armatelor aliate şi a luptat cu toate forţele ei împotriva Germaniei, până la eliberarea Ungariei şi a Cehoslovaciei.

În acea perioadă s-a apreciat că România a fost a patra ţară în privinţa contribuţiei pe care a adus-o la războiul împotriva Germaniei. Trebuie spus că multe lucruri s-au schimbat în România. Aţi vorbit, domnule Preşedinte, despre influenţa Uniunii Sovietice. E sigur că victoria Uniunii Sovietice a jucat un rol important, dar forţele interne au fost cele care au împins România să iasă din starea de înapoiere în care se găsea, căci după cum bine ştiţi, România era atunci printre ţările cele mai nedezvoltate din Europa. Poporul în totalitate a susţinut reformele. Şi în legătură cu asta, aş dori să vă citez exemplul Austriei (la fel ca acela al Iranului şi al Finlandei), în care prezenţa trupelor sovietice nu a avut ca urmare instalarea unui regim comunist.

Generalul de Gaulle: N-am vorbit niciodată de regim. Există împrejurări, oameni, evenimente, războaie. În fapt sunt determinist în privinţa regimurilor. Mă gândesc, vedeţi dumneavoastră, că atunci când o ţară păstrează multă vreme un anume regim, o face pentru că nu poate proceda altfel. E adevărat că datorită regimului ţarist Rusia ar fi fost, fără îndoială, înapoiată. Pentru România, un regim ca al dumneavoastră este bun, este util, dar un asemenea regim ar fi imposibil în Franţa sau în Marea Britanie. El ar fi de asemenea imposibil în Austria, iată de ce ruşii nu l-au putut impune. Numai în Rusia un asemenea regim a putut să existe de cincizeci de ani, dar cincizeci de ani nu este mult în viaţa unui popor. În URSS şi la dumneavoastră un asemenea regim este util, căci el pune în mişcare oamenii şi face să avanseze lucrurile.

Ceauşescu: Nici eu nu am avut intenţia să vorbesc despre regimurile politice. Dar voiam să spun că un regim ca al nostru nu este impus din exterior.

Generalul de Gaulle: Cu excepţia Prusiei.

Ceauşescu: În ce priveşte poziţia României, ea trebuie să aibă raporturi cu Uniunea Sovietică şi cu ceilalţi vecini. Au existat momente dificile, dar, în general, raporturile noastre au fost bune cu aproape toţi vecinii noştri. Este adevărat că am avut câteva dificultăţi cu Ungaria, care face parte din Imperiul Habsburgic, pentru că o parte din teritoriul românesc se afla sub Habsburgi, dar aceste dificultăţi au fost aplanate. A fi în termeni buni cu URSS este o necesitate pentru România.

Generalul de Gaulle: Evident.

Ceaușescu: Noi concepem aceste relații ca raporturi între state independente, care trebuie să aibă dreptul să se dezvolte în mod liber. Trebuie să fie foarte clar că pentru România, ca și pentru alte state din Est, dezvoltarea este o chestiune vitală. Ca să fiu sincer, aceasta este situația.

Generalul de Gaulle: Noi vă acceptăm așa cum sunteți!

Ceaușescu: Există unele tendințe cu care România nu poate fi de acord. Unele tendințe care pot porni din bune intenții – de exemplu Piața Comună –, dar care pentru noi nu sunt actuale, căci dezvoltarea în această parte a lumii pretinde ca fiecare stat să se dezvolte liber.

Generalul de Gaulle: Comunitatea economică europeană nu trebuie să ducă la o contopire a economiilor. Noi ne păstrăm independența economică, nu consimțim decât la ceea ce dorim cu adevărat. De exemplu, ne opunem puterii supranaționale. În realitate, Piața Comună este o asociație și nu o contopire.

Ceaușescu: S-au manifestat tendințe care vor să transforme CAER-ul într-o putere supranațională, tendințe care reprezintă una din sursele de divergență dintre noi și URSS, dar sperăm să găsim soluții care să permită asigurarea cooperării, păstrând integritatea fiecărei țări. Cooperarea este cu siguranță necesară.

Generalul de Gaulle: Noi vă iubim. Iată de ce ne interesați!

Ceaușescu: Sunt atitudini datorate unor obișnuințe. Credem că vor dispărea. Dar trebuie timp pentru asta. Considerăm că în timp se vor clădi relații pe baze mai solide. Deci, în privința Uniunii Sovietice, socotim că aceste relații trebuie să continue, să se dezvolte și că ele trebuie să stea la baza raporturilor dintre noi. Cu celelalte țări vecine suntem în raporturi bune, nu există probleme speciale.

Cu Iugoslavia suntem în termeni buni și perspectivele de viitor sunt pozitive. În măsura în care interesele României o dictează, considerăm că raporturile noastre cu Iugoslavia se vor dezvolta. Apreciem mult această țară și intenționez să o vizitez la sfârșitul lunii acesteia.

Vrem de asemenea să stabilim raporturi bune cu toate țările europene. Nu avem probleme în această privință, cu excepția Greciei, care se află într-o situație specială.

În ceea ce privește Germania, avem raporturi stabile cu această țară. Germania Federală ocupă primul loc în comerțul nostru exterior, după URSS și Republica Democrată Germană. Am stabilit relații diplomatice cu RFG. Dar avem unele neliniști, unele temeri, datorate de exemplu succeselor partidului nazist la recentele alegeri. Toate țările sunt preocupate ca Germania să nu mai poată constitui un pericol pentru pace. Or, pentru a asigura pacea în Europa, o pace bazată pe independența națională a tuturor statelor,

trebuie să fie găsit mijlocul de a împiedica pentru totdeauna Germania să devină un pericol pentru pace. Germania există, ea este o realitate, trebuie deci găsită o cale care să permită celor două state germane să participe la reglementarea problemelor germane. Pentru a reglementa în mod judicios unele probleme ale RFG-ului, este necesar ca aceasta să se hotărască să aibă raporturi cu RDG-ul. Dacă nu, va exista o stare de tensiune în Europa și un climat în care va fi greu să se asigure progresul țărilor europene.

Generalul de Gaulle: Noi am încurajat și încurajăm RFG-ul să stabilească raporturi cu România, Cehoslovacia, poate într-o zi cu Polonia (le-am spus-o și polonezilor). În ceea ce privește RDG-ul, noi în Franța nu suntem prea grăbiți să vedem reunificarea Germaniei. Pe de altă parte, atâta vreme cât nu va exista o reunificare a Germaniei *într-o formă oarecare*, în Europa nu va exista liniște. Căci există două Germanii, dar *un singur* popor german, de aceea trebuie ca aceste două Germanii să coopereze. În ce ne privește suntem fermi și de neclintit în privința frontierelor Germaniei, în special frontiera cu Polonia. Considerăm că aceste frontiere sunt definitive și că Germania nu trebuie să aibă acces la armamentul atomic. Aceasta este o condiție esențială pentru a păstra securitatea în Europa.

Ceaușescu: Sunt de acord cu dumneavoastră, reunificarea nu trebuie grăbită. Dar trebuie găsită o soluție. Câtă vreme problema nu va fi rezolvată, această situație va fi o sursă de tulburări în Europa. Care poate fi contribuția noastră la rezolvarea acestei probleme? Noi credem că situația trebuie să se normalizeze, că unele țări occidentale trebuie să recunoască RDG-ul. Aceasta va ajuta de altfel și la cooperarea celor două Germanii. I-am spus acest lucru domnului Brandt și el este de acord cu mine asupra acestui punct de vedere. Iată de ce, recunoscând granițele stabilite, cele două Germanii trebuie ajutate să coopereze pe termen lung. Noi putem să contribuim la asta. În ceea ce o privește, Franța poate face mult mai mult. Și asta tocmai pentru că dumneavoastră, domnule Președinte, ați edificat o politică de cooperare între țările europene, în vederea unei unități care va trebui să se realizeze într-o zi; de aceea cred că un pas în această direcție va fi stabilirea de relații cu cele două state germane. De la această părere pornim atunci când vrem să găsim o soluție care ar putea îmbunătăți situația în Europa. Noi apreciem în mod deosebit relațiile cu Franța. Lăsând la o parte trecutul istoric, considerăm că relațiile noastre constituie la ora actuală una din bazele cooperării în Europa. Chiar dumneavoastră ați spus că URSS era un „stâlp" al Europei. E adevărat, dar și Franța este un stâlp al unei Europe bazate pe independența statelor.

Generalul de Gaulle: Aș adăuga ceva. Eu fac eforturi să conduc politica Franței. Necesitatea dominantă pentru toți este pacea. Am fost atât de ruinați material și moral timp de o sută cincizeci de ani, încât nimic azi nu e mai important pentru noi decât pacea, ca să ne putem reface atât substanța, cât

și puterea. Când vă veți gândi la Franța, gândiți-vă la pace. De aici opoziția noastră față de blocuri și față de tot ce împiedică libertatea națiunilor în Europa de Vest și în cea de Est.

Ceaușescu: În acest fel am înțeles și concep politica Franței. Și noi considerăm că blocurile constituie o piedică în calea dezvoltării și a păcii în Europa, iată pentru ce ne pronunțăm împotriva lor. Și noi suntem de aceeași părere, că normalizarea relațiilor în Europa va avea ca efect lichidarea blocurilor. Politica noastră este o politică de pace și de cooperare cu toate țările. Vrem să găsim căi pentru lichidarea blocurilor, pentru dezvoltarea fiecărui stat.

Sunt de acord cu dumneavoastră, domnule Președinte, în legătură cu ceea ce ați spus despre Statele Unite, anume că ele practică o politică de dominare și că este necesar să acționăm în așa fel încât această politică să nu poată aduce prejudicii umanității. Trebuie să sperăm într-o consolidare a independenței și a rolului fiecărui stat. Considerăm absolut necesară în acest sens extinderea raporturilor cu toate țările în curs de dezvoltare. România întreține raporturi bune cu toate țările Asiei, ale Americii Latine și cu țările arabe, în ciuda faptului că în timpul recentelor evenimente România a adoptat o atitudine diferită. Noi considerăm că țările arabe au perspective de dezvoltare în viitor și că trebuie să le ajutăm să progreseze din punct de vedere economic și social. Dar nu subjugându-le, ci acordându-le un sprijin mutual.

Generalul de Gaulle: Sunt fericit că am putut avea un schimb de vederi atât de sincer. Chiar dacă n-am aflat lucruri noi despre ceea ce gândim, am putut totuși să ne precizăm ideile și un asemenea exercițiu este totdeauna util. Mă felicit deci pentru această discuție. S-au rezolvat unele probleme de cooperare economică și s-a realizat, fără îndoială, un mic progres în concertarea părerilor noastre politice.

Ceaușescu: Sunt deosebit de satisfăcut de această întrevedere.

(Reprodus din Sanda Stolojan, *Cu de Gaulle în România*, Editura Albatros, București, 1964, pp. 69-80)

Anexa VII

Stenograma
ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR
din 25 august 1968, orele 11,30

La ședință au participat tovarășii: Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Emil Bodnăraș, Chivu Stoica, Paul Niculescu-Mizil, Virgil Trofin, Ilie Verdeț, Maxim Berghianu, Florian Dănălache, Constantin Drăgan, Ianoș Fazekaș, Gheorghe Rădulescu, Leonte Răutu, Vasile Vâlcu, Ștefan Voitec, Iosif Banc, Petre Blajovici, Dumitru Coliu, Emil Drăgănescu, Mihai Gere, Petre Lupu, Manea Mănescu, Dumitru Popa, Dumitru Popescu, Gheorghe Stoica.
Au fost invitați tovarășii: Mihai Dalea, Vasile Patilineț.

Tov. N. Ceaușescu: Tovarăși, am convocat Comitetul Executiv pentru două motive:

Primul, să facem o informare despre întâlnirea pe care am avut-o cu Tito și alți tovarăși iugoslavi.

Al doilea, pentru a lua la cunoștință și a stabili și răspunsul la scrisoarea Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice adresată către Comitetul Executiv al Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

Noi ne-am adresat în ziua de 23 august a.c. tuturor partidelor comuniste din Europa cu propunerea de a avea o întâlnire a reprezentanților acestor partide la Praga cu conducerea Partidului Comunist din Cehoslovacia în prezența lui Dubček, pentru că aici am avut în vedere fie conducerea veche, fie conducerea nouă, pentru că Dubček este fie din conducerea veche, fie din cea nouă. Până acum reacțiile din țările occidentale sunt în general pozitive, dar toți leagă de participarea celor șase partide. Cehii sunt de acord în principiu și consideră bun acest lucru, dar în fond rămâne acordul celor cinci care n-au dat nici un răspuns, însă noi am considerat că în orice caz este o formă utilă de a se putea ajunge ca într-adevăr discuțiile să se poarte cu reprezentanții legali și cu partidele comuniste, pentru a-și aduce contribuția la găsirea unor soluții care să pornească de la a asigura desfășurarea activității Partidului Comunist din Cehoslovacia. Și acest lucru merge chiar și pe

linia pe care o spun și tovarășii sovietici, ca problemele să se rezolve în familie, că este o ceartă în familie. Aceasta a fost o problemă.

Pe urmă, tot în ziua de 23 august a.c. am avut o întrevedere cu Ota Šik, membru al Prezidiului CC al PC din Cehoslovacia, vicepreședinte al Guvernului Republicii Socialiste Cehoslovacia, și František Vlasák, membru supleant al CC al PCC, ministru și președinte al Comisiei de Stat a Planificării. Ei au cerut să vină până aici și le-am spus că noi îi primim în calitatea pe care o au.

Le-am spus că noi considerăm că trebuie să se asigure condiții conducerii partidului și guvernului și că problemele să se rezolve de către conducerea constituită.

Le-am spus că noi considerăm că nu este bine să se pornească în nici un fel peste capul conducerii interne și că orice acțiune trebuie să aibă acordul președintelui, să nu acționeze peste capul președintelui – că ei aveau această idee – și le-am spus că dacă președintele nu este de acord, n-ar fi bine; că poziția noastră este ca organele legale, președintele, partidul să stea de vorbă cu ei și considerăm că am făcut bine și corespunde poziției și principiilor pe care le-am spus – că se pare că ei au fost sfătuiți de tovarășii iugoslavi ca să facă în afară un guvern și le-am spus că ar fi o prostie și trebuie să fie clar că dacă Svoboda și Marea Adunare vor accepta un alt guvern, acel guvern va trebui acceptat pentru că aceasta va presupune o luptă internă; dar nu se poate altfel, pentru că se va agrava situația din Cehoslovacia și pe această bază am și acționat și acționăm.

Ați văzut că am dat și ce spune Svoboda pentru că considerăm că în acest spirit trebuie să procedăm.

În aceeași zi ne-am adresat țărilor socialiste vecine: Uniunea Sovietică, Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia, cu propunerea să organizăm întâlniri bilaterale pentru a discuta problemele create și relațiile, cum să acționăm pentru a putea să normalizăm sau să intrăm pe calea normalizării.

Răspuns n-am primit decât de la tovarășii iugoslavi, cu care am avut aseară întâlnire, cu tovarășii Tito, Kardeli și alți conducători iugoslavi.

A fost o informare cu privire la ce-am constatat în Cehoslovacia, în spiritul în care am spus și cum considerăm noi că trebuie să se pornească de la faptul că trebuie să se creeze condiții ca guvernul, președintele, partidul să-și desfășoare normal activitatea. Că problemele trebuie discutate cu aceste organe legal constituite și că, desigur, trebuie să se ajungă la retragerea trupelor, dar esențial și primul lucru care trebuie spus și realizat – și le-am spus și celorlalți acest lucru – este ca organele actuale să-și poată desfășura activitatea și să se ajungă la retragerea trupelor. Practic, acest lucru nu se va face mâine.

Primul lucru care trebuie obținut este ca guvernul, partidul, președintele să poată să-și desfășoare activitatea în compoziția în care sunt ele, și ele să devină active, să ajungă la înțelegere cu cele 5 țări privind retragerea.

În acest spirit le-am şi explicat şi iugoslavilor punctul nostru de vedere şi ei au fost de acord.

Le-am explicat şi în legătură cu congresul care a avut loc în Cehoslovacia. Desigur, este o situaţie mai complicată, totuşi noi considerăm legal constituit congresul, pentru că delegaţii au fost aleşi în conferinţe. Faptul că s-au întrunit ilegal se datoreşte condiţiilor care li s-au creat. Dacă se vor reglementa lucrurile, ei continuă congresul, pentru că n-au rezolvat problemele care stau în faţa congresului.

Noi considerăm că trebuie să sprijinim conducerea de partid să-şi desfăşoare activitatea în frunte cu Dubček şi ei să hotărască când să se ţină congresul sau să se continue. Adică noi să pornim de la recunoaşterea a ceea ce a hotărât congresul, dacă ei consideră aceasta just, şi noi să-i sprijinim.

Am exprimat părerea noastră că nu ar fi bine să se ridice problema aceasta la Organizaţia Naţiunilor Unite. În sensul acesta de altfel l-am şi trimis pe Corneliu Mănescu, ministrul nostru de Externe, la ONU, cu indicaţia de a nu face nici o declaraţie la Consiliul de Securitate. În general să nu se antreneze la Consiliul de Securitate. În general să nu se antreneze nici în declaraţii de presă, şi ar fi de dorit să nu se ajungă la o discuţie în Adunarea ONU, dar în orice caz, toată problema aceasta este legată de preşedintele şi guvernul legal al R.S. Cehoslovace şi noi să nu susţinem nici o altă acţiune de convocare a ONU decât dacă guvernul legal şi preşedintele cer acest lucru – şi, după câte ştim, ei nu cer şi sunt chiar împotrivă, pentru că acolo sunt tendinţe din partea americanilor, a altora să propună convocarea Adunării Generale a ONU în problema Cehoslovaciei.

Tov. Gh. Stoica: După câte ştiu acolo a plecat acum ministrul de Externe al Cehoslovaciei.

Tov. N. Ceauşescu: Da, şi el a primit indicaţia să ceară scoaterea de pe ordinea de zi a Consiliului de Securitate a acestei probleme.

Eu spun acum ce i-am spus lui Mănescu.

Tov. Gh. Stoica: Dar atitudinea cehilor?

Tov. N. Ceauşescu: Şi ei sunt împotrivă ca această problemă să se discute la Consiliul de Securitate, şi Dubček, şi preşedintele Svoboda.

Aşa că în acest spirit le-am explicat tovarăşilor iugoslavi poziţia noastră şi ne-am exprimat îngrijorarea cu situaţia care este creată cu faptul că se discută şi sunt unele semne de concentrare de trupe şi că, sigur, noi suntem hotărâţi să facem totul ca să acţionăm pentru evitarea oricărei încordări, dar, aşa cum am stabilit în plenară, dacă se va ajunge acolo, noi ne vom opune. Dar, considerăm că ceea ce trebuie să facem acum este să acţionăm pentru a împiedica să ajungem acolo şi să acţioneze şi ei.

Le-am spus că noi am cerut întâlnire cu tovarăşii sovietici.

Sigur, ei ne-au făcut o expunere lungă privind vizita pe care au făcut-o în Japonia și ne-au spus cum a fost în Cehoslovacia, ce-au văzut, lucruri care au fost și în presă, și în discuții.

Despre părerea și poziția lor ne-au vorbit mai puțin, aproape că au uitat.

Ne-au spus că sunt de acord cu noi și că este bine să dăm dovadă de atenție, de moderație, numai că ei fac invers lucrul acesta.

Ne-au vorbit că au avut o plenară și că au elaborat o rezoluție pe care o vor publica, în care și ei pun problema că vor respinge orice încercare de intervenție, o declarație constructivă. Atât ne-au spus. Și că aceasta a fost adoptată în unanimitate în Comitetul Central.

Ne-au spus că în popor există o unitate. Ne-au explicat că au și o situație grea care ar putea fi folosită de italieni, care revendică o parte din teritoriu, de albanezi, de greci, care într-o anumită situație ar putea să profite. Dar ei au spus că, desigur, noi nu avem altă posibilitate, dacă se va acționa împotriva noastră nu avem decât să ne apărăm.

Însă noi le-am spus că am dori și considerăm că trebuie acționat – și au fost și ei de acord – ca să nu se ajungă aici, și în acest sens să insistăm pentru întâlnirile bilaterale, să căutăm soluții politice. Să facem tot ceea ce depinde de noi, să nu se poată spune că n-am întreprins nimic.

Iată felul cum am acționat în aceste zile și ce-am discutat în poziția noastră.

Tov. Gh. Stoica: Iugoslavii au fost pentru întâlnire cu partidele?

Tov. N. Ceaușescu: În principiu ei consideră bun acest lucru, dar nu prea văd șansele. Dar dacă vor fi, vor veni și ei.

Tov. E. Bodnăraș: În tot timpul au manifestat un deplin acord.

Tov. N. Ceaușescu: Și ei au spus că ar fi o greșeală să se formeze un guvern în exil, dar înainte i-au sfătuit puțin altfel. Însă el a spus că acest lucru ar fi o greșeală și în general a fost de acord cu poziția noastră.

Eu aș propune spre aprobare, dacă Comitetul Executiv este de acord cu felul cum am acționat, dacă este bine și dacă este bună și poziția pe care am stabilit-o.

(*Toți tovarășii sunt de acord.*)

Să vă citim scrisoarea trimisă de Biroul Politic al Comitetul Central al PCUS (*se anexează*).

Tovarășul Nicolae Ceaușescu dă citire scrisorii, la care s-au făcut următoarele discuții: (...)

Tov. N. Ceaușescu: Iată ce am răspuns eu.

Tov. Gh. Stoica: S-a și răspuns?

Tov. N. Ceaușescu: Am avut o convorbire cu A.V. Basov, ambasadorul Uniunii Sovietice la București, azi-dimineață (25 august a.c.), și i-am spus că o să informăm Comitetul Executiv.

Ceea ce aș dori să spun este faptul că partidul, atât în Comitet, cât și în Marea Adunare Națională, a afirmat hotărârea sa de a face totul pentru dezvoltarea relațiilor cu Uniunea Sovietică și cu țările socialiste, fidelitatea sa față de alianțele existente. Deci a da putere de lege, ca să spun așa, punând în fața Marii Adunări Naționale orientarea politică a partidului și poporului nostru, am făcut aceasta pentru a exclude orice speculație din partea cercurilor imperialiste.

Toți tovarășii: Așa este, foarte bine.

Tov. N. Ceaușescu: Îmi pare rău că din scrisoarea PCUS nu reiese că sunt cunoscute aceste documente ale partidului și Marii Adunări Naționale.

El a intervenit că sunt cunoscute documentele, că el a informat corect.

Eu am spus că spun ceea ce reiese din scrisoare, tocmai ca să marchez acest lucru, pentru că din scrisoare nu reiese.

Nu doresc să mă refer la problemele legate de Cehoslovacia; părerile noastre, cel puțin deocamdată, sunt deosebite, dar ca o părere preliminară, dacă tovarășii sovietici și celelalte partide dispuneau de date despre care se afirmă aici, de ce nu au mers pe linia de a discuta aceste probleme și cu partidul, și cu Guvernul român, care sunt membre ale Tratatului de la Varșovia, tocmai pentru a clarifica și a evita orice înțelegere greșită?

Trebuie să spun drept că ar fi fost de un deosebit folos pentru toată mișcarea dacă s-ar fi făcut o consultare chiar și cu alte partide din țările capitaliste, tocmai pentru a asigura o unitate deplină, a împiedica ivirea situației care s-a creat și care, fără îndoială, servește numai imperialismului și reacțiunii.

Eu spun aceasta ca păreri personale.

Noi am afirmat nu o dată că chiar dacă sunt păreri deosebite, consultarea, discutarea este obligatorie pentru a le putea înțelege și lămuri. În declarația Comitetului Central, îndeosebi a Marii Adunări Naționale, unde se oglindește și punctul de vedere al Comitetului Central, noi ne-am exprimat cu toată claritatea părerea că situația care s-a creat în Cehoslovacia trebuie rezolvată prin tratative cu reprezentanții legali ai statului și partidului și am declarat, adevărat, că noi recunoaștem numai aceste organe legale, dar considerăm că nici nu puteam face altfel. Adică nu recunoaștem un grup de activiști.

Ne-a bucurat faptul că până la urmă s-au început discuțiile cu Svoboda. În *Scânteia* este redat comunicatul de ieri, inclusiv apelul lui Svoboda pentru liniște, pentru calm și considerăm că nici nu puteam proceda altfel.

Sigur, *Izvestia* are însă părerea că sprijinind guvernul legal și pe președintele Republicii, Svoboda, Comitetul Central – și am spus pe Dubček –, înseamnă a sprijini elementele contrarevoluționare. Ne miră interpretarea aceasta a unui ziar al Guvernului sovietic. Eu îmi pun întrebarea: să publicăm în *Scânteia* acest articol? Va servi aceasta prieteniei româno-sovietice? Sau chiar declarația Agenției TASS de aseară, în care afirmă că România

face corp comun cu imperialiştii? Să publicăm declaraţia aceasta în România? Normal ar trebui s-o publicăm. Dar ne întrebăm: va servi aceasta prieteniei româno-sovietice? În fond, ambele documente sunt în contradicţie cu scrisoarea Biroului Politic al Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Agenţia TASS este o agenţie oficială a Guvernului sovietic, a PCUS, care este forţa conducătoare în Uniunea Sovietică. Dacă „Agerpres" o să dea un comunicat, nu se va putea spune că el nu oglindeşte punctul de vedere al României şi al partidului nostru – şi m-am referit aici pentru că Basov a spus că el încă n-a citit *Izvestia*.

Nu ştiu dacă tovarăşul Basov a putut constata că tocmai în perioada aceasta de frământări şi de încordare, deşi într-un şir de probleme avem păreri deosebite, inclusiv în problema cehoslovacă, am căutat să punem un accent deosebit tocmai pe relaţiile de prietenie cu Uniunea Sovietică şi să subliniem aceasta – şi în cuvântările mele şi ale tovarăşului Maurer, şi în documentele de la Marea Adunare Naţională. Am făcut aceasta tocmai pentru a nu lăsa nici un moment impresia în rândul poporului că în unele probleme avem păreri deosebite şi trebuie pusă în discuţie prietenia dintre Partidul Comunist Român şi Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, dintre popoarele român şi sovietic.

Sigur, nu reuşesc să citesc toată puzderia de ziare, dar nu cred să fi apărut vreun articol în care să se pună în discuţie Uniunea Sovietică şi conducerea sa. Nu ştiu, poate dumneavoastră aţi găsit ceva şi de aceea v-aş ruga să ne spuneţi.

El a răspuns că n-a văzut nimic de felul acesta, că nu a citit ziarele din provincie, dar în presa centrală nu a văzut nimic.

După cum i-am spus tovarăşului Basov data trecută, noi considerăm că aceste deosebiri de păreri sunt vremelnice şi dorim să fie lichidate cât mai repede. De aceea ne-am şi adresat cu propunerea de a avea o întâlnire cu tovarăşii sovietici şi nu din cauza noastră sau a partidului nostru nu s-a realizat această întâlnire. Ne-am adresat cu această propunere şi înainte, şi după întâlnirea de la Varşovia.

El aici a răspuns că de-abia alaltăieri s-a făcut propunerea şi au avut apoi şi plenara. I-am spus că ne-am adresat cu această propunere şi înainte, şi după întâlnirea de la Varşovia, deci nu este numai de două zile.

Deci dacă într-adevăr tovarăşii sovietici sunt preocupaţi de pericolul, cum se spune, din Cehoslovacia, era normal să se întâlnească cu partidul şi guvernul nostru, să arate aceste fapte tocmai pentru a nu exista nici un fel de neînţelegere.

Noi am declarat nu o dată, am declarat acest lucru şi la Marea Adunare Naţională, că dacă un stat socialist este atacat de imperialişti, România este gata să-şi facă datoria şi şi-o va face. Dar pentru asta trebuie să ne întâlnim şi să vedem lucrurile.

Trebuie să remarc că în scrisoarea Biroului Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice se exprimă dorința de a se ajunge la întărirea unității între partidele noastre. Ea corespunde pe de-a-ntregul și dorinței partidului nostru. Noi vom saluta rezolvarea cât mai grabnică a stărilor de lucruri din Cehoslovacia, ca urmare a tratativelor cu conducerea de partid și de stat din Cehoslovacia. Suntem de acord că trebuie să facem în așa fel încât să se reglementeze și să se normalizeze cât mai repede situația din Cehoslovacia, pentru ca organele de partid și de stat să-și poată desfășura activitatea și să poată respinge într-adevăr orice propagandă imperialistă.

Iată câteva reflecții pe care am vrut să le fac. Vom discuta în Comitetul Executiv și vom răspunde în mod oficial la această scrisoare.

Și în continuare m-am mai referit la alte probleme.

Armata cehoslovacă era o armată puternică, printre cele mai puternice și bine înarmate din țările socialiste, bineînțeles, în afară de Uniunea Sovietică. Știți bine că Cehoslovacia are o industrie de armament veche și bună, fabrică avioane și rachete. Poporul cehoslovac se prezenta cu o forță puternică în cadrul tratatului nostru pentru apărarea împotriva agresiunii imperialiste. Este clar că în urma acestor evenimente nu avem o întărire.

Suntem de acord și am spus să se ajungă la o înțelegere cu organele conducătoare pentru a întări poziția în Cehoslovacia, și trebuie să ne fie clar, tovarășe Basov, că orice acțiune care înrăutățește relațiile dintre țările noastre nu întărește forța noastră, ci o slăbește. Pentru a evita acest lucru, trebuie să acționăm cu toții și să nu întreprindem acțiuni care să slăbească această unitate în loc s-o întărească.

Trebuie să ne fie clar că participarea unei țări socialiste la lupta împotriva intervenției imperialiste cere ca forțele sale armate să fie bine organizate, ca întregul popor să sprijine aceasta și în spiritul acesta noi ne străduim.

Știm că în astfel de situații pot apărea tot felul de greutăți, că se poate recurge la diverse forme și în interior. De aceea noi am apreciat că, în urma acestor evenimente, situația în Europa s-a agravat și ne preocupăm serios de a pregăti țara să facă față îndatoririlor care-i revin. Este de înțeles că nu trebuie să facem nimic care să înrăutățească relațiile dintre țările noastre, dintre țările socialiste în general. Orice înrăutățire nu servește cauzei socialismului.

Cred că nu este nimeni indiferent dacă poporul român, armata sa vor participa cu toată forța, cu toată hotărârea la respingerea oricărei agresiuni imperialiste. Vedeți în România lucruri care nu corespund celor spuse de mine?

El a spus că nu vede.

În ce privește Cehoslovacia, noi am și luat măsuri ca să dăm în presă numai ceea ce este oficial. Acum se dau în presă lucruri despre Cehoslovacia care n-ar fi bine să se dea, pentru că nu sunt din surse oficiale.

I-am spus că am şi luat măsuri ca acum să dăm în presă numai ceea ce este oficial. Într-adevăr, să nu luăm din auzite şi să mergem în spiritul în care am şi discutat.

A fost o delegaţie a Asociaţiei de prietenie sovieto-română. Eu vreau să mă întâlnesc cu ei înainte de a pleca. Am vorbit puţin cu ei la recepţie şi i-am întrebat ce au văzut în România. Sigur, dacă tovarăşii au spus cinstit – şi cred că aşa au făcut –, mi-au spus lucruri foarte frumoase şi despre felul în care au fost primiţi şi despre constatările lor asupra modului cum se lucrează în întreprinderile noastre, despre felul cum partidul îşi îndeplineşte rolul său conducător.

Am văzut demonstraţia de 23 august şi i-am întrebat: ce părere aveţi? Au spus că a fost o demonstraţie internaţionalistă, au fost lozinci de solidaritate cu toate ţările socialiste, cu mişcarea comunistă. Poate au şi alte constatări şi nu mi le-au spus mie.

Basov mi-a spus că şi lui i-au spus acelaşi lucru şi că acestea sunt părerile lor.

Sigur că noi nu vrem ca partidul să fie administrator, pentru că în acest fel nu-şi poate îndeplini rolul său. Pentru aceasta avem directori, organe de stat care lucrează. Deci acestea sunt constatările făcute de tovarăşii sovietici care au venit, să spunem aşa, din afară.

Noi ne-am străduit mult ca să creăm în rândul poporului o atmosferă de prietenie cu popoarele Uniunii Sovietice, şi aceasta nu de astăzi, ci de când acţionează partidul. Eu am intrat în mişcare la vârsta de 14 ani (a fost aşa, o discuţie mai liberă) şi prima dată când am fost arestat, în 1933, arestarea a fost legată de sărbătorirea lui 7 Noiembrie. Deci problema prieteniei cu Uniunea Sovietică nu era numai o problemă de conjunctură, ci o problemă de convingere. Sigur, nu pot să ascund că pe mulţi comunişti vechi, bătrâni, i-a îndurerat mult cele ce s-au întâmplat în Cehoslovacia. N-au putut şi nu pot înţelege, şi aceasta nu pentru că nu ar avea sentimente de prietenie faţă de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, ci tocmai pentru că sunt animaţi de cele mai sincere sentimente de prietenie faţă de PCUS. Mulţi dintre ei au stat mult timp în Uniunea Sovietică, au luptat în Spania, au luptat şi în armata sovietică, în activitatea ilegală din România şi tocmai acest lucru este de neînţeles. Ne dăm seama că acţiunea aceasta nu serveşte Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, mişcării noastre comuniste.

Tovarăşii noştri au luptat cu cei mai mulţi dintre ei în Spania, au luptat împreună cu Svoboda pe front. Deci noi îi cunoaştem pe oamenii aceştia. Ei şi-au pus viaţa în pericol de atâtea ori în condiţii grele. Cum putem noi să credem că astăzi ei vor să vândă Cehoslovacia imperialismului, când noi îi cunoaştem, am luptat cu ei în condiţii în care la orice pas puteau să fie împuşcaţi? Astăzi aceştia sunt conducători ai partidului şi statului şi nu ştim ce i-ar putea determina să ducă o activitate duşmănoasă, contrarevoluţionară. Trebuie să fie ajutaţi mai bine să se organizeze.

Basov a intervenit aici: da, dar nu știu să se organizeze, că n-au luat măsuri. Trebuie atunci să fie ajutați mai bine să se organizeze – și noi le-am făcut anumite critici când am fost acolo. Le-am spus: trebuie să apelați mai mult la clasa muncitoare. Am fost în fabrici și am văzut că clasa muncitoare îi sprijină pe deplin, dar cu toate acestea le-am spus: trebuie subliniat mai mult rolul clasei muncitoare și ei au fost de acord cu noi. Le-am spus și o serie de observații în legătură cu presa.

Sigur, nu trebuie revenit la metode represive, pentru că acestea nu servesc socialismului, dar trebuie totuși un control, o disciplină, o ordine. Am constatat că tovarășii sunt de acord cu noi și că acționează în direcția aceasta.

La conferința de presă am spus că presa trebuie să servească în primul rând prieteniei și colaborării între țările noastre.

Tovarășii noștri au stat cot la cot în tranșee cu ei în lupta împotriva fascismului. Tovarășul Gheorghe Stoica s-a întâlnit cu foarte mulți comandanți, cu subordonați, mă rog, relațiile care erau între ei în Spania, și au discutat. Ei au spus: noi înțelegem că suntem hotărâți să apărăm socialismul. Nu mai vrem însă să recurgem la represiune, pentru că aceasta a slăbit partidul. Vrem să mobilizăm opinia publică în combaterea unor manifestări, dar pentru aceasta ne trebuie timp mai mult. Aveau și au dreptate în ce spuneau.

De ce oare să nu acordăm încredere acestor comuniști care nu au apărut peste noapte în fruntea partidului și statului, ci, în condiții grele, ilegale, au condus lupta poporului, clasa muncitoare din Cehoslovacia și din alte state? Oamenii pot face greșeli, dar cine nu face greșeli? Există vreun om care să nu greșească? După câte am citit și eu, Lenin, nu o dată, nu numai că a spus că se pot face greșeli, dar a luat și poziție autocritică – a spus: aici am greșit, aici am greșit. Nu o dată s-a războit foarte dur cu o serie de activiști de partid, dar cu toate acestea i-a pus la muncă, le-a dat încredere. Și eu cred că a făcut bine, pentru că toți acești oameni au contribuit la Revoluția din Octombrie. Dacă ar fi pus mâna să-i împuște n-ar fi întărit revoluția, ci ar fi slăbit-o.

Eu nu-mi aduc aminte să fi citit ca pe timpul lui Lenin, deși a fost o confruntare de idei foarte tare, să fi luat pe vreunul și să-l fi împușcat. Și aceasta nu a slăbit nici revoluția, nici PCUS.

Iată, sunt toate materialele acestea – și am arătat volumele din bibliotecă –, este bine să ne uităm din când în când la ele, nu pentru a lua citate de acolo, pentru că ele sunt legate de stările de lucruri de atunci, dar pentru a vedea cum a gândit, cum a acționat Lenin și a trage învățăminte.

El a criticat mult și o serie de comuniști din alte partide, însă întotdeauna a făcut apel la unirea acestora, deși erau păreri deosebite și în Germania, și în Anglia, și în alte țări. Atunci, de ce oare să existe atâta lipsă de încredere

că alte conduceri de partide nu doresc să construiască socialismul și nu doresc să-l apere?

Toate acestea nu fac parte din observațiile la scrisoare. Este așa, o convorbire liberă între noi.

Noi dorim să se normalizeze situația, dar pentru asta trebuie să ne întâlnim, să discutăm. Trebuie să se înțeleagă că problemele politice nu se rezolvă cu armele, cu forța armată; unitatea mișcării comuniste, a țărilor socialiste nu se realizează pe calea forței.

Sigur, poți obține la un moment dat ca lumea să spună ca tine, dar la primul moment prielnic te va părăsi. Aceasta nu este unitate, care se obține prin forță, aceasta slăbește unitatea. Unitatea se poate obține tocmai ca rezultat al convingerii. Sigur, aceasta presupune discuții și confruntări de păreri, dar ce e rău în asta? Dacă vrem într-adevăr să fim o forță, să acționăm împreună, hai să discutăm pentru a ne clarifica asupra problemelor. Să învățăm din felul cum proceda Lenin și în partidul său, și în relațiile cu celelalte partide. Și chiar Stalin, deși a avut multe lipsuri – eu nu vreau acum și nu mi-am propus niciodată să-l judec, pentru că pentru aceasta trebuie să cunoști bine lucrurile – dar în orice caz, chiar în situația creată în 1948, a mers pe linia discutării cu toate partidele. Nu este un secret că atunci, în problema Iugoslaviei noi am avut rezerve. A fost aici Jdanov și când i s-a pus problema aceasta, el s-a adresat lui Stalin și s-a amânat întâlnirea. Stalin a spus: chemați pe iugoslavi să se încerce și acolo să stea de vorbă cu ei.

Tov. L. Răutu: Iugoslavii au renunțat.

Tov. N. Ceaușescu: Nu a luat poziție, deși este cunoscută autoritatea lui Stalin, că spunea: așa am gândit eu și guvernul.

Sigur, ulterior s-a dovedit că s-a greșit cu Iugoslavia, dar chiar în acele condiții, Stalin nu a folosit armata, deși era în altă situație, când de-abia se terminase războiul și într-adevăr erau condiții ca imperialiștii să se folosească de acest lucru. Și atunci s-a înțeles că problemele trebuie să fie rezolvate de poporul și de Partidul Comunist din Iugoslavia. Sunt totuși probleme asupra cărora ar trebui puțin gândit. Unde o să ajungem dacă o să începem să ne luptăm între noi, dacă o să pătrundem astăzi într-o țară cu arma, mâine în alta? Întărim în acest fel, tovarășe Basov, unitatea țărilor socialiste? După noi, nu. O slăbim. Aceasta ne preocupă pe noi. Ne pronunțăm pentru a discuta problemele.

Dacă într-o țară socialistă sau alta apar probleme, să-i acordăm ajutor politic, să discutăm cu tovarășii. Dacă Cehoslovacia ar fi fost atacată de Germania sau de o altă țară imperialistă, toată lumea ar fi înțeles și am fi putut într-adevăr să mobilizăm întreaga opinie publică.

Vedeți, pe mulți comuniști, și de la noi, și din alte țări, îi doare tocmai faptul că aceste lucruri se întâmplă din partea PCUS, pentru că toți, sau

mulți dintre ei, l-au cunoscut pe Lenin, toți au intrat în partid și de la primii pași au fost legați de PCUS și Uniunea Sovietică; oamenii și-au făcut un ideal și este foarte bine aceasta. Nu pot să nu fie preocupați și îndureraţi oamenii tocmai pentru că țin și sunt legați de PCUS, de Uniunea Sovietică. De aceea am și propus, hai să ne întâlnim cu toate partidele, să discutăm problemele, să vedem cum să acționăm, cum să depășim acest moment. Așa am învățat noi că trebuie să procedeze comuniștii și că nu se poate altfel.

Oamenii gândesc, judecă și nu poți să le spui: crede și nu cerceta. Aceasta o spune numai Biblia, dar noi trăim în altă epocă. Biblia este rezultatul unei epoci când gândirea era destul de limitată, când numai câțiva gândeau. Astăzi am ajuns la un nivel de dezvoltare în care sute de milioane de oameni sunt absolvenți ai universităților, sunt intelectuali, citesc, gândesc, judecă și nu se mulțumesc să le spui: așa am zis eu. Omul vrea să-i demonstrezi de ce este just așa. Trebuie să înțelegem aceasta și în viața noastră socială și numai așa întărim rolul și autoritatea partidului. Dar cu atât mai mult între partide.

Sigur, este mai greu, eu îmi dau seama de aceasta, că trebuie să stai de vorbă, să discuți, să argumentezi, să aduci fapte. Se poate întâmpla și așa. Și noi am fost în Cehoslovacia, ați fost și dumneavoastră. Noi am venit cu concluzia că acolo nu este nici un pericol pentru socialism, iar dumneavoastră ați venit cu concluzia că acolo există pericol pentru socialism. Atunci hai să clarificăm lucrurile. Aceasta într-adevăr cere timp, dar altfel nu se poate. Nu poți spune: trebuie să mă crezi pe mine pe cuvânt. Încredere există, dar dumneavoastră judecați, și noi judecăm.

S-a ajuns la concluzii deosebite într-o problemă. Poate într-adevăr datele noastre sau felul nostru de a judeca nu este bun. Dar ca să ne putem convinge că am greșit trebuie să ni se documenteze că este altfel.

Acesta este un lucru elementar și se pare că Lenin așa a procedat. Prin 1919, 1920, 1921 a fost delegația Partidului Socialist Român la Lenin în legătură cu aderarea partidului la Internaționala a III-a. A avut o discuție foarte contradictorie, dar Lenin nu s-a supărat și a găsit soluții la problemă, pentru că el a pornit de la faptul că totuși problemele din România sunt cunoscute mai bine de cei din România. Hai să procedăm așa cum a procedat Lenin. Îl sărbătorim peste doi ani. Să învățăm ceva din metodele lui, din felul lui de a lucra.

Noi ne-am adresat și tovarășilor maghiari, bulgari și iugoslavi pentru schimb de păreri. Iugoslavii au răspuns imediat și ne-am întâlnit aseară. Am avut un schimb de păreri asupra problemelor actuale. Dorim să acționăm în așa fel încât să se ajungă la o soluționare care să contribuie la rezolvarea cât mai grabnică a problemelor și la întărirea relațiilor dintre țările socialiste.

De ce oare nu a fost chemată și România ca să rezolvăm aceste probleme?

Și noi suntem de părere că n-ar trebui să se ajungă cu această problemă la Organizația Națiunilor Unite. După cum ați văzut, am transmis deja

reprezentantului nostru la ONU să nu ia nici un fel de poziție acolo. În întâlnirea cu Șik i-am spus părerea noastră, să nu facă nimic peste capul președintelui Republicii, pentru că nu se poate admite ca cineva să acționeze peste capul organelor legale, care sunt singurele în drept să hotărască. Așa că și noi considerăm că n-ar fi bine să se ajungă la discutarea la ONU a acestei probleme, ci ea să fie soluționată pe alte căi.

Iată, acestea au fost discuțiile pe marginea acestei probleme.

Nu m-am referit direct la faptul că sunt atâtea zvonuri despre o intervenție în România, dar din ce i-am spus cred că a înțeles.

Tov. E. Bodnăraș: Foarte bine.

Tov. N. Ceaușescu: Cam acesta ar fi conținutul, elementele principale cu privire la scrisoarea de răspuns.

Tov. L. Răutu: Și în sensul acesta să stabilim.

Tov. N. Ceaușescu: Eu cred, tovarăși, sigur, scrisoarea conține multe absurdități, dar cred că n-are rost să ne apucăm acum să discutăm despre acestea, pentru că n-ar ajuta la nimic.

Noi să menționăm că în ce privește atitudinea față de Cehoslovacia aprecierile noastre se deosebesc, dar considerăm că trebuie să punem accent și să acționăm pentru a depăși acest lucru și în sensul acesta să răspundem.

Tov. I.Gh. Maurer: Trebuie să răspundem în așa fel ca să nu se interpreteze răspunsul nostru ca o adeziune. Sigur că noi nu putem intra în polemică și nici nu vom intra.

Tov. E. Bodnăraș: Să luăm ca bază partea aceasta pe care i-am expus-o lui Basov.

Tov. Gh. Stoica: Eu sunt complet de acord și cred că e bine ca Comitetul Executiv să aprobe în totul atitudinea avută în problema în discuție, cu tovarășii cehi, pentru că sunt câteva momente importante. Declarația tovarășului Ceaușescu la Marea Adunare Națională este încă vie.

Sunt de acord și cu discuțiile și atitudinea tovarășilor noștri care au fost și au discutat cu Tito.

În al treilea rând, sunt de acord cu scrisoarea, că într-adevăr n-are nici un rost să se intre în polemică, pentru că este o combinație, dracul să o ia, în care se combină perfidia și minciuna, toate le conține.

Tov. N. Ceaușescu: Atunci să dăm aprecierea aceasta scrisorii.

Tov. Gh. Stoica: Nu știu dacă există în istoria relațiilor sau în diplomație, tovarășul Maurer poate să știe mai bine, ca un guvern să intre cu armata într-o țară la cererea unui grup.

Tov. I.Gh. Maurer: S-a întâmplat să răspundă, dar n-a găsit niciodată că este justificat.

Tov. E. Bodnăraș: Și n-a spus niciodată că acest lucru este o datorie internațională.

Tov. Gh. Stoica: Aşa că eu cred că trebuie să fim de acord cu spiritul în care s-a răspuns, să fim de acord complet cu felul în care s-a răspuns, cu conţinutul răspunsului, al tonului şi stăpânirii, pentru că nu poate să nu te revolte această scrisoare care vezi că vine în contradicţie cu cele mai elementare lucruri. Şi totuşi tovarăşul Ceauşescu a răspuns foarte calm, ceea ce este foarte mult şi foarte bine, cu sânge rece şi argumentat la toate lucrurile, ca să se înţeleagă că noi căutăm o soluţie, căutăm altceva.

Cred că este bine cum s-a răspuns.

Totuşi, în ce priveşte chestiunea întâlnirii, trebuie avute în vedere trei lucruri. Sigur că o să se meargă acolo la un compromis, că fără compromis nu se poate. Aceasta în politică, mai cu seamă într-o asemenea situaţie, când el este cu tancurile acolo, nu se poate altfel. Totuşi este şi problema pericolului.

Tov. N. Ceauşescu: O informare. După cuvântarea lui Svoboda, acum el declară că la convorbiri participă şi Dubček, şi Smrkovský, şi Černík.

Tov. Gh. Stoica: Este un lucru foarte pozitiv. Aceasta este de acum o recunoaştere oficială.

Tov. P. Niculescu-Mizil: Este o cuvântare a lui Svoboda care a fost transmisă de mai multe agenţii, în care se adresează poporului. Le spune că n-ar fi stat nici un minut în plus la Moscova dacă acest lucru n-ar fi slujit rezolvării... ş.a.m.d., că vrea să-i asigure că alături de el sunt prezenţi Dubček, Černík şi Smrkovský, că se pregătesc împreună convorbirile viitoare şi că din partea tuturor – şi repetă – din partea lui Dubček, Černík, Smrkovský şi ai lui, le face un apel să fie calmi, să nu se întreprindă nici un fel de acţiuni, că acesta este sprijinul cel mai bun pentru acţiunea pe care o întreprind la Moscova.

Tov. N. Ceauşescu: Şi cred că aşa este.

Tov. Gh. Stoica: Întrucât noi accentuăm, sau cel puţin, dacă eu am înţeles bine din ceea ce a spus tovarăşul Ceauşescu, este un lucru bun recunoaşterea şi începerea normală a activităţii organelor constituţionale. Dar în nici un fel sau altul nu poate exista o activitate normală cu tancurile şi cu trupele străine. Acesta este un lucru de foarte mare importanţă, nu numai ca principiu. Acesta este un lucru care, după părerea mea, în propaganda noastră, nu putem concepe independenţa popoarelor.

În al doilea rând, tovarăşe Ceauşescu, eu cred că trebuie accentuat – şi va trebui ca în viitoarele discuţii cu ei să se pună problema mai ascuţit – că noi suntem împotriva acestui lucru, că şi ocuparea unei alte ţări ni se anunţă printr-un portar.

Tov. I.Gh. Maurer: Al nostru nu era portar, era ofiţerul de serviciu.

Tov. P. Niculescu-Mizil: Al lor era curier.

Tov. Gh. Stoica: Problema aceasta trebuie pusă, căci este un fapt şi mi se pare că acolo este prevăzută şi luarea hotărârilor în unanimitate. Nu-mi aduc bine aminte, dar tovarăşii care au fost acolo...

Tov. E. Bodnăraş: Ei n-au acţionat în conformitate cu pactul.

Tov. Gh. Stoica: Sunt o serie de fapte, Varşovia, Bratislava.

În al treilea rând, aprob în totul linia în această privinţă, însă totuşi trebuie să vedem, să nu închidem ochii şi să vedem dacă se confirmă faptele că trupele se îndreaptă spre graniţele noastre. Acesta este un fapt mai cu seamă având în vedere practica, perfidia, minciuna, surpriza.

Cel puţin noi, care am fost la Praga, ce ne-a despărţit de aceste evenimente şi nimic nu s-a simţit. Nici măcar când am avut convorbiri cu Ulbricht asemenea fapte n-au fost. Mai mult, eu am trecut luni seara pe acolo şi am stat o oră şi jumătate la Praga.

Trebuie văzut cu toată atenţia dacă spre graniţa noastră se îndreaptă trupe. Poporul nostru trebuie să ştie lucrul acesta. Bineînţeles, liniştit şi dacă nu se retrag trupele şi continuă...

Tov. D. Coliu: De unde?

Tov. Gh. Stoica: ...de la graniţa noastră. Trebuie văzut lucrul acesta. Cred că nu se găseşte nimeni care să creadă că România se pregăteşte să atace Uniunea Sovietică sau altă ţară. Nu trebuie să lăsăm până la urma urmei să fie o surpriză. Dacă într-adevăr este vorba să discutăm de prietenie şi vrem să menţinem această prietenie, n-au ce căuta trupe în apropierea graniţelor noastre. Însuşi faptul prezenţei lor nu poate fi un act de prietenie.

Tov. N. Ceauşescu: Eu aş vrea să ne lămurim în problema cu trupele. Sigur, problema aceasta este o problemă serioasă. Ceva în tot ce se spune este adevărat, mişcări de trupe au, cum la fel de adevărat este că în toată această zonă ei au de regulă trupe. În Debreţin sunt două divizii sovietice şi sunt şi maghiarii. Ele într-adevăr s-au mişcat. La fel, în Chişinău sunt câteva divizii permanente, după câte cunoaştem noi. Ele într-adevăr s-au mişcat, fac pregătire. E greu să spui: domnule, de ce-ţi mişti trupele? Poate să-ţi răspundă: dar ce, n-am voie să fac ce vreau cu ele?

Tov. Gh. Stoica: Este clar ce s-a întâmplat în Cehoslovacia după manevrele acelea.

Tov. N. Ceauşescu: Însă sigur, ceva este clar, aceste mişcări au caracter cel puţin administrativ, şi noi va trebui să urmărim, să fim atenţi.

Tov. E. Bodnăraş: Întrebarea este dacă e oportun să o facem aici, în scrisoarea aceasta?!

Tov. N. Ceauşescu: În discuţii da, dar în scrisoarea aceasta nu.

Tov. Gh. Stoica: În discuţii.

Tov. I.Gh. Maurer: Eu aş zice să nu ne apucăm în momentul de faţă, dacă ne-am înţeles în esenţă în ce priveşte conţinutul scrisorii, şi ne-am înţeles (*mai mulţi tovarăşi: da*), să nu intrăm în polemică, pentru că este foarte rău şi n-ar servi la nimic.

În al doilea rând, neintrând în polemică, totuşi subliniem în scrisoare – pentru că pentru un moment sunt totuşi puncte de vedere diferite – că pentru lămurirea tuturor lucrurilor sunt bune discuţiile şi am propus o întâlnire, nu numai a partidelor, dar şi a guvernelor, la nivel înalt de conducere, pentru a discuta o serie întreagă de probleme. Mi se pare că dacă spunem acest lucru spunem destul.

Ce se va discuta la întâlnire, acestea sunt mult mai multe lucruri.

Tov. Gh. Stoica: Bine, dar dacă ei nu acceptă?

Tov. I.Gh. Maurer: Dacă nu acceptă, este o situaţie nouă pe care o vom analiza.

Tov. N. Ceauşescu: Dacă nu acceptă, atunci înseamnă că scrisoarea aceasta nu este decât o încercare de a camufla.

Tov. I.Gh. Maurer: Dacă este să ne gândim la ce avem de discutat împreună cu conducerea sovietică, cu partidul şi statul sovietic, atunci lista problemelor este mai lungă.

Tov. Gh. Stoica: Dar aceasta mi se pare una dintre chestiuni.

Tov. I.Gh. Maurer: Nimeni nu contestă, dar este şi această socoteală pe care tovarăşul Ceauşescu a spus-o şi este de la sine înţeles că pe noi ne preocupă ce se întâmplă la graniţa noastră. Nu stăm deloc cu mâna în sân. Informaţiile vin din oră în oră. Suntem foarte atenţi la treburile acestea; se cântăreşte cu gramul. Este o chestiune care preocupă.

Tov. Gh. Stoica: Când stai cu armele şi cu tancurile la graniţă...

Tov. I.Gh. Maurer: Dar această treabă trebuie să facă obiectul unui demers separat, în afară de discuţiile acestea. Atunci vom vedea, dar deocamdată să nu luăm hotărâri.

Tov. Gh. Stoica: Dar dacă chestiunea se mai îngroaşă, întâlnirea este cu semn de întrebare dacă o să fie sau nu şi această problemă să stea pe agenda noastră nr. 1.

Tov. I.Gh. Maurer: Aşa este. Dar, din acest punct de vedere, să nu existe vreo grijă că Prezidiul Comitetului Central şi toate organele care au sarcină din acest punct de vedere nu sunt atente la această problemă, cu toate posibilităţile lor de atenţie individuale şi tehnice. Aşa că mie mi se pare că deocamdată discuţia se poate limita la cuprinsul scrisorii.

Tov. Gh. Apostol: Tovarăşi, eu cred că răspunsul care de fapt a fost dat de tovarăşul Ceauşescu la înmânarea scrisorii din partea Biroului Politic al PCUS poate fi considerat ca bază pentru răspunsul pe care trebuie să-l dăm oficial conducerii PCUS.

Eu socotesc că această discuţie care a avut loc cu Basov s-a înscris pe linia care a fost stabilită de Comitetul nostru Central şi care se vede şi în Declaraţia care a fost adoptată la Marea Adunare Naţională.

Nu se pot aplica acum decât soluţii politice pentru a rezolva problema Cehoslovaciei, şi eu cred că modul în care tovarăşul Ceauşescu a pus

problema în fața lui Basov este cel mai bun și sigur că el va transmite acest lucru acolo.

Tov. Gh. Stoica: Minus răspunsul lui.

Tov. Gh. Apostol: Nu știu răspunsul lui.

Tov. N. Ceaușescu: A stenografiat și secretarul lui. Și noi am constatat că informează corect, și-și spune și părerile lui.

Tov. Gh. Stoica: Nu e uliu.

Tov. I.Gh. Maurer: Este un om de treabă, nu este nici uliu, nici porumbel.

Tov. Gh. Apostol: Mi se pare că problema ridicată de tovarășul Gheorghe Stoica trebuie să fie reținută și de altfel trebuie să știți că Prezidiul Comitetului Central s-a gândit la o serie de măsuri pentru a face față oricăror împrejurări, și lucrul acesta a fost arătat prin faptul că am înființat gărzile muncitorești. Forțele Armate știu ce au de făcut.

Cred că în răspunsul la această scrisoare trebuie să găsim un ton de moderație care să ajute la rezolvarea problemelor, care să ajute și Cehoslovaciei, și întregii mișcări.

Faptul că noi am propus această întâlnire cu Moscova, Sofia și celelalte ne va da posibilitatea să abordăm toate problemele.

Desigur că această problemă care-l preocupă pe tovarășul Stoica și pe noi toți, a trupelor străine la granița noastră, este o problemă care trebuie să stea în atenție și tovarășii care merg acolo vor reține acest lucru.

De aceea eu socotesc că răspunsul este bine să se dea așa cum s-a dat aici, subliniind că noi susținem discuțiile bilaterale în situația care s-a creat ca urmare a ocupării Cehoslovaciei.

Răspunsul trebuie să corespundă bazei discuțiilor pe care le-a avut tovarășul Ceaușescu cu Basov.

Tov. N. Ceaușescu: Atunci, tovarăși, sunteți de acord?

(*Toți tovarășii sunt de acord.*)

Tov. E. Bodnăraș: Pentru liniștea tovarășului Stoica, toate măsurile care sunt în curs, acelea merg înainte.

Tov. Gh. Stoica: Nu la asta m-am referit, ci pe cale diplomatică. Eu văd că aici nu pot intra în brânză.

Tov. N. Ceaușescu: Poziția noastră este că ar fi un lucru grav pentru mișcarea noastră și trebuie să acționăm ca să fie totul bine.

De acord?

(*Toți tovarășii sunt de acord.*)

Tov. N. Ceaușescu: Atunci ridicăm ședința, tovarăși.

(Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelaria, dosar nr. 135/1968, ff. 6-29)

Anexa VIII

„Scrisoarea celor șase"

Scrisoare deschisă dlui Ceaușescu, difuzată în ziua de 13 martie 1989 de Radio „Europa Liberă" de la München

Președintelui Nicolae Ceaușescu,

În momentul în care însăși ideea de socialism, pentru care noi am luptat, este discreditată de politica dumneavoastră și când țara noastră este izolată în Europa, noi ne-am hotărât să luăm poziție. Ne dăm perfect de bine seama că făcând aceasta ne riscăm libertatea și poate chiar viețile noastre. Dar simțim că e de datoria noastră să apelăm la dumneavoastră pentru a schimba cursul actual înainte de a fi prea târziu.

1. Comunitatea internațională vă reproșează nerespectarea Actului final de la Helsinki, pe care l-ați semnat. Cetățenii români vă reproșează nerespectarea Constituției, pe care ați jurat să o respectați. Iată faptele:

a) Întregul plan de sistematizare a satelor, adică „modernizare" prin distrugerea actualelor clădiri și evacuarea forțată a țăranilor în blocuri cu 3 etaje este contrară articolului 36 din Constituție, care apără dreptul de proprietate personală a gospodăriei, cu anexele ei și cu pământul pe care este situată;

b) Decretul care interzice cetățenilor români să aibă contacte cu străinii nu a fost niciodată votat de un corp legislativ și nu a fost niciodată publicat. De aceea este lipsit de putere legală. Cu toate acestea, cetățenii noștri sunt amenințați de a fi concediați, urmăriți, arestați și condamnați pentru aceasta;

c) Centrul civic din București, investiția cea mai mare, de multe miliarde de lei, făcută vreodată în România, nu dispune de un buget public și este construită cu violarea tuturor legilor existente privitoare la construcții și finanțarea lor. Costul acestei clădiri imense s-a triplat din cauza schimbărilor pe care le faceți în fiecare lună în interiorul și exteriorul acestei clădiri;

d) Securitatea, care a fost creată pentru a apăra ordinea socialistă împotriva claselor exploatatoare, este acum dirijată împotriva muncitorilor, care își cer drepturile, împotriva vechilor membri de partid și

împotriva intelectualilor cinstiți care își exercită dreptul de petiție – articolul 34 – și libertatea cuvântului – articolul 28 – garantate de Constituție;

e) Fabricile și instituțiile au primit ordin să-și forțeze angajații să lucreze duminica, împotriva articolului 19 al Constituției și Codului Muncii;

f) Poșta este violată sistematic, iar convorbirile noastre telefonice sunt întrerupte prin violarea articolului 34, care le garantează.

Pe scurt, Constituția a fost virtualmente suspendată și nu dispunem în momentul de față de un sistem legal. Trebuie să admiteți, domnule președinte, că o societate nu poate funcționa dacă autoritățile, începând cu cele de la vârf, manifestă lipsă de respect față de lege.

2. Planificarea nu mai funcționează în economia românească. Ședințele Comitetului Politic Executiv sunt toate orientate spre trecut, făcând apel la muncitori să realizeze planurile neîmplinite ale anilor dinainte, ale semestrelor dinainte sau ale lunilor precedente. Un număr crescând de fabrici sunt lipsite de materii prime, energie sau piețe.

3. Politica agricolă este de asemenea în derută. Măsuri administrative aspre sunt luate împotriva țăranilor, care, potrivit datelor furnizate chiar de dumneavoastră, produc 40% din legumele țării, 56% din fructe, 60% din lapte și 44% din carne, deși ei dețin numai 12% din suprafața arabilă. Dar, desigur, ceea ce este predominant acum în sate este teama de a fi „sistematizate", 7 sau 8.000 de sate fiind amenințate de a fi rase de pe fața pământului. În afară de obiecțiunile economice, culturale și umanitare ale lumii civilizate față de acest program, se ridică o chestiune legitimă: de ce să urbanizezi satele când nu poți asigura condiții decente de viață urbană, adică încălzire, luminare, transport, pentru a nu mai vorbi de hrană? Un guvern care timp de cinci ierni la rând nu a fost în stare să soluționeze asemenea probleme vitale pentru populație se dovedește incompetent și incapabil să guverneze. De aceea, nici nu punem accent pe acest lucru în cererile noastre.

4. Însuși faptul că nemții, ungurii și evreii emigrează în masă arată că politica de asimilare forțată trebuie să înceteze.

5. În sfârșit, suntem îngrijorați profund că poziția internațională a României și prestigiul ei scad cu repeziciune. După cum știți, aceasta este demonstrată în mod concret de deciziile unui număr de țări de a închide ambasadele lor de la București. Cel mai alarmant este faptul că ambasade precum cele ale Danemarcei, Norvegiei și Portugaliei au fost deja închise și altele ar putea să urmeze. Izolarea noastră crescândă afectează nu numai relațiile diplomatice. Am pierdut statutul de națiune favorizată în comerțul cu Statele Unite și, ca urmare, o serie de fabrici textile nu mai au comenzi. CEE (Comunitatea Economică Europeană) nu mai vrea să extindă acordul ei comercial cu România, ceea ce va afecta în mod negativ alte sectoare ale

economiei. Dumneavoastră ați susținut întotdeauna că întâlnirile la nivel înalt sunt decisive în îmbunătățirea relațiilor între state. Dar cum să îmbunătățești relațiile externe ale României când toți liderii țărilor necomuniste din Europa refuză să se întâlnească cu dumneavoastră? România este și rămâne o țară europeană și, ca atare, trebuie să avanseze pe linia Procesului Helsinki, nu să se întoarcă împotriva lui. Ați început să schimbați geografia satelor, dar nu puteți muta România în Africa.

Pentru a frâna aceste procese negative interne și internaționale care fac să sufere națiunea noastră, facem apel la dumneavoastră, ca un prim pas, să luați următoarele măsuri:

1) Declarați în mod categoric și în termeni lipsiți de echivoc că ați renunțat la planul de sistematizare a satelor.

2) Restaurați garanțiile constituționale privind drepturile cetățenilor. Aceasta vă va permite să respectați deciziile Conferinței de la Viena privind drepturile omului.

3) Puneți capăt exportului de alimente care amenință existența biologică a națiunii.

Din momentul în care aceste măsuri vor fi luate, noi suntem gata să participăm într-un spirit constructiv la un dialog cu guvernul cu privire la căile și mijloacele de a depăși prezentul impas.

Gheorghe Apostol, fost membru al Biroului Politic și președinte al sindicatelor.

Alexandru Bârlădeanu, fost membru al Biroului Politic și președinte al CSP.

Corneliu Mănescu, fost ministru al Afacerilor Externe și președinte al Adunării Generale ONU.

Constantin Pârvulescu, membru fondator al PCR.

Grigore Răceanu, veteran al PCR.

Silviu Brucan, fost redactor-șef adjunct al *Scânteii*.

Indice de nume proprii

A

Adenauer, Konrad 161
Albania 84, 128, 141, 258, 312, 322
Alexandrescu, Sică 61
Andrei, Ştefan 149, 180, 221, 229, 242, 252-253
Andropov, Iuri 68, 200
Aninoiu, Dumitru 221
Antonescu, Ion 10, 23, 33-34, 49, 57, 78, 99, 140, 147, 191
Antonescu, Mihai 46, 99, 140
Apostol, Gheorghe 8, 13, 59-60, 97-99, 112-114, 119, 125, 144, 150, 156, 194, 215, 217, 238-240, 248-250, 255, 277, 295, 327, 341-342, 345
Arachelian, Vartan 136
Arafat, Yasser 173
Arghezi, Tudor 128
Athenagoras, patriarh al Bisericii Ortodoxe 176
Austria 75, 85, 119, 124, 158, 179, 245, 261, 323
Ayyub Khan 307-308

B

Bagdasar, Dumitru 242
Bagdasar, Florica 242
Balcani 129, 178
Basarabia 33, 35, 37, 44, 92, 126-127, 152, 191, 280, 289, 294-295
Bălăceanu, Petre 138
Bârlădeanu, Alexandru 8, 13-14, 32, 67, 95, 109, 112-114, 119, 125, 127, 145-146, 152, 156, 164, 201, 215, 238-240, 248-250, 255-256, 261, 263, 275, 277, 282-283, 285, 290-291, 327, 345
Belgrad 105-106, 124, 158, 175, 256
Beligan, Radu 61
Bellow, Saul 242
Beria, Lavrenti Pavlovici 162
Berlin 129, 151, 167, 200, 276, 310
Betea, Nicolae 30, 34, 38-40, 43-44, 52-53, 59, 92, 113, 127, 142, 215, 219, 239
Biji, Mircea 34, 36, 40-41
Bobu, Emil 251
Bodnăraş, Emil 12-14, 17, 23, 29, 39, 42, 44, 54, 73, 92-93, 98, 124, 129--130, 137-146, 150, 152, 155, 202, 211, 216-218, 255-256, 258, 265, 269-270, 272, 277-279, 281, 288-289, 291-294, 297, 299-300, 302-314, 327, 330, 338-340, 342
Bodnăraş, Florica 140. *Vezi şi* Munzer, Florica
Bodnăraş, Manole 98, 141
Bogdan, Corneliu 181-182, 201
Bogza, Geo 26, 47, 153, 211
Bonn 110, 159, 167-168, 203
Borcescu, Traian 54
Borilă, Petre 146-147, 255, 260-261, 273, 277,
Brandt, Willy 110, 159, 165, 167, 325
Brătianu, I.C. 16
Brătucu, Mircea 41
Brâncuşi, Constantin 96, 128
Brejnev, Leonid Ilici 72, 151-152, 171, 190, 195-196, 199, 204-205, 208, 242-243
Brialy, Jean-Claude 234

Brucan, Silviu 111, 115, 156, 223, 236, 239-240, 248-249, 345
Buciuceanu, Irina 61
Buciuceanu, Tamara 61
Bucovina 142, 146, 280, 295
Bucureşti 9, 12, 22-23, 25-27, 31, 43--44, 48, 56, 58-59, 65, 68-72, 74, 76-78, 80, 82, 90, 93-94, 96, 100, 104, 109, 111, 113, 115-117, 119--122, 124-127, 129, 133-134, 138--144, 146-147, 154-155, 165-169, 173, 179-180, 183, 189-194, 197-198, 200-203, 206, 210-211, 217, 219, 221, 224-229, 231, 233, 236-237, 239-242, 244-248, 252, 254-256, 265, 295-298, 326, 330, 344-345
Budapesta 20, 23, 68-69, 71-75, 77-81, 89, 123, 135, 167, 179, 190-191, 200, 246, 289
Bughici, Simion 15, 17
Bulgaria 64, 84, 124, 127, 165, 183, 246, 322, 328
Bunaciu, Avram 15, 17, 79, 81
Buzatu, Gheorghe 127, 134, 240, 248
Buzea, Constanţa 233

C

CAER (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc) 82-84, 89-90, 94-95, 127--128, 161-162, 164, 184, 191, 244, 256, 258-260, 263, 272, 289, 295, 298, 311-313, 324
Cajal, Nicolae 33
Calboreanu, George 61
Caraman, Mihai 226-227
Carol al II-lea de Hohenzolern 51, 222
Castro, Fidel 89, 108
Călinescu, George 128
Ceauşescu, Elena 57, 140, 146, 149, 152-154, 182, 190, 215-217, 241, 253
Ceauşescu, Nicolae 13-19, 24, 45, 55, 57-58, 79, 82, 92, 94, 99-100, 106, 109-110, 112-115, 118-120, 125, 127, 130, 134-137, 142-160, 166-169, 171-173, 175-180, 186, 190-191, 193-194, 196-200, 202-204, 206-209, 211-213, 215-222, 224-225, 227, 229-231, 236-237, 239-247, 252-253, 255, 277, 282-283, 292, 304, 320, 322-327, 329-331, 336, 338-344
Ceauşescu, Nicu 190, 253
Cehoslovacia 62, 84-85, 90, 160, 162, 165, 174-175, 179-180, 188, 191-192, 194-195, 197-200, 202, 204-207, 218, 227, 243, 285-286, 295, 305, 322--323, 325, 327-338, 340, 342
Cernei, Elena 61
China 23, 62-66, 69, 71, 84, 88-94, 104, 106, 107, 110, 130-131, 143, 159, 168, 173, 184, 214, 220, 258, 262, 268, 272-273, 283, 285, 297, 300-302, 305, 312
Chişinevschi, Iosif 17, 42, 47, 72, 113, 146-147
Chişinevschi, Liuba 140
Churchill, Winston 88, 121
Cian Kai Şi 65. *Vezi şi* Jiang Jieshi
Cierna nad Tisou 195
Cioran, Emil 231, 233
Coliu, Dumitru 13, 240, 255, 277, 327, 340
Cominform 71, 89, 105, 121, 199
Comintern 27-29, 58, 64, 80, 89, 99, 105, 156, 199
Constantinescu, Miron 14, 17, 26, 31, 41, 45, 60, 67, 72, 100, 113, 146
Coposu, Corneliu 8
Corbea, Dumitru 34, 37-38, 52
CPEx (Comitetul Politic Executiv) 18, 58, 151-152, 159, 190-191, 203-204, 209, 212, 217, 220, 252
Crawford, William A. 93
Crăciun, Constanţa 26, 47
Crimeea 130
Cristescu, Eugen 54
Crişan, Mircea 61
Cuba 84, 89, 108, 126, 284, 287, 306, 312, 320
Cyrankiewicz, Józef 310

D

David, Constantin 60, 64, 170
Debré, Michel 205
Deng Xiaoping 199, 303, 311, 313
Deszo, Németh 69
Diaconescu, Ion 8
DIE (Direcţia de Informaţii Externe) 116, 224, 226-228, 230-231
Dimitrov, Gheorghi 105
Dinescu, Mircea 135
Doicaru, Nicolae 115, 224-225
Doncea, Constantin 72, 99, 148, 297
Drăghici, Alexandru 79, 90, 92, 113, 115, 125, 132, 134-135, 140, 217, 225, 227, 255, 277, 282, 295, 304
Dubček, Alexander 192-193, 195-196, 200, 202, 204, 208, 327, 329, 331
Duca, I.G. 16
Dumitrescu, Vasile 81
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 153

E

Eliade, Mircea 231-233
Engels, Friedrich 92, 293-294
Erhard, Ludwig 161, 164, 304-306

F

Fanfani, Amintore 176
Fazekaş, Ianoş 283, 251, 327
Felix, Ida 241
Finţi, Alexandru 61
Flitan, Constantin 221
Florescu, Mihail 57
Foriş, Ştefan 10, 28-29, 41-42, 64-65, 141, 239-240
Franţa 20, 46, 85-86, 119, 131, 133, 155, 160-163, 170-171, 184-185, 192, 204-205, 217, 222, 228-233, 235, 240-242, 249, 255, 264, 270-272, 275, 283-285, 287, 297, 301, 305--306, 320-323, 325-326

G

Gaddafi, Moammer El 118
Gafencu, Grigore 15
Gaston Marin, Gheorghe 67, 119, 139, 225, 269, 277, 285-287, 290-291
Gaulle, Charles de 86, 131, 154-155, 159, 184, 192-194, 226, 234, 237, 241, 245, 269, 271, 285, 291, 301, 320, 323-326
Genscher, Hans-Dietrich 236
Georgescu, Teohari 38, 42, 56, 59, 72, 100, 241
Germană, Republica Democrată (RDG) 68, 84, 160-164, 166, 200, 264, 279, 289, 301-302, 304-305, 324-325. *Vezi şi* Germania
Germania 31, 69, 160, 164, 183, 278-280, 288-289, 321-325, 335-336
Germania, Republica Federală (RFG) 85, 91, 109-110, 151, 159-167, 169, 172, 203, 248, 275, 284, 301, 304-306, 324-325. *Vezi şi* Germania
Gheorghe, Petre 64-65
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 12-14, 17--18, 23, 28-30, 42, 47, 56-59, 62, 66-74, 77-81, 85, 89-93, 95, 97-107, 109-115, 119, 122-131, 134, 136, 139-147, 149-150, 156-159, 163-164, 166, 186, 196, 199, 206, 213, 216--219, 239, 241, 252, 255-256, 258, 260-263, 266, 268-270, 272-273, 275, 277-279, 281-283, 285-286, 288-294, 297, 314
Gide, André 60
Giosan, Gh. 217
Giscard d'Estaing, Valéry 155, 217
Giurescu, Constantin 128
Golopenţia, Anton 32-34, 36, 38, 44, 49-50, 52-53
Goma, Paul 231
Gomułka, Władysław 71, 111, 158, 196, 200, 305-307, 310
Goncearuc, Petea 181-182
Gorbach, Alfons 109
Gorbaciov, Mihail 68, 75, 106, 161, 169, 199, 203, 242-245, 247
Gordievski, Oleg 18, 68, 169, 227, 244
Gromîko, Andrei Andreevici 152, 174, 177-179, 206, 274, 305

Grósz, Károly 246
Grotewohl, Otto 304
Groza, Mia 153
Groza, Petru 138, 290
Gusti, Dimitrie 44
Gusti, Nineta 61

H

Harriman, William Averell 119
Havana 89
Helsinki 186, 344, 346
Hiroshima 128
Hitler, Adolf 46, 191, 202, 246, 289, 291-292, 321
Honecker, Erich 243
Hruşciov, Nikita Sergheevici 62, 68, 70-72, 84-85, 87-89, 95-97, 100, 105, 107-109, 112, 118, 124-126, 128, 130, 143, 146, 157-158, 161-163, 185-186, 190, 259-260, 262, 274-275, 277-278, 280-283, 288-289, 291-292, 296-297, 299-313
Huntington, Samuel 75-76

I

Iancovescu, Ion 51, 61
Ibárruri, Dolorès 104
Ierunca, Virgil 46
Iliescu, Ion 113, 115, 127, 135, 193, 238-239, 243, 252-253
Illia, Arturo Umberto 266
India 88, 104, 106-107, 157, 173, 176, 216, 305, 307-308, 320
Ioan al XXIII-lea, papă 19, 94-95
Ioniţă, Ion 82, 133, 148-149, 206-207
Iorga, Nicolae 220, 290
Istrati, Panait 60
Italia 86, 119, 130, 176, 179, 189, 200, 305-306, 321
Iugoslavia 20, 68, 75-76, 82, 84, 93, 105, 123-124, 158-159, 175, 185, 194, 199-202, 214-215, 246, 255-263, 322, 324, 328, 336
Iunian, Grigore 25
Ivaşcu, George 147

J

János, Peter 77, 177
Jebeleanu, Eugen 26, 147
Jebeleanu, Florica 33, 147
Jiang Jieshi 65. *Vezi şi* Cian Kai Şi
Jilava 103
Jivkov, Todor 196, 200, 306
Johnson, Lyndon 174, 177, 179, 184, 205-206, 277, 280-285, 288, 305
Joja, Athanase 183

K

Kádár, János 74, 80, 196, 243
Kállay, Gyula 80
Kaplan, Fanny 237
Karelia 191
Kennedy, J.F. 106, 108, 129, 264, 269, 274, 282, 284
Kiesinger, Kurt Georg 164-165
Klaus, Josef 109
Koffler, Remus 41
Kogălniceanu, Mihail 16
Kosîghin, Alexei Nikolaevici 108, 171, 200, 300, 302
Kremlin 22, 71, 112, 118, 122, 139, 151
Krenz, Egon 243
Kriucikov, Vladimir 68
Kusturiča, Emir 214

L

Lambrino, Zizi 51
Le Breton, Jean-Marie 241-242
Lenin, Vladimir Ilici 60, 100, 114, 169, 226, 231, 237, 244, 262, 293, 335-337
Levente, Mihai 29, 31-32, 34, 36, 40-43, 52
Lipatti, Valentin 18, 73
Liu Shaoqi 303, 306, 310-311
Li Zhisui 65, 168
Londra 13, 201, 205, 263, 294
Luca, Cristina 241
Luca, Vasile 30, 42, 56, 72, 100, 129, 139

M

Macca, Vasile 38
Macovescu, George 78, 147, 154, 209, 221, 289
Madagascar 117
Maiorescu, Titu 16
Malik, ambasador al Uniunii Sovietice la ONU 205
Maliţa, Mircea 94, 182, 187
Malraux, André 77
„Manifestul celor două mii de cuvinte" 194, 199
Maniu, Iuliu 29, 36
Mannerheim, Carl Gustaf (baron) 191
Manuilă, Sabin 23, 32-34, 36
Mao Zedong 62, 65-66, 70-71, 88, 91--93, 101, 107, 126, 130, 168, 244, 299-301, 303-314
Marin-Dunăre, Nicolae 50-51
Márquez, Gabriel García 7
Marx, Karl 60, 71, 84, 92, 126-127, 231, 272, 293-294
Maurer, Ion Gheorghe 7-8, 12-15, 17--18, 29, 54, 59, 72, 79, 81, 87, 89, 91-92, 95, 98, 100-101, 106-108, 110, 112-115, 117, 119, 122, 125, 130-131, 139, 142, 144, 146, 150, 152, 155-156, 159, 167, 171, 174, 177-178, 180, 189, 191, 194-197, 203, 213, 215-219, 236-238, 241, 255-257, 261, 263, 277, 294, 299--309, 311-314, 327, 332, 338-339, 341-342
Mălnăşan, Aurel 80-81
Mănescu, Manea 153, 217, 327
Mezincescu, Eduard 81
Mitea, Constantin 212
Mitterrand, François 231
Mladenov, Petar 243
Mlynar, Zdenek 243
Moghioroş, Alexandru 13, 30, 42, 99, 277
Moscova 20, 30, 45, 56, 70, 72, 83, 87-89, 99, 106-108, 117, 121, 123, 128, 135, 139, 143, 146, 151-152, 156, 170, 183-184, 190-191, 197-198, 200, 243, 252, 256, 270, 287, 291, 299-300, 303, 311, 339, 342
Moscovici, Serge 20-21, 55
Mugur, Vlad 61
Munzer, Florica 98-99.
Vezi şi Bodnăraş, Florica
Murgescu, Costin 127-128
Murville, Couve de 86, 194, 269, 275
Mussolini, Benito Amilcare Andrea 291-292, 321

N

Nagy, Imre 80, 158, 290, 311
Nasser, Gamal Abdel 157, 175
NATO 75, 83, 108, 162, 175, 184, 205, 226, 274-275, 305
Neagu, Andrei 148
Nehru, Jawaharlal 157, 175, 298
Nicolae, Petrea 41
Nicolaescu, Sergiu 213-214, 253
Niculescu-Buzeşti, Grigore 15
Niculescu-Mizil, Paul 110, 151, 156, 159, 190-191, 193, 203, 206, 212, 217, 300, 303, 327, 339
Nixon, Richard Milhous 85, 93-94, 218-219, 241
Novotný, Antonín 192-193
Nu, U 157
Nuţu, Dan 213

O

Obradovici, Ion 199
Odessa 35, 50-51, 72, 83
Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU) 18, 23, 85-86, 91, 94, 102-103, 119-122, 129, 153, 155, 169-170, 172-174, 176-188, 192, 194-195, 197, 201, 203-206, 208, 211, 215, 218-219, 246, 250, 255-256, 263, 270, 273, 308, 315-316, 318, 329, 337-338, 345
Orwell, George 240
Oţetea, Andrei 127-128

P

Pacepa, Ion Mihai 144, 154, 156, 221, 224-225, 227-228, 230-231
Pacoste, Cornel 148, 221
Pakistan 168, 173, 179, 216, 307-309, 320
Paleologu, Alexandru 222
Paler, Octavian 223
Paraschivescu, Miron Radu 25-27, 29, 45-48
Paris 20-21, 23, 33, 46, 76, 86, 89, 119, 183, 194, 211, 221-222, 224, 226, 228, 231-234, 248, 265, 269, 271, 311
Patilineţ, Vasile 134, 217, 227, 327
Pauker, Ana 13, 15, 17, 28, 30, 42, 55-56, 59-60, 72, 100, 129, 139, 144, 182, 241
Paul al VI-lea, papă 176
Pavel, Constantin 37, 41, 53-54, 64, 99, 128, 236, 247, 303, 327, 346
Pătraşcu, Andrei 59-60
Pătrăşcanu, Lucreţiu 10-11, 13-14, 23, 25, 27-30, 33-34, 36, 38-41, 43-45, 47, 50, 53-54, 58, 64, 69, 72, 79, 99-100, 106, 114, 121, 134, 141, 156, 186, 192, 213, 240
Păunescu, Adrian 212, 220, 233, 238
Pârvulescu, Constantin 41, 49, 147, 345
Pekin 300, 302. *Vezi şi* Beijing
Petrescu, Irina 213
Petrescu-Griviţa, Dumitru 57-59, 72, 99, 148
Pintilie, Gheorghe 41
Pintilie, Lucian 212, 214, 220
Pleşiţă, Nicolae 228
Polonia 28, 71-72, 84, 158, 160, 165, 173, 175, 200, 243, 271, 279-280, 288-289, 305-307, 310, 322, 325
Popa, Emil 54, 67, 327
Popescu, Dumitru 111, 120, 125, 147-149, 156, 212, 217-220, 233-234, 252, 327
Popescu, Elvira 233-235
Popescu, Mihai 61
Popescu, Sily 61
Popescu, Ştefan 36-39
Popescu-Puţuri, Ion 68, 147-148
Popişteanu, Cristian 196
Popović, Kocea 175-176, 262
Popovici, Titus 153
Potsdam, conferinţa de la 83, 160
Praga 69, 167, 194, 196, 199-200, 203, 208, 327, 340
Preda, Marin 8, 213
Predescu, Ileana 61
Preoteasa, Grigore 15, 17, 30-31, 44-45
„Primăvara de la Praga" 193, 195, 199, 243

Q

Quadros, Jânio da Silva 267

R

Rajk, procesul 69
Rákosi, Mátyás 68-69, 290
Rangheţ, Iosif 49, 241
Raţiu, Anton 34-35, 37-38, 40, 43-44, 52, 57
Răceanu, Grigore 240-241, 345
Răceanu, Mircea 240-241, 250
Rădulescu, Gogu 119, 252, 255, 277, 286, 303, 327
Răutu, Leonte 217, 255, 259, 263, 277, 283, 289, 293-295, 327, 336, 338
Rebengiuc, Victor 61
Roma 177, 189
Roman, Petre 80, 226
Roman, Valter 80, 226
România Liberă 30, 37, 44-46, 138, 238
Roosevelt, Franklin Delano 88, 183
Rosen, Moses 33
Roşianu, Mihai 68
Rudenko, ambasador al României în China 64-65
Rudenko, Ivanka 64-65
Rusia 17, 51, 76, 83, 127, 185, 226, 237, 298, 321-323
Rusk, Dean 109, 129, 174, 201, 264-265, 267-269, 271, 273-275, 305

S

Sava, Iosif 136
Sălăjan, Leontin 13, 30, 54, 79, 277, 292, 297
Sârbu, Victoria 29, 41
Scânteia 46, 59-60, 86, 97, 100, 120, 174, 179, 186-189, 208, 217, 234, 240, 242-243, 319, 331
„Scrisoarea celor şase" 11, 23, 25, 45, 54, 66, 115, 212, 236, 239, 248, 343
Sebastian, Mihail 31, 44, 48
Sfetcu, Paul 8, 58, 78, 104, 106-107, 111-112, 140, 146
Sidorovici, Saşa 42
Šik, Ota 202, 328, 338
Slánský, Rudolf 193
Smetana, Bedřich 199
Sofia 124, 191, 200, 342
Stalin, Iosif Visarionovici Djugaşvili 13, 15-17, 46, 56, 60, 62, 68-72, 83-85, 88-89, 97-98, 100, 105, 112, 114, 118, 122-123, 156, 158, 162, 169, 175, 185, 190, 193, 202, 207, 259, 279, 285, 290-291, 303, 322, 336
Stalingrad 72
Stancu, Zaharia 153
Statele Unite ale Americii (SUA) 17-18, 85, 88, 93-94, 122, 128, 130, 160, 182-185, 204-205, 218, 221, 268, 273, 281, 284, 297-298, 304-307, 309, 320-322, 326, 344
Stoica, Chivu 14, 45, 92, 99, 113-114, 125, 130, 148, 200, 215, 217, 255, 261-262, 277, 292, 298, 327
Stoica, Gheorghe 135, 149, 327, 329-330, 335, 338-342
Sturdza-Bulandra, Lucia 61
Suedia 87, 98, 130, 177, 179, 191
Sukarno, Ahmed 157, 175, 306
Sunay, Cevdet 204
Svoboda, Ludvík 192, 328, 331, 334, 339

S

Şelmaru, Florica 45
Şelmaru, Traian 45, 47
Şevardnadze, Eduard 245
Ştefănescu, Matilda 42-43
Ştefănescu-Goangă, Petre 61
Ştirbei, Barbu 16

T

Taşkent 106-107
Tătărăscu, Gheorghe 15-16
Thant, Sithu U 102-103, 180, 187, 319
Thorez, Maurice 103
Tirana 128
Tismăneanu, Vladimir 165, 253
Tito, Iosip Broz 71, 93, 98, 105, 123-124, 157-159, 165, 175, 196, 199-200, 202-204, 223, 257, 262, 275, 298, 327-328, 338
Titulescu, Nicolae 15-16, 131, 178
Togliatti, Palmiro 103, 106, 262
Toma, Ana 41
Totu, Ion 242
Transilvania 39, 44, 69, 73-76, 221, 246, 281, 289-291, 293-294
Transnistria 10, 20, 23, 49-50, 54, 56, 83, 120
Tratatul de la Varşovia 83-87, 90, 108-110, 119, 124-125, 131, 158, 162, 164, 171, 173, 175, 184, 191, 195-196, 198, 200, 204-208, 260, 280, 298, 331
Trofin, Virgil 61, 148-149, 207, 217, 238, 327
Troţki, Lev Davîdovici Bronstein, zis 29, 226
Truman, Harry S. 122

U

Ucraina 49, 51-52, 76, 185
Ulbricht, Walter 128-129, 161, 163, 196, 259, 275, 304-306, 312, 340

Ungaria 35, 62, 68-69, 72-73, 77, 80, 84-85, 97, 123, 158, 160, 165, 177, 183, 199, 201, 203, 243, 245-246, 289-290, 293, 297, 311, 322-323, 328
Uniunea Sovietică (URSS) 11, 13, 17-18, 27-28, 40, 42, 49-50, 54-55, 58, 62-63, 66, 68-70, 72, 75, 80, 83-85, 88-89, 93, 95, 97-99, 102, 104-106, 109, 112, 118, 122-124, 126, 128-130, 138, 140-141, 144, 146, 152, 160, 162, 169, 174, 177, 183-185, 188-189, 193, 197, 199-200, 202, 204-206, 214, 219, 239, 242-244, 246-247, 260, 262, 271, 275, 278-281, 284-286, 288, 290-292, 295-298, 300-302, 305-306, 308, 312, 322-325, 327-328, 330-334, 337, 340. *Vezi şi* Rusia

V

Varşovia 69, 72, 110-111, 114, 191, 200, 310, 332, 340
Vass, Ghizela 49, 79, 81
Vatican 176, 189
Verdeţ, Ilie 217, 327
Vianu, Tudor 128
Viena 85, 201, 203-204, 280, 289, 291, 296, 346
Vietnam 131, 173, 186, 204-206, 215, 218-219, 312-313
Vişoianu, Constantin 15-16
Voitec, Ştefan 29, 255, 277, 290, 327
Vraca, George 61

W

Waldheim, Kurt 180
Wang Ping-nan 303, 310
Washington 138, 140, 182, 201, 264
Wilson, Thomas Woodrow 183

Z

Zaharescu, Radu 61
Zambetti 31, 37-38, 45
Zhou Enlai 65, 88, 157, 175, 303-305, 308-310
Zhu De 65, 303
Zilber, Belu 33-34, 36, 38, 44

Imagini de arhivă

Corneliu Mănescu împreună cu
ministrul de Externe belgian

Corneliu Mănescu (primul din stânga)
la prezentarea scrisorilor de acreditare.
Al doilea din dreapta, Chivu Stoica

Locuitorii oraşului Praga încercând să stabilească un dialog cu soldaţii sovietici în august 1968.

Andrei Gromîko, ministru de Externe al Uniunii Sovietice în perioada 1957-1985.

La ONU

În aceeaşi colecţie:

Încet, spre Europa
Vladimir Tismăneanu în dialog cu Mircea Mihăieş

Locurile unde se construieşte Europa
Adrian Severin în dialog cu Gabriel Andreescu

Al treilea discurs. Cultură, ideologie şi politică în România
Adrian Marino în dialog cu Sorin Antohi

Convorbiri neterminate
Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea

în pregătire:

Mai avem un viitor? România la început de mileniu
Mihai Şora în dialog cu Sorin Antohi

Redactor: Cezar Petrilă
Coperta: Manuela Oboroceanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: aprilie 2001. Apărut: 2001
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 4; P.O. Box 266 6600, Iaşi •
Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111; (032) 217440 (difuzare);
http://www.polirom.ro; E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7;
Tel.: (01) 3138978; E-mail: polirom@dnt.ro

Tipografia MULTIPRINT Iaşi
Calea Chişinăului 22, et. 6, Iaşi 6600
tel. 032-211225, 236388, fax. 032-211252

80025 75540